تفسير

شيخ الإسلام ابن تيمية

ŞEYHULİSLÂM

İbn Teymiyye Tefsîri

7

بسم الله الرحمن الرحيم

Orjinal Adı
El-Câmiu-li Kelâmi'l-İmam İbn Teymiyye Fi't-Tefsir

Tercüme
M. Beşir ERYARSOY

Tashih
Polen Yayınları

Dizgi
Saliha Nur KAVAK

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı - Cilt
Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0212 446 8846

Ocak 2017

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları
"Bıllbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

Adres ve Telefon
Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

الجامع لكلام الإمام ابن تيمية في التفسير

Şeyhu'l-İslâm
İbn Teymiyye Tefsîri

Derleme, Tahkik ve Notlar:

İyad b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysî

Kontrol:

Osman b. Muallim Mahmud

Mütercim:

M. Beşir ERYARSOY

7. Cilt

BU CİLTTEKİ SÛRELER

NUR SÛRESİ

(6. Ciltten Devam)

اَللّٰهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ
فِي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ
لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى
نُورٍ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

35. "Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. O kandil de bir cam içindedir. O cam ise doğuya da, batıya da nisbeti olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan, parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir. O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir. Nûr üstünde nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna hidâyet eder. Allah insanlar için misaller getirir. Allah her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer."* buyurmaktadır. Ubeyy b. Ka'b dedi ki: "Müminin kalbindeki onun nurunun misali" demektir.[1] İşte müminlerin kalplerinde hâsıl olan nurlar bunlardır.][2]

1 Ubeyy b. Ka'b'ın bu âyet hakkındaki sözü meşhur ve bilinen bir açıklamadır. Bunu İbn Cerir, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebu Hatim, İbn Merdûye sahih olduğunu belirterek Hâkim rivâyet etmiştir. Bk. ed-Durru'l-Mensur, V, 48.

2 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 383, VII, 649; el-Cevâbu's-Sahîh, III, 145, IV, 322, 369; Câmiu'l-Mesâil, I, 68 -yalnızca Ubeyy b. Ka'b'ın sözü-

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Allah göklerle yerin nurudur."* buyurmaktadır. Ubeyy b. Ka'b ve başkaları şöyle demiştir: Bu müminin nurunun misalidir. Bu faydalı ilimden ve salih amelden ortaya çıkan Allah'ın mümin kulunun kalbindeki nurudur. Bu da Rabbinden apaçık bir beyyine/delildir.][3]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "Nûr âyeti"ni gözü haramdan korumaya dair âyetlerden sonra zikrederek: *"Allah göklerle yerin nurudur."* buyurmaktadır. Şah b. Şüca' el-Kermâni ferasetinde hata etmez, yanılmazdı. O şöyle derdi[4]: Dışı sünnete uymakla, içi devamlı murakebe/Allah tarafından görüldüğü şuuru ile mamur olan, gözünü haramlardan koruyup nefsini şehvetlerden alıkoyan bir kimsenin -dördüncü bir hasleti daha sözkonusu etti ki bu da helal yemektir- hiçbir feraseti hata etmez. Şanı yüce Allah kulunun ameline, amelinin türünden mükafat verir. Gözünü Allah'ın haram kıldığı şeylerden koruyacak olursa Allah onun yerine onun türünden, ondan daha hayırlı olanı verir. Basiretinin nurunu serbest bırakır, ona ilim, marifet ve keşiflerin kapısını açar. Bu gibi hususlara ise kalbin basireti ile nail olunur.][5]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Nûr üstüne nurdur."* buyurmaktadır. Âyet-i kerime hakkında seleften kimileri şöyle demiştir:[6] O hikmet ile -bu hususta herhangi bir rivâyet işitmemiş olsa dahi- konuşan mümin demektir. Bu hususta rivâyeti de işittimi nur üstüne nur olur. Yani kalbindeki imanın nuru Kur'an'ın nuru ile örtüşür. Tıpkı akıl terazisinin indirilmiş kitap ile örtüşmesi gibi. Çünkü şanı yüce Allah kitabı ve mizanı insanlar adaleti dosdoğru bir şekilde ayakta tutsunlar diye indirmiştir.][7]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın onların kalplerindeki nurunun misali: *"İçinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer ... Allah her şeyi çok iyi bilendir."* İmanın nuru, Kur'an'ın nuru, açıkça akıl ile kavranılan şeylerin nuru ve sahih naklin nuru.

---

3 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 63.

4 Hilyetu'l-Evliyâ, X, 237

5 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 257-258.

6 Bu ed-Durru'l-Mensur, V, 48'de görüldüğü gibi İbn Abbas'dan rivâyet edilmiş olup bunu İbn Cerir, İbn Ebu Hatim ve el-Esma ve'l-Sıfat adlı eserinde Beyhaki tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

7 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 475, XX, 45-46, XXIV, 378; Câmiu'l-Mesâil, II, 99.

Nitekim seleften bazıları şöyle demiştir: Mümin bu hususta herhangi bir rivâyet dinlememiş olsa dahi neredeyse hikmet olanı söyler. Bu hususta ona rivâyet ulaştımı da artık nur üstüne nur olur.

Ashab-ı kiramdan Cündeb b. Abdullah ve Abdullah b. Ömer gibi birden çok kişi de: Bizler (önce) imanı öğrendik, sonra Kur'an'ı öğrendik. Böylelikle imanımız arttı demişlerdir.][8]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kimileri yüce Allah'ın: *"Nûr üstüne nurdur"* buyruğu hakkında Kur'an'ın nuru, imanın nuru üzerine (gelmiş)tir derler. Nitekim yüce Allah: *"Fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* (Şura, 52) buyurmuştur. es-Süddi yüce Allah'ın: *"Nûr üstüne nurdur"* buyruğu hakkında: Bir araya gelmeleri halinde Kur'an nuru ile iman nurudur. Çünkü bunların biri ancak diğeri ile beraber olur demiştir.][9]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer."* buyruğu şu demektir: Yani müminin kalbindeki nuru, içinde kandil bulunan bir kandil yuvası gibidir. Daha sonra yüce Allah: *"Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."* (Nûr, 40) ve; *"Ölü iken (imanla) kendisini dirilttiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* (En'âm, 122) buyurmakta ve böylelikle kuluna bağışladığı imana nur adını vermektedir.][10]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca o: *"Allah göklerle yerin nurudur."* buyurmuştur demektedir. Şöyle denilir: Sahih hadiste sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) dua ederken şöyle derdi: "Allah'ım hamd etmek sana mahsustur. Gökleri, yeri ve her ikisinde bulunanları ayakta tutan sensin. Hamd sana mahsustur. Göklerin, yerin ve onlarda bulunanların nuru sensin."[11]

Lafzın mefhumunda onun güneşin ve ateşin ışığı olduğu diye bir mana yoktur. Çünkü hiç şüphesiz göklerin ve yerin nuru bunlar değildir. Halbuki bazı kimseler hata ederek lafzın medlulünün bu olduğunu zannetmişlerdir. Ancak "nur"

---

8 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 284-285.
9 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 69; XV, 71.
10 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 143.
11 Buhârî, 1120; Müslim, 769.

ile gösterdiği hidâyet yolu ile başkasını aydınlatan kastedilir. Bunun kapsamına göklerde ve yerde bulunanlara hidâyet veren sensin manası da girer. İbn Mesud dedi ki: Şüphesiz sizin Rabbiniz için ne gece ne gündüz vardır. Göklerin nuru onun Vechinin nurundandır. Kendisi göklerin ve yerin Rabbi ve onları ayakta tutan (kayyum) olması, kullarından birilerinin diğerine bazı bakımlardan rablik/sahiplik, efendilik edecek halde yaratmış olması ile çelişmez. Bunun anlaşılmasını aynı şekilde onun *"göklerin ve yerin nuru"* oluşu da sağlar. Yani onların nurlandırıcısı/aydınlatıcısı olması yarattıklarından bazılarının diğerini aydınlatıcı vaziyette yaratmış olmasıyla çelişkili değildir.

"Nûr" ismi oyun sıfatını ve fiilini ihtiva ettiğine göre bu da "nur" isminin kapsamı içerisindedir. Çünkü yüce Allah ayı bir nur kılması onun nur niteliğine sahip olması demektir ve başkasını aydınlatıcı olmasıdır. Bununla birlikte o yarattıklarından bir yaratıktır. Yüce yaratıcının ise hiçbir eksikliği bulunmayan kemal sıfatına liyakati onun dışındaki bütün varlıklardan daha fazladır.][12]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Naftaveyh yüce Allah'ın: *"Yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir."* buyruğu hakkında bu Allah'ın peygamberine vermiş olduğu bir misaldir demiştir. Yani: Onu görmek bile -Kur'an okumasa dahi- nebi oluşuna delil olacaktır. Nitekim İbn Revaha şöyle demiştir:

لو لم يكن فيه آيات مبينة　　　كانت بديهته تنبيك بالخبر

"Eğer onda apaçık âyetler bulunmasaydı bile

Onun besbelli hâli sana gerçek haberi verecekti."][13]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali ..."* buyruğunda "nur" adını vermiştir. Nûr ise imamlara göre şu iki manadan birisini mutlaka taşır: Ya o işitilen bir nurdur yahut görülen bir nurdur.][14]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. O kandil de bir cam içindedir. O cam ise*

12 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 468-469.
13 el-Cevâbu's-Sahîh. VI, 510-511.
14 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye , II, 420.

doğuya da, batıya da nisbeti olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan, parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir. O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir. Nûr üstünde nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna hidâyet eder. Allah insanlar için misaller getirir. Allah her şeyi çok iyi bilendir." (Âyet 35) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah göğsünü kandil yuvası gibi yaptığı, kalbini de ve kalbindeki imanın nurunu da kandil yuvasındaki sırçaya benzettiği mümine misal vermektedir. Bu ise cam içindeki kandil gibi olan Allah'ın nurudur. Onun kalbindeki bu nur ise yüce Allah'ın zatı ile kaim, Allah'ın sıfatı değildir.][15]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah göklerle yerin nurudur"* buyurduktan sonra: *"Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. O kandil de bir cam içindedir."* ve: *"Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir."* (Âyet 35-36) buyrukları ile bu nurun bu kalplerde ve bu evlerde olduğunu beyan etmektedir.][16]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah göklerle yerin nurudur, nurunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer."* buyurmaktadır. Ubeyy b. Ka'b: Bu onun müminlerin kalbindeki nurudur demiştir. Daha sonra yüce Allah: *"Nûr üstüne nurdur."* buyurmakta arkasından da (sonraki âyette): *"Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah önce müminlerin kalbindeki nurunu sonra da o evlerdeki nuru zikretmektedir. İşte ilk kitaplarda zikredilenler de böyledir.][17]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur. Onun nurunun misali ..."* âyetinden itibaren: *"dilediğine hesapsız rızık verir."* (Âyet 38) buyruğuna kadar olan âyetlerde yüce Allah müminleri zikrettikten sonra kitap ehlinden ve müşriklerden kâfirleri zikretmekte ve böylelikle mürekkep/katmerli cehalet ile basit cehalet ehlini de sözkonusu etmiş bulunmaktadır.][18]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

15 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 476.
16 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 434.
17 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 368.
18 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 219.

[en-Nûr İsmi ve Diğer "el-Esmau'l-Hüsna"ya Dair Bir Fasıl

İtiraz eden kişi dedi ki: Allah'ın en güzel isimleri arasında hidâyete ileten en-Nûr da vardır ki bunun kesin olarak tevil edilmesi gerekir. Çünkü nur cisim ile var olan bir keyfiyettir. Ve nur karanlığın zıddıdır. Yüce Allah ise zıddı bulunmasından münezzeh ve yücedir. Eğer o bir nur olsaydı: *"Nûrunun misali"* buyruğunda nurun kendisine izafe edilmesi doğru olamazdı. Çünkü o durumda bir şey kendi kendisine izafe edilmiş olurdu. Bu da caiz değildir.

Yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur"* buyruğu hakkında müfessirler şöyle demişlerdir:[19] Göklerde ve yerde bulunanları yıldızlarla hidâyete ileten (hâdi) demektir. Delillerle ve gözkamaştırıcı belgelerle diye de açıklanmıştır. Nûr ise latif ve şeffaf bir cisimdir. Dolayısıyla Allah hakkında caiz olamaz.

Buyruğun tevili İbn Abbas, Enes ve Salim'den rivâyet edilmiştir. Bu da onun tevil zahiri anlamı çürütmektedir şeklindeki iddiasını çürütür. Üstelik bu (onun sözünü ettiği tevil) seleften nakledilmemiştir.

Eğer müşebbihenin dedikleri gibi gerçekten bir nur olmuş olsaydı aynı şekilde aydınlığın sürekli olarak gece ve gündüz de devam etmesi gerekirdi.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."* (Ahzâb, 45-46) buyurmaktadır. Bilindiği gibi o bilinen bir kandil değildir. Ona getirdiği hidâyet dolayısı ile kandil adı verilmiştir. Onun peygamberliğinin delillerinin açık seçik oluşu nur saçan kandil durumundadır. İbn Abbas'dan bir başka rivâyette ve Ebu'l-Âliyye ile el-Hasan'dan şöyle açıkladıkları rivâyet edilmiştir: Gökleri ve yeri güneşiyle ayıyla yıldızlarıyla nurlandıran/aydınlatan demektir.

Ariflerin bir sözü de şöyledir: "en-Nûr" tevhidi ile sâdıkların kalbini desteklemesi ile sevenlerin sırlarını nurlandıran demektir. Arifleri kendisini bilmenin nuru ile âbidlerin nefislerini de kendisine ibadetin nuru ile dirilten odur diye de açıklanmıştır.

Buna şöyle cevap verilir: Bu ve benzeri sözler bize yöneltilecek bir itiraz değildir. Bu ancak onların baştan beri mahrum kaldıkları bir eksikliktir. Çünkü bu sözleri söyleyen bir kimse bizim için bağlayıcı olduğunu yahut da bizim onun naklettiği şekilde bu kanaatte olduğumuzu zannetmektedir. Halbuki yüce Allah: *"Zannın birçoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır."* (Hucurat, 12) ve

19 Bunu İbn Atiyye zikretmiş olup Şeyhulislâm bu görüşü reddetmiştir. Daha önce bundan söz edilmişti.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Zandan çokça kaçının. Çünkü zan sözün en yalanıdır." buyurmuştur.[20]

Eğer sözler arasında başkası hakkında onun aklın ve şeriatin kabul etmeyeceği bâtıl sözler söylediğine dair bir haber veriliyorsa ve bu haberde aynı zamanda o sözleri reddeden hususlar da varsa şüphesiz ki bu bir yalan ve bir zulüm olur. Böyle bir durumdan da Allah'a sığınırız.

Diğer taraftan bu bize bir zulüm olmakla birlikte keşke doğru ve tutarlı bir söz de olsaydı. O vakit bizler ona hakkımızı helal ederdik ve o sözden elde edilecek bilgiden de yararlanırdık. Fakat bu sözlerde Allah'ın kitabının tahrif edilmesi, onun âyet ve isimlerinin doğrudan uzaklaştırılması, yalan, zulüm ve Allah'ın hakları ile alakalı haddi aşmak gibi birçok hususlar da vardır. Fakat bizler kendi hakkımızı affetsek dahi Allah'ın hakkını affetmek ondan başkasının yetkisinde değil, yalnız onun yetkisindedir.

Bizler burada Allah'ın hakkını onun kitabına ve dinine bu konuya yakışacak bir şekilde destek olacak hususları zikredeceğiz. Çünkü onun zikrettiği bu ifadelerde onun tespit etme imkânını bulacağını zannetmeyeceğimiz kadar çelişkiler ve tutarsızlıklar çeşitli bakımlardan sözkonusudur:

1. O sözün başında şöyle demişti: Nûr cisim ile kaim bir keyfiyettir. Sözlerinin sonlarında ise: Latif ve şeffaf bir cisim diyerek sözlerin başında nurun bir araz ve bir sıfat olduğunu zikrederken sonlarında onun bir cisim ve kendi kendisine var olan bir cevher/öz olduğunu belirtmektedir.

2. O müfessirlerden bunu hidâyete ileten olarak tevil ettiklerini zikretmekte ve bunun zayıf olduğunu söylemektedir. Daha sonra da sözlerinin sonlarında ariflerin kelamından onların: en-Nûr tevhidi ile sâdıkların kalplerini, teyidi/desteklemesi ile sevenlerin sırlarını nurlandıran marifetinin nuruyla da ariflerin kalplerini canlandıran demek olduğunu zikretmektedir. Bu ise onun daha önce zayıf olduğunu belirttiği "el-hâdi"nin manasıdır. Önce onun zayıf olduğunu söylüyor daha sonra bunun ariflerin bir kelamı olduğunu belirtiyor. Bu ise kalplerde bir etkisi olan bir sözdür. Ama hiç şüphesiz bu tahkikin sözkonusu olmadığı bir tür vaaz kabilinden konuşan bazı meşayihin söyledikleri sözlerden başka bir şey değildir.

Çünkü Şeyh Ebu Abdurrahman Hakaikü'l-Tefsir adlı eserinde bazıları güzel ve faydalı olan bir kısmı ise söylediği belirtilen kişiye yalan ve iftira olan bir takım

20 Buhârî, 6724; Müslim, IV, 1985.

işaretler zikretmiştir. Cafer'den ve başkalarından yapılan nakiller gibi. O sözlerin bir kısmı da bâtıl ve reddolunan nakiller arasında yer alır. Şüphesiz bu kişinin işaret ettiği "sufi şeyhlerinin işaretleri" hâl işaretleri -bu kalplerle işaretleridir- kısımlarına ayrılır. Bu hâl ise onların kendilerine ayrıcalıklı olarak verilen hâldir. Ona dair açıklamanın yapılacağı yer burası değildir.

Bir de sözler ile ilgili işaretler kısmı da vardır. Onların Kur'an-ı Kerim'den ve benzeri buyruklardan aldıkları işaretler gibi. Bu gibi işaretler ise bir çeşit itibar ve kıyas türünden ve nas ile belirtilmeyen hususları katmak kabilindendir. Tıpkı fukahanın hüküm çıkarmakta kullandıkları itibar ve kıyas gibidir. Fakat onların bu gibi işaretleri tergib, terhib, fezailil amal, şahısların dereceleri ve benzeri hususlar hakkında kullanılır. Eğer itibar işareti sahih kıyas türünden ise güzel ve makbuldur. Şâyet zayıf kıyasa benziyor ise zayıf kıyasın hükmünü alır. Eğer sözü yerinden oynatıp tahrif etmek ve olmadık şekilde tevil etmek kabilinden ise o taktirde bu da karmatilerin, batinilerin ve cehmiyyenin sözleri kabilinden olur. Bu hususu iyice düşünmek gerekir. Çünkü ben bu hususu "Kaidetü'l-İşarat"de açıklamış bulunuyorum.

3. Onun çelişkiye düştüğü diğer husus şudur: O dedi ki: İbn Abbas, Enes ve Salim'den nakledilen tevil dediği halde sadece üç görüşü zikretmiştir.

Bunlardan birisi onun göklerde ve yerde bulunanları hidâyete erdiren olduğudur. Bu görüşü zayıf kabul etmiştir. Eğer nakledildiğini belirttiği bu zayıf görüş ise yapılan işler hüsran demektir. Çünkü o bütün sözleri arasında seleften buraya kadar ancak onun zayıf ve gevşek kabul ettiği bu sözü nakletmiş bulunuyor.

Eğer bu üç zattan yapılan nakil onun gökleri yıldızlarla nurlandıran olduğu ise bir başka açıdan o çelişkiye düşmüş olur. Çünkü daha sonra bu görüşün -bir başka rivâyette- İbn Abbas'dan Ebu'l-Aliyye ve el-Hasan'dan semavatı güneşle, ayla ve yıldızlarla nurlandırıp aydınlattığını söylediğini rivâyet etmektedir. Bu ise İbn Abbas'dan ve diğer ikisinden önce yapılan naklin bir diğer rivâyette ondan nakledilmemesini dolayısıyla onunla birlikte adı geçenlerden nakledilmemiş olmasını da öncelikli olarak gerektirir.

Eğer onun nurlandırması gözkamaştırıcı deliller ve belgeler ise yine çelişkiye düşmüş olur. Çünkü bu "el-hâdi" isminin manasıdır. Çünkü onun delil ve belgeleri ortaya koymuş olması hidâyete iletmesinin bir bölümüdür. Kendisi ise bu görüşün zayıf olduğunu belirtmektedir. Bunların hangisine hayret edeceğimizi bilemiyorum. Onun birisi diğerinin anlamı içerisinde bulunan iki görüş nakletmesine mi yoksa her iki görüşün zayıf görülmesini gerektiren soru soranın söylediği sözü

zayıf bulmasına mı? Üstelik o bunların her ikisini zayıf göstermiş olduğunun da farkında değildir. Her şeyden önce insanın nakledilen sözlerin manasını bilmesi ve zayıf kabul ettiği görüşün aslında tazim ettiği görüşten farklı olduğunu bilmesi gerekir.

4. Açıkça görüldüğü üzere o İbn Abbas'dan, Enes'den ve Salim'den ancak zayıf olduğunu belirttiği yahut da onun kapsamına giren bir sözden başkasını nakletmiş değildir. Eğer onların "el-hâdi" açıklaması ise onun zayıf olduğunu açıkça söylemiş bulunmaktadır. Şâyet maksat "delilleri ortaya koyan" olması ise zaten bu "el-hâdi"nin manasının bir bölümüdür. Bunun da zayıf olduğunu açıkça ifade etmiş olmaktadır. Eğer "delilleri ortaya koyan" demek ise bu da "el-hâdi"nin manasının bir bölümüdür. Şâyet "yıldızlarla aydınlatan" demek ise o bunu bir başka görüş olarak zikretmiş olmaktadır. Onun kimi ariflerden zikrettiği söz anlamında ise bu da aynı zamanda "el-hâdi" anlamına dahildir. Eğer kendisi İbn Abbas, Enes ve Salim'den naklettiği açıklamanın zayıf olduğunu itiraf etmiş ise bunun bize karşı bir delil olacak tarafı yok demektir. Böylelikle onun seleften diye zikrettiği ya öyle bir görüşü naklederken bâtıl iş işlemektedir yahut da zayıf olduğunu söyleyerek iftira etmiştir. Her iki ihtimalde de bunun bize karşı delil olan bir tarafı yoktur.

5. Şüphesiz ki o selefe karşı edebin sınırlarını aşmış olmaktadır. Çünkü onlardan zayıf kabul ettiği görüşü nakletmiş ve insanlara selefin (olmadık bir şekilde) tevilde bulunduklarını izhar etmiştir. Böylelikle o bunu genel olarak (olmadık) tevilde bulunmaya delil göstermek istemiştir. Halbuki bizzat kendisi bu tevilin zayıf olduğunu itiraf etmiştir. Zayıf gördüğü bir delili delil diye gösteren bir kimse -eğer onu zayıf gördüğünü söylediğini de bilmiyorsa- kendi oku ile kendisini yaralamış olur. Yaptığı haksızlığın oku kendisine isabet eden bir kimse ise o okla yere yıkılır. *"Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez."* (Bakara, 258)

6. Onun: "Bu onun tevil zahir olanı bertaraf etmektir ve seleften nakledilmemiştir" şeklindeki iddiasını iptal eder sözüne gelince: Ben böyle bir söz söylemedim. Eğer söylemiş olsam bile kendisi ancak zayıf olduğunu bildiği şeyleri nakletmektedir. Zayıf bir nakil ise hiçbir şeyi çürütmez. İşte onun çelişkiye düştüğü ve bizim söylemediğimiz sözleri bize nakletmesi ile ilgili hususları açıklamak sadedinde sözkonusu olan haller bunlardır.

"Sözlerinin tutarsızlığının beyanı"na gelince, buna dair de şunları söyleriz:

Onun: "Kesinlikle tevil edilmesi gerekir" şeklindeki sözünü ele alalım. Bizler tevilinin gerektiğini kabul etmiyoruz. Eğer bunun vacip olduğunu söylesek dahi

kesin olarak gerektiğini kabul etmiyoruz. Aksine müslümanların büyük çoğunluğu bu ismi tevil etmezler. Selefin mezhebi kelam fukaha, mutasavvıf ve diğerlerine mensup olanlardan sıfatiyenin/Allah'ın sıfatlarını kabul edenlerin çoğunluğunun mezhebi/izlediği yol budur. Bu aynı zamanda Ebu Said b. Küllab'ın da görüşü olup, o bunu sıfatlar arasında zikretmiş ve cehmiyyenin "en-Nûr" adını tevil etmelerini reddetmiştir. Ebu Said ise Eş'ariler arasından sıfatiye kelamcılarının birinci üstadıdır. Bu kanaati kendisinden Ebu Bekr b. Furek "Makalatu İbn Küllab" adlı eserde ve el-Eş'ari de nakletmiştir. Her ikisi de onun ancak ittifakla yerilmiş bulunan cehmiyyeden naklettiği tevili zikrederler. Bu görüş aynı zamanda Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin de görüşü olup, o bunu "el-Mucez" adlı eserinde zikretmiştir.

Onun: Bu (en-Nûr) esmau'l hüsna arasında geçmiştir sözüne gelince. Bu ismin zikredildiği hadis Tirmizi'nin rivâyet ettiği hadistir. O esmau'l hüsnayı Camiinde (Sünen'inde) Velid b. Müslim'in Şuayb'den onun Ebu'z-Zinad'dan, onun A'rec'den, onun Ebu Hureyre'den isnadı ile rivâyet ettiği gibi İbn Mace de Sünen'inde Mahled b. Ziyad el-Kutvani, Hişam b. Hassan'dan, o Muhammed b. Sirin'den o Ebu Hureyre'den isnadıyla rivâyet etmiştir. Hadis ilmini bilenlerin ittifakı ile bu iki rivâyet de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü değildir. Bunların her biri seleften bazılarının sözüdür. Velid bunu hadisinin bazı rivâyet yollarından tefsir edilmiş olarak geldiği gibi Şam'lı hadis üstadlarından birisinden zikretmiştir.

İşte bundan dolayı ondan nakledilen rivâyette bu isimlerin tayininde farklılıklar vardır. Rivâyetlerden birisinde zikrettiği bazı isimleri diğer rivâyetteki isimlerin yerine zikretmiştir. Çünkü bu isimleri toplayanlar bazen bunu bazen ötekini zikrediyorlardı. Onlar da başkaları da ihsa/ezberleyip belleyenin cennete gireceği belirtilen esmau'l hüsnanın muayyen bir şey olmadığına aksine Allah'ın isimlerinden doksan dokuz ismi ihsa eden kimsenin cennete gireceğine inanmışlardı. Yahut eğer bu isimle muayyen ise manaları birbirleri ile örtüşen iki ismin her biri diğerinin yerine geçer. Ehad ile Vahid gibi. Çünkü Hişam b. Ammar'ın Velid b. Müslim'den onun Şuayb'den naklettiği rivâyeti yine Osman b. Said "el-Vahid" yerine "el-Ahad"i, "el-Muğni" yerine "el-Mu'ti" isimlerini zikretmiştir. Bu iki isim de birbirine yakındır. el-Velid'in rivâyetinde ise bu isimler hadisi Katade'den o İbn Sirin'den o Ebu Hureyre'den zikrettiği rivâyette (daha) sonradır.

Sonra Hişam dedi ki: Bize el-Velid de tahdis etti, bize Said b. Abdülaziz de bunun gibi tahdis etti ve şunları söyledi: Hepsi Kur'an-ı Kerim'dedir: *"O kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır."* (Haşr, 22) Tıpkı Tirmizi'nin zikrettiği gibi isimleri zikretti. Fakat Tirmizi bunları Saffan b. Salih, o el-Velid, o Şuayb yoluyla

rivâyet etmiştir. İbn Ebu Asım da bunu rivâyet etmiş ve kendisi ile Tirmizi'nin zikrettikleri arasında bazı yerlerde farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. İşte bütün bu hususlar bunların Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen bazı rivâyet yollarında "mevsul müdreç" kabilinden olduklarını (tamamıyle) onun kelamından olmadığını bize gösteren hususlardandır.

Bundan dolayı daha başkaları başka bir şekilde bu isimleri başka bir şekilde bir araya getirmiş ve onları Kur'an-ı Kerim'den hareketle çıkarmışlardır. Süfyan b. Uyeyne, İmam Ahmed b. Hanbel ve başkaları bunlardandır. Nitekim ben bunu daha önceleri bu hususa dair açıklamalarda bulunduğum bir sırada sözkonusu etmiş idim. İşte bütün bunlar onlara göre bu hususun birisinin yerine diğerini koyup değiştirmesinin kâbil olan hususlardan olmasını gerektirmektedir. Çünkü müslümanların büyük çoğunluğunun kabul ettikleri kanaat yüce Allah'ın isimlerinin doksan dokuzdan fazla olduğudur. Bunlardan birisi de Hattâbi olmak üzere şöyle demişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları ihsa ederse/ezberleyip bellerse"[21] buyruğunda sayı kaydı ile kayıtlamak bu isimler bunlardır diye nitelendirilen isimler hakkındadır.

İşte bu: "Kim onları bellerse cennete girer" cümlesi aslında yeni bir cümle olmayıp nasb konumunda "doksan dokuz"un sıfatıdır. Bununla birlikte müpteda/yeni cümle olması da mümkündür. Mana değişmez. İfadenin takdiri de şöyle olur: Allah'ın bu kadar sayıda ismi vardır. Bunları belleyen kişi cennete girer. Bu da bir kimsenin şöyle demesine benzer: Benim yüz kölem var, onları azad etmek için hazırladım.[22] Bir de bin dirhemim vardır. Onları hacc için hazırladım.[23] Buna göre sayı kaydı ile sözkonusu etmek bu sıfata sahip mevsuf hakkındadır. Yoksa böyle bir sayı sebebi ile hak edişin aslı ile ilgili değildir. Çünkü o Allah'ın isimleri doksan dokuzdur buyurmamıştır.

Dedi ki: Buna Ahmed'in Müsned'de rivâyet ettiği hadisteki şu ifadeler de delildir: "Allah'ım! Sana ait ve kendi zatına isim olarak verdiğin yahut da kitabında indirdiğin yahut da kullarından birisine öğrettiğin ya da nezdinde gayb ilminde kendine sakladığın sana ait her bir isim ile senden dileniyorum."[24]

21 Buhârî, 2736; Müslim, 2677

22 Bu iki ayrı cümle olması halinde sözkonusu olacak bir tercümedir. İkinci cümlenin sıfat olması halinde: "Benim azad etmek için hazırladığım yüz kölem vardır" şeklinde olur. (Çeviren)

23 İkinci cümlenin sıfat olma ihtimaline göre: "Hacc için hazırladığım bin dirhemim vardır" şeklinde olur (Çeviren).

24 Ahmed, I, 45, 391. Hadis sahihtir.

İşte bu da yüce Allah'ın doksan dokuzdan fazla isminin olduğunun ve bazı müminlerin bunları bellediğinin delilidir.

Aynı şekilde: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır" buyruğu ile bu kaydı sözkonusu etmesi yüce Allah'ın: *"On dokuz (melek)"* buyruğu gibidir. Onlar bu sayının az olduğunu söyleyince yüce Allah: *"Rabbinin ordularını O'ndan başkası bilemez."* (Müddessir, 30-31) buyurdu. Buna göre kendi zatının isimlerini ancak kendisinin bilmesi öncelikle sözkonusudur. Şöyle ki: Eğer bu söz tek başına söylenmiş olsaydı sadece sıfat mefhumundan başka bir mefhum olan sayı mefhumu ile bu nefyi ifade edecekti. Bu husustaki görüş ayrılığı da meşhurdur. Bununla birlikte bize göre tercih olunan kanaat -umumu gerektiren delilin mevcudiyetinden sonra- zikredilen ifade ile yapılan tahsis hüküm ile tahsisi ifade eder. Çünkü genel ifadenin gereğinden tahsise yönelmek eğer hüküm ile tahsis için olmazsa sözkonusu olur. Aksi taktirde bir karşıt bulunmaksızın gerektirici olanı terk etmek olur. Bu da imkânsızdır.

Hadisteki: "Muhakkak Allah'ın doksan dokuz ismi vardır" ifadesi bu sayının münhasıran sözkonusu edilmesi dışında bazı faydaları elde etmek için de olabilir. Bunlardan birisi de bunları ihsa etmenin/bellemenin cennete mirasçı olmayı gerektirmesidir. Çünkü eğer bu cümleyi tek başına zikredip arkasından yine diğerini getirmiş olsaydı elbette güzel olurdu. Peki ya sözde aslolan kopukluk değil de muttasıl olduğuna göre durum nasıl olur? Bu durumda şart cümlesi (onları ezberleyen, belleyen) yeni bir cümle değil sıfat olur. İşte Arapçada delilin de zikredilmesi ile birlikte tercih edilen budur.

Bundan dolayı o: "Muhakkak o tektir teki sever" buyurmuştur. Bunu sevmesi de bu işin ihsa/bellemek ile alakalı olduğuna delildir. Yani isimlerinden bu kadar sayıdaki ismin bellenmesini sever. Yüce Allah'ın isimleri doksandokuz isimden fazla ise o taktirde doksandokuz ismin ihsa edilmesi bedel yoluyla mutlak olarak cennete mirasçı olma imkânını verir. İşte bu da öbürlerinin görüşlerini uygun bir şekilde açıklar. Bununla birlikte insanların birçoğu da bunları muayyen isim olarak kabul eder. Yine bunlardan şöyle diyenler de vardır: Sadece doksandokuz ismi vardır. Bu ise İbn Hazm'ın ve bir başka kesimin görüşüdür. Ama çoğunlukları şöyle derler: Her ne kadar Allah'ın isimleri daha çok ise de kendisine cennet vadolunan kişi muayyen olarak bunları ezberleyip belleyen kişidir. Durum ne olursa olsun bunları tayin etmek onun hadisini bilenlerin ittifakı ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü değildir. Fakat bu hususta seleften bazı türler rivâyet edilmiş olup Tirmizi'nin zikrettiği bunlardan biridir. Bunun dışında olanları da vardır.

Bu husus bilindiğine göre onun Allah'ın güzel isimleri arasında "en-Nûr, el-Hâdi'dir" demesine gelince; şâyet bir kişi bunun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olup olmadığı hususunda onunla tartışacak olursa göstereceği bir delili yoktur. Fakat bu sahih bazı hadislerde gelmiş bulunmaktadır. Buhârî ve Müslim'de yer alan İbn Abbas'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu hadis gibi. O şöyle buyururdu: "Allah'ım hamd senindir. Sen göklerin, yerin ve onlarda bulunanların nurusun."[25]

Müslim'in Sahih'inde de Ebu Zer'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Rabbini gördün mü diye sordu. O: "(O) bir nurdur. Onu nasıl görebilirim" yahut da: "Ben bir nur gördüm" buyurdu.[26]

Kur'an ve sahih hadiste görülen "en-Nûr"un izafe edilmesidir. Yüce Allah'ın: *"Göklerin ve yerin nuru"* yahut da göklerin, yerin ve onlarda bulunanların nuru" gibi.

Onun: "Nûr (başkası ile kaim) bir keyfiyettir" şeklindeki sözlerine gelince; biz de şöyle deriz: Yaratılmış olan nur hissedilir, ayrıca onun keyfiyetinin açıklanmasına ihtiyacı yoktur. Ama bu da iki türdür. Ayn ve araz. Ayn olanlar bizzat ateşin cirmi/ cismidir. Nerede olursa olsun. Kandilin ve cam ya da başka şey içindeki kandilin nuru gibi. İşte Allah'ın misal verdiği nur da budur. Kamer/ay gibi. Yüce Allah da ona "nur" adını vererek: *"Güneşi ışık saçıcı, ayı nur (lu) kılan."* (Yunus, 5) buyurmaktadır. Şüphesiz nar (ateş) latif ve şeffaf bir cisimdir. Âraza gelince bu da güneş, ay ve ateşin ışığından parlak olan ve olmayan cisimler üzerine düşenleri buna örnektir. Şüphesiz kandil evin içinde olduğu taktirde evin etrafını aydınlatır. İşte duvara, tavana ve yere düşen o nur ve ışık ârazdır. Bu da cisim ile kaim bir keyfiyettir.

Şöyle de denilebilir: Ateş, ay ve benzerleri ile kaim olan vasıf bir nur değildir. Bu durumda isim bazen cevherin bazen de sıfatın adı olur. Bundan ötürü gündüzün ışığına "nur" denilir. Yüce Allah'ın: *"Karanlıkları ve nuru var eden."* (En'âm. 1) buyurmuştur. İşte geceye karanlık, gündüze aydınlık/nur denilmesi de böyle bir adlandırmadır. Çünkü bunların ikisi (karanlık ve aydınlık) birer ârazdır. Zaten önceden de bunun genişçe açıklanacağı yerin burası olmadığı belirtilmişti. Böylelikle "nur" adının bu ikisini kapsadığı açıkça görülmüş olmaktadır. Ama itiraz eden kişi önce "âraz"ın tarifini ikinci olarak da "cisim"in tarifini zikrederek çelişkiye düşmüştür. O sanki bunu benim kullandığım ifadelerden almış ama her ikisini birlikte niçin sözkonusu ettiğimizi fark edememiş gibidir.

25 Buhârî, 1120; Müslim, I, 523.
26 Müslim, I, 161.

Aynı şekilde "el-Hak" adı da hem yüce Allah'ın zatı hakkında hem de onun kutsal sıfatları hakkında kullanılabilir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sen haksın, sözün haktır, cennet haktır, cehennem haktır, bütün peygamberler haktır, Muhammed de haktır" buyruğunda olduğu gibi.[27]

İtiraz eden kimsenin: Nûr karanlığın zıttıdır, şanı yüce Cenab-ı Hak ise zıttı bulunmasından pek yücedir şeklindeki sözlerine karşılık ona şöyle denilir:

Sen yüce Allah hakkında sözkonusu olmadığı belirtilen "zıt"tın manasını anlayamamışsın. Çünkü "zıt" ile diğerinin sabit olmasına engel olan kastedilir. Birbirine zıt olan siyah ve beyaz gibi ârazlar hakkında söylendiği gibi. İnsanlar da: Zıt iki şey bir arada bulunamaz. Zıtların bir arada bulunması imkânsızdır derler. İşte pek çok kimseye göre böyle bir zıtlık ancak "ârazlar" hakkında sözkonusu olur. "Ayn"lar hakkında ise zıtlık yoktur. Dolayısıyla bu durumda "Allah'ın zıttı vardır yahut onun zıttı yoktur" demek imkânsız olur. Kimileri de aynlarda da zıtlığın düşünülebileceğini kabul eder. Bununla birlikte yüce Allah'ın sübutunu ve varlığını engelleyecek bir zıttı hiç şüphesiz yoktur. Aksine o asla yenik düşürülemeyen, her şeyin mutlak galibi ve kahhar olandır.

"Zıt" ile -onun zati varlığına engel olmamakla birlikte- emir ve hükmüne karşı çıkan da kastedilebilir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kimin şefaati/iltiması Allah'ın hadlerinden birisinin önüne engel olacak olursa bu kimse Allah'a emri hususunda zıt/karşı çıkmış olur."[28] Bunu Ebu Davud rivâyet etmiştir. Onun emir ve hükmüne muhalefet eden kimseye "zıt" adını vermek o kimseye "düşman" adını vermek gibidir.

Bu itibarla Allah'a düşman ve ona zıt olanlar pek çoktur. Ama birinci açıklamaya göre hakikatte Allah'a zıt herhangi bir varlığın bulunmadığında şüphe yoktur. Fakat zıtlık esasında kâfirlerin nefsinde meydana gelir. Çünkü bâtıl hakkın yalan doğruluğun zıttıdır. Kim yüce Allah hakkında münezzeh olduğu herhangi bir hususa inanacak olursa elbette bu ona sahih imanın zıttı olur.

Onun: "Nûr ise karanlığın zıttıdır, yüce Allah ise zıttı bulunmasından münezzehtir" şeklindeki sözlerine karşılık olarak ona şöyle denilir: Diri ölünün, alim cahilin, semi' ve basir ile konuşan kimse sağırın, körün ve dilsizin zıttıdır. İşte şanı yüce Allah'ın adı olan diğer isimlerinin de bu şekilde zıtları vardır. Ama o bunların zıttı ile adlandırılmaktan münezzehtir. Bu durumda yüce Allah ölü, aciz, fakir ya da buna benzer bir vasıfta olmaktan yüce ve münezzehtir.

27 Buhârî, 1120; Müslim, I, 532.
28 Ebu Davud, 3580.

Fakat onun yarattığı varlıkların sıfatının zıttı ile nitelendirilmesine gelince; aralarında ölünün, cahilin, fakirin, zalimin bulunması gibi bu çokça görülen bir husustur. Hatta onun isimlerinin birçoğunun varlıklarda bulunan zıtlan vardır.

Fakat onlar hakkında: Onlar Allah'ın zıtlandır denilemez. Fakat şöyle denilir: Onlar Allah'ın sıfatlarının zıttı ile nitelendirilirler. Çünkü sıfatlar arasında zıtlık ancak bir tek yerde sözkonusu olur. İki ayrı yerde değil. Buna göre ölüm ile nitelenmiş bulunan bir kimse için hayât onun zıttıdır. Hayât ile nitelenen bir kimse için de ölüm bir zıtlıktır. Şanı yüce Allah'ın karanlık olması yahut karanlık ile nitelendirilmesi imkânsızdır. Tıpkı onun ölü olmasının yahut ölüm ile nitelendirilmesinin imkânsız oluşu gibi.

İşte bu itiraz eden kişi "zıt" lafzını müşterek bir mana olarak almış, sabit oluşu hakkın sabit oluşuna, onun sıfat ve fiillerine zıt olan ile onun yarattıkları arasında sıfatlarının zıttı ile nitelendirilmiş varlıkların bulunması arasında emir ve yasaklarında ona zıt düşenler arasında bir ayınm gözetmemiştir. Birinci türdeki zıtlık imkânsız olandır. Diğer iki zıtlığın varlığı ise pek çoktur. Fakat: Bu Allah'ın zıttıdır denilmez. Çünkü onun sıfatlarının zıttı ile nitelenen bir varlık onun zıttı değildir.

"Nûr karanlığın zıttıdır" diyenler ise şöyle demişlerdir: Bu ikisinin aynı anda/ varlıkta bir arada bulunması mümkün değildir. Ama bunlar: Bir şeyin nur olmakla nitelendirilmesi ve bir başka şeyin karanlık olmakla nitelendirilmesi imkânsızdır dememişlerdir. İşte bu anlayıştaki ta'til ve karıştırmak üzerinde iyice düşünmek gerekir.

Onun: Eğer o bir nur olsaydı *"Onun nurunun misali"* buyruğunda kendi zatına izafe edilmesi caiz olmazdı şeklindeki sözlerine gelince; buna da iki bakımdan cevap verilecektir:

a. Biz diyoruz ki: Allah'ın kitabında ve Rasûlünün sünnetinde bulunan naslar Allah'a *"Göklerin ve yerin nuru"* adını vermiş olup nas ayrıca Allah'ın "nur" olduğunu ve aynı şekilde yine "nur" ile hicablandığını haber vermektedir. İşte bunlar nasda sözkonusu edilen "üç nur"dur. Birincisini daha önce zikretmiş idik.

Bu da yüce Allah'ın: *"Yer Rabbinin nuruyla aydınlanacak."* (Zümer, 69) ve: *"Nûrunun misali"* buyruklarında ve Müslim'in Sahih'inde Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettiği hadiste geçmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah yarattıklarını karanlık içinde yarattı, sonra onların üzerle-

rine kendi nurundan bıraktı. İşte o nurdan kendisine isabet eden kimse hidâyet buldu, o nur kendisine isabet etmeyen kimse de dalalette kaldı."[29]

Taif dönüşünde yaptığı duası da bu türdendir: "Azabının üzerine inmesinden gazabının gelip beni bulmasından, karanlıkları aydınlatan dünya ve ahiret işini ıslah eden yüzünün nuruna sığınırım."[30] Bunu Taberani ve başkaları rivâyet etmiştir. İbn Mesud'un şu sözleri de bu türdendir: Şüphesiz Rabbinizin nezdinde gece de gündüz de yoktur. Göklerin nuru da onun vechinin nurundandır.[31]

Müslim'in Sahih'inde Ebu Mûsâ'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği rivâyet de böyledir. O şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda iken dört kelime buyurarak dedi ki: "Şüphesiz Allah uyumaz, onun uyumasına da gerek yoktur. O teraziyi alçaltır. Ona gecenin ameli gündüzün amelinden, gündüzün ameli de gecenin amelinden önce yükseltilir. Onun hicabı nur -yahut nâr-dır. Eğer onu (hicabını) açacak olursa yüzünün parıltıları Basar'ı yarattıklarından değdiği her bir varlığı mutlaka yakar." İşte bu hadiste de "onun hicabı" zikredilmektedir.[32]

Hiç şüphesiz ravinin "nar ve nur" lafızları hususundaki tereddütü buna engel değildir. Çünkü yüce Allah'ın kendisi ile Mûsâ ile konuştuğu bunun gibi saf nar/ateşe nar da nur da denilir. Nitekim yüce Allah kandilin "nar"ına "nur" demiştir. Bu yönü ile ise cehennem ateşi gibi karanlık olan ateşten farklıdır. O şekildeki ateşe "nur" denilmez.

Buna göre üç kısım sözkonusudur:

Yakmak sözkonusu olmaksızın aydınlatmak. İşte bu ay gibi katıksız nurdur.

Aydınlatmaksızın yakmak. Bu da karanlık olan nâr/ateştir.

Hem nar hem nur olandır. Güneş gibi.

Dünyadaki kandillerin narı/ateşi ise her ikisi ile nitelendirilir. Durum böyle olduğuna göre göklerin ve yerin nuru olması ve nurun ona izafe edilmesi doğru olur. Yoksa izafe edilen kendisine izafe olunanın bizatihi kendisi değildir.

29 Tirmizi, 2642; Ahmed, II, 197; İbn Ebu Âsım, es-Sünne, 241, 242, 244; Bezzar, 2145; İbn Hibban -el-İhsan-, 6169; Lâlekâî, 1079. Hadis sahihtir. Hadis Müslim'de yoktur.

30 Taberani, Kebir, XIII, 73; Dua, 1036; Hatib. el-Câmiu Li Ahlaki'l-Ravi, 1839; Ziya, el-Muhtâre, IX, 181; İbn Hişam, Siret -senetsiz-, II, 268. Aynı şekilde Taberi, I, 554. Hadisin isnadındaki illet İbn İshak'ın "an" lafzını kullanarak rivâyette bulunmasıdır. Çünkü İbn İshak tedlis yapan bir ravidir. Hadis ayrıca Abdürrezzak, 9234'de Tâvus'dan mürsel olarak rivâyet edilmiş olmakla birlikte "Taif" kaydı da zikredilmemiştir.

31 Daha önce kaynaklarına değinilmişti.

32 Müslim, 179.

b. İkinci yol ise şöyle denilmesidir: Bu sizin kanaatinizi reddetmeye yarar. Yoksa onun kendi zatına verdiği adı ona veren ve bunu beyan eden kimse hakkında özel değildir. Çünkü sen: "Hâdi: Hidâyete ileten" yahut "münevvir: nurlandıran" ya da daha başka isim verdiğin taktirde kendisine "nur" adı verilen zat bizzat Rabbin kendisidir. Yoksa ona izafe olunan "nur" değildir. Bu durumda: "O hâdidir ve onun nuru da hidâyettir" dediğin taktirde iki nurdan birisini bizatihi var olan bir ayn diğerini ise sıfat yapmış olursun. İşte ona "nur" adını veren de böyle der. Eğer soru her iki görüş hakkında da sözkonusu olabiliyorsa o taktirde bunlardan birisinin sözüne muhalif olduğunu özel olarak söylemek delil getirip tartışma esnasında bir zulüm ve bir inatlaşma yahut da bir bilgisizlik ve haktan bir sapıp uzaklaşmadır.

Onun sözkonusu ettiği görüşlere gelince; bu hususta insanların onun zikrettiğinden de çok farklı görüşleri olduğunda şüphe yoktur. Ümmetin elinde bulunan doğru yalan rivâyetler, isabetli ve hatalı görüşlerin sayısını Allah'tan başkası bilemez. Yüce Allah'ın isimlerinin, sıfatlarının ve kelamının tefsiri ile ilgili olarak da söylenmiş boş sözler de var, sağlam sözler de var. Bunların da sayısını âlemlerin Rabbinden başkası bilemez. Ama mesele hak, ilim ve din ile ilgilidir.

Ben eskiden beri kitaplarımdan birisinde büyük zatlardan birisinin şöyle dediğini yazmıştım: Şüphesiz ilim hakkında delil ortaya konulabilendir. İlmin faydalı olanı da Rasûlün getirdiğidir. Buna göre bizim ilim dediğimiz şeyin durumu tasdik olunan nakil ve tahkik olunan araştırmadır. Bunun dışındakiler ise -benzeri sözleri bazı kimseler allayıp pullasalar dahi- sadece sıvanmış bir takım kırılmaya maruz çanak çömlektir. Yoksa onun bu âyet-i kerime hakkında ve başkaları hakkında zikrettiklerinin benzeri ifadeleri mutlak bâtıldır.

İnsanların birçoğunun "tefsir kitapları" diye adlandırdığı bu kitaplarda seleften nakledilen fakat onlar hakkında uydurulmuş pek çok rivâyetler bulunmaktadır. Aynı şekilde mücerred görüşlere dayanarak hatta sadece bir kıyas ihtimali yahut da bir edebi ihtimale dayanılarak Allah ve Rasûlü hakkında söylenmiş pek çok ifadeler de vardır.

Bu kendilerinden nakil yaptığı müfessirlerin adını vermemektedir. Bununla birlikte bâtıl yol ile onların görüşlerinin zayıf olduğunu söylemektedir. Çünkü onlar âyet-i kerimedeki "nur"u onun hidâyete ileten (el-hâdi) olması ile tefsir etmişlerdir. Ama esmau'l hüsna arasında ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen hadisteki "en-Nûr"u tefsir etmemişlerdir. Dolayısıyla onun zayıf olduğunu söylemesi sebebi ile onların görüşlerini zayıf kabul etmek doğru değildir.

Bizler bunu ancak onun çelişkiye düştüğünü ve onun bize aklı başında herhangi bir kimsenin kabul edebileceği hiçbir hususu bize karşı delil gösteremediğini açıklamak için zikrettik. Çünkü çelişkiye düşmek tutarsızlığın birinci aşamasıdır. Böyle bir tefsiri ise müfessirlerden bir kesim yapmış bulunmaktadır. Ama bunun İbn Abbas'dan yahut başkasından sabit olmasına gelince, bu bizim sabit olduğunu kabul etmediğimiz hususlardandır.

Bilindiği gibi tefsir kitaplarında İbn Abbas'dan asılsız pek çok nakil vardır. Bu da el-Kelbi'nin Ebu Salih'den ve başkalarından diye naklettiği rivâyettir. O halde delil olarak gösterebilmek için naklin sahih olduğunu tespit etmek bir zorunluluktur. Dolayısıyla naklin iyice tetkik edildiği tefsir kitaplarına başvurulmalıdır. Selefin sözlerini isnad ile nakleden Muhammed b. Cerir et-Taberi'nin Tefsir'i gibi. Buna karşılık Mukatil ve Kelbi'nin tefsirinden yüz çevirmek gerekir. Bundan önce de Bakiy b. Mahled el-Endelusi'nin, Abdurrahman b. İbrahim eş-Şami'nin, Abd b. Humeyd el-Keşşi'nin ve diğerlerinin tefsirlerine de iltifat edilmemelidir. Eğer İshak b. Rahuye'nin Tefsir'ine, İmam Ahmed b. Hanbel'in ve onların dışındaki diğer imamların tefsirlerine kadar çıkamıyorsa -ki bunlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih tefsirleri ashab ve tabiinden gelen rivâyetleri yeryüzündekiler arasında en iyi bilenler oldukları gibi peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisini de ashab ve tabiinin usül ve fürua dair rivâyetlerini de daha başka diğer ilimleri de yer yüzündekiler arasında en iyi bilenlerdir.

Onun önce bir esası tespit edip sonra onu sadece kendi görüşüne dayanarak bir kaide haline koymasına gelince, bu ancak delilleri bilmeyen kimseler ile meseleler hususunda kafası çalışmayanlar için revaç bulabilir. Doğrusu yalanından ayırdedilemeyen bu gibi nakiller ile hatalı olanı hatasız olanından ayırdedilemeyen bu gibi akli meselelere gelince. Şarkta bulunanlar arasından usül, füru, fıkıh ve tasavvuf hususlarında sapıtanlar sapıtmış bulunmaktadır. İşte yüce Allah'ın Nûr Sûresi'ndeki âyette yer alan: *"Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."* (Nûr, 40) buyruğundaki ifadeden daha güzeli olamaz. Şanı yüce Allah'tan bize bir nur kılmasını dileriz.

Bundan sonra deriz ki: Yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur."* buyruğu hakkında bazı müfessirlerin yaptığı göklerde ve yerde bulunanları hidâyete erdirendir şeklindeki açıklamalarının bize bir zararı olmadığı gibi söylediklerimize de aykırı değildir. Çünkü onlar "nur" lafzının izafe halinde zikredilmiş olduğu bir âyetin tefsirinde bu açıklamayı yapmışlardır ve senin iddia ettiğin şekilde hadisin var olduğu mutlak nurun tefsiri hakkında bunu zikretmemişlerdir. Bu nerede öteki nerede.

Diğer taraftan seleften: Göklerde ve yerde bulunanları hidâyete erdirendir diyenlerin sözü de onun bizatihi nur olmasına engel değildir. Çünkü selefin tefsir yaparken adetlerinden birisi de tefsiri yapılan isimlerin bazı sıfatlarını zikrederek bazılarını zikretmeyişleridir. Bu da müsemmanın geri kalan sıfatlarının sabit olmasına aykırı değildir. Hatta bunların biri diğerini gerektirici dahi olabilir ve diğer türlerin onun kapsamına girmesi sözkonusu olmayabilir.

Biz bunu daha önce geçen kaideler arasında birden çok tekrar ettik. Bunun üzerinde düşünen bir kimse selefin tefsir hakkındaki sözlerinin birçoğunun birbirleriyle örtüştüğünü, biri diğerine aykırı olmadığını bilecektir. Bunun bir örneği şudur: Kimileri "sırat-i mustakim: dosdoğru yol" İslâm'dır derken bir diğeri Kur'an'dır, öbürü sünnet ve cemaattir, bir başkası kulluğun yoludur diye açıklamıştır. Bütün bunlar dosdoğru yolun ayrılmaz vasıflarıdır. Farklı şeyler değildir. Ona bu isimlerin verilmesi Kur'an'a ve rasûle çeşitli isimlerinin verilmesi hatta yüce Allah'ın güzel isimleri ile aynıdır.

İkincisinin örneği de yüce Allah'ın: *"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir. Kimisi itidal üzeredir. Kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir."* (Fâtır, 32) buyruğunda geçmektedir. Burada aralarında sınıflardan bir sınıfı zikretmektedir. "Abd: kul" ise bunların hepsini kapsar. Kendi nefsine zulmeden kişi bazı vacipleri/farzları, görevleri ihlal eden kimsedir. Mutedil olan kişi bunları yerine getirendir. Öne geçen kişi ise farzlardan ayrı olarak nafileler ile Allah'a yaklaşmaya çalışandır.

İşte her bir kişi tefsir ve tercümedeki yöntemine göre bunun kapsamına bir takım kimseleri cinsi ve türü beyan etmek sûretiyle sokar. Bu yolla da muhatabın anlamasını kolaylaştırmaya gayret eder. Mesela Arapça bilmeyen bir kimse hums/ekmek nedir diye sorsa ona ekmeğe işaret edilerek işte budur denilse burada maksat bizatihi o ekmeğin kendisi değil onun türüne işaret etmek bunun gibidir. İşte seleften birçoğunun tefsiri de böyledir ve böyle bir anlatım öğretme türü/yoludur.

Buna göre "göklerin ve yerin nurudur" buyruğu hakkında göklerde ve yerde bulunanları hidâyete/doğru yola iletendir diyenlerin bu sözü doğru bir sözdür. Çünkü onun göklerin ve yerin nuru oluşunun manalarından birisi de onlara doğru yolu gösteren olmasıdır. Fakat bu açıklamayı yapanların bunun dışındaki anlamları kabul etmediklerini söylemeye gelince, böyle bir kasıtlarının olduğu bilinmemektedir. Ama onların bunu murad etmiş olmalarına gelince İbn Mesud'dan şöyle dediği sabittir: Rabbinizin nezdinde gece ve gündüz yoktur. Göklerin nuru onun vechinin nurundandır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de vechinin/yüzünün nurunu sözkonusu ettiği hadis daha önce geçmiştir. "en-Nûr"un geçtiği hadisin rivâyeti de bu hususta yeterli bir delildir. Bu ise hidâyetten/doğru yola iletmekten ayrı bir mananın açıklanmasıdır.

Yüce Allah kitab-ı keriminde yeryüzünün Rabbinin nuru ile aydınlanacağını haber vermektedir. Yeryüzü onun nuru ile aydınlanacağına göre bizzat kendisi nasıl nur değildir denilebilir. Ayrıca ona izafe edilen bu nurun bir yaratma, bir mülk ve bir seçme kabilinden -"Allah'ın dişi devesi" ve buna benzer buyruklarda olduğu gibi- olması da çeşitli bakımlardan dolayı mümkün değildir.

1. Eğer "nur" var olan aynî bir takım varlıkların sıfatı ise kesinlikle Allah'a izafe edilmemiştir. Bundan dolayı dünyada bulunan kandiller hakkında: Bunlar Allah'ın nurudur denilemeyeceği gibi güneş ve ay hakkında da böyle denilemez. Ama Abdullah b. Mesud'un dediği gibi ancak söylenebilir: Rabbinizin nezdinde gece ve gündüz yoktur. Göklerin nuru onun vechinin nurundandır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilmiş duasında da şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Karanlıkların kendisi ile aydınlandığı, dünya ve ahiret işinin onunla ıslah olduğu vechinin nuruna sığınırım."[33]

2. Güneş ve ay gibi yaratılmış nurlar dünyada yeryüzünü aydınlatırlar fakat ne kadar nur varsa mutlaka o Allah'ın bir mahlûkudur. Aynı şekilde: Gökleri ve yeri nurlandırandır diyenlerin bu açıklamaları da onun nur oluşuna aykırı değildir. Çünkü her bir nurlandırıcı aynı zamanda bir nurdur. Bunlar birbirlerinden ayrılmazdır.

Diğer taraftan şanı yüce Allah müminlerin kalplerinde bulunan nuruna kandildeki nuru misal vermiştir. O da özü itibari ile bir nurdur ve başkasını nurlandırır. Kalplerde bulunan nuru bir nur olduğuna göre ve o aynı zamanda nurlandırıcı olduğuna göre o halde o zatı itibari ile bunu daha çok hak eder. Çünkü nur olan her bir şeyin aynı şekilde nurlandırıcı olduğu bilinmektedir.

Bunun manası gökleri yıldızlarla nurlandırıcıdır diyenlerin sözlerine gelince; eğer bu sözü söyleyen bununla: İşte bu onun göklerin nuru oluşunun anlamının bir kısmıdır demek isteyip bununla da onun göklerin ve yerin nuru oluşunun bundan başka hiçbir manası olmadığını kastediyorsa bu kişi hak olmayan bir iddiada bulunmuş olur. Çünkü yüce Allah göklerin ve yerin nuru olduğunu haber vermiştir. Yıldızların nuru ise bütün göklerde ve yerde hâsıl olmamaktadır.

33 Kaynakları daha önce gösterildi.

Aynı şekilde o: *"Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer."* buyurmakta ve böylelikle müminlerin kalplerinde bulunan nuruna bir misal vermiş olmaktadır. Müminlerin kalplerinde bulunan nur ise iman nurudur. İlim de âyetin kastettikleri arasındadır. Yüce Allah yıldızların sahip oldukları maddi olan nura bu örneği vermemiştir. İşte naklin sahih olduğunu istemekle birlikte İbn Abbas'dan gelen bir başka rivâyet ile Ebu'l-Âliyye ve el-Hasan'dan diye nakletti̇ği rivâyete cevabımız budur. Fakat zannın İbn Abbas'dan bu rivâyetin naklinin zayıf olduğudur. Çünkü onlar bunun nurun manalarından birisi olarak kabul etmişlerdir. Ama onların yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur"* buyruğu ancak güneş, ay ve yıldızlarla nurlandırıp aydınlatması anlamındadır dedikleri iddiasına gelince bu kesin olarak bâtıldır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Göklerin ve yerin ve her ikisinde bulunanların nuru sensin" buyurmuştur.[34]

Bilindiği üzere gözleri görmeyenlerin bu hususta herhangi bir payları yoktur. Aynı zamanda kendisi ile bu aydınlık arasında bir perde bulunan kişinin de bu hususta bir payı yoktur. Ölülerin de bundan bir payları yoktur. Hatta cennet ehlinin de bundan bir payları yoktur. Çünkü cennette güneş ve ay yoktur. Hem nasıl olsun ki? Cennet ehlinin gece ve gündüz arştan görünen nurlar ile amel edip çalıştıkları rivâyet edilmektedir. Bu görünen nurlar ise tıpkı dünyadakilere güneşin görünmesi gibi olacaktır. Dünyadaki nurlar güneş ve aydan çıkmaktadır.

Onun: "Deliller ve belgeler ile denilmiştir ..." şeklindeki sözlerine gelince; işte bu da hidâyete iletenin bir manasıdır. Onun: "Bu da onun tevil zahiri iptal eder ve seleften de nakledilmemiştir" şeklindeki sözlerine dair cevabımız daha önce geçmiş bulunmaktadır. Bu benim hakkımda uydurulmuş bir yalandır. Ayrıca bu sözü söyleyenin çelişkide olduğu da sabit olmuştur. Üstelik o seleften ancak zayıf olduğunu kendisinin de itiraf ettiği şeyleri zikretmiştir.

Şimdi söyleyip yazdıklarıma gelince -eğer daha önceki cevaplarım arasında söylememiş isem de ben onu birçok meclisde söylemekteyim- o da şudur: Kur'an-ı Kerim'de bulunan Allah'ın sıfatlarına dair bütün âyet-i kerimelerin tevili hususunda ashab-ı kiramdan bir görüş ayrılığı nakledilmemiştir.

Ashab-ı kiramdan nakledilmiş bulunan tefsirleri, onların rivâyet ettikleri hadisleri mütalaa ettim. Bu hususta yüce Allah'ın dilediği kadar küçük ve büyük yüz tefsirden daha fazlasına vakıf oldum. Şu ana kadar ashab-ı kiramdan herhangi birisinin sıfat âyetlerinden yahut da sıfat hadislerinden birisini olsun, bili-

34 Kaynakları daha önce gösterildi.

nen mefhumun gerektirdiklerine muhalif bir tevil yaptıklarını bulamadım. Aksine onlardan nakledilen bunu takrir ve tespit etmek ve bunları Allah'ın sıfatlarından olduğunu beyan etmektir. Onların bu beyanları Allah'tan başkasının sayamayacağı kadar çok, olmadık tevilde bulunanların sözlerine muhaliftir. Aynı şekilde onlardan diye rivâyet edip zikrettiklerinin çoğu hakkında da durum böyledir.

Bunu tamamlamak üzere diyorum ki: Ben onların yüce Allah'ın: *"Baldırın açılacağı o günde."* (Kalem, 42) buyruğu gibi bir buyruk dışında görüş ayrılığına düştüklerini görmedim. İbn Abbas'dan ve bir gruptan rivâyet edildiğine göre bundan maksat oldukça zor ve sıkıntılı haldir. Şanı yüce Allah ahirette bu zorluk ve sıkıntıyı giderecektir. Ebu Said ve bir diğer kesimden rivâyete göre ise onlar âyet-i kerimeyi Ebu Said'in naklettiği ve Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan hadis dolayısıyla bu âyeti sıfat âyetleri arasında saymışlardır.

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'in zahiri bu âyetin sıfat âyetlerinden olduğuna delil değildir. Çünkü O: *"Baldırın açılacağı o günde."* (Kalem, 42) buyurmaktadır. Buradaki "baldır" anlamındaki lafız olumlu cümle içinde nekiredir. Allah'a izafe edilmiş değildir. "Onun baldırı" da buyurmamaktadır. İzafet ile tarif/tanımlama bulunmamakla birlikte bunun sıfat âyetlerinden olduğu ancak bir başka delil ile ortaya çıkar. Böyle bir şey tevil ile olmaz. Çünkü tevil âyet-i kerimeyi bilinen medlül, mefhum ve manasından başka bir şekilde yorumlamaktır. Fakat bunların bir çoğu lafzı medlül olmadığı bir manaya yorumlamakta sonra da bunu o yorumdan başka tarafa çevirmek istemekte ve bunu da tevil kabul etmektedirler. Bu ise daha önce defalarca açıkladığımız üzere iki bakımdan bir hatadır.

Onun: "Eğer -müşebbihenin dediği gibi- o gerçek manada bir nur olmuş olsaydı gece ve gündüz sürekli aydınlık olması gerekirdi" demesine gelince; bizler onun bu şekilde zikrettiği sözün gereğini söylüyoruz. Müşebbihe: O güneş gibi bir nurdur derler. Halbuki yüce Allah: *"Onun benzeri hiçbir şey yoktur."* (Şura, 11) buyurmaktadır. Dolayısıyla o hiçbir nur gibi değildir. Tıpkı onun zatının hiçbir zata benzemediği gibi. Ama onun sözünü ettiği bu husus kendi aleyhine bir delildir. Çünkü şanı yüce Allah'ın kendi yarattıklarına karşı hicaplandırıp perdelendirdiği bir nur olması mümkündür. Hadis-i şerifte buyurulduğu gibi: "Onun hicabı nur/yahut nar dır. Eğer onu açacak olursa vechinin parıltıları gözünün değdiği bütün mahlûkatını yakardı."

Fakat o burada yaptığı nakilde hata etmiştir. O da bu sözleri müşebbiheye izafe etmesidir. Çünkü bu aynı zamanda el-Merisi gibi muattile cehmiyyecilerin görüşlerindendir. Çünkü el-Merisi şöyle derdi: O bir nurdur. el-Merisi cehmiyye-

nin büyüğüdür. Her ne kadar onun müşebbiheden kastettiği Allah'ın gerçek manada bir nur olduğunu söyleyenler ise de ona göre sıfatları sabit kabul edenlerin hepsi müşebbihedir. Bu ise katıksız cehmiyyenin kullandığı dildir. Çünkü onlar sıfatları kabul eden herkese müşebbihe adını verirler.

Daha önce İbn Küllab'ın, Eş'ari'nin ve başkalarının da onun kendi zatında nur olduğunu kabul etmemenin cehmiyyenin de mutezilenin de görüşü olduğunu zikrettiklerini onların (İbn Küllab ve Eş'ari'nin) onun bir nur olduklarını da kabul ettiklerini belirtmiştik. Onlar ise kendi mezheblerinin büyük şahsiyetleri olmakla birlikte bunu kabul ettiklerine göre hadis ehli ile sünnet imamları bunu nasıl kabul etmesin? Allah'a onun isimlerine ve sıfatlarına iman edenlerin ilki şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu itiraz edenin itiraz olarak ileri sürdüğü bu soruya şu şekilde cevap vermiştir: "Onun hicabı nurdur. Eğer onu açacak olursa yüzünün parıltıları gözünün değdiği bütün mahlûkatını yakardı."[35]

Böylelikle nur olan hicabı ile mahlûkatından perdelenmiş olduğunu ve yüzünün parıltılarının onlara ulaşmamasını sağladığını, eğer bu hicabı açacak olursa yüzünün parıltılarının gözünün mahlûkatına eriştiklerini mutlaka yakacağını haber vermektedir. İşte parıltıların bu yakmaktan perdelenmesi bu konumda vârid olabilecek hususlara açıklık getirmektedir.

İbn Abbas'dan diğer rivâyetinde zikrettiklerine gelince bu maddi bir takım nurlar anlamındadır. Sözünü ettiği ariflerin kelamı da kullarına verdiği hidâyetin manalarının bir kısmıdır. Bu ancak muhatapların ihtiyaçlarına göre bazı türler ile ilgili bir çeşitlemedir. Nitekim daha önce selefin bunu bazı türleri sözkonusu ederek tefsir etmek şeklindeki adetlerini zikretmiş idik. Onların bu tefsirleri muhatapların ihtiyacı dolayısıyla örneklendirmek üzere gerçekleştiriliyordu. Yoksa münhasıran ve sınırlandırmak amacını gütmüyorlardı. İşte böylelikle zikredilen bütün görüşlerin aslında onun göklerin ve yerin nuru oluşu manalarından iki manaya râci olduğu ve bunda onun bizatihi bir nur olmadığına dair bir delaletin bulunmadığını göstermektedir.][36]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu Kur'an ve esmau'l hüsna müfessirlerinin onun "hidâyete ileten" olduğu şeklinde tefsir edilmesi hususunda onların izinden gittikleri husus, İbn Abbas'dan yaptıkları nakildir. Bu tefsir ise el-Valibi Ali b. Ebu Talha'nın tefsirinden alınmıştır.

35 Müslim, 79.
36 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 374-396

O da bu tefsirini Abdullah b. Salih'den o Muaviye b. Salih'den o Ali b. Ebu Talha'dan o İbn Abbas'dan diye rivâyet etmiştir: Yüce Allah'ın: *"Allah göklerin ve yerin nurudur."* buyruğu şu demektir: Allah göklerde ve yerde bulunanları hidâyete iletendir. Onun hidâyetinin misali aydınlık üstüne aydınlığı artmış kalpteki (nura) benzer.[37] İşte ilim kendisine gelmeden önce hidâyeti bilen müminin kalbi de böyledir. Ona ilim geldi mi hidâyet üstüne hidâyeti, nur üstüne de nuru artar.

Bunların hepsi bu rivâyete dayanmaktadır. Çünkü bu insanların Abdullah b. Salih'den diye naklettikleri bir tefsirdir. Ebu Bekr b. Abdülaziz'in zikrettiğine göre o bunu Muhammed b. Cerir'in Tefsir'inden nakletmektedir. Çünkü o da ona güveniyordu. İbn Cerir de bu tefsiri isnad ile rivâyet eder. Aynı şekilde Beyhaki de Tefsiru el-Esmai'l Hüsna adlı eserinde bunu ancak bu yolla rivâyet etmiştir. Bu tefsir ise el-Valibi'nin tefsirinin kendisidir.

Bunun lafızları ile İbn Abbas'dan sabit olmasına gelince; bu sugötürür. Çünkü el-Valibi bunu İbn Abbas'dan işitmediği gibi ona yetişmemiştir de. Bilakis senedi munkatıdır. O İbn Abbas'ın ashabından (onun meclis arkadaşlarından) bunu almıştır. Nitekim es-Süddi de İbn Mesud'dan İbn Abbas'dan ve onların dışında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer ashabından tefsirini zikretmektedir. Fakat onların lafızları birebir böyle değildir. Aksine bunlar meğazi ve siyer alimlerinin naklettiklerine benzer nakilde bulunmuşlardır. Bu ise şahit olarak gösterilen ve itibara alınabilen rivâyetler olup bunlar birbirlerine katılarak sonunda delil olur.

İbn Abbas'dan sadece bu nakil yolu ile bir şeyin sabit olmasına gelince, bu nakiller hakkında bilgi sahibi olanlara göre olacak bir şey değildir.

Bunun en iyi durumu bu rivâyetin İbn Abbas'dan el-Valibi'ye ulaşmış olan mana yoluyla nakledilmiş olmasıdır. Elbetteki bunun İbn Abbas'dan bir aslının bulunması şartı ile. Ama bunun nihai noktası İbn Abbas'ın lafzı olmasıdır. Eğer İbn Abbas'ın sözleri lafzen böyle ise İbn Abbas'ın bundan maksadı şanı yüce Allah'ın zatı itibari ile bir nur olmadığını ve onun bir nurunun bulunmadığını söylemek olamaz. Çünkü İbn Abbas'dan sabit olan rivâyetler ile Allah'ın nurunu sabit kabul ettiği de tespit edilmiştir. İkrime yoluyla gelen hadisteki sözü gibi. Ona: "Gözler ona erişemez" buyruğuna dair soru sorunca İbn Abbas şöyle ce-

37 Taberi Tefsir'inde ifade şöyledir: Müminin kalbindeki hidâyetinin misali saf zeytin yağının kendisine ateş değmeden önce neredeyse aydınlık saçacak halde olmasına benzer. Ateş de ona değdi mi aydınlığı üstüne aydınlık olur. İşte hidâyet gereğince amel eden müminin kalbi de böyle olur...

vap vermiştir: Ne oluyor sana? O onun nuru olan nurdur. O nuru ile tecelli ettiği taktirde hiçbir şey onu idrak edemez, ona erişemez.

Sahih'te yer alan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunun ravisi de İbn Abbas'dır: "Allah'ım! Göklerin, yerin ve onlarda bulunanların Rabbi sensin. Sen göklerin ve yerin nurusun ..."[38]][39]

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ
وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾

36. "Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Sabah-akşam Onu oralarda tesbih ederler;"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*(Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir*" buyruk bir tayinin sözkonusu olmadığı sıfat almış bir nekiredir. Yüce Allah'ın: "*Yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir.*" buyruğundan maksat eğer yalnızca mescitlerde özel olarak yapılmayan evlerdeki zikir ve evlerdeki namazı kastediyorsa bunun kapsamına bu niteliğe sahip müminlerin evlerinin çoğunluğu girer. Böylelikle nebilerin evlerinin bir özelliği olmaz.

Eğer bununla beş vakit namaz ve benzerlerinde zikrin var olduğu mescitler hakkında özel olan zikri kastediyorsa o taktirde âyet-i kerime mescitler hakkında özeldir. Nebilerin evlerine gelince onlarda mescitlerin özelliği yoktur. Nebilerin o meskenlerde kalmaları dolayısı ile onların bir fazileti/üstünlüğü bulunsa bile.][40]

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاءً حَتّٰى إِذَا جَاءَهُ
لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ اللهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ وَاللهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

39. "Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir."

38 Kaynakları daha önce gösterildi.
39 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye . III. 41-43.
40 Minhâcü's-Sünne. VII. 92-93.

Tefsiri:

[Bâtıl ise sonuç doğurmayan ve kendisi ile maksadın hâsıl olmadığı şey demektir. Bundan dolayı kâfirlerin amelleri bâtıldır (boşa çıkar).

Şüphesiz ki kâfir, kâfir olması itibari ile varlığı olmayan şeye inanır ve ona dair haber verir. Böylelikle bu bir bâtıl olur. Ayrıca kendisine ibadetin fayda vermediği şeylere ibadet eder, onun için amel eder ve böyle bir ibadetin yapılmasını emreder. Böylelikle bu da bâtıl olur.

Fakat onların hak ehline benzemelerine sebep olan bazı amelleri ve sözleri de bulunduğundan ötürü yüce Allah: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir."* (Âyet 39) buyurmaktadır.][41]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir."* (Âyet 39) buyurmaktadır. Susamış bir kimse suya benzerliği dolayısıyla su olmayan ama su zannettiği bir şeyi görür. Burada yanılan duyusu değildir. Yanılan onun aklıdır.][42]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah çirkin ve kötü amellerin: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir. Yahut (onların amelleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter."* (Âyet 39-40) gibi buyruklarda bâtıl olduklarını beyan buyurmuştur. İşte bu ikincisi basit bilgisizlikten sadır olan şeye benzer. Birincisi ise mürekkep/katmerli bilgisizliktir.][43]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

---

41 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 416.
42 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 399-400.
43 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 435.

[İşte bundan dolayı şanı yüce Allah hem bunlara hem öbürlerine birer örnek vererek: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir."* (Âyet 39) buyurmaktadır. İşte bu mürekkep/katmerli bilgisizlerin örneğidir.][44]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna şanı yüce Allah'ın yine kâfirlere "ev: yahut" edatını kullanarak iki misal vermiş olması açıklık getirmektedir. Yüce Allah: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir. Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."* (Âyet 39-40) buyurmaktadır. Birincisi gerçekte bâtıl olduğu halde sahibi tarafından hak üzere olduğu zannedilen küfrün örneğidir. Yaptığı kötü amelleri kendisine süslü gösterilerek o ameli güzel gören kimse gibi. Böyle bir kimse bilmeyen bir cahildir. Ayrıca bilmediğini de bilmez. Bundan ötürü ona dümdüz çöldeki bir serap örneği verilmiştir. İkincisi ise hiçbir şeye inanmayan kâfirin küfrünün örneğidir. Hatta böyle bir kimse cahilliğinden ötürü üst üste gelmiş karanlıklar içinde gibidir. Kendisinin hak üzere olduğuna dair hiçbir inancı da yoktur. Hatta böyle bir kimse üst üste yığılmış karanlıklar içerisinde sapkın ve bilgisizlik içerisinde devam eder gider.][45]

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ
ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ
اللّٰهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

40. "Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."

44 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. XV, 376.

45 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII, 277-278.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."* buyruğu basit bilgisizliğin misalidir.][46]

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَآفَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

41. "Görmedin mi ki göklerde ve yerde olanlar ve dizi dizi uçan kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Onların her biri kendi dua ve tesbihlerini bilir. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[İşte "salat" lafzı da böyledir. Çünkü müslümanlar bilinen namazı kıldıkları için bazıları namaz kılan/salat eden herkesin bu şekilde salat ettiğini zannetmeye koyuldu. Öyle ki kitap ehlinden bazıları bizim: *"Şüphesiz Allah salat eder"* şeklindeki sözümüzden nefret eder ve onu bundan tenzih eder oldular. Çünkü onlar "salat" lafzının ancak namaz kılanın başkasına dua edip onun önünde boyun eğmesi anlamından başkasını bilmiyorlardı. Şüphesiz yüce Allah bundan münezzehtir. Fakat onun salatı hâşâ böyle değildir. Zaten o: *"Görmedin mi ki göklerde ve yerde olanlar ve dizi dizi uçan kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Onların her biri kendi dua ve tesbihlerini bilir."* (Âyet 41) buyurmuştur.][47]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor. Sonra aralarını birleştiriyor, sonra onları üst üste yığıyor. Yağmurun onun aralarından çıktığını görürsün."* (Âyet 43) Buradaki "el-vedk: yağmur" demektir.][48]

46 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 376.
47 Câmiu'l-Mesâil, I, 28.
48 Minhâcü's-Sünne, V, 441.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ
يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ
مَنْ يَشَآءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَآءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

43. "Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor. Sonra aralarını birleştiriyor. Sonra onları üst üste yığıyor. Yağmurun onun aralarından çıktığını görürsün ve gökten içinde dolu bulunan bazı dağlar (gibi bulutlar)dan (dolu) indirir. Onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzak tutar. Onun şimşeğinin şiddetli ışığı gözleri neredeyse alıverecek."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor. Sonra aralarını birleştiriyor. Sonra onları üst üste yığıyor. Yağmurun onun aralarından çıktığını görürsün ve gökten içinde dolu bulunan bazı dağlar (gibi bulutlar)dan (dolu) indirir. Onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzak tutar. Onun şimşeğinin şiddetli ışığı gözleri neredeyse alıverecek. Allah gece ve gündüzü evirip çevirir. Şüphesiz ki bunda basiret sahipleri için birer ibret vardır."* (Âyet 43-44) buyurmaktadır.

Yüce Allah bu buyruğu ile yağmuru yaratmasını, onu yerin üzerine indirmesini beyan buyurmaktadır. Çünkü o yeryüzünde hayâtın sebebidir. Şanı yüce Allah her bir canlıyı sudan yaratmıştır. Sonra da: *"Allah gece ve gündüzü evirip çevirir"* buyurmaktadır. Çünkü onun geceyi, gündüzü evirip çevirmesi bitkileri, canlıları ve madenleri yaratmanın sebebi olan yağmuru indirmesi sûretiyle âlemin hallerini evirip çevirmesi, değiştirmesidir. Bu da bir kavmin yükselişi ile bir diğerinin alçalışını da ihtiva eden insanların bir halden diğerine dönüştürülmesinin sebebidir.][49]

[Yüce Allah: *"Yağmurun onun aralarından çıktığını görürsün."* Yani bulutların arasından çıktığını görürsün. Bir başka yerde ise "gökten" buyurmaktadır ki burada sema/gök yukarıdan demektir. Çünkü sema yukarıdaki varlıklar için cins isimdir. Bazen arşın üstünde olan hakkında bazen felekler hakkında bazen evin tavanı hakkında -lafız ile birlikte gelen ibareler sebebiyle- özel olarak kullanılabi-

49 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 491-492.

lir. Yağmurun kendisinden yaratıldığı madde ise bazen gök boşluğundaki havadır, bazen de yerden yükselen buhar ile olur. İşte müslüman alimlerinin zikrettiği budur. Felsefeciler de buna muvafakat ederler.][50]

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

47. "Biz Allah'a ve Rasûlüne iman ve itaat ettik, derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar müminler değildir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Biz Allah'a ve Rasûlüne iman ve itaat ettik, derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar müminler değildir."* (Âyet 47) buyurmaktadır. Buradaki "tevelli: yüz çevirmek" itaat etmekten yüz çevirmek demektir. Nitekim yüce Allah: *"Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şâyet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz, sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."* (Fetih, 16); *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış; fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."* (Kıyamet, 31-32); *"Oraya yalanlayıp, yüz çeviren, o en bedbaht olandan başkası girmez."* (Leyl, 15-16) buyurmaktadır. Mûsâ ve Harun'un: *"Gerçekten bize: Muhakkak azap yalanlayan ve yüz çevirenler üzerinedir, diye vahyolundu."* (Taha, 48) buyruğundaki sözleri de böyledir. Böylelikle "tevelli: yüz çevirmek"in yalanlamanın kendisi olmadığı bilinmiş olmaktadır. Aksine bu itaatten yüz çevirmektir. Çünkü insanların haber verdiği hususlarda Rasûlü doğrulamaları, emrettiği hususlarda da ona itaat etmeleri görevleridir. Tasdikin/doğrulamanın zıttı yalanlamak, itaatin zıttı ise tevelli etmek/yüz çevirmektir. Bundan dolayı yüce Allah: *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış; fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."* (Kıyamet, 31-32) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Biz Allah'a ve Rasûlüne iman ve itaat ettik, derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar müminler değildir."* (Âyet 47) buyurmak sûretiyle sözlü olanı yapmış olsa dahi amel etmekten yüz çeviren kimseler hakkında imanın sözkonusu olmadığını ifade buyurmuştur.][51]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

50 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 262.
51 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 142.

[Yüce Allah'ın: *"Biz Allah'a ve Rasûlüne iman ve itaat ettik, derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar müminler değildir. Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve Rasûlüne çağırıldıklarında onlardan bir kısmı yüz çevirir. Eğer hak kendilerinin ise ona sürat ve itaatle gelirler."* (Âyet 47-49) buyruklarında olduğu gibi. Ayrıca devamla: *"Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve Rasûlüne davet olunduklarında müminlerin sözleri ancak: "İşittik ve itaat ettik" demektir. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* (Âyet 51) buyruğuna kadar olan buyruklar ile yüce Allah rasûle itaatten yüz çevirenler hakkında imanın sözkonusu olmadığını bildirmiş ve müminler Allah'a ve Rasûlüne aralarında hüküm vermek üzere çağırıldıkları vakit dinleyip itaat ettiklerini haber vererek bunun imanın gereklerinden olduğunu beyan etmiş bulunmaktadır.][52]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Biz Allah'a ve Rasûlüne iman ve itaat ettik, derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar müminler değildir. Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve Rasûlüne çağırıldıklarında onlardan bir kısmı yüz çevirir. Eğer hak kendilerinin ise ona sürat ve itaatle gelirler. Acaba kalplerinde hastalık mı vardır bunların, yoksa şüpheye mi düştüler yahut Allah ve Rasûlü kendilerine haksızlık eder diye mi korkarlar? Hayır, onlar zulmedenlerin ta kendileridir. Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve Rasûlüne davet olunduklarında müminlerin sözleri ancak: "İşittik ve itaat ettik" demektir."* (Âyet 47-51) buyurmaktadır. Böylece yüce Allah rasûle itaatten yüz çeviren, onun hükmünden yan çizen kimselerin münafıklardan olduğunu, mümin olmadığını, müminin ise işittik ve itaat ettik diyen kimse olduğunu beyan buyurmaktadır.][53]

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٥٢﴾

52. "Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah'tan korkar ve Ondan sakınırsa işte onlar kurtulan kimselerdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse Allah'tan korkar ve Ondan sakınırsa."* gibi buyruklarda hem kendisinin hakkını hem de Rasûlünün hakkını beyan buyurmuş ve açıklamıştır. İtaat Allah'a ve Rasûlünedir. Fakat

52 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 221.
53 es-Sârimu'l-Meslûl, 43.

korkmak/haşyet yalnızca Allah içindir. Sakınmak/takva da yalnızca Allah içindir. Buna göre ister hükümdar ister peygamber ister onlardan başkası olsun hiçbir yaratılmıştan (haşyet manasında) korkulmaz ve hiçbir yaratılmıştan (takva manasına) sakınılmaz.][54]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah'tan korkar ve ondan sakınırsa işte onlar kurtulan kimselerdir."* (Âyet 52) buyurmakta ve böylelikle itaatin Allah'a ve rasûle olduğunu beyan etmektedir. Şüphesiz rasûle itaat eden kimse Allah'a itaat etmiş olur. Ayrıca haşyet ve takvanın/korkmak ve sakınmanın yalnız Allah için olduğunu beyan buyurmaktadır. Çünkü o herhangi bir yaratılmışa karşı haşyet duyulmasını, herhangi bir mahlûka karşı takvalı olunmasını emretmemiştir.][55]

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا
حُمِّلْتُمْ وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾

54. "De ki: Allah'a da itaat edin, Rasûlüne de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz ona düşen ancak ona yükletilendir. Size düşen de size yükletilendir. Ona itaat ederseniz hidâyet bulursunuz. Rasûle düşen de ancak apaçık tebliğdir."

Tefsiri:

[Şeyhulislâm dedi ki:[56] Bana Ahmed b. Hamza da haber verdi: Bize Muhammed b. el-Huseyn -ki o Ebu Abdurrahman es-Sülemi'dir- tahdis ederek dedi ki: Bana ulaştığına göre Ebu Ali el-Cüzecâni'nin arkadaşlarından birisi ona: Allah'a giden yol nasıl bulunur diye sordu. O şöyle dedi: Yolların en doğrusu, en mamur olanı ve şüphelerden en uzak olanı kavlen ve fiilen itikaden ve niyet ile kitaba ve sünnete tabi olmaktır. Çünkü yüce Allah: *"Eğer Ona itaat ederseniz hidâyet bulursunuz."* buyurmaktadır.][57]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Osman dedi ki:[58] Her kim sözlü ve fiili olarak sünneti kendisinin âmiri

54 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 428.
55 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 292.
56 Maksat Menazilü's-Sâirîn adlı eserin sahibi el-Herevi el-Ensari'dir.
57 el-İstikâme, I, 110.
58 Kaynakları daha önce gösterildi.

yaparsa hikmet ile konuşur. Kim de söz ve fiili ile kendisine hevâyı âmir kılarsa bid'at olan şeyleri söyler. Yüce Allah da: *"Ona itaat ederseniz hidâyet bulursunuz."* buyurmaktadır.][59]

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

55. "Allah içinizden iman edip, salih amel işleyenlere: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi -andolsun ki- kendilerini de muhakkak yeryüzünde halife kılacağını, kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacağını, önceki korkularını güvene çevireceğini vaat etti. Bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet ederler. Bundan sonra artık kim kâfir olursa onlar fâsıkların ta kendileridir."

Tefsiri:

[Ubeyy b. Ka'b'dan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı Medine'ye gelip ensar da onları barındırınca Araplar tek elden onlara saldırmaya başladı. Bu sebeple geceyi ancak silahları ile geçiriyor ve ancak silahları ile sabahı ediyorlardı. Bunun üzerine: Acaba rahat ve huzur içinde yüce Allah'tan başkasından korkmayarak geceyi geçireceğimiz bir vakte kadar yaşayacak mıyız dersiniz dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere: Onlar için ... diye va'detmiştir."* (Maide. 9) âyetini sonuna kadar indirdi.[60]

Gerçekten böyle oldu. Allah müminleri yeryüzünde halifeler yaptı. Yeryüzünün doğularında da bâtılarında da dinlerini onlar için iktidar yaptı.][61]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

59 el-İstikâme, I, 97; Câmiu'l-Mesâil. IV. 57. Ebu Amr b. Nüceyd de yahut başkalarına ait bir söz olduğunu kaydederek.

60 Hâkim. II. 401; ed-Durru'l-Mensur. V. 55'de bunun İbn Merdûye tarafından: Beyhaki. Delailü'l-Nubuvve'de ve Ziya tarafından el-Muhtâre'de rivâyet edilmiş olduğunu belirtmektedir.

61 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 71.

[Yüce Allah'ın: *"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere va'detti ki... Andolsun ki onları da muhakkak yeryüzünde halife kılacak."* buyruğu da böyledir. Bu vaat bu niteliğe sahip olan herkes için uygundur. Öncekiler bu niteliğe sahip olunca Allah da kendilerine va'dettiği gibi onları halifeler yaptı. Onlardan sonra da bir takım kimseler imanları ve salih amelleri oranında bu niteliğe sahip oldu. Her kimin imanı daha kâmil, ameli daha salih ise onun sözü edilen halifelik makamına getirilmesi daha mükemmel olur. Eğer onda bir eksiklik ve bir gedik varsa iktidara getirilmesinde de bir eksik ve bir gedik olur. Çünkü bu böyle bir amelin karşılığıdır. O ameli kim yerine getirirse o karşılığı hak eder.][62]

Nûr Sûresi 55. Âyet ile Fetih Sûresi 29. Âyet Arasında Bir Karşılaştırma

[Yüce Allah: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları rükû ediciler ve secde ediciler, Allah'tan bir lütuf ve rıza isteyenler olarak görürsün. Secde izinden nişanları yüzlerindedir. Onların Tevrat'taki vasıfları budur. İncil'deki vasıflarına gelince: O önce filizini yarıp çıkarmış sonra onu gittikçe kuvvetlendirmiş sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş, ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir. Onlarla kâfirleri öfkelendirmek için (bu örneği verdi). Allah iman edip, salih amel işleyenlere bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vaat etmiştir."* (Fetih, 29) ve: *"Allah içinizden iman edip, salih amel işleyenlere: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi –andolsun ki- kendilerini de muhakkak yeryüzünde halife kılacağını, kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacağını, önceki korkularını güvene çevireceğini vaat etti. Bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet ederler. Bundan sonra artık kim kâfir olursa onlar fâsıkların ta kendileridir."* (Âyet 55) buyurmaktadır.

Yüce Allah iman edip salih amel işleyenlere halifelik vereceğini va'detmiş olduğu gibi öbür âyet-i kerimede de pek büyük bir mağfiret ve ecir vadetmiştir. Şüphesiz Allah vadinden caymaz. İşte bu yüce Allah'ın kendilerinden öncekileri halife yaptığı gibi onları da halife yaptığına *"Ve sizin için din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* (Maide, 3) buyruğunda dile getirdiği gibi kendileri için beğenip seçtiği din olan İslâm dinini onlar için imkân ve iktidar sahibi kıldığına ve korkularından sonra onlara güvenlik vermesi, onlar için kendisinden bir mağfiret ve pek büyük bir ecir olduğuna delildir.

62 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 302.

İşte bu iki bakımdan delil gösterilir: Bu halifelik makamına getirilenlerin mümin ve salih amel işleyenler olduklarına delil gösterilir. Çünkü yapılan bu vaad başkalarına değil onlara yapılmıştır. Yine bu günahlarının bağışlanmış olduğuna, onlar için bir mağfiret ve pek büyük bir ecir bulunduğuna da bir delil gösterilir. Çünkü onlar iman edip salih amel işlediklerine göre her iki âyet yani Nûr Sûresi'ndeki âyet de Fetih Sûresi'ndeki âyet de onları kapsamaktadır.

Bilindiği üzere vasıflar Ebu Bekir, Ömer ve Osman zamanındaki ashab-ı kiramın durumu ile örtüşmektedir. Çünkü o vakit halifelik makamına getirilmek korkudan sonra dinin imkân ve iktidar sahibi olup güven bulmak gerçekleşmiştir. Farsları ve Rumları yenmeleriyle Şam'ı, Irak'ı, Mısır'ı, Horasan'ı ve Afrika'yı feth etmeleri ile tahakkuk etmiştir. Ama Osman (radıyallâhu anh) öldürülüp fitne ortaya çıkınca kâfirlerin ülkelerinden hiçbir şey feth etmediler. Aksine Şam ve Horasan'daki kâfirlerin onlar hakkındaki ümitleri arttı. Halbuki daha önce onlar birbirlerinden korkuyorlardı.

Bu durumda Kur'an-ı Kerim Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın bir de halifelik imkân ve güvenlik zamanlarında onlarla beraber olanların iman sahibi olduklarına delildir. Halifelik imkân ve güvenlik zamanlarında bulunup da fitne zamanına yetişmiş olanlar -Ali, Talha, Zübeyr, Ebu Mûsâ -el-Eşari-, Muaviye ve Amr b. el-As gibi kimseler de âyet-i kerimenin kapsamına girerler. Çünkü onlar da halifelik makamına getirilmiş kendilerine imkân verilmiş ve güven verilmiş kimselerdi.

Fitne ve ayrılık zamanlarında İslâm'da olmadık şeyler ortaya çıkartan rafıziler, dinden uzaklaşan hariciler gibi fitne dönemlerinde ortaya çıkanlara gelince; nas (zikredilen âyetler) onları kapsamamaktadır. Bu sebeple onlar bu âyet-i kerimede sözkonusu edilen iman ve salih amel sahibi olmakla nitelendirilen kimselerin kapsamına girmemişlerdir. Çünkü öncelikle onlar buna muhatap ashab-ı kiramdan olmadıkları gibi ashabın karşı karşıya kaldığı korkudan sonra halifelik makamına getirilme imkân ve iktidar sahibi olup güvenliğe kavuşma halleri de sözkonusu olmamıştır. Aksine bunlar hâlâ imkân ve iktidar sahibi değil, huzursuz ve korku içerisinde bulunuyorlar.

Eğer: Neden "Allah onlardan iman edip salih amel işleyenlere ... va'detti" (Fetih, 29) buyurmakla birlikte onların hepsine va'detti buyurmamıştır denilecek olursa şöyle cevap verilir: Yüce Allah: *"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere ... va'detti."* buyurmakla birlikte: Size va'detti buyurmamıştır.

Min: Den, dan bazen türün beyanı için kullanılır. Dolayısıyla başına geldiği ismin kapsamından bu türün dışında herhangi bir şeyin kalmasını gerektirmez.

Yüce Allah'ın: *"Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun."* (Hacc, 30) buyruğunda olduğu gibi. Bu putlar arasından pislik olmayanların bulunmasını gerektirmemektedir.

"İpekten bir elbise" dediğimiz zaman ipek elbise dememiz gibidir. Aynı şekilde demirden kapı ifademiz de demir kapı dememize benzer. Böyle bir ifade ortada ona izafe olunmayan bir ipek ve bir demirin olmasını gerektirmez. Eğer tasavvur edilen şey külli ise külli olan bir tür şüphesiz kendisinde ortaklığın düşünülmesinin karşısında engel olunmayan türdür. İsterse gerçek varlıkta onda ortak bulunmasın. Eğer "min" cinsin/türün beyanı için ise ifadenin takdiri: *"Allah iman edip salih ameller işleyenlere ... vadetmiştir."* (Maide, 9) buyruğu da bu türden olur. Velev ki türün tamamı mümin ve salih amel işleyen kimseler olsunlar.

Aynı şekilde yüce Allah: *"Allah iman edip salih amel işleyenlere ... vadetmiştir."* (Maide, 9) buyruğu da bu tür ve bu sınıftan olanlara *"Allah bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır."* (Ahzâb, 35) buyruğu da böyledir. İşte bu bütün bu türden olanların mümin ve salih kimseler olmalarına engel değildir. Çünkü yüce Allah Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine: *"Sizden kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır."* (Ahzâb, 31) diye hitap buyurunca onların hepsinin Allah'a ve Rasûlüne itaat edip salih amel işleyen kimseler olmalarına engel değildir.

Yine yüce Allah: *"Âyetlerimize iman edenler sana geldiğinde onlara de ki: Selâm sizlere. Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı. Şöyle ki: İçinizden kim bilmeyerek kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe eder düzeltirse, şüphesiz o mağfiret ve merhamet edendir."* (En'âm, 54) buyruğunda da onların her birinin bu niteliklere sahip olmalarına engel değildir. Aynı şekilde: Onlar eğer bilgisizce bir kötülük işledikten sonra tevbe edip hallerini düzeltecek olurlarsa ancak onların bazılarının günahlarını bağışlamıştır demek de caiz olamaz. Bundan dolayı bu türden olan "min" cinsin nefyini tahkik etmek için nefy ibaresinde yer alır. Yüce Allah'ın: *"Amellerinden de hiçbir şey eksiltmeyiz."* (Tûr, 21); *"Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."* (Âl-i İmrân, 62) ve: *"O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı."* (Hâkka, 47) buyruklarında olduğu gibi.

İşte bundan dolayı bu edat tahkik yahut takrir için olumsuz cümlede yer alacak olursa kat'i olarak cinsin nefy edildiğini ifade eder. Bu husustaki tahkik zikredildiği gibidir. İfadenin takdiri ise (min edatı zikredilmeksizin): *"Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur."* (Muhammed, 19) ve: *"Onda hiçbir şüphe yoktur."* (Bakara,

2) ve benzeri buyruklarda olduğu gibi. Fakat eğer "min" edatı bulunmuyor ise durum böyle değildir. Mesela: (ما رأيت رجلا): Hiçbir adam görmedim, dediğimiz zaman bunun cinsin nefy edildiği hususunda ifade gâyet açıktır. Bununla birlikte bazı hallerde cinsin içinden sadece birisinin nefy edilmesi de mümkündür. Sibeveyh'in dediği gibi: (بل رجلين ما رأيت رجلا): Ben bir adam görmedim, aksine iki adam (gördüm), denilmesi caizdir. Böylelikle görünüş cinsin nefyi şeklinde ise de tek bir kişinin kastedilmesinin de mümkün olacağı açıkça anlaşılmaktadır. Halbuki "(من): ...den" in girmesi halinde durum böyle değildir. O kesin olarak cinsi nefyeder.

İşte bundan dolayı bir kimse kölelerine: Sizden kim bana bin (lira) verecek olursa o kişi hürdür diyecek olsa ve onların her biri ona biner (lira) verseler hepsi kölelikten azad olurlar. Aynı şekilde bir kimse zevcelerine: aranızdan kim mehrinden benim lehime vazgeçecek olursa o benden boş olsun dese ve bütün zevceleri mehirlerinden vazgeçse hepsi boş olurlar. Çünkü onun "sizden" ifadesinden maksadı veren ve mehrinden vazgeçenlerin türünü beyan etmek içindir. Yoksa bu hükmü kölelerin ve zevcelerin bir kısmı hakkında tespit etmek değildir.

Denilse ki: Bu adı geçenlerin hepsinin bu niteliğe sahip olmalarına engel olmadığı gibi bunun hepsi hakkında böyle olmasını da gerektirmez. Çünkü yüce Allah'ın: *"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere va'detti ki."* buyruğunda onların hepsinin böyle olmalarını gerektiren bir husus yoktur.

Şöyle cevap verilir: Evet bizler de yalnız başına bu lafzın onların hepsinin iman ve salih amel niteliklerine sahip olduklarını iddia etmiyoruz. Fakat bizim maksadımız "min: den" lafzının bu vasfın onların hepsini kapsamasına aykırı olmadığını söylemektir. Dolayısıyla herhangi bir kimse şöyle diyemez: Hitab yüce Allah'ın: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı kendi aralarında merhametlidirler."* (Fetih, 29) âyeti ile övgünün onların hepsini kapsadığına delildir.

Sözkonusu edilen kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametli olmak Allah'tan bir lütuf ve bir rıza arayarak rükû ve secde yapmak, secdenin izlerinin yüzlerinde görülmesi ve onların zayıflıktan başlayarak bir ekin gibi gücün ve itidalin kemaline ulaşmaları, mağfiret ve pek büyük bir ecrin vaat edilmesi gibi sözkonusu edilen sıfatlar ile onların övülmelerinin yalnızca bu sıfatlar için sözkonusu olmadığında da hiçbir şüphe yoktur. Aksine bu iman ve salih amel dolayısı iledir. Böylelikle yüce Allah böyle bir va'di ne ile hak ettiklerini -hepsi bu niteliğe sahip olsalar bile- zikretmiş olmaktadır. Eğer bunlar zikredilmemiş

olsalardı onların yalnızca zikredilenler sebebiyle mağfireti ve pek büyük bir ecri hak ettikleri zan olunabilir ve bu buyrukta böyle bir mükafatın sebebinin beyanı da bulunmazdı. Halbuki iman ve salih amelin zikredilmesi halinde durum böyle değildir. Çünkü hüküm uygun ve türemiş bir isime bağlı olarak sözkonusu edilecek olursa ismin türetildiği husus o hükmün sebebi olur.

Denilse ki: Münafıklar da dış görünüşleri itibari ile müslüman idiler.

Şöyle cevap verilir: Münafıklar bu niteliklere sahip değillerdi. Onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile de müminler ile de beraber olmadılar, onlardan olmadılar. Yüce Allah'ın şu buyruklarında görüldüğü gibi: *"Olur ki Allah fetih (zafer) nasip eder veya kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır. (Münâfıkların nifakı açığa çıkınca) iman edenler de derler ki: "Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı?" Bütün amelleri boşuna gitti ve bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular."* (Maide, 52-53); *"İnsanlardan bazısı "biz Allah'a iman ettik" derler ama ona Allah yolunda eziyet olunduğunda insanların fitnesini Allah'ın azabı gibi sayar. Eğer Rabbinden bir yardım gelirse andolsun ki: "Şüphesiz biz sizinle beraber idik" diyecekler. Allah âlemlerin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir? Allah müminleri de elbette bilir, münafıkları da elbette bilir."* (Ankebût, 10-11); *"Doğrusu Allah münâfıkları da kâfirleri de cehennemde bir arada toplayacaktır. Onlar sizi(n başınıza gelecek musibetleri) gözetleyip duranlardır. Onun için Allah'tan size bir zafer nasip olursa: "Biz de sizinle birlikte değil miydik?" derler. Eğer kâfirlere (zaferden) bir pay düşerse derler ki: "Biz sizin galip gelmenizi sağlamadık mı? (Sizi öldürebilecekken) mü'minlere karşı da sizi korumadık mı?" Kıyamet günü aranızda hüküm verecek olan Allah'dır."* (Nisa, 140-141)'den itibaren *"Şüphesiz münâfıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı bulamazsın. Ancak tevbe edenler, hallerini düzeltenler, Allah'a (dinine) sımsıkı sarılanlar ve dinlerini Allah için hâlis kılanlar müstesnâdır. İşte onlar mü'minlerle beraberdir. Allah mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir."* (Nisa, 145-146) buyruklarına kadar; *"Onlar muhakkak sizden olduklarına (dair) Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildir. Fakat onlar korkak bir topluluktur."* (Tevbe, 56); *"Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler."* (Mücadele, 14).

Yüce Allah münafıkların müminlerden de kitap ehlinden de olmadıklarını haber vermektedir. Bunlar ise dışa müslüman olduklarını gösteren kesimler arasında rafıziler ile onlara katılanlardan daha çok hiçbir taife arasında bulunmazlar.

Yüce Allah: *"O gün Allah, nebisi ve onunla beraber iman edenleri mahçup etmeyecek, nurları önlerinde ve sağlarında koşacak ve diyecekler ki: "Rabbimiz bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur çünkü sen her şeye kadirsin."* (Tahrim, 8) ve: *"O günde münafık erkeklerle, münafık kadınlar müminlere: "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" diyecekler. (Onlara): "Arkanıza dönün de nur arayın" denilecek."* (Hadid, 13) buyurmaktadır. İşte bu da münafıkların peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte iman edenlerin arasına girmediklerini ve aralarından münafık olup da münafıklığından tevbe edip bu işten vazgeçenlerin de bulunduğunu göstermektedir. Çoğunluk da bunlar idi. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."* (Ahzâb, 60-61) buyruğudur. Şanı yüce Allah onu onlara karşı harekete geçirip onları alabildiğine öldürmesini sağlamadığına göre aksine Medine'den ona komşuluk yaptıklarına göre bu onların (münafıklıktan) vazgeçtiklerine delildir.

Hudeybiye'de onunla birlikte bulunanların tamamı ağacın altında ona bey'at ettiler. Sadece el-Cedd b. Kays bey'at etmedi.[63] O kırmızı tüylü bir devenin altında saklanmıştı.

Aynı şekilde hadis-i şerifte de böyle buyrulmuştur: "Hepsi cennete gireceklerdir. Kırmızı tüylü sevenin sahibi müstesna."[64]

Özetle: Münafıkların silik, zelil ve kahredilmiş olduklarında özellikle de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hayâtının son zamanlarında ve Tebuk gazvesinde böyle olduklarında hiçbir şüphe yoktur. Çünkü yüce Allah: *"Derler ki: "Eğer Medine'ye dönersek elbette ki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan, en hakir olanı oradan mutlaka çıkartacaktır." Hâlbuki şeref, üstünlük ve galibiyet (izzet) Allah'ındır, Rasûlünündür ve iman edenlerindir fakat münafıklar bilmezler."* (Münafikun, 8) buyurmak sûretiyle izzetin münafıkların değil müminlerin olduğunu haber vermektedir. Böylelikle izzetin ve gücün müminlerde olduğu ve münafıkların aralarında zelil ve alçalmış bulunduklarını öğrenmiş oluyoruz.

O halde müslümanların en azizleri olan ashab-ı kiramın münafıklardan olmasına imkân yoktur. Aksine bu şunu gerektirir: Daha aziz olanın imanı daha büyüktür. Bilindiği üzere muhacir ile ensar arasından iman ederek öne geçenler

63 İmam Ahmed, Müsned, III, 396; İbn Sa'd, II, 100: İbn Hişam, III, 330; Taberi, XXVI, 54-55.
64 Müslim, IV, 2144-2145.

-raşid halifeler ve diğerleri- insanların en azizleri idiler. İşte bütün bu hususlar münafıkların müminler arasında zelil kimseler olduklarını açıkça gösteren hususlardandır. Dolayısıyla ashab-ı kiram arasından aziz olanların onlardan (münafıklardan) olması da mümkün görülemez. Fakat böyle bir vasıf bu niteliklere sahip rafıziler ile başkalarına tıpatıp uymaktadır.

Rafıziler arasında münafıklık ve zındıklık diğer kesimler arasındakinden daha çok görülen bir husustur. Hatta onların her birinin münafıklığın bir şubesinde bulunmaları da kaçınılmaz bir haldir. Çünkü münafıklığın üzerine yükseldiği temel yalandır ve kişinin kalbinde olmayan bir şeyi dili ile söylemesidir. Şanı yüce Allah münafıklardan ne zaman haber vermiş ise onların kalplerinde olmayan şeyleri dilleri ile söylediklerini bildirmektedir.

Rafıziler ise bunu dinlerinin esaslarından kabul eder ve buna "takiyye" adını verirler. Ayrıca bunun Allah'ın böyle bir şeyden kendilerini uzak ettiği ehl-i beyt imamlarından nakledildiğini söylerler. Hatta onlar Cafer-i Sadık'ın: "Takiyye benim de dinim atalarımın da dinidir" dediğini dahi naklederler.

Şanı yüce Allah ehl-i beytten olan müminleri de onlardan olmayan diğer müminleri de bundan tenzih etmiştir. Hatta onlar insanlar arasında doğrulukları ve imanı tahkikleri en büyük olanlardı. Onların dini takiyye değil takva idi.

Yüce Allah'ın: *"Mü'minler mü'minleri bırakıp kâfirleri veliler edinmesin. Kim bunu yaparsa onun Allah'la hiçbir dostluğu kalmaz. Onlardan gelecek bir zarardan korunmaya çalışmanız müstesnâ."* (Âl-i İmrân, 28) buyruğuna gelince; bu ancak kâfirlerden sakınmak için verilmiş bir emirdir. Yoksa münafıklığı ve yalancılığı emreden bir buyruk değildir.

Yüce Allah küfür sözünü söylemek için zorlanan kimseye kalbi iman ile huzur bulmuş ve dopdolu olması şartı ile o sözü söylemesini mübah kılmıştır. Fakat ehl-i beytten hiçbir kimse böyle bir şey için zorlanmış değildir. Hatta Ebu Bekir ne onlardan ne de onlardan başka herhangi bir kimseyi onları kendisini övüp övgüyle söz etmeleri için zorlaması şöyle dursun- kendisine beyat etmek için dahi zorlamamıştır. Aksine Ali ve ondan başka ehl-i beyt mensubu olanlar açık bir şekilde onların faziletlerini sözkonusu ediyor, açıktan açığa onları övüyor, onlara rahmet okuyor, onlara dua ediyorlardı. Herkesin ittifakı ile de hiçkimse onları böyle bir şeyin bir bölümünü dahi yapmaya zorlamıyordu.

Emevilerle Abbasiler zamanında iman ve takva bakımından Ali'den ve başkalarından daha alt mertebelerde çok sayıda kimseler vardı. Onların yaptıklarının bir kısmından hoşlanmıyorlardı. Bununla birlikte onları övmüyor, onlardan

övgüyle söz etmiyor, onlara yaklaşmıyorlardı. Bununla beraber yine de onlar kendilerinden korkmadıkları gibi kendileri de onlardan tiksinmiyorlardı, nefret etmiyorlardı. Halbuki herkesin de ittifak ettiği üzere raşid halifeler bu tür yöneticilere göre insanları kendilerine itaat etmeye mecbur etmek ve bundan dolayı onları cezalandırmaktan en uzak kimselerdi. Eğer insanlar bu gibi kimseler ile birlikte kalplerinde olanlara aykırı şeyleri dilleri ile söylemek için zorlanmamış iseler -Rafızilerin ileri sürdükleri gibi- nasıl olur da bu iş için halifelerle birlikte oldukları vakit zorlanmış olabilirler? Kimse böyle bir işi yapmaya onları zorlamadığı halde yalan söylemeye, yalan şahitlik yapmaya ve zahiren kâfir olduğunu göstermeye onları nasıl zorlamış olabilirler?

Böylelikle rafızilerin dışa gösterdiklerinin yalan ve münafıklık kabilinden olduğu ve kalplerinde olmayan şeyleri dilleri ile söylemek türünden olup, müminin küfür olan sözü söylemek için zorlanması türünden olmadığı bilinmiş olmaktadır.

İşte kâfirler yurdunda bulunan müslüman esirlerin çoğunluğu açıktan açığa dinlerini yaşayabilmektedirler. Hariciler ise açıkça cumhura (müslümanların çoğunluğuna) kâfir demekle Osman'ı, Ali'yi ve onlar ile dost olanları tekfir etmekle birlikte yine de dinlerinin gereği olarak kabul ettiklerini açıkça yerine getirmektedirler. Müslüman cemaat arasında yaşadıkları zaman da hem muvafakat hem muhalefet ettikleri hususlarıyla yaşarlar. Rafızilerin bulundukları şehirlerde yaşayanlar da açıkça rafızi olduklarını göstermez. Onun nihai durumu eğer güçsüz ise (rafızilik dışındaki) kendi mezhebini sözkonusu etmeyip susar ve açıktan açığa halifelere ve ashab-ı kiramı sövmek ihtiyacını duymaz. (Rafızilerin) az olmaları hali müstesnadır.

Durum bu iken Ali (radıyallâhu anh) ve onun dışında Ehl-i Beyt mensubu olanlar arasında kâfirlerin yurdunda bulunan esirlerden Ehl-i Sünnetin avamından ve hatta Nâsıbîlerden dindarlıkları ve kalpleri bakımından daha zayıf olduklarını nasıl zannedebiliriz? Halbuki bizler tevatüren şunu biliyoruz: Hiçbir kimse ne Ali'yi ne de onun soyundan gelen çocukları halifelerin faziletlerini zikretmeye de, onlara rahmet okumaya da asla zorlamamıştır. Aksine onlar bu sözleri zorlanmadan söylüyorlardı. Hatta onların her biri bunu en yakın özel kişilerine dahi söylüyordu. Nitekim bu husus mütevatir nakil ile sabit olmuştur.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere va'detti ki"* buyruğu hakkında şöyle denilebilir: Bu onların bir arada bulunmaları hali ile ilgili genel olarak bir nitelendirmedir. Yüce Allah'ın: *"İncildeki vasıflarına*

gelince: O önce filizini yarıp çıkarmış sonra onu gittikçe kuvvetlendirmiş sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir." (Fetih, 29) buyruğunda olduğu gibi. Ahirette mağfiret ve ecir ise herkese ayrı ayrı verilir. O halde buna sebep teşkil eden iman ve salih amel niteliğine sahip olmak kaçınılmazdır. Çünkü genel arasında münafık bulunabilir.

Özetle belirtelim ki: Kur'an-ı Kerim'de müminlere, takva sahiplerine ve ihsan edicilere yönelik bütün hitaplar onlardan övgü ile söz edilmesi halinde onlar bu ümmet arasından bu hitabın kapsamına ilk giren kimselerdirler. Yine bu ümmet arasından bu hitabın kapsamına girenlerin de en faziletlileridirler. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den birden çok yoldan yığın bir şekilde şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Nesillerin en hayırlısı aralarında peygamber olarak gönderildiğim nesildir. Sonra onlardan sonra gelecekler, sonra onlardan sonra geleceklerdir."[65]][66]

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ
حَرَجٌ وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اٰبَٓائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ
بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ
مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا اَوْ اَشْتَاتًا فَاِذَا
دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61. "Gözü görmeyen için bir sorumluluk yoktur, topala sorumluluk yoktur, hastanın da bir sorumluluğu yoktur. Kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden, analarınızın evlerinden, kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden yahut teyzelerinizin evlerinden ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde size de bir sakınca yoktur. Hem sizin topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur. Ne zaman

65 Kaynakları daha önce gösterildi.
66 Minhâcü's-Sünne, II, 36-50

ki evlere girerseniz kendinize Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir selâm olmak üzere selâm veriniz. Allah size akıl edesiniz diye âyetleri böyle açıklıyor."

Tefsiri:

[Süfyan b. Uyeyne ve başkaları yüce Allah'ın: *"Kendi evlerinizden babalarınızın evlerinden ... yemek yemenizde size de bir sakınca yoktur."* buyruğunu çocuğun evinin "kendi evleriniz"in kapsamına girdiğine delil göstermişlerdir. Çünkü çocuk da malı da babasına aittir.][67]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Derim ki: İbn Ebu Hatim, Süfyan es-Sevri'den o Saffan b. Murre'den o Mücahid'den şu: *"Ne zaman ki bu evlere girerseniz kendinize Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir selâm olmak üzere selâm veriniz."* bu âyet hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir:[68] İçinde kimsenin bulunmadığı bir eve girdiğin taktirde: Esselâmu aleyna ve ala ibadillahissalihin: Selâm bizlere ve Allah'ın salih kullarına de. Mescide girdiğin zaman da: Esselâmu Ala Rasûlullah: Allah Rasûlüne selâm olsun de. Ailenin yanına girdiğin zaman da: Esselâmu aleykum de.][69]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Abdürrezzak Tefsir'inde sahih bir isnad ile İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Ne zaman ki bu evlere girerseniz kendinize Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir selâm olmak üzere selâm veriniz."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Mescide girdiğin zaman esselâmu aleyna ve ala ibadillahissalihin de."[70]][71]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلٰى أَمْرٍ جَامِعٍ
لَمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ
لَهُمُ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٢﴾

67 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 46; Câmiu'l-Mesâil, IV, 260, buna yakın.
68 ed-Durru'l-Mensur, V. 60'da bunun Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbn Ebi Hatim tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.
69 er-Raddu Ala'l-Ahnâî, 95.
70 İbn Cerir, 2646.
71 Şerhu'l-Umde -salat-, 612.

62. "Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman edenler, aynı zamanda kamuyu ilgilendiren herhangi bir işi danışmak için onunla bir arada olduklarında kendisinden izin almadan ayrılmayanlardır. Şüphe yok ki senden izin isteyenler Allah'a ve Rasûlüne iman edenlerdir. Bazı işleri için senden izin istediklerinde onlardan kime istersen izin ver ve onlar için Allah'tan mağfiret iste. Muhakkak Allah bağışlayandır, rahmet edicidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman edenler, aynı zamanda onlar kamuyu ilgilendiren herhangi bir işi danışmak için onunla bir arada olduklarında ondan izin almadıkça yanından ayrılmayanlardır."* buyruğu da onun iznini almaksızın sözü edilen şekilde gitmenin caiz olmadığına ve izin almadan kişinin gitmemesi gerektiğine delildir. İzin almadan giden kimse böylelikle imandan ötürü kendisi için görev olan hususların bir kısmını terk etmiş olur. Bundan dolayı bu kimse hakkında imanın sözkonusu olmadığını belirtmiştir. Çünkü "innema: ancak" edatı sözü edilen hususun sabit olduğunu ve onun dışında kalanın da nefy edilmesini gösterir.

Hatta usül alimlerinden şöyle diyenler de vardır: "İnne: muhakkak" isbat (olumluluk) "ma" ise nefy/olumsuzluk ifade eder. Her ikisi bir arada zikredilecek olursa (innema kullanılırsa) o taktirde hem bu nefye hem de isbata delil olur. Fakat Arap dilbilginlerine ve bu hususta ilme dayanarak söz söyleyenlere göre bu böyle değildir. Çünkü buradaki "ma" edatı "inne" ve benzerleri ile birlikte kullanılan ve onların amel etmelerini önleyen "ma el-kâffe (ameli önleyici ma)"dır. Çünkü bu ancak isim cümlelerinin başına geldiği zaman özellikle amel eder. Amel etmesi önlenince amel etmesi de onun özel olarak isim cümlesinin başına gelme özelliği de ortadan kalkmış olur. Böylelikle ondan hemen sonra fiil cümleleri de isim cümleleri de gelebilir. Bu durumda ona "ma" eklenmek sûretiyle onun manası da amel etmesi de bir arada değişikliğe uğramış olur. "Keennema" ve benzeri diğer edatlar da böyledir.][72]

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ
يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ
أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

72 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 18.

63. "Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin. Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir fitnenin yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir rasûl gönderdik. Ama Firavun o rasûle karşı çıktı."* (Müzzemmil, 15-16) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Peygamberin çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin."* buyurmaktadır. Her iki yerde de hem rasûl lafzı kullanılmaktadır hem de tarif lamı bulunmaktadır. Fakat orada bilinen ve kendisinden sözü edilen rasûl firavunun rasûlü olup o da Mûsâ (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Burada muhataplar tarafından yüce Allah'ın: *"Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin."* buyruğu ile bilinen ve sözü edilen rasûl ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Her ikisi bir hakikattir. İsim ise birbirine benzemektedir. Bu isim her iki yerde de lam ile marife olarak gelmiş olmakla birlikte iki yerden birisinde bilinen kişi diğerinde bilinen kişiden farklıdır. İşte lafzın delalet sebeplerinden birisi budur. Çünkü tarif lamı ancak muhatabın bilinip tanınmış birisini bilmesi ile birlikte bilinene delalet edebilir.][73]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Peygamberin çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin."* buyurduğu için bizler de birbirimizi çağırdığımız gibi ey Muhammed, ey Muhammed diye seslenmeyiz. Aksine ey Allah'ın Rasûlü, ey Allah'ın Nebisi deriz.][74]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Her iki yerde de "er-rasûl" lafzı aynı şekilde "lam (-ı tarif)" ile birlikte gelmiştir. Fakat her iki yerde de orada muhatap tarafından bilinen kişi hakkındadır. Bu sebeple burada yüce Allah: *"Muhakkak Biz Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir rasûl gönderdik. Ama Firavun o rasûle karşı çıktı."* (Müzzemmil, 15-16) buyruğunda tarif lamından kastedilen kişi firavuna gönderilen rasûldür ki o da İmran oğlu Mûsâ (aleyhisselâm)'dır. Ama Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine: *"Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize ça-*

73 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 495.
74 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 297.

ğırdığınız gibi bellemeyin." buyurulduğu zaman buradaki lam (-ı tarif) Kur'an ile muhatap alınmış onun emrini alıp onun yasaklarından sakınan muhataplar nezdinde bilinen rasûldür ki bu muhataplar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetidir.][75]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Peygamberin çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin."* buyruğunda rasûl muayyen bir kimsedir. Çünkü daha önce tanınıp bilindiği için o mahut/bilinen birisidir.][76]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah ona hitap ettiğinde ona yakışan bir sûrette hitap etmek özelliğini vermiş ve: *"Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin."* buyurarak ey Muhammed, ey Ahmed ya da ey Ebu'l-Kasım demelerini onlara yasaklamış bunun yerine: ey Allah'ın Rasûlü, ey Allah'ın Nebisi demelerini emir buyurmuştur. Hem onlar ona neden bu şekilde hitap etmesinler ki? Çünkü Kur'an-ı Kerim'de bile şanı yüce Allah yalnızca ismi ile onu çağırmamıştır. Aksine Kur'an şöyle buyurmaktadır: *"Ey nebi! Zevcelerine de ki: Eğer dünya hayâtını ve onun ziynetini istiyorsanız ..."* (Ahzâb, 28); *"Ey nebi! Zevcelerine kızlarına ve müminlerin hanımlarına de ki: ..."* (Ahzâb, 59); *"Ey nebi! Muhakkak biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini ... helal kıldık."* (Ahzâb, 50); *"Ey nebi! Allah'tan kork."* (Ahzâb, 1); *"Ey nebi! Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik."* (Ahzâb, 45); *"Ey nebi! Hanımları boşadığınız zaman."* (Talak, 1); *"Ey Nebi! Allah'ın sana helal kıldığını neden haram kılarsın?"* (Tahrim, 1); *"Ey Rasûl! Sana indirilenleri tebliğ et."* (Maide, 67); *"Ey örtünüp sarınmış olan! Geceleyin (namaza) kalk."* (Müzzemmil, 1-2); *"Ey müddessir (elbiselerine örtünüp sarınmış bulunan)! Kalk ve uyar."* (Müddessir, 1-2); *"Ey Nebi! Allah sana yeter."* (Enfal, 64) buyurmaktadır. Halbuki şanı yüce Allah: *"Ey Adem! Sen ve zevcen kalınız."* (Bakara, 35); *"Ey Adem! Onlara bunların isimlerini bildir."* (Bakara, 33); *"Ey Nuh! Muhakkak ki o senin aile halkından değildir."* (Hud, 46); *"Ey İbrahim! Bundan vazgeç."* (Hud, 76); *"Ey Mûsâ! Şüphesiz ki ben insanların arasından seni seçip üstün kıldım."* (A'raf, 144); *"Ey Davud! Şüphesiz Biz seni yeryüzünde bir halife yaptık."* (Sâd, 26); *"Ey Meryemoğlu İsa! Senin ve annen üzerindeki nimetimi hatırla."* (Maide, 110) buyurmaktadır.][77]

---

75 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 428.
76 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 548.
77 es-Sârimu'l-Meslûl, 427-428.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah ona muhalefet edenleri azap ile ve küfre düşmekle korkutmuş bulunmaktadır. Yüce Allah: *"Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin. Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir mihnetin yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."* (Âyet 63) buyurmaktadır. İmam Ahmed -Allah'ın rahmeti üzerine olsun-: O hangi fitne olabilir ki? O ancak küfürdür demiştir.][78]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin. Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir mihnetin yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."* (Âyet 63) buyruğu ile onun emrine muhalefet edenlere fitneden korkup çekinmelerini emir buyurmuştur. Fitne ise irtidad ve küfürdür. Yüce Allah: *"Onlarla (yeryüzünde) fitne kalmayıncaya kadar ... savaşınız."* (Bakara, 193); *"Fitne öldürmekten büyüktür."* (Bakara, 117) ve: *"Eğer (Medine'nin) etrafından üzerlerine girilmiş olsa idi sonra onlardan fitne istense idi elbette ona giderlerdi."* (Ahzâb, 14) ve: *"Ayrıca (şunu bil ki) fitneye uğratıldıktan sonra muhakkak Rabbin hicret edenlere ... bundan sonra Ğafurdur, Rahimdir."* (Nahl, 110) buyurmaktadır.

İmam Ahmed el-Fadl b. Ziyad'ın rivâyetine göre şöyle demiştir: Ben mushafa dikkatle baktım. Otuz üç yerde rasûle itaatin sözkonusu edildiğini gördüm. Daha sonra yüce Allah'ın: *"Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir fitnenin yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."* buyruğunu okumaya ve bunu defalarca tekrar etmeye koyuldu. Bu arada da şöyle diyordu: Peki fitne nedir? Şirktir. Çünkü eğer o onun sözlerinin bir kısmını rededecek olursa kalbine bir parça eğrilik düşebilir ve bunun neticesinde kalbi doğrudan saparak onu helak etmesine sebep olabilir. Arkasından şu: *"Hayır! Rabbine yemin olsun ki aralarındaki anlaşmazlıklarda senin hükmüne başvurmadıkça iman etmiş olamazlar."* (Nisa, 65) âyetini okumaya başladı.

Ebu Talib el-Mişkâni dedi ki:[79]

Ona denildi ki: Bazı kimseler hadisi bırakıp görüşünü kabul ediyorlar. Bunun

78 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 104.

79 Adı Ahmed b. Humeyd b. Talib el-Mişkâni olup Ahmed'in öğrencilerindendir. Ondan pek çok mesele rivâyet etmiştir. 244 h. yılında vefat etmiştir.

üzerine o şu cevabı verdi: Ben hadisi dinleyip senedi ve onun sıhhatini bildikleri halde onu terk ederek Süfyan'ın ve başkasının görüşlerini kabule yönelen kimselere hayret ediyorum. Halbuki yüce Allah: *"Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir fitnenin yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."* buyurmaktadır. Peki fitne nedir biliyor musun? Küfürdür. Yüce Allah da: *"Fitne öldürmekten daha büyüktür."* (Bakara, 217) buyurmaktadır. Bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen hadisi bırakıyorlar ve hevâları onlara galip gelerek re'ye yöneliyorlar.

Buna göre onun emrine muhalefet eden kimse küfre düşmekten, şirke düşmekten yahut can yakıcı azaptan korkutulduğuna göre bu, böyle bir tutumun küfre yahut can yakıcı azaba götüren bir yol olduğuna delildir. Bilindiği üzere onun azaba götürmesi yalnızca masiyeti işlemektir. Küfre götürmesi ise ancak onunla beraber sözkonusu olan o emrin hakkını ciddiye almayıp hafife almaktır. İblis'in yaptığı gibi. Peki ya bundan daha ağır olan sövmek, eksik ve küçük görmek ve benzeri hallere düşenlerin durumu ne olur?

Bu husus oldukça geniş bir bahistir. Bununla birlikte Allah'a hamdolsun ki üzerinde icma olunmuş bir husustur. Fakat delaletler birden çok ise söven kimsenin kâfir oluşunun oldukça katmerli, cezasının da büyük olacağı hususunda birbirini desteklemiş olur, rasûle saygı göstermeyip ona karşı edebe riâyet etmemenin beraberinde ameli boşa çıkartan küfürden korkmayı gerektirdiği ortaya çıktığına göre bu bizim ifade etmeye çalıştığımız maksadımızda daha da ileri bir hususu ortaya koyar.

Dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de şudur: Sözlükte "eziyet etmek" lafzı durumu hafif etkisi zayıf, şer ve hoşlanılmayan şeyler için kullanılır. Bu anlamı Hattabi ve başkaları zikretmektedir. Durum da onun dediği gibidir. Bu lafzın geçtiği yerleri dikkatle okumak da bunun bu anlama geldiğine delildir. Yüce Allah'ın: *"Onlar eziyet etmekten başka asla size bir zarar veremezler."* (Âl-i İmrân, 111); *"Sana ay halinden sorarlar. De ki: O bir eziyettir. Onun için ay halinde iken kadınlardan ayrı durun."* (Bakara, 222) buyruklarında olduğu gibi.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklolunan rivâyetler arasında onun: "Soğuk bir sefalet sıcak ise bir eziyettir"[80] Arap hanımlardan birisine: Soğuk mu daha zor sıcak mı diye sorulmuş o: Sefaleti kim eziyet gibi kabul eder ki demiştir. Bu's (sefalet) nimetlerin zıddıdır. Bu ise bedene meşakkat verip zarar veren

80 Acluni, Keşfu'l-Hafa, II, 93'de: Bunu el-Askeri, İbn Abbas'dan ve Ebu Hureyre'den diye rivâyet etmiştir demektedir.

şeylere denilir. Eziyet ise böyle değildir. O bu dereceye kadar varmaz. Bundan dolayı yüce Allah: *"Muhakkak Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler."* (Ahzâb. 57) buyurmaktadır.][81]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın Rasûlü hakkında: *"Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir fitne yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."* buyurmaktadır. Buna göre onun yasakladığını işleyen kimseler de onun emrine muhalefet etmiş olurlar.][82]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine acıklı"* yani acıtıcı, can yakıcı *"bir azabın isabet etmesinden çekinsinler."*][83]

Genel Olarak Nûr Sûresi'ne Dair

1." *(Bu) indirdiğimiz ve farz kıldığımız bir sûredir. Öğüt alasınız diye onda apaçık âyetler de indirdik."*

[Onu (hükümlerini) apaçık delillerle ve helal sınırlarını aşarak harama düşmesi halinde kişinin kendisine zulmedeceği, haram kıldıklarına yaklaşan kimsenin haddi aşıp sınırları çiğnemiş olacağını belirttiği Allah'ın hudutlarını tayin ve tespit etmek sûretiyle farz kıldı. Bu sûrede zina suçu için şahitlik farizasını da açıkladı ve bunun dört kişinin şahitliği olduğunu beyan buyurdu. Aynı şekilde birbirleriyle lanetleşenlerin şahitlik farizasını da açıkladı. Onların her biri Allah adına dört defa şahitlikte bulunur. Bu sûrede namus, ırz ve avretler hususunda hadlerini aşmayı yasakladı, şer'an emir ve otorite sahibi olanlara itaatin dışına çıkmamayı da emretti. Bu otorite sahibi ister evinde ister yönetiminde olsun. Onun izni olmadan girip çıkmaz. Çünkü haklar iki türlüdür. Bir tür Allah'a ait haklar olup onun sınırları çiğnenmemelidir. Bir tür haklar da ise kulların bir çeşit emretmek yetkileri vardır. Bu sebeple malik ve sahibin izni olmadan o iş yapılmaz. Allah'ın izni olmadan da hiçbir kimse başkasının hakkında herhangi bir şey yapmak yetkisi yoktur. Eğer mülk sahibi izin vermeyecek olursa şüphesiz Allah'ın izni asıl olandır. Malikin/mülk sahibinin izni Allah'ın izin verdiği yerlerde ve kendisine o hususta izin verdiği hallerdedir. Bundan dolayı yüce Allah bu sûrede meskenler, yiyecekler hususunda izin istemeyi ve namaz, cihad ve buna

81 es-Sârimu'l-Meslûl, 60-62.
82 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 674.
83 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 224.

benzer toplu olarak yerine getirilen hususlarda izin istemeyi bu sûrenin muhtevasında sözkonusu etmektedir. Sûrenin ortalarında ise her türlü hayrın ve her şeyin ıslah bulup düzelmesinin maddesi olan nuru sözkonusu etmektedir. Böyle bir nur ise Allah'ın emrine uymaktan, onun yasaklarından kaçınmaktan ortaya çıkar. Bu haller üzerine sabretmek ise şüphesiz bir aydınlıktır. Allah'a karşı takvalı olarak hadleri korumak halinde Allah bunu yapanlara bir nur var eder. Nitekim yüce Allah: *"Allah'tan korkun, Rasûlüne de iman edin ki rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığıyla yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin."* buyurmaktadır. Çünkü nurun zıttı karanlıktır. Bundan dolayı yüce Allah sûrede nurdan ve müminlerin amellerinden söz ettikten sonra kâfirlerin bid'at ve dalalet ehlinin amellerini sözkonusu etmiş ve: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimsenin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir."* (Âyet 39) diye onlardan söz etmeye başlamış ve: *"Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."* (Âyet 40) buyruğuna kadar onların durumlarını sözkonusu etmiştir.

Aynı şekilde zulüm kıyamet gününde zulümât/karanlıklar olacaktır. Kulun kendisine zulmetmesi de zulüm kabilindendir. Hiç şüphesiz bir kötülük kalpte bir karanlık, yüzde bir siyahlık, bedende bir güçsüzlük, rızıkta bir eksiklik, yaratılmışların kalplerinde ise bir nefret sebebidir. Nitekim bu husus İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir.

Bunu şöylece açıklayabiliriz: Allah müminlerin imanını nur ile kâfirlerin amellerini de karanlık ile misallendirmiştir.

İman ise Allah'ın sevdiği ve razı olduğu her şeyi ifade eden kapsamlı bir isimdir. Küfür de Allah'ın nefret edip yasakladığı her bir şeyi kapsayan genel bir isimdir. Bununla birlikte kul imanın aslını elde etmiş olduğu halde masiyet olan küfrün bazı dalları kendisinde bulunuyorsa kâfir olmaz. Nitekim küfrün aslına sahip olmakla birlikte imanın bazı dallarını taşıması ile de mümin de olmaz. İleride yüce Allah'ın izni ile zikredeceğimiz üzere gözün haramdan korunmasının da nur ile özel bir ilgisi vardır. Ebu Hureyre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Kul bir günah işlediği taktirde onun kalbine siyah bir nokta konulur. Eğer tevbe eder o işten vazgeçer ve mağfiret dilerse kalbi cilalanır. Eğer günahını daha da artırırsa o siyah nokta da artırılır. Sonunda onun kalbinin üstünü kaplar. İşte yüce Allah'ın: *"Hayır, aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür (rân e)."* (Mutaffifin, 14) buyruğunda Allah'ın sözünü ettiği "râne" budur. Hadisi Tirmizi rivâyet etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir.[84]

84 Kaynakları daha önce gösterildi.

Yine sahih'te şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Şüphesiz benim kalbimi bazen inceden inceye bir perde bürüyecek olur. Ve muhakkak ben bir günde Allah'tan yüz defa mağfiret dilerim."[85]

Gayn ise buluttan daha ince bir perdedir. O Allah'tan kalpten böyle bir ince perdeyi giderecek şekilde mağfiret dilediğini haber vermektedir. Böylelikle bu ince perde siyah bir nokta olmaz. Nitekim siyah nokta da izale edildiği vakit "râne (Mutaffifin 14'de geçen)" olmaz.

Huzeyfe dedi ki: Şüphesiz iman kalpte beyaz bir parçacık olarak ortaya çıkar. Kulun imanı arttıkça kalbindeki beyazlık artar. Eğer müminin kalbini açabilecek olursanız onun beyaz ve parlak olduğunu görecektiniz. Muhakkak nifak sebebiyle de o kalpten siyah bir parçacık ortaya çıkar. Kulun münafıklığı arttıkça kalbinin siyahlığı da artar. Münafık birisinin kalbini açıp bakabilseydiniz onun simsiyah kesilmiş olduğunu görecektiniz.

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz nur kalbe girdiği taktirde kalp açılır ve genişler. Ey Allah'ın Rasûlü, bunun bir alameti var mıdır diye sorulunca O: Evet, aldanış yurdundan uzaklaşmak, ebedilik yurduna yönelmek, gelmeden önce ölüme hazırlanmaktır" buyurdu.[86]

İmam Ahmed'in cehmiyyelere ve zındıklara red mahiyetinde yazdığı hutbesinde de o şöyle demiştir: Rasûllerin arasının kesildiği her bir zamanda ilim ehlinden geriye bir takım kimseler bırakan Allah'a hamdolsun. Onlar doğru yoldan uzaklaşanları hidâyete çağırırlar ve bu doğru yoldan uzak olanların eziyetlerine de sabrederler. Allah'ın kitabı ile ölüleri diriltirler, Allah'ın nuru ile gözleri kör olanların görmesini sağlarlar. İblis tarafından öldürülmüş nice kişileri diriltti onlar. Yolunu kaybetmiş, şaşkın nice kişiyi hidâyete iletmiş onlar. Bu sebeple onların üstündeki etkileri pek güzeldir. İnsanların onlara yaptıkları ise ne kadar çirkindir.

Aşırıya gidenlerin Allah'ın kitabını tahriflerini bâtılcıların yaptıkları yanlışlıkları, bid'at sancaklarını açmış ve fitnenin dizginlerini serbest bırakmış cahillerin olmadık tevillerini reddederler. İşte onlar hem kitap hakkında ihtilaf etmişlerdir hem kitaba muhalefet etmişlerdir. Hepsinin ittifak ettikleri ise Allah'ın kitabından ayrı kalmaktır. Allah hakkında ve Allah'ın kitabı ile ilgili bilgisizce söz söylerler

85 Kaynakları daha önce gösterildi.

86 Hadisi Veki', Zühd, V'de Said b. Mansur. 917: İbn Cerir, Tefsir. 13857; Ebu Nuaym, Tabakatu'l-Muhadisin, I, 305; Beyhaki, Zühd, 974'de rivâyet etmiş olup İbn Kesir, Tefsir, II, 176'da İbn Ebu Hatim tarafından zikredildiğini belirterek hasen olduğunu ifade etmiştir. Şeyh Nasiruddin Elbânî -Allah'ın rahmeti ona- hadisi tenkit etmiş ve zayıf olduğunu söylemiştir. Tercih edilen de budur.

ve müteşabih (farklı anlamlara çekilebilen) sözlerle konuşurlar, insanların bilgisiz olanlarını onlara karşı uyandırdıkları şüphelerle aldatırlar. Doğru yoldan saptırıp uzaklaştıranların ortaya koydukları şüphelerden de Allah'a sığınırız.

Derim ki: Şanı yüce Allah kitabında birden çok yerde hidâyet ile dalaleti, itaat edenlerle isyan edenleri buna benzer bir şekilde bir arada sözkonusu etmiştir: *"Bir olmaz: Kör ile gören, karanlıklarla aydınlık ve gölge ile sıcak."* (Fâtır, 19-21) buyruklarında olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Bu iki zümrenin hali kör ve sağırla, gören ve işitenin haline benzer."* (Hud, 24) buyurmaktadır. Münafıklar hakkında da: *"Onların durumu bir ateş yakanın durumu gibidir."* (Bakara, 17) âyeti ile başlayan buyrukları indirmiştir. Yine yüce Allah: *"Allah iman edenlerin velisidir."* (Bakara, 257) ve: *"Bu insanları Rabblerinin izni ile karanlıklardan nura çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır."* (İbrahim, 1) buyurmaktadır. Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur.

Dünyada güzel ameli ve itikadı dolayısı ile müminin sahip olduğu bu nur ahirette de ortaya çıkacaktır. Nitekim yüce Allah: *"Nûrları önlerinde ve sağlarında koşacak."* (Tahrim, 8) buyurmaktadır.

Burada nuru tevbe emrinin akabinde zikretmesi Nûr Sûresi'nde gözü haramdan sakınmak emri ile: *"Ey iman edenler! Allah'a topluca tevbe edin ki felah bulasınız."* (Nûr, 31) buyruğunda tevbe etme emrini zikretmesine benzer. Şanı yüce Allah onu (Tahrim Sûresi'ndeki emri) aile halkının ve eşlerin haklarını ve kadınlarla alakalı olan hususları emrettikten sonra zikretmektedir.

Ayrıca yüce Allah Hadid Sûresi'nde: *"O günde mümin erkeklerle mümin kadınları nurları önlerinde ve sağlarında koşar görürsün."* (Hadid, 12) buyruğundan itibaren münafıklar hakkında: *"Varacağınız yer ateştir. Size layık olan odur. O ne kötü dönüş yeridir."* (Hadid, 12-15)'e kadar olan buyruklarda da yüce Allah şunu haber vermektedir: Münafıklar müminlerin aydınlığında yürüdükleri nuru kaybedecekler ve müminlerden sahip oldukları nurdan yararlanmak isteyecekler. Ancak kendileri ile müminler arasına konulacak bir perde ile bundan engellenecekler. Nitekim münafıklar dünyada nuru kaybettikleri zaman onların *"Misali ateş yakanın misali gibidir. Ateş etrafını aydınlatınca Allah onların nurlarını giderip söndürür ve onları etraflarını göremeyecek halde karanlıklar içinde bırakır."* (Bakara, 17).

Yüce Allah'ın: *"Zina eden dişi ile zina eden erkeğin her birine ..."* (Âyet 2) buyruğu ile yüce Allah müminlerden bir kesimin huzurunda cezalarının uygulanmalarını ve bu cezayı onların önünde çekmelerini emir buyurmuştur. Bu ise

zina edenin ya kendi hakkındaki şahitliği ile olur yahut müminlerin onun hakkındaki şahitliği ile olur. Çünkü masiyet açıktan işlendiği taktirde onun cezası da açık olur. Nitekim şöyle rivâyet edilmiştir: "Gizlice günah işlemiş bir kimse gizlice tevbe etsin. Açıkça günah işlemiş kimse de açıkça tevbe etsin."

Bu hadis-i şerifte[87] kim bir müslümanı (günahını, ayıbını) örterse Allah da onu (hatasını, ayıbını) örter" hadiste geçtiği gibi Allah'ın sevdiği örtüp saklamak cinsinden değildir. Aksine böyle bir şey saklanacak olursa açıktan işlenmiş bir münkerin ikrarı/kabulü olur.

Hadis-i şerifte de: "İşlenen bir günah eğer saklı işlenirse sahibinden başkasına zarar vermez. Ama açıktan işlenecek olup da ona karşı çıkılmayacak olursa genele zarar verir."[88] denilmiştir. İşte bu sebeple günah açıktan işlenecek olursa cezası da mümkün olan adaletli bir şekilde uygulanır.

Bundan dolayı bid'atleri ve günahları açıktan işleyen kimseler hakkında gıybet sözkonusu olmaz. Nitekim bu husus Hasan-ı Basri'den ve başkalarından da böylece rivâyet edilmiştir. Zira kişi bunu açıktan yapınca müslümanların da onu cezalandırmasını hak etmiş olur. O işini alenen yapınca ondan vazgeçmesi için yerilmeyi hak eder. İnsanlar ondan ve ona karışmaktan uzak dururlar. Eğer yerilmeyip işlediği günahları, masiyetleri yahut bid'atleri de sözkonusu edilmeyecek olursa insanlar ona aldanır. Hatta bu hal kimilerini onun yaptıklarının aynısını yapmaya itebilir. Böylelikle kendisinin de cesareti, günahkârlığı ve masiyetleri gittikçe artar. Ama kendisindeki kusurlar ile anılacak olursa hem kendisi geri durur hem de ondan başkaları bu işi yapmaktan da onunla arkadaşlık etmekten de oturup kalkmaktan da uzak dururlar.

Hasan-ı Basri dedi ki: "Sizler günahkâr kimseyi anmak mı istemiyorsunuz? Siz onu insanların ondan sakınmaları için sahip olduğu kötülükleriyle anınız" demiştir. Bu merfu (bir hadis) olarak da rivâyet edilmiştir.[89]

"Fucûr: günahkârlık" herhangi bir masiyeti yahut işitenin söyleyenin kalbinin günahkârlığına delil teşkil ettiği çirkin sözlerin hepsini ifade eden kapsamlı bir isimdir. Bundan dolayı açıktan bir bid'at, bir masiyet, bir fücur, bir hayâsızlık yahut da insanların kendisini tenkit etmelerine aldırmayacak kadar bu durumda kimseler ile oturup kalkan bir kimse terk edilmeyi hak eder. Çünkü onu terk etmek/ondan darılmak onun için bir tür ta'zirdir. Eğer kötülükleri açıkça işleyecek

87 Hadis Muttefekun aleyhdir.
88 Buna dair değerlendirme daha önce geçmişti.
89 Buna dair değerlendirme daha önce geçti.

olursa onun terki de açıkça yapılır. Gizli yapacak olursa onu gizlice terk eder. Çünkü hicret kötülükleri terk etmektir. Kötülükleri terk etmek ise Allah'ın yasakladıklarını terk etmektir. Nitekim yüce Allah: *"Pisliklerden uzak dur. Pislikleri terk et, hecret."* (Müddessir, 5) ve: *"Onlardan güzel bir şekilde ayrıl."* (Müzzemmil, 10) buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"O size kitapta: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz vakit onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın. Çünkü o zaman siz de onlar gibi olursunuz diye indirdi."* (Nisa, 140) buyurmaktadır.

Ömer b. Hattab'dan rivâyet edildiğine göre oğlu Abdurrahman Mısır'da içki içince kardeşi de onu alıp Mısır'ın emiri Amr b. el-As'a ona had vurması için götürünce ona gizlice had vurmuştu. Diğer insanlara ise açıkça had vuruluyordu. Bunun üzerine Ömer b. Hattab Amr'a yaptığı bu işi reddeder mahiyette bir haber gönderdi ve Ömer bu şekildeki sopa cezasını saymadı. Nihâyet oğluna haber göndererek Medine'ye onu getirtti ve açıkça ona had vurdu. Birinci uygulama ile yerine getirilmesi gereken haddin uygulanmadığı kanaatine sahip oldu. Oğlu bundan sonra kısa bir süre yaşadı, hastalandı ve öldü. O şekilde vurmaktan dolayı ölmemişti. Yalancıların iddia ettikleri gibi ölümden sonra da onu vurmuş değildir.[90]

Allah'ın Emri Olan Haddin Uygulanması

Yüce Allah'ın: *"Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın."* (Âyet 2) buyruğunda yüce Allah şeytanın genel olarak cezalar, özel olarak da hayâsızlıklar hususundaki şeytanın emirlerini yasaklamaktadır. Şüphesiz bu bahsin temel dayanağı sevgi, şehvet ve kalplerin hayâsızlık işleyen kimselere karşı meyl edip onlara şefkat göstermeyi şeytanın süslü gösterdiği acımaktır. Böylelikle pek çok kimse kendisiyle alakalı sevdiği yahut kabul edilemez bir şekilde oturup kalktığı birisini gördüğü zaman yahut onun birisini sevdiğini ya da bir eğiliminin ve kabul edilemez bir aşkının, sevgisinin olduğunu gördüğü vakit bu şefkat sebebiyle deyyusluğun ve yetersiz kıskançlığın içine düştüğünü görüyoruz. Böyle birisi onun çocuğu ise ona acır ve bunun yaratılıştan gelen bir merhamet, ona karşı bir yumuşaklıktan kaynaklandığını, üstün bir ahlak olduğunu zanneder. Halbuki bu gerçekte bu ancak bir deyyusluk ve bir küçüklük, dine bağlı olmamak, iman zayıflığı, günaha ve haksızlığa yardımcılık ve hayâsızlıkları ve kötülükleri yasaklamayı terk etmekten başka bir şey değildir.

90 İbnu'l Cevzi, Ahbâru Ömer.

Bu sebeple nefis, deyyusluğun en büyük şekli olan kavatlığa düşer. Nitekim (Lut -aleyhisselâm-'ın iman etmeyen karısı olan) o kötü kocakarı kavmi ile birlikte kavminin yaptıkları erkeklere yaklaşma işini güzel görmüş ve bu hususta onlara yardımcı dahi olmuştu. Ama görünüşünde o kocası Lut'un dini üzere iman etmiş müslüman birisi idi. İçten içe ise kavminin dini üzere münafık bir kadındı. Lut'un reddedip nefret ettiği gibi o kavmin yaptığı işleri reddedip onlardan nefret etmiyordu. Çünkü Lut (aleyhisselâm) onların yaptıkları işe karşı çıkmış, onların bu işi yapmamalarını söylemiş ve bundan nefret etmişti. Bir diğer benzeri de Mısır'da Yûsuf (aleyhisselâm)'a yaptıklarını yapan kadınlardır. Onlar Aziz'in karısına Yûsuf'u yapmaya çağırdığı işte yardımcı ve destek olmuşlardı. Ondan önce de o kadın hakkında: *"Biz onu gerçekten apaçık bir şaşkınlık içinde görüyoruz."* (Yûsuf, 30) demişlerdi. Şüphesiz hayâsızlıkları sevmek kalpteki bir hastalıktır. Çünkü şehvet bir çeşit sarhoşluk verir. Nitekim yüce Allah Lut kavmi hakkında: *"Onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler."* (Hicr. 72) buyurmaktadır.

Müslim'e ait bir lafız ile Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Gözler zina eder, onların zinası bakmaktır..." diye hadis devam eder.[91]

İnsanların bir çoğu bu hadiste anılan bazı zina türlerini maksat olarak gözetebilir. Bakmak, yararlanmak ve konuşmak gibi. Kimileri dokunmaya ve tenleri değdirmeye kadar çıkar. Kimileri öper ve bakar. Bütün bunlar haramdır. Şanı yüce Allah bizlere zinakarlara karşı bir şefkat ve bir acıma duymamızı yasaklamaktadır. Aksine onlara haddi uygulamamızı emir buyurmuştur. Peki ya bundan daha alt mertebe olan onları terk etmek, bâtınen edepli olmak, onları yasaklayıp azarlamak ve diğer hususların hükmü nasıl olsun?

Aksine fâsıklık işleyenlere karşı nefret beslemeli ve bu geçen hadiste ve başkalarında sözkonusu edilen insanın yararlandığı çeşitli zina türleri sebebiyle onlara buğz etmelidir. Çünkü seven aşık bir kişi sevdiğinin sûretine bakmak ve ondan yararlanmak sûretiyle onunla konuşmayı seviyor ise de onun tedavisi kendisini bu husustaki sevdiğinin ve şehvetinin akıntısına kaptırması değildir. Çünkü böyle bir kişi hastadır. Hasta kişi kendisine zarar veren şeyleri arzu edecek yahut da hoşlanmadığı ilacı almaya tahammül göstermeyecek olursa içtiği ilaçtan onu vazgeçirecek kadar biz de ona acıyacak olursak şüphesiz ona zarar veren yahut onu helak eden bir hususta ve ona faydalı olanı terk işinde ona destek vermiş oluruz. Bunun sonucunda hastalığı artar ve ölüp gider. İşte günahkâr aşık ve

---

91 Kaynakları daha önce gösterildi.

benzeri kimseler de böyle hastadır. Ona acımak merhamet etmek onun canının çektiği haram işleri işlemesine imkân tanımakla olmaz. Onları yapması için ona yardım edilmez. Kendisine faydalı olan ve hastalığını ortadan kaldıran itaatleri terk etmesine imkân tanınmaz. Yüce Allah: *"Şüphesiz namaz hayâsızlıklardan ve kötülükten alıkoyar."* (Ankebût, 45) buyurmaktadır. Yani namazda şifa vardır ve bundan daha fazlası da vardır.

Aksine böyle birisine şefkat ve merhamet onun ilacı içmesine -hoş olmasa dahi- yardımcı olmakla mümkündür. Namaz ve namazdaki zikirler ve dualar gibi. Aynı şekilde onun hastalığını artıracak şeylere hastalığını katmerleştirecek hususlara karşı da onları canı çekse dahi korumak gerekir. Hiçbir kimse şunu zannetmesin. Eğer o haramdan yararlanacak olursa belası bir parça diner diye. Aksine bu onun içindeki kötü eğilimin büyük çapta alevlenmesini, belasının ve hastalığının netice itibari ile daha da artmasını sağlar. Onun bu şekilde yararlanmasının akabinde belası nisbeten sükûn bulup yavaşlasa dahi bunun akabinde kendisinden kurtulamayacağı pek büyük ve zor bir hastalık başlar. Hatta bu durumda onun içine düştüğü kendisini ölüme ve felce götürecek şekilde hastalığı iyice yer etmeden önce yapılması gereken iki zarardan daha az olanını kabullenerek büyük olanını bertaraf etmektir. Bilindiği gibi faydalı ilacın verdiği acı, kalıcı hastalığın acısına göre daha kolay ve daha hafiftir.

İşte böylelikle bütün şer'i cezaların aslında Allah'ın kendileri ile kalp hastalıklarını ıslah edip düzelttiği faydalı ilaçlar olduğunu, onların Allah'ın kullarına rahmetinin onlara acımasının bir tecellisi olduğunu açıkça görüyoruz. Sözkonusu bu şefkat ve merhamet de yüce Allah'ın: *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olman için gönderdik."* (Enbiya, 107) buyruğunun kapsamı içerisindedir.

Buna göre kim hastaya karşı hissettiği şefkatten ötürü faydalı olan bu rahmeti terk edecek olursa, aslında o kişi onun azabına ve helak olmasına -hayırdan başka bir şeyi istemeyen birisi olsa dahi- yardımcı olmuş olur. Çünkü o bunu yaparken bilgisizce, ahmakça bir iş yapmış olur. Nitekim bazı bilgisiz erkek ve kadınlar hastalarına eğittikleri çocuklarına, kölelerine ve diğerlerine onları te'dib etmeyi terk edip işledikleri kötülüklere karşı cezalarını vermeyip onlara acıdıkları için hayırlı olanı yapmayı terk etmeleri de böyledir. Bu yaptıkları ise onların bozulmalarını, düşmanlıklarının ve helak olmalarının sebebi olur.

Bazı kimseler ise bu gibilerine onlarla aynı hastalığa yakalanmış oldukları, onların tattıkları şehvetin gücü ile kalplerin soğukluğu ve deyyuslukları sebebi ile onlara acırlar. Böylelikle Allah'ın emrettiği cezaları terk eder bırakırlar. Halbuki

bunu yapmakla bu kişi hem kendisi hakkında hem başkaları hakkında insanların en zalimi ve en çok eziyet edenleridir. Böyle bir kişi ise bir grup hastanın şu durumu ile aynı düzeydedir. Doktor onlara faydalı olacak reçeteyi verdiği halde onların büyükleri bu ilacın acı olduğunu fark edince onu içmeyi bırakır. Arkasından diğerlerine de o ilacı almamalarını söyler. Kimileri ise zina edenlerden birisi kendisinin sevdiği bir kişi oluşundan dolayı onlara şefkat besler. Ya onun sûretine ve güzelliğine aşık olduğu için yahut başka bir sebeple ya da aralarındaki bir akrabalıktan sevgiden yahut kendisine bir iyiliği dokunduğundan dolayı onu seviyor olabilir. Yahut ondan beklediği bir dünyalık ya da bir başka menfaat dolayısıyla ona ilgi duyabilir. Yahut da kalbin incelmesini gerektiren cezadaki acıdan ötürü bu şefkati duyabilir. Buna karşılık da kalkıp şüphesiz Allah kulları arasından merhametli olanlara merhamet buyurur ilkesini de tevil eder ve böyle bir ahmak şöyle der: Merhamet edenlere Rahman olan da merhamet buyurur, yerde olanlara merhamet edin gökte olan(lar) da size merhamet etsin der ve benzeri şeyleri dile getirir. Halbuki durum onun dediği gibi değildir. Böyle bir tutum ise eşyayı yerli yerine koymamaktır. Aksine hadis-i şerifte: "Deyyus bir kimse cennete giremez" buyrulmuştur.[92]

Kim hayâsızlıklardan nefret etmez, onlardan ve onları yapanlardan tiksinmez, hayâsızlığı gördüğü zaman duyduğu zaman işitmez ise bundan dolayı ona verilecek cezayı da istemiş olmaz. Bu durumda hayâsızlığa/fuhuşa verilen ceza onun kalbine bir acı verir. Halbuki yüce Allah: *"Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın."* (Âyet 2) buyurmaktadır. Hiç şüphesiz Allah'ın dini, Allah'ı ve Rasûlünü sevmek üzerine kurulu, Allah'a ve Rasûlüne itaat etmektir. Allah'ı ve Rasûlünü onların dışındaki her şeyden daha çok sevmektir. Şüphesiz Allah da Allah'ın dininin emir ve hükümlerini geçersiz kılmadığı sürece şefkati ve merhameti de sever.

Sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz Allah kulları arasından merhametli olanlara merhamet eder."[93] buyurmaktadır. Yine: *"İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez."*[94]; *"Merhamet etmeyene merhamet olunmaz."*[95] buyurmuştur. Sünen'de de: "Merhametli olanlara Rahman

92 Abdürrezzak, 20437; Ebu Davud et-Tayalisi, 642; Ahmed, II, 128; Nesai, V, 80-81. Hadis'de Heysemi, VIII, 147'de dediği gibi ismi verilmemiş bir ravi vardır. Ayrıca bu hadisi Taberani de rivâyet etmiş olmakla birlikte yine Heysemi, IV, 327'de dediği gibi mestur/durumu bilinmeyen raviler vardır. Hadisin bir aslının bulunması da muhtemeldir. Allah en iyi bilendir.

93 Kaynakları daha önce gösterildi.

94 Kaynakları daha önce gösterildi.

95 Kaynakları daha önce gösterildi.

merhamet buyurur. Yeryüzünde olanlara merhamet edin ki gökteki(ler) de size merhamet etsin."[96] buyurduğu rivâyet edilmiştir.

İşte böyle bir merhamet Allah'ın dini hususunda acımaya kapılmaktan farklı olarak ya vacip yahut müstehap olarak emrolunmuş güzel bir merhamettir. Ancak Allah'ın dini hususunda acımak yasaklanmıştır. Şeytan insanın bütün işlerinde aşırıya gitmesini ister. Onun merhamete eğilimli olduğunu görürse ona merhameti öyle bir süslü gösterir ki sonunda Allah'ın buğz edip nefret ettiği şeylere buğz edip nefret etmez. Allah'ın gayret edip kabul etmediği şeylerden dolayı gayrete gelmez. Eğer onun katılığa şiddete eğilimli olduğunu görürse bu sefer Allah rızası olmayan hususlarda ona sertliği ve katılığı gösterir ve sonunda Allah'ın ve Rasûlünün emretmiş olduğu ihsanı, iyiliği, yumuşaklığı, akrabalık bağını gözetmeyi ve merhameti terk eder. Sertlikte şiddette o kadar aşırı gider ki Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği şeylerden dolayı yergide bulunur, nefret eder, cezalar verir. Böyle bir kimse Allah'ın emretmiş olduğu merhameti ve iyiliği terk eder. O bu davranışı sebebi ile ise yerilen ve günahkâr bir kişi olur.

Allah'ın ve Rasûlünün şiddeti ve katılığı emretmiş olduğu hallerde o kadar aşırıya gider ki Allah'ın sınırlarını aşıp gider. O işinde ilk aşırı gidişinden dolayı günahkâr, ikincisinden de haddi aşan israf etmiş bir kişi olur. *"Şüphesiz o israf edenleri/aşırıya kaçanları sevmez."* (En'âm, 141) O halde bu durumda olan kişiler hep birlikte şöyle desinler: *"Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla (savaşlarda) ayaklarımıza iyice sebat ver, kâfirler topluluğuna karşı da yardım et."* (Âl-i İmrân, 147)

Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş kimseler iseniz."* (Nûr, 2) buyruğuna gelince; Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği şeyleri yapar. Allah'ın ve Rasûlünün hoşlanmadığı, nefret ettiği şeylerden yasaklar. Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen bir kimse ise hevâsının arkasından gider. Bazen hevâsına öyle uyduğu için şefkat ve merhamet ona baskın gelir, bazen hevâsına denk geldiği için sertlik ve katılık ona baskın gelir. O her iki uçta da Allah'tan gelen bir hidâyete uymaksızın kendi hevâsının arkasından gider. *"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"* (Kasas, 50)

Şüphesiz ki zina kebair/büyük günahlardandır. Bakmak ve tene dokunmak ise bunların "lemen (denilen küçük günahlar)"leri ise büyük günahlardan kaçınmak sebebi ile mağfiret olunur. Eğer bakmak yahut (haram olarak) tene dokun-

---

96 Kaynakları daha önce gösterildi.

mak üzerinde ısrar edecek olursa bu yaptığı da büyük günah olur. Hatta bazen bu gibi haller üzerinde ısrar etmek az hayâsızlıktan daha büyük bir günah halini alır. Çünkü şehvetle sürekli bakmak ve buna bağlı olarak aşık olmak oturup kalkmak ve tenlerin dokunması ısrarcı olmadan yapılan zinanın fesadından çok daha büyük olabilir.

Bundan dolayı fakihler adaletli şahit ile ilgili olarak: Büyük bir günah işlememesi, küçük bir günah üzerinde de ısrar etmemesi gerekir demişlerdir. Merfu hadiste de: "Israr ile yapıldığı taktirde küçük günah diye bir şey kalmaz, istiğfar olunmakla birlikte büyük günah diye bir şey kalmaz" buyrulmuştur.[97] Hatta bazen bakmak ve tene dokunmak kişiyi şirke kadar dahi götürebilir. Nitekim yüce Allah: *"İnsanlar içinde Allah'tan başkasını (Allah'a) eş edinen kimseler de vardır. Onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a sevgisi ise çok daha sağlamdır."* (Bakara, 165) buyurmaktadır. Bundan dolayı sûretlere aşık olmak ancak Allah sevgisinin ve imanın zayıflığından ötürüdür. Şanı yüce Allah ise bunu Kur'an-ı Kerim'de müşrik olan Aziz'in karısı ile müşrik olan Lut kavmi hakkında sözkonusu etmiştir. Esir olmuşçasına aşık olan kişi ise mâşukunun kölesi olur, onun arkasından gider. Kalbi onun esiri olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise hadleri sözkonusu ederken eğer bir kimsenin yapacağı iltimas Allah'ın hadlerinden bir haddin önüne engel olursa böyle birisinin Allah'a karşı çıkmış olacağını belirtmektedir. Ebu Davud'un İbn Ömer'den rivâyeti böyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Her kimin şefaati/iltiması Allah'ın hadlerinden birisinin önüne engel teşkil ederse emri hususunda Allah'a karşı gelmiş olur. Bâtıl hususunda bile bile davalaşan bir kimse ise bu işten vazgeçinceye kadar Allah'ın gazabında kalmaya devam eder. "Herhangi bir müslüman hakkında kendisinde olmayan bir şeyi söyleyecek olursa ... o kişi o söylediğinden vaz geçmeyecek olursa el-habâl çamurunda alıkonulacaktır."[98]

Çünkü Allah'ın hadleri hususunda şefaat etmeye kalkışan bir kimse Allah'ın emrinin karşısında yer almış olur. Çünkü Allah hadlerin çiğnenmesi dolayısıyla

97 Merfu olarak rivâyeti sahih değildir. Beyhaki bunu mevkuf olarak rivâyet etmiştir ve bu daha sahihtir. Bk. Keşfu'l-Hafa, II, 490.

98 Ebu Davud, 3597; Ahmed, II, 7; Hâkim, II, 27; Taberani, XII, 271. Hadis sahihtir. [Hadis'in Ebu Davud'daki rivâyetinin tamamının manası şudur: "Her kimin şefaati/iltiması Allah'ın hadlerinden birisinin uygulanmasına engel teşkil edecek olursa o kişi, Allah'a karşı gelmiş olur. Her kim bilerek bâtıl bir iddiada bulunacak olursa, o iddiasından vaz geçinceye kadar o kişi Allah'ın gazabı içindedir. Kim bir mümin hakkında onda olmayan bir şeyi söyleyecek olursa o söylediklerinden çıkmazsa/vaz geçmeze Allah onu (Cehennem'deki) el-Habâl çamurunda bırakacaktır." (Çeviren)]

cezalandırılmayı emir buyurmuştur. Bu sebeple bid'at ehline, günahkârlara, masiyetlere ve zalimlere karşı müminin şefkat ve merhamet duyması caiz olamaz.

Bütün bunların kapsamlı ifadeleri yüce Allah'ın müminleri nitelerken dile getirdiği şu buyruklarda yer almaktadır: *"Müminlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurlu"* (Maide. 54); *"Kâfirlere karşı sert ve katı kendi aralarında merhametli"* dirler. (Fetih. 29)

Şüphesiz bu büyük günahlar küfrün şubelerindendir. Elbette müslüman bir kimse sadece büyük bir günah işledi diye kâfir olmaz. Fakat elde edilmesi vacip olan iman ismi ondan zail olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih kitaplarda yer aldığı gibi: "Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mümin olarak zina etmez."[99] ve hadis sonuna kadar böylece devam eder. Bu gibi kimselerde onlara şefkat ve merhamet duymanın ortadan kalkmasını gerektiren bir iman eksikliği sözkonusudur. İşte onlar bu şube dolayısıyla bu şubedeki kadarıyla sertliği hak ederler. Bir tek kişinin bir bakıma merhamet edilip sevilen bir kişi olması bir diğer açıdan azap edilip nefret olunan bir kişi olması, bir açıdan sevap gören bir diğerine göre de ceza gören birisi olması arasında herhangi bir aykırılık yoktur. Çünkü ehl-i sünnet velcemaat mezhebine göre bir tek kişide her iki özellik bir arada bulunur ve bu hariciler ile onların benzerlerinin iddia ettiklerine aykırıdır. Çünkü onlara göre kıble ehlinden azabı hak eden bir kimse ateşten asla çıkmayacaktır. Böylelikle onlar tevhid ehlinin ebediyyen cehennemde kalmalarını gerekli görmüşlerdir. Bu kanaat sahibi olanlar derler ki: Azabı hak eden bir kimse sevabı hak edemez. Bundan dolayı sünnet-i seniyede gelen rivâyetlere göre kendisine had ve suçların cezaları uygulanan ve müminlerin kendilerine bir başka açıdan şefkat ve merhamet duymadığı kimselere bir diğer açıdan iyilikte bulunulur ve dua edilir.

Şeriatte bu cihet daha baskındır. Nitekim şanı yüce Rabbin sıfatlarında da daha baskın olan odur. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde olduğu gibi: "Şüphesiz Allah kendi nezdinde Arş'ın üstüne konulmuş bir kitapta şunu yazmıştır: Muhakkak benim rahmetim gazabımı geçer."[100] Ayrıca yüce Allah: *"Kullarıma haber ver ki: Ben, gerçekten ben Ğafûr ve Rahîmim. Ve hiç şüphesiz benim azabım da elbette can yakacak bir azaptır."* (Hicr. 49-50) ve: *"Bilin ki Allah hem cezası pek çetin olandır, hem de muhakkak Allah mağfiret edendir, çokça merhamet sahibidir."* (Maide, 98) buyurmaktadır.

99 Kaynakları daha önce gösterildi.
100 Kaynakları daha önce gösterildi.

Böylelikle yüce Allah rahmeti en güzel isimleri arasında geçen bir sıfatı yapmıştır. Azap ve cezayı ise onun isimleri arasında zikredilmeyen onun fiilleri olarak değerlendirmiştir.

Yüce Allah'ın kâfirlere ve münafıklara karşı sert olma şeklindeki emri de bu türdendir. Nitekim yüce Allah: *"Ey peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et ve onlara sert ol."* (Tevbe, 73); *"Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak ... onları veliler edinmeyin."* (Mümtehine, 1) buyruğundan itibaren başlayan ve İbrahim (aleyhisselâm) kıssasındaki: *"Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyyen başgöstermiştir."* (Mümtehine, 4) âyetlerine kadar olan buyruklar ve aynı şekilde Mücadele Sûresi'nin sonu da bunu ifade etmektedir.

Müslim'in Sahih'inde Hasen'den, o Hittan b. Abdullah'tan, o Ubade es-Samit'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Benden öğrenin. Yüce Allah onlara yol göstermiş bulunuyor. Evli olmayan erkek evli olmayan kız ile zina edecek olursa yüz değnek ve bir yıl sürgün, evle olan erkek evli olan kadınla zina edecek olursa yüz değnek ve recm ile cezalandırılır."[101]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre ile Zeyd b. Halid'in rivâyet ettikleri hadise göre iki kişi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek davalaştı. Onlardan biri: Ey Allah'ın Rasûlü! Aramızda Allah'ın kitabı gereğince hükmet dedi. Diğeri ise -ki ondan daha ince bilgi sahibi birisi idi- şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Aramızda Allah'ın kitabı gereğince hükmet ve bana da izin ver. Benim oğlum şu adamın yanında bir işçi idi. Oğlum onun karısı ile zina etti. Ben de ona yüz koyun ve bir küçük cariye vererek oğlumu ondan kurtardım. Sonra ilim ehline sordum. Onlar da bana: Senin oğluna yüz değnek ve bir yıl sürgüne gönderilmek cezası verilir dediler. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Andolsun aranızda Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim. Yüz koyun ve cariye sana geri verilecektir. Oğlunun cezası ise yüz değnek ve bir yıl sürgündür. Şimdi kalk ey Unuys! Bu adamın karısının yanına git. Eğer itiraf ederse onu recm et buyurdu. Kadının itiraf etmesi üzerine kadın recm edildi."[102]

İşte bu kadın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in recm ettiklerinden birisidir. Aynı şekilde o mescidinin kapısı önünde yahudi erkek ve kadını recm ettiği gibi Maiz b. Malik'i, el-Gamidiye denilen kadını ve bunlardan başkalarını da recm etmiş bulunuyor.

101 Müslim, 1690.
102 Buhârî, 2724; Müslim, 1697.

Bu hadis-i şerifte Allah'ın kendilerine gösterdiği yolun beyanına dair âyet-i kerimede bulunanlara da muvafıktır. Bu da evli olmayanlara yüz değnek vurulup bir yıl sürgüne gönderilmek, evli olanların da recm edilmesi cezasıdır.

Fakat bu hadiste yer alan evlenmemiş erkekler için değnek ve sürgüne gönderilme cezası olup, âyet-i kerimede ise özel olarak kadınların evlerde tutulup alıkonulması sözkonusu edilmektedir. Irak fakihleri arasında had ile birlikte sürgüne göndermeyi gerekli görmeyenler vardır. Onların bir kısmı ise erkek ile kadın arasında ayırım gözetirler. Nitekim onların çoğu recm ile birlikte yüz değneği de gerekli görmezler. Kimileri hepsini de gerekli/vacip görürler. Ali (radıyallâhu anh)'ın Hemdan'lı Süraha'ya yaptığı gibi. O bu kadına değnek vurduktan sonra onu recm etmiş ve: "Allah'ın kitabı gereğince ona değnek vurdum, peygamberinin sünneti gereğince de onu recm ettim" buyurmuştur.[103] Bunu Buhârî rivâyet etmiştir.

Bu hususta Ahmed'den de iki rivâyet gelmiştir.

Şanı yüce Allah Nisa Sûresi'nde kadınlar hakkında özel olan ölünceye kadar yahut Allah onlara yol gösterinceye kadar evlerde tutmak şeklindeki cezayı zikretmektedir. Daha sonra ise her iki kesim hakkında genel olan cezayı da: *"Sizlerden fuhuş yapan erkeklerin her ikisine de eziyet edin."* (Nisa, 16) buyurmaktadır. Şüphesiz eziyet etmek her iki kesimi de kapsar. Evde tutmak ise kadınlar hakkında özeldir. Bu durumda kadınlar erkeklerden farklı olarak hem eziyet olunur hem hapsedilirler. Çünkü erkekler hakkında hapsedilmeleri emri verilmemiştir. Buna sebep ise kadının erkek hakkında benzeri gerekmeyen bir şekilde korunup himaye edilmesinin gereğidir. Bundan dolayı kadının hicap arkasında olması, ziynetini göstermemesi, açılıp saçılmaması emri özel olarak ona verilmiştir. Erkekler hakkında gerekmeyen şekilde kadın hakkında elbise ile tesettür ve evlerde bulunmak gerekmektedir. Çünkü kadınların açıkça görünmeleri fitne sebebidir. Erkekler de onlar üzerinde kavvamdırlar.

Yüce Allah'ın: *"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin."* (Nisa, 15) buyruğu iki hususa delalet etmektedir: Zina şahitliğinde sınır dört şahittir. Müslüman kadınlarınızın hakkında şahitlik edecek kimselerin de bizden olması gerekir. Dolayısıyla kâfir kimsenin müslümanlar aleyhindeki şahitliği kabul edilmez. Bunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Görüş ayrılığı kâfirlerin birbirlerine karşı şahitliğinin kabulü hakkındadır. Bu hususta da Ahmed'den gelmiş iki görüş vardır. Onun ve ashabının nezdinde bu iki görüşün daha meşhur olanı kabul edilmeyeceği şeklindedir. Malik ve Şafii'nin mezhebi de böyledir.

103 Buhârî, 2812.

İkinci görüşe göre ise bu şahitliğin kabul edileceğidir. Bunu İmam Ahmed mezhebine mensup alimlerden Ebu'l-Hattab tercih etmiş olup, bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin de görüşüdür. Kitaba ve sünnete daha yakın görünen de budur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Benim ümmetim müstesna herhangi bir milletin/din mensuplarının şahitliği diğer millet aleyhine caiz değildir. Benim ümmetimin şahitliği kendilerinden başkaları hakkında da caizdir."[104] Bu söz ile aynı din mensuplarının birbirleri hakkındaki şahitliklerini reddetmemektedir. Aksine bundan anlaşılan/mefhumu aynı millet mensuplarının birbirleri hakkındaki şahitliklerinin caiz olacağıdır. Fakat bunda müminlerin şahitliklerinin kendilerinden başkaları hakkında kabul edileceği de beyan edilmektedir. Çünkü yüce Allah: *"Böylece sizi vasat bir ümmet yaptık. İnsanlara karşı şahitler olasınız diye."* (Bakara, 143) buyruğu da onun gibidir.

Buhârî'nin Sahih'inde sabit olduğu üzere Ebu Said el-Hudri Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Kıyamet gününde Nuh çağıralacak ve ona: Tebliğ ettin mi diye sorulacak. O: Evet diyecek. Bu sefer kavmi çağırılacak ve: (Nuh) size tebliğ etti mi denilecek. Onlar: Bize ne bir uyarıcı ne de bir müjdeleyici geldi diyecekler. Bu sefer Nuh'a: Sana kim şahitlik edecek denilecek. O: Muhammed ve ümmeti diyecek. Bunun üzerine sizler getirileceksiniz ve onun tebliğ ettiğine şahitlik edeceksiniz."[105]

Aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Enes'in rivâyet ettiği hadiste de onların iki cenaze hakkındaki şahitlikleri de bunu ifade eder. Onlar o iki cenazeden birisinden hayırla söz etmiş diğerinden şer olarak söz etmişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz: "Sizler Allah'ın arzındaki şahitlerisiniz" buyurdu.[106]

İşte bundan dolayı İslâm'ı katıksız bir şekilde kabul edip, ona başka şeyler karıştırarak şaibelendirmeyen ehl-i sünnet vel cemaatin şahitliği, hariciler ve rafıziler gibi çeşitli bid'at ve hevâ ehlinin aksine ümmetin diğer fırkaları hakkındaki şahitliği kabul edilen bir şahitliktir. Çünkü diğer fırkalar arasındaki düşmanlık ve zulüm onları Allah'ın ehl-i sünnete nasip etmiş olduğu bu hakikatin kemalinin dışına çıkmalarına sebeptir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Bu ilmi sonradan gelecekler arasından her bir neslin adalet sahibi olanları taşıyacaktır.

---

104 Bu Şa'bi'nin sözüdür. Buhârî Sahih'inde Kitabu'ş-Şehâdât 29. Bab'da buna dair bir bab açmıştır. Hafız (İbn Hacer) de aynı şekilde el-Feth de bunun Şa'bi'nin sözü olduğunu belirtmektedir. Bu rivâyeti Said b. Mansur Sünen'inde mensur olarak rivâyet etmiştir.

105 Kaynakları daha önce gösterildi.

106 Kaynakları daha önce gösterildi.

Onlar ondan aşırıya gidenlerin tahrifini, bâtılcıların başka yerlerden aldıklarını ve bilgisizlerin tevilini uzaklaştırıp giderirler."[107]

Zimmet ehlinin bazılarının diğerleri hakkındaki şahitliğini caiz kabul eden kimseler Maide Sûresi'nde yer alan şu: *"Ey iman edenler! Siz yolculuk halinde iken ölüm musibeti birinizi bulmuşsa vasiyet vaktinde şahitlik (şöyle olsun): Ya içinizden adalet sahibi iki kişi yahut sizden olmayan başka iki kişi (şahit olsun)."* (Maide, 106) âyetini delil göstermişlerdir. Diğer taraftan bu âyetin zahirini delil alan Kûfe ehli fukahası şöyle demişlerdir: Bu âyet-i kerime zimmet ehlinin müslümanlar hakkındaki şahitliğinin kabul edileceğine delildir. İşte bu da öncelikli olmak üzere birilerinin diğerine karşı şahitliğinin kabul edileceğine dair bir uyarı ve bir delalet bulunmaktadır. Diğer taraftan zahirin nesh edilmiş olması fehvanın ve uyarının da nesh edilmesini gerektirmez.

İmam Ahmed'in ve bu âyet-i kerime ile buna muvafık hadis ile amel eden selefe muvafakat eden diğer hadis imamlarından olanların naslarına delalet eden bu âyet-i kerime daha uygun ve daha güçlüdür. Çünkü o yolculukta vasiyet hususunda zimmet ehlinin müslümanlar hakkındaki şahitliğini kabul eder. Çünkü bu bir zaruret durumudur. Onların başkaları hakkındaki şahitliği caiz olduğuna göre birbirleri hakkındaki şahitlikleri daha da caizdir elbette.

Hatta Ahmed onların hamamlar, düğünler ve buna benzer toplantılarda sözkonusu olan hadler hususundaki şahitliklerinin kabul edileceğini açıkça ifade etmiştir. Çünkü aralarına müslümanların karışmadığı kâfirlerin aralarında bizim hüküm vermemiz halinde birilerinin diğeri hakkındaki şahitliklerinin kabul edilmesi öncelikle sözkonusudur. Üstelik Allah bize aralarında hüküm vermemizi de emir buyurmuş, peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de zina edenlerin ikrarını dinlemeden onlar hakkında müslümanlardan herhangi bir kimsenin şahitliği de olmadan yahudilerden zina eden iki kişiyi recm etmiş bulunmaktadır.[108] Eğer birbirleri hakkındaki şahitliği kabul edilmez olsaydı bu caiz olamazdı. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan onların kimilerinin diğerlerinin malının velâyetini kabul etmesi hususunda görüş ayrılığı vardır. Acaba kendi dinine göre adaletli bir kâfir, kâfir çocuğunun malının velâyetini üstlenebilir mi? Bu hususta İmam Ahmed'in ve diğerlerinin mezheplerinde iki görüş vardır.

107 İbn Adiyy, I, 152; el-Ukayli, I, 9; Hatib, Şerefu Ashabi'l-Hadis ve başkaları rivâyet etmiştir. İmam Ahmed bunun hasen olduğunu söylerdi. Başkaları ise zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Çağdaşlardan birisi de bu hadisin hasen görülebileceği hususunda bir risale telif etmiştir. Allah en iyi bilendir.

108 Kaynakları daha önce gösterildi.

Doğru ve kesin olan onların birbirlerine daha yakın olduklarıdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de sünneti onun halifelerinin de sünneti bu şekildedir.

Yüce Allah'ın: *"Onlara eziyet edin."* (Nisa, 16) buyruğu mutlak olarak eziyet etmeyi emretmektedir. Fakat bunun keyfiyetini, niteliğini ve miktarını sözkonusu etmemiştir. Aksine sadece onlara eziyet etme gereğini sözkonusu etmiştir. "Eziyet" lafzı ise çoğunlukla sözler hakkında kullanılır. Yüce Allah'ın: *"Onlar (dille) eziyet etmekten başka asla size bir zarar veremezler."* (Âl-i İmrân, 111); *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere ... "* (Ahzâb, 57); *"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ile eziyet edenler."* (Ahzâb, 58); *"Peygambere eziyet eden ve: O bir kulaktır diyen de onlardandır."* (Tevbe, 61) buyrukları ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "İşittiği bir eziyete karşı Allah'tan daha çok sabreden hiçbir kimse yoktur."[109] buyruklarında olduğu gibi.

Bunun benzerleri ise pek çoktur. Biz bunları es-Sârimu'l-Meslûl kitabımızda zikrettik. Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içki içen kişi hakkında söylediği: "Ona ceza verin ve ona eziyet edin"[110] buyruğu gibidir.

Yüce Allah: *"Eğer tevbe edip hallerini düzeltirlerse artık onları bırakın."* (Nisa, 16) buyurmaktadır. İ'raz ise onlara eziyet etmekten vazgeçmek demektir. Günahkâr kişiye tevbe edip Allah'a itaat edinceye kadar sözlü olarak eziyet edilir, vazgeçmesi söylenir, ona öğüt verilir, azarlanır ve ona ağır ifadeler kullanılır. Bunun asgarisi ise ondan darılmaktır. Güzel bir söz ile onunla konuşulmaz. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de müminler de tevbeleri ve hallerini düzeltmeleri açıkça görülünceye kadar savaştan geri kalan üç kişiden darılmışlardı. Bu âyet-i kerime muhkemdir, bunda nesh edilmiş bir şey yoktur. Dolayısıyla erkek ve kadınlardan kim bir hayâsızlık işleyecek olursa onu masiyetinden vazgeçirecek şekilde tevbe edinceye kadar sözlü olarak eziyet edilmesi gerekir. Bunun ise onu bu işten vazgeçiren maksadın gerçekleşmesine sebep teşkil eden husus dışında herhangi bir miktar ile sınırlandırılması veya bir niteliğinin olması sözkonusu değildir. Maksat ise onun tevbe etmesi ve halini düzeltmesidir.

Yüce Allah da bunu tevbe edip halini düzeltmek hususlarına bağlı olarak zikretmiştir. Bu iki husus var olmadıkça ondan vazgeçip yüz çevirme emrinin ortada olması caiz olamaz. Bu sebeple ona eziyet edilir. Âyet-i kerime ise tevbe edip durumunu düzelten kişi hakkında eziyete son verip vazgeçmenin vücubuna delildir. Hayâsızlık fiilini terk ederek ama halini düzeltmeden tevbe eden kimseye

109 Buhârî, 7378; Müslim, 2804.

110 Ben bunu bulamadım. Bununla birlikte merhum Şeyhulislâm'ın ıttılaı oldukça geniştir.

gelince, şunu belirtelim ki fukaha tevbenin kabulü için amelin ıslah edilip düzeltilmesinin şart olup olmadığı hususunda İmam Ahmed'in de ondan başkalarının da mezhebinde iki farklı görüş ortaya koymuşlardır.

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın. Onları alıkoyun. Onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."* (Tevbe, 5) buyruğuna benzemektedir.

Çünkü önce onlarla savaşmayı emrettikten sonra onları serbest bırakmayı tevbe etmeleri ve salih amel işlemeleri şartına bağlamaktadır. Bu ise namazı kılıp zekatı vermektir. Bununla birlikte onlar kelime-i şehadeti söyleyecek olurlarsa onlara ilişmemek gerekir. Sonra namaz kılıp zekat verirlerse mesele yok. Değilse bundan sonra yapılması gereken fiili terk etmelerinden ötürü cezalandırılırlar. Çünkü şeriat koyucu tevbe hususunda ona eziyet etmekten vazgeçmeyi teşri' buyurmuştur. Bu hususta ise mesele bunun tamamının yapılmasına bağlıdır. İşte hayâsızlıktan tevbe eden kimsenin durumu da budur. Kendisini düzeltince ona eziyetten uzak kalmak gerekir. Eğer halini düzeltecek olursa ona eziyet etmekten yüz çevirmeli, ona son vermelidir. Şâyet kendisini düzeltmezse ona eziyet etmekten vazgeçmek gerekmez. Aksine caiz olur yahut da ona eziyet etmek icab eder.

Bu âyet-i kerime aynı zamanda eziyet etmek ile tazirde bulunulacağına dair gösterilen delillerdendir. Eziyet etmek her ne kadar hayâsızlık işleyen kişi hakkında çoğunlukla sözlü eziyet için kullanılmakta ise de buna özel değildir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıbleye doğru tüküren kimseye: Şüphesiz sen Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmiş oldun demiştir. Aynı şekilde kızı Fatıma hakkında da: "Onu rahatsız eden şey beni de rahatsız eder, onun için eziyet olan bir şey benim için de eziyettir" buyurmuştur.[111]

Aynı şekilde sarımsak ve soğan yiyen kimseye de: "Şüphesiz melekler ademoğullarının rahatsız oldukları şeylerden rahatsız olurlar" buyurmuştur.[112]

Okları ile (mescitten geçen) kimseye de: "Müslümanlardan kimseye eziyet vermemeleri için onların uçlarını tut" buyurmuştur.[113]

Yüce Allah da: *"Yemek yediniz mi dağılın. Söze dalmak (yahut sohbet) için de beklemeyin. Çünkü bu peygambere eziyet verir."* (Ahzâb, 53) buyurmaktadır.

---

111 Kaynakları daha önce gösterildi.
112 Kaynakları daha önce gösterildi.
113 Kaynakları daha önce gösterildi.

Yüce Allah'ın: *"Eğer tevbe edip hallerini düzeltirlerse."* (Nisa, 16) buyruğunda acaba günahını itiraf etmesi tevbe olur mu? Eğer günah onun ikrarı ile sabit olup sonra da ikrarını inkâr edip ikrarı yaptığına şahitlik edenlerin yalancı olduklarını söyleyecek olursa yahut da bu (günahı) şahitlerin şahitliği ile sabit olacak olursa bu yolla tevbe etmiş olur mu? Bu hususta görüş ayrılığı vardır.

İmam Ahmed inkâr eden kimse için tevbenin sözkonusu olmayacağını, tevbenin ancak ikrar edip tevbe eden kişi hakkında sözkonusu olacağını söylemiş ve buna dair de Ali b. Ebu Talib'in kıssasını delil göstermiştir. Onun huzuruna zındıklıklarına şahitlik edilenlerden bir topluluk getirilmiş, aralarından kimileri bunu itiraf edip tevbe etmişler, o da tevbelerini kabul etmiş. Bir topluluk ise inkâr etmeleri üzerine onları öldürmüştü.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya şöyle buyurmuştu: "Eğer sen bir günah işlediysen Allah'tan mağfiret dile ve ona tevbe et. Çünkü hiç şüphesiz kul günahını itiraf edip sonra da tevbe ederse Allah da tevbesini kabul eder." Bunu Buhârî rivâyet etmiştir.[114]

Buna göre kim gizlice bir günah işlemiş ise o da gizlice tevbe etsin. Günahını açığa çıkarmak gibi bir yükümlülüğü yoktur. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "Her kim bu pis işlerden birilerini işlemek belasına maruz kalmış ise Allah'ın örtmesi ile o da kendisini saklasın. Ama kimin yaptıkları bizim tarafımızdan açıkça görülecek olursa biz de ona Allah'ın kitabını uygularız."[115] Yine sahih hadiste belirtildiği üzere bütün ümmetim esenliktedir. Ancak (günahlarını) açıktan açığa işleyenler müstesna. Ve hiç şüphesiz kişi geceleyin günahı işlemiş olup Allah da onu setr etmiş hali ile geçirdikten sonra Allah'ın kendisini setr edip örtmesini açığa çıkarmak da günahı açıkça işlemek kabilindendir."[116]

Buna göre kul günahını açığa vurduğu taktirde tevbenin de açıktan yapılması kaçınılmaz bir şeydir. İnkar ile birlikte ise tevbe açıkça yapılmış olamaz. Çünkü inkâr eden bir kişi günah işlemediğini iddia eden birisidir.

Bundan dolayı selef bu uygulamayı açıktan bir bid'at yahut bir hayâsızlık işleyene yapıyorlardı. Çünkü böylesi dalalette olanların en açık halidir. Bu da aynı zamanda gazaba uğramış olanların da en açık halidir. Güç yetirilmesi halinde bu gibi kimseleri imamlık yapmaktan, hakimlikten, fetva vermekten, hadis rivâyet

114 Kaynakları daha önce gösterildi.

115 Kaynakları daha önce gösterildi.

116 Kaynakları daha önce gösterildi.

etmekten, şahitlik yapmaktan alıkoymak da ona yapılacak eziyetin kapsamı içerisine girer. Fakat buna güç yetirilemiyor ise o taktirde neye güç yetiriliyor ise onu yapmak gerekir.

Zina Edenlere Eziyet Etmenin Şartları

Yüce Allah: *"Sizlerden fuhuş yapanların her ikisine de eziyet edin."* (Nisa, 16) buyruğu ile yüce Allah onlara eziyet etmeyi emretmekle birlikte kadınlar hakkında şartlı olarak söz ettiği gibi dört kişinin şahit tutulması şartını koşmamış ve onların evlerde tutulmasını, orada emrettiği gibi burada emretmemişdir. Bu ise mutlak buyrukların mukayyet buyruklar ile birlikte ele alınması kabilindendir. Çünkü -köle azad etmek hususunda olduğu gibi- hükmün de bir olması kaçınılmazdır. Fakat teyemmüm halinde ellerin mutlak olarak zikredilmesi ile birlikte abdest hususunda dirseklere kadar kayıtlı zikredilmesi, yemek yedirmek hususunda altmış yoksuldan mutlak olarak söz edilirken köle azad edilmesi halinde iman kaydının zikredilmesi halinde olduğu gibi hüküm nev'/tür hususunda değil de cins hususunda aynıdır. Hâlbuki her ikisi de insanların yararlanması maksadı gözetilen mâli birer ibadettir.

Bununla birlikte bu hususta ilim adamları arasında görüş ayrılığı vardır.

Müslüman olarak ashab-ı kiram ve tabiin yüce Allah'ın: *"Eşlerinizin anaları ve kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden himayenizde bulunan üvey kızlarınız."* (Nisa, 23) buyruğu ile: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesna."* (Nisa, 22) buyruklarında geçen mutlak lafzı mukayyet ile birlikte ele almamışlardır.

Ashab, tabiin ve diğer din imamları şöyle demişlerdir: Burada şart yalnızca üvey kızlar hakkındadır. Ayrıca şöyle demişlerdir: Allah'ın müphem bıraktığını siz de müphem bırakın. Müphemden maksat ise mutlak lafızdır. Hakkında şart koşulan ise mukayyet lafızdır. Buna göre zevcelerin anneleri ile babaların ve oğulların zevceleri sadece akit yapılması ile haram olurlar. Buna karşılık üvey kızlar ise ancak anneleri ile zifafa girilmesi halinde haram olurlar. Ancak, ölümün zifafa girmek gibi olup olmadığı hususunda İmam Ahmed'in mezhebine mensup ilim adamları iki farklı görüşe sahiptirler. Çünkü hüküm farklı olmakla birlikte kayıt muayyen kimseler hakkında eşit değildir. Zira bir cinsin/türün haram kılınması ondan farklı bir diğer cinsin haram kılınması gibi olamaz. Tıpkı kanın, meytenin ve domuz etinin haram kılınması gibi. Çünkü bunlar değişik cinslerdir. Dolayısıyla kan hakkında "akmış olmak" kaydının bulunması leşin ve domuzun da aynı şekilde "akmış olmak" ile kayıtlandırılmasını gerektirmemektedir. Burada kayıt,

üvey kızın annesi ile gerdeğe girilmiş olmasıdır. Anne ile gerdeğe girmek ise sözü edilen iki zevce (babanın ve oğlun eşi) ile zevcenin annesi hakkında söz konusu olmaz. Çünkü gerdeğe girmek kişinin bizzat kendi zevcesi hakkında söz konusu olur. Zevcenin annesi söz konusu ise onun kızı kastedilir.

Aynı şekilde müslümanlar şahitlik nisabında da mutlak olanı mukayyet ile birlikte ele almamışlardır. Hatta yüce Allah deyn/borçlanma âyetinde: *"İki erkek (olmazsa) bir erkek ve iki kadın"ı* (Bakara, 282) sözkonusu etmekle birlikte kadına ric'î talak halinde dönmek hususunda ise *"iki erkek"* buyurarak onların her birini kendi halinde öylece kabul edilmişlerdir. Çünkü hükmün sebebi farklıdır. Bu sebep ise (birisinde) mal ve (diğerinde) ise cimadır. Sebebin farklı oluşu şahitliğin nisabını da etkiler. Tıpkı fuhuş halinde ve fuhuş iftirasında haddin uygulanmasında dört şahit muteber olmuştur. Bu sebeple buna yemin ile yapılan akitler ve evlilik ile ilgili akitler kıyas edilemez. Zina iftirası haddi ile ilgili olarak da üç hüküm zikredilmiştir: Seksen değnek vurmak, şahitliklerinin ebediyyen kabul edilmemesi ve bu iftirayı yapanların fâsık oldukları: *"Ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslah olanlar müstesna. Şüphesiz Allah günahları bağışlayandır, rahmet edendir."* (Nûr, 5) Ayrıca tevbe iftiraya maruz kalan kişinin uygulanmasını istemesi halinde sopa vurma cezasını kaldırmaz. Fakat fâsıklığı kaldırdığında şüphe yoktur. Peki şahitliğin kabul edilmeyişini kaldırır mı?

İlim adamlarının çoğunluğu kaldırır demişlerdir.

Bir kişinin fuhuş işlediği insanlar arasında yaygın olarak bilinecek olursa ona recm cezası uygulanmaz. Çünkü Sahih'te İbn Abbas'dan sabit olduğu üzere lanetleşen kadın ile ilgili hadis sözkonusu edilip Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Eğer doğacak çocuğu kadının kocasına benzerse kocası ona iftira etmiş demektir. Eğer çocuğu karısını itham ettiği erkeğe benzer doğarsa o zaman onun hakkında söylediğinde doğru söylemiş olur. Kadın hoş görülmeyen vasıfta çocuğunu doğurdu. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Eğer yeminler olmasaydı ben ona ne yapacağımı bilirdim."[117]

İbn Abbas'a: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: Eğer ben herhangi bir kimseyi beyyine/şahitler olmadan recm edecek olsaydım bu kadını recm edecektim dediği kadın bu mudur diye sorulmuş o da: Hayır. O müslümanlar arasında kötülüğü açıkça yapan bir kadın idi diye cevap vermişti.[118] Böylelikle herhangi

117 Buhârî, 4747.
118 Buhârî, 5310; Müslim, 1497.

bir kimsenin beyyine/dört şahit olmadan -o kişinin kötülüğü açıkça bilinse dahi- recm edilmeyeceğini haber vermiş olmaktadır.

Bu hadis ithal edilen şahsa doğan çocuğun benzer olmasının -bir beyyine bulunmasa dahi- bu hususta bir etkisinin olduğuna delildir. Aynı şekilde ondan sabit olduğuna göre onun yanından o cenaze geçirildiği vakit cenaze hakkında yanındakilerin övgü ile söz etmesi de böyledir. Bunun üzerine: "Sizler Allah'ın arzındaki şahitlerisiniz" buyurmuştu.[119]

Müsned'de belirtildiği üzere şöyle buyurmuştur: "Yakında kimin cennetlik olduğunu, kimin cehennemlik olduğunu bileceksiniz. Ey Allah'ın Rasûlü! Bu ne ile olacak diye sordu. O: Güzel övgü ile kötü şekilde yermek ile buyurdu.[120]

Böylece yüce Allah yaygın bilinen bir kanaati bu gibi hükümler hakkında bir delil ve bir beyyine olarak değerlendirmiş ama recm hususunda onu bir beyyine kabul etmemiştir.

Aynı şekilde kitap ehlinin yolculukta vasiyet esnasında müslümanlar hakkındaki şahitliği -İmam Ahmed'e göre- kabul edilir. Yine küçük çocukların -bu husustaki iki rivâyetten birisine göre- dağılmadan önce yaralamalar hakkında yaptıkları şahitlikleri de böyledir. Bir kimse erkeğin, kadının ve çocuğun bir örtü altında yahut bir tuvalette bulunduklarını gördüğüne dair şahitlik etse yahut da ikisini çıplak ya da pantolonlarının uçkurları çözülmüş gördüğünü söylese bununla beraber de örtünün olağan dışı bir şekilde onların bulunduğu yerde olduğuna dair delil bulunsa ya da onlardan birisi yahut her ikisi ile birlikte görünen bir ışık bulunsa bunu görüp arkasından o ışığı söndürse şüphesiz bu ışığı söndürmesi yaptığı bu davranışı ile kendisini saklamaya çalıştığına bir delildir. Eğer şahidin şahitlik ettiğinden başka kendisi ile saklanacağı bir şey bulunmuyor ise elbetteki bu o şahidin şahitlik ettiği hususa dair en büyük beyanlardan birisidir.

Şüphesiz bu bahis din hususunda faydası pek büyük bir bahistir. Aynı zamanda bu pek çok hakimin, fıkıhla uğraşan kimsenin ihmal ettiği ama şeriatin getirdiği bilgilerdendir. Onlar gözleriyle görmüş yahut açıkça işittikleri bir ikrar olmadıkça hiçbir kimsenin cezalandırılmayacağını ileri sürerek böyle derler. Halbuki bu sünnette de raşid halifelerin uygulamalarında da mütevatir olarak gelenlere aykırıdır. Diğer taraftan marufu öylece bilen, münkere karşı çıkan kalplerin fıtri özelliklerine de aykırıdır. Akıl sahibi kimseler de bilir ki bunun gibi bir şeye kâmil bir şeriat bir tarafa adaletli bir siyaset dahi karşı çıkmaz.

---

119 Buhârî, 1367; Müslim, 949.

120 Ahmed, III, 416 İbn Mâce, 4221. Hadis -inşaallah- hasendir.

Buna da yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse -bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın."* buyruğu buna delildir. Âyet-i kerimede birçok bakımdan delalet vardır:

1. Yüce Allah: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse iyice araştırın."* buyurarak her fâsıkın getireceği her bir haberin iyice araştırılmasını emir buyurmaktadır. Hatta bazı haberlerin ayrıca iyice araştırılması yasaklanır bile. Bazı haberler ise bazı kimseler için cezalandırılmayı ihtiva eder. Çünkü yüce Allah bu emre fâsık bir kimse bize bir haber getirecek olursa bir kavme bilgisizce sataşma korkumuzu gerekçe olarak göstermektedir. Eğer verilen haber sebebiyle kendisine sataşılan herkes böyle olsaydı adaletli kimse ile fâsık kişi arasında bir fark olmazdı. Hatta bu adaletli bir kişinin haberine bağlı olarak sataşmanın mutlak olarak yasaklanmamış olduğuna delalet etmektedir. Bu da tür olarak cezalar hakkında adaletli bir kişinin şahitliğinin kabul edilebileceğine delildir. Çünkü âyetin nüzul sebebi buna delildir. Zira âyet-i kerime bir kişinin irtidat etmek yahut ahdi bozmak sûreti ile bir topluluğun savaş açmış olduklarına dair haber vermesi hakkında inmiştir.

2. Yine bu buyrukta şuna delalet bulunmaktadır: Fasığın haberi ile birlikte onun doğruluğuna delil olan bir başka delil bulunacak olursa durum açıklık kazanmış ve böylelikle iyice araştırmak emrinin gereği kalmamış olur. Böyle bir durumda meseleyi açıkça ortaya koyması halinde karine ile birlikte fasığın haberi ile bir kavme sataşmak ve onları cezalandırmak caiz olur. Durum bu iken bir başka delalet ile birlikte adaletli bir kişinin haberi nasıl olur? Bundan dolayı (bu husustaki) iki görüşün daha sahih olanı böyle bir hususun Kasame Bahsi'nde bir "levs" olarak görülmesidir.[121] Eğer yemin edenlerin yeminleri buna eklenecek olursa bu aleyhine yemin edilen kimsenin kanını mübah kılan bir beyyine olur.

3. Yüce Allah'ın: *"Bilgisizce bir kavme sataşıp"* buyruğunda sakınca herhangi bir kavme bilgisizce sataşmak olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla bilgiye dayanılarak bunlara sataşılacak olursa sakınca da ortadan kalkmış olur. İşte Kur'an-ı Kerim'in kendisine delalet ettiği menât/hükmün illeti, gerekçesi budur. Yüce Allah'ın: *"Bilerek hak ile şehadet edenler müstesnâ."* (Zuhruf, 86) ve: *"Bilmediğin bir şeyin ardına düşme."* (İsra, 36) buyruklarında olduğu gibi.

121 Kasâme: Bir yerde öldürülmüş olduğu görülen bir kimsenin katilinin bilinmemesi üzerine oranın çevresinde bulunanlar arasından mükellef elli erkeğe "biz bunu öldürmedik, onu kimin öldürdüğünü de bilmiyoruz" diye yemin ettirilmesidir. Levs ise bu gibi karinelerden hareketle zan altında bulunmayı kolaylaştıran veya buna karine teşkil eden hallerdir. Geniş bilgi için fıkıh kitaplarına bakınız. (Çeviren).

4. Aynı şekilde yüce Allah buna pişman olma korkusunu da gerekçe olarak göstermiştir. Pişman olmak ise günahsız bir kimsenin cezalandırılmasından dolayı sözkonusu olur. Ebu Davud'un Sünen'indeki şu hadiste olduğu gibi: "Şüpheler sebebiyle hadleri bertaraf ediniz. Çünkü şüphesiz imamın affetmekte hata etmesi cezalandırmada hata etmesinden daha iyidir."[122]

Buna göre mesele kişinin hata edip suçsuz bir kimseyi cezalandırmak ile suçlu bir kimseyi affedip hata etmek arasında gidip gelecek olursa o taktirde bu sonuncusu iki hatanın hayırlı olanıdır. Ancak hakim ancak suçlu bir kimseyi cezalandıracağına dair bir bilgi sahibi olursa bundan dolayı pişman olmaz ve bu hususta hata etmek de sözkonusu olmaz. Allah en iyi bilendir.

Zina Edenlerin Sürgüne Gönderilmesi

Şafii ve Ahmed sürgüne göndermenin sünnet-i seniyede iki yerde sözkonusu edilmiş olduğunu belirtmektedirler. Birincisi, peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zina eden bir kimse eğer muhsan/evli değil ise yüz değnek vurulup bir yıl sürgüne gönderileceğini buyurduğudur.[123]

İkincisi ise Um Seleme'nin naklettiği rivâyete göre muhannes (kadınsı erkeklerin) sürgüne gönderilmesidir. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün yanında böyle bir muhannesin bulunduğu bir sırada Um Seleme'nin yanına girmişti. Bu kişi o sırada Um Seleme'nin kardeşi Abdullah'a şöyle diyordu: Yarın Allah sana Taif'i fethetmeyi nasip ederse ben sana Gaylan'ın kızını tavsiye ederim. O (vücudundaki) dört boğum ile gelir, sekiz boğum ile gider demişti. Bunun üzerine peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Böylelerini evinizden çıkartın" buyurdu.[124] Hadisi Tirmizi dışında cemaat -Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel- rivâyet etmişlerdir.

Sahih'teki rivâyette de: "Bunun gibileri yanınıza sakın girmesin" buyurmuştur. Bir rivâyette de ben bunun bu gibi şeyleri bildiğini görüyorum. Bugünden itibaren sakın bulunduğunuz yere girmesin" buyurduğu belirtilmektedir.

İbn Cüreyc dedi ki: Burada sözü geçen muhannes kişi "Hiyt (yahut Heyt)"dir. Başkası da bunun adını böylece zikretmiştir.

---

122 Tirmizi, 1424; Hatib Bağdadi, Tarihu Bağdad, IX, 203 ve başkaları. Bu merfu olarak sahih olmayan bir hadistir. Mevkuf olarak sahih olması muhtemeldir. Bk. Zeylai, Nasbu'r-Râye, III, 333; Telhisu'l-Habir, IV, 56; Acluni, Keşfu'l-Hafa, I, 73; İrvau'l-Galil, 2315, 2355.

123 Kaynakları daha önce gösterildi.

124 Buhârî, 5886; Müslim, 2180.

Bunun adının "Heneb" olduğu da söylenmiştir. Bazısı onun adının "Mani" olduğunu ileri sürmüş olmakla birlikte "Hevân" olduğu da belirtilmiştir.

Müslim dışında cemaatin rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) erkeklerden muhannes olanları (kadınlığa özenenleri) ve kadınlardan da erkeklere özenenleri lanetlemiş ve şöyle buyurmuştur: "Onları evlerinizden çıkartın. Siz şunu ve şunu da -muhannesleri kastediyor- çıkartın" buyurmuştur.[125]

Bazılarının naklettiklerine göre bunlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde Behm, Hiyt ve Mani adlarında üç kişi idiler ve büyük fuhuş işlemek ile itham edilmemişlerdi. Onların muhanneslikleri ve kadınsı yönelimleri yumuşak ve kırıtarak konuşmak, elleri ve ayakları -kadınların kınaladıkları gibi- kınalamak ve onların oynadıkları gibi oynamak sûretinde idi.

Ebu Davud'un Sünen'inde Ebu Yesar el-Kuraşi'den o Ebu Haşim'den o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ellerine ve ayaklarına kına yakmış bir muhannes getirildi. Allah Rasûlü: Bunun durumu nedir diye sorunca ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kendisini kadınlara benzetmeye çalışıyor denilince verdiği emir üzerine en-Naki denilen yere sürgüne gönderildi.

Ey Allah'ın Rasûlü! Onu öldürelim mi denilince O: "Namaz kılanları öldürmek bana yasaklandı" buyurdu.[126]

Ebu Usame, Hammad b. Usame dedi ki: Naki' Medine'den az uzakta bir yerdir. Baki' değildir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zekat develeri için kuru olarak ayırdığı yerin orası olduğu söylenmiştir. Daha sonra Ömer orayı koruluk yapmıştır. Medine'den yirmi fersah uzaktadır. Yirmi mil uzakta olduğu da söylenmiştir. "Nakiu'l-Hidimmât" ise Medine yakınında bir başka yerin adıdır. Ömer'in koruluk yaptığı yerin orası olduğu da söylenmiştir. Naki' suyun biriktiği bir yer demektir. Nitekim hadiste şöyle denilmektedir: "Medine'de kılınan ilk cuma namazı Nakiu'l-Hidimmât'da kılınmıştır" denilmektedir.[127]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gibi kimselerin evlerden dışarıya çıkartılmasını emretmiş olduğuna göre erkeklerin kendisine yaklaşmalarına, kendisinden cinsel olarak yararlanmalarına, onun güzelliklerini görerek zevk almalarına imkân tanıyan ve kendisi ile "büyük fuhuş" yapmasına fırsat veren böyle bir kişinin öbürlerinden daha şerli olduğu ve müslümanlar arasından çıkartılıp sürgüne

125 Buhârî, 5886.
126 Ebu Davud, 4928
127 Ebu Davud, 1069; İbn Mace, 1082. Hadis sahihtir.

gönderilmeyi hak ettiği bilinen bir husustur. Çünkü muhannes denilen kişilerin durumu erkeklerin de kadınların da ifsad olmasına sebeptir. Çünkü böyle bir kişi kadınlara benzemeye çalıştığı taktirde -hakikatte o bir erkek olmakla birlikte- kadınlar da onunla oturup kalkar, ondan bir takım şeyler öğrenir ve onları ifsad eder. Diğer taraftan erkekler ona meyledecek olurlarsa kadınlardan uzak kalabilirler. Çünkü kadın bir erkeğin muhannesleştiğini görecek olursa kadınların kendileri de erkekleşmeye ve erkeklere benzemeye yönelir. Böylelikle hem erkeklerle hem kadınlarla oturup kalkar. Hatta böyle bir kadın muhannes kişi erkeklerle cima etmeyi tercih ettiği gibi kadınlar ile cima etmeyide tercih edebilir.

Erkekleri ifsad edip bozmasına gelince; o da onu görmek, onun tenine dokunmak, aşık olup onu sevmek yoluyla kadınlara yapılanın bir benzerinin kendisine de yapılmasına imkân verir. Ama böyle bir kişi insanlar arasından çıkartılıp bir başka şehire gidip orada diğer insanlarla oturup kalkacak olursa ve orada da kendisine hayâsızlık yapacak kimseler bulacak olursa işte o vakit onun nefyi/sürgünü beraberinde başka birisinin bulunmadığı bir yerde tutuklanması sûretiyle olur. Eğer çıkmasından korkulacak olursa bu durumda bağlanır. Çünkü onun sürgüne gönderilmesinin ve insanlar arasından çıkarılmasının manası budur.

Bundan dolayı ilim adamları yeryüzünde muharib (denilen yol kesici kimseler)in sürgüne gönderilmesi hususunda acaba herhangi bir şehirde barınmayacak şekilde kovulması mı yoksa hapsedilmesi mi yoksa imamın bu türden uygun göreceği bir sûretle mi olacağı hususunda ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. İşte bunlar aynı zamanda Ahmed'in mezhebindeki rivâyetler olup üçüncüleri en itidalli ve en güzel olanlarıdır. Çünkü herhangi bir şehirde barınmayacak şekilde sürgüne gönderilmesine imkân yoktur. Zira raiye etrafa dağılmış ve her birisinin işi gücü ayrı ayrıdır. Hatta bazen onu bu şekilde kovmak yol kesiciliği yapmasına sebep olabilir. Onu hapsetmeye imkân da olmayabilir. Çünkü onun yemek, içmek ve bekçi gibi belli bir külfete ihtiyacı olacaktır. Mümkün olması halinde sürgüne göndermenin daha kolay olduğunda da şüphe yoktur.

Rivâyet edildiğine göre Hiyt açlıktan şikâyet edince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona cuma günleri Medine'ye girip bir diğer cumaya yetecek kadarı ile dilenmesini emir buyurmuştur.[128]

Bilindiği üzere yüce Allah'ın: *"Yahut yer(lerin)den sürülmeleridir."* (Maide, 33) buyruğu onun yeryüzünün tamamından sürgüne gönderilmesi anlamında değil-

128 Ebu Ya'la, 758. Heysemi, Mecma, IV, 277'de: Bunu Ebu Ya'la ve Bezzar rivâyet etmiş olup senedinde zayıf bir ravi olan Abdülkerim Ebu Umeyye vardır demiştir.

dir. Bu onun ancak insanlar arasından sürülmesi demektir. Bu da onu kovmak ve hapsetmekle hâsıl olur. İşte şeriatin getirdiği bu sürgün bir tür hicrettir. Yani onu hecretmek/onunla alakaları kesmek demektir. Yoksa böyle bir sürgün savaştan geri bırakılan o üç kişinin nefyi/sürgünü gibi değildir. Böyle birisini hecretmek onları hecretmek gibi değildir. Çünkü sadece insanların onlarla oturup kalkmaları ve zevcelerine varıncaya kadar onlara muhatap olmaları yasaklanmıştı. Ama onların insanlar tarafından görülmelerini, namaz ve buna benzer toplantılarında hazır bulunmalarını yasaklamamıştı. Bu ise her iki özelliği de kendisinde toplayan meşru nefy/sürgünden daha aşağı bir mertebededir. Çünkü yüce Allah insanları din ve dünyalarının maslahatı üzere birbirlerine yardımlaşmaya muhtaç olarak yaratmıştır. İnsanlarla oturup kalkması neticesinde din hususunda herhangi bir yardımı dokunmuyor. Aksine onların işlerini bozan, dinleri ve dünyaları hususunda onlara zarar veren bir kimse aralarından çıkartılmayı hak eder. Buna sebep ise onun maslahatı/faydası olmayan zararlı birisi olmasıdır. Onun hayâtta onlarla birlikte oturup kalkması hem kendilerinin hem çocuklarının bozulması demektir. Çünkü küçük bir çocuk kendisi gibi bir çocuğun bir şeyler yaptığını görecek olursa ona benzemeye çalışır. Onun gibi fâsıklarla beraber oturup kalkar. Şüphesiz zinakarlarla Lut kavminin amelini yapanlarla bir araya gelmek en büyük bir bozuluştur, kadınlar için, çocuklar için, erkekler için en büyük zarardır. O halde Lut kavminin amelini işleyen kimsenin de zina eden kimsenin de ayrı tutulması ve uzaklaştırılması sûretiyle cezalandırılması gerekir. Hicretin temeli ise kötülükleri ve kötüleri hecr etmek yani terk etmektir. Aynı şekilde bid'atlerin propagandasını yapanların da fâsıkların da hecredilmesi bütün bunlarla oturup kalkıp yahut onlara yardımcı olanların hecredilmesi de böyledir. Herhangi bir faydalarını o olmazsa gerçekleştiremeyecekleri cihadı terk eden kimselerin durumu da böyledir. Böyle bir kimse iyilik ve takva hususunda müslümanlara yardımcı olmadığı için onların onu hecretmeleri/onunla konuşmamaları ile cezalandırılır. Buna göre zinakarlar Lut kavminin işini yapanlar, cihadı terk edenler, bid'at ehli, içki içenlerin hepsi ile oturup kalkmak İslâm dinine bir zarardır. Böyle bir oturup kalkmakta da iyilik ve takva üzere yardımlaşmak yoktur. Buna göre bunları hecretmeyen bir kimse emredileni terk etmiş, yasak olan işi yapmış birisi olur.

İşte terk edilmesi emrolunmuş bir araya gelmek bu demektir. Bunu yapmayan bir kimse ise bu işten yasak olanı yapmış olur. Bu sebeple onların her biri suçuna uygun bir şekilde cezalandırılır. Çünkü ceza ancak emrolunan işi terk etmek ve yasak olan işi işlemek dolayısıyladır. Nitekim fakihler şöyle demişlerdir:

Tazir/sınırı belirtilmemiş hadden aşağı hafif cezalar hakkında had sözkonusu olmayan bir masiyet hakkında meşrudur. Eğer masiyet hakkında bir keffaret varsa Ahmed'in ve başkalarının mezhebine göre bu hususta iki görüş vardır.

(O) dedi[129] ki: Şeriatin öngördüğü emirler, cezalar, keffaretler ve daha başka hususlar gücün yettiği kadarı ile yerine getirilir. Eğer müslüman bir kimse bütün müşrikler ile cihad edecek gücü bulamıyorsa kendileri ile cihad etme gücünü bulduğu kimselere karşı cihad eder. Aynı şekilde eğer haddi aşanların tamamını cezalandıracak güce sahip değilse cezalandırabileceği kimselere ceza verir. Eğer bütün insanlardan uzaklaştıracak şekilde sürgün ve hapis mümkün olmazsa o taktirde gücün yetebildiği şekilde sürgüne gönderilir, hapsedilir. Mesela ancak içindekiler ile alaka kurup dışarı çıkmayacağı yahut sadece bir ya da iki kişi ile alaka kurabileceği bir evde hapsedilmesi gibi. İşte mümkün olan bu ise o taktirde emrolunan da budur. Eğer kötü işin büsbütün yok olmamakla birlikte nisbeten az olduğu bir yere konulması mümkün ise o taktirde emrolunan da budur. Çünkü şeriat maslahatları gerçekleştirip onları kemale erdirmek, fesatları ortadan kaldırıp azaltmak emirlerini getirmişir. Az miktardaki hayır onu büsbütün terk etmekten iyidir. Şerri kısmen önlemek onu büsbütün önlemeden bırakmaktan iyidir.

Erkeklere benzemeye çalışan kadın da aynı şekilde durumuna uygun olarak hapsedilir. Eğer zina etmişse ister bakire olsun ister dul olsun onun hapsedilme türü fuhuş türü hakkında meşru kılınan hapistir. Bunun kapsamına giren hususlardan birisi de şudur: Ömer b. Hattab Nasr b. Haccac'ı vatanı olan Medine'den Basra'ya göndermişti. Buna sebep ise kadınların ona kapılmaları, kendisinin de onlara benzemeye çalışması idi. Önce kadınları fitneye düşüren güzelliğini azaltmak için saçının kesilmesini emir buyurmuştu. Hz. Ömer, Nasr b. Haccac'ın saçlarını kestirdikten sonra bile insanlar içerisinde yanakları en güzel olanının o olduğunu görünce Basra'ya sürgüne gönderdi. Bu kişi cezalandırılmayı hak eden herhangi bir günah, bir hayâsızlık işlememişti. Fakat kadınlar arasında kendisini ona kaptıranlar vardı. Bundan dolayı onun dikkat çekici güzelliğinin giderilmesini emretti. Onun vatanından başka bir yere gitmesi ise şüphesiz çaba ve gayretini, bedenini zayıf düşüren ve cezalandırılmakla karşı karşıya olduğunu bilmesine sebep olan bir uygulamadır. Bu uygulama ise fuhuş işlemelerinden ve aşka kapılmalarından korkulan kimseleri böyle bir işin gerçekleşmesinden önce ayırmak şeklinde bir tedbirdir. Yoksa cezalandırma kabilinden değildir. Ömer içki içilmesi halinde içenin cezasını daha da artırmak için Hayber'e sürgüne gönderirdi.

129 Diyenin kim olduğuna dair bir kayıt bulunmadığı gibi. metinden hareketle kim olduğunu biz de tespit edemedik. (Çeviren)

Kalplerinde aşk, hayâsız işleri sevmek gibi bir hastalık bulunanların şiirlerini okumak ve hayâsızlığa neşelendirici sesler ile mukaddimeler okumak hayâsızlık arzusunu galeyana getiren en güçlü sebeplerdendir. Çünkü şarkı söyleyen kişi bu şeyleri şarkı olarak seslendireceği vakit hasta olan kalpleri hayâsızlıkları sevmeye doğru kışkırtır. İşte o vakit de onun hastalığı galeyana gelir, belası daha da güçlenir. Şâyet kalp bu hastalıklardan kurtulup afiyet bulmuş ise bu sefer onun yeniden hastalanmasına sebep olur. Nitekim seleften birisi: Şarkı zinanın rukyesidir demiştir.

Yılanın rukyesi ise yılanın deliğinden dışarıya çıkmasını sağlayan şey demektir. Gözün ve nazarın rukyesi ise kendisi ile afiyet sağlanan şeydir. Zinanın rukyesi ise zinaya çağıran şey demektir.

Kişinin bu çirkin işten ve kötü fiilden çıkması ise tıpkı içkinin bütün kötülüklerin anası olması gibidir.

İbn Mesud dedi ki: Şarkı suyun sebzeleri yetiştirdiği gibi kalpte de münafıklığın yeşermesini sağlar.[130]

Yüce Allah da iblise: *"Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat, onlara karşı atlılarınla, piyadelerinle gürültü çıkararak baskın düzenle. Mallarına, evlatlarına ortak ol. Onlara (bâtıl) vaadlerde bulun."* (İsra, 64) buyurmuştur. Onun kendilerini sesiyle yerinden oynatması ise -seleften böyle diyenlerin belirttikleri gibi- şarkı ile, ağıt yakmak ve buna benzer daha başka nağmeli seslerle olur. Şüphesiz bütün bu sesler kalbin ve kötü nefsin o tarafa doğru harekete geçmesini gerektirir, hızlıca harekete geçip yerinde durmamasına sebep olur. Nihâyet şeytanın da bu gibi kimseleri oyuncak edinmesi küçük çocukların top ile oynamasından daha ileri derecede olur. Nefis de zaten hareket eden bir varlıktır. Eğer huzur ve sükûna ererse bu Allah'ın izni ile olur. Değilse o hep hareket halindedir.

Bazıları ise nefsi dümdüz bir alan üzerinde sürekli hareket eden bir topa benzetirler. Merfu hadiste de şöyle buyrulmaktadır: "Şüphesiz ki kalp son derece kaynama noktasındaki tencereden daha fazla dönüp durur" buyrulmaktadır.[131]

Bir başka hadiste: "Kalbin misali düz bir yerde bulunan rüzgârın yerinde bırakmayıp hareket ettirdiği bir tüye benzer."[132] buyrulmuştur.

130 Bu İbn Mesud'un söylediği bilinen bir sözdür.
131 Kaynakları daha önce gösterildi.
132 Kaynakları daha önce gösterildi.

Buhârî'nin Sahih'indeki rivâyete göre Salim İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yemini: Kalpleri evirip çeviren hakkı için hayır şeklinde idi."[133]

Müslim'in Sahih'inde rivâyete göre Abdullah b. Amr Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: Ey kalpleri çevirip yönlendiren Allah'ım! Kalplerimizi sana itaate yönlendir.[134]

Tirmizi'deki rivâyete göre Ebu Süfyan şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey kalpleri evirip çeviren! Kalbime dinin üzere sebat ver derdi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz sana da senin getirdiklerine de iman ettik. Bizim için korkuyor musun dedim. O: Evet. Kalpler Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Allah onları dilediği gibi evirip çevirir" buyurdu.[135]

Yüce Allah'ın: *"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâh edebilir. Zina eden kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi müminlere haram kılınmıştır."* (Nûr, 3) buyruğuna gelince; o zina edenlerin cezalandırılmasını emrettikten sonra onları terk etmek ve işlemiş oldukları günah ve kötülükleri sebebi ile müminlere onları nikâhlamayı haram kılmıştır. Nitekim yüce Allah: *"Pis olanı terk et"* (Müddessir, 5) buyurmuştur.

Ayrıca yüce Allah böyle bir münkeri işleyen kimselerle oturup kalkmayı: *"Muhakkak o zaman siz de onlar gibi olursunuz."* (Nisa. 140) buyruğu ile onlar gibi olmak diye değerlendirmiştir. Çünkü bu durumda kişi zina edenin bir eşi olur. Halbuki yüce Allah: *"Zalimlik edenleri de onların eşlerini de haşrediniz."* (Sâffât, 22) buyurmaktadır ki onların aşiretlerini, onların arkadaşlarını, onların eşlerini ve benzerlerini onlarla birlikte haşredin demektir. Bundan dolayı da: Yapılan gıybeti dinleyen bir kimse gıybet yapanın ortağıdır denilmiştir.

Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna içki içen bir topluluk dava edildi. Aralarında oruçlu bir meclis arkadaşları da vardı. Bunun üzerine: Sopa cezasını vermeye ondan başlayınız. Sen yüce Allah'ın: *"Onlarla beraber oturmayınız."* (Nisa. 140) buyurduğunu hiç işitmedin mi dedi.

Münkeri işledikleri zaman böyle bir meclis arkadaşlığı ve geçici beraberlik onlar ile birlikte oturup kalkanın tıpkı onlar gibi olmasına sebep oluyorsa peki sürekli onlarla oturup kalkmak ve arkadaşlık yapmak nasıl olacak?

133 Kaynakları daha önce gösterildi.
134 Kaynakları daha önce gösterildi.
135 Tirmizi. 2140: Hâkim. II. 288. Hadis sahihtir.

Kocaya aynı zamanda "aşir (kendisi ile oturup kalkılan kişi)" denilir. Hadisde belirtildiği gibi. İbn Abbas Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Cehennemi gördüm. Bir de baktım ki cehennemliklerin çoğunluğu kadınlardır. Onlar kâfirlik (küfran-ı nimet) ederler buyurunca yoksa onlar Allah'ı mı inkâr ediyorlar diye soruldu. O: Hayır, onlar aşire nankörlük ederler, yapılan iyiliklere karşı nankörlük ederler" buyurdu.[136] Böylelikle o (Âyet-i kerimede yüce Allah) bu işi (zinakarlarla evlenmeyi) ancak zinakar yahut müşrik bir kişinin yapabileceğini haber vermektedir.

Müşrik kimsenin kendisini fuhşiyattan ve fuhuş ehli ile birlikte olmaktan alıkoyacak bir imanı yoktur. Zina eden kimsenin ise günahkârlığa meyli müşrik olmasa dahi onu buna çağırır. Âyet-i kerimede zina edenin müşrik bir kâfir olmasa dahi mutlak bir imana sahip bir mümin olmadığına delil vardır. Sahih hadiste: "Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mümin olarak zina etmez" buyurulduğu gibi. Çünkü şanı yüce Allah böyle bir kimsenin ancak zina eden yahut müşrik bir kadın ile nikâhlanabileceğini haber vermekte daha sonra da: "*... böylesi müminlere haram kılınmıştır*" buyurmaktadır. Bununla imanın böyle bir şeye engel olduğu ve bundan alıkoyduğu bu işi yapanın ya müşrik ya da zina eden birisi olduğu ve imanı kendilerini böyle bir iş yapmaktan alıkoyduğu müminlerden olmadığı bilinmiş olmaktadır. Çünkü zina eden bir kadın erkeğin döşeğini ifsad eder. Onu nikâhlamak ise sürekli olarak günahkâr bir kadınla oturup kalkmak ve onunla beraberlikte bulunmayı gerektirir. Yüce Allah ise kötülükleri ve kötülük işleyenleri o halde devam ettikleri sürece terk etmeyi emir buyurmuştur. İşte bu husus zinakarda mevcut olan bir husustur. Çünkü zinakar eğer karısının döşeğini ifsad etmese bile onun kötü bir arkadaşı olur. Nitekim Şa'bi: "Her kim kızını fâsık birisi ile evlendirecek olursa onun akrabalık bağını koparmış olur" demiştir.[137]

İşte böyle bir iş yapmak kadına dininde ve dünyasında zarar veren hususlardan birisidir. Zinakar bir kadını nikâhlamak döşek cihetinden daha zordur. Zina eden bir erkeği nikâhlamak ise kadın üzerinde sahip olan efendi hakim olması bakımından daha zordur. Bu durumda iffetli hür bir kadın günahkâr zinakar birisinin emri altında kalır, onun haklarını yerine getirmez ve ona haksızlık eder.

Bundan dolayı fakihler din hususunda kefaeti/denkliği itibara almak ve bu denkliğin bulunmaması halinde nikâhın fesh edilişinin sübutu üzerinde ittifak etmişlerdir. Fakat bu olmadan nikâhın sıhhati hususunda da görüş ayrılığı için-

136 Buhârî, 304; Müslim, 79.
137 Kaynakları daha önce gösterildi.

dedirler. Bunlar İmam Ahmed'in ve başkasının mezhebinde bulunan meşhur iki görüştür. Zina etmeyi sürdürmekle birlikte zinakar bir kadını nikâhlayan bir kimse o kadında kendisi ile başkasının ortak olmasına rıza göstermiş ve kendisi adına kavatlığı ve deyyusluğu benimsemiş demek olur. Zinakar bir erkek ile başkası ile zina etmeyi sürdürdüğü halde nikâhlanan bir kadının nikâhladığı bu kişi aslında kendi menisini yalnızca eşine bırakmak üzere koruma altına almayan bir kişidir. Aksine böylesi o menisini nikâhındaki karısına da onun dışındaki diğer fahişelere de akıtır. Bu durumda kendisi de erkek bir dost edinmiş zinakar bir kadın durumunda olur. Çünkü nikâhın maksadı kadının sınırları içerisinde meniyi korumaktır. Bu durumdaki bir erkek ise menisini korumaz. Şanı yüce Allah ise erkeklerde iffetlerini koruyan ve gizli dost edinmeyen kimseler olmasını şart koşarak: *"Geriye kalanları ise -iffetinizi koruyup zinaya sapmaksızın- mallarınızla (nikâhlanma yolunu) aramanız size helal kılındı."* (Nisa, 24) buyurmaktadır.

Bu husus ise gözden kaçırılmaması gereken noktalardandır. Çünkü Kur'an-ı Kerim: *"Bu indirdiğimiz ve (hükümlerini) farz kıldığımız bir sûredir."* (Nûr, 1) buyruğunda olduğu gibi açıkça ifade etmiş ve farz olmak üzere gerektiği gibi beyan buyurmuştur.

Zinakar kadının nikâhlanmasının haram kılınmasına gelince; İmam Ahmed'in ve başkalarının mezhebine mensup fakihler bu hususta gerekli açıklamalarda bulunmuşlardır. Yine bu hususta seleften gelmiş rivâyetler de vardır. Bununla birlikte fakihler bu hususta görüş ayrılığı içine düşmüş olup, bunu mübah görenlerin de elinde dayanacakları bir delilleri bulunmamaktadır.

Bazıları bu âyet-i kerimenin yüce Allah'ın: *"Evli kadınlar(la nikâhlanmanız) da (size haram kılındı)."* (Nisa, 24) buyruğu ile nesh edilmiş ve fuhuş yapan kadının da aslında burada sözü geçen muhsan (evli) kadınlardan olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ama öbür âyet-i kerimeler onlara karşı bir delildir. Çünkü muhsan olmanın asgari vasfı iffetli olmaktır. Eğer muhsan olmak için hür olmak şart koşulacak olursa bu iffeti ve ihsanı tamamlayan bir husustur. Çocuklu köle olmasın diye cariye ile nikâhlamayı haram kılan bir kimse kendi çocuğu olmayanı nesebe katan bir fahişe ile evlenmeyi nasıl mübah görebilir? Kişinin döşeğinin bozulması nerede kendisinden doğacak çocuğun köle olması nerede?

"Ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir." Zinakar bir kadın ile ancak zinakar yahut müşrik bir erkek cima edebilir. Bu ise onlara karşı daha ileri derecede bir delildir. Çünkü nikâh yolu ile zinakar yahut müşrik bir kadın ile cima eden bir kimse de zani bir kimse demektir. Aynı şekilde onunla

(nikâhsız) cima eden kişi de zinakardır. Şüphesiz zina eden bir kimsenin yerilmesinin sebebi zinadan ibaret fiilinden dolayıdır. Hatta kendisi zina ettiği kadını zorlayacak yahut da kendisi uykuda iken kadın onun erkeklik organını içine sokacak olursa yine de ceza zina eden kimseyedir. Onun kendisi ile zina ettiği kişiye değildir.

Bu mesele fıkıh kitaplarında genişçe açıklanmıştır. Maksat yüce Allah'ın: *"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâh edebilir."* buyruğudur. İşte bu zinakar bir kimsenin ancak zinakar yahut müşrik olan bir kadınla evlenebileceğine ve böyle bir evliliğin mümin erkeklere haram olduğuna delildir.

Bu sadece böyle bir kimsenin günahkâr birisi oluşundan dolayı değildir. Aksine kadının zinakar olması özelliği ile de ilgilidir. Buna delil de yüce Allah'ın zina eden bir erkekle evlenmesi halinde kadını da zinakar olarak değerlendirmiş olmasıdır. Tıpkı erkeğin zinakar bir kadınla evlenmesi halinde onun da zinakar olarak değerlendirilmesi gibi. Bu her ikisi de zinanın haram olduğuna inanan iki müslüman olması halinde böyledir. Eğer her ikisi de müşrik ise o zaman bunun da bilinmesi gerekir.

Bu sözün muhtevası şudur: Zinakar bir erkek ile tevbe edinceye kadar nikâhlanmak caiz değildir. Bu da onun muhsan olma şartına uygun düşmesi ile olur. Kadın da eğer zinakar olup fercini kocasının dışındakilere karşı korumuyor, aksine kocası da başkası da ona yaklaşıyor ise bu durumda onun kocası da başkası da o kadın ile ortaklaşa zina eden birisi olur. Tıpkı zinakarların bir tek kadın ile cima etmekte ortak oluşları gibi. İşte bundan dolayı onun kendisinden olmayan çocuğu kabul etmemesi gerekir.

Buna göre zinakar bir kadını nikâhlayan bir kimse o da zinakar birisi olur. Zinakar bir erkeğe nikâhlanan bir kadın ise o da zinakar olur. Çünkü zinakarların birçoğu kendilerini sadece zinakarlara ayırmışlardır. Bu durumda kadın böyle birisinin gizli dostu olur. O da ondan başkasına gitmez. Erkek zinakar olduğu taktirde karısının iffetini koruyamaz. Onun iffetini koruyamayacak olursa bu sefer kendisi de ondan başkasını arzular ve onunla zina eder. Nitekim zinakar kadınların çoğunluğunda görülen budur. Yahut da çocuklarla Lut kavminin işini yapan kimsenin de eşleri ihtiyaçlarını karşılamak, arzularını tatmin etmek için onlar da zina ederler ve böylelikle kocaları zevcelerinden başkaları ile kendi iffetlerini korumadığı için onlar da kocalarını bu şekile zora sokarlar. Bundan dolayı: Siz iffetinizi koruyun ki kadınlarınız, oğullarınız iffetli olsunlar. Babanıza iyi davranı-

nız ki çocuklarınız da size iyi davransınlar denilmiştir. Çünkü hiç şüphesiz karşılık amelin türündendir. Sen nasıl davranırsan sana da öyle davranılır. Bir kötülükten sonraki kötülük de yapılan kötülüğün cezasının bir bölümüdür. Şüphesiz erkek zinakar bir kadını nikâhlamaya razı olursa karısının da zina etmesine razı demektir. Şanı yüce Allah ise eşler arasında bir sevgi ve bir merhamet yaratmıştır. Kişi başkası için sevdiği şeyleri kendisi için de sever.

Buna göre bir kadın zinakar bir erkeğe nikâhlanmaya razı olursa onun ameline rıza göstermiş olur. Aynı şekilde erkek de zinakar bir kadını nikâhlamaya razı olursa onun yapacağı işe de razı olur. Zinaya rıza gösteren kişi de bizzat zina eden kişi durumundadır. Çünkü fiilin esası iradedir. Bu sebeple şöyle bir rivâyet gelmiştir: "Kim kendisinin bulunmadığı bir yerde bir masiyet işlenir de o masiyete razı olursa bizzat onun işlenmesinde tanık bulunmuş yahut onu bizzat yapmış gibidir."[138] Yine hadis-i şerifte: "Kişi arkadaşının dini üzeredir" buyrulmuştur.[139] En büyük arkadaşlık ise eşlerin arkadaşlığıdır.

Yine şanı yüce Allah ademoğullarının nefislerine bilindiği üzere bir gayret/kıskançlık yaratmıştır. Bu sebeple bir erkek bir başka erkeğin karısı ile cima etmesini kendisinin nefsindeki zinaya karşı gayretinden daha büyük görür. Eğer bir kimse deyyus olup eşinin fahişe olmasından tiksinmiyor ise bizzat kendisinin zinakar olmasından nasıl tiksinebilir?

Bundan dolayı zinadan kendisini koruyan bir deyyus yahut bir kavat bulunmaz. Hiç şüphesiz zina edenin kendi nefsinde bulunan bir şehveti vardır. Deyyusun ise başkasının zinası hususunda bir şehveti yoktur. Eğer kendisi ile başkasının zevcesi ile zina etmesinden tiksinecek bir imanı yoksa bizzat kendisini zinadan alıkoyacak bir imanı nasıl bulunsun?

Karısını zina etmeye terk etmeyi helal gören bir kimse zinanın en büyüğünü helal görmüş demektir. Bu işe yardım eden bir kimse de zina eden kimse gibidir. Değiştirmek imkânına sahip olmakla birlikte buna karşı çıkmayan bir kişi bu işe razı demektir. Zinadan tevbe etmemiş birisi ile evlenen bir kimse ise o kadının zina etmesine rıza göstermiş olur. Çünkü kendisi o kadını bu işi yapmaktan alıkoymasına imkânı yoktur. Çünkü hiç şüphesiz kadınların hile ve tuzakları pek büyüktür.

İşte bundan dolayı bir erkeğin karısı apaçık bir hayâsızlık işleyecek olursa fidye vererek kendisini nikâhından kurtarması için ona baskı yapması caizdir.

---

138 Ebu Davud. 4345. Hadis hasendir.
139 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bu Ahmed'in ve başkalarının açıkça ifade ettikleri bir husustur. Çünkü kadın zina etmekle ondan hul yapmayı (fidye vererek kurtulmayı) istemiş ve kocasının nikâhını ifsad etmeye kalkışmış olur. Bu durumdaki bir koca karısı tevbe etmedikçe onunla birlikte kalamaz ve bununla beraber sadece zina etmesi sebebi ile de mehir düşmez. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in lanetleşen adama söylediği sözler de buna delildir. Adam: Peki benim malım (mehrim) ne olacak deyince Efendimiz şöyle demişti: Senin onun yanında herhangi bir malın yok. Eğer onun hakkında söylediklerin doğru ise o vakit o malın vaktiyle onun fercinin sana helal olmasının bir karşılığıdır. Eğer ona iftira ediyor isen iddia ettiğin bu malın senden daha da uzak kalır."[140]

Çünkü kadın zina ettiği taktirde tevbe edebilir. Fakat onun zina etmesi kocanın eğer ondan ayrılmayı seçecek olursa fidye vererek kendisini kurtarıncaya kadar yahut da tevbe edinceye kadar sıkıştırması ona helal olur.

Çoğunlukla erkek karısından başkasından hoşlanmadıkça karısını bırakıp zina etmez. O beğendiği kadın ile zinayı sürdürür ve sonunda onun karısı dul mu evli mi belli olmayacak şekilde askıdaki bir kadın durumunda kalır. Kadının bu hali de onu zina etmeye iter. Onu böyle bir iş yapmaya iten de ona karşı tuzak kurmak ve ona duyduğu öfke sebebi ile kısas yoluyla kocasına karşılık vermek için yapar. Çünkü erkek kadının gıyabında hakkını korumadığı gibi kocasının gıyabında da kadın onun hakkını korumaz. Erkeğin karısının yatağında hakkı olduğu gibi kadının da kocasının yatağında hakkı vardır. Eğer o Allah'ın kendisine mübah kıldığı sınırların dışına çıktığı için haksızlık yapan kimselerden ise böylelikle kendisinin iffetini korumamış olur. Aynı şekilde zina eden erkeği zinaya iten husus onun seçtiği fahişeler ile uğraşmasına sebep olur. Böylelikle onu helal yola çağıran mehir tam olarak kalamaz, karısının iffetini korumak hususunda yeterli bir gayreti/kıskançlığı da kalmaz. Bu durumda karısı onun yanında gizli bir dost edinmiş zinakar gibi olur.

İşte bunlar ihmal edilmemesi gereken oldukça önemli hususlardır. Buna göre lezbiyenlik yapan kadın da zinakar bir kadındır. Nitekim hadis-i şerifte: "Kadınların (kendi aralarındaki) zinaları onların lezbiyenlikleridir" buyrulmuştur.[141]

Bir köle yahut başkası ile Lut kavminin amelini yapan erkek de zinakar bir erkektir. Böyle birisi ile nikâhlanan bir kadın da zinakardır. Çünkü böyle birisi ile ancak ya zinakar yahut müşrik bir kadın nikâhlanır. Bundan dolayı Lut kavminin

140 Buhârî, 5312; Müslim, 1793.
141 Taberani, 3397; Ebu Ya'la, 7491. Hadis zayıftır.

amelini yapanların kadınları arasında kocasından başkası ile zina edenler pek çoktur. Hatta böyle bir kadın bazen bizzat kocasının o işi yaptığı kişi ile kocasını küçük düşürmek için ve kendi nefsi arzusunu tatmin etmek için dahi zina eder. Aynı şekilde kendisi ile Lut kavminin ameli yapılan muhannes birisi ile evli olan bir kadın da zinakar birisi ile nikâhlanmış gibidir. Hatta böyle bir kişi iki kişi arasında durumu en kötü olan birisidir. Çünkü o zina etmekle birlikte muhanneslikten ötürü bizzat kendisi lanetlenmiş bir muhannes olup bu da Lut kavminin amelini işlediğinden dolayı çarpıldığı lanetten başka bir lanettir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Lut kavminin amelini işleyenleri lanetlemiştir. Sahih'te ondan sabit olduğuna göre o muhannes erkekler ile erkekleşmeye kalkışmış kadınlara lanet okumuş ve: "Onları evlerinizden çıkartınız" buyurmuştur.[142]

Hem bir kadın şehveti dübürüne intikal etmiş muhannes birisi ile evlenmesi nasıl caiz olabilir? Böyle bir kimseye kadına yaklaşılır gibi yaklaşılır ve karısından başkası ile zina eden bir kimsenin karısına arzu duyması zayıfladığı gibi onun ön tarafından şehvet arzusu da zayıflar. Eğer onun kendisi için bir gayreti/bir kıskanması yoksa bu sefer karısına da başkasına da gayreti/kıskanması zayıflamış olur. Bundan dolayı muhannes olan bir kimsenin bizzat kendi çocuğunu, kölesini ve bakmak durumunda olduğu kimseleri dahi pek fazla kıskanmadığı görülür.

Kadın ise muhannes ve Lut kavminin amelini işleyen bir erkeğe rıza gösterecek olursa onun dini/yolu üzere olur, kendisi de zinakar bir kadın hatta bundan da daha ileri bir halde bulunur. Çünkü kadının kendisine yaklaşılmasına imkân tanıması erkeğin kendisine yaklaşılmasına imkân tanımasına göre daha kolaydır. Kadın kocasının böyle bir iş yapmasına rıza gösterecek olursa kendisine de aynı işin yapılmasına rıza gösterir.

Bu âyet-i kerimenin lafzı olan: *"Zina eden erkek ancak zina eden bir kadını nikâh edebilir."* âyeti bütün bunları ya lafzın umumi oluşu yoluyla yahut dikkat çekme yolu ile ifade etmektedir. Lafzın metlulünden daha güçlü olan hitabın fehvası da bunu ifade eder. Bunun en alt seviyesi ise Lut kavmini işleyenin haddi ve benzeri hususlarda açıkladığımız üzere kıyas yoluyla böyle olmasıdır. Allah en iyi bilendir.

İyiler ve Kötüler

Yüce Allah: *"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yakışır. İyi kadınlar da iyi erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır."* (Âyet 26) buyruğu ile kötü kadınların kötü erkeklere yakıştığını haber vermektedir.

142 Kaynakları daha önce gösterildi.

Buna göre kötü bir kadın iyi bir erkeğe olmaz. Çünkü böyle bir şeyi kabul etmek hasr ifadesine aykırıdır. Bu sebeple kötü olan zinakar bir kadın ancak kötü olan zinakar bir erkekle nikâhlanır.

Yüce Allah aynı zamanda iyi erkeklerin iyi kadınlara ait oduğunu da haber vermektedir. Buna göre iyi bir erkek kötü bir kadına ait olamaz. Çünkü bu hasr ifadesine aykırıdır. Zira yüce Allah bütün kötü kadınların kötü erkeklere olduğunu zikretmektedir. O halde kötü bir kadın iyi bir erkeğe, iyi bir erkek de kötü bir kadına kalmamış olur. Yine bütün iyi kadınların iyi erkeklere ait olduğunu haber vermektedir. O halde kötü bir erkeğe iyi bir kadın kalmamış olur. Bu durumda her iki cihetten de hasr yüce Allah'ın: *"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâh edebilir. Zina eden kadını da ancak zina eden yahut müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir."* (Nûr, 3) buyruğuna uygun gelmiş olmaktadır. Bundan dolayı seleften kimileri şöyle demiştir: Hiçbir nebinin karısı fuhuş işlemiş değildir.

Gerçek şu ki bu sûrenin baş tarafı ifk olayına karışanlar ve Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında söyledikleri sebebi ile nazil olmuştur. Bundan dolayı Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında o sözler söylenip ortaya bir şüphe çıkınca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun temiz ve suçsuz olduğuna dair buyruk inmeden önce onu boşamak hususunda bazı kimselerle istişarede bulundu. Zira herhangi bir nebinin karısının iyi olmayan bir kadın olması sahih olamaz/doğru değildir.

Diğer taraftan peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Deyyus cennete giremez" buyurduğu rivâyet edilmiştir.[143]

Deyyus ise ailesi hakkında kötülüğe ses çıkarmayan kimsedir. Bundan dolayı zina sebebi ile gayrete gelmek/kıskançlık Allah'ın sevdiği ve emrettiği hususlardandır. Hatta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizler Sa'd'ın gayretine/kıskançlığına şaşıyor musunuz yoksa. Muhakkak ben ondan daha kıskanç, Allah da benden de kıskançtır."[144]

İşte bundan dolayı yüce Allah gizlisi ile açığı ile her türlü fuhşiyatı haram kılmıştır. Yine bundan dolayı yüce Allah iftira eden bir kimse eğer iftira ettiği kadının kocası ise lanetleşmesine ve Allah adına dört defa şahitlikte bulunarak doğru söyleyenlerden olduğunu söylemesine izin vermiş ve bu şekildeki lanetleşmesini kendisinden başkasına zina isnad etmek suçunun cezasını/kazf haddini önleyecek bir sebep olarak belirlemiştir. Tıpkı bu hususta dört şahit getirmesi gi-

143 Kaynakları daha önce gösterildi.
144 Kaynakları daha önce gösterildi.

bidir. Çünkü bu durumda kocanın Allah'ın emretmiş olduğu kıskançlıktan ötürü onun zina ettiğini söylemesine ihtiyacı vardır. Ayrıca kadın kocasının döşeğini ifsad etmek sûreti ile ona zulmetmiş olur ve eğer zinadan hamile kalmışsa kendisinden olmayan birisinin nesebinin kendisine katılmaması için bâtıl olan nesebi reddetmek için de lanetleşmek onun görevidir.

Lanetleşen Karı-kocanın Durumu

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti ister lanetleşmeleri sebebi ile ayrılık hasıl olsun ister hakimin onları ayırmasına ihtiyaç duyulsun isterse de erkeğin lanetleşmesinin sona ermesi ile birlikte hasıl olmuş olsun lanetleşenleri birbirinden ayırmak şeklinde uygulama gelmiştir. Çünkü onlardan birisi lanetli yahut kötü/murdar birisidir. Artık bundan sonra onların bir arada bulunmaları lanetli kötü birisinin iyi olan birisi ile birlikteliği gibidir.

Müslim'in Sahih'inde İmran b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre bir kadın bir dişi devesine lanet okuyunca peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) deve üzerinde bulunanların alınmasını emretmiş ve serbest bırakılmış sonra da lanetlenmiş bir dişi deve bizimle birlikte olmamalıdır buyurmuştur.[145]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de yine İmran b. Husayn'dan rivâyete göre o (Efendimiz) Semud yurdundan geçerken şöyle buyurmuştur: "Bu azaba uğratılmış olanların bulundukları yerlere ancak ağlayanlar olarak giriniz. Sizler onların bulundukları yere girmeyin ki onlara gelen musibet sizi de gelip bulmasın."[146]

Böylelikle ancak azaptan koruyucu korku hali üzere geçmenin dışında onların ülkelerinden geçmeyi yasaklamış olmaktadır.

İşte zalimlerle zinakarlarla bid'atçilerle günahkârlarla ve diğer masiyet işleyen isyankarlar ile birlikte olmak hususundaki sünnet budur. Herhangi bir kimsenin onlarla birlikte olmaması onlarla oturup kalkmaması gerekir. Bu ancak yüce Allah'ın azabından esen kalmasını sağlayacak bir yolla mümkün olabilir. Bunun asgari sınırı ise imkân ölçüsünde onların zulümlerine karşı çıkıp onlardan nefret etmek, içinde bulundukları hale buğz etmek sûreti ile olur. Hadis-i şerifte dile getirildiği gibi: "Sizden bir münker gören bir kimse onu eliyle değiştirsin, eğer gücü yetmezse diliyle, eğer gücü yetmezse kalbi ile (değiştirsin). Bu da imanın en zayıf halidir."[147] Yüce Allah da: *"Allah iman edenlere firavunun hanımını misal verdi."* (Tahrim, 11) buyurmaktadır. İşte Yûsuf es-Sıddik ile Mısır'ın yöneticisi olan ve kâfir

145 Müslim, 2596.
146 Buhârî, 3380; Müslim, 2980
147 Kaynakları daha önce gösterildi.

bir kavim için yeryüzünün hazineleri üzerinde görevli olmasına dair zikrettiği de bu şekildedir. Çünkü günahkârlar ile birlikte olmayı mümin ancak iki yerde yapabilir. Birisi bu işi yapmak için zorlanmasıdır.

Diğeri ise birlikteliğin mefsedetine ağır basan dini bir maslahatın bu yakınlaşmada bulunması yahut da bunun yapılmaması durumunda ise dini hususunda ağır basan bir kötülüğün bulunması halidir. Bu durumda o iki kötülükten daha büyük olanını daha aşağıda olana katlanmak sûretiyle önlemiş olur. Ağır basan maslahat da daha hafif olan kötülüğe katlanmakla hasıl olur. Gerçekte ise zorlanan bir kimse aslında daha aşağıda olana katlanmak sûretiyle hasıl olan kötülüğü bertaraf eden bir kimsedir. Bu ise onun yapması için zorlandığı iştir. Yüce Allah da: *"Kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan(lar) müstesna olmak üzere."* (Nahl, 106) ve: *"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken dünya hayâtının geçici metaını kazanmak için onları zinaya zorlamayın."* buyurduktan sonra: *"Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından sonra mağfiret ve rahmet edicidir."* (Nûr, 33) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Nefislerine zulmedenler olarak canlarını alacakları kimselere melekler: "Ne işte idiniz?" derler. Onlar: "Biz yeryüzünde mustaz'af kimselerdik" derler. "Allah'ın arzı (yeryüzü) geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz" derler. İşte onların durakları cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir! Ancak (hicret etmeye) çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustaz'af olanlar müstesnâ. İşte Allah'ın onları affedeceği umulur. Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."* (Nisa, 97-99) ve: *"Size ne oluyor ki Allah yolunda ve: Rabbimiz bizi halkı zalim olan şu şehirden çıkan diyen mustazaf (zayıf düşürülmüş) erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz."* (Nisa, 75) buyurmaktadır. İşte bu âyet-i kerimede zinakar erkek ile nikâhlanmanın yasak olduğuna delil teşkil etmektedir. Nikâhlanmak ise birlikteliğin, beraberliğin, içli dışlı olmanın ve arkadaşlığın özel bir türüdür. Bundan dolayıdır ki nikâhlıların her birine diğerinin eşi, arkadaşı, yakını, aşiri/onunla birlikte oturup kalkanı adı verilmiştir.

Dildeki asıl anlamı ile münahita: nikâhlamak ve nikâhlanmak bir arada bulunmak ve birbirine katılmak demektir. Çünkü nikâhlananların kalpleri aralarında nikâh akdi yapıldığı zaman bir araya gelir ve ikisi arasında bundan önce var olmayan karşılıklı bir şefkat ve merhamet meydana gelir. Öyle ki bu yolla aralarında -zevcenin kızı dışında- yalnızca bundan dolayı sıhri akrabalığın haramlığı ve mirasçılık, vefat iddeti ve daha başka hükümler sabit olur. Bunun tam orta hali ise her ikisinin bir yerde tek başlarına bir arada bulunmalarıdır. Bu ise mehrin verilmesini gerektiren bir birlikteliktir. Nitekim halifeler böylece hüküm

vermişlerdir. Bunun son hali ise bir arada bulunup beraber yatmalarıdır. Bu böyle olmakla birlikte eğer nikâh akdi olmadan bir araya gelinecek olursa bu zayıf bir birlikteliktir. Aksine kalplerin birlikteliği zina yolu ile sadece iki bedenin bir araya gelişinden çok daha büyüktür. Yüce Allah'ın: *"İyi kadınlar iyi erkekleredir"* buyruğu da mana bakımından da lafız bakımından da buna delildir. Aynı şekilde günahkârlar ile birlikte olup onlara eş olmanın yasak oluşuna da delildir. Tıpkı bunun dışındaki bir takım nasların da buna delalet ettiği gibi.

Yüce Allah'ın: *"Toplayınız o zulmedenleri ve onlara eş olanları."* (Sâffât, 22). Yani onların benzerlerini ve onlar gibi olanları. Zevâc: çift olma hali bilinen nikâhtan daha genel bir anlam ifade eder. Nitekim yüce Allah: *"Dilediğine kızlar ihsan eder, dilediğine de erkek evlat bağışlar. Yahut onlara erkekler ve dişiler olarak her ikisinden (zevc zevc: çifter çifter) bağışlar."* (Şura, 49-50); *"Nefisler eşleştirildiği zaman."* (Tekvir, 7); *"Her göz alıcı çiftten."* (Hacc, 5; Kaf, 5); *"Her güzel çiftten."* (Şuarâ, 7; Lukmân, 10); *"Her şeyden de çift çift yarattık."* (Zâriyât 49); *"Yine kendilerinin içinde çifter çifter yaratandır."* (Ra'd, 3); *"Ve sizi çift çift yarattık."* (Nebe, 8); *"O gemide her birinden çifter çifter taşı dedik."* (Hud, 40); *"Şüphesiz sizin eşlerinizden ve çocuklarınızdan."* (Teğabün, 14) buyurmaktadır.

Âyet-i kerimede kişinin arkadaşı olan zevce ve çocuk ile ilgili açık bir nas bulunmakla birlikte bunun manası her benzer her beraber olan her ortak olan demek olup esasen her bir fer ve her bir tabi hakkında demektir. Artık hiçbir evlat edinmemiş olan ve mülkünde hiçbir ortağı bulunmayan güçsüzlüğünden ötürü hiçbir veli ve dost edinmemiş olan Allah'a hamd u senalar olsun: *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız onundur ve o hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."* (Furkan, 1-2)

Çünkü arkadaşlık, sıhri akrabalık ve kardeşlik ancak Allah'ın muradı üzere yüce Allah'a itaatkâr olan kimseler ile yapılırsa caiz olur. Buna da Sünen'de yer alan şu hadis delildir: "Ancak mümin birisi ile arkadaşlık et ve yemeğini ancak takvalı olan bir kimse yesin."[148]

Yine sünenlerde: "Kişi arkadaşının dini üzeredir. Bu sebeple her biriniz kiminle arkadaşlık yaptığına dikkat etsin" hadisi yer almaktadır.[149]

148 Ebu Davud, 4832; Tirmizi, 2395; Ahmed, III, 38; Darimi, II, 103; Tayalisi, 2213. Hadis hasendir.
149 Kaynakları daha önce gösterildi.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadise göre peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisinin cariyesi zina ettiği taktirde kendisi ona had vursun. Bundan sonra zina ederse yine ona had vursun. Bundan sonra zina edecek olursa bir halat parçasına dahi olsa onu satsın."

Hadisi rivâyet eden ravi ise üçüncüsünde mi dördüncüsünde mi satılmasını emrettiği hususunda şüphe etmiştir. İşte bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki yahut üç defa haddin uygulanmasından sonra cariyenin en değersiz bir mali bedel karşılığında dahi olsa satılmasını emir buyurmaktadır.

İmam Ahmed dedi ki: Eğer böyle bir cariyeyi satmayacak olursa Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini terk etmiş olur.

Böyle bir işi yapan cariyeler genel olarak da kendilerinden yararlanılmak için değil hizmet için tutulurlar.

İşte zina eden cariyeyi mülkiyetinden çıkarması icab ettiğine göre ya zina eden zevcenin durumu ne olur? Köle ve mülkiyet altında bulunanlar da cariye gibidir. Bütün bunlara da Müslim'in Sahih'inde Ali b. Ebu Talib'den rivâyet ettiği şu hadis delildir: Buna göre peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmadık bir günahı işleyen yahut da böyle bir günah işlemiş bir kimseyi barındıran kimseye lanet buyurmuştur.[150]

İşte bu ister zina etmek sûretiyle ister hırsızlık yapmak sûretiyle isterse de bir başka sûret ile günah işlemiş bir kimseyi barındıran herkesin lanetlenmesini gerektirir. Bu barındırmak ister mülkiyet yoluyla, ister nikâh ister başka bir yolla olsun fark etmez. Çünkü bu işin yapılması (barındırılması) halinde en azından münker olan bir işe karşı göstermesi gereken tepkiyi göstermemiş, terk etmiş olur.

Mümin Arkadaşlık Yapacağı Yahut Nikâhlayacağı Kimseyi İmtihan Etmelidir

Mümin kimsenin nikâh ya da başka bir yolla arkadaşlık yapmak ve beraber olmak istediği kimseyi imtihan etmeye ihtiyacı vardır. Yüce Allah da: *"Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir."* (Mümtehine. 10) buyurmaktadır. Aynı şekilde erkeğin kendisi ile zina ettiği kadın ile de bu husustaki iki görüşün

150 Buhârî. 2153; Müslim. 1704.

daha sahih olanına göre ancak tevbe etmesinden sonra evlenebilir. Nitekim kitap, sünnet ve rivâyetler de buna delildir. Ama onun tevbesi sağlıklı mı değil mi onu imtihan etmek isterse durum ne olur?

Abdullah b. Ömer -ki Ahmed'den gelen açık rivâyet budur- şöyle demiştir: Onunla zina etmek istediğini gösterir. Eğer onun bu isteğini kabul ederse o kadının tevbesi doğru değildir. İstediğini kabul etmeyecek olursa tevbe etmiş demektir.

Bir kesim de şöyle demiştir: Böyle bir sınamada ondan fuhuş etmesini istemek vardır. Bu durumda tevbe bozulabilir. Böyle bir sınamaya kalkışanın nefsi de ona bu fuhûşû gerçekleştirmesini emredebilir, şeytan her ikisine böyle bir iş yapmayı süslü gösterebilir. Özellikle de eğer her ikisi karşılıklı olarak birbirini seviyor ise. Daha önce onunla defalarca fuhuş işlemiş ve birbirlerinin tadını almış iseler tevbe bozulabilir ve ondan istediği hususunda ona muhalefet etmeyebilir.

Birinci kanaati kabul edenler şöyle der: Kadının kendisi ile sınanmak istediği durumdan maksat bizatihi o fiilin kendisi değildir. Dolayısıyla Allah'ın yasaklamış olduğu bir şeyin emredilmesi sözkonusu olamaz. O ondan fuhuş yapmayı istemeyebilir. Aksine bir başka niyette bulunarak bunu üstü kapalı dile getirebilir. İhtiyaç dolayısı ile üstü kapalı ifade ise caizdir. Hatta pek çok yerde de vaciptir. Zinakar kadının tevbesini bozmasına gelince; eğer onunla birlikte tevbesini bozması mümkün ise başkası ile beraber tevbesini bozması da mümkündür.

Maksat ise kadının kendisi ile fuhuş yapmak isteyenlerin bu istediğini kabul etmemesidir. Eğer onun istediğini reddetmiyor ise başkasının da istediğini reddetmez. Şeytanın onu sınamaya kalkışana bu işi süslü göstermesine gelince. Bu insanoğlunun sevdiğini gördüğü yaptığı her bir hayırlı işte sözkonusu olabilir. İnsan mümin kimse ile arkadaşlık yapmak istese, yahut mümin birisi ile arkadaşlık yapmak istese ve onun hakkında günahkârlığı zikredilmiş olup o bu günahından tevbe etmiştir denilse yahut da böyle bir şey onun hakkında söyleniyor ise ve söylenen bu söz ister doğru ister yalan olsun fark etmeksizin böyle bir kimseyi onun iyiliğini yahut günahkârlığını doğruluğunu ya da yalancılığını kendisi ile ortaya çıkarabileceği her bir yolla onu imtihan eder. Aynı şekilde herhangi bir kimseyi bir kamu görevinin başına getirmek istediği zaman da onu imtihan eder. Nitekim Ömer b. Abdülaziz de kölesine Ebu Mûsâ'nın oğlunu görünüşü hoşuna gittiği sırada imtihan etmesini emretmiş ve ona şöyle demişti: Sen benim müminlerin emirinin nezdindeki konumumu iyi biliyorsun. Eğer ona seni görevlendirmesini söyleyecek olursam bana ne kadar verirsin? O da ona büyük miktarda bir

malı vereceğini söylemişti. Böylelikle Ömer onu yönetici olarak görevlendirilmeye elverişli olmadığını öğrenmiş oldu. Aynı şekilde muamelatta da durum böyledir. Günahkârlıkları söylenen yahut bilinen çocuklarla köleler için de durum böyledir. Bir adam bunları satın almak isteyecek olursa onu imtihan edebilir. Hiç şüphesiz muhannes (kadınlığa özenen kişi) de fahişe gibi değerlendirilir. Onun da tevbesi fahişenin tevbesi gibidir. İnsanların durumlarını bilmek ise bazen diğer insanların şahitlikleri ile olur. Bazen de onlar ile ilgili olumlu ve olumsuz değerlendirmelerde bulunmakla olur. Bazen de deneyip sınamakla olur.

Allah Fuhuş İşlemenin Büyük Bir Günah Olduğunu Belirttiği Gibi Zina İftirasında Bulunmanın da Büyük Bir Günah Olduğunu İfade Etmiştir.

Şanı yüce Allah fuhuş işlemenin büyük bir günah olduğunu söylediği gibi onu bâtıl yere sözkonusu etmenin de büyük bir günah olduğunu dile getirmiştir ki bu da kazf olarak bilinir. Bu sebeple bundan sonra: *"Muhsan hanımlara iftira edenler sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener (değnek) vurun."* (Nûr, 4) buyurmaktadır.

Daha sonra erkeğin karısı hakkında zina iddiasında bulunmasını ve bu durumda emretmiş olduğu lanetleşmeyi zikretmekte, bundan sonra da ifk hadisesine karışanların olayını zikretmektedir. Bu hadiseden dolayı iftiraya maruz kalıp hakkında yalan uydurulan kişi için sözkonusu olan hayrı, iftirada bulunan kişi hakkında da sözkonusu olan günahı, böyle bir şeyi işitmeleri halinde müminlerin yapması gerekli olan mümin kardeşleri hakkında hayır zanda bulunmayı ve bu apaçık bir iftiradır demelerinin gerekli olduğunu beyan buyurmaktadır. Çünkü böyle bir iddiada bulunanın delili apaçık bir yalandır. Daha sonra ise bunun delile dayalı olmayan bir söz olduğunu haber vererek: *"Buna dair dört şahit getirmeli değil miydiler? Şahitleri getiremediklerine göre onlar Allah katında yalancıların ta kendileridir."* (Nûr, 13) buyurmaktadır.

Sonra da eğer Allah'ın onların üzerindeki lütuf ve merhameti olmasaydı bu söyledikleri sebebiyle onları mutlaka azaplandıracağını haber vermektedir.

Yüce Allah'ın: *"O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz. Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz."* (Nûr, 15) buyurmaktadır. Bu da azabın sebebini açıklamaktadır. Bu sebep ise bâtıl olan sözlerin dilden dile dolaşması ve delilsiz yere ağızdan ifade edilmesidir. İşte bunların ikisi de haram kılınmış şeylerdir. Bâtıl söz söylemek de bilgisizce söz söylemek de. Sonra yüce Allah: *"Bu sözü işittiğinizde: Böyle söz söylemek bize*

yakışmaz. (Rabbim) seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır demeli değil miydiniz." (Âyet 16) buyurmaktadır.

Birincisi güzel zanda bulunmak için bir teşviktir. Bu buyruk ise iftirayı dillendirmeye dair onlara bir yasaktır. Birincisi hakkında yüce Allah: *"Zandan çokça sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır."* (Hucurat, 12) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Zandan çokça sakının. Çünkü zan hiç şüphesiz sözün en yalanıdır" buyurmaktadır.[151] Aynı şekilde yüce Allah'ın da: *"Mümin erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulunmalı değil miydi?"* (Nûr, 12) âyeti de şanı yüce Allah'ın emretmiş olduğu böyle bir zannın güzel olması gerektiğine delildir. Sahih'te de sabit olduğuna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: Ben filan ve filan kimselerin bizim bu işimize dair herhangi bir şey bildiklerini zannetmiyorum" demiştir.[152]

İşte bu Buhârî'nin bunu delil gösterdiği gibi bazen zannın caiz olmasını gerektirir. Ama müslüman kişinin sahip bulunduğu kendisini fuhuş işlemekten alıkoyan imanının bulunduğunu bilmekle birlikte o kişi hakkında şer değil hayır zan beslemek gerekir.

Âyet-i kerimde böyle bir sözü dil ile söylemek yasaklandığı gibi insanın bilgi sahibi olmadığı bir şeyi söylemesi de yasaklanmaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Hakkında bilgin olmayan bir şeyin arkasından gitme."* (İsra, 36) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah da fuhuş işlemek ile böyle bir iftirada bulunmak hakkında başka masiyetlerden hiçbirisi için öngörmediği cezayı teşri buyurmuştur. Çünkü yüce Allah fuhuştan ötürü recmi ceza olarak tespit etmiş ve şanı yüce Allah'ın kendisi de Lut kavmini recm etmiştir. Zira onlar Lut kavminin yaptığı fuhûşû ilk işleyen kimselerdi. Diğer taraftan yüce Allah zina iftirasında bulunmanın cezasını seksen değnek olarak tespit etmiştir. Bunun dışındaki bir iftiranın cezası hususunda ise içtihad sözkonusu olur. Bazı alimlere göre de hatta onların birçoğuna göre seksen değneğe kadar ulaşması caizdir. Nitekim Ali (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Sakın bana beni Ebu Bekir ve Ömer'den daha faziletli gören bir kimse getirilmesin. Mutlaka böyle birisine ben de iftirada bulunan kimseye vurulan had cezasını vuracağım.

Yine Abdurrahman b. Avf da şöyle demişti: Kişi içki içtimi hezeyan eder. Hezeyan ettimi iftirada bulunur. Dolayısı ile içki içmenin cezası iftira edenin cezası olan seksen değnektir.

151 Kaynakları daha önce gösterildi.
152 Buhârî, 6067.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki müminler arasında hayâsızlıkların yayılmasını sevenlere dünyada da ahirette de çok acıklı bir azap vardır."* (Nûr. 19). Bu âyet-i kerime böyle bir şeyi sevenleri yermektedir. Böyle bir sevgi ise yalnızca kalp ile olur. Bununla birlikte dil ve azalarla birlikte de yapılabilir. Bu buyruk hem hayâsızlığı sözlü olarak dile getirenler için yahut da müminler arasında ortaya çıkmasını severek arzu ederek bunu haber veren kimseleri yermek ile ilgilidir. Bunu sevmelerinin sevmesi ise ya kıskançlıktır yahut da müminlere nefret duymalarıdır. Ya da hayâsızlığı sevdikleri ve ortaya çıkmasını istedikleri için de bunu dillerine dolayabilirler. Her ikisi de hayâsızlığı sevmenin ve iman edenlerden nefret etmenin bir neticesidir. Çünkü hayâsızlığı seven herkes onu diline dolar. İlim adamları ise hayâsızlığı teşvik eden gazelleri mekruh görmüşlerdir. Aynı şekilde bunun sözkonusu edilmesi de haram kılınmış bir gıybettir. İster şiir ile ister nesir ile anılsın fark etmez. Bu işi yapan kimselere benzemeye kalkışmak da tıpkı bunun emredilmesinin yasaklanışı gibi yasak kılınmıştır. Çünkü fiil bazen emir ile istenir bazen de haber vermek sûretiyle istenir. İşte bunlar zinakar ve Lut kavminin fiillerini işleyen günahkârların iki durumudur. Onların bu halleri ise müminler için nebilerin ve salihlerin kıssalarını zikretmeye benzer. Onlar gayretlerinden dolayı onların hallerinden ibret alırlar, öbürleri ise aldanıştan dolayı onlardan ibret alırlar. Çünkü küfür fısk ve isyan ehli olan kimseler kendilerine benzeyenlerin hikayelerini kendileri için örnek olacak ve uyulacak hususlar vardır diye zikrederler.

Yüce Allah'ın: *"İnsanlardan kimisi (insanları) bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar."* (Lukmân. 6) buyruğu da bu türdendir. Bununla şarkıları kastettiği söylendiği gibi Farslardan kâfir hükümdarların kıssalarını kastettiği de söylenmiştir.

Allah'a İtaati Teşvik Eden Sözler İle Ona İsyanı Teşvik Eden Sözler

Özetle nefislere Allah'a itaati teşvik edip ona isyan etmekten alıkoyan her bir haber yahut emir ona itaatin bir parçasıdır. Nefislere ona masiyette bulunmayı teşvik edip ona itaatten alıkoyan her bir husus da ona masiyetin bir bölümüdür. Hayâsızlıkları, hayâsızlık yapanları gereken yahut şeriatte müstehak olan şekilde -ondan vazgeçirip bu işi yapanlardan uzak tutmak, hayâsızlığı yerip hayâsızlık yapanları yermek, hayâsızlıktan ve onu işleyenlerden nefret ettirecek şekilde söz etmek, hayâsızlık yapanları mutlak olarak sözkonusu ederek uygun ve onlar için meşru olan şekilde yüzlerine karşı ve gıyablarında onları yermek gibi hususlar-

evet bütün bunlar güzel şeyler olup bazen vacibtir bazen müstehaptır. Aynı şekilde onun kapsamına giren, onun ve hayâsızlık ehlinin niteliği türünden olan aşk gibi hususları Allah'ın yasakladıklarından vazgeçmeyi ve onun buğz ettiği şeylerden nefret etmeyi gerektiren meşru bir şekilde söz etmek de böyledir. Nitekim yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bizlere anlattığı nebilerin, müminlerin, takva sahibi olanların kıssaları ile günahkârlarla kâfirlerin kıssalarını her iki husustan da ibret alacağımız şekilde anlatması böyledir. Böylelikle bizler öncekileri ve onların izledikleri yollarını severiz, onlara uyarız. Diğerlerinden onların izledikleri yollarından nefret eder, onların yaptıkları işlerden de uzak dururuz.

Şanı yüce Allah nebileri ve salih kulları hakkında hayâsızlıkları ve onunla alakalı diğer hususları ibret teşkil edecek şekilde yerici bir üslupla zikretmiş bulunmaktadır. Yüce Allah: *"Lut'u da (kavmine gönderdik). Hani o kavmine: Sizden önce âlemlerden hiçkimsenin yapmadığı hayâsızlığı mı yapıyorsunuz demişti."* (A'raf, 80) ile başlayan buyrukları kıssanın sonuna kadar kitabının değişik yerlerinde zikretmiş bulunmaktadır. İşte Lut (aleyhisselâm) hayâsızlık işleyenlere Allah'ın Rasûlü olarak bundan dolayı onları azarlayıcı bir üslup ile *"hayâsızlığı mı yapıyorsunuz"* diye hitap etmişti. Bu ise yapılanları inkâr ve yasaklamak anlamında bir sorudur. Yermek ve nehyetmek (vazgeçirmek istemek) anlamını taşır. Bir kimsenin diğerine, sen bunu bunu mu yapıyorsun. Allah'tan korkmuyor musun demesine benzer. Sonra da onlara: *"Çünkü siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz."* (A'raf. 81) demişti.

Bu ise yergi ve azarı ihtiva edeceği kadar ifade eden ikinci bir sorudur. Bu ifadelerde bir iftira ve yasaklanmış bir ayıplama tarzı yoktur. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Lut kavmi de peygamberleri yalanladı."* (Şuarâ, 160) buyruğu da -kıssanın sonuna kadar- böyledir. Onları yüzlerine karşı hayâsızlığı işlemeleri dolayısıyla yerip azarlamış bulunmaktadır. Diğer taraftan bu hayâsızlığı işleyen kimseler onları ülkelerinden dışarı çıkarmakla korkutup tehdit etmişlerdi. İşte günahkâr olan kimseler aralarında kendilerini bu işten vazgeçirmeye çalışacak kimselerin bulunması halindeki durumları budur. Onun dışarı çıkartılıp sürgüne gönderilmesini isterler. Şanı yüce Allah ise Lut kavminin hayâsızlığını işleyen kimseleri takva sahibi olan kimselere yapmak istedikleri sebebiyle cezalandırdı. Çünkü o zina eden kimselerin sürgüne gönderilmesini muhannes denilen kadınlığa özenenlerin de sürgüne gönderilmesini emir buyurmuştur. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti bunu da ötekini de sürgüne göndermek şeklinde görülegelmiştir. Şanı yüce Allah da azabın inmesi esnasında takva sahibi olanları aralarından çıkarmıştı.

İşte şanı yüce Allah'ın Yûsuf (aleyhisselâm) kıssasında: *"Evinde bulunduğu kadın kendisinden murad almak istedi."* (Yûsuf, 23) buyruğundan itibaren: *"O kadınların tuzaklarını üzerinden savdı. Çünkü o hakkıyla işitendir, bilendir."* (Yûsuf. 34) buyruğuna kadar Yûsuf Kıssası'nda zikrettikleri de böyledir.

Bundan sonra ise Yûsuf (aleyhisselâm)'ın: *"O ellerini kesen kadınlara ne oldu."* (Yûsuf. 50) sözlerinde zikrettiği duruma gelince; bu da nefisleri Allah'a isyan etmeye kalkışmaktan dolayı azarlamayı gerektiren ve takvaya sımsıkı sarılmayı gerektiren ibret almak kabilindendir. Aynı şekilde sûrenin sonundaki: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."* (Yûsuf, 111) buyruğundaki beyanı da böyledir. Bununla beraber bazı insanlar ve kadınlar arasında bu sûreyi serede geçen aşkı ve onunla ilgili diğer hususları dinlemeyi sevmektedir. Buna sebep ise onun buna beslediği sevgi ve hayâsızlık arzusudur. Hatta kimi insanlar bu sûreyi kasti olarak kadınlara ve diğerlerine kötülüğü sevdiklerinden ötürü dinletirler ve buna meylederler, buna karşılık Nûr Sûresi'nde bulunan ceza ve bunun yasaklanması ile alakalı buyrukları dinlemeyi tercih etmezler. Öyle ki seleften kimisi şöyle demiştir: Ben Yûsuf Sûresi'nde elde ettiklerimin tamamını Nûr Sûresi'nde tükettim. Yüce Allah da: *"Kur'an'dan müminler için bir şifa ve rahmet olanı kısım kısım indiririz."* (İsra. 82) buyurduktan sonra: *"Zalimlerin ise ancak hüsranını artırır."* (İsra, 82) buyurmaktadır. Bir başka yerde de yüce Allah: "Bir sûre indirildiği zaman içlerinden *(münâfıklardan)* bazıları *(alayla)*: *"Bu hanginizin imanını artırdı?" derler. İman etmiş olanlara gelince (her sûre inişiyle) daima onların imanını artırmıştır ve onlar birbiriyle müjdeleşirler. Kalblerinde hastalık bulunanlara gelince; onların murdarlıklarına murdarlık katıp arttırdı ve onlar kâfir olarak ölüp gittiler."* (Tevbe, 124-125) buyurmaktadır. O halde yerilmiş olan muhabbeti harekete getirmek için onu dinlemeyi sevip buna karşılık bu muhabbeti bertaraf edip ortadan kaldırmak için de yüz çevirmek maksadıyla öbürünü dinlemekten nefret eden bir kimse yerilmiş bir kimsedir.

Allah'a isyanı teşvik edip Allah'ın yolundan alıkoyma muhtevasında bulunan kâfirlerin ve günahkârların durumlarını ve bundan başka benzeri diğer hususları sözkonusu etmek de bu kabildendir. Bid'at ehlinin sözlerini dinleyip onların kitaplarını incelemek, bundan dolayı zarar görecek, onların yolunu izlemeye ve Allah'a isyana çağıracak kimseler için de bu türdendir. Bu türden olan sözlerde şüpheler ve arzular bir arada bulunur. Şanı yüce Allah ise bu gibi kimseleri: *"Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı bir takım sözleri fısıldarlar."* (En'âm, 112); *"Şairlere gelince, onlara da azgın olanlar uyar."* (Şuarâ, 224); *"De ki: Şeytanların kimin üzerine indiğini size haber vereyim mi?"* (Şuarâ. 221) ve deva-

mı ile; *"İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar."* (Lukmân, 6); *"Onu ileri sürerek büyüklük taslıyordunuz. Geceleyin onun (Kur'an) hakkında hezeyanlar ederdiniz."* (Mü'minun, 67); *"Onlar her âyeti görseler bile yine de onlara iman etmezler. Hidâyet yolunu görseler onu bir yol edinmezler."* (A'raf, 146); *"Yeryüzünde bulunanların çoğuna itaat edersen seni Allah'ın yolundan saptırıp uzaklaştırırlar."* (En'âm, 116) gibi buyruklarda bu gibi kimseleri yermiş bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bu gibi buyruklar pek çoktur. Masiyet işleyen kimseler de dünyada pek çoktur. Hatta daha da çokturlar. Yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde bulunanların çoğunluğuna itaat edersen Allah'ın yolundan seni saptırırlar."* (En'âm, 116) buyruğunda olduğu gibi.

Nefislerde Allah'tan başkasının bilemeyeceği kadar yerilmeyi hak eden şüpheler, kavli ve ameli arzular vardır. Bunlara sahip olanlar ise insanları onlara davet ederler, kendilerine başkaldıranları da yenik düşürüp kahrederler. Kendilerine itaat edenlere ise bunları güzel ve süslü gösterirler. Bunlar Allah'ın düşmanları ve onlara karşı çıkanlardır. Allah'ın rasûlleri ise insanları Allah'a itaat etmeye çağırırlar. Onlara bu itaati teşvik ederek ve korkutarak emrederler. Bu itaatler uğrunda cihad ederler. Allah'a isyan olan hususlardan onları vazgeçirmeye teşvik ve korkutmak yoluyla onlardan insanları sakındırmaya gayret ederler. Bu masiyetleri işleyenlere karşı mücahede ederler. Öbürleri ise insanları Allah'a isyan etmeye çağırır ve sözlü ve fiili olarak teşvik ve korkutmak sûretiyle onları emrederler ve bu uğurda da mücahede ederler.

Yüce Allah: *"Münâfık erkeklerle münâfık kadınlar da (fitne ve nifakta) birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emr eder, iyilikten alıkoyarlar, ellerini de (cimrilikle) sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular. O da onları unuttu. Şüphesiz münâfıklar fâsıkların ta kendileridirler."* (Tevbe, 67) buyurduktan sonra: *"Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Bunlar iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler. Allah'a ve Rasûlü'ne de itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir."* (Tevbe, 71) buyurmakta ve ayrıca: *"İman edenler Allah yolunda savaşırlar. Kâfir olanlar da tağut yolunda savaşırlar."* (Nisa, 76) buyurmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de buna benzer buyruklar pek çoktur. Şanı yüce Allah bizlere iyiliği emretmiş, münkerden alıkoymuştur. Bir şeyi emretmekten önce ise onu bilmek gelir. İyi olanı bilmeyen bir kimsenin onu emretmesine imkân yoktur. Münkerden alıkoymaktan önce de münkeri bilmek gelir. Münkeri bilmeyen bir kimsenin ondan alıkoymasına imkân yoktur. Yüce Allah ise bizlere iyiliği yapma-

yı, münkeri terk etmeyi farz kılmıştır. Şüphesiz bir şeyi sevmek onu yapmak bir diğerinden nefret edip onu terk etmek ise ancak her ikisini bildikten sonra olabilir. Böylelikle iyiliği yapıp münkeri terk etmek maksadı da doğru bir hal alır.

İşte bunu yapmadan önce onu bilmek gerekir. Bir şeyi bilmeyen bir kimsenin o şeyi sevmesi de ondan nefret etmesi de onu yapması da terk etmesi de düşünülemez. Fakat bir şeyi yapıp yapılmasını emretmek de onu işlemeye ve yapılmasını emretmesi halinde etraflı bir şekilde yapılmasını emretmesine imkân tanıyacak şekilde etraflı olarak bilmesini gerektirir.

Bundan dolayı yüce Allah insanın emrolunduğu farzları gereğince bilmesini farz kılmıştır. Namazın nasıl kılınıp orucun nasıl tutulacağı, haccın ve cihadın nasıl yapılacağı, iyiliğin emredilip münkerden sakındırmanın nasıl olacağını bilmek gibi. O halde bir takım hususları emretmiş ise onların sabit olduklarını bilmek de kaçınılmazdır. Bizler itaat etmemeyi bilmemiz halinde itaatkâr olamadığımız gibi itaatin varlığını bilmedikçe de itaatkâr olmamıza imkân yoktur. Hatta onun varlığını bilmemek yokluğunu bilmek gibidir. Onların her birisinin masiyet oluşu gibidir. Çünkü faizin sözkonusu olduğu malların bazılarını kendi türünden olanlar karşılığında satmak hususunda eşit olduklarının bilinmemesi fazla olduklarını bilmek gibidir. Eğer bizler onların birbirlerinin misli olduklarını bilmeyecek olursak bu aralarında fazlalık olduğunu bilmemiz gibidir.

Terk edip ona yasak olan şeyleri bilmeye gelince; bazı yerlerde bunu genel olarak bilmek dahi yeterli olabilir.

İnsan münker olanı bilmeye ve ona karşı çıkmaya muhtaçtır. Bazen de bunu açıkça gösterecek delillere bu münkerleri yapanların ileri sürecekleri delillere karşı vermesi gereken cevaplara onların hevâ ve isteklerini bertaraf etmeye de ihtiyaç duyabilir. Bunun ise kararlı bir iradeye ve bu hususa dair bir güç ve kudrete ihtiyacı vardır. Bu da ancak sabır ile olur. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun asra. Muhakkak insan ziyandadır. İman edip salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ile sabrı tavsiye edenler müstesnadır."* (Asr. 1-3) buyurmaktadır. Bunun başı ise bizim münkerleri yermek üzere gerekli söz ve fiilleri zikretmemizdir. Onlardan vazgeçirmek ve onlardaki kötülükleri beyan etmemizdir. Şüphesiz kalp ve dil ile inkâr el ile inkârdan önce gelir. İşte yüce Allah'ın kâfirler, fâsıklar ve isyankarların söz ve fiilleri hakkında sözkonusu ettiği hususlar ile ilgili izlediği yol budur. O onların bu hallerini yermek, onları ve o işleri yapanları buğz etmek, bunların bozukluklarını, zararlarını beyan edip onlardan sakınmak üzere zikreder. Aynı şekilde onun ilim ve iman sahibi kimseler hakkında ve onlar arasında

bulunan nebileri ve velileri hakkında zikrettiklerinde de durum böyledir. Onların bu hallerini övmek, sevmek, iyiliğini, faydasını beyan etmek ve onu teşvik etmek üzere anar. Yüce Allah'ın: *"Rahman evlât edindi, dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar mükerrem kullardır."* (Enbiya. 26); *"Rahman evlat edindi, dediler. Andolsun ki siz, pek çirkin bir şey söylediniz. Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp, yarılarak yıkılacak. Rahman'a evlât isnad ettiler diye. Hâlbuki Rahman'a evlat edinmek yaraşmaz. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahman'ın huzuruna ancak kul olarak gelecek. Andolsun ki hepsini kuşatıp, onları teker teker saymıştır. Hepsi kıyamet gününde ona yalnız başlarına gelirler."* (Meryem. 88-95) buyrukları gibi. Bir de: *"Yahudiler Allah'ın oğludur dedi ... "* (Tevbe. 30) buyruğu ile başlayan âyetler.

Bu türden buyruklar gerçekten pek çoktur. Onların sözlerini ve fiillerini seven kimse onlardandır. Ya kâfir yahut günahkâr birisidir. Sözüne ve davranışlarına göre. Fakat sözkonusu edilenlerin aksi durumda olanları onlardan değildir. Bunu terketmesi halinde de onun üzerinde azap yoktur. Fakat yalnızca böyle olmadığından ötürü de sevap almaz. O ancak böyle bir şeyi terk etmek maksadına/niyetine sahip olmak ve bunu dilemekten dolayı sevap alabilir. Bundan önce ise o yapılan işin çirkinliğini bilip Allah için ona buğz etmek gelir.

Böyle bir bilgi, kasıt ve nefret ise kişinin sevap aldığı imandan gelir. Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sizden bir münker gören bir kimse onu eliyle değiştirsin"[153] diye başlayan hadisinde olduğu gibi imanın en alt mertebesidir. Kalbin münkeri değiştirmesi ise o münkerden nefret edip tiksinmesi ile olur. Bu da ancak onu ve onun çirkinliğini bildikten sonra olur. Bundan sonra dil ile karşı çıkmak, sonra da el ile tepki göstermek gelir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Bu ise imanın en zayıf halidir" buyruğu münkeri gören kimse hakkındadır. Fakat münkeri görüp de münker olduğunu bilmeyip ondan tiksinmiyor ise böyle bir halin varlığı ve onu görmesi esnasında o münkerden nefret edip tiksinmeyi gerektirecek şekilde kalpte böyle bir imanın varlığı sözkonusu olmaz. Çünkü onun çirkin olduğunu bilmek bulunmaları halinde kâfirlerle münafıklara karşı cihad etmeyi gerektirir. Eğer münker yoksa böyle bir şey de gerekmez. Var olması halinde ona karşı çıkıp tepki gösteren kimse sevap alır. Onun yanında münkerin ona karşı çıkacak şekilde var olmadığı kimse ise sevap kazanamaz. Aynı şekilde bunun kapsamına giren münker söz ve fiiller de böyledir. İnsanların bir çoğu kâfirlerle münafıklardan cihad etmekten, iyiliği emredip münkerden alıkoymaktan yüz çevirdikleri gibi yüz çevirebilirler. Bu gibi kimseler kötülükleri terk

153 Kaynakları daha önce gösterildi.

eden "muhacirler"den olsalar bile fitne kalmayıncaya ve dinin tamamı yalnız Allah'ın oluncaya kadar onları ortadan kaldırmak için cihad eden mücahitlerden değildirler.

Bu hususu iyice düşünmek gerekir. Çünkü birçok insanda şu iki husus bir arada bulunabilmektedir: Küfre, kâfirlere, günaha, günahkârlara buğz etmek, onları bundan vazgeçirmeye ve onlara karşı mücadele vermeye buğz etmek ile marufu/iyiliği, iyi kimseleri sevmek, iyiliği emretmeyi ve bu uğurda canı ve malı ile cihad ve mücadele etmeyi sevmek. Yüce Allah ise: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Hucurat, 15) buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"De ki: "Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."* (Tevbe, 24) ve: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir."* (Mücadele, 22) buyurmaktadır.

Birçok kimse hatta insanların çoğunluğunun kötülüklere karşı mücadele ve cihad etmekten tiksinmeleri münkerlere, kötülüklere karşı tiksinmelerinden daha büyüktür. Özellikle de münkerler çoğalıp onlar hakkındaki şüpheler ve arzular güç kazanmış ise. Bazen onlara meylettikleri de olur uzaklaştıkları da olur. Bunun sonucunda onlardan herhangi birisinin nefsi emmare iken levvame olur. Daha sonra kötülükleri terk etmek hususunda daha yüksek bir hale çıkıp nefsi münker işleri ve hoşlanılmayan durumları terk eden mutmaine mertebesine geldiği vakit bu sefer cihadı ve bu hususta düşmanlara karşı sabırlı ve sebatlı olmayı sevmez, ona rahatsızlık verecek söz ve fiillere karşı katlanmaz. Bu ise yüce Allah'ın: *"Kendilerine: (Savaştan) ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın, zekatı verin denilmiş olanlara bakmaz mısın? Şimdi onlara savaş farz kılınınca bakarsın ki içlerinden bir grup müşriklerden Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla korkarlar."* (Nisa, 77) buyruğunda ve: *"Allah her şeye gücü yeten ve her şeye tanık olandır."* (Nisa, 77-85)'a kadar devam eden buyruklarda buna delalet vardır.

Şefaatçi ve Yardımcı Olmak

Şefaat yardımcı olmak demektir. Çünkü yardımcı kendisine yardım edilen kimsenin şefaatçisi (tek iken onu çift yapan kişi) olmuş olur. Buna göre iyilik ya da takva hususunda yardımcı olan her bir kimseye ondan bir pay bulunur. Günaha ve düşmanlığa yardım eden kimseye de ondan bir pay bulunur. İşte kalpleriyle dilleriyle ve elleriyle insanların iyilik ve takva hususundaki yardımcılıkları ve günah ve düşmanlık üzere yaptıkları yardımlarında insanların durumu budur. Her iki tarafıyla da bu uğurda can ve mal ile yapılan cihad da bu türdendir. Nitekim yüce Allah bundan önce: *"Ey iman edenler! Korunma tedbirlerinizi alın da ya küçük birlikler halinde savaşa çıkın yahut toptan seferber olun."* (Nisa, 71) buyurmaktadır. Bu bağlamdaki buyruklar da: *"Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."* (Nisa, 76) buyruğuna kadar sürmektedir. İşte işitmek ve görmek hususunda iman ve etkileri ile küfür ve etkileri arasındaki fark ile iyi mümin ile kâfir ve günahkâr arasındaki fark da buradan ortaya çıkmaktadır. Çünkü müminler iman ehlinin haberlerini dinler ve bilgi, marifet, onları ve onların haberlerini onların etkilerini tazim sûretiyle onları görür ve tanık olurlar. Ashab-ı kiramın peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görüp onun Allah'tan tebliğ ettiklerini işitip dinlemeleri gibi. Kâfir ve münafık kimse ise buğz etmek ve bilgisizlik üzere işitir ve görür. Nitekim yüce Allah: *"Gerçek şu ki o kâfirler zikri işittiklerinde neredeyse gözleri ile seni devireceklerdi."* (Kalem, 51); *"Muhkem bir sûre indirilip içinde savaş (emri) verilince kalplerinde hastalık bulunanların üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün."* (Muhammed, 20); *"(Çünkü) onların işitmeye güçleri yetmezdi ve (hak yolu) görmezlerdi."* (Hud, 20) ve: *"Görmez ve işitmez oldular. Sonra Allah onların tevbelerini kabul etti. Sonra onların bir çoğu yine (hakkı) görmez ve işitmez oldular."* (Maide, 71) buyurmaktadır.

Yüce Allah müminler hakkında da şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ki, Rablerinin âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar."* (Furkan, 73). Kâfirler hakkında ise: *"Ne oluyor onlara ki öğütten yüz çeviricidirler."* (Müddessir, 49) buyurmuştur. Bu hususta âyet-i kerimeler gerçekten pek çoktur.

Aynı şekilde dünya hayâtının ziynetine bakmak da bir fitnedir. Bu sebeple yüce Allah: *"Onlardan bir kısmına bunlarla kendilerini imtihan edelim diye dünya hayatının süsü olarak verip, faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme. Rabbinin rızkı ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır."* (Taha, 131); Tevbe Sûresi'nde: *"Onların malları ve evlatları seni imrendirmesin."* (Tevbe, 85); *"Dünya hayâtının süsünü isteyerek gözlerin onlardan başkasına kaymasın."* (Kehf, 28); *"Onlar de-*

velerin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?" (Gaşiye, 17); *"De ki: Göklerde ve yerde ne var bir bakın."* (Yunus, 101); *"Onlar gökte ve yerde önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı?"* (Sebe, 9) buyurmaktadır.

Aynı şekilde şeytanın da: *"Ben sizin görmediğinizi görüyorum."* (Enfal, 48) demiştir. Yüce Allah da: *"İki topluluk birbirini görünce."* (Şuarâ, 61) diye başlayan buyrukları da böyledir. Yine o: *"Hani Allah rüyanda onları sana sayıca az gösteriyordu."* (Enfal, 43) buyurmaktadır.

Buna göre dünya metaına sevgi, o metaı sahiplerine tazim gözü ile bakmak yasaklanmış bir şeydir. Alt ve üst âlemdeki mahlûkata tefekkür ve ibret almak üzere bakmak ise emrolunup teşvik edilmiş bir şeydir. Cihad iyiliği emretmek münkerden alıkoymak esnasında onların şerlerini önlemek ve ortadan kaldırmak için bunları görmek ise emrolunmuş bir şeydir. Geneli itibari ile şer'an ibret almak maksadıyla bakıp görmek de böyledir. Çünkü bir göz ile kişi ya ibret almak için yahut o şeylere buğz etmek için emrolunmuş bir sûrette bakabilir. Fakat cihadı buğz etmek üzere onlara bakmak yasaklanmış bir şeydir. İşte dost ve düşman edinmek de böyledir. Bazen kul ibret nazarı ile baktığını zannettiği halde kendisine yasaklanmış bir bakış sebebi ile fitneye maruz kalabilir. Kişi cihad etmek ile emrolunduğu halde bu sefer o bakışın bir fitne bakışı olduğunu zannedebilir. Nitekim yüce Allah'ın haklarında: *"Onlardan kimileri: Bana izin ver ve beni fitneye düşürme der."* (Tevbe, 49) buyurduğu kimseler gibi. Çünkü bu âyet-i kerime el-Ced b. Kays hakkında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine Bizanslılara karşı gazaya gitmek üzere hazırlığını yapmasını emrettiği vakit: Ben kadınlara düşkün birisiyim. Bu sebeple Bizanslıların kadınları dolayısı ile fitneye düşmekten korkarım. Bunun için sen benim oturmama izin ver demesi üzerine nazil olmuştur. Yüce Allah da: *"Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir. Şüphe yok ki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatıcıdır."* (Tevbe, 49) buyurdu.

İşte bu ve benzeri hususlar dil ile söylenen sözlerdendir. Organlarla fiilen yapılanlara gelince; iman edenler arasında hayâsızlığın yaygınlaşması sevgisini ihtiva eden her bir amel bunun kapsamına girer. Hatta böyle bir amelin azabı daha da ağırdır. Çünkü Allah sadece müminler arasında hayâsızlığın yayılmasını sevmeye karşılık bile dünyada ve ahirette can yakıcı azap tehdidinde bulunmuştur. Böyle bir sevgi ile birlikte söz de fiil de bulunmayabilir. Ya onunla beraber söz yahut fiil bulunursa durum ne olur?

O halde insana düşen görev Allah'ın nefret ettiği hayâsızlığı işlemekten hayâsızlık iftirasında bulunmaktan ve bunun müminler arasında yayılmasından

da nefret etmektir. Her kim bir kavmin amelini beğenirse onlarla birlikte haşrolur. Nitekim Lut'un karısı da onlarla birlikte haşrolacaktır. Halbuki o Lut kavminin hayâsızlığını işlemiyordu. Çünkü böyle bir iş kadın tarafından yapılamaz. Ancak o onların yaptıkları işe razı olduğundan ötürü azap onlarla beraber onu da kapsamıştı.

İşte bu kabilden olmak üzere şöyle denilmiştir: Kadınları ve çocukları ele geçireceği liderlik yahut yiyeceği bir haram mal için hayâsızlığa götüren kavat kimseler gibi hayâsızlığa ve yayılmasına yardımcı olan kimseler ile aynı şekilde şarkıcılar, içkiciler ve yönetici makamların baskısından yana emin olmayı sağlamak için ve daha başka maksatlarla harcamalar yapan çeşitli meslek sahipleri de bütün bunlar hayâsızlığın yayılmasını, bunlara tepki gösteren mümin kimseleri -az, gizli ve pek çok olmadığı hallerin aksine- hayâsızlığın yayılmasını seven kimselerdir. Şanı yüce Allah'a isyan etmeye çağıran ve ona itaatten alıkoyan her bir hususun haram olduğu hususunda müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Bunun aksi ise böyle değildir. O vacibtir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor. Allah'ı zikretmek ise elbette en büyüktür"* (Ankebût, 45) buyurmaktadır. Yani namazın içindeki Allah'a itaat, onu zikretmek ve onun emirlerine uymak ondan daha büyüktür. İçki ve kumar hakkında da: *"Sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister."* (Maide, 91) buyurmaktadır.

Yani bu durum onları düşmanlık ve nefret olan Allah'a isyana düşürür. Bu ise namazın vazgeçirdiği münkerlerin en büyüklerindendir. İçkiye gelince; o vakıada görüldüğü gibi hayâsızlıklara ve münkere davet eder. İçki içen kimseyi nefsi helal yahut haram olsun cima etmeye çağırır. Şanı yüce Allah cimaı sözkonusu etmemiştir. Çünkü içki bizatihi haram olan cima yapmaya çağırmaz. Çünkü içki içen bir kimse helal yahut haram olsun mümkün olan yolla cima etmeye kalkışır. Sarhoşluk ise sarhoş kimsenin kendisi ile helal ve haramı birbirinden ayırdığı aklı izale eder. Doğru akıl ise harama düşmekten alıkoyar. Bundan dolayı içki içen bir kimse başka günahları işlediğinden çok hayâsızca olan işlere düşer. Hatta bazen kendi kızıyla, oğluyla, mahremleriyle dahi cima ettiği olabilir. Mümkün olması halinde helal olan ile bunlara ihtiyaç duymayabilir. Diğer taraftan içki içmek içeni insanların mallarını, hırsızlık yapmak, yol kesmek ve daha başka bâtıl bir takım yollarla da yemeye iter. Çünkü onun içki içmeye ve buna bağlı olarak beraberinde yiyeceği mezeye, bunun dışında bir takım hayâsızlıklara, çalgıya, şarkıya ihtiyaç duyar.

İçki içmek ayrıca mert insanların sırlarını açığa çıkartır. Öyle ki içki içen bir kimse içinde saklı olanları söyler. Birçok kimse başkalarının içlerinde sakladıkları sırları anlamak istedikleri vakit o kimselere içki içirirler. Hatta bazen sarhoş olmayacak kadar onlarla beraber içerler. Aynı şekilde içki insanı bildiği şeyleri yapmaktan dünya ve ahiret hayâtı hakkında faydasına olacak şekilde işlerini çekip çevirmekten, kendi görüşü ve aklı ile yönettiği bütün işlerini doğru bir şekilde rayına koymaktan da alıkoyar. Kısacası içkinin engel olduğu her türlü faydalı husus ve içine düşürdüğü bütün kötülükler yüce Allah'ın: *"Sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."* (Maide. 91) buyruğunun kapsamına girer.

Aynı şekilde düşmanlık ve kinin başgöstermesini sağlamak da şeytanın en ileri maksadıdır. Bundan dolayı peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben size namazın orucun sadakanın iyiliği emredip kötülükten alıkoymanın derecesinden daha üstün olanını haber vereyim mi? Ashab: Buyur ey Allah'ın Rasûlü deyince O: Arayı düzeltmektir. Çünkü aranın bozulması traş edendir. Ben sizlere saçı traş edenden bahsetmiyorum. Dini traş edenden bahsediyorum buyurdu."[154]

Biz bunu bir başka yerde sözkonusu etmiş ve hayâsızlıkların, zulmün ve bunların dışındaki günahların düşmanlığı, kin ve nefreti doğurduğunu, her türlü düşmanlığın yahut kin ve nefretin esasının da Allah'a isyandan kaynaklandığını, şeytanın da bundan daha büyük olanına da düşürmek için masiyet işlemeyi emrettiğini ve ancak bunun en ileri derecesine vardırmaya rıza göstereceğini belirtmiş bulunuyoruz.

Aynı şekilde düşmanlık ve kin katıksız bir kötülüktür. Masiyetlerin aksine aklı başında hiçbir kimse onu sevmez. Çünkü bunda içki ve hayâsızlık gibi bir zevk vardır. Zira nefisler bunu ister, şeytan da nefisleri buna doğru davet eder. Ta ki onları istemediği ve arzu etmediği şerlerin içine düşürünceye kadar. Şanı yüce Allah da şeytanın içki ve kumar ile bunu istediğini beyan buyurmuş olmakla birlikte insanın ne istediğini zikretmemiştir.

Daha sonra yüce Allah Nûr Sûresi'nde: *"Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki o çirkin işleri ve münkeri emreder."* (Nûr. 21) buyurmaktadır.

Bakara Sûresi'nde de yüce Allah: *"Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerden helâl ve temiz olanlarını yeyin. Şeytanın adımlarına uymayın. Zira o, size apaçık bir düşmandır. O size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şey-*

154 Ebu Davud. 4919; Tirmizi. 5209; Ahmed. VI. 444. Hadis sahihtir.

leri söylemenizi emreder." (Bakara, 168-169) buyurmakta ve böylelikle onun adımlarını izlemeyi yasaklamaktadır. Bu ise uymak ve arkasından gitmek sûretiyle onun emrine tabi olmaktır. Ayrıca yüce Allah onun hayâsızlığı, münkeri, kötülüğü ve Allah hakkında bilgisizce şeyleri söylemeyi emrettiğini de haber vermektedir. Yine yüce Allah Bakara Sûresi'nde: *"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size fahşâyı emreder. Allah ise size kendi katından mağfiret ve bir bolluk va'dediyor."* (Bakara, 268) buyurmuştur.

O halde şeytan fakirlik ile korkutur, hayâsızlığı münkeri ve kötülüğü emreder. Allah ise mağfiret ve lütuf vadeder, adaleti, iyiliği, yakınlara bir şeyler vermeyi emreder, hayâsızlığı, münkeri ve haddi aşmayı yasaklar. Yüce Allah nebisi hakkında da: *"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmi peygamber."* diye (A'raf, 57) söz etmektedir. Onun ümmeti hakkında da: *"Onlar iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirirler."* (Âl-i İmrân, 104) buyurmaktadır.

Bunun gibi buyrukları birçok yerde de zikretmiş bulunmaktadır. Bazen özel olarak münkerin yasaklandığını sözkonusu ederken bazen onu hayâsızlıkla birlikte zikreder, bazen her ikisiyle birlikte haddi aşmayı da zikreder. Maruf da bu şekildedir. Bazen özel olarak onu emreder, bazen onunla beraber başka hususları da zikreder. Yüce Allah'ın: *"Bir sadaka vermeyi yahut bir iyilik yapmayı ya da insanlar arasını düzeltmeyi emredeninkinden başka onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur."* (Nisa, 114) buyruğunda olduğu gibi.

Bunun böyle olmasının sebebi de şudur: İsimlerin tek başlarına zikredilmeleri ile başkaları ile birlikte zikredilişlerine göre umumi ya da hususi (genel ya da özel) anlam ifade etmeleri farklı olabilir. Mesela fakir ve miskin lafızları böyledir. Bu iki lafızdan birisi eğer zikredilecek olursa o taktirde ikisinin birlikte zikredilmeleri halinde delalet ettikleri mana için umumi olur. Halbuki ikisi birlikte zikredilecek olursa durum böyle değildir. Bu lafızların her birisinin manası o vakit diğerinden farklı olur. Hatta tek başına zikredilmesi halindeki manasından da daha özel bir mana ifade eder. Bazen de umum ifade eden isme onun bazı türleri tahsis ifade etmek maksadıyla atfedilebilir. Ayrıca şöyle denilmiştir: O tahsis edilen lafız umumi ve hususi manası ile zikredilmiş olur.

İşte bunu öğrendiğimize göre "münker: kötülük" ismi Allah'ın hoşlanmadığı ve yasakladığı her bir şeyi kapsar. Aynı zamanda o buğz edilip nefret edilen şey demektir. "Maruf/iyilik" ismi de Allah'ın sevdiği, razı olduğu ve emrettiği

her bir şeyi kapsar. Bunların her biri yalnız başlarına zikredildikleri taktirde din bakımından sevilen ve hoşlanılmayan her şeyi ifade ederler. Fakat münker fahşa/hayâsızlık ile birlikte anıldığı taktirde şunu belirtelim ki fahşanın/hayâsızlığın temeli muhabbet ve şehvettir. Münker ise kalplerin inkâr edip kabul etmediği şeydir. Bazen fuhşiyattaki sevginin onu münkerin kapsamına girmekten dışarıya çıkardığı zan edilebilir. Her ne kadar kalplerin inkâr edip reddetmediği şeylerden ise de onu nefisler arzu eder. Münkerin de fahşanın manasını da kapsadığı da söylenebilir. Ondaki şehvet dolayısıyla gerektiricinin gücünden ötürü tahsis edildiği de söylenebilir. Münker lafzı ile mutlak olarak inkâr edilip reddedilen her şeyin kastedildiği fahşa ise arzulanıp sevilen bir şey olduğundan ötürü (ayrıca zikredildiği) de söylenebilir. Aynı şekilde bağy/haddi aşmak da onunla birlikte zikredilebilir. Çünkü nefisler tarafından en sevilmeyecek bir şeydir. Bundan ötürü bu işi yapanın azap türü hayâsızlık işleyenin azap türünden daha büyüktür. Bağyin kaynağı ise gazabın/öfkenin katılığıdır. Nitekim fahşanın kaynağı da şehvetin gücüdür. Bunların her birisinden ise istediğini elde etmek sûretiyle nefislerin aldığı bir lezzeti vardır.

Buna göre fuhşiyat ve bağy münker ile birlikte zikredilirler. Allah'a ortak koşup onun hakkında bilmeden söz söylemeye gelince; bu da katıksız bir münkerdir. Nefislerde ona doğru hiçbir meyil yoktur. Aksine bunlar inat ve zulümden ibarettirler. Bu sebeple bu ikisi de fıtratın bir gereği olarak münkerdir ve katıksız zulümdür.

İşte bu hasletler ilmi ve ameli gücün fesadı, bozuluşudur. Çünkü namaz fahşayı/hayâsızlığı ve kötülüğü yasaklar. Bunlardan alıkor. Şeytanın adımlarını izleyen kimseye gelince; zamir ister şeytana ait olsun ister şeytanın adımlarını izleyenlere ait olsun şüphesiz ki o hayâsızlığı ve münkeri emreder. Gerçek şu ki hayâsızlığı ve münkeri işleyen bir kimse ister şeytan ona emrettiği için ona uyan ve ona itaat edip ibadet eden bir kişi olsun, isterse de bizzat kendisi o işi yapıp emreden olsun fiilin yapılmasını emretmek hiç şüphesiz bizzat onu işlemekten daha ileridir. Çünkü o işi kendisinden başkasına emreden bir kimse aynı zamanda kendisi için de ondan razı olmuş demektir. Kulun şeytanın çalgılarına kulak verip dinlemesi de hayâsızlıklardan ve münker türündendir. Şarkı söyleyen bir kimse ise şeytana itaate çağıran şeytanın müezzinidir. Çünkü şarkı zinanın rukyesi/zinaya davet edendir. Aynı şekilde Allah hakkında bilgisizce söz söylemek de şeytanın adımlarına uymak kabilindendir. *"De ki: Şüphesiz Allah hayâsızlığı emretmez. Siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"* (A'raf. 28).

İşte bid'at ehlinin ve günahkârların durumu ile kadınlarla, tüysüzlerle kardeşlik kurmayı, onları şarkı dinleme meclislerinde hazır bulundurmayı helal görüp onların sûretlerini Allah için sevdiklerini iddia edenlerin ve buna benzer birçok insanın fitneye kapılmalarına sebep teşkil eden daha başka hususlara kendilerini kaptırarak hem kendileri sapıtan hem başkalarını saptıranların birçok kimsenin durumu işte budur.

Diğer taraftan şanı yüce Allah kendisine zina iftirasında bulunulmak sûretiyle zulme uğrayan mazlumun akrabalarına, yoksullarına ve tevbe edenlere yapması gereken iyilikleri engellemesini yasaklamakta, ona affedip bağışlamasını emir buyurmaktadır. Çünkü onlar Allah'ın günahlarını bağışlamasını sevdikleri gibi başkalarını affedip bağışlasınlar. Hatalarını görmezlikten gelsinler. Hiç şüphesiz akrabalık bağını gözetmek bir görevdir. Yoksullara bir şeyler vermek bir görevdir. Muhacirlere yardımcı olmak bir görevdir. Dolayısıyla bir insanın sadece kendisine zulmettiği namus ve şerefi hususunda kendisine karşı kötü davrandığı için diğerine namus ve haysiyeti hususunda kendisine karşı kötü davrandığı için ona yapması gereken iyiliği terk etmesi caiz değildir. Nitekim bir kimse sadece işlediği herhangi bir günahtan ötürü mirasından zekât ve fey'/ganimetlerdeki hakkından mahrum bırakılamaz. Bununla birlikte bazı günahlar sebebiyle bu hakları ondan alıkonulabilir.

Âyet-i kerimede farz hisse ile de asabe olmak yolu ile de miras almayan akrabaları görüp gözetmenin nafaka ve başka yollarla onlara iyilikte bulunmanın gereğine delalet bulunmaktadır. Çünkü Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan ifk kıssası/hadisesi ile ilgili olarak sabit olduğuna göre Ebu Bekir es-Sıddik Mistah b. Usase'ye nafaka vermeyeceğine dair yemin etmişti. Mistah da Âişe (radıyallâhu anhâ) ile ilgili ifk hadisesine dalanlardan birisi idi. Mistah'ın annesi ise Ebu Bekir'in teyzekızı idi. Allah böylelikle onu kendilerine bir şeyler vermeyi terk etmeyi yasakladığı yakın akrabalardan kılmıştır. Nehy/yasak kipi ise haram olmayı gerektirir. O halde böyle bir fiilin yapılmamasına dair yemin etmek caiz değilse o zaman o fiili işlemek vacip/farz olur. Çünkü caizi terk etmeye dair yemin caizdir.

İftira Ederek Suçsuz Kimselere Zina İsnadında Bulunmak

Yüce Allah: *"Muhsan hanımlara iftira edenler sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener (değnek) vurun."* (Nûr. 4) buyurmaktadır. Yüce Allah yine aynı sûrede: *"Eşlerine zina isnad edip kendilerinden başka şahitleri olmayanların her birisinin şahitliği dört defa: Kendisi muhakkak doğru söyleyenlerdendir diye Allah adına şehadet etmesidir."* (Nûr. 6). Yine aynı sûrede: *"Buna dair dört şahit getirmeli değil miydiler?"* (Nûr. 13) buyurmaktadır.

Yüce Allah burada şahitlerin sayısını zikretmekle birlikte onların niteliklerinden söz etmeyerek mutlak ifade kullanmıştır. Onların "bizden olmaları" kaydını da "kendilerinden razı olacağımız kimselerden olma" kaydını da "adalet sahibi kimselerden olmaları" kaydını da sözkonusu etmemiştir. Nitekim bundan başka yerlerde şahitlerin nitelikleri ile ilgili kayıtlar getirmiştir. Bu sebeple de ilim adamları arasında görüş ayrılığı vardır: Zina eden kimseye had uygulamayı gerektiren dört kişinin şahitliği fâsık, isyankar ve daha başka kimselerin şahitliği gibi olup zina iftirasında bulunan kimseden haddi uzaklaştırır mı? Bu hususta İmam Ahmed'in mezhebinde iki görüş vardır.

Bu iki görüşten birisine göre böyle bir şahitlik zina iftirasına maruz bırakılan kimseye zina haddini uygulamayı gerektirmese dahi zina iftirasını yapandan haddi uzaklaştırır. Tıpkı bir kocanın karısı aleyhine Allah adına dört defa şahitlik etmesi gibidir. Bu kocanın üzerinden iftira haddini uzaklaştırmakla birlikte yalnız bu sebepten ötürü onun karısına had uygulamayı gerektirmez. Çünkü kadının kendisi de dört defa şahitlikte bulunmak sûretiyle kendisine uygulanması sözkonusu olan cezayı uzaklaştırır. Eğer şahitlik etmeyecek olursa ona had uygulanır mı? Yoksa ikrarda bulununcaya kadar ya da lanetleşinceye kadar tutuklanır mı yoksa serbest mi bırakılır? Bu hususta ilim adamları arasında meşhur bir görüş ayrılığı vardır. Zina iftirasında bulunan kimseden haddin uzaklaştırılması iftiraya maruz kalan kimseye zina haddinin uygulanmasını gerektirmez. Şüphesiz her ikisi de bir haddir ve hadler de şüphelerle bertaraf edilirler.

İftira eden bir kimse için dört şahitlik güçlü bir şüphedir. Fakat kendisine iftira edilen kişi bir, iki ya da üç defa itirafta bulunacak olursa o vakit iftira edenden had uzaklaştırılmış olur ve ilim adamlarının çoğunluğuna göre bu iftiradan dolayı had gerekmez. Şâyet iftiraya uğrayan kişi hayâsızlığı ile meşhur bir kişi olması halinde olduğu gibi muhsan olmayan birisi ise ona zina ettiği iftirasında bulunan kişiye zina iftirası cezası/haddi uygulanmaz. Kendisi de sadece bu halinin meşhur olmasından ötürü zina etmek cezası ile cezalandırılmaz. Bununla birlikte bunların her ikisine de hadden daha aşağı ceza (tazir) verilir. Zina haddi için şahitlerde nisab, dört olarak kabul edilmiştir.

Aynı şekilde onların niteliklerine de itibar edilir. Dolayısı ile müslüman bir kimseye ancak müslümanların şahitliği ile zina haddi uygulanır. Fakat şöyle denilebilir: Yüce Allah onlar için razı olunan adaletli olmaları kaydını zikretmemiştir. Halbuki deyn âyetinde: *"O halde razı olacağınız şahitlerden."* (Bakara, 282) vasiyet âyetinde: *"Sizden adaletli iki kişi."* (Maide, 106), ric'i talakta dönmek ile ilgili âyet-i kerimede: *"Aranızdan adaletli iki kişiyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru*

yapın." (Talak, 2) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah bizlere kendisi için gerek duyulan şahitliği adaletli ve beğeneceğimiz kimselere yüklememizi (şahit tutmamızı) emir buyurmuştur. Bunlar ise şanı yüce Allah'ın kendilerine şu buyruğu ile vermiş olduğu emirleri yerine getiren kimselerdir: *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Kendinizin yahut ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dahi olsa zengin yahut fakir olsunlar. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Artık adaletten vazgeçerek hevâya uymayın."* (Nisa, 135); *"Söz söylediğiniz zaman yakın dahi olsa adaletli olunuz."* (En'âm, 152); *"Şahitliği gizlemeyin"* (Bakara, 283); *"Şahitler de çağırıldıkları taktirde kaçınmasınlar."* (Bakara, 282); *"Onlar ki şahitliklerini dosdoğru yaparlar."* (Mearic, 33) gibi buyruklarda Allah'ın kendilerine verdiği emirleri yerine getirenlerdir.

İşte bunlar Allah için adaletle şahitliği dosdoğru yaparlar. Böylelikle şahit tutulmalarının maksadı da hâsıl olmuş olur.

İkinci olarak onların şahitliklerinin kabul edilir ve dinlenilir olmasının sebebi adaletli ve beğenilen kimseler olmalarından dolayıdır. İşte bu da şahit olmak ve şahitlikte bulunmak hususunda bunun vacip olduğuna delildir. Şanı yüce Allah da şu buyruğu ile fâsık kimsenin şahitliğini kabul etmeyi yasaklamıştır: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu iyice araştırın."* (Hucurat, 6). Fakat bu buyruk bir tek fâsık bir kimsenin haberi hususunda iyice araştırmanın gerektiği hususunda açık bir nastır. Fasıkların iki ve daha fazla olması haline gelince; buna delalet ettiğini söylemek için bir başka önermeye gerek vardır. Sözünü ettikleri şahitlerin sayısına gelince. Bu ilim adamlarının ittifakı ile bazı yerlerde hüküm vermek için muteber değildir. Onların çoğunluğuna göre ise bazı yerlerde şahitsiz dahi hüküm verilebilir. Şahitlerin şahitlik etmeyi kabul etmemeleri, şahitliklerinin reddedilmesi ve benzeri durumlarda olduğu gibi. Bazen bir şahit ve bir yemin ile de hüküm verilebilir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinde geçtiği gibi. Çünkü o bir şahit ve bir yemin ile hüküm vermiştir. Bunu da Ebu Davud ve başkaları Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Müslim de bunu İbn Abbas'ın rivâyet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şahit ve bir yemin ile hüküm vermiştir.[155] Bunu başkaları da rivâyet etmiştir. Buna da şu husus delildir: Allah şahitliğin yapılması (eda edilmesi) esnasında zina âyetinde de zina iftirası âyetinde de bu kayda itibar etmemiş aksine: *"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin."* (Nisa, 5) ve: *"Muhsan hanımlara iftira edenler sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener (değnek) vurun."* (Nûr, 4) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah ancak bir tek

155 Müslim, 1712.

fasığın verdiği haber hususunda iyice araştırmayı emretmiş fakat çok sayıdaki fâsıkların haberi hakkında böyle bir emir vermemiştir. Çünkü iki kişinin verdiği haber tek kişinin haberinin gerektirmediği boyutta inanmayı gerektirir.

Bundan dolayı ilim adamları şöyle demişlerdir: Hakim şahitlerden şüpheye düşecek olursa onları birbirinden ayırır ve onlara şahitlik ettikleri hususa hangi yerde hangi zamanda şahit olduklarını. bu tanık oluşlarının niteliğini ve bu şahitliği yapmak üzere şahit tutulmalarını (şehadeti tahammüllerini) ve buna benzer onların şahitliklerinin arasında ittifak ve ihtilaf noktalarını açıkça gösterecek daha başka hususlara dair sorular sorar.

Zina İftirasında Bulunanların Şahitliklerinin Kabul Edilmemesi

Yüce Allah: *"Ve şahitliklerini ebediyyen kabul etmeyin."* (Nûr. 4) buyurmaktadır. İşte bu böyle bir iftirada bulunan bu kimselerin ister bir kişi ister birden çok kişi olsunlar şahitliklerinin ebediyyen kabul edilmeyeceği hususunda bir nasdır. Hatta âyetin lafzı cem ve bedel yolu ile çok sayıda kimseyi dahi kapsar. Çünkü âyet-i kerime ilim, hadis, fıkıh ve tefsir ehlinin ittifakı ile ifk hadisesine karışanlar hakkında inmiştir. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya iftirada bulunanlar ise çok sayıda kişi idiler ve tek bir kişi değillerdi. Çünkü onlar ordunun ayrılmasından sonra onun Saffan b. el-Muattan el-Sülemi ile birlikte döndüğünü görmüşlerdi. Kendisi ise kaybetmiş olduğu gerdanlığını aramaya gittiği esnada onun hevdecini deveye bindirmekle görevli olan kimseler -ağır olmadığından ötürü- hevdecin içinde olduğuna inanarak hevcedi kaldırıp deveye yüklemişlerdi. Oysa kendisi hevdecin içinde değildi. Geri döndüğü zaman ordudan kimseyi bulamayınca olduğu yerde kaldı. Saffan da ordunun gerisinde kalmıştı. Onu görünce yüzünü başka tarafa çevirmiş ve devesine binmesi için devesini çöktürmüş, o da deveye binmişti. Sonra onunla birlikte orduya yetişmişti. Onun Âişe (radıyallâhu anhâ) ile birlikte kalması bir zaruretten dolayı idi. Nitekim bir kadının zaruret dolayısı ile mahremsiz yolculuk yapması caizdir. Hicret yolculuğu gibi. Ukbe b. Ebu Muayt'ın kızı Um Kulsum da bu şekilde muhacir olarak (Medine'ye) gelmişti. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın bu hadisesi de böyledir.

Âyet-i kerime bu şekilde iftirada bulunanların şahitliklerinin topluca da ayrı ayrı olarak da kabul edilmeyeceğine delildir.

Yine âyet-i kerime tevbe ettikten sonra şahitliklerinin kabul edileceğine delildir. Cumhurun mezhebinde olduğu gibi. İşte bu topluluk arasında Mistah b. Usase ve Hassan b. Sabit de vardı. Nitekim Sahih'te Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen rivâyette bu böyledir. Aralarında Cahş kızı Hanne ve başkaları da var-

dı. Bilindiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ondan sonra diğer müslümanlar da onlardan hiçbirisinin şahitliğini reddetmemişti. Çünkü onların hepsi de Kur'an-ı Kerim Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın suçsuzluğuna dair buyruklar nazil olunca hepsi tevbe etmişlerdi. O zaman tevbe etmeyen kimseler de kâfir ve Kur'an-ı Kerim'i yalanlayan kimselerdi. Bunlar ise hep müslüman idiler. Yüce Allah ayrıca onları görüp gözetmeyi sonlandırmayı da yasaklamış idi. Şâyet tevbe etmelerinden sonra şahitliği kabul edilmemiş olsaydı Ömer (radıyallâhu anh)'ın Ebu Bekir'in şahitliğini reddetmesinin yaygın olarak nakledildiği gibi bunun da yaygın bir sûrette nakledilmesi gerekirdi. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın başından geçen bu olay ise (Ebu Bekir'in şahitliğinin reddedilmesine sebep olan) Muğire olayından şüphesiz daha büyüktü. Ama tevbe ettikten sonra iftirada bulunan kişinin şahitliğini kabul etmeyen kimseler şöyle diyebilirler: Ben iftira sebebi ile kendisine had uygulanmış olanın şahitliğini reddediyorum. Sözünü ettiğimiz kimselere ise had vurulmamıştır. Buna karşılık öncekiler de bu cevaba birkaç şekilde cevap vermektedirler:

1. Sünen türü hadis kitaplarında peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu adı geçenlerin şahitliğini reddetmediği rivâyet edilmektedir.

2. Bu şart Kur'an-ı Kerim'in zahirine göre muteber değildir. Ayrıca onlar da -ilgili yerinde açıklandığı gibi- böyle bir şartı kabul etmezler.

3. Haddi muteber kabul eden kimseler bunu muteber kabul etmekle beraber şöyle demişlerdir: Zina iftirasında bulunan kişi doğru söylemiş de olabilir, yalancı da olabilir. Kendisine iftira atılanın iftira cezasının uygulanmasını istememesi iftira edenin doğru söylemiş olma ihtimali dolayısı ile olabilir. Eğer cezanın uygulanmasını istemekle birlikte iftirada bulunan kişi de dört şahit getirmeyecek olursa yalan söylediği ortaya çıkar. Bilindiği üzere Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya iftira edenlerin yalancı oldukları başka herkesin yalancılığının ortaya çıkmasından daha büyük çapta ortaya çıkmıştır.

Çünkü yedi semanın üstünden tilavet olunan bir vahiy olarak kendi kelamı ile onu temize çıkartan şanı yüce Allah'dır. Onların tevbe etmelerinden sonra şahitlikleri kabul edildiğine göre başkası hakkında iftirada bulunarak şahitlikte bulunanların şahitliğini kabul etmek öncelikle sözkonusudur.

Ömer b. Hattab'ın Muğire hususunda muhacirlerle ensar arasında hüküm verdiği olayına gelince; bu da Muğire hakkında üç kişinin zina ettiğine dair tanıklık etmesine rağmen dördüncüsünün şahitlik etmemesi hakkındadır. Bu sebeple o üç kişiye iftira cezası uygulayıp onların şahitliklerini reddetmesi her iki hususa

da aynı zamanda delildir. Tıpkı Âişe (radıyallâhu anhâ) kıssasının tevbe ettikten ve ceza uygulandıktan sonra şahitliklerinin kabul edilmesine delalet etmesi gibidir. Çünkü üç kişiden ikisi tevbe etmiş, Ömer de müslümanlar da o ikisinin şahitliğini kabul etmişti. Üçüncüleri olan Ebu Bekir ise onların en faziletlileri olduğu halde tevbe etmemişti. O tevbe etmeyince müslümanlar da onun şahitliğini kabul etmedi. Kendisi müslümanların salihlerindendi. Ömer de: Tevbe et şehadetini kabul edeyim demişti. Ancak Kur'an-ı Kerim böyle bir iftirada bulunanlar eğer dört şahit getiremeyecek olurlarsa şahitliklerinin ebediyyen kabul edilmeyeceğini beyan buyurmuş, bundan sonra ise: *"Onlar fâsıkların ta kendileridir. Ancak bundan sonra tevbe edenler müstesna..."* (Âyet 4-5) buyurmaktadır. Bilindiği üzere yüce Allah'ın: *"Onlar fâsıkların ta kendileridir."* buyurması onlar hakkında şahitliklerinin reddedileceğine dair zikrettiği husustan ayrı bir yergi niteliğidir.

Bu Gibi Şahitlerde Şart Görülen "Adalet"in Mahiyeti

Bu şahitlerde şart olan "adalet"in açıklamasına gelince; bu adalet din ve mertlik hususunda düzgün olmak demektir. Aynı zamanda farzların eda edilmesinde büyük günahların terk edilmesinde, küçük günahlar üzerinde ısrar hususunda da düzgün olmak/salah anlamındadır. Mertlik hususundaki salah ise kişinin kendisini güzelleştiren ve süs mesabesinde olan şeyleri kullanması ile onu kirleten ve çirkinleştiren hususlardan uzak durması demektir. Bir kişide bu husus bulunacak olursa o kişi şahitliğinde adaletli bir kimse olur ve salih iyi kimselerden sayılır. Ama herhangi bir kimse bu niteliklere sahip olmadığı sürece bütün zaman ve mekânlarda bir vasiyet ya da ric'i bir talak hususunda şahit tutulmayacağına gelince ne Allah'ın kitabında ne Rasûlünün sünnetinde buna delil bulunmamaktadır. Aksine farzları yerine getirmek sûretiyle imanını kemale erdiren müminin sıfatıdır bu. Velev ki müstehapları tam olarak işlememiş olsun. Bu durumda olan bir kimse de takva sahibi Allah'ın velilerinden olur.

Diğer taraftan bunu kabul eden kimseler bazen farzları beş vakit namaz ve benzeri hususlarla açıklarlar. Hatta bazen insanın üzerinde Allah'tan başka hiçkimsenin sayamayacağı kadar Allah'ın hakları ile kullarının haklarını yerine getirme yükümlülüğü sözkonusu olabilir. Öyle ki bunları terk etmek ise içki içmekten, zina etmekten daha büyük bir günah olabilir. Bununla birlikte bu hali o kimsenin adaletini zedeleyici olarak değerlendirmemişlerdir.

Bu ya görevlerin/vacibatın çokluğunun farkına varılmamasından dolayıdır yahut da vacibleri/görevleri yerine getirmeden kötülükleri terk etmeye dikkat etmeyişlerinden olabilir. Fakat şeriatte durum böyle değildir.

Özetle söyleyecek olursak bu husus sevap, ceza, övmek, yermek, dost ve düşman edinmek hususlarında muteberdir. Bu da pek büyük bir husustur. Müslümanlarda aslolan adalettir diyenlerin görüşlerine gelince bu da bâtıl bir kanaattir. Aksine âdemoğullarından aslolan zulüm ve bilgisizliktir. Nitekim yüce Allah: *"Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir"* (Ahzâb, 72) buyurmaktadır. Yalnızca şehadet kelimesini söylemek ise insanın zulüm ve cahillikten adalete geçiş yapmasını gerektirmez.

Şahitlik meselesinin etrafında dönüp durduğu odak nokta şahitlik yapacak olanın razı olunan bir kişi yahut da sözlerinde adaleti ve dengeyi, şahitliğinde ve verdiği haberde doğruluğu araştıran adalet sahibi bir kimse olmasıdır. Bu ise çoğunlukla bu vasıfların pek çoğunun yerine getirilememesi ile beraber bulunur. Nitekim onların muteber kabul ettikleri nitelikler de çoğunlukla bu olmadan bulunamaz. Tıpkı bunu her iki sınıftan mensup herkeste gördüğümüz gibi. Ama şöyle denilebilir: Böylesi doğru ve adaletli olma ihtimalini şahitlikten maksadı daha çok yükselten ve ona delil ve alamet olan bir husustur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sıhhati ittifakla kabul edilmiş hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: "Doğruluğu elden bırakmayınız. Çünkü doğruluk iyiliğe iletir. İyilik de cennete iletir."[156] O halde doğruluk iyiliği gerektirir. Nitekim yalan da günahkârlığı gerektirir. O halde gerektirici olan doğruyu elden bırakmamak bulunduğu taktirde onun gereği olan iyilik de bulunur. Gereken bir şey olan iyilik bulunmayacak olursa onun gerektiricsi olan doğruluk da bulunmaz. Gerektirici olan yalan bulunduğu yerde onun gereği olan günahkârlık da bulunur. Gerekli olan günahkârlık bulunmuyor ise onun gerektiricisi olan yalan da yok demektir.

İşte bundan dolayı kişinin iyi olmaması yalancı olduğuna günahkâr olmayışı da doğru olduğuna delil görülmüştür.

Buna göre fakihlerin sözünü ettiği adaletli kişi günahkâr olmayan kişidir. Günahkârlık (fücur) ise büyük günah işlemek, küçük günah üzerinde de ısrar etmektir. Kişide bu durum yoksa o taktirde kendisini bu günaha çağıran yalancılığı da yok demektir. Fasık ise iyiliği olmayan kişi demektir. Onun iyiliği yoksa doğruluğu da yoktur. Bu hadisin delaleti de şuna bina edilmiştir: İyiliğe davet çıkaran bir şey iyiliği gerektirir. Kötülüğe günahkârlığa davetçi olan bir şey de günahkârlığı gerektirir. Hata etmek ise unutmak gibidir. Kasten yapmak da yalan gibidir. Allah en iyi bilendir.

156 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bir Şeyden Haberi Olmayan Günahsız İffetli Mümin Kadınlara İftirada Bulunmak

Merhum İbn Teymiyye yüce Allah'ın: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir. Onlar için çok büyük bir azap vardır."* (Nûr, 23) buyruğu ile alakalı açıklamalarında ve başka hususlara dair açıklamalarını sürdürürken şunları söylemektedir:

Etraflı bir şekilde cevap vermeye gelince buna üç açıdan cevap verilir:

1. Öncelikle bu âyet-i kerime ilim ehlinden bir çoğunun görüşüne göre özel olarak peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri hakkındadır. Mesela Huşeym, el-Avvâm b. Havşeb'den şu rivâyeti zikreder: Bize Kâhiloğullarından bir üstad tahdis edip dedi ki: İbn Abbas Nûr Sûresi'ni tefsir etti. Şu: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere."* âyetine gelince dedi ki: Bu âyet özel olarak Âişe ve peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer zevceleri hakkındadır. Âyet-i kerime ise müphemdir. Bunda herhangi bir tevbe sözkonusu değildir.

Bununla birlikte mümin bir kadına iftira eden bir kimse için yüce Allah tevbe etme imkânını vermiştir. Bundan sonra da: *"Muhsan hanımlara iftira edenler sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener (değnek) vurun."* (Nûr, 4) buyruğunu: *"Ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslah olanlar müstesna."* (Nûr, 5) buyruğuna kadar okudu. İşte yüce Allah bunların tevbe etme imkânlarını vermiş fakat öbürlerinin tevbelerine imkân vermemiştir.

(Ravi) dedi ki: Bir adam hemen kalkıp yaptığı bu güzel tefsirden dolayı onun başını öptü.

Ebu Said el-Eşec dedi ki: Bize Abdullah b. Hiraş el-Avvam'dan tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"İffetli hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere."* âyeti özel olarak Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında inmiştir. Münafıkların lanetlenmesi ise umumidir. Böylece İbn Abbas bu âyet-i kerimenin Âişe ve müminlerin annelerine iftirada bulunan kimseler hakkında indiğini beyan etmiş bulunmaktadır. Çünkü onlara iftirada bulunmak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dil uzatmak ve onu ayıplamaktır. Çünkü kadına iftira onun kocasına bir eziyettir. Tıpkı oğluna da bir eziyet oluşu gibi. Çünkü bunu söylemek kocasını deyyusluğa nisbet etmek, onun döşeğinin ifsad edildiğini açıkça dile getirmektir. Zira kocanın karısının zina etmesi kocaya pek büyük bir eziyet verir. Bundan dolayı şeriat koyucu zina etmesi halinde karısının

zina ettiğini iddia etmesini caiz kılmış ve lanetleşmesi halinde ona haddin uygulanmasını kaldırmış, bununla birlikte ondan başkasının herhangi bir durumda hiçbir kadına iftirada bulunmasını mübah kılmamıştır. Belki de bazı kimselerin zevceleri hakkında yapılan iftiradan dolayı karşı karşıya kaldıkları utanç ve rüsvaylık bizzat kendisine iftira edilmiş olması halinde karşılaşacağı utanç ve rüsvaylıktan daha da büyüktür.

Bundan dolayı İmam Ahmed ondan açıkça nakledilmiş iki rivâyetten birisindeki kanaatine göre kocası yahut çocuğu bulunan cariye ve zımmi kadın gibi muhsan bir kadına iftirada bulunan bir kimseye bu iftirası sebebi ile had uygulanır. Çünkü bu iftirada bulunmakla o kadının muhsan olan oğlunun ve eşinin utanç içinde kalmasına sebep olmuştur.

Ondan gelen diğer rivâyete göre çoğunluğun görüşü olup bundan dolayı iftira edene had yoktur. Çünkü bu onlar hakkında bir iftira değil bir eziyettir. Tam had ise ancak iftira ile gerekir. Ama Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında bu ona iftirada bulunmak gibi bir eziyettir. Zevcelerini ayıplamak sûretiyle peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ayıplamayı kasteden bir kimse ise münafık birisidir. İşte İbn Abbas'ın: Lanet ise genel olarak münafıklar hakkında umumidir şeklindeki sözlerinin manası budur. Bir topluluk da İbn Abbas'a muvafakat etmiştir. İmam Ahmed ve el-Eşec Husayf'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Said b. Cübeyr'e şöyle sordum: Zina mı daha büyük yoksa iffetli muhsan bir kadına iftira mı? O: Hayır zina dedi. Ben şöyle dedim: Şüphesiz yüce Allah: *"İffetli hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir."* buyuruyor deyince o: Bu ancak özel olarak Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında idi dedi.

Ahmed de kendi isnadıyla Ebu'l-Cevza'dan bu âyet-i kerime hakkında: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir."* buyruğu hakkında şöyle dedi: Bu âyet-i kerime özel olarak müminlerin anneleri hakkındadır.

el-Eşec de isnad ile bu âyet-i kerime hakkında Dahhak'dan: Sözü edilen kadınlar peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarıdır demiştir.

Ma'mer, Kelbî'den naklen dedi ki:

Bu âyet-i kerime ile ancak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerini kastetmiştir. Fakat müslümanlardan bir kadına iftira atan bir kimse yüce Allah'ın buyurduğu gibi fâsık bir kimsedir yahut da tevbe etmelidir.

Bunun açıklaması şudur: Allah'ın dünya ve ahirette lanet etmesi yalnızca iftirada bulunmaktan dolayı gereken bir şey değildir. Bu durumda yüce Allah'ın: *"İffetli hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlar"* buyruklarındaki "elif-lâm" ahd için olur. Burada ma'hâd (sözkonusu edilmiş) olan ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleridir. Çünkü ifadeler ifk hadisesi ile müminlerin annesi Âişe hakkında ileri geri konuşanlar ile ilgilidir. Yahut da genel olan lafız bunu gerektiren delil sebebi ile kasr edilir (yalnızca onlar hakkında kabul edilir).

Bu görüşü de şu husus desteklemektedir. Şanı yüce Allah böyle bir tehdidi iffetli, bir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira ile ilgili olarak sözkonusu etmiş, sûrenin başında da: *"Muhsan/iffetli hanımlara iftira edenler sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener (değnek) vurun."* buyurmuştur.

Böylelikle haddi şahitliğin reddini ve fâsıklığı mücerred olarak muhsan/iffetli kadınlara iftira dolayısıyla sözkonusu etti. O halde iffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınların sadece muhsan/iffetli kadınlardan ayrı bir özelliklerinin bulunması gerekir. Bu ise -Allah en iyi bilendir- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinin iman sahibi olduklarına şahitlikte bulunulmuş olmasıdır. Çünkü onlar müminlerin anneleridir. Onlar dünyada da ahirette de Allah'ın peygamberinin zevceleridir. Fakat diğer müslüman kadınların ise çoğunlukla zahiren iman sahibi oldukları bilinir.

Diğer taraftan yüce Allah Âişe (radıyallâhu anhâ) olayı hakkında: *"Aralarından sözün en büyüğünü söyleyene ise çok büyük bir azap vardır."* (Nisa, 11) buyurmaktadır. Onun diğerleri arasından özellikle sözün en büyüğünü söyleyen diye sözkonusu edilmesi pek büyük azabın onun hakkında özel oluşuna da delildir.

Ayrıca yüce Allah: *"Eğer Allah'ın size dünya ve ahirette lütuf ve rahmeti olmasaydı içine daldığınız (yalan ve iftira)dan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* (Âyet 14) buyurmaktadır. Böylelikle büyük azabın her iftiracıya dokunmayacağı ancak sadece "sözün en büyüğünü söyleyen"e dokunacağı bilinmiş olmaktadır.

Burada: *"Onlar için çok büyük bir azap da vardır"* buyurduğuna göre müminlerin annelerine iftirada bulunan kimsenin bununla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ayıpladığı ve en büyük iftirayı yapmış olduğu bilinmiş olmaktadır. İşte bu münafık İbn Ubeyy'in niteliğidir. Allah da en iyi bilendir ki bu görüşe göre bu âyet-i kerime de aynı zamanda öbür âyete uygun bir delil olur. Zira müminlerin annelerine iftirada bulunmak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet etmek olduğundan ötürü bu işi yapan dünyada da ahirette de lanetlenmiş olmaktadır. Bu

sebeple İbn Abbas da: Bu hususta tevbe sözkonusu değildir. Çünkü peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet eden kimsenin tevbesi kabul olunmaz demiştir. Yahut da eğer iftirasından tevbe etmesi halinde yeniden müslüman olmadıkça tevbesi olmaz demek istemiş olabilir. İşte buna göre onlara iftirada bulunmak eğer bu yolla peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet etmeyi kastetmiş ise yahut da onların ahirette de onun zevceleri olacağını bilmesinden sonra bunu yapmış ise kanının akıtılmasını mübah kılan bir münafıklık olur. Çünkü hiçbir peygamberin hanımı fuhuş işlemiş değildir.

Onlara iftirada bulunmanın peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet olduğuna delil olan hususlardan birisi de Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye rivâyet ettikleri ifke dair hadiste onun söylediği şu sözlerdir: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağa kalkarak Abdullah b. Ubeyy b. Selul'den ötürü mazur görülmesini istedi. Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde olduğu halde şöyle buyurdu: Ey müslümanlar topluluğu! Bana eziyeti ehl-i beytim hakkında dil uzatacak dereceye kadar ulaşmış bir adamın yaptıklarından ötürü beni kim mazur görür (ona ağzının payını verir). Allah'a yemin olsun ki ben ehlim/eşim hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Ayrıca hakkında hayırdan başka bir şey bilmediğim bir adamın adını da karıştırıyorlar. Bu kişi halbuki benim ailemin yanına ancak benimle beraber giren birisidir.

Bunun üzerine ensardan Sa`d b. Muaz ayağa kalkarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin adına ben onun hakkından gelirim. Eğer o Evs'den birisi ise onun boynunu vururum. Şâyet kardeşlerimiz Hazreclilerden ise bize emir buyur biz de senin emrini yerine getiririz deyince bu sefer Hazreclilerin efendisi Sa'd b. Ubade ayağa kalktı. Aslında salih bir adamdı. Fakat kabilesi adına gayrete gelerek Sa'd b. Muaz'a şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki sen onu öldüremezsin. Onu öldürmeye gücün de yetmez. Bu sefer Useyb b. Hudayr -ki o Sa'd b. Muaz'ın amcasının oğludur- ayağa kalkıp Sa'd b. Muaz'a: Yalan söyledin. Allah'a yemin olsun mutlaka onu öldüreceğiz. Şüphesiz ki sen münafık bir kimsesin ve münafıklar adına mücadele ediyorsun dedi.

Âişe dedi ki: Bu sefer her iki kabile yani Evs ile Hazrec galeyana geldi. Hatta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde ayakta bulunuyorken onlar birbirleriyle vuruşmak dahi istediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onları teskin edip durdu. Sonunda sükûnet buldular o da sustu."[157]

157 Kaynakları daha önce gösterildi.

Sahih bir başka rivâyete göre de bu âyet-i kerime özel olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri hakkındadır. Başkaları da şöyle derler: Buyruk ile genel olarak müminlerin eşlerini kastetmektedir.

Ebu Seleme dedi ki: İffetli/muhsan kadınlara iftirada bulunmak cehennem azabını gerektiren günahlardandır. Bundan sonra da şu: *"İffetli hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere ..."* âyetini okudu.

Amr b. Kays'dan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Muhsan bir kadına iftirada bulunmak yetmiş yıllık ameli boşa çıkartır. Bu iki rivâyeti el-Eşec nakletmiştir. Bu aynı zamanda bir çok kimsenin de görüşüdür. Bu görüş aynı zamanda hitabın zahirinden anlaşılandır. Çünkü buyruk umumidir. Bu sebeple umumi hali ile anlaşılması gerekir. Zira onun hususi olmasını gerektiren bir şey yoktur. Ayrıca buyruk sebebin kendisi ile de ittifakla tahsis edilmemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Âişe dışında kalan diğer zevcelerinin hükmü de bu genel ifadenin kapsamına dahildir. Bu ise sebebin bir parçası değildir. Çünkü lafız çoğul bir lafızdır. Sebep ise burada bir tek hanımıdır. Zira Kur'an-ı Kerim'in umumi buyruklarını nüzul sebepleri ile sınırlamak bâtıl bir iştir. Çünkü âyetlerin büyük bir kısmı bunu gerektiren sebeplerle inmiştir. Bilindiği üzere o âyetlerden hiçbiri de sadece sebebi ile sınırlandırılmış değildir.

İki âyet arasındaki farka gelince: Sûrenin başında mükellefler aracılığı ile meşru görülen değnek cezası şahitliğin kabul edilmesi ve fâsıklık sözkonusu edilmiştir. Burada ise yüce Allah tarafından verilen ceza zikredilmektedir ki bu da dünya ve ahirette lanet ve pek büyük azaptır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den birden çok yoldan ve ashab-ı kiramdan rivâyet olunduğuna göre muhsan kadınlara iftira etmek büyük günahlardandır.[158] Sahih'teki lafızda da: "İffetli, bir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira etmek" denilmektedir.

Bundan sonra bu kanaat sahipleri görüş ayrılığına düşmüş ve Ebu Hamza es-Sümali şöyle demiştir: Bize ulaştığına göre âyet Mekke'lilerin müşrikleri hakkında inmiştir. Çünkü onlarla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında bir antlaşma vardı. Kadın da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına Medine'ye hicret etmek üzere çıktığı taktirde Mekkeli müşrikler de ona iftira ederek: Ancak zina etmek için çıkmıştır derlerdi. Bu durumda bu buyruk mümin kadınlara bu yolla kendilerini imanın gereği olan tutumlardan alıkoyacak şekilde iftirada bulunanlar hakkında olur. Böyle bir iftirada bulunan kişi de bununla insanları İslâm'dan nefret ettirmek için müminleri yermek maksadını güder. Ka'b b. el-

158 İfk hadisesi (bilindiği gibi) Buhârî ve Müslim'de tahric edilmiştir.

Eşref'in yaptığı gibi. Buna göre böyle bir işi yapan bir kimse kâfir birisidir ve bu kişi peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dil uzatıp söven kimse ile aynı konumdadır. Ama bu âyet-i kerimenin antlaşma zamanında indiğini söylemesine gelince; Allah en iyi bilendir. O bununla o antlaşmalı müşriklerin benzerlerini kastetmiş olmalıdır. Yoksa bu âyet-i kerime aslında ifk hadisesinin cereyan ettiği günlerde inmiştir. İfk hadisesi ise Hendek'den önce Mustalıkoğulları gazvesinde ortaya atılmıştı. Bahsettiği antlaşma ise bundan iki sene sonra olmuştu.

Kimileri de âyet-i kerimeyi zahiri anlamı ve genel manası ile kabul etmiştir. Çünkü âyetin nüzul sebebi Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya yapılan iftiradır. Ona iftira atanlar arasında mümini de vardı münafık olanı da. Nüzul sebebinin ise âyetin umumi ifadesinin kapsamına girmesi kaçınılmazdır. Zira âyet-i kerimenin tahsis edilmesini gerektiren bir husus yoktur. Bu ihtimale verilecek cevap da şudur: Şanı yüce Allah burada: *"Muhakkak dünyada ve ahirette (onlara) lanet edilmiştir."* diye edilgen bir fiil kullanılmış ve laneti okuyanın kim olduğu belirtilmemiştir.

Yüce Allah diğer âyette: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir."* buyurmaktadır. Burada öznenin adı verilmediğine göre onları Allah'tan başka meleklerin ve insanların lanetlemeleri de mümkün olduğu gibi şanı yüce Allah'ın onlara bir vakit lanet ederken bir diğer vakitte onun yarattıklarının bir kısmının da onları lanetlemeleri de mümkün olur. Şanı yüce Allah'ın onların bir kısmını lanetlemeyi üzerine alması da mümkün olur. Böyle bir kişi ise dine dil uzatmak kastıyla iftira atan kişidir. Allah'ın diğer yarattıkları da öbürlerine lanet etmeyi üstlenirler.

Lanet eden eğer yaratılmış ise onun lanetlemesi onlara beddua etmek anlamında da olabilir. Onları Allah'ın rahmetinden uzak düşmelerini dilemek anlamında da olabilir. Bunu da şu destekler: Eğer erkek hanımının zina ettiğini iddia edecek olursa lanetleşirler. Koca da beşincisinde: Eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın laneti üzerine olsun der. O böylelikle eğer zina isnadında yalancı ise Allah'ın kendisini lanetlemesi için kendi kendisine beddua etmiş olur. Nitekim Allah da Rasûlüne kendisine gelmiş ilimden sonra Mesih hususunda kendisi ile tartışan kimselere Allah'a yalvarmalarını ve böylelikle Allah'ın lanetini yalancılar üzerine okumalarını söyleyerek mübahele yapmasını emretmiştir.

İşte bu da zina iftirasında bulunan kimsenin lanet okuduğu bir husustur. Yine onun lanetlendiği hususlardan birisi de ona değnek cezasının vurulması, şahitliğinin kabul edilmemesi ve fâsık olduğunun belirtilmesidir. Bu da ona bir ceza ve güven ve kabul edilecek yerlerden uzaklaştırılmasıdır. Halbuki güven

ve kabul Allah'tan bir rahmettir. Bu durumdaki bir kimse de Allah'ın kendisini dünya ve ahirette lanetlediğini haber verdiği kimsenin durumundan farklı bir haldedir. Çünkü Allah'ın onu lanetlemesi her bakımdan ilahi yardımın ondan uzak kalmasını ve dünyada da ahirette de rahmete sebep olan hususlardan uzak durmasını gerektirir.

Arada fark olduğunu destekleyen hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere, muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* (Ahzâb. 57) buyruğudur.

Kur'an-ı Kerim'de küçük düşürüp horlayıcı azabın hazır olduğu ancak kâfirler hakkında sözkonusu edilmektedir. Yüce Allah'ın: *"Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenler ve Allah'ın lütfundan kendilerine verdiğini gizleyenlerdir. Biz, o inkârcılar için küçültücü bir azap hazırlamışızdır."* (Nisa, 37); *"Ama son derece tedbirli bulunun. Şüphesiz Allah kâfirlere küçültücü bir azap hazırlamıştır."* (Nisa. 102); *"Böylece gazap üstüne gazaba uğradılar. O kâfirler için ise hor kılan bir azap vardır."* (Bakara. 90); *"Onlara mühlet vermemiz ancak günahlarını artırmaları içindir. Onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Âl-i İmrân. 178); *"Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; onlar için küçültücü bir azap vardır."* (Hacc, 57); *"Âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde de o onları alaya alır. İşte onlara alçaltıcı bir azap vardır."* (Casiye, 9); *"Halbuki gerçekten apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır."* (Mücadele. 5) buyrukları gibi.

Yüce Allah'ın: *"Kim de Allah'a ve Rasûlüne isyan eder, sınırlarını aşarsa onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır."* (Nisa. 14) buyruğuna gelince; bu -Allah en iyi bilendir- bunun için azabı hazırlamış olduğunu zikretmemekle birlikte farzları inkâr edip onları hafife alan kimseler hakkındadır.

"Büyük azap"a gelince: Yüce Allah'ın şu buyruklarında müminler için bir tehdit olarak sözkonusu edilmiştir: *"Eğer Allah'ın geç)miş bir yazısı olmasaydı aldığınıza karşılık her halde size büyük bir azap dokunacaktı."* (Enfal, 68); *"Eğer Allah'ın size dünya ve ahirette lütuf ve rahmeti olmasaydı içine daldığınızdan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* (Nûr. 14) Muharib (denilen yol kesiciler) hakkında da: *"Bu onlara dünyada bir horluktur. Ahirette ise onlara pek büyük bir azap vardır."* (Maide. 33) buyurmaktadır. Katil hakkında ise: *"Allah ona gazap etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır."* (Nisa. 93) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah: *"Yeminlerinizi aranızda hile ve fesat aracı*

edinmeyin. Çünkü o taktirde sapasağlam yerleştikten sonra ayak(larınız) kayıverir ve Allah yolundan sapıp başkalarını alıkoyduğunuz için kötülüğü tadarsınız. (Âhirette ise) büyük bir azabı hak edersiniz." (Nahl, 94) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Allah'ın hor kıldığını yüceltebilecek yoktur."* (Hacc, 18) buyurmaktadır.

Çünkü hor ve hakir düşürmek zelil etmek, küçültmek ve rüsvay etmek demektir. Bu da azabın can yakıcılığından ayrı bir şeydir. Pekala şerefli bir kişiye azap edilmekle birlikte hakir düşürülmeyebilir. Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimede: *"Ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* (Ahzâb, 57) buyurduğuna göre bunun Allah'ın kâfirlerle münafıkları tehdit ettiği azabın türünden olduğu da bilinmiş olmaktadır. Çünkü yüce Allah orada *"Onlar için çok büyük bir azap da vardır."* (Nûr, 23) buyurduğuna göre bunun yüce Allah'ın: *"İçine daldığınız (yalan ve iftira)dan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* (Nûr, 14) buyruğundaki azabın türünden olması mümkündür. Yine aradaki farkı gösteren hususlardan birisi de yüce Allah'ın orada: *"Ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* (Ahzâb, 57) buyurmuş olmasıdır.

Azap ise ancak kâfirler için hazırlanmıştır. Çünkü cehennem onlar için yaratılmıştır. Zira onların cehenneme girmeleri kaçınılmazdır ve onlar oradan asla çıkarılmayacaklardır. Büyük günah işlemiş müminlerin ise -Allah'ın günahlarını bağışlaması halinde- oraya girmeleri mümkündür ve oraya girecek olurlarsa bir süre sonra dahi olsa oradan çıkacaklardır. Şanı yüce Allah da: *"Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten korunun."* (Âl-i İmrân, 131) buyurarak müminlere faiz yemelerini ve Allah'tan korkmalarını, kâfirler için de hazırlanmış olan cehennem ateşinden sakınmalarını emir buyurmuştur. Böylelikle onların faiz yemeleri ve masiyeti işlemeleri halinde –Cehennem kendileri için değil de kâfirler için hazırlanmış olmakla birlikte- cehenneme girmelerinden korkulduğu bilinmiş olmaktadır.

Bundan dolayı hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Ateşin asıl ehli olan ateşliklere gelince. Onlar orada ne ölürler ne de hayât bulurlar. Fakat bazı kimselerin de bir takım günahları olacak. Cehennem ateşinden bir yakıcılık onlara dokunacak. Sonra Allah onları o ateşten çıkaracaktır."[159]

Diğer taraftan cennet de bolluk halinde de zorluk ve sıkıntı halinde de infak eden takva sahipleri için hazırlanmıştır. Bununla birlikte çocuklar babalarının ameli sebebi ile cennete girmezler. Bir topluluk da oraya şefaat ile bir başka topluluk ilahi rahmet ile girecekler. Allah da onun artan kısımları için ise ahiret

159 Buhârî, 7450; Müslim, 306.

yurdunda başka bir takım varlıklar yaratacak ve onları oraya koyacaktır. Çünkü herhangi bir şey ancak onu hak edenler ve kendileri için verilmesi gerekenler için ve insanlar arasında ona en layık olan kimseler için hazırlanır. Diğer taraftan onunla beraber ona tabi olmak yoluyla yahut bir başka sebepten ötürü de onunla birlikte girebilirler. Allah en iyi bilendir.

Başkalarına Ait Evlere Girmek Halinde Selâm Vermek

Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin alıp o ev halkına selâm vermeden girmeyin."* (Nûr, 27) buyruğundan itibaren *"Müminlere söyle ki: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar."* (Nûr, 30) âyetine kadar buyruklar ile ilgili olarak peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "İzin istemek ancak bakmaktan dolayı emredilmiştir" buyurmuştur.[160]

Yasaklanan bakmak ise avretlere bakmak ve şehvetle -bakılan yer avretten olmasa dahi- bakmaktır.

Şanı yüce Allah izin istemeyi iki tür hakkında sözkonusu etmiştir. Bu âyet-i kerimede bu iki türden birisini zikretmekte, sûrenin sonundaki diğer iki âyette ise ikinci türü sözkonusu etmektedir. O ise küçüklerin ve kölelerin izin istemesidir. Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler, sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler ve sizden baliğ olmayanlarınız sizden üç defa izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle vaktinde elbisesiz olacağınız vakit ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir. Bu üç vakitten sonra size de bir vebal yoktur, onlara da."* (Nûr, 58) buyruğunda olduğu gibi. Böylelikle yüce Allah uykudan uyanmak, uyumak ve öğle vakti uyuyup dinlenmek zamanlarında küçükler ile kölelerin izin istemelerini emir buyurmaktadır. Çünkü bu vakitlerde avretler açıkta bulunabilir. Nitekim yüce Allah da: *"Bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir."* buyurmaktadır.

İşte bu da mümeyyiz/büluğdan önce avretleri fark edebilen kölenin ve mümeyyiz küçük çocukların erkeğin avretine bakamayacağına delil bulunduğu gibi erkeğin de çocuğun kölenin ve başkalarının avretine bakması helal değildir.

Bu kimselerin bu vakitler dışında izin almadan girmelerine gelince; bu da yüce Allah'ın: *"Bu üç vakitten sonra size de bir vebal yoktur, onlara da. Onlar da yanınıza girip çıkarlar. Her biriniz de diğerinin yanına girip çıkar."* buyruğundan çıkarılmıştır.

160 Kaynakları daha önce gösterildi.

İşte bu buyrukta birbirlerinin yanına girip çıkan kimseler hakkında sizin yanınıza girip çıkan erkek ve kadınlardan olmayanlara verilmeyen ruhsatların verildiğine delildir. Tavvaf denilen girip çıkan ise izinsiz giren kimse demektir. Kedinin girmesi, küçük çocuğun ve kölenin girmesi gibi. İşte bu husus mümeyyiz çocuk hakkında böyle olduğuna göre mümeyyiz olmayanın böyle olması öncelikle sözkonusudur.

Bunun (girip çıkanın) tahir olduğu hususunda da ruhsat vardır. Nitekim İmam Ahmed'in mezhebine mensup fukaha ile başkalarından bir kesim çocuklar, kedi ve başkaları hakkında şöyle demişlerdir: Eğer (bunlardan) bir necaset isabet edecek olursa üzerinden tükürüğün geçmesi sûreti ile temizlenir ve ayrıca yıkamaya ihtiyaç yoktur. Çünkü onlar tavvaflardan/girip çıkanlardandırlar. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kedi hakkında verdiği haber böyledir.[161] O kedinin fare yediğini bilmekle birlikte böyle buyurmuştur. Ayrıca Medine'de kedilerin gidip gelecekleri (su içecekleri) sular da yoktu ki suya gitmesi sebebi ile ağzı temizlenmiştir denilsin. Böylece bu gibi ağızların temizliği için ayrıca yıkamaya ihtiyaç olmadığı bilinmiş olmaktadır.

Sûrenin baş tarafında izin istemek mutlak olarak eve girmeden öncedir. Sonlarında fark gözetmek ise ihtiyaç dolayısıyladır. Çünkü köle ve küçük çocuk her saatte içeri girme ihtiyacını duyar. Dolayısıyla ergenlik yaşında olandan farklı olarak onun izin istemesi zor bir iştir.

Gözü Harama Bakmaktan Korumak

Yüce Allah: *"Müminlere de ki: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar. Mahrem yerlerini de korusunlar. Böylesi onlar için daha temizdir"* buyruğundan itibaren: *"Ey iman edenler! Allah'a topluca tevbe edin ki felah bulasınız."* buyurmaktadır.

Yüce Allah erkeklere de kadınlara da gözü harama bakmaktan korumayı ve mahrem yerlerini de korumayı emir buyurmaktadır. Aynı zamanda onlara topluca tevbe etmeyi de emretmiştir. Kadınlara da özel olarak tesettürü emir buyurmuş, süslerini kocalarından ve şanı yüce Allah'ın âyet-i kerimede istisna ettiklerinden başkasına göstermemelerini de emir buyurmaktadır. Ziynetin görünen kısmı olan dışarıdaki elbisedir. Bunun ise eğer bunda bir başka sakınca yoksa gösterilmesinde kadın için bir vebal yoktur. Çünkü bunun gösterilmesinden ka-

161 Bununla: "O kedi sizin üzerinize girip çıkanlardandır" şeklindeki sahih hadise işaret etmektedir.

çınmaya imkân bulunmamaktadır. Bu İbn Mesud'un ve başkalarının görüşüdür. Ahmed'den meşhur olan görüş de budur. İbn Abbas dedi ki: Yüz ve eller görünen ziynettendir. Aynı zamanda bu İmam Ahmed'den gelen üçüncü rivâyettir ve bu Şafii gibi ve ondan başka bir grup ilim adamının da görüşüdür.

Yüce Allah kadınlara üst elbiselerini tanınıp onlara eziyet edilmesini önlemek için üzerlerine salmalarını emir buyurmuştur. Bu da birinci görüşe delildir. Abide es-Selmani ve başkaları[162] müminlerin kadınlarının üzerlerine cilbabları başlarından aşağıya doğru sarkıttıklarını zikretmektedir. Öyle ki sırf yolu görmek için gözlerinden başka bir yerleri görünmüyordu. Sahih'te de sabit olduğuna göre ihramlı olan kadına peçe ile yüzünü örtmesi ve eldiven giyinmesi yasaklanır.[163]

İşte bu da ihramlı olmayan kadınların peçe takıp eldiven giymelerinin bilinen bir şey olduğunun delillerindendir. Bu durum ise onların yüzlerini ve ellerini örttüklerini ifade eder. Şanı yüce Allah ise işitmek yahut başka bir yolla gizli olan ziynetin bilinmesini gerektirecek hususları da yasaklamış ve bunun için: *"Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını vurmasınlar."* (Nûr, 31) buyurmaktadır.

Başörtüsü

Yüce Allah: *"Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler."* (Nûr, 31) buyurmaktadır. Bu buyruk nazil olunca müminlerin hanımları derhal örtülerini alıp böldüler ve onları boyunlarının üzerine sarkıttılar.

Ceyb (yaka) gömleğin uzunluğundaki yarığa denilir. Kadın başörtüsünü yakasının üzerine indirdiği vakit boynunu örtmüş olur. Bundan sonra ise cilbabını yukarıdan aşağıya salması emrolundu. Salmak ise ancak evin dışına çıktığı zaman sözkonusu olur. Evin içinde bulunuyor ise ona bu husus emredilmiş değildir. Sahih'te sabit olduğuna göre peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safiyye ile zifafa girdiği zaman ashabı: Onun üzerine hicabı sarkıtacak olursa o müminlerin annelerinden birisidir. Eğer üzerine hicabı örtmezse o taktirde o sağ elinin sahip olduklarındandır (cariyesidir) dediler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona hicabı giydirdi.[164]

Kadınlara hicabın giyilmesinin emredilmesi ancak yüzlerinin ve ellerinin görülmemesi içindir.

---

162 İbn Cerir, XXII, 46.
163 Buhârî, 1838.
164 Buhârî, 1959.

Hicap ise hür kadınlara özeldir. Cariyeler için sözkonusu değildir. Nitekim peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile onun halifeleri zamanında müminlerin sünneti/uygulaması hür kadının hicap ile örtünmesi, cariyelerin ise örtünmemesi şeklinde idi.

Hatta Ömer (radıyallâhu anh) bir cariyenin başını örttüğünü görecek olursa onu döver ve: Be herif sen de hür kadınlara mı benzemeye çalışıyorsun derdi. Cariyenin başı, elleri ve yüzü görünür.

Yüce Allah: *"Nikâh ümidi kalmamış yaşlanıp oturmuş kadınlar da süslerini göstermemek şartıyla rubalarını bırakmakta onlar üzerine vebal yoktur. Bununla beraber iffet etmeleri onlar için hayırlıdır."* (Nûr. 60) buyurmakta ve böylelikle evlenme ümidi kalmamış yaşlı olan kadına üst elbiselerini giymeme ruhsatını vermiş bulunmaktadır. Bu sebeple o üzerine cilbabını almaz ve örtünmez. Onun hür kadınlardan istisna edilmesi ise böyle olmayan kadınlarda var olan mefsedetin/kötülüğün ortadan kalkmış olmasından dolayıdır. Bu da erkeklerden kadınlara meyli olmayanlara ziynetin gösterilmesi hususunda istisna edilmeleri gibidir. Buna sebep ise fitnenin kendisinden doğduğu şehvetin yokluğudur. Aynı şekilde cariye sebebi ile eğer fitneden korkuluyor ise onun da üzerine cilbabını giyinmesi ve örtünmesi gerekir. Hem onun gözünü harama bakmaktan koruması hem de ona bakmaktan korunmak icab eder.

Cariyelere Bakmak ve Cariyelerin Örtünmesi

Kitap ve sünnette ne bütün cariyelere bakmanın mübah olduğu ne de onların örtünmeyi terk edip ziynetlerini açığa çıkarmalarının mübah olduğunu ifade eden buyruk vardır. Ancak Kur'an-ı Kerim onlara hür kadınlara vermiş olduğu emirlerin aynısını vermemiştir. Sünnet de fiili uygulama ile cariyeler ile hür kadınların farklı olduğunu göstermiştir. Fakat genel bir lafız ile onlarla hürlerin arasında fark olduğunu dile getirmiş değildir. Aksine müminlerin adeti cariyeler dışında hür kadınların erkeklere karşı tesettürlü olması şeklinde idi. Kur'an-ı Kerim de hür kadınlar arasından evlenme ümidi kalmamış olanları istisna ederek onlara tesettür yükümlülüğü getirmemiştir. Ayrıca kadınlara karşı meyli olmayan erkeklerden ibaret olan bazı erkekleri de istisna ederek onlara gizli ziynetlerini göstermeyi yasaklamamıştır. Buna sebep ise bunlarda da ötekilerinde de şehvetin bulunmayışıdır. O halde bazı cariyelerin istisna edilmesi daha uygun ve daha yerindedir. Çünkü bu cariyelerin tesettürü terk edip ziynetlerini açığa çıkarmaları sebebi ile onlara karşı arzu ve fitne hâsıl olur. Nitekim kadınların kocalarının oğulları ve buna benzer şehveti ve kadınlara meyli olan mahremlere de gizli ziy-

netini göstermek caiz değildir. O halde hitap adete uygun olarak umumi bir lafız ile gelmiştir. Buna göre adetin dışında olan şey de bu yolla benzerlerinin dışına çıkmış olur. Eğer cariyenin görünmesinde ve ona bakmakta bir fitne varsa buna mani olmak gerekir. Tıpkı bundan başka bir durumda fitnenin olması halinde olduğu gibi. Aynı şekilde erkeğin diğer erkeklere, kadının da diğer kadınlara karşı durumu da böyledir. Eğer kadının kendisinde diğer kadınlara bir fitne sebebi, erkekte de diğer erkeklere bir fitne sebebi bulunuyor ise bakan kimsenin gözünü haramdan sakınma emri ona da yönelir. Tıpkı edep yerlerini ve iffetini koruma emrine muhatap olduğu gibi. Buna göre cariyeler ve çocuklar eğer onlara bakılmasından ötürü fitneden korkulacak şekilde güzel iseler onların hükmü de -ilim adamlarının bunu sözkonusu ettikleri gibi- böyledir.

el-Mervezi dedi ki: Ben Ebu Abdullah'a -yani Ahmed b. Hanbel'e- dedim ki: Erkek kölelere bakabilir mi? O: Fitneden korkacak olursa ona bakamaz. Çünkü nice bakış vardır ki sahibinin kalbine belayı salmıştır.

Yine el-Mervezi dedi ki: Ebu Abdullah'a dedim ki: Bir adam tevbe edip sırtına kamçı vurulsa dahi ben hiçbir masiyete girmeyeceğim dediği halde (harama) bakmayı terk etmiyorsa hükmü nedir? O: Bu ne biçim bir tevbedir dedi.

Cerir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e irade dışı ani bakmaya dair soru sordum: "Gözünü başka tarafa çevir" buyurdu.[165]

İbn Ebu Dünya dedi ki: Bana babam ve Suveyd tahdis edip dediler ki: Bana İbrahim b. Herrase Osman b. Salih'den tahdis etti, o Hasan b. Zekvan'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Zenginlerin çocuklarıyla oturup kalkmayınız. Çünkü onların kadınların sûretleri gibi sûretleri vardır ve hem onlar bakirelerden daha fazla fitneye düşürürler.[166]

İşte bu istidlal, kıyas ve daha alt olanı sözkonusu ederek daha üstte olana dikkat çekmektir. O şöyle de derdi: Bir erkek tüysüz bir çocuk ile birlikte bir evde gecelememelidir.

Yine İbn Ebu Dünya kendi isnadı ile Ebu Sehl es-Su'lûkî'den şöyle dediğini nakletmektedir: Bu ümmet arasında kendilerine "lûtîler" denilecek kimseler olacak ve bunlar üç sınıf halinde görüleceklerdir. Bunların birisi bakar, birisi tokalaşır, bir diğeri de o işi fiilen işler.[167]

165 Müslim, 2159.
166 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ, s. 107'de İbn Ebu Dünya'dan naklen. Orda senedde: "Bana Ebu Suveyd tahdis etti" şeklinde bir tahrif vardır. Doğru olan Şeyhulislâm'ın tespit ettiği gibidir.
167 Zemmu'l-Hevâ, 116.

İbrahim en-Nehai dedi ki: Onlar zenginlerle ve hükümdarların çocuklarıyla oturup kalkmayı hoş görmezlerdi. Yine İbrahim dedi ki: Onlarla oturup kalkmak bir fitnedir. Çünkü bunlar kadınlar ayarındadır.[168]

Yüzü daha güzel olanı hiçbir şekilde görülmemiş bir cariye Bişr el-Hâfi'nin kapısında durmuş ve ona Harb'in kapısını sormuştu. O da başını önüne eğdi. Sonra köle ona aynı soruyu sorunca bu sefer gözlerini yumdu. Ona: Ey Ebu Nasr! Bir cariye yanına gelip sana bir soru sordu. Sen de ona cevap verdin. Bu köle de sana gelerek sana soru sordu fakat onunla hiç konuşmadın denilince o: Evet dedi. Süfyan es-Sevri'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Cariye ile birlikte bir şeytan bulunur, köle ile birlikte de iki şeytan bulunur. İşte ben de kendi adıma onun beraberindeki iki şeytanından korktum.

Ebu Şeyh el-Kazini kendi isnadı ile Bişr'den: Şu genç çocuklardan kendinizi koruyun dediğini rivâyet etmektedir.[169]

Feth el-Mavsili dedi ki: Ben hepsi de "ebdâl"den sayılan otuz şeyh ile arkadaşlık yaptım. Onların her biri kendisinden ayrıldığım zaman bana: Sen gençlerle arkadaşlık etmekten, gençlerle oturup kalkmaktan sakın, dediler.[170]

Süfyan es-Sevri de tüysüz bir kimsenin kendisi ile oturup kalkmasına izin vermezdi.[171]

Malik b. Enes tüysüz kimselerin hadis dinlemek için meclisine girmelerine engel olurdu. Hişam bir hile yaparak normal insanlar arasında saklanarak gelirdi. O sırada kendisi de tüysüzdü. Böylelikle ondan on altı hadis dinledi. Malik'e bu durumu haber verince ona on altı kamçı vurdurdu. Hişam dedi ki: Keşke yüz hadis dinleseydim de bana yüz kamçı vurdursaydı.[172] Ve şöyle derdi: Bu bizim ancak sakallı ve yaşını başını almış kimselerden öğrendiğimiz bir ilimdir. Dolayısıyla bu ilmi bizden ancak onlar gibi olanlar öğrenebilir derdi.

Yahya b. Naim de derdi ki: Herhangi bir yolda giderken tüysüz hiçbir kişi bana arkadaşlık etme ümidine kapılmadı. Ahmed b. Hanbel dahil.[173]

168 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ, s. 108. el-Haraiti'den İbrahim'e kadar ulaşan kendi senedi ile naklederek.
169 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ, s. 111; Telbis-u İblis, 276, el-Bağdadi yoluyla.
170 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ,, 112; Telbis-u İblis, 275.
171 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ,, s. 109.
172 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ,, s. 110. Bundan sonraki ibareleri zikretmeksizin.
173 İbnu'l-Cevzî. Zemmu'l-Hevâ,, s. 110 ve: Telbis-u İblis adlı eserlerde.

Ebu'l-Ali er-Ruzebârî dedi ki: Bana Ebu'l-Abbas Ahmed b. el-Müeddeb dedi ki:[174] Ey Ebu Ali! Çağımızın sufileri bu gençlerle arkadaşlığı kimden öğrendiler? Bir çok hususta da selâmetlik onlarla birliktedir. Şöyle dedi: Heyhat! Bizler bunlardan imanları daha güçlü kimseler gördük. Ama bunlar genç birisinin geldiğini gördüler mi aslandan kaçar gibi ondan kaçıyordu.[175] Bu ancak hallerin kişilere galib geldiği zamanlara göredir. Böylelikle bu haller tabiatları başka tarafa yönlendirir. Ne kadar çok hata ne kadar çok yanlış yapılıyor.[176]

Cüneyd b. Muhammed dedi ki: Beraberinde yüzü güzel, tüyü bitmemiş bir çocuk bulunan bir adam Ahmed b. Hanbel'in yanına geldi ve ona: Bu yanındaki genç kimdir dedi. Adam: Oğlumdur dedi. Ahmed b. Hanbel: Bir daha onu beraberinde getirme dedi. Bu hususta arkadaşlarından birisi onu kınayınca Ahmed: Biz üstadlarımızı bu halde gördük ve geçmişlerinden de onlar bize böyle yaptıklarını haber verdiler diye cevap verdi.

Hasan b. er-Razi beraberinde güzel yüzlü bir çocuk bulunduğu halde Ahmed'in yanına geldi. Bir süre onunla konuştu. Kalkıp gitmek isteyince Ahmed ona: Ey Ebu Ali! Yolda bu çocukla birlikte yürüme dedi. Ona: Ey Abdullah! Bu benim kızkardeşimin oğludur deyince: Öyle dahi olsa. İnsanlar senin hakkında (sui zanda bulunmak sûretiyle) günaha düşmesinler diye cevap verdi.[177]

İbnu'l-Cevzî kendi isnadıyla Said b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Sizler bir adamın tüysüz çocuğa (ısrarla) baktığını görecek olursanız onu itham edebilirsiniz.[178]

Bu hususta zayıf fakat müsned hadisler de rivâyet edilmiştir. Ama bunlardan daha ceyyid (senedi daha iyi) mürsel bir hadis de vardır. Bu hadis de Ebu Muhammed el-Hallal'ın naklettiği şu rivâyettir: Bize Ömer b. Şahin tahdis etti, bize Muhammed b. Ebu Said el-Mukri tahdis etti, bize Ahmed b. Hammad el-Mıssisi tahdis etti, bize Abbas b. Mücevviz tahdis etti, bize Ebu Üsame Mücalid'den tahdis etti, o Said'den, o Şa'bi'den şöyle dediğini rivâyet etti: Abdulkayslılar heyeti Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldi. Aralarında yüzü pek parlak, tüysüz bir çocuk da vardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu arkasına oturttu ve

174 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ,'da Ebu'l-Abbas b. Ahmed el-Müeddeb şeklindedir.
175 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ,'da savaştan kaçar gibi denilmektedir.
176 Telbis-u İblis, 111.
177 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ, 111-112.
178 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ'da senetsiz olarak nakletmiş ve: "Biz şunu da rivâyet ettik" demiştir. Muhtemelen rivâyet Telbis-u İblis'de geçmektedir.

şöyle buyurdu: "Davud'un günahı bakış hususunda idi" buyurdu. Bu da münker bir hadistir.[179]

Bu husustaki müsned rivâyetlere gelince; bunların bazılarını İbnu'l-Cevzî kendi isnadıyla Ebu Hureyre'den, o peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu diye rivâyet etmektedir: "Her kim şüpheli bir bakış ile tüysüz bir çocuğa bakacak olursa Allah onu cehennemde kırk yıl hapis tutar."[180]

Hatib Bağdadi kendi isnadı ile Enes'ten o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Hükümdarların çocuklarıyla oturup kalkmayın. Çünkü nefisler onları bakire cariyeleri arzu ettiğinden daha çok özler" ve buna benzer daha başka zayıf hadisler de rivâyet edilmiştir.[181]

Aynı şekilde kadının kadın ile birlikte durumu da böyle olduğu gibi kadının kocasının oğlu onun oğlu, kardeşinin oğlu, kendi kızkardeşinin oğlu ve kölesi gibi mahrem kabul edenlere göre kadının mahremleri de erkek için yahut kadın için fitneden korkuluyor ise o taktirde hicab/tesettür emri mevzubahis olur hatta vacip olur.

Yüce Allah'ın tesettürü emretmiş olduğu bu gibi yerlerde fitne olma ihtimali bulunur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Böylesi onlar için daha temizdir"* (Nûr, 30) buyurmuştur. Çünkü bu olmadan da temizlik ve arınmışlık hâsıl olabilir. Fakat böylesi daha temizdir. Bakmak ve görünmek hallerinde kalbin arzusu ile bakma zevki sözkonusu olduğundan ötürü temizlik ve arınmak sözkonusu olmamıştır. Diğer taraftan kişinin mahrem yerini hayâsızlıktan korumaksızın temiz kalmak da sözkonusu olamaz. Çünkü mahrem yerini korumak onu ferclere ve arka yollarda ilişki kurmaktan korumak bundan daha alt mertebedeki başkasının onun ile tenlerinin dokunması mahrem yerini açması ve başkasının ona bakmasını da ihtiva eder. Bu sebeple kişi kendi mahrem yerini başkasının bakmasına ve ona dokunmasına karşı koruması görevidir. Çünkü Behz b. Hakîm'in babasından onun dedesinden rivâyet ettiği hadise göre dedesi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Avretlerimizi ne yapacağız? Ne kadar örteceğiz, ne kadar açacağız, deyince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), şöyle buyurdu: "Zevcenden yahut sağ elinin sahip olduğundan başkasına karşı avretini koru" buyurmuştur. O: Eğer herkes bir arada bulunuyorsa ne olacak? O: "Eğer kimse tarafından

179 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ adlı eserinde zikretmektedir. Bu da Şevkani'nin el-Fevâidu'l-Mecmûa, 206'da sözkonusu ettiği uydurma hadislerden birisidir.

180 Bk. Telbis-u İblis.

181 Hatib, Tarih, V, 198; Zemmu'l-Hevâ, 105'de Hatib Bağdadi'den naklen uydurma bir hadistir.

görülmemesini sağlayabiliyorsan sen de onu sakın gösterme" buyurdu. O: Bizden birisi tek başına ise, deyince Allah Rasûlü: "Allah insanlara göre kendisinden hayâ edilmesini daha çok hak eder" buyurdu.[182]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aynı örtü altında bir kadının teninin diğer bir kadına değmesini yine aynı örtü altında bir erkeğin teninin diğerine değmesini yasaklamıştır.[183]

Yine peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıplak olarak yürümeyi yasaklamıştır. [184]

O erkeğin bir diğer erkeğin avretine bakmasını, kadının da diğer bir kadının avretine bakmasını da yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse peştemalsiz hamama girmesin" buyurmuştur. Bir diğer rivâyette de: "Ümmetimin kadınları arasından Allah'a ve ahiret gününe iman eden birisi sakın peştemalsiz hamama girmesin" buyurmuştur.[185]

İlim adamları der ki: Gözü harama bakmaktan, ferci de açılmaktan korumak ile birlikte erkeklere müsaade edildiği gibi ihtiyaç esnasında kadınlara da hamama gitmesine ruhsat verilir.

Hasta yahut lohusa olması ya da gusletmesi gerekmekle birlikte ancak hamamda gusletme imkânını bulması gibi haller buna örnektir. Fakat hamama alışmış ve onu terk etmesi kendisine ağır geliyorsa hamama gitmesi ona mübah olur mu? İmam Ahmed'in ve diğerlerinin mezhebinde iki görüş vardır: Bir görüşe göre mübah olmaz, bir diğer görüşe göre mübahtır. Ebu Hanife'nin mezhebi de budur. İbnu'l-Cevzî de bunu tercih etmiştir.

Gözleri Harama Bakmaktan Korumanın Sınırları

(Buyruk) başkalarının avretine ve benzeri diğer haram şeylere bakmaktan gözü korumayı ihtiva ettiği gibi insanların evlerine bakmaktan gözü korumayı da ifade eder. Çünkü kişinin evi elbisesinin örttüğü gibi bedenini örter. Şanı

182 Ebu Davud. 4017; Tirmizi. 2794; İbn Mace. 1920; Ahmed. V. 3. 4; Beyhaki, I. 199. II. 225; Hâkim. IV. 18. Hadis hasendir.

183 Ahmed. 2773; Bezzar -Keşfu'l-Estâr-. 2074; İbn Ebu Şeybe ve buna yakın olarak Müslim. 338. Hadis sahihtir.

184 Müslim. [İşaret edilen hadis şöyledir: el-Misver b. Mahreme dedi ki: Üzerimde pek bol olmayan bir izar olduğu halde. bir taş taşıyarak gelirken. izarım çözüldü. Taşı götüreceğim yere varıncaya kadar bırakamadım. Rasûlullah (beni bu halde görünce): Dön ve elbiseni al. çıplak yürümeyin, buyurdu. (Müslim. 799) –Çeviren-]

185 Tirmizi. 2801; Nesai. I. 198; Ahmed. III. 339; Hâkim. IV. 288; Taberani. 2873. Hadis hasendir.

yüce Allah ise izin isteme âyetinden sonra gözü harama bakmaktan ve edep yerlerini de haramdan korumayı sözkonusu etmiştir. Buna sebep ise evlerin tıpkı beden üzerindeki elbiseler gibi örtücü olmasından dolayıdır. Nitekim yüce Allah şu buyruğunda iki elbiseyi bir arada zikretmiş bulunmaktadır: *"Allah yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaydı. Dağlarda sığınıp barınacağınız yerler yarattı. Sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler ve (savaşta) kendi kuvvetinizden (düşmanınızdan) koruyacak zırhlar bağışladı."* (Nahl, 81) Bu elbiselerin her biri sıcak, güneş ve soğuk gibi rahatsız edici ve zehire dönüşebilen eziyetlere karşı koruyucu olduğu gibi bunlar aynı zamanda ademoğullarına karşı gözle bakmaya, el ve başka yollarla zarar vermeye karşı da koruyucudur.

Nahl Sûresi'nin baş taraflarında yüce Allah nimetin belli başlılarını sözkonusu ettiği gibi burada da soğuğu önleyecek tedbiri zikretmektedir. Çünkü soğuk helake götüren sebeplerdendir. Sûrenin ortalarında da nimetlerin tamamını ve sıcaktan koruyacak olan şeyleri de zikretmiştir. Çünkü sıcak da rahatsız edici hususlardandır. Bundan sonra da: *"İşte O, teslimiyetle itaat edesiniz diye üzerinizdeki nimetini böylece tamamlamıştır."* (Nahl, 81) buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den rivâyete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: "Sen kendisine izin vermediğin halde birisi senin evine bakacak olursa ona bir çakıl taşı atıp gözünü çıkartacak olursan senin üzerine hiçbir vebal olmaz."[186]

İşte bu özel buyruk sahih'te yer alan Abdullah b. Muvaffel'den gelen şu genel buyruğu tefsir etmektedir: O çakıl taşı atan bir adam görünce şöyle demişti: Böyle atma. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu şekilde taş atmayı yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: "Bununla ne bir av avlanılır ne de bir düşmana zarar verilir. Ama böyle bir atış dişi kırabilir, gözü çıkartabilir."[187]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Sehl b. Sa'd'dan rivâyete göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in odasının kapısından içeriye baktı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elinde de başını kaşıdığı demir bir tarak bulunuyordu. Allah Rasûlü: Senin bana baktığını bilseydim bunu gözüne saplardım. Çünkü izin istemek ancak görmekten dolayı emir buyrulmuştur."[188]

Bir grup ilim adamı bunu saldırgan kimsenin saldırısını savmak kabilinden olduğunu zannetmiştir. Çünkü bakan kişi bakışı ile saldırganlıkta bulunan bir

186 Buhârî, 6888.
187 Buhârî, 5479; Müslim, 1954.
188 Buhârî, VII, 211; Müslim, 2156.

kişidir. Dolayısıyla diğer saldırganlara karşı savunma yapıldığı gibi ona karşı da savunma yapılır.

Şâyet durum dedikleri gibi olsaydı o taktirde en kolay yol ile savunma yapılarak önlem alınmalı ve başka bir yolla gitmiyor ise baştan itibaren işe gözünü çıkarmakla başlamak caiz olmazdı. Nasslar da buna aykırıdır. Çünkü o böyle bir kimseye geri gitmesini emretmeden önce ona gözünü çıkaracak şekilde taş atmayı mübah kılmıştır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Senin bana baktığını bilseydim bunu senin gözüne sokardım" buyruğu da böyledir.

Bu ifadeler ile bizzat bakmayı gözü çıkarmayı mübah kılan bir sebep olarak tespit etmiş ve geri durup bu işten vazgeçmesinin emredilmesini sözkonusu etmemiştir.

İşte bu da böyle bir tepkinin bu işi yapmasına karşılık bir cezalandırma türünden olduğuna delildir. Çünkü o ev sahibinin mahremiyetine karşı böyle bir suç işlediğine göre ev sahibinin de çakıl taşı ile ve demir çubuk ile gözünü çıkarma hakkı doğmuştur.

Başkalarının Avretine Bakmak

Başkalarının avretlerine bakmak yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbim ancak hayâsızlıkları haram kılmıştır."* (A'raf, 33) ile: *"Hayâsızlıklara yaklaşmayın."* (En'âm, 151) buyruklarının kapsamına giren haram bir iştir.

Çünkü hayâsızlıklar (fuhşiyat) her ne kadar ferce yahut arka yolda ilişki kurmak hususunda ve buna bağlı dokunmak, bakmak ve daha başka şeyler hakkında zahir bir lafızdır. Nitekim Lut kıssasında da: *"Sizden evvel âlemlerden hiçkimsenin yapmadığı hayâsızlığı mı yapıyorsunuz?"* (A'raf, 80); *"Siz bu hayâsızlığı/fuhşiyatı bile bile mi işlersiniz?"* (Neml, 54); *"Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o bir hayâsızlık/fuhşiyattır."* (İsra, 32) buyurmaktadır.

Fahişe: Fuhşiyat, hayâsızlık aynı zamanda ortada bir mübaşeret/ilişki bulunmasa dahi avreti açmayı da kapsar. Yüce Allah'ın: *"Onlar bir hayâsızlık/fahişe: fuhşiyat yapsalar: Biz atalarımızı da bunun üzerine bulduk derler"* (A'raf, 28) buyurmaktadır.

İşte burada sözü edilen fuhşiyat Beyt'i çıplak olarak tavaf etmeleridir. Onlar (gerekçe olarak) şöyle derlerdi: Biz Allah'a isyan ederken üzerimizdeki elbiseler ile tavaf etmeyiz. Yalnız hums diye bilinenler müstesna idi. Onlar kendi elbiseleri ile tavaf ederlerken başkaları eğer hums denilenlerden (Kureyş ve onların hükmünde olanlardan) bir elbise bulabilirse onu giyinerek tavaf ederdi, değilse

çıplak tavaf ederdi. Şâyet kendi elbisesi ile tavaf edecek olursa artık o elbise ona haram olur bu sebeple onu bir kenara atardı. Bu elbiselere de bundan dolayı (atılmış şey anlamında) "lukaa" denilirdi. Aynı şekilde bir kadın da eğer elbise bulamayacak olursa bir elini fercinin üzerine diğerini ise arkasına koyar böylece tavaf eder ve bu arada şöyle derdi:

اليوم يبدو بعضه أو كله   وما بدا منه فلا أحله

"Bugün onun bir kısmı ya da tamamı görünebilir
Fakat ondan görünen kısmı (ona bakmayı) asla helal etmem."

İşte şanı yüce Allah buna: "Fahişe: hayâsızlık, fuhşiyât" adını vermiştir. Bunun bağlamında da yüce Allah: *"De ki: Rabbim ancak hayâsızlıkları (fuhşiyatı) onların açık olanını, gizli olanını ... haram kılmıştır."* (A'raf, 33) buyurmaktadır. Bu buyruk aynı zamanda hem avretin açılmasını hem de gösterilmesini kapsar. Bunu da sarih lafızlar kullanarak nikâh fiilini açıkça söylemeye "fahşa ve tefahhuş" adının verilmesi desteklemektedir. Buna göre organların açılması ve fiil göz için tıpkı o sözlerin kulak için açıkça söylenmesi gibidir. Bu iki açıklığın (müstehcenliğin) her birine "sıfat/nitelik" adı verilir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Kadın kocasına bir başka kadını ona bakıyormuşçasına nitelendirmesin/özelliklerini anlatmasın" buyurmuştur.[189]

Yine: "Filan kişi filanı nitelendiriyor. Tenin niteliğini gösteren bir elbise ifadeleri kullanılır. Diğer taraftan bunların her birisini kulak için de göz için de açmak ihtiyaç sebebi ile mübahtır. Hatta eğer müstehap yahut vacip olan bir iş ancak bu yolla gerçekleştirilebiliyorsa müstehap olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Maiz'e: Onu (Türkçe'deki tabiri ile sin kafı kullanarak) yaptın mı diye sormasına benzer.[190] Yine peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her kim cahiliye döneminin ağıtı gibi ağıt yakacak olursa siz de onu hiç kinayeli lafız kullanmaksızın babasının bilmem neresini ısırmasını sağlayın"[191] buyruğu gibi.

Maksat şudur: Fuhşiyat (fahişe) lafzı hem çirkin fiili ifade eder hem de fiilin ve o fiilin işlendiği organların açığa çıkartılmasını ihtiva eder. Bu da bunun fahiş olan şeyleri -nikâh akdi ile dahi olsa- kapsaması gibidir. Yüce Allah'ın: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesnâ. Şüphe yok ki o bir hayasızlıktı, (ilâhi) gazaba sebep iğrenç bir iş ve kötü bir yoldu."* (Nisa. 22) buyruğunda böyle bir nikâhın fahişe/hayâsızlık olduğunu haber vermektedir.

189 Buhârî, 2146.
190 Buhârî, 6824. Bu şekil sadece Buhârî'de vardır.
191 Kaynakları daha önce gösterildi.

Şöyle denilmiştir: Bu şüphesiz fuhûşûn gizli şekillerindendir. Böylelikle "fahişe" lafzının fuhuş işlerken tenlerin değmesini kapsadığı gibi fuhuş mahiyetindeki akitleri de kapsadığı açıkça görülmektedir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın"* (Nisa, 22) buyruğu hem nikâh akdini hem cimaı ifade eder. Yüce Allah'ın: *"Onun (hayâsızlığın, fuhşiyatın) gizli olanını da açık olanını da (yasaklamıştır)."* (En'âm, 151) buyruğu da söz ve fiil olarak pek çok türü hakkında umumi bir ifadedir.

Şanı yüce Allah: *"Edep yerlerini/mahrem yerlerini korusunlar"* buyruğu ile: *"Onlar ki başkalarına karşı ırzlarını korurlar; eşlerine yahut sağ ellerinin sahip olduklarına karşı müstesna çünkü onlar kınanmazlar."* (Meâric, 29-30) âyetleri ile fercin mutlak olarak korunmasını emir buyurmuştur. Yine yüce Allah: *"Mahrem yerlerini koruyan erkeklerle mahrem yerlerini koruyan kadınlar."* (Ahzâb, 35) buyruğu ile de fercin korunmasını emretmektedir ki bu buyruk yüce Allah'ın: *"Ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar."* (Tevbe, 112) buyruğuna benzemektedir. Onları korumak ise helal olmayan hususlardan alıkoymak, uzak tutmak demektir.

Gözlere gelince; gözleri açmak ve gözlerle bakmak kaçınılmaz bir şeydir. Bazen kasıt olmadan ansızın insan bir şeye bakabilir ve mutlak olarak gözünü korumak imkânını bulamayabilir. Bundan dolayı yüce Allah kullarına gözlerini korumalarını emir buyurmuştur. Tıpkı Lukmân'ın oğluna sesini kısmasını emrettiği gibi. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda seslerini alçaltanlar/kısanlar Allah'ın kalplerini takva için seçtiği kimselerdir."* (Hucurat, 3) buyruğuna gelince; yüce Allah kayıtsız ve şartsız olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda seslerini kısmaları dolayısı ile övmüş bulunmaktadır.

Bu sebeple onlara bu emrolunmuştur. Bunun gibi bir durum onlara onun huzurunda sesi yükseltmeleri yasak kılınmıştır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda mutlak olarak sesi kısmaya gelince; bu özel ve övülen bir kısmadır. Kulun her durumda mutlak olarak sesini kısması ise mümkündür. Kulun böyle yapması emredilmemiştir. Hatta bir takım yerlerde sesini yükseltmesi dahi emrolunur. Ve bu emir ya vücub ifade eder ya da müstehaplık. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ve sesini (bir miktar) kıs."* (Lukmân, 19) buyurmuştur. Çünkü sesi ve gözü kısmi olarak kısmak kalbe girenleri ve kalpten çıkanları bir arada toplayan bir ortak noktadır. Çünkü işitmek ile kalbe girilir. Ses ile kalpten çıkılır. Nitekim yüce Allah: *"Hem biz ona iki göz vermedik mi? Ve bir dil ve iki dudak."* (Beled, 8-9) buyruğunda da bu iki organı bir arada zikretmiştir. Çünkü kalp, gözlerle ve

bakmak yolu ile durumları bilir. Dil ve ses ise kalpten durumları dışarı çıkartır. Birisi kalbin önderi ve onun haberlerinin taşıyıcısı ve ajanıdır. Öteki de onun tercümanıdır.

Daha sonra yüce Allah: *"Böylesi sizin için daha faziletli ve daha temizdir"* (Bakara, 232) buyurmaktadır. Yine: *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Tevbe, 103); *"Ey ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* (Ahzâb, 33) buyurmaktadır. İzin isteme âyetinde de: *"Eğer size: Geri gidin denilirse geri dönüp gidin. Bu sizin için daha temizdir."* (Nûr, 28) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Onlardan perde arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temizdir."* (Ahzâb, 53) ve: *"Gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir."* (Mücadele, 12) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Allah'ım! Kalbimi su ile, karla ve dolu ile tertemiz et" buyurmuştur.[192]

Cenaze duasında da şöyle buyurmuştur: "... ve onu su ile kar ile dolu ile yıka. Onu günahlarından beyaz bir elbisenin kirlerden arındırılıp temizlendiği gibi arındır."[193]

Buna göre "taharet: temizlik" -Allah en iyi bilendir- rics (pislik) in kendisi olan günahlardan arınmak, zekat ise günahsızlık demek olan taharet/temizlik manasını ve salih ameller ile nemâ/atma, gelişme manasını ihtiva eder. Mağfiret ve rahmet gibi, azaptan kurtulup sevaba erişmek ile şerden uzak kalıp hayrın hasıl olması gibi taharet de hem necasetlerden hem pisliklerden arınmak hakkında sözkonusudur. Yüce Allah da: *"Müşrikler ancak bir necisliktir."* (Tevbe, 28); *"O halde ricsin/pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun."* (Hacc, 30); *"Şüphesiz içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden bir rics/pisliktir."* (Maide, 90) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah münafıklar hakkında da: *"Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar bir rics/pisliktirler."* (Tevbe, 95) buyurmaktadır. Lut kavmi hakkında da: *"Biz onları pis işler yapan ülkeden kurtardık."* (Enbiya, 74) buyurmaktadır. Lut kavminin amelini işleyenler de Lut ve Lut'un aile halkı hakkında: *"Onları kasabanızdan çıkartın. Çünkü onlar oldukça temizlenmek isteyen kimselerdir."* (A'raf, 82) demişlerdi.

Mücahid de: Bunlar erkeklere arka yoldan yaklaşmayı kabul etmeyerek diye açıklamıştır.

---

192 Kaynakları daha önce gösterildi.
193 Müslim, 963.

Helaya girerken de: "Sana pis şeylerden ve pisliklerden sığınırım (el-hubs vel habâis)" denilir.[194]

Aynı zamanda er-ricsden en-necesden el-habisten el-muhbesten de (denilir).

Bu necislik şirkten, münafıklıktan, hayâsızlıktan, zulüm ve benzeri hususlardan ötürü olabilir. Bunlar ise ancak hayâsızlığı ve benzeri diğer işleri terk etmek sûreti ile tevbe yolu ile ortadan kalkar. Bunlardan tevbe eden bir kimse temizlenmiş olur. Değilse o necasetlenmiş demektir. İsterse cünubluktan dolayı su ile gusletmiş olsun. Böyle bir gusül cünubluğun sebep olduğu hades halini kaldırmakla birlikte kalbinin ve iç dünyasının kendisi ile kirlendiği hayâsızlığın pisliğini üzerinden kaldırmaz. Çünkü o su ile gusletmenin kaldıramadığı bir necisliktir. O necisliği ancak ölene kadar devam eden samimi/nasuh tevbe suyu ile yıkanmak giderir.

İşte İbn Ebu Dünya ile başkalarının naklettiği şu rivâyetin manası budur: Bize Süveyd b. Said tahdis etti, bize Müslim b. Halid İsmail b. Kesir'den tahdis etti, o Mücahid'den şöyle dediğini rivâyet etti: "O işi -Lut kavminin işini kastediyor- yapan kimse semadaki her damla ile yerdeki her bir damla ile sonuna kadar yıkansa dahi necis kalmaya devam eder."[195]

Bunu İbnu'l-Cevzî rivâyet etmiştir.

el-Kasım b. Halef de "Kitabu Zemmi'l-Livât" adlı eserinde kendi senediyle Fudayl b. İyaz'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Lut kavminin amelini yapan bir kimse semadan inmiş bütün yağmur damlaları ile yıkansa dahi Allah'ın huzuruna pis olarak çıkacaktır."[196] Ebu Muhammed el-Hallal da el-Abbas el-Haşimi'den bunu merfu olarak rivâyet etmiştir.[197]

İbrahim'in Alkame'den onun Mesud'dan naklettiği Lut kavminin amelini yapan iki kişi eğer denizdeki sularla yıkanacak olsalar bunun onlara bir faydası olmaz. Tevbe etmeleri hali müstesnadır.[198]

194 Buhârî. 142; Müslim. 375.

195 Buna yakın bir ifadeyi (İbnu'l-Cevzî), el-Mevzûat, III, 112'de ve ayrıca bunu Zemmu'l-Hevâ, s. 208'de Fudayl b. İyad'ın sözü olarak nakletmiş bulunmaktadır.

196 Az önce geçtiği gibi bunu İbnu'l-Cevz'i, Zemmu'l-Hevâ adlı eserinde el-Heysem b. Halef yolu ile zikretmiştir. Allah en iyi bilendir.

197 İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuât, III, 112; Deylemi, Müsnedü'l-Firdevs'de rivâyet etmiştir. Ayrıca bk. Keşfu'l-Hafa, II, 219.

198 İbn Hibban, el-Mecluhi, I, 299; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuât, III, 112; Zemmu'l-Hevâ, s. 208.

Hadisi ve bunun benzeri sözleri merfu olarak zikretmek münkerdir. Çünkü böyle ifadeler selefin sözlerinden diye bilinmektedir.

Aynı şekilde Ebu Hureyre ve İbn Abbas'dan da şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe irad edip hutbesinde şöyle buyurdu: "Her kim bir kadına yahut bir çocuğa yahut bir erkeğe arkasından yaklaşacak olursa kıyamet gününde bir leşten daha kötü bir şekilde kokarak haşr edilir. İnsanlar ondan oldukça rahatsız olur. Sonunda Allah onu cehenneme sokar. Allah amelini boşa çıkartır. Ondan herhangi bir harcamayı veya bir fidyeyi kabul etmez. Ateşten bir tâbut içine yerleştirilir ve o tâbut üzerine demirden çiviler ile çakılarak kapatılır. Bu çiviler onun yüzüne ve bedenine saplanır." Ebu Hureyre dedi ki: Bu tevbe etmeyenler için böyledir.[199]

Buna sebep ise Lut kavminin amelini terk eden bir kimse Kur'an-ı Kerim'in delalet ettiği gibi temizlenmiş bir kimse olacağından dolayıdır. Fakat bu işi yapmayı sürdüren bir kimse böyle bir işten temizlenmiş olmayacağı için necisliği devam eder. Çünkü temizliğin zıddı necisliktir.

Necasetin Türleri

Ancak necaset türlü türlüdür ve hükümleri birbirinden farklıdır.

İşte bundan dolayı bazı fakihler hataya düşmüşlerdir. Onlar Kur'an-ı Kerim'in yüce Allah'ın: *"Eğer cünub iseniz temizleniniz."* (Maide, 6) buyruğu ile cünubluktan taharetlenmeyi/temizlenmeyi isteyen Kur'an'ın delaletini görünce şöyle demişlerdir: Bu durumda cünub bir kimse necis olur. Diğer taraftan sahih'te Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadise göre peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz mümin necis olmaz" buyurmuştur.[200] Ebu Hureyre cünub olduğu halde peygamber Efendimize görünmemek için ve onunla bu haliyle aynı mecliste oturmaktan hoşlanmadığı için saklandığı zaman bu sözleri söylemişti. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözkonusu olmayacağını belirttiği bu necislik Ebu Hureyre'nin zannettiği su ile temizlenmekle giden necasettir. Cünubluk ise meleklerin içinde cünub bir kimsenin bulunduğu bir yere girmesine manidir.

İmam Ahmed dedi ki: Cünub bir kimse elini az miktardaki bir suya koyacak olursa su necis olur. Bu sebeple onun mezhebine mensup bazı kimseler onun maddi necisliği kastettiğini zannetmişlerdir. Halbuki o hükmi necaseti kastetmiştir. Çünkü fer hiçbir zaman asıldan daha güçlü olamaz. Su da hiçbir zaman be-

199 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ, 207'de Hallal'den Davud b. el-Mecd'in rivâyeti olarak. Bu ise hadis uydurmakla meşhur bir kişidir.

200 Buhârî, 283; Müslim, 371.

denden daha büyük olamaz. Aksine olabileceği en ileri derece beden ile kaim olan engelin onunla kaim olmasıdır. Cünub ise namaz kılmaktan men edilmiştir. Böylece su da kendisi ile namaz kılmak kastı ile abdest alınmayan tahir/temiz bir su olur. "Zekat: temizlik, arınmışlık" ise artışı ve çoğalışı da ihtiva eder. Ekin gibi. Bununla birlikte "taharet" de bazı hallerde onun anlamının kapsamına dahildir. Çünkü herhangi bir şey eğer kendisini açıklayan şeyden[201] temizlenirse gelişmiş, düzelmiş özü itibari ile artmış olur. Lüzumsuz artıklardan kurtarılan ekin gibi. Yüce Allah: *"Eğer Allah'ın üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı, sizden hiçbir kimse ebediyyen temize çıkamazdı, fakat Allah dilediğini temize çıkarır."* (Nûr, 21); *"Tertemiz bir cana başka bir can karşılığında olmaksızın kıydın öyle mi?"* (Kehf, 74) ve: *"Onu temizleyen muhakkak felah bulmuştur."* (Şems, 9) buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Geri dönün. O sizin için daha temizdir."* (Nûr, 28) buyurmaktadır. Şüphesiz geri dönmek müminin temizliğini ve arınmışlığını artıran salih bir ameldir. Yine yüce Allah: *"Bu sizin kalpleriniz için de daha temizdir, onların kalpleri için de."* (Ahzâb, 53) buyurmaktadır. Çünkü böylesi şüpheye düşüren sebeplerden uzak durmak demektir. Bu da günahlardan uzak durmak ve onlara yaklaşmamak, onlarla arasında mesafe koymak türündendir. Yüce Allah bu işin her iki kesimin kalpleri için de daha temiz olduğunu haber vermektedir. Bizim üzerinde durmak olduğumuz âyet-i kerimedeki: *"Müminlere söyle ki gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar. Mahrem yerlerini korusunlar. Böylesi onlar için daha temizdir."* (Âyet 30) buyruğuna gelince; gözü haramdan korumak ve mahrem yeri korumak günahların pisliğinden uzak durmayı ihtiva ettiği gibi insanın kendileri ile arınıp temizlendiği salih amelleri de ihtiva eder. Bu ise daha büyük bir temizliktir. Temizlik (zekat) aynı zamanda temiz olmayı (taharet) ı da ihtiva eder. Çünkü onda günahları terk etmek manası ile hasenatı işlemek manası vardır. Bundan dolayı bazen taharet ile bazen artış ve temizlenmek ile açıklanır. Bunun manası da her iki hususu kapsar. Her ne kadar yüce Allah'ın: *"Mallarından bir sadaka al ki, bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Tevbe 103) buyruğu gibi buyruklarda Kur'an-ı Kerim'de onunla birlikte taharet de zikredilmiş olsa bile. Çünkü sadaka günahlardan temizlenmeyi gerektirir ve aynı zamanda salih amel işlemek olan arınmayı/zekatı gerektirir. Tıpkı gözü haramdan korumanın ve mahrem yerini korumanın onlar için daha temiz ve arındırıcı olduğu gibi. Bu ikisi ise günahlardan uzak durmak ve organları (günahlardan) korumakla olduğu gibi tevbe ile ve ihsanın kendisi olan sadaka ile de olur. Bu

201 Muhtemelen kendisini kirleten şeyden anlamında "yufessiruhu" yerine "yuneccihusu" olabilir.

ikisi de takva ve ihsanı güçlendiren hususlardandır. Esasen *"Şüphesiz Allah da takva sahibi olanlarla ve ihsan edici olanlarla beraberdir."* (Nahl, 128)

Tirmizi sahih olduğunu belirterek Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: İnsanların cehenneme girmelerine en çok neyin sebep olduğuna dair soru soruldu. O: "İçi boş iki organ olan ağız ve fercdir" buyurdu. İnsanların cennete girmelerine en çok neyin sebep olduğuna dair soru sorulunca da: "Allah'a karşı takvalı olmak ve güzel ahlak" buyurdu.[202]

Ferci korumak gözü harama bakmaktan sakınmak da Allah'a karşı takvalı olmanın kapsamına girer. Yaratılmışlara iyilikte bulunmak, onlara eziyet etmekten uzak durmak da güzel ahlakın kapsamına girer. Bunun ise sabra ihtiyacı vardır. Yaratılmışlara iyilik ise merhametten kaynaklanır. Şanı yüce Allah: *"Birbirlerine sabrı tavsiye edenler, merhametli olmayı tavsiye edenler"* (Beled, 17) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah burada da: "Zekatı: Arınıp temizlenmeyi" daha önce geçen: *"Eğer Allah'ın üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı, sizden hiçbir kimse ebediyyen temize çıkamazdı."* (Nûr, 21)buyruğunda geçtiği gibi de burada zikretmiş bulunmaktadır.

Şüphesiz günahlardan uzak durmak kötülüğün sona ermesi hayrın hâsıl olması demek olan zekatı/temizlenip arınmayı gerektirir. İflah olanlar/korktuklarından emin olduklarını elde edenler ise görevlerini/farzları eda edip haram kılınmış şeyleri terk edenlerdir. Tıpkı yüce Allah'ın Bakara Sûresi'nin baş tarafında: *"Elif, Lâm, Mîm. Bu, o Kitaptır ki; onda (Allah tarafından gönderildiğinde) hiç şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidâyettir."* (Bakara, 1-2) diye başlayan âyetlerle nitelendirdiği gibi ve: *"Onu temizleyen muhakkak felah bulmuştur."* (Şems, 9) buyruğunda dile getirdiği gibi.

Şanı yüce Allah bunların iflah olanlar olduklarını haber verdiğine göre aynı zamanda iflah olanlar kurtulanların takva sahibi kimselerin de *"Onlar, gayba iman ederler. Namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infâk ederler."* (Bakara, 3) olduklarını haber verdiğine göre nefsini temizleyip arındıran kimsenin de iflah olup kurtulan olduğunu bildirdiğine göre işte bu "zekat/temizlenip arınma"ın Bakara Sûresi'nin baş tarafında sözkonusu edilen hususları düzenlediğine delildir. Ayrıca yüce Allah'ın: *"Sen kendilerini temize çıkaranları görmedin mi?"* (Nisa, 49) buyruğu ile: *"Kendinizi temize çıkarmayınız. O kimin takvalı olduğunu en iyi bilendir."* (Necm, 32) buyruklarında geçen kulla-

202 Tirmizi, 2004; İbn Mace, 4246; Ahmed, II, 391; İbn Hibban -el-İhsan-, 476; Beğavi, Şerhu's-Sünne, 3498. Hadis sahihtir.

rın kendi kendilerini temize çıkartarak tezkiye etmeleri ise onların kendi nefisleri hakkında temiz/zâkiye olduğunu haber vermeleri ve buna inanmalarıdır. Yoksa Allah'ın o nefsi temiz kıldığı manasına değildir. Yüce Allah İbrahim (aleyhisselâm) hakkında da: *"Rabbimiz! Onların (müslüman olan zürriyetimin) arasında kendilerinden onlara âyetlerini okuyan, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten, onları (şirk ve isyandan) arındıran bir peygamber gönder."* (Bakara, 129) ve: *"Andolsun ki Allah mü'minlere, ... bir lütufta bulunmuştur."* (Âl-i İmrân, 164) ile: *"O ümmiler arasında kendilerinden ... bir peygamber gönderendir."* (Cuma, 2) buyurmaktadır. Bu buyrukları ile kullarına birkaç yerde onlara rasûl göndermek sûretiyle lütfunu hatırlatmaktadır. İşte bunlar yüce Allah'ın onun ile göndermiş olduğu dört husustur: Âyetlerini onlara okuması, onları temizleyip arındırması ve onlara kitabı ve hikmeti öğretmesi.

Şanı yüce Allah kitabı ve hikmeti öğretmesini: *"Allah'ın, size kendisi ile öğüt vermek üzere indirdiği Kitabı ve hikmeti düşünün."* (Bakara, 231) ve: *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."* (Ahzâb, 34) gibi buyruklarda bağımsız olarak sözkonusu etmiştir. Çünkü onlara âyetlerini okuyup onları temizleyip arındırması bütün müminler için umumi bir husustur. Tilavet yüce Allah'ın kelamını onlara tebliğ etmektir. Bunun ise her mümin için kaçınılmaz bir tarafı vardır. Onları arındırmak (tezkiye) ise işittikleri ve kendilerine okunan âyetlerden ortaya çıkan salih amel yolu ile kendilerini tertemiz etmektir. Birincisi onların âyetleri dinlemesi ikincisi ise onların itaat etmeleridir. Müminler ise işittik ve itaat ettik derler. Birincisi onların ilmini, ikincisi onların amelini ifade eder.

"İman Söz ve Ameldir"

İman söz ve ameldir. Bu sebeple onlar Allah'ın âyetlerini işitip kalpleri ile onları belleyip onları sevip gereklerince amel ettikleri ve yüce Allah'ın haklarında: *"O inkâr edenlerin durumu (ile peygamberin durumu) bağırıp çağırıştan başka bir şey duymayan (hayvan)lara haykıran kimsenin haline benzer. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onun için akıl erdirmezler."* (Bakara, 171) diye buyurduğu kimseler gibi olmadıkları ve bu âyetler gereğince amel ettikleri taktirde bununla arınıp temizlenirler ve kurtuluşa eren müminlerden olurlar. Yüce Allah da: *"Allah aranızdan iman edenleri ve kendilerine ilim verilmiş olanları derecelerle yükseltir"* (Mücadele, 11). Onların zıttı hakkında da: *"Bedeviler küfür ve nifak bakımından daha beterdir. Allah'ın Rasûlü'ne indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye de daha layıktırlar."* (Tevbe, 97) buyurmak sûretiyle bu gibi kimselerin kâfirlikleri, münafıklıkları ve cahillikleri bakımından en ileri kimseler olduklarını haber vermektedir. Böyle bir hal ise iman ve ilmin zıttıdır. Çünkü Allah'ın âyetlerini dinle-

yip o âyetler ile arınıp temizlenmek herkes için bir görevdir. Çünkü yüce Allah'ın kendisine gönderdiği Rasûlüne bildirmiş olduğu efendisinin risaletini dinlemesi her bir kul için kaçınılmaz bir husustur. İşte bu imanın esasını teşkil eden ve görev olarak yerine getirilmesi gereken dinlemedir. Emrolunan işleri yapmak, yasak olanları da terk etmek sûretiyle tezekki etmek/temizlenip arınmak da kaçınılmaz bir husustur. Bu iki husus zorunludur, onlarsız olmaz.

Kitabı ve hikmeti bilmeye gelince; bu farz-ı kifayedir. Herkesin muayyen olarak Kitabı lafzını ve manasını bilen hikmetin tamamını bilen bir âlim olması icab etmez. Fakat müminlerin hepsi bunu yerine getirmekle muhataptır ve onların hepsine bu bir görevdir. Tıpkı onların tamamının cihad ile muhatap olmaları gibi. Fakat bunun vücubu daha önce ve cihadın vücubundan daha vurgulu ve köklüdür. Çünkü cihadın aslı odur. O olmasaydı insanlar ne için çarpışacaklarını da bilemezlerdi.

Bundan dolayı Rasûlün ve müminlerin bunu yerine getirmeleri cihad emrini yerine getirmelerinden önce olmuştur. Cihad dinin tepesidir. Onun bir dalı ve tamamlayıcı unsurudur. Bu ise dinin aslı, temeli, ana direği ve başıdır. Risaletin maksadı vacibleri ve müstehapları bütünüyle yerine getirmektir. Şüphesiz Allah'ın kitabını dinleyip ona iman etmek, haram dediklerini haram bilmek, helal kıldıklarını helal kabul etmek, muhkemi gereğince amel etmek, müteşabih olanına iman etmek herkes üzerinde bir görevdir. İşte yüce Allah'ın: *"Kendilerine verdiğimiz Kitabı gereği gibi okuyanlar (var ya?) İşte bunlar ona (kitaplarına) iman ederler."* (Bakara, 121) buyruğunda sözü edilen "tilavet/okumak" budur. Yüce Allah bu buyruğuyla onu gerçek şekilde okuyanların durumuna dair haber vermekte, onların ona iman ettiklerini zikretmektedir. Ashabdan, tabiinden ve diğerlerinden olan ümmetin selefi de böyle demişlerdir.

"Yüce Allah'ın: *"Hakkıyla korkun"* (Âl-i İmrân, 102) buyruğu: *"Allah yolunda hakkıyla cihad edin."* (Hacc, 78) ve: *"Allah'tan hakkıyla korkun."* (Âl-i İmrân, 102) buyruklarına benzer.

Kur'an-ı Kerim'in tamamını hıfzetmek, bütün manalarını kavramak, sünnetin tamamını bilmek ise herkes üzerine bir görev değildir. Fakat kulun Kur'an-ı Kerim'den ihtiyaç duyacağı kadarını ezberleyip manalarını bilmesi sünnetten de o kadarını bilmesi bir görevidir. Kur'an-ı Kerim'in tamamını işitip dinlemesi gerekir mi hususunda ise görüş ayrılığı vardır. Fakat her kul hakkında bir görev olan hikmet bilgisi ise kitabın ve peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ve ümmetine öğrettiği hikmetin bilgisi değildir. Aksine bu ancak Allah'ın Rasûlüne

indirmiş olduğu lafızların manaların fiillerin ve maksatların sınırlarını bilmek ile mümkün olabilir. Bu da herkes üzerine bir görev değildir.

Yüce Allah'ın: *"Artık kendinizi temize çıkarmayın. O kimin takvalı davrandığını en iyi bilendir."* (Necm. 32) buyruğu temizlenmenin/zekat takvanın kendisi olduğuna delildir. Takva da bir arada iki hususu ihtiva eder. Hatta günahları terk etmek iyilikleri yapmayı gerektirir. Çünkü insan hâris ve hemmâmdır (hâris, ekip biçen, hemmâm, çalışıp çabalayan, gayret gösteren demektir). O kötülükleri yapmak istemeyi ve fiilen yapmayı ancak iyilikleri yapmak istemek ve iyilikleri yapmak sûreti ile bırakır. Çünkü aynı anda her iki isteğin nefiste bulunmaması sözkonusu değildir. Aksine insan tabiatı itibari ile isteyen/irade sahibi ve fiil işleyen birisidir. Bu da bu hususun sebebinin insanın kendisi ile cenneti hak ettiği zekat/temizlenip arınma ve takva olduğuna delildir. Nitekim Buhârî'nin Sahih'inde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Bana çeneleri arasında olan ile bacakları arasında olanın teminatını verene de ben de cenneti garantiliyorum" buyurmuştur.[203]

Arınıp temizlenen de kurtuluşa ermiş olur. Böylelikle cennete girer. Arınıp temizlenmek hayrın elde edilmesini şerrin de ortadan kalkmasını ihtiva eder. Hayır elde edilip şer de ortadan kalkarsa -ilim ve amelden- kişi bir nura, hidâyete, bilgiye ve daha başka şeylere sahip olur. Amel sebebi ile de muhabbet, inâbe/Allah'a yöneliş, haşyet ve daha başka hususları elde eder. Bu da bu yasakları terk eden emrolunan hususları yerine getiren kimse için böyledir. Yine böyle bir kimsenin bir kudreti ve bir de otoritesi olur. İşte bunlar yani ilim, amel, kudret, güzel irade, kemal sıfatlarıdır. Bu hususta rivâyetler de gelmiş bulunmaktadır. Ayrıca gözünü haramdan koruyan kimsenin kalbinde bir nur ve bir muhabbet de var olur. Nitekim bu hususu ilimleriyle amel eden alimler tecrübe etmiş bulunmaktadır.

İmam Ahmed'in Müsned'inde şu rivâyet yer almaktadır: Bize Attâb, Abdullah'tan -yani Abdullah b. el-Mübarek'den- tahdis etti, bize Yahya b. Eyyub, Abdullah b. Zahr'dan bildirdi. O Ali b. Yezid'den, o Kasım'dan, o Ebu Umame'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "Bir müslüman bir kadının güzelliklerine bakıp da sonradan gözünü ondan alıkoyarsa mutlaka Allah ona onun (zevkinin) yerine tadını alacağı bir ibadet nasip eder."[204]

203 Buhârî, 6474.

204 Ahmed, V. 264; Asbahani, et-Tergib, II, 292, el-Bânî, Silsiletu Ahadisil Daife, 1064'de er-Rüyani tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir. Senedi oldukça zayıftır.

Bunu Ebu Bekr b. el-Enbari de kendisinin Emali adlı eserinde İbn Ebu Meryem'in Yahya b. Eyyub'dan böylece rivâyet ettiği bir hadis olarak zikretmektedir ki onun da lafzı şöyledir: "Kim bir kadına bakıp da onu görür görmez derhal gözünü ondan sakınacak olursa Allah ona tadını alacağı bir ibadet nasip eder."[205]

Bunu Ebu Nuaym de el-Hilye adlı eserinde rivâyet etmiştir: Bize İbrahim b. Muhammed b. el-Hasan tahdis etti, bize Muhammed b. Yakub tahdis edip dedi ki: Bize Ebu'l-Yeman tahdis etti, bize Ebu Mehdi, Said b. Sinan, Ebu Zahiriye'den tahdis etti, o Kesir b. Murre'den, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İlk bakış hatadır. İkincisi kastendir. Üçüncüsü iyice bakmaktır. Müminin kadının güzelliklerine bakması iblisin zehirli oklarından bir oktur. Her kim bakışı Allah korkusundan ve onun nezdindeki nimetleri ümit etmekten ötürü terk edecek olursa yüce Allah bundan dolayı ona zevkini alacağı bir ibadet ile mükafat verir."[206]

Bunu Ebu Cafer el-Haraiti de "Kitabu İ'tilali'l-Kulub" adlı eserinde şöylece rivâyet etmektedir: Bize Ali b. Harb tahdis etti, bize İshak b. Abdulvahid tahdis etti, bize Huşeym tahdis etti, bize Abdurrahman b. İshak, Muharib b. Disâr'dan tahdis etti, o Cebele'den, o Huzeyfe b. el-Yeman'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kadına bakmak iblisin oklarından zehirli bir oktur. Her kim Allah korkusuyla o bakışı terk edecek olursa Allah da ona tadını kalbinde hissedeceği bir iman ile mükafat verir."[207]

Bunu Ebu Muhammed el-Hallal de Abdurrahman b. İshak en-Numan b. Sa'd'den o Ali'den diye rivâyet etmiştir. Bu rivâyetinde de ok sözkonusu edilmektedir. Bunu ayrıca Ebu Nuaym de rivâyet etmiştir: Bize Abdullah b. Muhammed -ki o Ebu Şeyh'dir- bize tahdis edip dedi ki: Bize Şuayb b. Seleme tahdis etti, bize Esmed b. Muhammed, Mûsâ'dan -yani b. Ukbe'den- tahdis etti, o Kasım b. Muhammed'den, o Âişe'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bir kadına bakabilecekken güzelliklerine o kadının güzelliklerinden gözlerini sakındıran bir kulun kalbine Allah, mutlaka lezzetini hissedeceği bir ibadet sokar (böyle bir ibadet yapmasını sağlar)."[208]

205 Taberani. Kebir. 7842: İbn Adiyy, el-Kâmil. V, 152.
Heysemi, Mecmai Zevaid. VIII, 62'de şöyle demektedir. Senedinde Ali b. Zeyd vardır. O metruk bir ravidir. Hadisi ayrıca İbnu'l-Enbari'den İbnu'l-Cevzi, Zemu'l-Hevâ, s. 140'da zikretmiştir. Abdullah b. Zahr sebebi ile oldukça zayıftır.

206 Ebu Nuaym, Hilye, II, 101.

207 el-Kudai, Müsned-i Şihâb, I, 21: Hâkim, IV, 313. 314: Taberani, Kebir, 10363, hadis zayıftır.

208 Ebu Nuaym, II, 187; İbn Adiyy. V, 372. İsmed b. Muhammed'in biyografisini anlatırken zikretmektedir. Hadisin musibeti de odur.

İbn Ebu'l-Fevâris de İbnu'l-Cevzî yoluyla Muhammed el-Müseyyeb'den rivâyet etmektedir: Bize Abdullah tahdis edip dedi ki: Bana el-Hasan Mücahid'den şöyle dediğini tahdis etti: Allah'ın haram kıldığı şeylerden gözü alıkoymak muhabbetullahın meydana gelmesini sağlar.[209]

Müslim Sahih'inde rivâyet etmektedir: Yunus b. Ubeyd, Amr b. Said'den o Ebu Zür'a b. Amr b. Cerir'den o dedesi Cerir b. Abdullah el-Beceli'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ansızın bakışa dair soru sordum. O bana gözümü başka tarafa çevirmemi emretti.[210]

Bunu İmam Ahmed de Huşeym'den o Yunus'dan böylece rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai de yine onun naklettiği bir hadis olarak rivâyet etmişlerdir. Ayrıca Tirmizi: Hasen sahihdir demiştir.

Bir rivâyette de o: "Gözünü önüne eğ." Yani yere bak, buyurmuştur. Ama gözünü başka tarafa çevirmek daha genel bir ifadedir. Çünkü gözü başka tarafa çevirmek yere bakmak ile de olur başka bir tarafa bakmak sûretiyle de olur.

Ebu Davud dedi ki: Bize İsmail b. Mûsâ el-Fezari tahdis etti, bize Şerik Rabia el-İyadi'den tahdis etti, o Abdullah b. Bureyde'den o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali'ye: "Ey Ali! Bir defa baktın mı arkasından bir daha bakma. Çünkü ilki senin olsa bile diğeri senin (günahsız bakışın) değildir" buyurdu.[211]

Bunu Tirmizi de Şerik'in naklettiği bir hadis olarak rivâyet etmiş olup: Garibdir, biz bunu ancak onun rivâyet ettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir.

Sahih'te Ebu Said'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Yollara oturmaktan sakınınız." Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Orada oturduğumuz meclislerimizden kaçınmamız bizim için imkânsızdır dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Eğer dediğimi yapmıyorsanız o halde yolun hakkını veriniz" buyurdu. Ashab: Peki ey Allah'ın Rasûlü! Yolun hakkı nedir diye sordular. O: "Gözü (harama bakmaktan) alıkoymak, rahatsızlık vermekten uzak durmak, selâmı almak, iyiliği emredip münkerden alıkoymaktır" buyurdu.[212]

209 Zemmu'l-Hevâ, s. 141.
210 Müslim, 2159.
211 Tirmizi, 2777; Ebu Davud, 2149; Ahmed, V, 353, 357; Beyhaki, VII, 90; Hâkim, II, 194; Beğavi, Şerhu's-Sünne, IX, 23. Hadis hasen yahut sahihtir.
212 Buhârî, 2465; Müslim, 2121.

Bunu Ebu'l-Kasım el-Beğavi de Ebu Umame'den diye rivâyet etmiştir. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "Siz bana altı şeyin teminatını veriniz. Ben de size cennetin teminatını vereyim: Biriniz konuştuğu taktirde yalan söylemesin, ona bir emanet verildiği zaman ona hainlik etmesin, söz verdiği zaman sözünü yerine getirsin, gözlerinizi (haramdan) koruyun, ellerinizi (haramdan, zulümden) geri çekin ve fercleriniz koruyun."[213]

Çünkü bakmak kalbin bozuluşuna davetiyedir.

Seleften birisi şöyle demiştir: Bakmak kalbe ulaşan zehirli bir oktur. Bundan dolayı Allah bütün bunlara sebep teşkil eden gözü harama bakmaktan sakınmayı emrettiği gibi fercleri korumayı da emir buyurmuştur.

Taberani'de Ubeydullah yolu ile İbn Yezid'den o Kasım b. Ebu Umame'den merfu olarak şu rivâyet yer almaktadır: "Ya gözlerinizi harama bakmaktan korur fercleriniz muhafaza eder ve dosdoğru bakarsınız yahut da sizin yüzleriniz tersyüz edilecektir."[214]

Taberani de dedi ki: Bize Ahmed b. Züheyr et-Tüsteri tahdis edip dedi ki: Biz Ali b. Muhammed b. Hafz b. Ömer ed-Darir el-Mukri'ye okuduk. Bize Yahya b. Ebu Kesir tahdis etti, bize Huzeyn b. Süfyan, Abdurrahman b. İshak'tan tahdis etti, o Kasım b. Abdurrahman'dan, o babasından, o İbn Mesud'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz bakmak iblisin zehirli oklarından bir oktur. Allah korkusundan dolayı onu terk eden bir kimseye Allah onun yerine kalbinde tadını alacağı bir iman verir."[215]

Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği Sahih'te yer alan hadise göre peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Gözlerin zinası bakmaktır" buyurmuştur.[216] deyip hadi-

213 Taberani, Kebir, 8018; Evsat, 5111 -Mecma-; Senedinde Fedale b. ez-Zübeyr vardır ki, Mecmau Zevaid, X, 301'de belirtildiği üzere zayıf bir ravidir; İbn Hibban, el-Mecruhin, II, 204; Hatib, VII, 302; İbn Adiyy, VI, 2047. İbn Adiyy bunu Fedale'den mahfuz olarak gelmemiş hadisler arasında saymıştır. Ben bu hadisi (Beğavi'nin) Şerhu's-Sünne adlı eserinde bulamadım. Ama İbnu'l-Cevzi ve İbn Kesir bunu Beğavi yolu ile Zemmu'l-Hevâ, s. 138, 377'de rivâyet etmişlerdir. Hadisi ayrıca Ahmed, V, 323; Hâkim, IV, 354, 359'da Ubade b. es-Samit yolu ile rivâyet etmişlerdir. Şeyh Nâsuriddin Elbani Silsiletu Ahadisi Sahiha, 1470'de hasen olduğunu belirtmiştir.

214 Taberani, Kebir, 7840. Senedinde Ubeydullah b. Zahr, Ali b. Yezid'den diye kayıt vardır ki her ikisi de bu hadisin musibetidir. Çünkü ikisi de zayıf ravilerdir. Fakat Mecmaü'z-Zevaid, VIII, 63'de sadece Ali b. Yezid el-Elhani'den ötürü illetli olduğunu ifade etmiştir.

215 Taberani, Kebir, 10362. Senedinde Abdurrahman b. İshak vardır ki o da zayıf bir ravidir. Bir not: Mecmau Zevaid, VIII, 63'de: Senedinde Abdullah b. İshak vardır ki o da zayıf bir ravidir şeklinde bir tashif/tahrif olmuştur.

216 Kaynakları daha önce gösterildi.

sin geri kalanını zikretti. Hadisi Buhârî muallak olarak Müslim de müsned olarak rivâyet etmiştir. Onlar bir kimsenin tüysüzlere dikkatlice bakmasını yasaklar ve bu işi yapan kimseyi dinine bağlılık hususunda zan altında tutarlardı.[217]

İlim adamlarının birçoğunun kanaatine göre kadının da yabancı erkeklere şehvetli olsun şehvetsiz olsun bakması kesinlikle caiz değildir.

"Nûr, İlim ve Hikmet"

Şeyhulislâm dedi ki: Nûr, ilim ve hikmete gelince; Yûsuf (aleyhisselâm) kıssasında yer alan yüce Allah'ın: *"Tam ergenlik çağına varınca kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte iyilk yapanları Biz, böyle mükâfatlandırırız."* (Yûsuf, 22) buyruğu buna delildir. Burada vadedilen her ihsan edici kişiyedir. Ayrıca bu sûrede yüce Allah gözün haramdan korunması, fercin/iffetin korunması emredilip ayrıca bu türden âdemoğlunun işlemesi kaçınılmaz olan hususlardan tevbe etmeyi emredişinden sonra bu sûrede nur âyetini zikretmektedir.

Ebu Abdurrahman es-Sülemi dedi ki: Ebu'l-Huseyn el-Verrak'ı şöyle derken dinledim: Haram olan bir yere bakmaktan gözünü alıkoyan bir kimseye bundan dolayı yüce Allah kendisi ile hidâyet bulacağı ve yine kendisi ile Allah'ın razı olacağı yolu gösterip hidâyete ileteceği, dini üzerinde bir hikmeti ona miras verir.[218]

Çünkü karşılık amelin türünden verilir. Sevilen bir şeye bakmayı Allah için terk edecek olursa Allah da onun yerine ona ondan daha çok seveceği bir şeyi verir. Eğer gözün nuru ile bakmak hoş olmayan bir şeyse yahut da Allah'ın hoşlanmadığı bir şeye bakınıyor ise (bunu Allah için terk ettiği taktirde) Allah da ona kalbinde bir nur verir ve kendisi ile hakkı göreceği bir basiret ihsan eder.

Şah el-Kermani dedi ki: Haramlardan gözünü koruyup içini de devamlı murakebe (Allah'ın gözetimi altında olduğu şuuru) ile, dışını sünnete tabi olmakla imar edip kendisini helal yemeye alıştırıp nefsini şehvetlerden alıkoyan kimsenin hiçbir feraseti hata etmez.[219]

Adamın ilmi düzgün bir halde olup o da hakkı bilip gereğince amel etse ve hakka uysa artık o kişi cenneti hak eden zeki/tertemiz ve takvalı birisi olur.

217 Buradaki: Yasaklarlardı sözünü İbnu'l-Cevzi senetten birden çok kişiden Zemmu'l-Hevâ adlı eserinde tüysüzlere bakmanın ve onlarla oturup kalkmanın yasak oluşu babında zikretmiş bulunmaktadır.

218 İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ, Ebu Abdurrahman es-Sülemi, s. 141.

219 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bunu ise Beğavi'nin rivâyeti ile meşhur Ebu Umame hadisi desteklemektedir: Bize Tâlut b. Abbâd tahdis etti bize Feddal b. Cübeyr tahdis etti: Ebu Umame'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "Siz bana altı şeyin teminatını verin ben de size cennetin teminatını vereyim: Biriniz konuştu mu yalan söylemesin, ona bir emanet verildi mi hainlik etmesin, söz verdi mi sözünden caymasın, gözlerinizi harama bakmaktan alıkoyun, ellerinizi (zulümden/haramdan) uzak tutun ve ferclerinizi koruyun."[220]

İşte o bu altı hasleti yerine getiren kimselere cennetin teminatını vermiştir. İlk üçü ile münafıklıktan uzak kalınır, diğer üçü ile de fâsıklıktan uzak kalınır. Muhataplar da müslümanlardır. Eğer münafık değilse o halde mümindir. Eğer fâsık değilse o halde takvalı birisidir ve cenneti hak eder.

İbn Ebu Dünya'nın naklettiği şu rivâyet de buna uygundur: Bize Ebu Said el-Medeni tahdis etti, bana Ömer b. Sehl el-Mâzini tahdis edip dedi ki: Bana Ömer b. Muhammed b. Suhban tahdis etti, bana Saffan b. Süleym Ebu Hureyre'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Allah'ın haramlarına bakmaktan korunan bir göz Allah yolunda uykusuz bir göz ve Allah korkusundan ötürü sinek başları gibi (yaşların) çıktığı bir göz müstesna kıyamet gününde bütün gözler ağlayacaktır."[221]

Yüce Allah'ın: *"Onlardan bir kısmına bunlarla kendilerini imtihan edelim diye dünya hayatının süsü olarak verip, faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme."* (Taha, 131) buyruğu ise insanların mallarına, elbiselerine, sûretlerine ve bunların dışındaki dünya metaı olan şeylere bakmayı/göz dikmeyi kapsar. Gözler ve sûretler Allah'ın kendilerine bakmayacağı şeylerdir. Nitekim Müslim'in Sahih'inde Ebu Hureyre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Muhakkak Allah sizin sûretlerinize de mallarınıza da bakmaz. O ancak sizin kalplerinize ve amellerinize bakar" buyurmuştur.[222]

Yüce Allah: *"Hâlbuki bunlardan önce hem malı mülkü itibariyle, hem de görünüşü itibariyle onlardan daha üstün olan nice nesilleri helâk etmiş bulu-*

220 Kaynakları daha önce gösterildi.

221 Hilyetü'l-Evliya, III, 163; İbnu'l-Cevzî, Zemmu'l-Hevâ, s. 141'de İbn Ebi Dünya yoluyla rivâyet etmiştir. Şeyhulislâm'ın zikrettiği senet İbnu'l-Cevzî'nin de naklettiğidir. Fakat Hilyetü'l-Evliya'daki senede göre hadis İbn Süleym'den o Ebu Hureyre'den diye gelmektedir. Hadis zayıftır. Ebu Nuaym: Saffan'ın rivâyet ettiği bir hadis olarak garibtir. Ebu Seleme rivâyetine gelince bunu da sadece Ömer b. Suhban münferiden rivâyet etmiştir demektedir.

222 Kaynakları daha önce gösterildi.

nuyoruz." (Meryem, 74) buyurmaktadır. Çünkü yüce Allah malları yararlanılacak şeyler olarak verdiği gibi sûretler ile de yararlandırır. Her ikisi de dünya hayâtının süsündendir. Her ikisi ile de bunlara sahip olanlar fitneye maruz kalırlar. Hatta bazen bunlar sahiplerini dünyada ve ahirette de helake kadar götürebilir, helak olanlar da zaten iki kişidir. Birisi gücü yetebilen diğeri de aciz olandır. Aciz kişi bakmak ile ve gözü ona dikmekle fitneye kendisini kaptıran kişidir. Gücü yeten kişi ise bundan kendisine verilen şeylerden dolayı fitneye kapılmış, onun içine gömülmüş ve nefsini kendisinden kurtaramayacağı şeylerin kendisini kuşattığı bir kimsedir.

İşte kendisine bakılan ve göz dikilen bu kişiyi -münafık yahut fâsık dahi olsa- müminin hoşuna gidebilir, ona imrenebilir. Tıpkı onlardan işitilen şeylerden hoşlandığı gibi. Yüce Allah da: "*Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider, söz söylerlerse sözlerini dinlersin. Hâlbuki onlar dayandırılmış keresteler gibidir. Her bir feryadı kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşmanlar onlardır sakın onlardan Allah kahretsin onları nasıl da döndürülüyorlar?*" (Münafikun, 4) buyurmaktadır.

İşte yüce Allah böylelikle onlara bakıp onların sözlerine kulak vermekten sakındırmaktadır. Kişi ne onlara baksın ne de onların sözlerine kulak versin. Çünkü şanı yüce Allah onları görmenin onlara bakanların hoşuna gideceğini, onların sözlerinin de sözlerini dinleyenlerin hoşuna gideceğini haber vermiş bulunmaktadır.

Sonra da yüce Allah kalplerinin ve amellerinin bozukluğunu "*onlar sanki dayandırılmış kütükler gibidir*" buyruğu ile haber vermektedir. İşte bu onların kalplerine ve amellerine dair verilmiş bir örnektir. Yine yüce Allah: "*İnsanlardan öylesi vardır ki dünya hakkındaki sözü hoşuna gider.*" (Bakara, 204) buyurmaktadır.

Yüce Allah Lut kavminin kıssasında da: "*Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır.*" (Hicr, 75) buyurmaktadır. Tevessüm (mealde basiret) alamet anlamındaki "sime"den gelmektedir. Şanı yüce Allah haddi aşanlara verdiği cezaları ibret alanlar için alamet yapmıştır.

Tirmizi'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "Müminin ferasetinden/basiretinden sakının. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar" buyurmuş sonra da: "*Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır.*" (Hicr, 75) buyruğunu okumuştur.

Bu da yüce Allah'ın kendisinden başka hayâsızca iş işleyen kimselere verdiği cezalar ile ibret alan kimselerin basiret sahibi kimselerden olduğuna delildir. Şanı yüce Allah Lut kavminin amelini işleyenlerin gözlerini silme kör ettiğini haber

vermektedir. Buna göre hayâsız işler yapanların cezaları gözlerinin silme kör edilmesidir. Nitekim bu husus onlar arasında bilinen ve onlarda müşahede olunan bir husustur. Onların durumlarından ibret alıp yaptıkları fiilleri terk eden kimselerin sevabı ise onlara nurların verilmesidir. Bu da nur âyetinin gözlerin haramdan sakınmasından sonra sözkonusu edilmesine pek uygundur. Yüce Allah'ın kendisinden korkan ve hevâsına muhalefet eden kimselere verdiği kudret ve güce gelince. Bu da hâsıl olan ve bilinen bir husustur. Nitekim: "Şüphesiz hevâsını terk edenin gölgesinden şeytan korkar" denilmiştir.

Sahih hadiste de belirtildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Güçlü kişi başkasının sırtını yere yıkmakla güçlü olmaz. Asıl güçlü öfkeli olduğu zaman kendisine hakim olandır" buyurmuştur.[223]

Bir rivâyette de belirtildiğine göre küçük çakıl taşları atan bir topluluğun yanından geçmiş ve: "Güç bunda değildir. Asıl güç sizden birinizin öfke ile dolması ama sonra da Allah için bu öfkesini tutmasıdır" buyurmuştur. Yahut buyurduğu gibi.

Bunu öfke hakkında sözkonusu etmesinin sebebi ademoğulları için çoğunlukla alışıldık bir hal oluşundan dolayıdır. İnsanlar da bunu açıkça görürler. Ayrıca şehvetin insan üzerindeki etkisi de çoğunlukla başkalarının gözleri ile görülmeyecek şekilde gizlidir, şeytanı da saklıdır. Birçok zamanlarda ise harama gerek olmadan helal ile yetinmek mümkündür. Yoksa şehvet alevlenip (sahibini) istila ettiği taktirde öfkeden daha kuvvetli olabilir.

Yüce Allah da: *"Esasen insan zayıf yaratılmıştır."* (Nisa. 28) buyurmuştur ki kadınlar karşısında zayıftır, onlara karşı sabrı yoktur anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Rabbimiz! Güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükleme."* (Bakara. 286) buyruğu hakkında da aşkın bundan olduğunu zikretmişlerdir. Aşk ise aşıkları hastalıklara düşürür, helake götürür. Bununla birlikte öfke de bazen bu dereceye kadar ulaşabilir. Gücün ve izzetin yüce Allah'a tevbe eden itaat ehli olduğuna Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde delil bulunmaktadır. Yüce Allah'ın Hud Sûresi'ndeki: *"Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra ona tevbe edin ki üzerinize gökten bol bol yağmur göndersin, gücünüze güç katsın."* (Hud. 52); *"İzzet Allah'ın, Rasûlünün ve müminlerindir."* (Münafikun. 8); *"Gevşemeyin ve üzülmeyin. Siz eğer müminler iseniz muhakkak en üstünsünüz."* (Âl-i İmrân. 139) buyruklarında olduğu gibi.

Günahları terk eden bir kimse gözünü haramdan koruyor, iffetini muhafaza ediyor ve bunun dışında Allah'ın yasakladığı şeylerden uzak kalıyor ise Allah

223 Kaynakları daha önce gösterildi.

ona nur, ilim, kuvvet, izzet, Allah'a ve Rasûlüne muhabbet bahşeder. Durum böyle olduğuna göre ya günahların semtine asla uğramayan, kesinlikle o tarafa yönelmeyen ve bunları işlemeyi içinden dahi geçirmeyen kişi hakkında ne düşünülebilir? Aksine o günah işleyenlere karşı o günahları terk etmek için Allah yolunda mücahede ediyorsa hiç böyle birisi ile öteki eşit olurlar mı? Aksine böyle birisinin dünya ve ahirette nur, iman, izzet, güç, muhabbet, otorite ve kurtuluştan sahip olduğu pay ötekinin kat kat fazlasıdır. Onun durumu oldukça daha büyük, daha üstündür. Nûru daha eksiksiz ve daha güçlüdür. Şüphesiz kötülükleri nefisler sever, şeytan onları güzelleştirir. Böylelikle şüpheler ve arzular onda bir arada bulunur.

Mümine Allah imanı sevdirmiş, kalbinde imanı süslemiş, onu küfür, fâsıklık ve isyandan tiksindirmiş ise sonunda Allah ona günah işleme arzusunun yerine Allah'ın ve Rasûlünün sevgisini ve buna tabi olan şeyleri ihsan eder. Arzu ve şüphelerin yerine nur ve hidâyet verir. Allah ona kendisine destek olan güç ve kudret verir. Çünkü böylelikle ilim ile cehaleti, iyilikleri istemek iradesi ile kötülükleri isteme iradesini uzaklaştırır. Hayrı işleme gücü ile kendi nefsindeki şer işleme gücünü uzaklaştırır. Allah yolunda cihad eden ise bunları hem kendi şahsında hem de başkası hakkında da yapmak ister. Sonunda başkasının zulüm ile cehaletini önler, kötülükleri işleme iradesini iyilikleri işleme iradesi ile önler ve buna benzer imkânlar verir.

Cihad ise imanın kemali ve amelin zirvesidir. Nitekim yüce Allah: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eder sonra şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Hucurat, 15) ve: *"Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmetsiniz."* (Âl-i İmrân, 110) buyurmuştur.

Yine yüce Allah: *"Siz hacılara su vermeyi ... Allah'a cihad eden (in ameli) ile bir mi tuttunuz?"* (Tevbe, 19) buyurmaktadır. Aynı şekilde bu mükafat mücahidler hakkında da böyle olur. Nitekim yüce Allah: *"Uğrumuzda cihad edenleri elbette biz onları yollarımıza iletiriz."* (Ankebût, 69) buyurmaktadır. Bu ilim ve nur hakkındadır. Yine yüce Allah: *"Şâyet onlara: Kendilerinizi öldürün ... diye yazsaydık."* (Nisa, 66) buyruklarından itibaren: *"Ve onları elbette dosdoğru yola iletirdik."* (Nisa, 68) buyurmaktadır. Kendilerini öldürmelerinden kasıt birbirlerini öldürmeleridir. Bu da cihaddır. Yurtlarından çıkmaları ise hicrettir.

Sonra yüce Allah onların kendilerine öğütlenen hicret ve cihadı yapmaları halinde bunun kendileri için daha hayırlı ve onlara daha fazla sebat verici ol-

duğunu haber vermektedir. Âyet-i kerimede: Mutlak hayır, güç ve imkânı ihtiva eden sebat vermek, büyük ecir ve dosdoğru yola iletmek olmak üzere dört husus sözkonusudur.

Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Eğer Allah'a (dinine) yardım ederseniz Allah da size yardım eder ve ayaklarınıza sebat verir."* (Muhammed, 7); *"Andolsun kendi (dini)ne yardım edene yardım edecektir."* (Hacc, 40) buyruğundan itibaren: *"İşlerin akıbeti Allah'ındır (ona döner)."* (Hacc, 41) buyruğuna kadar ve: *"Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar."* (Maide, 54) buyurmaktadır.

Gözlerini haramdan sakınmayan, iffetlerini korumayan, hayâsız işler işleyen kimselere gelince; Allah da onları bunun zıttı olan sarhoşlukla, körlükle, bilgisizlikle, akıl sahibi olmamakla, doğru yolda gitmemekle, nefret edilmekle, gözlerin silme kör edilmesi ile nitelendirmiştir. Bununla birlikte ayrıca onları pislikle, fâsıklıkla, saldırganlıkla, haddi aşmakla, kötülükle, hayâsızlıkla, fesatla, günahkârlıkla nitelendirmiştir. Mesela Lut kavmi hakkında: *"Hayır onlar cahillik eden bir topluluktur lar."* (Neml, 55) buyurarak onları cahillikle nitelendirmektedir. Ayrıca: *"Hayâtın hakkı için onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler."* (Hicr, 72); *"Aranızda aklı başında bir adam yok mu sizin?"* (Hud, 78); *"Gözlerini kör ettik."* (Kamer, 37); *"Hayır siz haddi aşan bir kavimsiniz."* (A'raf, 81); *"Şimdi günahkârların akıbetinin nasıl olduğuna bir bak."* (A'raf, 84); *"Çünkü onlar kötü bir kavim idiler. Hem fâsıktılar."* (Enbiya, 74); *"Siz erkeklere yaklaşıp yol kesmeye ve toplantı yerinizde münkeri yapmaya devam edip duracaksınız öyle mi?"* buyruğundan itibaren *"Bu fesatçılar topluluğuna karşı bana yardım et."* (Ankebût, 29-30) buyruğuna ve oradan da: *"Yaptıkları fâsıklık sebebi ile muhakkak ki gökten bir azap indireceğiz."* (Ankebût, 34); *"Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan."* (Zâriyât, 34) buyurmaktadır.

"Allah'a Topluca Tevbe Edin"

Âyetin sonunda: *"Ey iman edenler! Allah'a topluca tevbe edin ki felah bulasınız."* (Nûr, 31) buyruğunda pek büyük faydalar vardır:

Bunların bazıları şunlardır. Şanı yüce Allah'ın bu bağlamda bütün müminlere tevbe etmelerini emretmiş olması gözü haramdan sakınmayı ve iffeti korumayı terk etmek, ziyneti açmak ve buna bağlı bir takım günahları işlemeyen hiçbir müminin bulunmayacağına dikkat çekmektedir. Kimi az kimi çok günah işleyebilir. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "Âdemoğulları arasından hata et-

medik yahut bir hata işlemeyi içinden geçirmemiş hiçbir kimse yoktur. Zekeriyya oğlu Yahya müstesna."[224]

Bu ise ancak bakmaktan neşet eder. Sünen'de de peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Bütün ademoğulları günah işler. Fakat günah işleyenlerin en hayırlısı da tevbe edenlerdir" buyurmuştur.[225]

Yine sahih hadiste Ebu Zer'den rivâyete göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: Yüce Allah şöyle buyurur: "Kullarım! Şüphesiz sizler gece gündüz günah işleyip durursunuz. Ben de bütün günahları bağışlarım ve hiç aldırmam. Bu sebeple benden günahlarınızı bağışlamamı isteyin. Ben de günahlarınızı bağışlayayım."[226]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ben Ebu Hureyre'nin şu hadisinde zikrettiğinden daha çok lemen (denilen küçük günahlar)e benzeyen hiçbir şey görmedim. Onun dediğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah ademoğlunun zinadan payına düşeni yazmıştır. O kaçınılmaz olarak bunları yapacaktır. Bu sebeple gözlerin zinası bakmak, dilin zinası da konuşmaktır."[227] Ve hadis böylece devam eder. Yine bu hadiste: "Nefis o işi yapmayı temenni eder ve arzular. Ferc ise bunu doğrular yahut yalanlar" buyrulmaktadır. Bunu Buhârî muallak olarak Tâvus'un Ebu Hureyre'den diye naklettiği bir hadis olarak zikretmektedir.[228]

Bunu Müslim Süheyl b. Ebu Salih'in babasından o Ebu Hureyre'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği bir hadis olarak rivâyet etmiştir. Buyurdu ki: "Âdemoğlu hakkında zinadan payı yazılmıştır. O kaçınılmaz olarak bunu yapar. Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, ellerin zinası yakalamak, ayakların zinası adım atmaktır. Kalp arzu eder, temenni eder. Bunu da ferc ya doğrular yahut yalanlar."[229]

---

224 Ahmed, I, 254, 292. Hadis sahihtir.
225 Kaynakları daha önce gösterildi.
226 Kaynakları daha önce gösterildi.
227 Kaynakları daha önce gösterildi.
228 Ebu Hureyre'den gelen bu rivâyet ile ilgili olarak Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XI, 512'de şöyle demektedir: Ben Şebabe'nin bu rivâyetini mevsul olarak tespit edemedim. Daha önce Moğultay'ın hattı ile okumuş ve üstadımız İbnül Mülakkin de ona uyarak şöyle dediğini görmüştüm: Taberani bunu el-Mu'cemu'l-Evsat adlı eserinde Amr b. Osman'dan o İbn el-Münadi'den böylece mevsul olarak rivâyet etmiştir. Ben de bu hususta onları "Tağliku't-Ta'lîk" de taklit ettim. Sonra el-Mu'cemu'l-Evsat'a başvurduğum halde bunu bulamadım.
229 Kaynakları daha önce gösterildi.

Tirmizi de yüce Allah'ın: *"Küçük kusurlardan başka."* (Necm, 32) buyruğu hakkında İbn Abbas'dan garib olarak nitelendirdiği şu hadisi rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah'ım! Sen mağfiret buyurursan çokça mağfiret buyur. Hem senin küçük kusurları olmayan hangi kulun vardır ki?"[230]

Bu buyruğun dile getirdiği önemli hususlardan bir kısmı da şunlardır: Gözlerini haramdan korumayan, mahrem yerlerini hayâsızlıktan korumayan hayâsızlık işleyen kimselere tevbe etmeleri emredilmiştir. Onlara bu emir ancak tevbe etmeleri halinde tevbesi kabul edilsin diye verilmiştir. Onların da diğer günahkârların da tevbeleri kabul edilir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar Allah'ın kullarından tevbeyi kabul etmekte, sadakaları alanın ancak kendisi olduğunu bilmediler mi?"* (Tevbe, 104); *"O kullarından tevbeyi kabul eden, kötülükleri affeden ve ne işlemekte olduğunuzu bilendir."* (Şura, 25) buyurmaktadır.

Hayâsızlıklar ister -mahrem kadınlara yaklaşmak, Lut kavminin amelini işlemek yahut bunun dışında başka günahları işlemek gibi ağır ve çok olduklarından ötürü galis/pek büyük olsun bu günahları işleyen ister tevbe etsin ister bu günahın kendisi ile işlendiği kişi tevbe etsin kim tevbe ederse Allah da onun tevbesini kabul eder. Bu ise bazı kimselerin benimsediği kanaate muhaliftir. Çünkü onlar bu hayâsızlıklardan herhangi birisini işlediğini gördükleri taktirde Allah'ın rahmetinden ümidini kesmesini söylerler. Öyle ki onlardan birisi şöyle der: Kim bunlardan bir şeyi işleyecek olursa ebediyyen iflah olmaz ve tevbesinin kabul edileceği ümidini ona vermezler.

Böyle diyen kişi Ali (radıyallâhu anh)'ın da: Şu ve şu bizdendir fakat affolunan bizden değildir dediğini de rivâyet eder ve şöyle derler: Böyle bir kimse artık salih bir kişi olma şansını kaybeder. Velev ki yaptığı işin haram olduğunu kabul eden müslüman bir kimse olmakla birlikte tevbe etse dahi.

Hatta onlar bu gibi hayâsızlıklardan birisini işlemeye zorlanan kimseleri dahi bunun kapsamına sokarlar ve şöyle derler: Eğer böyle bir kimsenin Allah nezdinde bir iyiliği bulunsaydı ona böyle bir işi yapan bir kimseyi ve bu işi yapmaya onu zorlayanı ona musallat etmezdi. Pek çok mülkiyet altındaki köleye isteyerek ve istemeyerek yapıldığı gibi. Aynı şekilde küçücük çocuklara ve onların durumunda olanlar için de böyle derler. Fakat bunlar yüce Allah'ın: *"Cariyeleriniz kendi iffetlerini korumak isterken dünya hayâtının geçici metaını kazanmak için onları zinaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah onların zor-*

230 Kaynakları daha önce gösterildi.

lanmalarından sonra mağfiret edicidir, rahmet edicidir." (Nûr, 33) buyruğunu da unuturlar.

Bunlar tevbenin şeklini bilmiyor olabilirler. Ayrıca bu onların herhangi birisinin durumu ve ameli de olabilir. Bunu itikaden de yapabilirler. Bu ise dalaletin ve sapıklığın en büyüklerindendir. Çünkü Allah'ın rahmetinden ümit kesmek yüce Allah'ın mekrinden/azabından yana emin olmak gibidir. Onların durumu ise hayâsızlıkları hoş gören kimsenin durumuna mukabildir. Çünkü böyle bir kimse Allah'ın azabının ehil olan kimselere gelmeyeceğinden yana emin iken öbürü de Allah'ın rahmetine layık olanların bu rahmetten ümitlerini kesmek istemiştir.

O Halde Gerçek Fakih/Bilgili Kimdir?

Halbuki gerçek anlamda fakih kişi insanların Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmemelerini anlatan ve Allah'a masiyet olan işleri işlemeye karşı da yüreklendirmeyen kimsedir.

İşte isteyerek işlenen günahların esası bakımından bu husus hevâ ve bid'at ehlinin üzerinde bulundukları halin bir benzeridir. Onlardan herhangi bir kimse o kötülüklerin iyilik olduğuna inanır, bu sebeple Allah'ın azabından emin olur. İnsanların bir çoğu da bid'atçinin tevbesinin kabul edilmeyeceğine inanır. Şanı yüce Allah ise: *"Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Muhakkak o çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Zümer, 53) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Ebu Mûsâ el-Eşari'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize kendisinin bazı isimlerinin olduğunu söylerdi. Buyurdu ki: Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben mukaffi olanım, ben hâşir olanım, ben tevbenin peygamberiyim, ben rahmet peygamberiyim."[231]

Bir başka hadiste de: "Ben rahmet peygamberiyim, ben savaş peygamberiyim" buyurmuştur.[232]

Çünkü o savaş (merhame) ile gönderilmiştir. Merhame ise kendisine isyan edenlere karşı savaşmasıdır. Tevbe de ona itaat eden kimseler içindir. Kendisini tasdik edip ona tabi olanlar için de merhamet ve rahmet ile gönderilmiştir. O âlemlere rahmettir. Kendisinden önceki peygamberlere ise savaş emri verilmezdi. Onların ümmetlerinden herhangi birisi bir günah işleyecek olursa tevbe ile birlikte pek ağır cezaları da sözkonusu idi. Nitekim yüce Allah: *"Hani Mûsâ*

---

231 Buhârî, 3532; Müslim, 2355.
232 Ahmed, IV, 395. Hadis sahihtir.

kavmine şöyle demişti: Kavmim gerçekten siz buzağıyı ilah edinmekle kendi kendinize zulmettiniz. Hemen yaradanınıza tevbe edin, nefislerinizi öldürün. Bu yaratanınız nezdinde sizin için hayırlıdır. Sonra tevbenizi kabul etti." (Bakara, 54) buyurmaktadır.

Ebu'l-Âliyye ve başkalarından rivâyet edildiğine göre onlardan bir kişi herhangi bir günah işledimi günah ve o günahın keffareti sabahleyin kapısı üzerinde yazılı bulunurdu. Şanı yüce Allah ise bu ümmet hakkında: *"Ve onlar bir hayâsızlık işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dileyenlerdir... (böyle salih) amel işleyenlerin mükafatı ne güzeldir."* (Âl-i İmrân, 135-136) buyruklarını indirmiştir.

Şanı yüce Allah *"Nefislerine zulmettiklerinde"* buyruğu ile birlikte özellikle hayâsızlığı sözkonusu etmektedir. Zulüm aynı zamanda hayâsızlığı da başka işleri de kapsar. Bu ise bizim daha önce sözünü ettiğimiz erkek olsun kadın olsun hayâsızlık işleyenlerden dolayı yapılacak tevbenin mutlak olarak kabul edileceğine dair zikrettiğimizin de hakikat olduğunu göstermektedir.

Sahih'te peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Şüphesiz Allah gündüzün günahkârının tevbe etmesi için geceleyin elini açar. Gecenin günahkârının tevbe etmesi için de gündüzün elini açar. Güneşin batışından doğacağı zamana kadar (bu böyle sürüp gider)."[233]

Yine sahih'te şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Güneş battığı yerden doğmadan önce tevbe edenin Allah da tevbesini kabul eder."[234] Yine Sünen'de şöyle buyurduğu belirtilmektedir: "Tevbe kesilinceye kadar hicret de kesilmeyecektir. Tevbe de güneş battığı yerden doğmadıkça kesilmeyecektir."[235]

Yine peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Şeytan dedi ki: İzzetin hakkı için Rabbim ben ademoğullarının ruhları cesetlerinde kaldığı sürece hep onları azdırmaya çalışacağım. Yüce Rab da şöyle buyurdu: İzzetim celalim ve mekanımın yüceliği hakkı için ben de onlar benden mağfiret diledikleri sürece onlara mağfiret edeceğim."[236]

Ebu Zer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah buyuruyor ki: Ey ademoğlu! Sen bana dua edip benden ümit ettiğin sürece yaptığın ne olursa ben de sana günahını bağışlarım ve aldırmam. Ey ademoğlu! Gü-

233 Kaynakları daha önce gösterildi.
234 Kaynakları daha önce gösterildi.
235 Kaynakları daha önce gösterildi.
236 Kaynakları daha önce gösterildi.

nahların semanın tepesine ulaşsa sonra benden mağfiret dilesen ben de günahını bağışlar ve aldırmam. Ey ademoğlu! Yeri dolduracak kadar günahla huzuruma gelsen sonra da yine benim huzuruma bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın çıksan elbette ben de sana yeri dolduracak kadar mağfiret ile gelirim."[237]

Bunlardan herhangi birisini ya haliyle yahut sözleriyle tevbe etmekten alıkoyan bir kişi hakkında ancak şu iki durumdan birisi sözkonusudur. Ya: Bunlardan birisi tevbe edecek olursa onun tevbesi kabul edilmez der. Yahut da: Allah onun tevbesini ebediyyen kabul etmez der.

Birincisi Allah'ın kitabı, peygamberinin sünneti ve müslümanların icmaı ile bâtıldır. İsterse bazı kimseler katilin tevbesi, bid'atlere çağıranın tevbesi hususunda (başka türlü) söz söylemiş olsun. Çünkü bu hususta Ahmed'in mezhebinde görüş ayrılığı olduğu gibi İmam Malik'in mezhebinde de görüş ayrılığı vardır. Bunu et-Temsil Ve'l-Beyan'ın sahibi el-Cami'de ve başka eserlerde zikretmiş ve aynı zamanda bunlar zındık kimsenin tevbesi ve benzeri hususlar hakkında da açıklamalarda bulunmuşlardır.

Onlar görünüş itibari ile tevbe etmenin cezalandırmayı önleyeceği hususunda ihtilafa düşmüş olabilirler. Ya bu tevbenin sıhhati bilinmediğinden dolayı yahut da böyle bir tevbenin uygulanması icab eden hadde engel olmadığından dolayı ihtilaf ederler. Ama fukahadan hiçbir kimse zındık ve benzeri kimseler kendisi ile Allah arasında doğru bir tevbe ile tevbe ettiği taktirde Allah'ın onun o tevbesini kabul etmeyeceğini söylememiştir.

Katil ve dalalete götürenlere gelince; bunun sebebi ise başkasının hakkı dolayısıyladır. Kul haklarından tevbe etmenin ise farklı bir durumu vardır. Onun ile ilgili ve tafsilatına dair açıklamanın yapılacağı yer de burası değildir. Maksadımız şundan ibarettir: Allah her bir günahın tevbesini kabul eder. Kitap ve sünnetin delalet ettiği gibi. Özellikle de hayâsızlıklardan dolayı tevbe etmek hususunda herhangi bir kimsenin ihtilaf ettiğini bilmiyorum.

Zina eden de kendisi ile zina edilen de bu hususta ortaktırlar. Eğer tevbe ederse Allah da tevbelerini kabul eder. Özel olarak Lut kavminin amelini işleyenlerin her iki tarafının da tevbe edeceğini açıklayan husus da yüce Allah'ın Lut kavmi kıssası ile ilgili olarak zikrettiğidir. Çünkü onlar bu hayâsızlığı birbirlerine yapıyorlardı. Bununla birlikte onların hepsini Allah'tan korkmaya ve bu işlerinden tevbe etmeye davet etmişti. Eğer kendisine bu işin yapıldığı kimsenin yahut başkasının tevbesi kabul edilmeyecek olsaydı kabul edilmeyecek bir işi yapmala-

237 Kaynakları daha önce gösterildi.

rını onlara emretmezdi. Yüce Allah: *"Lut kavmi peygamberleri yalanladılar. Hani kardeşleri Lut onlara: Korkmaz mısınız demişti. Gerçekten ben size (gönderilmiş) güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."* (Şuarâ, 160-163).

Böylelikle bu hayâsızlıklardan tevbe etmelerini de ihtiva eden Allah'tan korkmayı ve Allah'a karşı takvalı olmayı onlara emretmiştir. Hitap her ne kadar bu işi yapana yönelik ise de özellikle bu işin ona ait olarak sözkonusu edilmesi bu işin kendisine yapıldığı kimseden farklı olarak adeten bu işi arzu edip isteyenin o oluşundan dolayıdır. Çünkü bu işin kendisinde yapıldığı kişide esasen bu iş için bir şehvet yaratılmamıştır. Ama sonradan ortaya çıkan bir hastalık yahut yapanın vereceği bir ücret yahut da bir başka maksat dolayısı ile böyle bir hal ârız olmakla birlikte bu böyledir. Allah en iyi bilendir.][238]

238 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 281-409.

FURKÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 77 âyettir)

Genel olarak Furkan Sûresi

[Yüce Allah: *"Hak ile bâtılı ayıranı (Furkanı) âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce ne mübarektir."* buyruğunda vahdaniyeti ve risaleti: *"O günde zalim ellerini ısırıp: "Keşke o rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım" der. "Eyvah bana! Keşke filanı dost edinmeseydim. Andolsun ki zikir bana gelmişken ondan beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakır."* (Âyet 27-29'a kadar) zikretmektedir. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymanın dışına çıkan herkes çıktığı kadar kendi nefsine zulmetmiş birisi olur.][239]

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾

1. *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir."*

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir."* (Âyet 1) ve: *"Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik."* (Enbiya, 107) buyurmaktadır. "en-nâs: insanlar" ismi ile "alemler" isminin kapsamına Arap olanlar da Arapların dışında Farslar, Rumlar, Hintliler ve Berberîler de dahildir.][240]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'de "el-abd: kul" lafzı Allah'a ibadet edenleri kapsar. Ona ibadet etmeyen bir kul hakkında da "onun kulu" lafzı kullanılmaz. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak benim kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz."* (Hicr, 42)

239 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 129.
240 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 207.

buyruğunda olduğu gibi. Yüce Allah'ın: *"Azgınlardan sana uyanlar müstesna."* (Hicr, 42) buyruğunda ise istisnâ müfessir ve alimlerin birçoğunun söylediği gibi munkatı' bir istisnâdır (yani daha önce kendilerinden istisnâ edilenlerden değildir). Yüce Allah'ın: *"(O) Allah'ın (has) kullarının kendisinden içtikleri bir pınardır."* (İnsan, 6); *"Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler."* (Furkan, 63); *"Kulumuz Davud'u hatırla."* (Sâd, 17); *"O ne güzel kuldu. Çünkü o (Allah'a) çokça dönen idi."* (Sâd, 30); *"Kulumuz Eyyub'u hatırla."* (Sâd, 41); *"Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an."* (Sâd, 45) *"Kullarımızdan bir kul buldular."* (Kehf, 65); *"Kulunu geceleyin ... götüren (Allah) her türlü eksiklikten münezzehtir."* (İsra, 1); *"Şüphesiz o (Nuh) çok şükreden bir kuldu."* (İsra, 3); *"Kulumuza indirdiğimiz hakkında eğer bir şüphe içinde iseniz."* (Bakara, 23); *"Ve kuluna vahyettiği şeyleri vahyetti."* (Necm, 10); *"Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman."* (Cin, 19); *"Kuluna Furkanı indiren (Allah) ne yüce ne mübarektir."* (Âyet 1) ve buna benzer buyruklar da pek çoktur.][241]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir."* (Âyet 1); *"Elif, Lâm, Mîm. Allah... O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, diridir, ve Kayyûmdur. O, sana Kitabı hakk ile, ondan öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. Tevrat ve İncil'i de indirdi; bundan önce insanlara (birer) yol gösterici olarak. Furkân'ı da indirdi."* (Âl-i İmrân, 1-4) buyurmaktadır. Müfessirlerin büyük çoğunluğu: O (Furkan) Kur'ân'dır demişlerdir.[242]

İbn Ebu Hatim kendi isnadı ile er-Rabi' b. Enes'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: O Furkandır, hak ile bâtılı birbirinden ayırmıştır. O dedi ki: Yine Ata, Mücahid, Miksen, Katade ve Mukatil Hayyam'dan da buna yakın açıklama rivâyet edilmiştir. Yine kendi isnadı ile Şeyban'dan o Katade'den yüce Allah'ın: *"Furkan'ı da indirdi."* (Âl-i İmrân, 4) buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: O Allah'ın Muhammed'in üzerine indirdiği Kur'ân'dır. Onunla hak ile bâtılı birbirinden ayırmış, onda dinini beyan buyurmuş ve şer'i hükümlerini teşri buyurmuş. Helalini helal, haramını haram kılmış, hadlerini tesbit etmiş, ona itaat etmeyi emredip kendisine isyan etmeyi yasaklamıştır.

Abbâd b. Mansur'dan (şöyle dediği rivâyet edilmiştir:) Ben Hasan'a yüce Allah'ın: *"Furkanı da indirdi"* buyruğuna dair soru sordum o da: O hak ile (indirilmiş) bir kitaptır dedi.

241 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 43, 44.
242 Furkan'a dair açıklama daha önce geçmişti.

"Furkan" kelimesi "feraka"nın mastarıdır. Rüchân, küfrân, hüsrân gibi. Aynı şekilde Kur'ân da böyledir. Aslında o "Karae-Kur'ânen" diye bir mastardır. Yüce Allah'ın: *"Çünkü onu toplamak ve onu okutmak (Kurân) bize düşer. O halde biz onu okuduğumuz zaman sen okumasına (Kurân'ına) uy! Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir. "* (Kıyame. 17-19) buyrukları da böyledir. Okunan sözün bizzat kendisine de "Kur'ân" denilir. Bu ise yüce Allah'ın: *"Kur'ân'ı okuyacağın zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."* (Nahl, 98) buyruğunda olduğu gibi pek çoktur. Aynı zamanda "kelâm" de "kelleme, teklîmen ve tekelemme, tekellümen'in mastar ismidir. Onunla da kelâmın bizzat kendisi kastedilir. Çünkü insan konuştuğu zaman mastarın adını teşkil eden bir fiil ve bir hareketi ile konuşur. Hareket neticesinde ise harfleri kısım kısım ortaya çıkartan bir ses hâsıl olur ki bu da konuşmanın kendisidir. Kelâm söz ve benzeri lafızlar bunu da ötekini de ifade eder. Bundan dolayı "kelâm" eğer onunla mastar kastedilecek olursa bazen bir tür iş olarak kabul edilir. Eğer onunla söylenilen sözler kastediliyor ise onun bir kısmı olarak ifade edilir. Kelâm bunu da onu da kapsar. Bu ise bundan başka bir yerde genişçe açıklanmış bir husustur.

Burada maksat "Furkan" lafzı ile eğer mastar kastediliyorsa bu Kur'ân-ı Kerim'in hak ile bâtılı birbirinden ayırmak, aralarındaki farkı göstermek için indirildiğini anlatmak olur. Furkan bir kitap halinde indirilmiştir. Çünkü kitapta ayırdedici hüküm ve aradaki fark indirilmiş olup bu da arada farkı gösterenin indirilmesidir. Eğer "Furkan" ile bizzat farkı gösterip ayırdeden kastedilirse aynı şekilde o da farkı gösterici "el-fârik" olur. Mana itibari ile her ikisi de aynıdır.

Şâyet "Furkan" ile mastarın kendisi kastediliyorsa o taktirde onun indirilmesi imanın indirilmesi, adaletin indirilmesi gibi olur. Çünkü yüce Allah hak ile bâtıl arasındaki ayırımı ve farkı kalplerde Kur'ân ile gerçekleştirmiştir. Tıpkı kalplere imanı ve adaleti yerleştirdiği gibi. Şanı yüce Allah kitabı da mizanı da indirendir. Mizan (ölçü, terazi) adalet ile tefsir edildiği gibi adaletin bilinmesi için kendisi ile tartı yapılan şey diye de tefsir edilmiştir. O da aradaki farkı göstermekle de kendisi ile aradaki farkın hâsıl olduğu şey ile de Furkanın tefsir edilmesi gibidir. Esasen bunlar birbirinden ayrılmaz şeylerdir.

Eğer bizzat aradaki farkı göstermek kastedilecek olursa bu da kitabın bir sonucu, semeresi ve gereğidir.

Şâyet fârik (farkı gösteren) ile kitabın kendisi kastedilecek olursa o taktirde fârik/farkı gösteren kendisi olur. Böylelikle kitabın her birisi diğerinin aynısı olmayan bir sıfata delalet eden iki ayrı isim olurlar. Ona harfleri ezberlenip okunup

yazılan yazılmış bir mecmua olması itibari ile kitap adı verilmiş -az önce geçtiği gibi- hak ile bâtılı birbirinden ayırd etmesi itibari ile de "Furkan" adı verilmiştir. Nitekim hakka hidâyet etmesi itibari ile ona "hidâyet", kalplere şüphe ve arzuların sebep olduğu hastalıklardan şifa vermesi itibari ile ona "şifa" adının verilmesi vb. diğer isimleri gibidir.

Aynı şekilde "rasûl"in el-mukaffi, el-mâhi ve el-haşir gibi isimleri de böyledir. Yüce Allah'ın er-Rahman, er-Rahim, el-Melik, el-Hakim vb. esma-i hüsnası da böyledir.

Atıf ise bazen isim ve sıfatların -o ismin ad olduğu varlık aynı olsa bile- değişik olmasından dolayı sözkonusu olabilir. Yüce Allah'ın: *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et. O ki yaratıp, düzenleyendir; O ki takdir edip, yol gösterendir."* (A'la,1-3) ile: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi bilendir."* (Hadid, 3) buyrukları ile benzeri buyruklarda olduğu gibi.

Burada yüce Allah kitabı indirdiğini zikretmektedir. O kitabı kısım kısım, ayrı ayrı indirmiştir. Ayrıca o Tevrat'ı ve İncil'i de indirmiş, Furkan'ı indirdiğini de zikretmiş bulunmaktadır. Yüce Allah kalplere imanı indirmiş ayrıca mizanı da imanı da indirmiştir. Mizan da aynı şekilde kendisi ile Furkanın (hakkı bâtıldan ayırmanın) hâsıl olduğu hususlardandır. Nitekim bu Kur'ân ile de hâsıl olmaktadır. Allah Kur'ân'ı indirdiği zaman onunla iman ve Furkan hâsıl olur. Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Andolsun ki biz Mûsâ ile Harun'a Furkan'ı takva sahiplerine bir ışık ve bir zikir olmak üzere verdik."* (Enbiya, 48) buyruğudur. Denildiğine göre burada Furkandan maksat Tevrat'ın kendisidir. Onun firavuna karşı zafer kazanması hükmü olduğu da söylenmiştir. Yüce Allah'ın: *"Eğer Allah'a, Furkân günü olan iki ordunun birbirleriyle karşılaştıkları günde kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulün'e, yakınlar(ın)a, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye gücü yetendir."* (Enfal, 41) buyruğunda olduğu gibi.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Size muhakkak ki Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitab (Kur'an-ı Kerim) gelmiştir."* (Maide, 15) buyruğu da böyledir. Buradaki "nur"un Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olduğu söylendiği gibi, İslâmdır diye de açıklanmıştır. Yüce Allah'ın: *"Size Rabbinizden bir Burhan geldi. Size apaçık bir Nûr da indirmişizdir."* (Nisa, 174) buyruğu hakkında da burada zikredilen "burhan" Muhammed'dir denildiği gibi hüccet ve delil olduğu da söylenmiştir, Kur'ân'ın hüccetin ve delilin Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderilen âyetleri kapsadığı da söylenmiştir. Fakat orada bu "verdik" lafzı ile ve "size

gelmiştir" lafzı ile zikredilmiş iken burada da "Furkanı da indirdi" buyruğunda "inzal: indirmek" lafzı ile zikredilmiştir. Bu sebeple aralarında şu ifade yaygındır: Kur'ân ve burhan ilim ve beyan ile hâsıl olur. Tıpkı Kur'ân ile hâsıl olduğu gibi. Aynı şekilde düşünmekle ve hak ile bâtılın arasının ayrılması ile de hâsıl olur. Yüce Allah'ın onları kurtarıp onlara yardım etmesi, diğerlerini de azaplandırması sûretiyle bu gerçekleşir. Böylelikle yüce Allah her iki kesimin arasını ayırmış olur. Tıpkı Allah'ın dostları ile düşmanları arasında öncekilere ihsanda bulunması, diğerlerine ise ceza vermesi sûreti ile onları birbirinden ayırd etmesi gibi.

Bu da yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki: *"Eğer Allah'a, Furkân günü olan iki ordunun birbirleriyle karşılaştıkları o günde kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, [bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulün'e, yakınlar(ın)a, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir.][243] Allah her şeye gücü yetendir."* (Enfal, 41) buyruğu gibidir. el-Valibi İbn Abbas'dan[244] "Furkan günü" Bedir günüdür. Allah o günde hak ile bâtılı birbirinden ayırmıştır dediğini rivâyet etmektedir.

İbn Ebu Hatim dedi ki: Mücahid, Miksem, Ubeydullah b. Abdullah, Dahhak, Katade ve Mukatil b. Hayyan'dan da buna yakın açıklama rivâyet edilmiştir. Onların çoğunluğu da: *"Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırd edecek bir anlayış (Furkân) verir."* (Enfal, 29) buyruğunu böylece tefsir etmiştir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder."* (Talak, 2) buyruğunda da insanların daralıp sıkıldığı her bir durumdan (bir çıkış ihsan ettiği gibi) diye açıklanmıştır. el-Valibi, İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırd edecek bir anlayış (Furkân) verir."* (Enfal. 29) buyruğunu da yani bir çıkış yolu gösterir diye açıklamıştır. İbn Ebu Hatim dedi ki: Mücahid, İkrime, Dahhak, Katade, Süddi ve Mukatil b. Hayyan'dan da böylece rivâyet edilmiştir. Ancak Mücahid: Dünya ve ahirette bir çıkış/kurtuluş yolu (gösterir) diye açıklamıştır. Dahhak'dan, o İbn Abbas'dan: Yardım ve zafer diye açıkladığı da rivâyet edilmiştir. Ayrıca dedi ki: İbn Abbas'ın ve es-Süddi'nin bir başka açıklamasında da: "Bir kurtuluş (yolu)" diye açıklamışlardır.

Urve b. ez-Zübeyr'den gelen rivâyete göre: *"O, size iyi ile kötüyü ayırd edecek bir anlayış (Furkân) verir."* yani hak ile bâtılın arasını birbirinden ayıran, böylelikle Allah sizin hakkınızı ortaya çıkartır, onunla da size muhalefet edenlerin bâtılını söndürür diye açıkladığı rivâyet edilmektedir.

243 Mealde [] arası ibareler, âyet-i kerime'nin daha iyi anlaşılması için tarafımızdan eklenmiştir. (Çeviren)

244 Kaynakları daha önce gösterildi.

Beğavi, Mukatil b. Hayyan'dan şöyle dediğini zikretmektedir: Dünyada şüphelerden bir kurtuluş (var eder). Fakat bu Mukatil b. Hayyan'ın maksadının bir açıklaması olabilir. Nitekim Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi de İbn Abbas, Mücahid, İkrime, Dahhak ve İbn Kuteybe'den onların: Bu bir çıkış yoludur dediklerini zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Yani yüce Allah size dünyada dalaletten bir çıkış yolu takdir eder. Halbuki onların maksatları bu değildir. Onların maksatları ancak yüce Allah'ın: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder."* (Talak, 2) buyruğundaki çıkış yoludur. Yüce Allah'ın: *"Ve Furkan günü kulumuzun üzerine indirdiğimize."* (Enfal. 41) buyruğunda zikredilen "Furkan"a gelince; İbn Zeyd'den onun şöyle dediğini zikretmektedir: Kendisi ile hakkı bâtıldan ayırdedip bilecekleri kalplerindeki bir hidâyet demektir. Furkanın her iki türü olan hidâyet ve beyan Furkanı ile yardım ve kurtuluş Furkanı aslında yüce Allah'ın: *"Dini (İslâm'ı) bütün dinlere üstün kılmak için, Rasûlü'nü hidâyetle ve hak din ile gönderen O'dur."* (Tevbe, 33)'deki "zuhûr: üstün gelme"nin birer türüdür. Yüce Allah Kur'ân'ı hem beyan, hüccet ve burhan ile onu üstün getirir hem de bilek ile, izzet ile ve silah ile üstün getirir.

Yüce Allah'ın: *"Tarafından bana destekleyici, üstün bir belge/sultan ver."* (İsra, 80) buyruğundaki "sultan" da böyledir. İşte bu tür de hüccet ve ilim demek olup yüce Allah'ın: *"Yoksa biz onlara kesin bir delil/sultan indirdik de onlara ona ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* (Rûm. 35); *"Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil/sultan olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar."* (Mümin, 35) ve: *"Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil/sultan indirmediği bir takım isimlerden ibarettir."* (Necm, 23) buyruklarında olduğu gibidir.

"Sultan" lafzı muktedir olmak, güç yetirebilmek ve el/bilek sultanı/gücü diye tefsir edildiği gibi hüccet ve beyan ile de tefsir edilmiştir. Şanı yüce Allah'ın kendisini nitelendirdiği şu buyruğundaki hususlar da "Furkan" türlerindendir: *"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, işte onlara yazacağım. Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları, kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar."* (A'raf, 156-157). O maruf ve münkerin arasını ayırmış, birini emrederken ötekini yasaklamış, temiz ile murdarı birbirinden ayırdetmiş, birini helal kılarken öbürünü haram kılmıştır.

Hidâyet bulmuş, iman etmiş, ıslah edici hasenat ehli olan hak ehli ile kâfir, dalâlette, fesat çıkartıcı, kötülük ehli olan bâtıl ehli arasındaki farkı ortaya koymuş olması da "Furkan"dandır. Yüce Allah: *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"* (Câsiye, 21); *"İman edip salih ameller işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?"* (Sâd, 28); *"Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? Ne oldu size nasıl hüküm veriyorsunuz?"* (Kalem, 35-36); *"Bu iki zümrenin hali kör ve sağırla, gören ve işitenin haline benzer. Örnek olarak ikisi eşit olurlar mı? Hâlâ iyice düşünmez misiniz?"* (Hud, 24); *" (O mu) yoksa Âhiretten korkarak, Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek itaatte bulunan kimse mi (hayırlıdır?) De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak özlü akıl sahipleri öğüt alır."* (Zümer, 9); *"Bir olmaz: Kör ile gören; karanlıklarla aydınlık ve gölge ile sıcak. Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah dilediği kimseye işittirir. Sen kabirde olanlara işittiremezsin. Sen ancak bir nezîrsin."* (Fâtır, 19-23); *"Ölü iken (imanla) kendisini dirilttiğimiz, insanlar arasında ona (hakkı bâtıldan ayırarak) yürümesi için nur verdiğimiz kimse, içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* (En'am, 122) ve: *"Mümin kimse fâsık kimse gibi midir? Bunlar eşit olmazlar."* (Secde, 18) buyurmaktadır.

Allah'a ve Rasûlüne itaat edenler ile Allah'a ve Rasûlüne isyan edenler arasındaki farkı beyan eden de şanı yüce Allah'ın kendisidir. Tıpkı emrettiği hususlar ile yasakladığı hususlar arasındaki farkı da beyan edenin O olduğu gibi.][245]

اَلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾

2. *"Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."*

Tefsiri:

[Semâvat bilinen şekli ile ibda' edilmiş değildir. Çünkü yüce Allah: *"Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."* buyurmakta ve burada

245 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 7-14. Bu bölümdeki rivâyetlere dair açıklamalar daha önce geçen yüce Allah'ın: "Eğer Allah'tan korkarsanız, O, size iyi ile kötüyü ayırd edecek bir anlayış (Furkân) verir"" (Enfâl, 29) buyruğunun tefsirinde geçmiş bulunmaktadır.

"her şeyi yaratmak" lafzını zikrettiği gibi her bir şeyi inceden inceye takdir etmiş olduğunu da zikretmektedir. Halbuki onlara göre melekler ile ilgili bir takdir söz-konusu olmamıştır. Hatta şanı yüce Allah müslümanlar nezdinde bilinen şekli ile mahlukatı yaratmamıştır. Bu ise onların kendilerine hitap olunan dil ile bu hususlaki delillerin çokluğu ile birlikte rasûller ile de çeliştiklerine delildir. Halbuki bu bir esastır.][246]

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاؤُا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

4. "Kâfirler dediler ki: "Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir." Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular."

Tefsiri:

[Aynı şekilde bazı kimseler Kur'ân-ı Kerim hakkında: "Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır, ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir" demişlerdir. Yüce Allah da: *"Muhakkak onlar (bu iftirayı yapmakla) zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular ve dediler ki: Bu öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah akşam kendisine okunmaktadır. De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak O Ğafurdur, Rahimdir."* buyurarak onların bu şekildeki sözlerinin onun dostları bir tarafa düşmanları tarafından bile bilinen apaçık bir yalan olduğunu beyan buyurmaktadır. Çünkü onlar bu hususta hiçbir kimsenin ona yardımcı olmadığını, ne kavminde ne onun bulunduğu şehirde bu hususta ona yardım etmesi için bu işi becerebilecek kimse olmadığını da biliyorlardı. Bu sebeple yüce Allah: *"Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular."* buyurmaktadır. Çünkü ona düşman kesilen bütün hemşehrileri ve kavmi böyle bir şeyin ona bir haksızlık, bir zulüm ve onun hakkında bir iftira olduğunu biliyorlar. Bundan dolayı aralarında akıllı olmakla bilinen hiçbirisi böyle bir söz söylememiştir. Onun bunu başkalarından alıp yazdığı öncekilerin masalı olup sabah akşam ona okunduğunu söylemeleri de aynı şekilde böyledir. Çünkü onu yalanlayan onun kavmi de ona herhangi bir kitap yazdıracak bir kimsenin yanında bulunmadığını çok iyi biliyorlar. Şanı yüce Allah onların yalancılıklarını da açıkça ortaya koymak üzere: *"De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir."* buyurmaktadır.

246 Buğyetu'l-Murtâd, 240.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın bildirmesi dışında hiçbir insanın bilemeyeceği pek çok sırlar bulunmaktadır. Çünkü göklerde ve yerdeki sırrı bilen yalnız Allah'tır. Onların bu sözlerinin bâtıl olduğu açıkça ortaya çıktıktan sonra yüce Allah onların nübüvveti hakkındaki tenkit edici ifadelerini zikrederek şöyle buyurmaktadır: *"Ve şöyle dediler: "Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?" Zalimler: Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz, dediler."* (Furkan, 7-8) Bu onun yemek yemesini, yiyecek ve giyecek şeylerin satıldığı çarşı pazarlarda dolaşmasını ileri sürerek ona karşı çıkanların söyledikleri bir sözdür. Ayrıca onlar: Neden ona bir melek indirilmedi? Bu melek de onunla beraber uyarıp korkutacaktı. Yahut da ihtiyacını harcayacağı ve bu gibi şeylere muhtaç olmayacak şekilde neden bir hazinesi yok? Yahut da yeyip içeceği bir bahçesi yok? Yine zalimler: Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz dediler. Yüce Allah da: *"Senin için nasıl misaller verip dalalete düştüklerine bir bak. Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* (İsra, 48) buyurmaktadır. Yani onlar sana yalancılık isnad ettiler, büyülenmiş olduğunu söylediler, başkasından bu kitabı aktardığını ileri sürdüler. Bu şekilde söz söyleyen her kimsenin de yalancı olduğu seni tanıyan herkes tarafından açıkça bilinen bir husustur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Dalalete nasıl düştüklerine bir bak. Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* buyurmaktadır. Dalalete düşmüş kişi ise yoldan sapan cahil kişi demektir. Böyle bir kimse kendisini maksada ulaştıran yolu asla bulamaz. Hatta onların acizlikleri ve tartışmayı sürdürmek imkânını bulamadıkları açıkça ortaya çıkmıştır.][247]

[Kâfirlerin nebiler hakkında söylediklerinin bir örneği de şanı yüce Allah'ın şu buyruklarında zikrettiklerinde görülmektedir: *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız onundur ve o hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir. Onlar onu bırakıp hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan ve kendi kendilerine bile bir zarar ve fayda veremeyen, öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar can vermeye gücü yetmeyen ilahlar edindiler. Kâfirler dediler ki: "Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir." Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular. Ve dediler ki: "(Bu) öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-*

247 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 405-407.

akşam kendisine okunmaktadır." De ki: "Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak ki O Gafûrdur, Rahîmdir." Ve şöyle dediler: "Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?" Zalimler: "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediler. Bir bak, onlar sana nasıl misaller getirip sapıklığa düştüler? Artık onlar hiçbir yol bulamazlar." (Âyet 1-9) Böylece şanı yüce Allah kâfirlerin onun hakkında hepsi de bâtıl olan ve hepsinde haktan saptıkları bir takım misaller verdiklerini ve böyle bir dalalet ile birlikte hakka ulaştıran hiçbir yola varamayacaklarını beyan buyurmaktadır. Onun hakkında misaller vermeleri onu başka kimselere benzetmeyi de ihtiva eder. Onu kendi türlerinden bulunmadığı ve o türler arasındaki bireylere benzemediği bu örnekleri verdiler. Yüce Allah'ın: *"Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır, ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir."* şeklinde söyledikleri belirtilen buyrukta olduğu gibi. Onlar ona uydurduğu iftirada kendisine yardım edecek kimselerin yardımını alan yalancı birisine benzettikleri gibi başkalarından öğrendiği öncekilerin masallarını yazan kimseye de benzetmişlerdir. Onların bu iddialarına göre bu efsaneler sabah akşam ona okunur, o da neler söylediklerini onlardan öğreniyormuş. Yine onu büyülenmiş birisine de benzettiler.][248]

وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾

5. "Ve dediler ki: (Bu) öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-akşam kendisine okunmaktadır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah onların sözlerini böyle diyenlerin yalancılığı açıkça ortada olduğu ve böyle bir iddianın Rasûlün durumundan ötürü gözleri kamaşmış şaşkın ve doğru yolu kaybetmiş bundan dolayı ne söyleyeceğini bilmediği için hayretlere düşmüş birisinin sözü olduğunu beyan buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir. Onlar onu bırakıp hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan ve kendi kendilerine bile bir zarar ve fayda veremeyen, öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar can vermeye gücü yetmeyen*

248 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 156-157.

ilahlar edindiler. Kâfirler dediler ki: "Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir." Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular. Ve dediler ki: "(Bu) öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-akşam kendisine okunmaktadır." De ki: "Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak ki o Gafûrdur, Rahîmdir." (Âyet 1-6) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile böyle bir sözü söyleyenlerin durumu hakkında haber vermektedir. Halbuki onlar bu sözlerinin en açık bir yalan olduğunu da bilmektedirler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de anılan bu kıssaları -okuyup yazdıracak bir tarafa- bilen hiçbir kimse de yoktu. Nitekim yüce Allah: *"Sen bundan önce hiçbir kitap okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın."* (Ankebût, 48) ve: *"Onları bundan evvel ne sen biliyordun ne de kavmin."* (Hud, 49) buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir."* (Âyet 6) buyurarak bunun gizlilikleri bilenin ilminden geldiğini haber vermektedir. Çünkü insanlar bu hususları ancak peygamberler tarafından verilen haberlerle bilebiliyorlardı. Mekke'de ise peygamberlerin haber verdiği şeyleri bilen hiçkimse yoktu.

Daha sonra yüce Allah onların göstermesini istedikleri mucize tekliflerini sözkonusu ederek şöyle buyurmaktadır:

"Ve şöyle dediler: "Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?" Zalimler: "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediler. Bir bak, onlar sana nasıl misaller getirip sapıklığa düştüler? Artık onlar hiçbir yol bulamazlar." (Âyet 7-9) Yüce Allah bu buyruklarıyla onların verdikleri misallerin keyfiyeti üzerinde iyice düşünülmesini emir buyurmaktadır. Çünkü onların hakkında yaptıkları benzetmeler ile kendisi arasındaki fark görüp düşünen kimse için hiç de gizli saklı kalmayacak kadar gâyet açıktır. Bundan dolayı yüce Allah: *"... sapıklığa düştüler. Ancak onlar hiçbir yol bulamazlar"* buyurmaktadır. Çünkü böyle bir işin hak yoldan sapmak olduğu açıkça ortadadır. Yolunu kaybedip şaşıran bir kimse ise hakka ulaştıracak bir yol bulamaz.][249]

وَقَدِمْنَآ إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾

23. "İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız."

249 el-Cevâbu's-Sahîh, V. 328-330.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız."* (Âyet 23) buyurmaktadır. İbnu'l-Mübarek dedi ki: Bunlar Allah'tan başkası için yapılmış amellerdir. Mücahid de: Bunlar kabul olunmayan amellerdir demiştir.][250]

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

27. "O günde (her) zalim ellerini ısırıp: Keşke peygamberle birlikte hak yolu tutmuş olsaydım der."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"O günde zalim ellerini ısırıp: "Keşke o rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım" der. "Eyvah bana! Keşke filanı dost edinmeseydim. Andolsun ki zikir bana gelmişken ondan beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakır."* (Âyet 27-29) buyurmaktadır. Şüphesiz ki bu, Rasûle iman etmeyen kâfiri kapsar. Ayetin nüzul sebebi de bunun hakkında idi. Çünkü mutlak anlamda "zulüm" hem bunu kapsar hem de ondan daha aşağı mertebede olanları -o oranda- kapsar.][251]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ı gazaplandırmak sûretiyle insanları hoşnut eden kimse bilmeli ki Allah'a karşı bunların ona hiçbir faydası olmaz. Pişmanlıktan ötürü ellerini ısıran ve: *"Keşke peygamberle birlikte hak yolu tutmuş olsaydım. Eyvah bana. Keşke filanı dost edinmeseydim."* (Âyet 27-28) diyen zalim gibi.][252]

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

30. "Rasûl: Ya Rabb! Gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti, dedi."

Tefsiri:

[Bu âyet-i kerimeyi şanı yüce Allah: *"Rasûl: Ya Rabb! Gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti, dedi. İşte böylece biz, her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık. Yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter."* (Âyet

250 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 32.
251 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 73.
252 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 52.

30-31) buyruğundan sonra zikretmektedir. Böylelikle Kur'ân'ı terk eden kimsenin Rasûlün düşmanlarından olduğunu ve böyle bir düşmanlığa düşmenin de (bu durumda) kaçınılmaz ve kaçışı olmaz bir hal olduğunu beyan etmektedir. Yüce Allah'ın: *"O günde zalim ellerini ısırıp: "Keşke o rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım" der. "Eyvah bana! Keşke filanı dost edinmeseydim. Andolsun ki zikir bana gelmişken ondan beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakır."* (Âyet 27-29) buyruklarına bakalım.][253]

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

33. "Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* (Âyet 33) buyurarak kâfirlerin bâtılları sebebiyle her bir akli kıyas getirdiklerinde mutlaka Allah'ın ona karşı hakkı getirdiğini ve ona apaçık bir beyanı ve delili getirerek onların kıyaslarına göre hakkı daha çok, daha güzel ve daha net bir şekilde açıklayan bir misal verdiğini haber vermektedir. Sabiilerin, felsefecilerin ve başkalarının söyledikleri bütün hikmetler ya da deliller ashab-ı kiramın öğrenmiş olduğu bilgilerin kapsamı içerisindedir. Bu âyet-i kerimeyi şanı yüce Allah: *"Rasûl: "Ya Rabb! Gerçekten benim kavmim bu Kur'an'ı terk etti" dedi. İşte böylece Biz, her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık. Yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter."* (Âyet 30-31) buyruğundan sonra zikrederek Kur'ân-ı Kerim'i terk eden kimsenin Rasûlün düşmanlarından olduğunu, böyle bir düşmanlığın ise zorunlu ve kaçınılmaz olduğunu beyan etmektedir. Nitekim yüce Allah: *"O günde zalim ellerini ısırıp: "Keşke o rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım" der. "Eyvah bana! Keşke filanı dost edinmeseydim. Andolsun ki zikir bana gelmişken ondan beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakır."* (Âyet 27-29) buyurmuştur.][254]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar sana bir örnek gösterdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* (Âyet 33) buyurmaktadır.

253 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 106.
254 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 106.

Çünkü şanı yüce Allah rasûle uymanın dışına çıkan herkes hakkında bunu yapmanın teminatını vermiş bulunmaktadır.][255]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar sana bir örnek gösterdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* (Âyet 33) buyurarak müşriklerin -bâtıl kabilinden olan kıyasları arasından- herhangi bir kıyası ortaya atacak olurlarsa mutlaka Allah'ın daha güzel bir açıklama ihtiva eden ve hak olan bir söz ve bir kıyas getireceğini haber vermektedir. Öyle ki onun beyanı ve maksada delaleti pek değerli ve apaçık hususları ortaya koyması açısından daha açık seçik, vazıh, pırıl pırıl ve daha kolay anlaşılırdır. İşte hak cihetinde bu böyledir.][256]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar sana bir örnek gösterdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* buyurarak onların rasûle muhalefet ettiklerini ifade etmektedir. Onlar arasından bazıları kitap ve sünnetin getirdiklerine muhalefet etmekle birlikte rasûllerin getirdiklerinin bir kısmını kendisi ile reddettikleri herhangi bir kıyası ortaya koyup böylelikle bu bâtılı destekledikleri bir kıyas diye görünürse mutlaka Allah da rasûller ile gönderdiği hak ve kıyas ile daha güzel bir açıklama, bir beyan ve hakkı daha ileri derecede bir izah getirir.][257]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlar sana bir örnek gösterdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* (Âyet 33) Buradaki "tefsir: açıklama" tasvir: zihinsel olarak canlandırma demektir.][258]

وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾

37. "Nuh kavmi peygamberleri yalanlayınca biz de onları suda boğduk ve onları insanlara bir ibret kıldık. Zalimler için de çok acıklı bir azap hazırlamışızdır."

255 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 129.
256 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, I, 148.
257 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 227.
258 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 67.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Nuh kavmi peygamberleri yalanlayınca biz de onları suda boğduk ve onları insanlara bir ibret kıldık. Zalimler için de çok acıklı bir azap hazırlamışızdır. Ve Âd, Semud, Ashab-ı Ress ve bunların dışında çok kavimleri de (helâk ettik). Her birine örnekler verdik ve onların hepsini mahvettik, helâk ettik."* (Âyet 37-39) buyurarak kendilerine rasûl gönderdiği bunların hepsine misaller verdiğini ve onları helak ettiğini, onları kendilerine karşı delili ortaya koyduktan sonra ancak cezalandırdığını haber vermektedir.][259]

وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾

41. "Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur diye seni alaya alırlar."

Tefsiri:

[Bu da şanı yüce Allah'ın: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur diye seni alaya alırlar."* (Âyet 41) buyruğu ile müşrikler hakkında zikrettiklerinin bir benzeridir. Yine yüce Allah: *"Kâfirler seni gördüklerinde seni ancak alaya alırlar (ve derler ki) bu mudur ilahlarınızı kötülükle anan"* yani onları ayıplayan *"Halbuki onlar Rahman'ın zikrini inkâr edenlerdir."* (Enbiya, 36) buyurmaktadır. Onlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi ilahlarını hak ettikleri şekilde anmasına tepki gösteriyorlardı. Halbuki aynı zamanda onlar Rahman'ın zikrini/öğüdünü, Kur'ân'ı inkâr ediyorlar ve buna karşı herhangi bir tepki göstermiyorlardı.][260]

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

43. "Hevâ ve hevesini ilah edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil olacaksın?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Hevâ ve hevesini ilah edinen kimseyi gördün mü?"* buyurmaktadır. Yani bu kimse hevâsını ibadet ettiği ilahı edinir. Hevâ ise onun hoşuna giden ilahlarıdır. Bununla birlikte yüce Allah onun hevâsı bizzat ilahıdır buyurmamaktadır. Çünkü bir şeyi hevâsı ile seven herkes o şeye ibadet etmez. Çünkü

259 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 382.
260 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 214-215

hevâ çeşitli kısımlara ayrılır. Aksine burada maksat o ibadet ettiği mabudunu çok sevdiği bir şeyin kendisi haline getirmiş ve böylelikle onun ibadeti, ibadet hususunda nefsinin hevâsına tabi olmaktadır. Çünkü o kendisine ibadet edilmesi gerekene ibadet etmediği gibi emrolunduğu ibadeti de yapmamaktadır.][261]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur diye seni alaya alırlar."* (Âyet 43) buyurmaktadır. Hasan dedi ki: Münafık her neyi severse mutlaka o sevdiği şey ona biner. Yüce Allah da: *"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"* (Kasas, 50) buyurmaktadır.

Ömer b. Abdülaziz de dedi ki: Sakın sen hevâsına uyduğu vakit hakka uyan, hevâsına muhalefet ettiği vakit ona muhalefet eden kimselerden olmayasın. O vakit sen uyduğun haktan ötürü sevap alamayacağın gibi ona muhalefet etmen sebebiyle de cezalandırılırsın. Durum gerçekten onun dediği gibidir. Çünkü her iki halde de böyle bir kimse hevâsına uymayı maksat olarak gözetmiş ve Allah için herhangi bir amel işlememiştir.][262]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur diye seni alaya alırlar."* (Âyet 43) buyurmaktadır. Hasan(-ı Basri) dedi ki: Sözü edilen kişi münafık kimsedir. O her neyi hevâsı ile severse mutlaka o (hevâsı) da onun sırtına biner.[263]][264]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şöyle rivâyet edilmiştir: Şanı yüce Allah nezdinde semanın altında arkasından gidilen bir hevâdan daha azim kendisine ibadet olunan bâtıl bir ilah yoktur. Yüce Allah da: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur diye seni alaya alırlar. Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha da sapıklıktadırlar."* (Âyet 43-44) buyurmaktadır.][265]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

261 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 592.
262 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 479-480.
263 Kaynakları az önce gösterildi.
264 Câmiu'l-Mesâil, II, 103.
265 Câmiu'l-Mesâil, II, 266.

[Yüce Allah: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur diye seni alaya alırlar. Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha da sapıklıktadırlar."* (Âyet 43-44) buyurmaktadır. Buna göre ilah edindiği şeyi kendi hevâsı edinen bir kimse böylelikle hevâsını ilahı edinmiş olur. Yani onun hevâsı ile sevdiği şeyi kendi mabudu yapmış olur. İşte onlardan herhangi birisi güzel bulduğu şeye ibadet eden müşriklerin durumu budur. Onlar Allah'tan başka Allah'a eş koştukları bir takım ilahlar edinir ve Allah'ı sever gibi onları severler. Bundan dolayı İbrahim el-Halil: *"Ben kaybolanları sevmem."* (En'am. 76) demiştir.][266]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah rasûlleri aracılığıyla herhangi bir şeyi emredecek olup kul da o emri bırakıp kendisinin sevdiği bir şeye yönelecek olursa bu kişi kendi hevâsına ibadet eden bir kişi olur. Allah'a ibadet eden bir kişi değil. Yüce Allah: *"Hevâ ve hevesini kendine ilâh edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil olacaksın?"* (Âyet 43) ve: *"Kendi hevâsını ilâhı edinmiş, bilgisine rağmen Allah'ın kendisini şaşırtmış olduğu, kulağına ve kalbine mühür vurduğu gözü üzerine de perde gerdiği kimse hakkında ne dersin?"* (Câsiye. 23) buyurmaktadır. İşte Allah'ın sevip razı olduklarını değil de kendisinin sevdiği şeyleri ilah edinen kişi budur. Böyle bir kimse Allah'a ibadetin dışına çıkıp kendi hevâsıyla sevdiği şeylere ibadete yönelmiş bir kimsedir.][267]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hevâ ve hevesini kendine ilâh edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil olacaksın?"* (Âyet 43)'dan itibaren: *"... daha da sapıktırlar."* (Furkan. 44) ve: *"Kendi hevâsını ilah edinmiş bilgisine rağmen Allah'ın kendisini saptırmış olduğu ... kimse hakkında ne dersin?"* (Câsiye. 23) buyurmaktadır. İbn Ebu Talha İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bu Allah'tan gelen bir hidâyet ve bir delil bulunmaksızın kendisine bir din edinen kâfir kimsedir.[268]

Said b. Cübeyr dedi ki: Onlardan herhangi bir kimse taşa ibadet eder, ondan daha güzel bir taş gördümü o eski taşı atar bir diğerine ibadet ederdi.[269]

266 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 260.
267 Nazariyyatü'l-Akd, 7.
268 ed-Durru'l-Mensur, V, 72'de bunu İbnu'l-Münzir ve İbn Ebi Hatim'in rivâyet ettiklerini zikretmektedir.
269 İbn Ebu Hatim'in tefsirinden bu bölüm kayıptır. ed-Durru'l-Mensur. V. 72'de bunu İbn Ebi Hatim ile İbn Merdûye'nin rivâyeti ile İbn Abbas'ın sözü olarak kaydetmektedir.

Hasan-ı Basri dedi ki: Bu kişi hevâsını karşısına put gibi diken münafık kişidir. Fakat her neyi severse o sevdiği onun tepesine biner.[270]

Katade dedi ki: Evet Allah'a yemin ederim. O her neyi severse o ona biner. Her neyi arzu ederse onu yapar. Hiçbir takva ve vera da bunu yapmaktan onu alıkoymaz.[271] Bunları İbn Ebi Hatim ve başkaları rivâyet etmiştir.][272]

لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾

49. "Onunla ölü bir beldeyi (toprağı) canlandıralım, yarattığımız nice hayvanatı ve insanı onunla sulayalım diye."

Tefsiri:

[Yüce Allah birden çok yerde bazı mahlukatını diğer bazıları ile canlandırıp hayat verdiğini haber vermektedir. *"Onunla ölü bir beldeyi canlandıralım diye."* buyruğunda olduğu gibi.][273]

فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾

52. "O halde kâfirlere itaat etme ve onlara karşı bu Kur'ân'la büyük bir cihad yap."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer dileseydik her bir beldede bir uyarıcı (peygamber) gönderirdik. O halde kâfirlere itaat etme ve onlara karşı bu Kur'ân'la büyük bir cihad yap."* buyurmaktadır. Yüce Allah ona kâfirlere karşı bu Kur'ân ile pek büyük bir cihad yapmasını emretmektedir. Bu sûre Mekke'de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicret etmeden önce ve ona savaş emri verilmeden ve savaşmak için kendisine izin verilmeden önce inmiş Mekki bir sûredir. Bu cihad ancak ilim ile kalb ile beyan ile davet ile yapılan bir cihaddı. Savaşarak değil.][274]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

270 İbn Ebu Hatim, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebu Şeybe'de bunun lafzı: "Her neyi hevâsıyla severse mutlaka onun arkasından gider" şeklindedir: ed-Durru'l-Mensur, V, 72.

271 ed-Durru'l-Mensur, V, 72'de bunun İbn Ebi Hatim ve Abd b. Humeyd tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

272 Er-Raddu Ala'l-Ahnâî, Beyrut 1423, s. 68. Alıntının kaynağı tarafımızdan tesbit edildi. (Çeviren)

273 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 150.

274 Minhâcü's-Sünnetin Nebeviyye, VIII, 86.

[Yüce Allah: *"O halde kâfirlere itaat etme ve onlara karşı Kur'an'la büyük bir cihad yap."* (Âyet 52) buyurmaktadır. Furkan Sûresi ise Mekke'de inmiş bir sûredir. Efendimiz onlarla ancak dil ile ve beyan ile cihad etmiştir. Fakat bâtıldan da uzak duruyordu. Ancak o Mekki sûrelerde de *"Andolsun ki Biz sizleri içinizden mücahitleri ve sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar imtihan edeceğiz."* (Muhammed, 5) buyurmuştur.][275]

Merhum İbn Teymiyye rafızi İbn Mutahhar el-Hılli'nin sözünü zikrettikten sonra ona şöylece cevap vermiştir:

[Yüce Allah: *"Ve o sudan insan yaratan, ondan neseb ve sıhri akrabaları çıkaran O'dur."* (Âyet 54) buyruğuna gelince; Sa'lebi'nin tefsirinde İbn Sirin'den şöyle dediği nakledilmektedir: Ayet Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ali b. Ebu Talib hakkında inmiştir. O Fatıma'yı Ali ile evlendirmişti. İşte sudan bir beşer yaratıp onu neseb ve sıhri akrabalar olarak çıkarandır. Böyle bir husus ondan başkası için sabit olmamıştır. Bu sebeple o daha faziletlidir. O halde imam odur.

Buna birkaç bakımdan cevap verilir:

1. Evvela bu naklin sıhhatinin ortaya konulması istenir.

2. Bu şüphesiz İbn Sirin adına uydurulmuş bir yalandır.

3. Diğer insanların kendisine muhalefet ettiği İbn Sirin'in mücerred sözü tek başına delil değildir.

4. Şöyle denilir: Bu âyet-i kerime Furkan Sûresi'ndedir ve Mekke'de inmiş bir sûredir. Bu âyet de Ali (radıyallâhu anh)'ın Fatıma (radıyallâhu anhâ) ile evlenmeden önce Mekke'de inmiş âyetlerden olduğu herkes tarafından ittifakla kabul edilmiştir. Peki nasıl olur da bununla Ali ve Fatıma kastedilmiş olabilir?

5. Ayet-i kerime her bir neseb ve sıhri akrabalık hakkında mutlaktır. Bunun bir takım kişileri dışarıda bırakarak belli bir kişi için özelleştirilmesi sözkonusu değildir. Ayetin peygamber Efendimizin Ali ile sıhri akrabalığını kapsadığı gibi Osman ile iki defa sıhri akrabalığını aynı şekilde Ebu Bekir'in ve Ömer'in de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile sıhri akrabalığını kapsadığında hiçbir şüphe yoktur. Hem Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir'in kızı Âişe ile evlendiği gibi Ömer'in kızı Hafsa ile evlenmiştir. Osman (radıyallâhu anh)'ı da iki kızı Rukayye ve Um Kulsüm ile evlendirmiştir. Ali ile de Fatıma'yı evlendirmiştir. O halde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisi ile dört halife arasındaki sıhri akrabalığı sabit bir husustur. Onun şöyle buyurduğu da rivâyet edilmiştir: "Eğer

275 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 38-39.

üçüncü bir kızımız olsaydı onu da Osman ile evlendirirdik."[276] Bu durumda sıhri akrabalık onun daha faziletli olup onların üzerinde imametinin olmasını gerektirmesi şöyle dursun onun özelliğinden olmayan kendisi ile başkaları arasında ortak bir vasıftır.

6. Bununla Ali (radıyallâhu anh)'ın sıhri akrabalığının kastedildiğini varsaysak dahi tek başına sıhri akrabalık ehl-i sünnetin de şianın da ittifakı ile onun başkalarına göre daha faziletli olmasının delili değildir. Çünkü sıhri akrabalık her dört halife hakkında da sabittir. Bununla birlikte onların biri diğerinden faziletlidir. Eğer sıhri akrabalık daha faziletli olmayı gerektirecek olsaydı çelişki kaçınılmaz olurdu.][277]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsanlar arasında görülen ve kendileri dolayısıyla birbirlerinden bir şeyler isteyip birbirlerine şefaat/iltimas ettikleri hususlar genel olarak kesbi sebeplerden dolayı olduğuna göre bunlar ortak özellik türündendir. Diğer sebep ise doğumdur. O halde onlar arasındaki sebepler ve bağlar doğum olan yaratılış sebebi ile ortaklık ve karşılıklı ivazlaşma türünden olan kesbi sebep olmanın dışına çıkmaz. İşte bundan dolayı yüce Allah Nisa Sûresi'ni: *"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan zevcesini var eden ... Rabbinizden korkun."* (Nisa, 1) âyeti ile başlamaktadır. Çünkü yüce Allah bu sûrede insanlar arasındaki şu ya da öbür türlü sebeplerin hükmünü zikretmektedir. Bunun için doğum ile alakalı akrabalığı ve buna bağlı olarak mirasçılığı ve evlilik ile ilgili hususları zikrettiği gibi aynı şekilde aralarında nikâhlanmak, mirasçılık, yetimler hakkında vasiyetlerde bulunmak gibi akitlerle aralarında meydana gelen hususları da sözkonusu etmiştir. Neseb akrabalığı birinci türdendir. Sıhri akrabalık ikinci türdendir. Nitekim yüce Allah: *"Ve o sudan insan yaratan ondan neseb ve sıhri akrabaları çıkaran O'dur."* (Âyet 54) buyurmaktadır. Yüce Allah sûrenin başında: *"Sizi tek bir candan yaratan."* (Nisa, 1) buyurduktan sonra: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ... korkun."* (Nisa, 1) buyurmaktadır. Yani adı ile ahitleşip akitleştiğiniz ve akrabalık bağlarını kesmekten sakının. Böylelikle birinci kısma kendi aralarındaki bir şeyler isteyip akitleşme dahil olmaktadır. Bu gibi akitler ise karşılıklı bedel alışverişini de ortaklık yapmayı da ihtiva eder. İkincisinin kapsamına ise doğum yoluyla ve bunun diğer dalları ile ortaya çıkan akrabalık dahildir.][278]

276 Fedailu's-Sahabe, 782, 831. Senetlerinde bir parça zayıflık vardır. Allah en iyi bilendir.
277 Minhâcü's-Sünne, VII, 264-265.
278 el-İstiğase, I, 189-190.

قُلْ مَآ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَآءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلٰى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾

57. "De ki: Ona karşılık sizden ücret istemem. Ancak Rabbine doğru yol tutan kimseler (olmanızı) arzuluyorum."

Tefsiri:

[Buradaki istisnâ munkatı'dır. (Yani istisnâ olunan kendisinden istisnâ yapılan ile aynı türden değildir.)][279]

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذ۪ي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِه۪ وَكَفٰى بِه۪ بِذُنُوبِ عِبَادِه۪ خَب۪يرًا ﴿٥٨﴾

58. "Asla ölmez hayy (diri) olan (Allah)'a dayan ve O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter."

Tefsiri:

[Bu husus açıklık kazandığına göre sözünü ettiğimin de açıklaması bir kaç bakımdan şöylece yapılabilir:

1. Maksat olarak gözetilenin kendisine dua edilenin ve matlubun bizzat yüce Allah'ın olması gerekir. İstenen şeylere yardımcı olunan da onun dışında hoşlanılmayan şeylere karşı da yardım eden O'dur. Hoşlanılmayan şeyleri uzaklaştırmaya da o yardım eder. Çünkü bu dört hususu da -başkası değil- yalnız o kendi zatı ile sahiptir. İşte yüce Allah'ın: *"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fatiha. 5) manası budur. Çünkü ubudiyet maksudu ve matlubu ihtiva eder. Ama en mükemmel şekliyle. Kendisinden yardım istenen (müstean) ise isteneni elde etmek için yardımı istenen demektir. Birincisi uluhiyetin manaları arasındadır.

İkincisi ise rububiyetin manalarındandır. Çünkü ilah kendisine gönülden bağlanılan sevilerek ona dönülerek tazim ve ikram ile kendisine ibadet olunan demektir. Rabb ise kulunu besleyip büyüten. ona hilkatini verdikten sonra ibadet ve onun dışındaki bütün hallerinde onu hidâyete doğruya iletendir. İşte yüce Allah'ın: *"Yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim."* (Hud. 58); *"Yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na güvenip dayan."* (Hud. 123); *"Yalnız sana güvenip dayandık, sana dönüp geldik ve dönüş yalnız sanadır."* (Mümtehine. 4) buyruğu ile: *"Asla ölmez hayy (diri) olan (Allah)'a dayan ve O'nu hamd ile tesbih*

279 Câmiu'l-Mesâil. IV. 293.

et" buyruğu da; "Yalnız O'na güvenip dayandım, dönüşüm de yalnız O'nadır." (Rad, 30); *"[Rabbinin ismini an ve]*[280] *yalnız O'na yöneldikçe yönel. Doğunun da, batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız onu vekil tut."* (Müzzemmil, 8-9) buyrukları da böyledir. İşte bunlar kapsamlı bu iki esası ihtiva eden yedi ayrı buyruktur.][281]

اَلَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ اَلرَّحْمٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

59. "O göklerle yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan sonra arş üzere istiva edendir. Rahman'dır. Sen bunu bir bilene sor."

Tefsiri:

Büyük tefsir sahibi Kurtubi yüce Allah'ın: *"Sonra arş üzere istiva edendir."* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Bu istiva meselesidir. İlim adamlarının bu hususta çeşitli açıklamaları vardır deyip kelâmcıların görüşlerini zikrettikten sonra şunları söylemektedir: İlk selef cihetsizliği söylemiyor ve böyle bir şeyi telaffuz etmiyorlardı. Aksine onlar da onların dışındaki herkes de kitabının ifade ettiği ve rasûllerinin de haber verdiği gibi yüce Allah hakkında sabit olduğunu söylemişlerdir. (Devamla) dedi ki: Salih seleften hiçbir kimse onun gerçek manada arşı üzerinde istiva ettiğini inkâr etmemiştir. Onlar ancak istivanın keyfiyetini bilmediklerini söylemişlerdir. Çünkü onun hakikati bilinemez.

Daha sonra on dört görüş naklettikten sonra şunları söylemektedir: Bu hustaki görüşlerin en güçlüsü ise âyetlerin, haberlerin, hayırlı fazilet sahibi kimselerin kanaatlerinin bir birini pekiştirecek şekilde geldiği şu görüştür: Şanı yüce Allah kitabında ve peygamberinin dili ile haber verdiği gibi keyfiyetsiz olarak ve bütün mahlukatından ayrı olarak arşı üzerinde istiva etmiştir. İşte güvenilir (sika) kimselerin kendilerinden naklettikleri rivâyetlerde salih selefin mezhebi budur.][282]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yoksa onun *"er-Rahman"* adını Allah müşrikler bu ismi inkâr edince indirdi. Yüce Allah böylece onlara red olmak üzere bu ismin kendi zatının ismi olduğunu tesbit buyurdu. Bu ise bu sûrede muhkem oluşu itibari ile olduk-

280 Mealin [] arasındaki ibarelerine tekabül eden lafızlar aslında zikredilmemiştir. Gerek görüldüğü için tarafımızdan eklenmiştir. (Çeviren)

281 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 22

282 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 223-224.

ça beliğdir. Çünkü inkâr eden kimse kanaatini reddetmek olumlu ve olumsuz olarak kendisine cevap verilmeyen soru soran kişinin cevabındaki sözün zıddını tesbit etmek hususunda daha beliğdir. Zaten yüce Allah da: *"Onlara: "Rahmâna secde edin" denildiğinde onlar: "Rahmân da neymiş, senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim?" dediler ve bu, nefretlerini arttırdı."* (Furkan. 60) ve: *"Seni de öylece, kendilerinden evvel nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete, sana vahyettiğimizi kendilerine okuman için gönderdik. Halbuki onlar Rahmânı inkâr ediyorlar. De ki: O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Dönüşüm de yalnız O'nadır."* (Rad. 30) buyurmaktadır.][283]

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا
وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾

60. "Seni de öylece, kendilerinden evvel nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete, sana vahyettiğimizi kendilerine okuman için gönderdik. Halbuki onlar Rahmânı inkâr ediyorlar. De ki: "O (Rahmân), benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Dönüşüm de yalnız O'nadır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlara: "Rahmâna secde edin" denildiğinde onlar: "Rahmân da neymiş, senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim?" dediler ve bu, nefretlerini arttırdı."* (Âyet 60) buyruğu ile kâfirin mutlak olarak secde etmeyi kabul etmediğini haber vermektedir. O halde ona zıt olan secde etmek meşrudur. O orada bâtıl mabudun karşıtı olarak mutlak secdeyi dile getirirken burada da hakkı kabul etmeyen kâfirin karşıtı olarak sözkonusu edilmiştir.][284]

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا
﴿٦٢﴾

62. "İbret ve öğüt almak yahut şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur."

283 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 461.
284 el-Müstedrek Alâ Mecmûi'l-Fetâvâ. baskı aşamasında.

Tefsiri:

[Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) uykudan uyanamadığı için gece namazı kılamamış ise kuşluk vaktinde bunun kazasını yapardı. Böylece o vakitte on iki rekat namaz kılardı. Ömer ve ondan başka ashab-ı kiramdan yüce Allah'ın: *"İbret ve öğüt almak yahut şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur."* (Âyet 62) buyruğu hakkında bu (açıklama) gelmiştir.][285]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İbret ve öğüt almak yahut şükretmek isteyenler için"* buyruğu hakkında da bu şekildeki çeşitli açıklamalara benzer açıklamalar sözkonusudur. Çünkü şükreden kişi korkmasa bile nimetleri dolayısıyla Allah'a şükredebilir. Öğüt almak (tezekkür) ise bazen haşyeti (Allah'tan korkmayı) gerektirebilir.

Aynı şekilde öğüt almak cezadan korkmayı ve sevap istemeyi de gerektirir. Bu sebeple kişi gelecek için amel eder. Şükür ise geçmişteki nimetlere yapılır.

Yine öğüt almak geçmişteki bir takım bilgileri hatırlamak demektir. Allah'ın üzerinizdeki nimetleri hatırlamak da bunlardan birisidir. Bu sebeple o şükretmenin bir sebebidir. Yani hem sebebi hem sonucu birlikte hatırlamaktır.

Yine şükür nimetlerin artışını gerektirir. Öğüt almak da bu maksatla olabilir. Azaptan korkulduğu için de yapılabilir.

Durum bunun tam aksi de olabilir. Şükreden bazen nankör (kefûr) birisi olmamak ve böylelikle şükrü terk ettiğinden ötürü nimetin kendisinden alınması ve başka türlü cezalarla cezalandırılmaması için yapılması gereken şükrü yerine getirebilir. Öğüt alan da Allah'ın kendisine itaat edenler için hazırladıklarını hatırlayıp rahmetini isteyerek ona itaat edebilir.

Yine öğüt almak bazen kendileri ile cezanın uzaklaştırıldığı vacibleri yapmak için de olabilir. Şükür de lütfunun daha da artması için olabilir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde olduğu gibi: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakları şişene kadar namaz kılınca ona: Allah geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamış olduğu halde mi böyle yapıyorsun denilince o da: "Şükreden bir kul olmayayım mı" buyurmuştu.[286]

Yine o (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden hiçbiriniz ölümü temenni etmesin. Çünkü kişi ya iyilik yapan birisidir (yaşayacak olursa) iyiliği

285 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 204.
286 Buhârî, 1130; Müslim, 2819.

artar, yahut da kötülük işleyen birisidir olur ki vazgeçip tevbe etmesine imkân verilmiş olur."[287]

Çünkü mümin her zaman için şükrü gerektiren Rabbinden gelen bir nimet içerisinde ve mağfiret dilemesi gereken bir günah içindedir.

İşte o "Seyyidu'l-istiğfâr: İstiğfâr sözlerinin şahı" diye bilinen duasında şöyle buyurmuştur: "أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ: Senin benim üzerimdeki nimetini itiraf ettiğim gibi günahlarımı da itiraf ediyorum. Bu sebeple bana günahımı bağışla. Çünkü şüphesiz günahları ancak sen bağışlarsın."[288]

Yüce Allah'ın: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."* (Nisa, 79) buyruğunun tahkikini öğrenmiş bulunuyoruz. Buna göre ona gelip isabet eden bütün iyilikler aslında Allah'ın nimetleridirler. Bu sebeple bir şükrü gerektirirler. Ona gelen her musibet de günahları sebebiyledir. Bu da tevbe ve mağfiret dilemeyi gerektiren günahlarını hatırlamayı gerektirir.

Yüce Allah: *"Gece ile gündüzü ibret ve öğüt almak yahut şükretmek isteyenler için"* yaratmıştır. Böylelikle o günahlarından tevbe eder ve mağfiret diler. Nimetlerinden ötürü de Rabbine şükreder. Allah'ın nimet adına yaptığı her bir şey yine Allah'ın elinden gidenlerin yerine verdiği her bir şey Allah'ın onun üzerindeki bir nimetidir. Buna göre Rabbinin yaptıklarına her baktıkça şükreder. Kendi nefsine baktıkça da mağfiret diler.

Tezekkür (öğüt almak) ise bazen günahlarını ve Rabbinin cezasını hatırlamak şeklinde olur. Bazen onun kapsamına nimet ve lütuflarını hatırlamak da girer. Çünkü bu da ona şükretmeye çağırır. Allah da: *"Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın!"* (Âl-i İmrân, 103) gibi buyrukları birkaç yerde geçmektedir. Böylelikle Allah nimetlerini hatırlamayı emretmektedir. Buna göre öğüt alan/tezekkür eden, Rabbinin nimetlerini de kendi günahlarını da hatırlar.

Bu şükrü de anıp hatırlamaktır. Çünkü bu da bizatihi bir maksattır. Zira şükür dünyada da ahirette de sabittir. Öğüt almak hatırlaması/zikri de istiğfarın şükrün ve daha başka hususların esasını teşkil eder. Çünkü o başlangıcın da zikridir, sonun da zikridir. İşte bu mana söylenen bütün hususları topluca ifade eder. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][289]

287 Buhârî, 6351; Müslim, 2680.
288 Kaynakları daha önce gösterildi.
289 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 186-187

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ
قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾

63. "Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler. Cahiller kendilerine hitap ettiklerinde onlar: "Selâm" derler."

Tefsiri:

[Yüce Allah kitabında: *"Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler"* buyurmaktadır. Yani sükunetle ve vakarla yürürler.][290]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler. Cahiller kendilerine hitap ettiklerinde onlar: "Selâm" derler."* (Âyet 63) buyurmaktadır. Hasan ve başkaları: "Sükunetle ve vakarla yürürler" diye açıklamışlardır.[291] Böylece yüce Allah Rahman'ın kullarının bunlar olduğunu haber vermektedir.[292] Kişi hareket türünden olan normal fiillerinde sükunet ve vakar ile hareket etmekle emrolunduğuna göre ibadet olan fiillerinde durumu nasıl olsun? Diğer taraftan rükû ve sücut gibi sükunet gerektiren fiiller nasıl olmalıdır? İşte bu deliller namazda kalkmak, eğilmek, başını kaldırmak, yere varmak gibi geçişlerde sükunetli olmayı gerektirir. Rükûun kendisi secdenin kendisi kıyamın ve kuudun kendisi gibi intikalin maksadını teşkil eden fiillerin bizzat kendilerine gelince -ki bunlar zaten bizzat sükunet ifade ederler- bu fiilleri yapan bir kimse bu esnada eğer sükunet içinde değilse bunları yerine getirmemiş olur. Böyle bir kimse oturmaya eğilen fakat oturmamış kişi durumundadır. Yahut da elini yemeğe uzatmakla birlikte yemekten yemeyen yahut onu ağzına götürdüğü halde tadına bakmayan kimseye benzerler.][293]

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا
بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

290 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 599. Bu açıklama Hasan(-ı Basri) ve başkalarından nakledilmiş olup Şerhu'l-Umde -salat-. 599'da da zikredilmektedir.

291 Taberi. XIX. 33.

292 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII. 565.

293 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 72.

68. "Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü dedim. En büyük günah hangisidir? O: "Seni yaratan o olduğu halde Allah'a ortak koşmandır" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Seninle beraber yemek yiyecek korkusu ile çocuğunu öldürmendir" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Komşunun helali ile zina etmeye kalkışmandır" buyurdu.[294]

Yüce Allah da bunu tasdik etmek üzere: *"Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler."* (Âyet 68) buyruğunu indirdi. Buna göre her kim Allah'ı sever gibi sevdiği bir eş Allah'a koşarsa o kişi Allah ile birlikte bir başka ilaha dua ve ibadet etmiş kimselerden olur. İşte en büyük şirk de budur.][295]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Büyük günahların sıralaması kitap ve sünnette sabittir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Abdullah b. Mesud'dan gelen şu hadiste olduğu gibi: Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir dedim. O: "Seni yaratan o olduğu halde Allah'a ortak koşmandır" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Seninle birlikte yemek yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Komşunun helali ile zina etmeye kalkışmandır." buyurdu. Bunun doğrulayıcısı da yüce Allah'ın kitabındaki: *"Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler."* (Âyet 68) buyruğudur.

Bundan dolayı fukaha şöyle demişlerdir: Şüphesiz büyük günahların en büyüğü küfürdür. Sonra haksız yere canı öldürmektir. sonra zina etmektir. Fakat Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Mesud'a her üst türden en üstte olanı zikretmiştir. Yüce Allah'a eş koşmak demek olan küfür (küfür türünün en üstünüdür). Bu yönüyle müşrik olmayan kitap ehlinden farklıdır. Çünkü kitap ehli

294 Kaynakları daha önce gösterildi.
295 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 252: XVII. 145. XVIII. 161: Minhâcü's-Sünne. II. 449.

ondan daha aşağıdadır. Öldürmenin en büyük olanı ise kişinin kendi çocuğunu öldürmesidir. Zinanın en büyük olanı da kişinin komşusunun karısı ile zina etmesidir.

Bu da bizim daha önce zikrettiğimiz gibi zulmün üç mertebe oluşu gibidir. Birinci mertebe şirktir. Sonra yaratılmışlara zulüm gelir. Sonra kişinin kendi nefsine zulmetmesi gelir. Öldürmek yaratılışlara zulmetmek türündendir. Eğer bir bölümü kişinin kendisinden olan çocuğun öldürülmesi sözkonusu ise bu durumda onda iki zulüm birleşmiş olur. Zina da nefse zulmetmek türündendir. Fakat komşunun helali olan karısı ile zina edilirse yine bunda da iki zulüm bir arada bulunur. Fakat öldürmekte daha baskın gelen başkasına zulümdür. Zinada daha baskın gelen de nefse zulümdür.

Bundan dolayı kısas insanın bir hakkıdır. Dilerse onun uygulanmasını talep eder, dilerse onu affeder. Zina cezası ise Allah'a ait bir haddir. İnsanın onda muayyen bir hakkı yoktur. Fakat bazı zina türleri ile ademoğlunun hakkı karışabilir ve insanlara zarar veren bir takım hususlar sözkonusu olabilir. Bunlar sebebi ile de yalnızca maktule zarar veren bir öldürmeden daha büyük olabilir. Aynı şekilde canı öldürmenin kapsamına da zina hakkında sözkonusu olmayan teviller/yorumlar da ortaya çıkabilir. Çünkü onun helali haramından apaçık ortadadır. Onda şüpheli olabilecek durumlar da bulunabilir. Bundan dolayı şanı yüce Allah onun hakkında sözkonusu ettiği bir hususu *"haram kıldığı nefsi de öldürmezler"* buyruğu ile zina hakkında kullanmadığı bir ifadeyi kullanmış bulunmaktadır.][296]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[297] Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediği kaydedilmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir dedim. O: "Seni yaratan o olduğu halde Allah'a ortak koşmandır" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Seninle beraber yemek yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Komşunun helali ile zina etmeye kalkışmandır" buyurdu. Şanı yüce Allah da: *"Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azapta ebediyen hor ve hakir bir halde kalır. Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna.*

296 el-İstikame, I, 468-469.
297 Kaynakları daha önce gösterildi.

İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir. Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir. Kim tevbe edip, salih amel işlerse muhakkak o –rızasına ermiş olarak- Allah'a dönmüş olur." (Âyet 68-71) buyruğunu indirdi. İşte bu tehdit tamamı ile bu üç günahı işleyenler hakkındadır. Her bir amelin ondan bir payı vardır. Eğer Allah'a ortak koşmakla birlikte kimseyi öldürmemiş ve zina etmemişse onun azabı bunları yapandan daha aşağıda olacaktır. Şâyet zina edip öldürmüş olmakla birlikte ortak koşmamışsa onun da bu azaptan bir payı bulunacaktır. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Kim de bir mü'mini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azab hazırlamıştır."* (Nisa, 93) Bu buyrukta yüce Allah: *"Ebediyyen"* lafzını zikretmemektedir. Ebedilik lafzının ancak küfür ile birlikte geldiği de söylenmiştir.][298]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azapta ebediyen hor ve hakir bir halde kalır. Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir."* (Âyet 68-70) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah onların kötülüklerini iyiliklere değiştireceğine göre iyilikler Allah'ın onları sevmesini gerektirir. Kötülüklerin iyiliklere değiştirilmesi ise özel olarak kâfir olan kimse hakkında değildir.][299]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onu tereddüt ve ihtimal sebebi ile değiştirmek caiz değildir. Biz onun gereği ne ise onu söyleriz. Çünkü bize göre istisnânın bütün cümlelere ait olması tereddütlü ve ihtimalli değildir. Aksine o yine birinci tefsir/açıklama ile bir nastır. Buna delil de çoğunlukla kullanılmış olmasıdır. Yüce Allah'ın: *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler"* buyruğundan itibaren *"Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azapta ebediyen hor ve hakir bir halde kalır. Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna."* (Âyet 68-70) buyruğu gelmektedir ki bu da bundan önce geçen: *"karşılaşır" "kat kat verilir"* ve *"ebediyyen kalır"* buyruklarına aittir.][300]

298 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 72-73.
299 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 307.
300 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 166.

Büyük Günahların En Büyükleri

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Büyük günahların en büyükleri üçtür: Kâfir olmak, sonra haksız yere canı öldürmek sonra da zina etmek. Nitekim yüce Allah: "*Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler.*" (Âyet 68) buyruğunda böyle sıralamıştır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Abdullah b. Mesud'un rivâyet ettiği hadis şöyledir: Dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir dedim. O: "O seni yaratmış olduğu halde Allah'a ortak koşmandır" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Seninle beraber yemek yiyecek korkusu ile çocuğunu öldürmendir" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Komşunun helali/karısı ile zina etmeye kalkışmandır" buyurdu.[301]

İşte bu sıralamanın da akılla açıklanabilir bir tarafı vardır. O da şudur: İnsanın gücü üç türlüdür. Akıl gücü, öfke gücü ve şehvet gücü.

Bunların en üstünü diğer canlılar arasında yalnızca insana has olan akıl gücüdür. Mezhep alimlerimizden Ebu Bekr Abdülaziz'in ve başkalarının da dedikleri gibi melekler de bu güçte insan ile ortak özelliğe sahiptir. Meleklerin de şehvetsiz olmak sûretiyle akılları halk edilmiştir. Hayvanların ise akılsız şehvetleri halk edilmiştir. İnsana ise hem akıl hem şehvet yarılmıştır. Buna göre aklı şehvetine galib gelen bir kimse meleklerden hayırlıdır. Şehveti aklına galip gelen kimseden ise hayvanlar hayırlıdır.

Diğer taraftan gelecek zararı önleme özelliğine sahip olan öfke gücü ile menfaat sağlama özelliğinin bulunduğu şehvet gücü gelir.

Tabiatçılar arasında şöyle diyenleri vardır: Öfke gücü aslında bitkiler dışarıda kalmak sûretiyle hayvan için özel olduğundan dolayı hayvani bir güçtür. Şehvet gücü ise nebati/bitkisel güçtür. Çünkü hayvan ile bitkiler arasında bu güç ortak olmakla birlikte cansız varlıklar için sözkonusu olmayıp bitkisel varlıklar hakkında özeldir.

Fakat şöyle denilebilir: Eğer aynı şehvetin bitkilerle hayvanlar arasında ortak olduğunu kastediyorsa durum böyle değildir. Çünkü bitkilerin ne bir özlemi ne de iradi bir hareketi, ne şehveti ne de öfkesi vardır. Eğer bununla büyümenin ve beslenmenin kendisini kastediyorsa bu da şehvete ve onun gereğine tabidir. Öfke hususunda da bunun bir benzeri vardır. Şöyle ki: Öfkeyi gerektiren ve ona

301 Kaynakları daha önce gösterildi.

tabi olan itmek ve engellemektir. İşte bu da güçlü ve sağlam diğer cisimlerde var olan bir özelliktir. Ama şehvetin ve öfkenin bizzat kendisi canlı varlık hakkında özeldir. Bunun gereği olan başkasına saldırmak ve (saldırıyı) def edip önlemek ise her ikisi arasında ve güçlü bitkiler arasında ortaktır. Çünkü def etmek ve önlemek yumuşak nemli bitkilerde değil de güçlü ve sert bitkilerde var olan bir husustur. Bu durumda itme gücü bazı bitkiler hakkında özel olarak bulunur. Fakat bu güç diğer sert cisimlerde de bulunur. Bu durumda şehvet ile öfke arasında umum ve husus ilişkisi vardır.

Bunun sebebine gelince: Nefisteki fiil gücü ya çekmek yahut itmek iledir. Uygun olan şeyleri çekip kendine doğru celb etme gücü şehvet gücüdür. Bunun cinsi sevgi, irade ve buna benzer türlerdendir.

Aykırı olanı itip engelleyen güç ise öfke gücüdür. Bunun türü ise nefret ve tiksinmektir. Bu güç ise insanlar ile hayvanlar arasındaki ortak miktarı itibari ile mutlak şehvet ve mutlak öfkedir. İnsana ait özelliği itibari ile de akıl, imandır. Ve diğer arızi olarak ruhani/manevi güçlerdir.

Bu durumda küfür imani nutk sahibi akli güç ile ilgilidir. Bundan dolayı temyiz gücü olmayan kimseler onunla (küfürle) nitelendirilmez.

Öldürmek ise öfke gücünden ve bu güçte haddi aşmaktan ortaya çıkar.

Zina da şehevi güçten meydana gelir.

Küfür insanın akli gücü hususunda bir haddi aşmak ve bir bozuluştur.

Öldürmek ise öfke gücünde bir haddi aşmak ve bir bozuluştur.

Zina ise şehevi güçte bir haddi aşmak ve bir bozuluştur.

Bunun açıkça görülen bir başka vechi de vardır: Mahlukatı yüce Allah kendisine ibadet etmeleri için yaratmıştır. Kişinin varlığının ayakta durması ise cesedi ile mümkündür. İnsan türünün varlığının devamı ise nikâh ve nesil iledir. Küfür ise insanların yaratılış maksadının bozuluşudur. Başkasını öldürmek ise var olan canların bozuluşudur. Zina ise türden gelecek adına beklenenlerde bir bozuluştur. İşte bu var olanı ifsad eder, diğeri var olmayanı ifsad eder. Bu da ya var olan bir malı ifsad eden yahut da akdi yapılmış olanın var olmasını engelleyen kimse durumundadır. Var olanı yok etmek ise fesadı itibari ile daha büyüktür. İşte bundan dolayı bu sıralama böyle olmuştur.

Üçüncü bir açıdan durum şöyledir: Küfür bedenin hükümdarı olan kalbin ve ruhun bozuluşudur. Öldürmek ise o ruhu taşıyan cesedin bozuluşu ve var olanın

telef edilmesidir. Zinaya gelince o da var olanın aslında değil niteliğinde bir bozuluştur. Fakat bu özellik zinaya ait bir özelliktir.

İşte buradan da Lut kavminin amelinin fesad itibari ile zinadan daha büyük olduğu açıkça görülmektedir.

Bu Güçler ve Bunları Temsil Eden Ümmetler

İşte insan türünün en üstünleri olan ümmetler bu güç itibari ile kısımlara ayrılmışlardır. Sözkonusu bu ümmetler Araplar, Rumlar ve Farslardır. Şüphesiz bunlar insani faziletlerin kendilerinde açıkça görüldüğü ümmetlerdir. Bunlar enine boyuna yeryüzünün ortasında yaşayan ümmetlerdir. Onların dışında kalan Sudanlılar ve Türkler gibi ve benzeri ümmetler ise (bunlara) tabidirler.

Araplarda akli ve nutk/konuşma gücü daha baskındır. Bundan dolayı bu ümmetin adı da niteliklerinden türemiştir. Onlara beyan ve açık seçik ortaya koymak demek olan "i'rab"den "Arab" denilmiştir. Bu ise mantık gücünün bir özelliğidir.

Yemek yemek, cima ve buna benzer şehvet gücü de Bizanslılarda/Rumlarda daha baskındır. Onların ismi de buradan türemiştir. Onlara bundan dolayı "Rum" denilmiştir. Çünkü Arapçada (رمت هذا أرومه) ifadesi bir şeyi isteyip arzu ettiğini anlatmak için kullanılır.

Faslarda ise itmek, engellemek, üstünlük sağlamak, başkanlık yapmak istemek şeklindeki gazab/öfke gücü daha baskındır. İşte onların isimleri de buradan türetilerek onlara "farslar" denilmiştir.

Nitekim bir kimse diğerini kahr edip yenik düşürdüğü zaman (فرسه يفرسه) denilir.

Bundan dolayı bu üç sıfat yerleşik olanlarıyla, göçebe olanlarıyla bu üç ümmet üzerinde daha baskın görülür.

Bundan dolayı Araplar ümmetlerin en üstünleridir. Daha sonra Farslar gelir. Çünkü itme/savunma gücü daha üstündür. Bunlardan sonra da Rumlar gelir.

Bu Güçler ve Faziletler

İşte bu güçler itibari ile faziletler de üç türlüdür.

Akıl, ilim ve mantıki gücün kemali olan iman fazileti, gazap/öfke gücünün kemalini teşkil eden kahramanlık fazileti, kahramanlığın kemali ise hilimdir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Güçlü kuvvetli başkasının

sırtını yere yıkan değildir. Asıl güçlü kuvvetli kişi öfkelendiği zaman kendisine hakim olandır."[302]

Hilim ve kerem ise bir boynuzda yerleştirilmişlerdir. Şehevi gücün kemali iffet iledir. Buna göre kerem sahibi olan bir kimse iffet sahibi olduğu, cömert olan bir kimse de hilim sahibi olduğu taktirde durum tam dengelenir.

Bir diğeri de sevgiye dayalı istek gücünün kemali olan cömertlik ve eli açıklık faziletidir. Şüphesiz cömertlik yumuşaklıktan kolaylık göstermekten ve yaratılıştaki nemden ortaya çıkar. Tıpkı kahramanlığın güçten ve sertlikten yaratılıştaki kuruluktan sadır olduğu gibi. Çünkü öfke gücü yardım ve zafer gücüdür. Şehvet gücü ise rızık gücüdür. Her ikisi de yüce Allah'ın: *"O ki kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir."* (Kureyş, 4) buyruğunda geçmektedirler. Rızık ve zafer ise kitap ve sünnette de insanların konuşmalarında da çoğunlukla birlikte sözkonusu edilirler.

Kendisine adalet adı verilen dördüncü fazilete gelince; bu da her üçünü güzelce ihtiva eden bir vasıftır. Bu ise bu vasıflardaki itidal demektir. Bu son üç vasıf ise ameli ahlaktır. Tıpkı Sa'd (radıyallâhu anh) ile ilgili (valiliği sırasındaki durumu ile ilgili) rivâyette belirtildiği üzere Absoğullarına mensup birisi, onun hakkında şöyle demişti: O paylaştırınca eşit paylaştırmaz, davaya bakınca adalet yapmaz, askeri birlik savaşa çıkınca o da aralarında çıkmaz.

Bu Üç Güce Göre Üç Ümmetin Durumu

İşte bu üç güç itibari ile müslümanlar, yahudiler ve hristiyanlardan ibaret üç ümmet ortaya çıkmıştır.

Müslümanlarda akıl, ilim ve işlerde itidal sözkonusudur. Çünkü onların nebilerinin mucizesi Allah'ın ilmi ve kelâmıdır. Onlar vasat ümmettir. Yahudilerde ise şehevi güç zayıflatılmıştır. Öyle ki onlara başkalarına haram kılınmamış yiyecekler ve giyecekler haram kılınmış ve onlara pek zor ve güçlü emirler verilmiştir. Onların masiyetlerinin çoğunluğu ise şehvet kabilinden değil de katılık ve şiddet türündendir.

Hristiyanlarda ise öfke gücü zayıf kılınmıştır. Bundan dolayı onlara intikam ve zulme karşı durmak yasaklanmıştır. Fakat onlarda şehvet gücü zayıf değildir. Onlara kendilerinden öncekilere haram kılınmış olan yiyecekler haram kılınmamıştır. Aksine öncekilere haram kılınmışların bir kısmı onlara helal kılınmıştır. Onlar arasında yahudilerde görülmemiş olan yiyecek, içecek ve arzuların türlü

302 Kaynakları daha önce gösterildi.

çeşitlisi ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yahudilerde olmadığı kadar onlarda rikkat, şefkat ve merhamet vardır. Bu sebeple onların masiyetlerinin çoğunluğu gazab türünden değil şehvet türündendir. İtaatlerinin de çoğunluğu rızık türünden değil yardım türündendir.

Sufilerde ve fukahada meşru ya da inhiraf etmiş bir isevilik bulunduğundan ötürü onlarda da kısmen şehvetler bulunmuştur. Onlar arasında kadınlara, çocuklara, neşelendirici seslere yerilmelerine sebep teşkil eden bir eğilim ortaya çıkmıştır. Fukahada ise meşru ya da inhiraf etmiş bir musevilik bulunduğundan ötürü onlarda yerilmelerine sebep teşkil eden bir öfke vardır ve onlar arasında yine yerilmelerini gerektiren bir katılık, bir kibir ve benzeri vasıflar ortaya çıkmıştır.

Şehvet ve Gazab Güçleri

Şehvet gücünün türü sevgi, gazab gücünün türü ise buğz/nefrettir. Gazab ve buğz ise büyük iştikakta (harfleri) ittifak halindedir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İman kulplarının en sağlamı Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir" buyurmuştur. Çünkü bu iki kuvvet asıldır.

Yine şöyle buyurmuştur: "Allah için seven, Allah için buğz eden, Allah için veren ve Allah için vermeyen bir kimsenin imanı kâmil demektir" buyurmuştur.[303]

Buna göre sevgi ve nefret/buğz asıldır. Sevgiden kaynaklanan vermek cömertliktir. Buğzdan kaynaklanan vermemek ise kahramanlıktır. Öfke ile ilgili olarak şöyle denilebilir: O öfkede bir husustur. Bu da intikam isteği ile kalbin kanının kaynamasının da beraber bulunduğu nefiste var olan şiddettir. İşte bu özel gazab/öfkedir. Bundan dolayı kelâmcılardan bir kesim şehvetin karşıtı olarak gazabı kullanmayıp onun yerine nefreti kullanırlar. Şehvetin karşıtı olarak gazabı kullanan bir kimsenin ise özel gazabı kastetmemesi gerekir. Çünkü bunun nefrete nisbeti tamahkarlığın şehvete nisbeti gibidir. Genel gazab ise sevgiden kaynaklanan cezb edici gücün karşıtı olan buğzdan kaynaklanan itici katılıktır.

Emirleri Yapıp Yasaklardan Uzak Kalmanın Kaynağı

Emrolunan işleri yapmak sevgi kaynaklı şehevi irade gücünden gelir. Yasak olan şeyleri terk etmek ise gazab ve nefretten kaynaklanan buğz ve tiksinme gücünden gelir. İyiliği emretmek sevgi ve iradeden sâdır olur. Kötülüğü yasaklamak ise buğz etmek ve tiksinmekten sâdır olur. Aynı şekilde iyiliğin teşvik edilmesi ile kötülükten korkutmak öncekini teşvik ve diğerini yapmaktan alıkoymak da böyledir.

303 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bundan dolayı nefisler ancak itici gazab gücü ile zulümden vazgeçer. Böylelikle de hüküm verirken, paylaştırırken ve diğer hususlarda adalet ve eşitlik ortaya çıkar.

Nitekim ihsanda bulunmak/iyilik yapmak da cezb edici şehevi güç ile var olur. Çünkü sevilenin hâsıl olması sözkonusu olmadan sevilmeyenin önlenmesi yokluk demektir. Zira bu durumda ne sevilen olur ne de tiksinilen. Sevilenin de tiksinilenin de hâsıl olması ise bozuk bir var oluştur. Çünkü her ikisi de birlikte hâsıl olmuştur ve bunlar tercih hususunda birbirine zıddır. Çünkü bazı nefislerin bunu tercih etmesi diğer bazısının da ötekini tercih etmesi muhtemeldir. Bu ise her ikisinin denk olması halinde böyledir. Çok miktarda sevilen ile birlikte az miktarda hoşlanılmayan şeyin varlığı halinde ise o zaman varlığı ağırlık kazanır. Tıpkı az miktardaki sevilen ile birlikte çok miktarda hoşlanılmayan şeyin bulunması halinde yokluğun ağır basacağı gibi.

Fakat hayrın ve şerrin kendisi olan sevilen ve hoşlanılmayan şeylerin her birisinin gerektiricisi var ise ve her ikisinin varlığını var saymamız halinde korku ile birlikte rızık gibi zafer hâsıl olacağına göre şeriatte ve tabiatta/yaratılışta hoşlanılmayan şeyin önlenmesi büyük bir iş olarak görülmektedir. Şeriatte bu takva ile olur. Takvanın kitap, sünnet ve icmadaki adı pek büyüktür. Güzel akıbet takva sahiplerinindir. Sevap da onlaradır. Tabiatta ise nefisler düşman ya da daha başka zararları kendilerinden önleyip uzaklaştırmak sûretiyle kendilerine yardımcı olan kimseleri nefisler pek büyük görürler. Şüphesiz rızık ehli olanların yardım edenleri tazim etmeleri, yardım ehlinin rızık ehlini tazim etmelerinden daha çoktur. Bu ise -Allah en iyi bilendir- rızıksız yardımın faydalı olmasından dolayıdır. Çünkü rızkı celb eden sebepler mevcuttur ve bu sebepler yapacaklarını yapar. Yardımsız/zafersiz rızık ise fayda vermez. Çünkü yardımın sebepleri (başka şeylere) tabidir. Ama bu tartışılabilir bir konudur. Çünkü şöyle denilebilir: Bunlar karşıt şeylerdir. Çünkü yardım ehli rızık ehlini rızık ehlinin yardım ehlini sevmesinden daha çok severler. Çünkü rızık sevilen bir şeydir, yardım/zafer de tazim edilen bir şeydir.

Şöyle de denilebilir: Hayır, az önce geçtiği gibi yardım/zafer daha büyüktür. Çünkü hoşlanılmayan şeyin önlenip uzaklaştırılması da sevilen bir şeydir. Bu ise ancak cezbedici güçten daha güçlü olan def edici/savunma gücü ile hâsıl olabilir. Bundan dolayı yardım edenin özellikle tazim edilmesi/büyük görülmesi karşı çıkanı def edip uzaklaştırmasından dolayıdır. Rızık verene gelince; onun herhangi bir karşıtı yoktur. Aksine ona muvafakat eden taksimler vardır. Bu sebeple yardım eden sevilen ve tazim edilen birisidir.

Buna karşılık şöyle de denilebilir: Sevilen şeyin elden kaçması da aynı şekilde hoşlanılmayan bir iştir. Sevilen bir şey ise ancak cezbedici güçle hâsıl olabilir. Bizler def edici/önleyici gücün daha güçlü olduğunu kabul etmeyiz. Aksine bazen çekici güç daha güçlü olabilir. Hatta aslı itibari ile çekici güç daha güçlüdür. Çünkü ilk olarak gözetilen maksat odur. Önleyici def edici güç ise ona tabidir. Önleyici/def edici güç karşı çıkanın def edilmesi olduğu gibi çekici güç de gerekli olanı ortaya çıkarmıştır. Önleyicinin gerektirici olana tercih edilmesi ise hak değildir. Hatta gerektirici mutlak olarak daha güçlüdür. Çünkü onun varlığı kaçınılmazdır.

Önleyici/engelleyiciye gelince, ona karşı çıkanın sabit olması halinde ihtiyaç duyulur. Bazen karşı çıkan da bulunmayabilir. O halde gerektirici ve sevgi var olan hak ile maksat olarak gözetilen hak hususunda esastır, dayanaktır. Önleyici ve buğz edici ise bunun dalıdır ve tabiidir.

Bundan dolayı şanı yüce Allah arşın üstünde kendi nezdinde yerleştirilmiş olan kitapta: *"Muhakkak benim rahmetim gazabıma galip gelir."* diye yazmıştır.

İşte bundan dolayı hayır Allah'ın isim ve sıfatları hakkında şer ise fiiller hakkında sözkonusudur. Yüce Allah'ın: *"Kullarıma haber ver ki: "Ben, gerçekten ben Ğafûr ve Rahîmim. Ve hiç şüphesiz benim azabım da elbette can yakacak bir azaptır."* (Hicr, 49-50); *"Bilin ki Allah hem cezası pek çetin olandır hem de muhakkak Allah mağfiret edendir, çokça merhamet sahibidir."* (Maide, 98) buyruklarında olduğu gibi.

Geriye şöyle demek kalıyor: Peki takva neden büyüktür?

Şöyle cevap verilir: Çünkü fıtratı koruyan da odur, bozulmasını engelleyen de odur. Kulun takvaya gereken özeni göstermeye ihtiyacı ise fıtri muhabbetin ayrıca bir muharrike ihtiyacının olmayışından dolayıdır. Bundan dolayı rasûllerin davet ettikleri en büyük husus ihlas ve şirk koşmaktan uzak durmayı emretmek olmuştur. Çünkü fıtri kabul zaten gerektiricisinin varlığı sebebiyle hâsıl olan bir şeydir. Gerek duyulan şey bunun ihlası ve bundan şirkin uzaklaştırılmasıdır.

İşte bundan dolayı insanların birbirleri üzerindeki zulmü önleyecek ve birbirlerine menfaatlerini celb edecek siyasete ihtiyaçları vardır. Nitekim yüce Allah faydalı olan zekatı farz kılmış, zararlı olan faizi haram kılmıştır. Dinin aslı ise esası sevgi, Allah'a dönmek ve onun dışındaki her şeyden yüz çevirmek olan Allah'a ibadet etmektir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrat da işte odur.

Dinin esasını teşkil eden bu sevgi hususunda musevi fukaha ve kelâmcılardan bir kesim sapmış uzaklaşmış ve sonunda onu inkâr etmişler, Allah sevgisinin ona

ibadet etmek iradesinden başka bir şey olmadığını iddia etmişlerdir. Diğer taraftan onların birçoğu emrolundukları gibi amel etmeyi terk eden kimselerdir. İnsanlara iyiliği emrettikleri halde kendi kendilerini unuturlar. Bu onlar arasında yaygın bir husustur. Bu da sevgi ve amelin yokluğudur.

Bir takım sufi ve kendilerini ibadete vermiş doğru yoldan sapmış isevilerden bir kesim ise onun hoşlanmadığı şeyleri sevmeyi de ona karıştırmışlar ve onlar nefreti ve tiksinmeyi kabul etmemişlerdir. Bu sebeple onlar herhangi bir şeye karşı çıkmamışlar, tiksinmemişlerdir. Yahut da tiksinmekte ve karşı çıkıp tepki göstermekte kusurlu davranmış ve onun içerisine sûretleri, sesleri ve ortaklara sevgi beslemeyi sokmuşlardır.

İşte bundan dolayı öncekilerin azgınları hakkında nefretten kaynaklanan gazap ve lanet vasfı sözkonusu olmuştur. Çünkü onlarda nefret ile birlikte sevgi yoktur. Diğerlerinin dalaletlerinde ise dalalet ve aşırılık niteliği bulunur. Çünkü onlarda doğru mabuddan başkasına bir sevgi vardır. Bu sebeple onlar arasında bir istek bir bereket ve bir muhabbet bulunur. Ama bu doğru olan matlube yönelik değildir, doğru olarak istenene değildir. Doğru sevilene değildir. Aksine bunlar karıştırdılar, aşırıya gittiler ve ona ortak koştular. Onlarda hakkın ve bâtılın sevgisi vardır. Bu ise sevilenin ve hoşlanılmayanın varlığı demektir. Tıpkı diğerlerinde de hak ile bâtıl nefretinin bulunması gibi. Bu da sevilenin ve hoşlanılmayanın önlenmesi, reddedilmesidir.

Dileğimiz şanı yüce Allah'ın bizi dosdoğru yoluna iletmesidir.

İşte öbürlerinin hakka sevgileri ve onu itiraf etmeleri övülen bir vasıflarıdır, diğerlerinin ise bâtıla nefretleri ve onu reddetmeleri sevilen taraflarıdır.][304]

إِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَاُو۬لٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ
حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿٧٠﴾

70. "Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir. Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir."

Tefsiri:

[Müslim'in Sahih'inde Ebu Zerr'in Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet ettiği sabittir: "Şüphesiz Allah tevbe eden kulunun

304 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 428-439.

her bir günahının yerine bir iyilik değiştirip yazar."[305] Bu da yüce Allah'ın: *"Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir"* buyruğunun zahirine uygundur.][306]

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

72. "Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar. Lağve (boş ve bâtıl şeylere) rastladıklarında da şereflice yüz çevirip geçerler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler. Cahiller onlara hitap ettiklerinde onlar selâm derler."* (Âyet 63) buyruğundan itibaren: *"Lağve (boş ve bâtıl şeylere) rastladıklarında da şereflice yüz çevirirler."* (Âyet 72) buyruklarına kadar geçen âyetler ile ilgili olarak İbn Mesud'dan rivâyet edildiğine göre o bir gün bir lehv/eğlence sesi işitmiş, ondan yüzünü başka tarafa çevirmişti. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Şüphesiz İbn Mesud pek kerim (şerefli) birisidir" buyurdu.[307]

Şanı yüce Allah lağvden/boş işten yüzçevirip ve onu dinlemeyerek yanından şereflice geçip giden kimseden övgü ile söz ettiğine göre her söylenen sözü işitmek nasıl övülecek bir şey olabilir ki?][308]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitaba gelince tabiinden ve başkalarından birden çok kişinin yüce Allah'ın: *"Ve onlar ki, yalan şahitlik yapmazlar. Lağve rastladıklarında da şereflice yüz çevirip geçerler."* (Âyet 72) buyruğunu tevil etmiş olmalarıdır. Ebu Bekr el-Hallal, el-Cami' adlı eserinde[309] kendi isnadıyla Muhammed b. Sirin'den yüce Allah'ın: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar"* buyruğu hakkında: İşte o şeânîndir.[310]

Aynı şekilde Mücahid'den[311]: "Bundan maksat müşriklerin bayramlarıdır (o bayramlarda hazır bulunmaktır)" dediği zikredilmektedir. Aynı şekilde er-Rabi' b. Enes de: "Müşriklerin bayramıdır" dediği rivâyet edilmektedir.[312]

305 Müslim, 190.
306 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 18.
307 ed-Durru'l-Mensur, V, 80-81'de belirtildiği üzere bunu İbn Ebu Hatim ve İbn Asâkir rivâyet etmiştir.
308 el-İstikâme, I, 217-218.
309 Kitâbu'l-Hallal fi Mesaili'l-İmami Ahmed
310 Şeânîn: Hristiyanların fısh bayramından önceki pazar günü yaptıkları bir bayramdır.
311 Muhtemelen bu, İbn Ebu Hatim'de yer alan bir rivâyettir. Tefsirinin bu bölümü de kayıptır.
312 İbn Kesir, III, 362.

Yine bu manada İkrime'den şöyle dediği de rivâyet edilmiştir: "Bundan kasıt cahiliye döneminde oyun oynadıkları bir zamandır."[313]

Kadı Ebu Ya'la dedi ki: Müşriklerin bayramlarında hazır bulunmanın yasak oluşuna dair bir mesele.

Ebu Şeyh el-Asbahani kendi isnadıyla zimmet ehlinin şartları hususunda Dahhak'dan yüce Allah'ın: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar"*: "Müşriklerin bayramlarında (bulunmazlar) demiştir.[314]

Yine kendi isnadı ile Ebu Sinan'dan o Dahhak'den[315] *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar."* bundan maksat şirk olan sözlerdir dediğini rivâyet etmektedir. Kendi isnadıyla Cuveybir'den o Dahhak'dan: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar"* buyruğu hakkında: "Müşriklerin bayramlarında (bulunmazlar)" dediğini rivâyet etmektedir. Yine kendi isnadıyla Amr b. Murre'den: *"Yalan şahitlik yapmazlar"* yani müşrikler ile şirkleri üzere anlaşmazlar, onlar ile içli dışlı olmazlar diye açıkladığı rivâyet edilmiştir.[316]

Yine kendi isnadıyla Ata b. Yesar'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ömer dedi ki: "Acemlerin anlaşılmaz sözlerinden ve bayram günlerinde müşriklerin yanlarına kiliselerine girmekten kendinizi koruyun" demiştir.[317] Tabiinden olan bu zatların bundan maksat kâfirlerin bayramıdır şeklindeki görüşleri diğer bir kısmının bu şirktir yahut da cahiliye dönemindeki bir puttur şeklindeki sözlerine de bir diğer kısmının: Bundan kasıt fısk meclisleridir şeklindeki sözlerine diğer bazılarının maksat şarkıdır şeklindeki açıklamalarına aykırı değildir. Çünkü selefin tefsirdeki adetleri budur. Müfessir dinleyenin ihtiyacı dolayısıyla yahut da açıklamasıyla türe dikkat çekmek maksadıyla o ismin verildiği şeyin türleri arasından bir tür zikreder. Mesela Arap olmayan bir kimse eğer ekmek nedir diyecek olursa ona bir ekmek verilir ve bizzat o verilen ekmeğin kendisine değil de türüne işaret edilerek budur denilir.

Fakat bazıları bundan maksat yalan olan zor şahitliktir. Ama bu tartışılır. Çünkü yüce Allah *"(لا يشهدون الزور): Zûra tanık olmazlar"* buyurmuş, "(لا يشهدون بالزور): Zûr/yalan sözler ile tanıklık etmezler" buyurmamıştır.

313 Kurtubi, XIII, 79, 80.

314 ed-Durru'l-Mensur, V, 80. Bu tevillere göre âyetin bu bölümü belirtilen zatlar ve benzerleri tarafından: "Ve onlar zûr denilen hallerde hazır bulunmazlar" anlamında kabul etmişlerdir. (çeviren)

315 İbn Cerir, XIX, 13; İbn Kesir, III, 362.

316 Bunun kaynağını tesbit edemedim. Çünkü Ebu Şeyh'in Tefsir'i kayıptır.

317 Abdürrezzak, I, 411; Beyhaki, IX, 234.

Adı geçen tabiinin tefsirleri şöyle izah edilir: Zûr gerçekteki durumundan farklı olarak görünmesi için güzelleştirilip kaplanan şeye demektir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kendisine verilmemiş şeylerle tokluk gösteren bir kimse altlı üstlü iki yalan elbise giyinmiş gibidir"[318] buyruğu da bu türdendir. Çünkü böyle bir kimse yanında bulunmayan şeylerden büyük şeymiş gibi görülenleri dışa yansıtan birisidir. Yalan şahitlik yapan (zor şahit) ise bâtına uymayan bir sözü dışa vurur. Bundan dolayı selef bazen bir şüphe yahut bir şehvet sebebi ile bâtınen çirkin olduğu halde dışa güzel gösterilen şeyler hakkında isim olarak kullanmışlardır. Şirk ve benzeri işler bir şüphe dolayısıyla güzel olduğu, şarkı ve benzeri hususlar da şehvet ve arzu sebebiyle güzel oldukları dışarıdan görülen şeylerdir.

Müşriklerin bayramlarına gelince. Bunlarda hem şüphe hem şehvet özelliği bir arada bulunur. Bunlar da bâtıl şeylerdir. Çünkü dini bakımdan bunların hiçbir faydaları yoktur. Onlardaki dünyevi/acil zevk ve lezzetin ise akıbeti acıdır. Böylelikle bunlar zûr (yaldızlı) şeyler olur. Bunların yanında hazır bulunmak da onun şahitliği olur.

Şanı yüce Allah görmek yahut dinlemek sûretiyle sadece hazır bulunmak şeklindeki onlara tanık olmayı terki övmüş olduğuna göre onun yapıldığı yerde sadece tanık olmak ile kalmayıp aynı zamanda zûr olanı işlemek şeklindeki iş türünden bir şeyler yaparak bunlardan daha fazlası olan işlerle muvafakatini göstermek nasıl olsun?

Diğer taraftan bu âyet-i kerimede mücerret olarak bakıldığında bu gibi kimselere övgü bulunmaktadır. Tek başına bu bile onların bayramlarında ve diğer başka zûr diye nitelendirilen hallerinde tanık olmayı terk etmenin teşvik edildiğini ifade eder. Bu buyruk ayrıca bu gibi durumlarda hazır bulunmayı terk etmenin mendub olmasını gerektirir. Hatta şanı yüce Allah bunlara zûr/yalan adını verdiğinden ötürü bu gibi hallerde hazır bulunmanın mekruh olduğunu dahi ifade eder.

Bu gibi hallerde hazır bulunmanın haram kılındığının bu âyet-i kerimeden çıkartılmasına gelince. Bu tartışılır bir değerlendirme olur. Ama bu gibi işleri yapmanın haram olduğuna delalet etmesi daha uygundur. Çünkü yüce Allah bunlara "zûr/yalan" adını vermiştir. Yüce Allah "zur/yalan" söyleyeni de yermiş bulunmaktadır. İsterse bu yalan başkasına zarar vermesin. Çünkü yüce Allah gerçeği başka türlü gösteren kimseler hakkında: *"Şüphe yok ki bunlar elbette*

318 Abdürrezzak, 9689.

çirkin ve yalan (zûr) bir söz söylüyorlar." (Mücadele, 2) ve: "*Bir de zûr/yalan söz söylemekten kaçının.*" buyurmaktadır. İşte zûr/yalan işi yapan da böyledir.

Şöyle denilebilir: Zûr/yalan söz söylemek onu yapmaktan daha beliğdir. Diğer taraftan şanı yüce Allah onları sadece bulunduğu ve yapıldığı yerde bulunmayı terk etmelerinden ötürü yermiş olması bu işi yapmanın onun nezdinde yerilmiş olduğuna ayıplanan bir iş olduğuna delildir. Çünkü eğer onu işlemek caiz olmakla birlikte sadece onu terk etmek daha faziletli bir iş olsaydı yalnızca onun bulunduğu yerde hazır bulunmak yahut da hazır bulunmayı terk etmek pek büyük bir övgü olmazdı. Çünkü faydasız olan mübah işlerde tanık bulunmak ile bulunmamanın etkisi pek azdır.

Şöyle de denilebilir: Bu onların övülmesi hususunda bir abartıdır. Çünkü onlar bâtıl olan işi yapmasalar dahi bâtılın işlendiği meclislerde de hazır bulunmazlar. Ayrıca yüce Allah: "*Rahman'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler.*" (Âyet 63) buyurmak sûretiyle bu nitelikleri anılan kimseleri Rahman'ın kulları olarak değerlendirmiştir. Rahman'a kulluk etmek ise farzdır. Bu durumda bu niteliklere sahip olmak da farz olur.

Ancak bu da tartışılır. Çünkü şöyle denilebilir: Bu nitelikler arasında vacip/farz olmayan şeyler de vardır. Diğer taraftan bu nitelikleri anılan kimseler bu niteliklere sahip olmayı gerçek ve kemal anlamında hak eden kimselerdir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: "*Müminler ancak Allah anıldığı zaman kalpleri (onun korkusuyla) titreyenlerdir.*" (Enfal, 2) ve: "*Allah'tan kulları arasında ancak alim olanlar korkar.*" (Fatır, 28).

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurmuştur: "Miskin/yoksul kimse bir ve iki lokmacığın geri çevirdiği kişi değildir."[319] Yine: "Siz aranızda kimi müflis sayarsınız"[320] "rakûb" çocuğu yaşamayan sizce ne demektir"[321] ve buna benzer buyruklar pek çoktur.

O halde âyet-i kerime ister bunun haram olduğuna ister mekruh olduğuna ister terkinin müstehap olduğuna delil olsun esas maksat hâsıl olur. Çünkü maksat aynı zamanda onlara muvafakat etmeyi terk etmenin müstehap olduğunun beyan edilmesidir. Şüphesiz bazı insanlar onlara bir tür muvafakat ihtiva eden işleri yapmanın müstehap olduğunu zannedebilir. Çünkü böylelikle ailenin geliri genişleyebilir. Ya da insanların kazançlarının ve dünyevi maslahatlarının deva-

319 Buhârî, 1479.
320 Müslim, 2581. Lafzı: Müflis nedir bilir misiniz" şeklindedir.
321 Müslim, 2608.

mına sebep olan bu hallerine itiraz edilmemiş olur. Şimdi bunları terk etmenin müstehap olduğu bilindiğine göre o halde ilk maksat da bu olur.][322]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar/zûr: yalan işlerde tanıklık etmezler, hazır bulunmazlar."* buyruğunu delil göstererek bundan maksat şeanin denilen hristiyanların bayramları ve diğer bayramlarıdır demiştir. İmam Malik'in mezhep alimlerinden olan Abdülmelik b. Habib de bir sözünde şunları söylemektedir: Onların bayramlarında hiçbir şekilde onlara yardım edilmez. Çünkü bu onların şirklerini tazim etmek ve küfürleri üzere onlara yardım etmek kabilindendir. Yöneticilerin de müslümanlara böyle bir iş yapmamalarını emretmeleri gerekir. Bu aynı zamanda Malik'in de başkalarının da görüşüdür. Ben bu hususta bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum.][323]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar."* buyurmaktadır. Mücahid: Müşriklerin bayramı diye açıklamıştır. Rabi' b. Enes de böyle demiştir. Kadı Ebu Ya'la da: "Müşriklerin bayramlarında hazır bulunmanın yasaklanması hakkında bir mesele" demiştir.

Ebu Şeyh el-Asbâhani de kendi isnadı ile "şurut-u ehl-i zimme: zimmet ehlinin şartları"nda Dahhak'dan yüce Allah'ın: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar."* buyruğu hakkında müşriklerin bayramlarına (katılmazlar) diye açıkladığını rivâyet etmektedir. Yine kendi isnadı ile Sinan'dan o Dahhak'dan: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar"* müşriklerin söyledikleri sözlere tanık olmazlar demiştir.

Yine kendi isnadı ile İbn Selâm'dan o Ömer b. Murre'den: *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar"* buyruğu hakkında müşriklerin şirkleri üzere bulundukları hallerde onlarla beraber bulunmazlar, onlara karışmazlar dediğini rivâyet etmektedir.][324]

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

73. "Onlar ki Rabblerinin âyetleri ile kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar."

322 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakîm, I, 426-432.
323 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 326.
324 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 327.

Tefsiri:

İbn Kuteybe dedi ki: Onlar Rabblerinin âyetlerinden onları görmemiş olanlardan işitmemiş sağırlar gibi onlardan yana gaflette bulunmazlar. Ondan başka dil bilginleri ise şöyle demişlerdir: Gerçek manada yıkılmasalar dahi işitmemiş ve görmemişler gibi ilk halleri üzere kalmazlar. Araplar şöyle derler: Ben filana ağır sözler söyledim o da kalkıp ağladı. Oturdu ağıt yaktı. Bana dönüp özür diledi. İftihar etmeye koyuldu derler. Ayağa kalkmamış ve oturmamış olmakla birlikte bunu söylerler.[325]

Derim ki: Şanı yüce Allah'ın başkasını değil de "yıkılmak" lafzını zikretmesinin bir hikmeti vardır. Çünkü onlar sağır ve kör olmakla birlikte yıkılacak olurlarsa bu övülen bir hal olmaz. Aksine ayıplanacak bir hal olur. Durum böyle iken ya yıkılma sözkonusu olmaksızın sağır ve kör olsalar ne olur? O halde yıkılmak ve secde etmek şeklindeki iki halden birisi kaçınılmaz olur. Ayrıca onun âyetlerindeki nur, hidâyet ve beyan dolayısıyla da işitip görmek de kaçınılmazdır. Aynı zamanda namaz meşru kılındığı zaman kıyamda kıraat de meşru kılınmış, ondan sonra ise rükû ve sücut yapılır.][326]

قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

77. "De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu? Şimdi siz yalanladınız. Artık yakında ceza (sizin için) kaçınılmaz olacaktır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu?"* buyruğu da bu kabildendir. Yani sizin ona duanız olmasaydı (ne değeriniz olurdu)? Onun sizi kendisine ibadet etmeye dua etmesi/çağırması diye de açıklanmıştır. Bu durumda mastar mefule izafe edilmiş olur. Birincisinin konumu ise faile muzaftır. Bu husustaki iki görüşten daha tercihe değer olanı da budur. Buna göre bundan maksat duanın iki türüdür. İbadet duasında ise daha açıktır. Yani eğer siz ondan ümit etmeyecek olsaydınız o size ne diye değer versin ki. Ona ibadet etmek de ondan dilekte bulunmayı gerektirir. Bu durumda her iki tür onun kapsamına dahildir.][327]

325 Zâdu'l-Mesîr, VI, 110.
326 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 148-149.
327 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 238, XV, 12.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin değeriniz ne olurdu?"* buyurmaktadır. Yani eğer siz ona emrettiği gibi ona dua edip itaat ve ibadet etmeseydiniz rasûllere boyun eğmeseydiniz o size hiçbir önem ve değer vermezdi.][328]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin değeriniz ne olurdu?"* buyruğu ibadetiniz olmasaydı demektir.][329]

328 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 433.
329 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 52.

ŞUARÂ SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 227 âyettir)

Genel Olarak Sûreye Dair

[Yüce Allah: *"Tâ, Sîn, Mîm"* buyurmaktadır. Yüce Allah her iki sûrenin[330] başlangıcında Mûsâ kıssasını ve Allah'ın onunla konuşmasını, onu firavuna rasûl olarak göndermesini sözkonusu etmektedir. Çünkü bu kıssa önceden de açıkladığımız gibi kıssaların en büyüğüdür. Yüce Allah biri diğeri ardında rasûllerin kıssalarını ihtiva eden Şuarâ Sûresi'nde -ki bu kıssalar Mûsâ'nın, İbrahim'in, Nuh'un, Hud'un, Salih'in, Lut'un ve Şuayb'ın (hepsine selâm olsun) kıssaları olup yedi kıssadır- zikrettikten sonra Kur'ân-ı Kerim hakkında: *"Muhakkak ki bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirmiştir."* (Şuarâ. 192-193) buyurarak bunu: *"Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyleri söylerler."* (Şuarâ. 226)'e kadar sürdürmektedir. Böylelikle onun ile üzerlerine şeytanların indiği kâhinler, yalancı peygamberler ve benzerleri ve bir de şairler arasındaki farkı sözkonusu etmektedir. Çünkü kâhin bir kişi bazen seci'li/kafiyeli sözlerle bir gaybı haber verebilir. Şair de bazen nefisleri harekete getirecek şekilde manzum bir söz söyleyebilir. Hiç şüphesiz şeytan ile beraber olanın yardım ve desteği malzemesi de şeytandandır. Şeytan yalanı ve günahkârlığı ile ona yardımcı olur. Şairin malzemesi ise kendisinden gelmekle birlikte bazen şeytan ona da yardımcı olabilir.

Yüce Allah böylelikle şeytanları kendilerine uygun kimseler üzerine indiklerini haber vermektedir. Böyle kimse ise sözünde yalancı, amelinde fâcir/günahkâr birisidir. Bu yönüyle doğru sözlü ve iyi kimseden farklıdır. Şairler ise nefisleri hevâ ve arzularına doğru harekete geçirirler. Bundan dolayı azgın kimseler onlara uyarlar. Azgın kimseler ise hevâlarının arkasından giden ve azgınlık arzularını takip eden kimselerdir. Bunların her birisinin sözkonusu olamayacağını söylemek bunların gereklerinin sözkonusu olmayacağını ifade eder. Ayrıca yüce Allah ins ve cin şeytanlarının da ortak taraflarını da açıklamış bulunmaktadır.][331]

330 Şuarâ ve Neml sûrelerini kastetmektedir.
331 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 18-19.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mûsâ, İbrahim, Nuh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb (hepsine selâm olsun) kıssalarından ibaret yedi kıssayı ardı arkasına zikrederek rasûllerin kıssalarını ihtiva eden (bir sûredir) Şuarâ Sûresi...][332]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ta-Ha ve Şuarâ sûrelerine gelince; bunlar Mûsâ kıssasının genişçe anlatıldığı sûrelerdendir. Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasından en büyük maksat yaratıcının ve onun rasûl göndermesinin ispat edilmesidir. Çünkü firavun inkârcı birisi idi. Bundan dolayı ondan başkasının kıssasından farklı olarak Kur'ân-ı Kerim'de bu kıssanın anılması büyük bir yer tutar. Çünkü bu sûrede yaratıcıyı kabul eden müşrikler ile ona evlat isnad eden müşriklere ve ehl-i kitaba red vardır.][333]

إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ﴿٤﴾

4. "Eğer istesek gökten bir âyet (mucize) indiririz de boyunları ona eğiliverirdi."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer istesek gökten üzerlerine bir âyet indiririz de boyunları ona eğiliverirdi. Onlara Rahmân'dan yeni bir öğüt gelse muhakkak ondan yüz çevirirler."* (Âyet 4-5) buyruğu ile onu yalanlayanlara gelecekte kendisi ile alay ettikleri Kur'ân'ın haberlerinin geleceğini haber vermekte ve bu kitabın kendilerine haber verdiği şeylerin haber verilenin habere uygun olarak vuku bulması sûretiyle hakkın kendisi olduğunu açıklamaktadır. Nitekim durum da böyle olmuştur. Yüce Allah'ın: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta, hem kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Fussilet, 53) buyruğu bunun gibidir. Bu buyruğu ile onlara hem kendi nefislerinde hem de âfâkta/dış dünyalarında Kur'ân-ı Kerim'in hak olduğunu açıkça gösterecek hususları göstereceğini haber vermektedir. Onlar onun haber verdiği hususların aynen haber verdiği gibi çıktığını görmekle bunu anlayacaklardır. Daha sonra da: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Fussilet, 53) buyurmaktadır. Çünkü yüce Allah apaçık âyetlerle ve onun doğruluğuna delalet eden kesin belgelerle hak olduğuna dair Kur'ân-ı Kerim için tanıklık etmektedir.

332 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, II. 727.
333 en-Nübuvvât, 18.

Sözkonusu bu belgeler ise yüce Rabbin hak olduğuna tanıklığı ile açıkça görülmektedir. Dolayısı ile hali hazırdaki tanıklık ile birlikte gelecekteki âyetleri/delil ve belgeleri beklemeye gerek yoktur.][334]

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾

7. "Yeryüzüne bakmazlar mı ki biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Yeryüzüne bakmazlar mı ki biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik."* (Âyet 7) buyruğu(ndaki "zevc" lafızı ile) ilgili olarak İbn Kuteybe: (Zevc/çift) her güzel türden bitirdik, diye açıklama yapmıştır. Zeccâc dedi ki:[335] "Zevc" tür demektir. "Kerim: Güzel" de övülen demektir. Onlardan başkaları ise "her çiftten" her tür ve her çeşit demektir. "Kerim: Güzel" de güzel anlamında olup bu da insanların ve davarların yediği bitkiler demektir. Mesela hurma ağacının meyvesi olgunlaştığı zamanı anlatmak üzere "kerim: güzel" sıfatı kullanıldığı gibi çok süt veren dişi deve hakkında da bu vasıf kullanılır.][336]

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

15. "(Allah) buyurdu ki: Asla! İkiniz âyetlerimizle gidin. Muhakkak biz sizinle birlikteyiz, işiticileriz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz sizinle birlikteyiz, işiticileriz."* buyruğu da böyledir. Bu onun daha önce olmayan bir işitmesinin yeniden hâdis olması manasına olmadığı gibi onların söyledikleri sözü işitmek için bir külfete, bir zorlamaya girmeyi de ifade etmez. Ehl-i sünnetten bazıları şanı yüce Allah'ın zatı itibari ile bir işitmesi olduğu kanaatindedir. Böylelikle onlar kendilerinden yeni bir bilginin hâdis olması aklen kabul edilenlerin söyledikleri sözü işitir. Çünkü yaratılmış bir kimse bir şey işitecek olursa o da kulağının idrak ettiği sesi anlar.][337]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

334 el-Cevâbu's-Sahîh. I, 413-414.
335 Zâdu'l-Mesîr. VI. 117.
336 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 294.
337 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 66. VI. 182.

[Aynı şekilde kimileri: Şüphesiz görmek hâdis olur derken kimileri de: "Görecektir." (Tevbe, 94) ve: "Muhakkak biz sizinle birlikteyiz, işiticileriz" buyruğunun anlamı işitilen şey ve görülen şey benim gözümden de kaybolmaz, kulağımdan da kaybolmaz. Onu işiterek ve görerek idrak ederim. Yoksa bu Allah'ta hâdis olan bir takım yeni şeylerle olmaz.

Ebu Abdullah ile şanı yüce Allah'ın işitilen şeyin hâdis olması ile birlikte Allah'ın da bir işitmesinin görülen şeylerin hâdis olması ile birlikte de Allah'ın bir görmesinin hâdis olacağı kanaatinde olanlar şöyle derler: Böyle bir kimse Allah hakkında söylemediği bir şeyi kendisi ilave etmiş olur. Kullara düşen ise yüce Allah'ın söylediği: *"Muhakkak Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir."* (Hacc, 75) buyruğuna teslimiyet göstermektir. Biz onun söylemediği bir şeyi ilave etmeyiz. Bunun manası ancak: *"Bilelim/ortaya çıkartalım diye."* (Muhammed, 31) buyruğunun ifade ettiği mana gibidir. Yani böylelikle bilinen husus gerçekleşinceye kadar demektir. İşte böylelikle görülen ve işitilen şey meydana gelinceye kadar demek olur. Yüce Allah'ın zatında yeniden hâdis olan bir ilim, bir görme, bir işitme ve Allah'ın zatında meydana gelmiş yeni bir mana sözkonusu olmaksızın onu bildiği gibi var olarak da onu işittiği gâyet açıktır. Şanı yüce Allah zatında yeni hâdislerin meydana gelmesinden yüce ve münezzehtir.][338]

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي
إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ
﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ قَالَ
فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ
لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ
أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾
قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ
لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾
قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ
وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا

338 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 182-183.

غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ
﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهٖٓ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقٰى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ
ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾

16. "İkiniz Firavun'a gidin ve deyin ki: Gerçekten biz âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz.

17. İsrailoğullarını bizimle gönderesin, diye (geldik).

18. (Firavun) dedi ki: "Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi? Ömründen nice seneler aramızda eğlenmedin mi?

19. Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin.

20. (Mûsâ): "O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim" dedi.

21. Sizden korkunca da aranızdan kaçtım da Rabbim bana bir hüküm bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı.

22. Sen İsrailoğullarını köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun.

23. Firavun: "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" dedi.

24. Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz" dedi.

25. Etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz" dedi.

26. (Mûsâ): "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi.

27. (Firavun): "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi.

28. (Mûsâ): "Doğunun, batının ve onların etrafında olanların Rabbidir. Eğer akıl ederseniz" dedi.

29. Eğer benden başka ilâh edinirsen elbette seni zindana atılanlar arasına katarım" dedi.

30. (Mûsâ): "Ben sana apaçık bir şeyle gelmiş isem de mi?" dedi.

31. (Firavun): "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen haydi onu getir" dedi.

32. (Mûsâ) bunun üzerine asasını bıraktı. O da hemen apaçık bir ejderha oluverdi.

33. Elini çıkardığında bakanlara bembeyaz görünüverdi."

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim bu hususu firavun kıssasında dile getirmiştir. Çünkü o Rabbi inkâr eden birisi idi. Yüce Allah: *"İkiniz Firavun'a gidin ve deyin ki: Gerçekten biz âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz. İsrailoğullarını bizimle gönderesin, diye (geldik)." (Firavun) dedi ki: "Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi?"* (Âyet 16-18) diye başlayan buyrukları *"Firavun: "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" dedi. "Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz" dedi. Etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz" dedi. (Mûsâ): "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi. (Firavun): "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi. (Mûsâ): "Doğunun, batının ve onların etrafında olanların Rabbidir. Eğer akıl ederseniz" dedi. "Eğer benden başka ilâh edinirsen elbette seni zindana atılanlar arasına katarım" dedi. (Mûsâ): "Ben sana apaçık bir şeyle gelmiş isem de mi?" dedi. (Firavun): "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen haydi onu getir" dedi. - (Mûsâ) bunun üzerine asasını bıraktı. O da hemen apaçık bir ejderha oluverdi. Elini çıkardığında bakanlara bembeyaz görünüverdi."* (Âyet 23-33)'e kadar devam etmektedir. İşte burada Mûsâ (aleyhisselâm) ona apaçık delili arz etmiş olmaktadır. O bunu âlemlerin Rabbinin Rasûlü oluşuna ve kendisinin firavun dışında edineceği bir ilahının bulunduğuna delil olarak göstermektedir. Yine yüce Allah: *"Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki, demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."* (Hud. 14) buyurmaktadır.

Böylelikle mucizenin Allah'ın birliğine ve risalete delalet ettiğini açıklamaktadır. Çünkü onun yaptığı olağanüstü mucize bizatihi yaratıcının varlığına delildir. Tıpkı sonradan meydana gelmiş diğer yaratıklar gibi. Hatta bu mucize bundan da daha özeldir. Çünkü alışılmış olan olaylarda alışılmadık olaylardaki gibi delalet bulunmaz. Bu sebeple bu gibi alışılmadık olaylar görüldüğü vakit yüce Rabbimizi alışılmış olaylar karşısında olmadık şekilde tesbih eder, şanını yüceltir ve tazim ederiz. Ayrıca onun azametinin anılmasından ötürü alışılmış durumlarda olmadık türden nefislerde bir zillet hâsıl olur. Çünkü bunlar yepyeni âyetler/mucizelerdir, bundan dolayı onların hakkı verilir. Diğer taraftan bunlar açıkça görülen mucizeler olmaları sebebi ile rasûle de delildir. Zira onların onun Allah'ın Rasûlü olduğunu kabul etmeye çağırdıkları açıkça görülür. Bunlarla hem rububiyet hem risalet ispat edilmiş olur. Özellikle de mucizenin Rasûlün doğruluğunun zorunlu olduğuna delalet ettiğini söyleyenlere göre bu böyledir. Nitekim Cahıs gibi Mutezile kelâmcılarından bir kesim ve Eş'ariler ile mucize ile sihir ve keramet

arasındaki fark kesin bilgi/zorunluluk ile hâsıl olur diyen bir takım Hanbeli mezhebi mensupları da böyle demektedirler.][339]

Mûsâ ile Firavun Kıssası

[Bizzat mucizeler ile kendisini rasûl olarak göndereni ispatlamayı ihtiva eden Rasûlün doğruluğu da bilinmiş olur. Çünkü mucizeler bizatihi o mucizeleri meydana getiren yaratıcının ispatını ve onun bu mucizeleri Rasûlü tasdik etmek için meydana getirdiğini gösterir. Eğer bundan önce kul yaratıcıyı kabul etme bilgisine sahip değilse (bununla bu gerçeği bilmiş olur).

Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasının da bu türden olduğu da söylenebilir. Yüce Allah. *"Asla, ikiniz âyetlerimizle gidin. Muhakkak biz sizinle birlikteyiz, işitenleriz. "İkiniz Firavun'a gidin ve deyin ki: Gerçekten biz âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz. "İsrailoğullarını bizimle gönderesin, diye (geldik)." (Firavun) dedi ki: "Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi? Ömründen nice seneler aramızda eğlenmedin mi? "Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin." (Mûsâ): "O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim" dedi. "Sizden korkunca da aranızdan kaçtım da Rabbim bana bir hüküm bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı. "Sen İsrailoğullarını köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun." Firavun: "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" dedi. "Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz" dedi. Etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz" dedi. (Mûsâ): "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi. (Firavun): "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi. (Mûsâ): "Doğunun, batının ve onların etrafında olanların Rabbidir. Eğer akıl ederseniz" dedi. "Eğer benden başka ilâh edinirsen elbette seni zindana atılanlar arasına katarım" dedi. (Mûsâ): "Ben sana apaçık bir şeyle gelmiş isem de mi?" dedi. (Firavun): "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen haydi onu getir" dedi. (Mûsâ) bunun üzerine asasını bıraktı. O da hemen apaçık bir ejderha oluverdi. Elini çıkardığında bakanlara bembeyaz görünüverdi. (Firavun) etrafındaki ileri gelenlere dedi ki: "Muhakkak ki bu, çok bilgili bir sihirbazdır. "Sizi sihri ile yerinizden çıkarmak istiyor; ya siz ne buyurursunuz?" Dediler ki: "Onu ve kardeşini oyala ve şehirlere toplayıcılar gönder. "Çok iyi bilen bütün sihirbazları sana getirsinler." Böylece sihirbazlar belirli bir günün bir vaktinde bir araya getirildi. Ve insanlara da: "Siz de toplanır mısınız" denildi. "Umarız ki sihirbazlar galip gelirlerse biz de onlara uyarız." Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a dediler ki: "Eğer biz galip olursak bize bir ödül var değil mi?" "Evet, o taktirde siz elbette*

339 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 378-379.

yakınlaştırılacaklardan olursunuz" dedi. Mûsâ onlara: "Siz ne atacaksanız atın" dedi. İplerini ve asalarını bıraktılar ve: "Firavun'un izzeti hakkı için muhakkak biz galipleriz" dediler. Mûsâ asasını bırakır bırakmaz onların hile ile yaptıklarını yutuverdi. Sihirbazlar hemen secdeye kapanıverdiler. "Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik" dediler. Dedi ki: "Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz? Demek ki o, size sihri öğreten büyüğünüzmüş. Yakında bileceksiniz. Mutlaka el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi toptan asacağım." "Olsun, zararı yok zaten biz Rabbimize dönücüleriz" dediler. "Biz, gerçekten ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı bağışlayacağını ümit ederiz." (Âyet 15-51) buyurmaktadır.

Taha Sûresi'nde de: *"Artık ona varıp deyiniz ki: Muhakkak biz senin Rabbin tarafından gönderilmiş rasûlleriz. Artık İsrailoğullarını bizimle gönder. Onlara azap etme. Biz sana Rabbin tarafından bir âyet ile geldik. Selâm olsun hidâyete uyanlara!"* (Taha, 47) diye kıssanın sonuna kadar buyrukları sürmektedir.

Çünkü firavun yaratıcıyı inkâr eden birisi idi. O onun hakkında inkâr anlamında soru soruyordu. İç dünyasında ister onu kabul etsin ister etmesin. Daha sonra Mûsâ'dan bir âyet/mucize istedi. O da mucizesini gösterdi. Bu mucize ile de Rabbinin ilahlığını da nübüvvetinin gerçekliğini de bir arada ispat etmiş oldu.

Nitekim yüce Allah: *"Eğer benden başka ilâh edinirsen elbette seni zindana atılanlar arasına katarım" dedi. (Mûsâ): "Ben sana apaçık bir şeyle gelmiş isem de mi?" dedi. (Firavun): "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen haydi onu getir" dedi. (Mûsâ) bunun üzerine asasını bıraktı. O da hemen apaçık bir ejderha oluverdi. Elini çıkardığında bakanlara bembeyaz görünüverdi."* (Âyet 29-33) buyurmaktadır. Bu sebeple sihirbazlar kendi sihirleriyle onun mucizesine karşı çıktıkları zaman sihirleri bâtıl oldu ve onun gösterdiği mucizenin bir benzerini yaratılmışların getirecek güçlerinin olmadığı açıkça görüldü. *"Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik" dediler."* (Âyet 47-48). Böylelikle onlar Mûsâ'nın mucizesini görünce Allah'a iman ettiler. Bu da yaratıcının varlığının ve onun gönderdiği Rasûlün doğruluğunun bilgisini açıkça göstermiş oldu. Çünkü yaratıcının varlığını ispatlamak üzere delil diye gösterilen âyetler/belgelere göre mucize de onlar gibi hatta daha büyük çapta bir delildir.][340]

[Firavun inkâr ve red anlamında: *"Âlemlerin Rabbi dediğin nedir"* dedi. Mûsâ da: *"Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz" dedi. Etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz" dedi. (Mûsâ): "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi.*

340 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, IX, 41-44.

(Firavun): "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi. (Mûsâ): "Doğunun, batının ve onların etrafında olanların Rabbidir. Eğer akıl ederseniz" dedi." (Âyet 24-28) buyruklarıyla ve devamındaki âyetlerle cevap verdi.

Bazı kimseler firavunun: *"Âlemlerin Rabbi dediğin nedir"* şeklindeki sorusunun Rabbin mahiyetinin ne olduğuna dair bir soru olduğunu, eşyanın tanımlarını sorarak: İnsan nedir, melek nedir, cin nedir vb. sorular soran kimse gibi olduğunu zannederek şöyle demişlerdir: Hakkında soru sorulanın mahiyeti sözkonusu olmadığından ötürü Mûsâ ona göre cevap vermeyi bırakarak kendisi vasıtası ile bilinmesine sebep olan hususları beyan etmek cihetine yöneldi. Bu da onun: *"Göklerle yerin ve onlar arasında bulunanların Rabbidir"* dedi. Bu ise sonrakilerden bazılarının söylediği bir söz olup bâtıldır.

Çünkü firavun ancak red ve inkâr manasında soru sormuştur. Varlığını kabul ettiği bir Rabbin mahiyetine dair soru sormayıp aksine onu inkâr ve reddeden birisi olarak sormuştur. Bundan dolayı sözün devamında: *"Eğer benden başka bir ilah edinirsen elbette seni hapsedilenlerden kılarım dedi."* (Ayet 29) ve yine: *"Ve gerçekten ben onun bir yalancı olduğunu zannediyorum."* (Mü'min, 37) demişti. Çünkü onun soru sorması red ve inkâr mahiyetinde olup bu da âlemlerin seni rasûl olarak gönderecek bir Rabbi yoktur. Bu dediğin ne oluyor diye onu inkâr etmek maksadıyla sormuştu.

Mûsâ (aleyhisselâm) ise Allah'ın hem kendisi tarafından hem hazır bulunanlar tarafından bilindiğini, onun âyetlerinin inkâr edilmesine imkân vermeyecek şekilde apaçık ve besbelli olduğunu sizler ancak kalplerinizle bildiğiniz şeyi dillerinizle inkâr eden kimselersiniz diye açıkça ortaya koydu. Nitekim Mûsâ (aleyhisselâm) bir başka yerde de firavuna: *"Andolsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir."* (İsra, 102) ve: *"Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak."* (Neml, 14) buyurmuştur.

Firavun ise "Âlemlerin Rabbi kimdir" demedi. Çünkü "men: kim" onun "ayn"ı hakkında sorulan bir sorudur. O bununla hakkında soru sorulanın cinsini bilen ve "ayn"ı hususunda şüphesi olan ilim ehlinden olduğu kimselere soru sorar. Tıpkı bir insan tarafından geldiğini bildiği bir elçiye: "Seni kim gönderdi" denilmesi gibidir.

"Ma: şey" ise vasfa dair sorulan bir sorudur. Yani bu dediğinin vasfı nedir? Senin "alemlerin Rabbi" adını verdiğin bu Rabbin neyin nesidir. O bu sözlerini onu red ve inkâr eden birisi olarak söylemişti.

İnkâr maksadıyla soru sorunca Mûsâ da ona inkâr edilmesi imkânsız olacak kadar bilindiğini, hakkında şüphe ve tereddüte düşülmeyecek kadar apaçık olduğunu söyleyerek: *"Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz"* diyerek cevap verdi. O: "Şuna şuna gerçekten inananlar iseniz" demeyerek mutlak bir ifade kullandı. Yani sizler eğer herhangi bir şeye kesin olarak inanırsanız şunu bilin ki kesin olarak ilk inanılacak şey bu yüce Rabbe inanmaktır. Nitekim rasûller de kendi kavimlerine: *"Allah hakkında şüphe mi ediyorsunuz."* (İbrahim. 10) demişlerdi.

Eğer sizler: Bizim hiçbir şeye kesin bir inancımız yoktur. Aksine bizler her türlü bilgiden mahrum edildik diyorsanız bu genel safsata iddiasıdır. Böyle bir iddiada bulunan bir kimse ise açıkça bir yalancıdır. Çünkü bilgi her insanın gereklerindendir. Çünkü her bir insan akıllıdır. Dolayısıyla bir bilgi sahibi olması da zorunludur. Bundan dolayı "akıl" tarifinde: O zorunlu bilgilerdir denilmiştir. Zorunlu bilgi sahibi olmayan aklı başında hiçbir kimse de yoktur.

Bu sebeple firavun: *"Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir"* deyince -ki bu da yalanlayıcıların rasûle iftiralarındandır. Çünkü kendilerince övülmeye değer olan alışageldikleri halin dışına çıktıklarından ötürü onları deliliğe nisbet ederler. Çünkü kendileri de yaratıcıya inkârı açığa vuruyor yahut da ondan şüphe ve hakkında tereddütte olduklarını gösteriyorlardı-. İşte onların genel olarak halleri ve dinleri budur. Bu da onlara göre güzel bir dindir. Ama onların itaat ettikleri ilahları olan firavun ise: *"Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir"* deyince Mûsâ da ona şu açıklamayı yapmıştı: Sizler fayda veren akıldan mahrum edilmiş bulunuyorsunuz. Asıl bu niteliği siz daha çok hak ediyorsunuz diye açıklama yapıp: *"Doğunun, batının ve onların aralarında olanların Rabbidir. Eğer akledersenizi"* demişti.

Şüphesiz ki akıl kesin ve zorunlu bir takım bilgileri gerektiricidir. Fıtratta bunların en büyükleri ise yaratıcıyı kabul etmektir. O öncelikle her kim bir şeye inanırsa ona kesin olarak inanmış olduğunu zikretti. Bir şeye kesin olarak inanmak (yakîn) ise aklın gereklerindendir. İkinci olarak da bunu ikrar ve kabul etmenin de aklın gereklerinden olduğunu açıkladı.

Fakat övülmeye değer olan ise sahip olanın gereğince amel ettiği faydalı bilgidir. O bilgi sahibi eğer gereğince amel etmiyorsa onun aklı yoktur denilir. Yine kesin olarak inandığı bir şeyi izlemeyen bir kimse için de: Onun yakîni yoktur denilir. Çünkü yakîn ile de aynı zamanda kalpte iyice yer etmiş bilgi kastedildiği gibi bu bilgi gereğince amel etmek de kastedilir. Dolayısıyla "yakîn/kesin inanç

sahibi" ancak ilim ve amelin kalbinde iyiden iyiye yer ettiği kişi hakkında kullanılır.

Firavun'un kavmi ise bildikleri şeylere uymuyorlardı. Bu sebeple onların akılları da yakînleri de yoktu. Mûsâ'nın söylediği sözler ise iki hususu gerektirmektedir: Eğer senin bir yakînin/kesin inancın varsa onu bilmiş bulunuyorsun. Eğer senin aklın varsa yine onu bilmiş buluyorsun. Eğer herhangi bir yakîninin ve aklının olmadığını ileri sürüyorsan kavmin de aynen böyledir. Bu sizin insanın özelliğinin sizden alındığını kendi dilinizle ikrar ve itirafınızdır.

Böyle olan bir kimse için de sizin kabul ettiğiniz bu ilahlık davasında bulunması uygun değildir. Üstelik sizin böyle bir iddiada bulunmanız bir bâtıldır ve siz buna inanmaktasınız. Nitekim yüce Allah *"Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler."* (Neml, 14) buyurmaktadır.

Sizin kendisi ile onu tanıyacağınız bir aklınız vardır. Fakat sizin hevânız sizi aklın gereğini izlemekten alıkoyar. Bu ise yeryüzünde üstünlük taslamak ve fesat çıkarmaktır. Bu itibarla sizin aklınız yoktur. Nitekim cehenneme atılacaklar: *"Şâyet biz dinleyen yahut akleden kimseler olsaydık cehennemlikler arasında olmazdık."* (Mülk, 10) buyurmaktadır. Kâfirler hakkında da: *"Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha da sapıklıktadırlar."* (Furkan, 44), Firavun ve kavmi hakkında da: *"Kavmini böylece hafife aldı, onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar bir fâsıklar topluluğu idi."* (Zuhruf, 54) buyurmaktadır. Hafiften kasıt ise ilmi gereğince amel etmeyen, aksine hevâsına uyan sefih/beyinsiz demektir. Bunun genişçe açıklanacağı yer burası değildir.

Burada maksat şudur: Rasûller arasında kavmine davet ettiği zaman ilk olarak: Sizler yaratanı bilme bilgisini öğrenmekle emrolunmuşsunuz. Onu bilene kadar da delil getiriniz demiş değildir. Onlar işin başında bizatihi bilmek ile yükümlü tutmadıkları gibi bu bilgiye ulaştıracak deliller ile de yükümlü tutmamışlardır. Çünkü onların kalpleri onu biliyor ve onu ikrar ve itiraf ediyordu. Her doğan da zaten fıtrat üzere doğar. Fakat fıtrat sonradan kendisini değiştiren bazı hususlarla karşı karşıya kalmıştır. İnsan da hatırlatıldığı zaman fıtratında olanı hatırlar.][341]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim firavun bilmezliğe vurarak onu tanımadığını, onun bilinmeyen, tanınmayan bir varlık olduğunu kastederek *"Alemlerin Rabbi dediğin nedir"* demiş-

341 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 323-328: Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 524-526.

ti. Bunun üzerine Mûsâ da ona onun inkâr olunmayacak kadar tanınan varlığı reddolunmayacak kadar büyük bir zat olduğunu beyan eden ifadelerle ona hitap ederek: *"Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz" dedi. Etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz" dedi. (Mûsâ): "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi."* (Âyet, 24-26) diye hitap etmiştir.][342]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denilse ki: Firavun kavminin müşrik olduğu nasıl söylenebilir? Çünkü yüce Allah firavunun yaratanı inkâr ettiğini haber vererek onun: *"Âlemlerin Rabbi dediğin nedir."*; *"Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum."* (Kasas, 38) ve: *"En yüce Rabbiniz benim."* (Nâziât. 24) dediğini, firavunun kavmi hakkında da: *"Ayetlerimiz kendilerine apaydınlık geldiğinde onlar: Bu apaçık bir sihirdir dediler. Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler."* (Neml. 13-14) buyurmaktadır. Halbuki Allah'a ortak koşmak ancak Allah'ın varlığını kabul eden kişilerin yapabileceği bir iştir. Yoksa Allah'ı inkâr eden bir kimse ona ortak koşmuş olmaz.

Buna şöyle cevap verilir: Yaratıcının varlığının inkârını yüce Allah ancak Mûsâ (aleyhisselâm)'ın kendisine gönderildiği firavundan nakletmektedir. Yusuf (aleyhisselâm) zamanında yaşayanlara gelince Kur'ân-ı Kerim onların Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte ona ortak koştuklarına delildir. Bundan dolayı Yusuf'un hükümdara, azize ve diğerlerine hitabı yaratıcının varlığını kabul etmeyi ihtiva ediyordu. Onun: *"Darmadağınık bir çok Rabbler mi hayırlıdır yoksa bir tek olan, kahhar Allah mı?"* (Yusuf. 39); *"Efendine/Rabbine dön de o ellerini kesen kadınlara ne oldu diye sor."* (Yusuf. 50) buyruğundan itibaren *"... çünkü nefis şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesna. Çünkü Rabbim günahları bağışlayandır, merhamet edendir."* (Yusuf, 53) buyruklarına kadar olan âyetler gibi. Firavun hanedanından iman eden kişi de şöyle demişti: *"Andolsun önceden Yusuf da size apaçık belgelerle gelmiş idi. O zamanlar da size getirdiğinden şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o vefat ettiğinde de: Allah ondan sonra artık asla bir daha peygamber göndermez dediniz."* (Mümin, 34). İşte bu Yusuf'un kendilerine peygamber olarak gönderildiği o kimselerin Allah'ın varlığını kabul eden kimseler olmalarını gerektirir.

Bundan dolayı Yusuf'un kardeşleri onun Yusuf olduğunu bilmeden ve firavun hanedanından birisi olduğunu zannettikleri sürece yaratıcının varlığını kabul etmelerini ifade eden bir hitapla ona hitap ediyorlardı: *"Allah'a andolsun ki -sizin*

342 Minhâcü's-Sünne, I, 231.

de bildiğiniz gibi- biz bu yere fesat çıkarmak için gelmedik. Hırsız kimseler de değiliz." (Yusuf, 73) hitaplarında olduğu gibi. O da kendilerine: *"Sizin durumunuz daha da kötüdür. Allah sizin söylemekte olduğunuzun mahiyetini en iyi bilendir."* (Yusuf, 77) ve: *"Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymamızdan Allah'a sığınırız."* (Yusuf. 79) demişti. Onlar da kendisine: *"Ey Aziz! Bizi de ailemizi de darlık sardı. Pek değerli olmayan bir bedel ile geldik. Bize yine tam ölçekle ver ve ayrıca bize tasadduk da et. Çünkü Allah sadaka verenleri mükafatlandırır."* (Yusuf. 88) demişlerdi.

Bunun sebebi şudur: Yusuf (aleyhisselâm) zamanında yaşayan firavun Yusuf'un anne ve babası ile diğer aile halkı Mısır'a geldikleri vakit onların dinlerini bildiği halde onlara ikramda bulunmuştu. İnsanların durumlarını yakından bilmek ve okumak da buna delildir.

Hiç şüphesiz yaratıcının inkârı hiçbir zaman hiçbir ümmetin baskın bir sûrette dini olmamıştır. Aksine risaletin sınırları dışına çıkan kâfirlerin dini Allah'a ortak koşmak şeklinde idi. Yaratıcıyı ancak insanların bir kısmı inkâr ediyordu. Bunlar da onların heykelleri, gezegenleri, putları tazim eden müşrik sabii felsefecilerin oluşturduğu alimleri idiler. Onların haberleri ve yaşantılarına dair nakledilip rivâyet edilen bütün haberler buna delildir. Fakat Mûsâ'nın firavunu: *"Kavmini hafife aldı, onlar da ona itaat ettiler."* (Zuhruf, 54). Önceki diğer firavunlardan ayrı olarak onlara: *"Ben sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum."* (Kasas, 38) diyen odur. Daha sonra da bu sözlerinden sonra: *"En yüce Rabbiniz benim"* demiş : *"Bunun üzerine Allah onu hem ahiret hem de dünya azabıyla yakaladı."* (Nâziât, 24-25) Yani hem birinci sözün azabı ile hem son olarak söylediği sözün azabı ile onu yakaladı. Firavun içten içe yaratıcının varlığını biliyordu. Ama o iblis gibi büyüklük taslayarak varlığını inkâr etti. Bundan dolayı Mûsâ kendisine: *"Ahirete iman etmeyenlere de şüphesiz pek acıklı bir azap hazırlamış olduğumuzu da."* (İsra, 10) demişti. O yaratıcıyı inkâr edince ona böyle demişti. Halbuki onun kendilerine ibadet ettiği ilahları vardı. Onlara ibadetini devam ettirdi. Bununla birlikte Allah onu şirk koşmakla nitelendirmedi. Onu yaratıcıyı inkâr etmek ve başka ilahlara ibadet etmekle nitelendirdi. Yaratıcıyı inkâr edenlerin ise bir kısmı büyüklük taslayan bir müstekbir olup çoğunlukla başka ilahlara da ibadet etmez, yalnızca Allah'a da ibadet etmez. Böyle bir kimse şöyle der: Bu âlem kendi zatı itibari ile varlığı vacip/gerekli ve zorunludur. Onun bazı parçaları diğer bazı parçalarına etki eder ve: Ben gezegenlere ve putlara ibadet etmekten yararlanırım der.][343]

343 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 629-631.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ona: *"Âlemlerin Rabbi dediğin nedir."* (Âyet 23) diye sorunca o *"O göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz."* (Âyet 24) diye cevap verdi. Dediler ki: Ona mahiyete dair soru sordu. Halbuki hakkında soru sorulanın bir mahiyeti yoktur. Bundan dolayı uygun olan cevap verme yolunu seçti.

Bunların bu açıklamaları yanlış olmakla birlikte hak ile örtüşmeyen bir şekilde mahiyete dair cevap vermeye göre hakka daha yakındır. Çünkü onların söyledikleri hatalı bir sözdür. Zira firavun Mûsâ'ya hakkında soru sorulanın mahiyetini öğrenmek isteyen bir kimse edası ile Mûsâ'ya soru sormadı ki ona anlamak isteyenin soru sorması halinde gerekli cevap ona verilsin. Nitekim bazı kimseler sorunun cevabı olarak onun ne olduğunu zikretmişlerdir. Fakat onun bu sorduğu soru hakkında soru sorulanı inkâr varlığını reddedip kabul etmemek mahiyetinde bir sorudur. Çünkü firavun başkalarına yaratıcıyı inkâr ettiğini gösteriyordu.

Bundan dolayı o: *"Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum."* (Kasas, 38) ve: *"Ben sizin en yüce Rabbinizim."* (Nâziât, 24) ile : *"Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben onu yalancı sayıyorum."* (Mümin, 36-37) demişti. Mûsâ ona: *"Muhakkak ben âlemlerin Rabbinin Rasûlüyüm."* (A'raf, 104) deyince kendisi ise âlemlerin Rabbi denilen varlığı red inkâr ve kabul etmemek anlamındaki sözler söyleyerek: *"Âlemlerin Rabbi dediğin şey nedir."* demiştir. Bu da bir kimsenin bir başkası hakkında bu senin çocuğundur yahut malında ortağındır yahut sana bu malı vermiştir ve buna benzer bir iddiada bulunacak olursa diğerinin: Benim oğlum dediğin kimdir, ortağım dediğin kimdir, bana malı verdiğini söylediğin kişi kimdir demesini andırır. O böyle bir sözü bilgi edinmek ve soru sormak maksadı ile değil inkâr ve reddetmek maksadı ile söyler. Buna göre hakkı inkâr ediyor ise o vakit ona kendisine delilin ortaya konulacağı bir sûrette cevap verilerek şöyle denilir: İşte bu senin filan eşinin doğurduğu çocuğundur. Yahut senin satın aldığındır ve bu o filan maldır ya da: Sen ona bu malın kendisinin olduğu ikrarında bulunmuşsundur ve bu hususta kendine karşı filanı ve filanı şahit tuttun gibi sözlerle cevap verilir.

İşte bu sebepten ötürü Mûsâ (aleyhisselâm) da onun inkâr ettiğini ortaya koyup ispat eden ifadelerle cevap vererek: *"Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir."* (Âyet 24) buyruğu ile ve: *"O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atala-*

rınızın da Rabbidir." (Âyet 26) diye cevap vermiştir. Buna sebep ise bu Rabbin varlığına dair bilginin fıtratlarda yer etmiş ve kalplerde yerleştirilmiş bir hakikat oluşundan dolayıdır.][344]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah'ı inkâr etmek üzere: *"Âlemlerin Rabbi dediğin şey nedir."* deyince Mûsâ (aleyhisselâm) ona şöyle demişti: *"Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz." dedi. Etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz" dedi. (Mûsâ): "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir." dedi. (Firavun): "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir." dedi. (Mûsâ): "Doğunun, batının ve onların etrafında olanların Rabbidir. Eğer akıl ederseniz." dedi."* (Âyet 24-28)

Bir kesimin iddia ettiğine göre firavun bilgi edinmek maksadı ile soru sormuş ve ona mahiyete dair soru sormuştur. Ama hakkında soru sorulanın mahiyeti bulunmadığından dolayı Mûsâ cevap vermekten aciz kalmıştı.

Bu ise yanlıştır. Böyle bir varsayımı kabul etsek dahi o inkâr ve red anlamında bir soru sormuş olur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in diğer âyetlerinin de delil olduğu üzere firavun Allah'ı inkâr edip onun varlığını kabul etmeyen birisi idi. O onun varlığını kabul edip mahiyetini bilmek isteyen birisi değildi.

Bundan dolayı Mûsâ onlara aslında onun bilinen bir varlık olduğunu, onun rububiyetinin âyetlerinin/belge ve delillerinin ise o neyin nesidir diye hakkında soru sorulmaya gerek bırakmayacak kadar açık ve yaygın olduğunu açıklamıştır. Çünkü mahiyetine dair böyle bir soru sormak aslında hakkında bir şey bilinmeyene dair soru sormaktır. Şanı yüce Allah ise bilinmeyen bir varlık olmayıp aksine çok iyi bilinen, varlığı gâyet açık seçik belli olandır. Hatta onu bilmenin fıtrattaki yeri bilinen her bir hususa dair bilgiden daha büyüktür. Göklerde ve yerde en yüce örnek şanı yüce Allah'ındır. O gökte de yerde de ilahtır. Göklerde ve yerde bulunanlar onu bilir, ona ibadet ederler. Ve muhakkak yeryüzündekilerin çoğunluğu da böyledir. Nitekim yüce Allah: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın (bir türlü) Allah'a iman etmezler."* (Yusuf, 106) demiştir. Bundan dolayı peygamberler (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetlerine: *"Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah hakkında şüphe mi (ediyorsunuz)."* (İbrahim, 10) demişlerdir ki bu böyle bir şeyi reddetmek muhtevasında bir inkâr istifhamıdır ve aynı zamanda Allah hakkında hiçbir şüphenin olmadığını beyan etmektedir.][345]

344 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 271-273.
345 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 39-40.

قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾

47-48. "Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik, dediler."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de birden çok yerde firavunun sihirbazlarının secde etmelerini haber vermektedir. Yüce Allah'ın: *"Sihirbazlar hemen secdeye kapanıverdiler. Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik dediler."* (Âyet 46-48) buyruklarında olduğu gibi. Bu ise iman etmeleri ile birlikte yaptıkları bir secdedir. Ayrıca bu Allah'ın kendilerinden kabul ettiği ve kendisi sebebi ile onları cennete koyduğu amellerdendir. Bununla birlikte onlar abdestli de değillerdi. Bizden öncekilerin şeriati ise bizim şeriatimizde nesh edildiğine dair hüküm varid olmadıkça bizim için de şeriattir. Buna göre Kur'ân-ı Kerim kâfirlere okunup Allah için Allah'a ve Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman ile secde edecek olurlarsa yahut da iman âyetlerinden bir âyeti görüp Allah'a ve Rasûlüne iman ederek Allah için secde ederlerse şüphesiz ki bunun onlara faydası olur.][346]

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُونَ ﴿٥٥﴾

55. "Onlar bizi gerçekten kızdırdılar."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar bizi gerçekten kızdırdılar."* buyruğu da böyledir. Çünkü: "(غظته): onu kızdırdım" denilir. Aynı anlamı vermek maksadıyla (غظت له) denilmez.][347]

فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسٰى إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾

61. "İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları: İşte şimdi kıstırıldık dediler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları: "İşte şimdi kıstırıldık." dediler. "Asla! Muhakkak Rabbim benimledir, bana doğru yolu göste-*

346 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 283.
347 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 291.

recektir." dedi." (Âyet 61-62) buyurmaktadır. Mûsâ (aleyhisselâm) ise birbirlerini görmeyi kabul etmekle birlikte kendilerine yetişilmelerinin sözkonusu olmayacağını belirtti. İşte böylelikle bunun yetişme sözkonusu olmaksızın bir görme olduğunu göstermektedir. Burada yetişmek/idrak ise güç yetirebilmek idrakidir. Yani bizler etrafımız kuşatılmış olarak kıstırıldık, bize yetişildi demektir. İşte böyle bir yetişme sözkonusu olmadığına göre aynı şekilde gözün /görmenin kuşatıcılığı da sözkonusu olmamaktadır.][348]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları: "İşte şimdi kıstırıldık." dediler. "Asla! Muhakkak Rabbim benimledir, bana doğru yolu gösterecektir." dedi."* (Âyet 61-62) buyurmaktadır. Yani firavuna karşı yardımcı olmak hususunda (benimle beraberdir).][349]

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

63. "Biz de Mûsâ'ya: "Asanla denize vur" diye vahyettik. Ardından deniz ayrılıp her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu."

Tefsiri:

[Arapların hitaplarındaki güzel adetlerinden birisi de sözü kısa kesmek maksadı ile zikredilen lafızların delalet ettiği lafızları hazf etmeleri/zikretmemeleridir. Nitekim onlar bazen manayı tahkik konusunda mübalağa olacak şekilde fazla lafızları zikrettikleri de olur. Birincisi yüce Allah'ın: *"Asanla denize vur, diye vahyettik. Ardından deniz (ikiye) ayrıldı."* buyruğundaki gibidir. Bilindiği üzere maksat, o da vurdu deniz de ikiye ayrıldı demektir. Fakat ayrıca lafzan bunun zikredilmesine ihtiyaç yoktur. Çünkü: *"Asanla denize vur diye vahyettik. Ardından deniz (ikiye) ayrıldı."* buyurulması asasıyla denize vurduğuna delildir. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah'a ... iman edenin yaptığıdır."* (Bakara, 2/177) buyruğu da böyle olup onun da takdiri iman eden kimsenin yahut iman eden kimse ile birlikte olanın yaptığı iyiliktir, takdirindedir.][350]

348 Minhâcü's-Sünne, II, 318.
349 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VI, 147; Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 551.
350 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 466.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

67. "Şüphesiz ki bunda bir âyet (delil) vardır. Fakat çoğu iman etmediler."

Tefsiri:

[Bundan dolayı şanı yüce Allah Şuarâ Sûresi'nde Mûsâ, İbrahim, Nuh, Ad, Semud, Lut ve Şuayb (hepsine selâm olsun)'in kıssalarını zikretmektedir. Ayrıca her bir nebiyi yalanlayanların helak edildiğini, onların ve onlara uyanların da kurtulduklarını zikretmekte sonra da bu kıssayı: *"Şüphesiz ki bunda bir âyet (delil) vardır. Fakat çoğu iman etmediler. Şüphe yok ki Rabbin azizdir rahimdir."* (Âyet 67-68) buyruğu ile sona erdirmektedir. O (her bir) kıssayı o niteliğin gerektirdiği isimlerinden iki isim ile bitirmektedir ki bu iki isim de *"azizdir, rahimdir"* buyruklarıdır. Çünkü o izzeti ile düşmanlarından intikam almış, rahmeti ile de peygamberlerini ve onlara uyanları kurtarmıştır.][351]

إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

89. "Allah'a salim kalp ile gelmiş olanlar müstesnâ."

Tefsiri:

[Bu onların yüce Allah'ın: *"Allah'a salim kalp ile gelmiş olanlar müstesna."* buyruğu hakkındaki sözlerinin anlamını ifade eder. Onlar derler ki: Bu Allah'ın dışındaki varlıklardan/masivadan salim kalmış yahut da Allah'tan başkasına ibadetten kurtulmuş ya da Allah'ın iradesi dışındakilerden ya da Allah'ın muhabbeti dışındakilerden salim/esen kalmış kalptir. Hepsinin manası birdir. Bu manaya ister "fena" denilsin ister denilmesin. O İslâm'ın başı ve sonudur. Dinin içi ve dışıdır.][352]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu yüce Allah'ın: *"Allah'a salim kalp ile gelmiş olanlar müstesna."* (Âyet 89) buyruğunda sözünü ettiği "kalbi selim"dir. Bu ise kalbin bozuk itikatlardan ve bozuk dilek ve isteklerden ve buna bağlı olan hususlardan tamamıyle esen kalmasıdır.][353]

351 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 98.
352 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X. 218-219.
353 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X. 337.

إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾

98. "Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar ve azgınlar İblisin orduları ile hep birlikte yüzleri üstü oraya atılırlar. Onlar orada tartışarak derler ki: "Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. "Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk. "Bizi günahkârlardan başkası saptırmadı. "Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur. "Candan bir dostumuz da yok. "Ne olurdu bir kere dönmek imkânımız olsaydı da müminlerden olsaydık."* (Âyet 94-102) buyurmaktadır. Onun: *"Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk."* buyruğu ile onları her bakımdan Allah'a eş kıldıklarını kastetmiyorlardı. Çünkü böyle bir sözü ademoğullarından hiçbir kimse söylememiştir. Kâfirlerden hiçbir kavimden de onların: Bu âlemin birbirinin tıpkısı iki yaratıcısı olduğunu söyledikleri de nakledilmemiştir. Hatta biri nur diğeri karanlık olmak üzere iki asıl kabul eden mecusiler bile nurun ibadet edilmeyi ve övülmeyi hak eden bir hayır, karanlığın ise yerilip lanet edilmeyi hak eden şer olduğu üzerinde ittifak etmişler ve acaba karanlık sonradan mı yaratılmıştır yoksa kadim mi olduğu hususunda iki görüşe sahip olmuşlardır. Durum ne olursa olsun onlar karanlığı her bakımdan nurun tıpkısı kabul etmemişlerdir.][354]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dediler ki: *"Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk."* Bu bir eşit denk tutmak ve ortak koşmak pek büyük zulmün ta kendisidir.][355]

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾

105. "Nuh kavmi rasûlleri yalanladılar."

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Nuh kavmi rasûlleri yalanladılar."* buyurmaktadır. Çünkü onlar bütün rasûlleri yalanlamış ve risaletin temeline iman etmemişlerdi.] [356]

354 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 74-75.
355 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 82.
356 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 335.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsan bazı hallerde herhangi bir hususu onun türünden birisini görünceye kadar inkâr edebilir. Onun türünden birisini görünce bu sefer o türü kabul eder ve böylelikle o külli bir hüküm elde eder. Bundan dolayı yüce Allah: *"Nuh kavmi rasûlleri yalanladılar."* (Âyet 105); *"Ad (kavmi) rasûlleri yalanladılar."* (Âyet 123); *"Semud (kavmi) rasûlleri yalanladılar."* (Âyet 141) buyurmaktadır ve buna benzer buyruklar vardır. İşte bunların hepsine sadece bir tek rasûl gelmişti. Fakat onlar tür olarak rasûllerin hepsini yalanlıyorlardı. Onların yalanlamaları özel olarak sadece bir rasûl için değildi. Bu ise yahudilerle hristiyanların Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlamalarından farklıdır. Onlar tür olarak rasûlleri yalanlamazlar. Onlar ancak rasûlleri tanımayan Arap müşriklerinden farklı olarak muayyen bir tek Rasûlü yalanlamışlardır. İşte bundan dolayı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de onlara karşı tür olarak risaleti ispat etmeyi delil göstermektedir.

Bu sebeple şanı yüce Allah risalet türünü inkâr edenlerin şüphelerine cevap vermiştir. Şu buyruklarında dile getirdiği gibi: *"Allah bir insanı mı rasûl gönderdi?"* (İsra, 94). Buna karşılık o: *"Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun."* (Nahl, 43) buyurmaktadır. Yani bu kitap ehli arasında mütevatir bir gerçektir. Bu sebeple kendilerine peygamberlerin gönderilmiş olduğu kitap ehline sorun. Bunlar insan mıydılar değil mi idiler.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *""Ona ne diye bir melek indirilmedi?" dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik (iman etmemeleri halinde) herhalde iş bitirilmiş olurdu. Ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre (bile) verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık, onu elbette bir adam yapardık. Ve her halde onları (başkalarını) düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük."* (En'am, 8-9) buyrukları da böyledir. Çünkü onlar asıl sûreti ile melekten vahiy öğrenemezler. Eğer biz onlara bir melek göndermiş olsaydık onu insan sûretinde bir adam kılardık. İşte o vakit işin içinden çıkamazlar ve: Bu kişi adamdır derler. Halbuki adam da (onlara göre) rasûl olamaz.

Aynı şekilde ondan önceki rasûller de böyledir. Nitekim yüce Allah: *"Sizi uyarmak için ... Rabbiniz tarafından içinizden bir kişiye bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa."* (A'raf, 63) ve: *"İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ... diye vahiy göndermemiz insanlar için şaşılacak bir şey midir."* (Yunus, 2) ve: *"De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim."* (Ahkâf, 9) vb. buyruklar da böyledir.][357]

357 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 369-370.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsan ise bazen bir hususu onun türünden bir tanesini görünceye kadar inkâr edebilir. O bir türü görünce bu sefer türü kabul eder. Böylelikle de genel bir hükme varmış olur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Nuh kavmi rasûlleri yalanladılar."* (Âyet 105) ve: *"Ad (kavmi) rasûlleri yalanladılar."* (Âyet 123) vb. buyruklar indirmiştir. Bunların her birine ise sadece bir tek rasûl gelmişti. Fakat onlar tür olarak rasûlleri yalanlıyorlardı. Onların yalanlamaları özel olarak sadece bir rasûl hakkında değildi.][358]

قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

111. "(Kavmi): Sana sıradan kimseler tabi olmuş iken sana iman mı edelim dediler."

Tefsiri:

[Onların Nuh (aleyhisselâm)'a: *"Sana sıradan kimseler tabi olmuş iken sana iman mı edelim."* şeklindeki sözlerine benzer. Bilindiği gibi sıradan kimselerin tabi olmaları onun doğruluğuna gölge düşürmez. Fakat onlar o sıradan kimselerle bir arada olmaktan hoşlanmadılar. Nitekim müşrikler de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den güçsüz kimseleri uzaklaştırmasını istemişti. Sa'd b. Ebu Vakkas, İbn Mesud, Habbab b. Eret, Ammar b. Yasir, Bilal ve benzerlerini. Bu ise Mekke'de ashab-ı kiram arasında suffe ehli ortaya çıkmadan olmuştu. Bunun üzerine şanı yüce Allah da: *"Rabblerine sabah akşam -sırf O'nun rızasını dileyerek- dua edenleri kovma. Onların hesabından sana birşey düşmez. Senin hesabından da onlara bir şey düşmez ki onları kovasın. (Kovarsan) o taktirde zâlimlerden olursun. Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: "Allah aramızdan bunlara mı lutfetti (Onlara mı imanı ihsan etti) ?" desinler diye. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"* (En'am. 52-53) buyruklarını indirdi.][359]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar Nuh (aleyhisselâm)'a: *"Sana sıradan kimseler tabi olmuş iken sana iman mı edelim."* demişlerdi. Bu buyruktan anlaşıldığına göre başkanlık konumunda ve üst düzeyde bulunanlar Allah'a ibadet ve ona itaatte bağlılıktan daha uzak bulunurlar. Çünkü onların başkanlık sevgisi bundan kendilerini alıkoyar. Oysa

358 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IX. 238.
359 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 191-192.

mustazaflar böyle değildir. İşte bu manada olmak üzere -eğer mahfuz bir hadis ise- bu rivâyette dile getirilmektedir: "Allah'ım beni yoksul olarak yaşat, yoksul olarak canımı al ve beni yoksullar zümresinde haşret."[360]

Buna göre miskinler büyüklük taslayanların zıddıdır. Onlar Allah için huşu duyarlar, onun azameti önünde mütevazidirler. Onlar yeryüzünde bir üstünlük istemezler. İster zengin olsunlar isterse de fakir olsun hiç farketmez.][361]

أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ اٰيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾

128. "Siz her yüksek yerde eğlenmek için koca bir bina mı inşa edip durursunuz?"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Siz her yüksek yerde eğlenmek için koca bir bina mı inşa edip durursunuz."* (Âyet 128)'den itibaren kıssanın sonuna kadarki buyrukları da böyledir. Hayâsızlık yaptıklarından ötürü onlara yermekle ve onları azarlamakla karşı çıkmıştır. Daha sonra ise o hayâsızlığı işleyenler onları kendi ülkelerinden çıkarmakla korkutup tehdit ettiler. İşte aralarında yaptıklarından kendilerini vazgeçirmeye çalışan kimselerin bulunması halinde günahkâr kimselerin durumu budur. Onun sürülmesini ve dışarıya çıkarılmasını isterler. Şanı yüce Allah Lut kavminin hayâsızlığını işleyen kimseleri takva ehline yapmak istedikleri ile cezalandırdı. Çünkü o zina edenin de muhannesin/kadınlığa özeneninde sürgüne gönderilmesini emir buyurmuştur. İşte böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti de onu da ötekini de sürgüne göndermek şeklinde uygulanagelmiştir. Şanı yüce Allah da azabın inmesi esnasında takva sahibi olanları aralarından çıkardı.][362]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Lut kavmi peygamberleri yalanladılar. Hani kardeşleri Lut onlara: "Korkmaz mısınız" demişti."Gerçekten ben size (gönderilmiş) emin bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."* (Âyet 160-163) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile yüce Allah onlara bu hayâsızca işten tevbe etmelerini

360 Tirmizi, 2352; İbn Mace, 4126; Beyhaki, VII, 12; Hâkim, IV, 322; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebir, VII, 194, IX, 75. Bazı ilim ehli hadisin hasen olduğunu söylemiş diğer bazıları ise zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

361 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 130.

362 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 334.

ihtiva eden Allah'a karşı takvalı olmaları emrini vermektedir. Hitab her ne kadar bu işi işleyene yönelik ise de özel olarak ona hitap edilmesi şehvet sahibinin ve bu işi yapmak isteyenin adeten o oluşundan dolayıdır. Halbuki bu işin kendisine yapıldığı kişi bundan farklıdır. Onda aslı itibari ile bu işe bir şehvet yaratılmamıştır. Her ne kadar geçici bir hastalık dolayısı ile onda arızi olarak yahut da bu işi yapandan alacağı bir ücret karşılığında ya da bir başka maksattan ötürü arız oluyorsa da bu böyledir. Yüce Allah en iyi bilendir.][363]

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾

168. "Ben sizin yaptıklarınıza oldukça buğzedenlerdenim dedi."

Tefsiri:

[Lut (aleyhisselâm): *"Ben sizin yaptıklarınıza oldukça buğzedenlerdenim dedi."* (القلي) ise onun buğz etmesi, darılması demektir. Nebiler Allah'ın dostlarıdır. Allah'ın sevdiğini severler, onun buğz ettiği şeye de buğzederler.

Şöyle de denilebilir: (القلي) buğz'un en ileri halidir. Şanı yüce Allah bu işi buğz eder. Aynı zamanda şanı yüce Allah yasakladığı her bir şeye buğz eder. Tıpkı emrettiği her bir şeyi sevdiği gibi. Hatta gayret/kıskançlık ileri derecede buğz etmeyi gerektirir. Çünkü kıskanan herkes kimden kıskanıyorsa ona buğz eder. Yoksa her bir şeyi buğz eden kişi o şeyden kıskanmayabilir. Çünkü kıskançlık daha özel ve daha güçlüdür.][364]

كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾

176. "Ashabu'l-Eyke peygamberleri yalanladılar."

Tefsiri:

[Yüce Allah bir başka yerde de: *"Ashabu'l-Eyke peygamberleri yalanladılar"* buyurmaktadır. İnsanların çoğunluğu bunların Medyen ahalisi olduğunu söylerler. Kimileri de bunu iki ayrı kıssa olarak kabul ederler.][365]

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾

193. "Onu Ruhu'l-Emin indirdi."

363 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 408-409.
364 Câmiu'l-Mesâil, II, 387.
365 Câmiu'l-Mesâil, I. 61.

Tefsiri:

[*"Onu Ruhu'l-Emin indirdi."* Yani kendisine güvenilen hiçbir şey eklemeyen ve bir eksiltilmeyen demektir. Çünkü hain bir kimse risalette değişiklik yapabilir.][366]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye."* (Âyet 192-194) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Biz bir âyeti diğer bir âyetin yerine getirip değiştirdiğimizde."* (Âyet 101) buyruğundan itibaren *"de ki: onu Ruhu'l-Kudüs ... Rabbinden hak olarak indirmiştir."* (Âyet 102)'e kadar buyruklar ruhu'l-kudüsün Kur'ân âyetlerini Rabbinden indirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bazı kâfirler onun bir insandan öğrendiğini iddia etmeleri üzerine yüce Allah: *"İnkâra saparak kastettikleri o kimsenin dili yabancıdır."* yani ona Kur'ân'ı öğrettiğini izafe ettikleri kişi yabancıdır. (Nahl, 103); *"Bu (Kur'ân) ise apaçık bir Arapçadır."* (Nahl, 103) İşte bu buyruk bu apaçık Arapça dili meleklerden öğrendiğine, onu herhangi bir insandan öğrenmediğine ve kendiliğinden onu uydurmadığına delildir. Aksine onu ruhu'l-kudüs getirmiştir. Ruhu'l-Kudüs ise Cebrail (aleyhisselâm)'dır. er-Ruhu'l-Emin/Güvenilir Ruh da odur. Böylece o Cebrail'in onun kalbi üzere indiğini haber verdiği gibi er-Ruhu'l-Emin'in de onun üzerine Kur'ân'ı indirdiğini haber vermektedir. Bununla Cebrail'in er-Ruhu'l-Emin'in kendisi olduğu da bilinmiş olmaktadır. Burada da *"Onu Ruhu'l-Kudüs Rabbinden indirmiştir."* buyurarak aynı zamanda onun Ruhu'l-Kudüs'ün kendisi olduğu da bilinmiş olmaktadır.][367]

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

196. "Şüphesiz ki o daha öncekilerin kitaplarında da vardır."

Tefsiri:

[*"İşledikleri her şey de defterlerde/kitaplardadır."* (Kamer, 52) ve: *"Şüphesiz ki o daha öncekilerin kitaplarında da vardır."* (Âyet 196) buyurmaktadır. Buna göre amellerin zubur (defterler, kitaplar)da sabit olması ile Kur'ân-ı Kerim'in öncekilerin zuburunda/kitaplarında sabit olması Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kitap ehli nezdinde Tevrat ve İncil'de yazılı olması gibidir. Bundan dolayı yüce Allah bunu "zubur" lafzı ile kayıtlamış bulunmaktadır. "Kitaplar" da zubur de-

366 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 221.
367 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 290.

mektir. Nitekim: (زبرت الكتاب): Kitabı yazdım, tabiri onu yazmamız halinde kullanılır. "Zebur" de yazılı şey demek olan "mezbur" ile aynı manadadır. Kur'ân-ı Kerim'in bizzat kendisi ise israiloğullarının yanında yoktur. Fakat onun zikri/bilgisi vardır. Tıpkı Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizzat onların yanında olmadığı ama ondan söz edildiği gibi. O halde Rasûlün onların kitaplarında sabit olması Kur'ân-ı Kerim de onların kitaplarında sabit olması gibidir. Ve bu Kur'ân-ı Kerim'in levh-i mahfuzda ve mushaflarda sabit olmasından farklıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in bizzat kendisi onlarda tesbit edilmiştir. Buna göre her kim bunu öteki gibi kabul ederse onun dalaleti/yanlışlığı açıkça ortada olur. Bu da ilgili yerinde genişçe açıklanmıştır.][368]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye."* (Âyet 192-194)" buyruğundan itibaren: *"Şüphesiz ki o daha öncekilerin kitaplarında da vardır. Acaba İsrailoğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"* (Âyet 196-197)'e kadarki buyruklarında "öncekilerin kitaplarında (zeburlarında) bulunan" Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirilen Kur'ân'ın kendisi değildir. Çünkü bu Kur'ân ondan önce hiçbir kimseye indirilmiş değildir. Fakat öncekilerin kitaplarında Kur'ân'ın adı ve haberi yer almaktadır. Tıpkı onlarda Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adı ve haberi geçtiği gibi ve kulların fiillerinin zuburda/amel defterlerinde yazılı olduğu gibi. Nitekim yüce Allah: *"İşledikleri her şey de defterlerdedir."* (Kamer. 52) buyurmaktadır. O halde eşyanın "zuburda/defterlerde, kitaplarda olması ile bizzat sözün kendisinin kitaplarda olması arasında fark gözetmek gerekir. Nitekim yüce Allah: *"Şüphesiz o oldukça şerefli bir Kur'an'dır, korunan bir kitaptadır."* (Vakıa. 77-78) ile *"İçinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir rasûldür."* (Beyyine. 2-3) buyurmaktadır.][369]

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَٰٓؤُا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٩٧﴾

197. "Acaba israiloğulları alimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"

368 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 239-240.

369 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 240; el-Fetâvâ'l-Kübrâ. VI. 464-465. Derleyen bu bölümün kaynağını göstermemiştir. Kaynağı tarafımdan tesbit edilmiştir. (Çeviren).

Tefsiri:

[İsrailoğullarının alimleri Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinin sözkonusu edildiğini, üzerine vahyin indirilmesinden bahsedildiğini bilirler. Yüce Allah'ın: *"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'da ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları ..."* (A'raf. 157) buyruğunda olduğu gibi.][370]

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾

214. "Aşiretini, en yakın akrabanı uyar!"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah ona ilk olarak aşiretinin en yakın olanlarını uyarmasını emir buyurdu. Bunlar da Kureyştir. Yüce Allah: *"Aşiretini en yakın akrabanı uyar."* (Âyet 214) Ona bu âyet-i kerime indirilince yüksekçe bir yere gidip üstüne çıktı sonra da yüksek sesle şöyle seslendi: "Ey Abdulmenafoğulları. Ben oldukça ağır bir azap öncesinde sizin için bir uyarıcıyım. Şüphesiz benim misalim ile sizin misaliniz düşmanı gördüğü için yakınlarına gidip düşmanının kendisinden önce varmasından korktuğu için: Sabah baskını sabah baskını diye seslenen bir kimsenin durumuna benzer."

Bu olayı İbn Abbas, Ebu Hureyre. Âişe ve başkaları Buhârî ve Müslim'in sahihleri ile onların dışında sünen ve müsned türü hadis kitapları ile tefsirlerde rivâyet etmişlerdir.

İbn Abbas dedi ki: Şu: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* (Âyet 214) âyeti nazil olunca -ki senin ihlasa erdirilmiş olan yakınların da onlardandır- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı ve safanın üzerine dikilerek şöyle seslenmeye başladı: "Ey Fihroğulları, ey Adiyoğulları diyerek Kureyşin oymaklarına seslendi ve nihâyet toplandılar. Öyle ki eğer bir kişi bizzat gidemedi ise durumun ne olduğunu görmesi için birisini elçi olarak gönderdi. Nihâyet etrafında toplandıklarında dedi ki: Eğer ben size size baskın yapmak isteyen bir süvari birliğinin olduğunu haber verecek olsam ne dersiniz. Doğru söylediğime inanır mıydınız deyince onlar: Elbette. Biz senin doğrudan başka bir şey söylediğini görmedik. Senin bir defa olsun yalan söylediğini görmedik dediler. O: O halde şunu bilin ki ben pek ağır bir azap öncesinde sizin için bir uyarıcıyım buyurdu."[371]

370 el-Cevâbu's-Sahîh, V. 340.
371 Buhârî. 4770; Müslim, 208.

Ebu Hureyre dedi ki: Şu: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyş'i çağırdı. Onlar da toplandılar. Genel ve özel (hepsine seslenerek) dedi ki: "Ey Ka'b b. Lueyoğulları kendinizi ateşten kurtarın. Ey Murre b. Kaboğulları kendinizi ateşten kurtarın. Ey Abduşşems oğulları kendinizi ateşten kurtarın. Ey Abdulmenafoğulları kendinizi ateşten kurtarın. Ey Haşimoğulları kendinizi ateşten kurtarın. Ey Abdulmuttaliboğulları kendinizi ateşten kurtarın. Ey Muhammed'in kızı Fatıma kendini ateşten kurtar. Çünkü benim Allah'a karşı size bir şeyler yapacak imkânım yok. Ancak sizin benimle bir akrabalık bağınız vardır. O bağın hakkını vereceğim."[372]

Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Şu: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safa Tepesi'nin üstüne çıkarak şöyle dedi: Ey Muhammed'in kızı Fatıma, ey Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in halası Safiyye, ey Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası Abbas! Benim Allah'a karşı size bir şey yapacak imkânım yok" buyurdu.[373]

İbn İshak dedi ki: Bu âyet-i kerime nazil olunca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle seslendi: Ey Abdulmuttalib oğulları, ey Abdulmenafoğulları, ey Zühreoğulları -böylece Kureyş'in bütün oymaklarını saydı- sonra şöyle buyurdu: Şüphesiz Allah bana en yakın akrabamı, aşiretimi uyarmamı emir buyurdu. Gerçek şu ki benim Allah'a karşı size bir şeyler yapabilecek imkânım yok. La ilahe illallah demeniz müstesna. Bunun üzerine Ebu Leheb: Bunun için mi bizi topladın? Artık bugünden sonra ellerin kurusun senin dedi.[374] Bunun üzerine yüce Allah: *"Kurusun Ebu Leheb'in iki eli, kendisi de helâk oldu zaten. Fayda vermedi ona, ne malı, ne de kazandığı. Alevli bir ateşi boylayacaktır o. Karısı da; odun taşıyıcısı olarak. (Hem de) boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde."* (Mesed, 1-5) buyruklarını indirdi.][375]

Bu Ayet-i Kerimenin Nüzulü ile İlgili Ortada Dolaşan Yalanlara Örnek

[Abdullah'ın el-Menakıb'da naklettiği şu rivâyet gibi.[376] Bize Yahya b. Abdulhamid tahdis etti, bize Şerik A'meş'den tahdis etti, o Minhal b. Amr'dan, o

372 Müslim, 204
373 Müslim, 205.
374 Bu siyrette bulunmakla birlikte aslı Buhârî ve Müslim'dedir.
375 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 383-387; Minhâcü's-Sünne, VII, 307-310; Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 147; er-Raddu Ala'l-Ahnâî, 74; Câmiu'l-Mesâil, I, 77. Yalnızca Fatıma (radıyallâhu anhâ) ile ilgili olan kısmı ile.
376 İmam Ahmed b. Hanbel, Kitâbu Fezaili'l-Sahabe, 1108. İsnad Yahya el-Himmani, Abbad b. Abdullah ve Şerik'den ötürü zayıftır.

Abbad b. Abdullah'tan, o Ali'den rivâyet etti. Yine bize Ebu Hayseme tahdis etti. Bize Esved b. Ârim tahdis etti, bize Şerik A'meş'den tahdis etti, o el-Minhâl b. Amr'dan, o Abbâd b. Abdullah el-Esedî'den, o Ali'den şöyle dediğini rivâyet etti: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ehl-i beytinden bir takım adamları çağırdı. Eğer o adamlardan birisi eğer bir deve etini yemekte ise yahut bir kaptan içmekte ise ... diye hadis devam etmektedir.][377]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Haklarında: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* buyurduğu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in en yakın akrabası olan "İtre"sine gelince, bunların Kureyş'in tamamı olduğu söylenmiştir. Çünkü bu âyet-i kerime nazil olunca Kureyş'in tamamını uyardı. Sonra da özel olarak yakınlık sırasına göre onlara hitap etti.][378]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* buyruğu kavmini uyarmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte onların dışında diğer arapları uyarması da buna aykırı değildir.][379]

فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾

216. "Sana isyan ederlerse muhakkak ben yaptıklarınızdan uzağım, de."

Tefsiri:

[O günahtan dolayı tevbe etmesi sebebi ile Allah o günahını o kimseye bağışlasa dahi. Nitekim o peygamberine: *"Sana isyan ederlerse: "Muhakkak ben yaptıklarınızdan uzağım" de."* (Âyet 216) buyurmuştur. Çünkü o ashabının masiyetlerinden -onlardan tevbe etseler dahi- uzaktır. Bu da yüce Allah'ın: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: "Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız; sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."* (Yunus, 41) buyruğu gibidir.][380]

377 Minhâcü's-Sünne, VII, 445.
378 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 565.
379 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 153.
380 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 547.

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُۜ ﴿٢٢١﴾

221. "Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?"

Tefsiri:

[Diğerine de: O kendisine vahiy geldiğini ileri sürmektedir dediler. Bunun üzerine o: Doğru söylemiştir. *"Gerçekten şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar."* (En'am. 121) dedi. Onların da bir vahyi ve bir (vahiy) indirmeleri vardır. Fakat bu şeytanlardandır. Nitekim şeytan onlara benzer. Sihirbazlara, kâhinlere de iner. Bunlar arasında birçok hususta ortak bir payda vardır.][381]

تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَث۪يمٍۙ ﴿٢٢٢﴾

222. "Her yalancı günahkâr üzerine inerler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler."* (Âyet 221-222) buyurmaktadır. Buradaki "Effâk", çok yalancı demektir. Esim de günahkâr demektir.][382]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Doğru söylemeye bakın. Çünkü doğruluk iyiliğe götürür. Elbetteki iyilik de cennete götürür. Kişi doğru söylemeyi sürdürüp doğru olanı bulmaya çalışmayı sürdürür ve sonunda Allah'ın nezdinde "sıddîk: çok doğru" diye yazılır. Yalandan da oldukça kaçının. Çünkü yalan günahkârlığa götürür ve muhakkak günahkârlık cehenneme götürür. Kişi yalan söylemeyi sürdürüp yalan söylemeyi de araştırdıkça sonunda Allah nezdinde "kezzab: çok yalancı" diye yazılır."[383]

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler."* (Âyet 221-222) ve: *"Sakınsın eğer vazgeçmezse –andolsun ki- şiddetle yakalayıp çekeriz alnından; o yalancı ve günahkâr alnından."* (Alak, 15-16) buyurmaktadır.][384]

381 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II, 540.
382 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 295; el-Cevâbu's-Sahîh. V. 355.
383 Buhârî, 6094; Müslim, 2607.
384 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 67.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler."* (Âyet 221-222) buyurmaktadır. "Effâk" çok yalancı, "Esîm" de pek günahkâr demektir. Nitekim yüce Allah: *"Sakınsın eğer vazgeçmezse –andolsun ki- şiddetle yakalayıp çekeriz alnından; o yalancı ve günahkâr alnından."* (Alak. 15-16) buyurmaktadır.][385]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye."* (Âyet 192-194) buyruğundan itibaren: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler. Şairlere de azgınlar uyar. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler."* (Âyet 221-226)'e kadar olan bu buyruklar, yüce Allah'ın kendileri ile kâhin ile peygamber ve şair ile peygamber arasındaki farkı açıkça gösterdiği buyruklardandır. Çünkü iftiracılar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir şair ve bir kâhin olduğunu iddia etmişlerdi.][386]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onu şeytanlar indirmemiştir. Bu onlara yaraşmaz ve zaten bunlara güçleri de yoktur. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır."* (Âyet 210-212) Bu buyrukla yüce Allah onların (şeytanların) Kur'ân'ı indirmelerinin kendileri için uygun olmadıklarını, aksine böyle bir işi yapmaktan alıkonulduklarını ve esasen kendilerinin de böyle bir işi yapmak istemediklerini beyan buyurmaktadır. Çünkü Kur'ân onların maksatlarına aykırıdır. Hem onlar böyle bir şeyi isteyecek olsalardı bile bundan aciz kalır, buna güçleri yetmezdi. Çünkü onlar mele-i aladan onu dinlemekten uzak tutulmuşlardır. Onların gücü ancak işitebildikleri şeyleri indirmeye yeter. İşitemediklerini indirmeye yetmez. Çünkü bir fiili yapan bir kimse ancak o fiili yapmak isteyip ona gücü de yettiği taktirde yapabilir.

Böylelikle şanı yüce Allah: *"Bu onlara yaraşmaz"* buyruğu ile onların onu indirmeyi istemediklerini *"ve zaten buna güçleri de yoktur."* buyruğu da onların onu indirmekten yana aciz olduklarını açıklamaktadır.

Onların bunu istemeyişlerinin sebebi böyle bir işin onlara yaraşmayışından dolayıdır. Çünkü "(ينبغي):Gerekir, yaraşır" fiili (بغي - يبغي)'nin muzari kipidir. Bu

385 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 449.
386 Minhâcü's-Sünne, II, 419.

da, istedi ve irade etti, manasınadır. Bir işi yapan özne için yaraşmayan bir şey o öznenin istemediği ve talip olmadığı bir şeydir. Bu da ya böyle bir şeyi kendisi istemediğinden dolayı olur yahut da bu işi yapmaktan alıkonulduğundan dolayı olur. Şeytan ise ancak yalanı ve günah olanı ister. O hiçbir zaman doğruluğu ve ıslahı istemez.

Rasûlün getirdikleri şeytanın istedikleri ile taban tabana zıttır. Yeryüzünde şeytanların istedikleri ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesi ve Kur'ân'ın üzerine indirilmesinden daha büyük çapta çelişen hiçbir durum yoktur. Dolayısıyla şeytanların ancak zıttını istedikleri bir işi yapmaları mümkün değildir. Aynı zamanda onlar bu iş kendilerine uygun olmadığından ötürü de bu işi yapmaktan alıkonulmuşlardır ve onların böyle bir iş yapmaları beklenemez.

Nitekim sihirbazın da peygamber olması ona yaraşmaz. Yalancılıkla ve günahkârlıkla bilinen bir kişinin de bu haliyle birlikte peygamber olmaması gerekir. Hatta bir hakim, bir şahit, bir müfti dahi olmamalıdır. Çünkü yalan ve günahkârlık hüküm vermenin, şahitliğin ve fetvanın maksadı ile çelişmektedir. Aynı şekilde şeytanın tabiatında bulunan yalanı ve günahkârlığı istemesi de şeytanların bu sözü indirmeleri ile çelişmektedir. Çünkü bu söz doğruluk ve adaletin en ileri mertebesindedir. Onda bir tek yalan dahi yoktur. Hiçbir kimseye zulüm bulunmamaktadır.

Daha sonra yüce Allah: *"Zaten buna güçleri de yoktur."* Çünkü sema yalın alevli ateşlerle korunmuş olmasından ötürü bu sözü işitip dinlemekten alıkonulmuşlardır.][387]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler."* (Âyet 221-223) buyurmaktadır. Bu bir beyandır. Çünkü kendisine gelen şeytan değil bir melektir. Zira şeytan doğru ve iyi kalmaya devam ettiği sürece doğru ve iyi olanın üzerine inmez. Çünkü bu yolla onun maksadı gerçekleşmez. O ancak şeytanlıkta kendisine uygun kimse üzerine inebilir ki bu da pek yalancı ve günahkâr birisi olabilir.][388]

387 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 348-350.
388 Şerhu'l-Akideti'l-Asfahaniye, V, 131.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler. Şairlere de azgınlar uyar. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler."* (Âyet 221-226) buyurmaktadır. Böylece yüce Allah onun üzerine şeytanların indiği bir kâhin olmadığını, bir şair de olmadığını açıklamış olmaktadır. Çünkü onlar: Bir sihirbazdır, bir şairdir diyorlardı. Yüce Allah da şeytanların ancak yalancı ve günahkâr kimseler üzerine indiğini beyan buyurmaktadır. Onlar işittiklerini telkin ederler ama çoğunluğu da yalancıdırlar. Bu kâhinler ve benzerleri bazen gaybe dair bir şey haber verip o doğru çıksa bile onların yalanları ve günahkârlıkları haber verdiği şeyin bir melekten gelmediğini, onların peygamber olmadıklarını açıkça göstermektedir. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Sayyad'a: Ben senin için bir şeyler sakladım (o nedir bilir misin) demiş o: "O duhdur" diye cevap verince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona: "Hakir olarak defol git. Sen kesinlikle kendi değerini aşamazsın" buyurdu.[389]

Yani sen ancak bir kâhinsin buyurmuştu. Nitekim o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Bana doğru söyleyen biri ile yalan söyleyen biri geliyor demişti. Yine o: Ben su üstünde bir taht görüyorum. O da şeytanın tahtıdır demişti.[390] Nitekim bunun benzeri sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olmuştur.

Ayrıca yüce Allah şair olanlara azgın kimselerin uyduğunu beyan buyurmaktadır. Azgın (gâvi) ise hevâsına ve arzusuna uyan kimse demektir. Akıbet itibari ile kendisine bu zarar verecek bir şey olsa dahi. Yüce Allah da: *"Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler."* (Âyet 225-226) buyurmaktadır. İşte öncekileri üzerlerine şeytanların indiği kimselerin nitelikleri olduğu gibi bunlar da şairlerin nitelikleridir. Buna göre Rasûlü doğruluğunu, vefakarlığını, sözünün de ilmine mutabık olduğunu bilen herkes kesin olarak onun bir şair, bir kâhin ve bir yalancı olmadığını da bilir.][391]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı kâhinlerin kendilerine çokça haber verenlerin yalancı olduklarını bildiklerini görüyoruz. Aynı şekilde bir takım hitaplara ve keşiflere sahip

389 Buhârî, II, 117.
390 Müslim, 2924.
391 el-Fetava'l-Asfahaniye, V, 79-80.

olan âbidlerin de bu hallerinin bir kısmı şeytani, bir kısmı melekidir. Onlar şeytanın kendilerine getirdiklerindeki yalanı açıkça görürler. Vakıada olduğu gibi. Şeytani bir hâli bulunan bir şeyh âbid varsa bu şeytan mutlaka ona bir yalan haber verir ve o da bunun yalan olduğunu açıkça görür. İşte o vakit eğer bu yalancı kişiyi peygamberlik ile ilgili verdiği haberinde doğrulayacak olursa o zaman yalancı olanı doğrulamış olur. Kendisine doğruyu haber veren doğru kişiye gelen haberci onun için samimiyetle iyilik getiren birisidir. Bunun da onun tarafından açıkça görülmesi kaçınılmazdır. Bu sebeple kendisine haber getiren kişi gerçekte yalancı ise ve onun yalancı olduğunu da bilmiyorsa kendisine gelenin doğru olduğu inancı üzerinde ancak pek iftiracı ve günahkâr olan kimse ısrar eder, başkası böyle bir ısrarda bulunmaz. Yüce Allah da: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler."* (Âyet 221-222) buyurmaktadır. Bu sebeple şeytanların inişleri iftiracı, yalancı ve günahkârlar üzerinedir. Şeytanın bir yahut iki defa inmesine gelince; bu bazı hallerde iftiracı ve günahkâr olmayan kimseye de olabilir. Çünkü peygamberlik iddiasında bulunmayan bir kişi bu tür kimselerden olmaz. Eğer peygamberlik iddiasında bulunan birisi ise ona gelen doğruyu söyleyenin bu hâl üzere bırakmasına da imkân yoktur. Çünkü eğer böyle bir şey kabul edilecek olursa onun bu hali (gelen doğru kimsenin) ona beyan etmesi de kaçınılmaz bir husustur.][392]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir örneği: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler."* (Âyet 221-223) buyruklarında dile getirilmektedir. Şüphesiz şeytanlar doğru bir söze binlerce yalanın karıştığı işitilen şeyleri pek günahkâr ve yalancı olan kimselere indirirler. Böylelikle bu hırsızlama yoluyla (semadan) söz dinleyenlerin yalanları dinlenmiş olur.][393]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye; apaçık bir Arapça lisan ile."* (Âyet 192-195) buyruğundan itibaren: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler."* (Âyet 221-223) buyruklarına kadarki âyetlerde şanı yüce Allah şeytanın ancak böylelikle maksadına ulaşmak için kendisine uygun kimseler üze-

392 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 301.
393 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 453.

rine indiğini beyan buyurmaktadır. Çünkü şeytanın insanlardan maksadı yalan ve günahkârlıktır. Onun doğruluk ve adalet diye bir maksadı yoktur. O ancak muhtevasında yalan olan ile birlikte bulunur. İster kasten ister hata yoluyla olsun. Çünkü dinde hata da yine şeytandandır. Nitekim İbn Mesud da kendisine bir hususa dair soru sorulunca şöyle demişti: Ben bu mesele hakkında kendi görüşüme göre söz söylüyorum. Eğer doğru olursa Allah'tandır, hata olursa benden ve şeytandandır. Allah ve Rasûlü ise ondan uzaktır."[394]

Buna göre rasûl, kasti halde de hata halinde de şeytanın üzerine indirilmesinden beridir, uzaktır. Bu vasfı ile rasûl olmayanlardan farklıdır. Çünkü rasûllerin dışındaki kimseler hata edebilir ve hataları şeytandandır. Bununla birlikte (alimin bu tür) hatası kendisine bağışlanmıştır. Bu durumda şâyet ona kendisine bir haber verilip de onun verdiği o haberde hatalı olduğu bilinmiyorsa ve eğer verdiği bir emirde günahkâr olduğu bilinmiyor ise şeytanın onun üzerine inmediği, ona pek şerefli bir meleğin indirildiği de bilinmiş olur. Bundan ötürü öbür âyette Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir."* (Hâkka, 40-43) buyurmaktadır.][395]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'in delil teşkil ettiği husus şudur: Her kim bilgisizce konuşup da hata ederse bu kişi yalancıdır. Bir takım şeyleri haram, helal ve vacib kılanların yaptıkları gibi. Şüphesiz şeytan onlara bu işi yapmayı süslü göstermiş ve kendilerine bunun hak olduğu vehmini vermiştir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler."* (Âyet 221-222) buyurmaktadır. Şeytanlar kendilerini tasdik edeceklerini zannettiği kimseler üzerine inerler. Yüce Allah da: *"Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır. Muhakkak bunlar onları yoldan alıkoyarlar ve onlar da kendilerinin hidâyette olduklarını sanırlar."* (Zuhruf. 36-37) ve: *"İş olup bitince şeytan da diyecek ki: Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti. Ben de size vaatte bulunmuştum. Ama size verdiğim sözde durmadım."* (İbrahim, 22) buyurmaktadır.][396]

394 Ebu Davud. 2116; Ahmed. IV, 279; Hâkim, II, 180. Hadis sahihtir.
395 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 447-448.
396 Nübuvvât. 202-203.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Ömer ve İbn Abbas'a: Muhtar (es-Sakafi) üzerine (vahiy) indiğini iddia ediyor dediler. O doğru söylüyor. *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?"* (Âyet 221) dedi.][397]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kâhinlerin bu hususta verdikleri haberlerde çok miktarda yalan vardır. Kâhinin kendisi de günahkârlığı ile birlikte çokça yalan söylediğini de bilir. Yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler."* (Âyet 221-223) buyurmaktadır. Kâhinlik bilinen bir türdür. Yine kâhinin şeytandan bilgi aldığı da bilinmektedir. Onların yalan söylemeleri ve günahkârlıkları da kaçınılmaz bir şeydir.][398]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim kâhinden farklı olarak Bakara Sûresi'nde bize sihre dair haber vermiştir. Kur'ân-ı Kerim onun adını zikretmiştir. Eğer iyice düşünselerdi kâhinin yüce Allah'ın: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler."* (Âyet 221-223) buyruğunda adı geçenin de o olduğunu bilmiş olacaklardı.][399]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah bunu: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler. Şairlere de azgınlar uyar."* (Âyet 221-224) buyruklarından itibaren sûrenin sonuna kadar bunun olmadığını belirtmektedir. Çünkü burada çokça iftira edenlerden söz edilmektedir ki bunlar safsatacılardır. Ayrıca şairlerden de söz edilmektedir.

Ömer b. el-Hattab, Ebu Bekir es-Sıddik'e: Ey Allah'ın Rasûlü'nün halifesi! İnsanları (kendine) ısındır, deyince Ebu Bekir (radıyallâhu anh) sakalını tutup şöyle dedi: Ey Hattab'ın oğlu! Sen cahiliye döneminde cebbar, İslâm'dan sonra da iradesi gevşek birisi mi oldun? Ben onların kalplerini neyin üzerine ısındırayım? İftira ile uydurulan bir söz üzerine mi yoksa uydurulan bir şiir üzerine mi?

397 el-İstikâme, I, 264.
398 en-Nübuvvât, 105.
399 en-Nübuvvât, 270-271.

Demişti.[400] Böyle diyerek o iftira edilen sözü ve uydurma/yapmacık şiiri sözkonusu etmektedir. Tıpkı yüce Allah'ın iftiracıları ve şairleri sözkonusu ettiği gibi. İftira haber verilen güç ile ilgili şiir de ameli ve talep ifade eden güç ile ilgilidir. Önceki dalalet, bu ise azgınlıktır.

Bundan dolayı çoğunlukla bunların biri diğeri ile birlikte rahipler ile fakirlerin bozuk olanları ile başkaları arasında ve benzerlerinde çokça görülür. Diğer taraftan şiir "şuur"dan geldiği için bu nefsi onu harekete geçiren şeylerden haberdar etmek, farkına vardırmaktır. İsterse doğru olmasa dahi bir muhabbet ortaya çıkartır yahut bir nefret yahut bir arzu ya da bir korku. Çünkü şiirde insanın canlandırma gücüne hitap vardır. Bu da şiirin özelliğidir. Bu sebeple de yüce Allah onları kendilerine azgın olan kimseler uymakla nitelendirmiştir.

Gayy/azgınlık arzulara uymak demektir. Çünkü şiir insanlarda arzu, nefret, sevinç ve kederi -bilgisizce- harekete geçirir. İşte gayy/azgınlık budur. Bu yönüyle ifkden/iftiradan farklıdır. Çünkü O bir şeye gerçekteki halinden farklı olarak inanmayı gerektirecek şekilde bilgi hususunda sapmaya itmektir. Nefis bazen tasdik ve imandan bazen şiirden dolayı hareket ettiğine göre ikincisi de yerilmiş olduğuna göre -ki bundan sadece yüce Allah'ın: *"Biz ona şiiri öğretmedik, ona yakışmaz da. O ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'an'dır."* (Yâsîn, 69) buyruğunda istisnâ ettiği hariç- yerilmiştir. Çünkü zikir şiirden farklıdır. Zikir hak ve ilimdir. Kalp onu zikreder. Diğeri ise şiirdir. sadece nefsi harekete geçirir.

Bundan dolayı mutasavvıfların doğrudan sapmış olanlar arasında Kur'ân dinlemek ve zikretmek yerine kasideleri ve şiirleri dinlemek daha baskın bir hal almıştır. Çünkü o kendilerine sadece bir sevgi yahut da başka bir şeye doğru bir hareket verir ve bu bir ilim ve bir tasdike bağlı olarak da meydana gelmez. İşte onu Kur'ân dinlemeye tercih edenler tercih ederler ve şunu gerekçe gösterirler: Kur'ân bir haktır, haktan inmiştir. Nefisler ise bâtılı sever. Çünkü doğru ve hakkı söylemek kalbin geneli ile alakalı bir ilim ve bir itikat kazandırır. Bâtılcı nefisler ise hakkı sevmezler.][401]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra da üzerlerine şeytanların indiği kimselerin alametlerini sözkonusu ederek, bunun pek yalancı ve pek günahkâr olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca şairlere azgın kimselerin uyduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Kur'ân'ın zahir buyruklarında bir şairin çok yalancı ve günahkâr olması hali dışında şey-

400 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 239-240.
401 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 42-43.

tanların üzerlerine indiğine dair bir buyruk yoktur. Çünkü çok yalancı, sözlerinde ve haberlerinde yalan söyler. Pek günahkâr kişi de davranışlarında ve işlerinde günah işler.

Bu ise -Allah en iyi bilendir- şundan dolayıdır: Şiir bazen şeytandan olur, bazen de nefisten olur. Nitekim eğer şiir hak ise ruhu'l-kudüsden olur. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hassan b. Sabit'e dua ettiğinde: "Allah'ım onu ruhu'l-kudüs ile destekle diye buyurmuş ve: "Onlara hicvet ve onlarla hicivleş. Cebrail seninle beraberdir" buyurmuştur. Böylelikle şeytanın payının sözkonusu olmayacağını belirtince nefsin payının sözkonusu olmadığını ifade etmiş oldu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onlara azgın olanlar uyar."* buyurmuştur. Gayy/azgınlık ise nefsin hevâsının kendisi demek olan arzulara uymak demektir.

Bundan dolayı Ebu Hayyan şöyle demiştir: Nefsinden olup nefsinin yine kendi nefsin için sevdiği şey o senin nefsinden demektir. Sen de nefsini ondan alıkoy. Nefsinden olup nefsinin kendi nefsin için hoşlanmadığı şey ise şeytandandır. Ondan Allah'a sığın.

İşte bu -Allah en iyi bilendir- bunun sebebidir.

Mana cihetinden (bu gibi sözleri söyleyenlerin) kâhin ve şair kısımlarına ayrılmasına gelince. Bu da -Allah en iyi bilendir- sözün de haber ve inşa olmak üzere iki tür olmasından dolayıdır.

Kâhin gaybleri doğruyu yalana karıştırarak haber verir. Onlar katıksız hak olanı kesinlikle söylemezler. Şeytan onlardan birisinin söyledikleri arasına katarak kalbine bir şey bıraktığı zaman o söyledikleri sözleri arasından nesh edilmez. Hatta onların çoğu yüce Allah'ın buyurduğu gibi yalancıdırlar. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kâhinler ile ilgili şu buyruğundaki beyanı da böyledir: "Onlar bir söze yüz yalan katarlar." Yüce Allah'ın: *"O şeytanın katacağını Allah iptal eder."* (Hacc, 52) buyruğunda olduğu gibi rasûl ve nebi ile -İbn Abbas'ın ve diğerlerinin kıraatinde olduğu üzere "muhaddes/ilahi ilham"a mazhar kimseler" ise böyle değildir.

Fakat umumun kıraatinde "muhaddes" yoktur. Çünkü muhaddes denilen ilham alan kimsenin bazı hatalarının olduğu gibi bırakılması mümkündür. Şeytan onun söyledikleri arasında bazı telkinlerini sokuşturabilir ve bu iptal edilmeyebilir. Bu yönüyle rasûl ile nebiden de farklıdır. Rasûl ile nebide şeytanın bıraktığı telkinlerin iptal edilmesi ve Allah'ın kendi âyetlerini muhkemleştirip sağlamlaştırması kaçınılmazdır. Çünkü o bir haktır. Muhaddes ise kendisine yapılan telkini Rasûlün getirdiklerine arz ederek test etmekle emrolunmuştur.

İşte bundan dolayı Ömer (radıyallâhu anh) muhaddes birisi olmakla birlikte Hudeybiye olayında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatı hususunda onun Furkan Sûresi hakkında Hakim b. Hizam ile görüş ayrılığına düşmesi hadisesinde şeytan ona telkinlerde bulunmuştu. Ama nübüvvet nuru onun üzerinden şeytanın bu telkinlerinin etkisini kaldırmıştı.

Şairin durumu ise nefisleri harekete geçirmektir. O teşvik edilen özel emir kabilindendir. Bundan dolayı şairler hakkında: *"Şairlere de azgınlar uyar."* buyurmaktadır. Çünkü onların zararları itikadi hususlarda değil amel ile ilgili hususlardadır. Öbürlerinin zararları ise itikadi hususlarda olup amel ile zararları da onun arkasından gelir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Her yalancı günahkâr üzerine"* buyurmuştur.

Kâhinliğin ve şiirin özelliği aslında felsefecilik, mutasavvıflık, kelâmcılık, fıkıhçılık taslayan bir çok kimsede, avamda, kehanete bağlı olarak gaybler hakkında konuşan şeriatin dışına çıkmış şiir ve benzeri şeylerle nefisleri harekete getiren fakirlik taslayan kimselerin birçoğunda mevcuttur. Bunlar da aslında yalancı peygamberlere uyan kimselerdendirler. Bunların da şeytandan gelen bir yardımları vardır. Nitekim bu dediğimiz kesimlerin bazı türlerinde ve başkalarında bunu çokça görmüş bulunuyoruz. Bu da Allah'ın kalbine nur verdiği ve nurundan kalbine bir şeyler bıraktığı kimseler tarafından görülebilen bir husustur.][402]

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾

224. "Şairlere de azgınlar uyar.

225. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler."

Tefsiri:

[Nefisleri harekete geçirmek için sesli olarak okunan şiirler genellikle şu dört kısımdan birisidir: Nesib diye bilinen aşk şiirleri, hamâset ve hica diye bilinen öfke ve hamiyet şiirleri, mersiyeler gibi ağıtlar gibi musibet şiirleri ve övgü şiirleri olan nimet ve sevinç şiirleri.

Tabiata ayak uydurarak yürümek şairlerin görülegelen bir adetidir. Nitekim yüce Allah: *"Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler."* (Şuarâ, 225-226) buyurmaktadır. Bundan dolayı onların arkasından azgın kimselerin gittiğini haber vermektedir. Azgın kişi ise kendi hevâsına bilgisizce uyan kişidir. İşte "gayy: azgınlık" budur. Bu da "rüşd:

402 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 51-52.

doğru yol"un zıddıdır. Tıpkı dalalette olanın maslahatını bilmeyen kişi olması ve bunun hidâyet bulan kimsenin zıttı olması gibi.][403]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler."* (Âyet 225-226) buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah azgınların onların arkasından gittiklerini haber vermektedir. Gâvi: azgın ise bilgisizce kendi hevâsına uyan kişidir. İşte "gayy" budur ve "rüşd: doğru yolda olma"nın zıttıdır.][404]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Şairlere de azgınlar uyar."* (Âyet 224) buyurduktan sonra: *"Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler. Ancak iman edip, salih amel işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve kendilerine zulmedildikten sonra öçlerini alanlar müstesna. Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir."* (Âyet 225-227) buyurmaktadır. Bu buyruklarında ise iman edip salih amel işleyenleri Allah'ı çokça anan ve zulme uğradıktan sonra öçlerini alan şairleri yermemiştir.

Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden herhangi birinizin hastalık derecesine varıncaya kadar içinin irin dolması, şiir ile dolmasından hayırlıdır."[405] Böylelikle yüce Allah iman, salih amel ve Allah'ı çokça zikretmek gibi gerekli olan şeyler hakkında kullanılmayan şiir ile içi dolu kimseleri yermiş olmakta ama mutlak olarak şiiri yermiş bulunmamaktadır. Hatta İmam Şafii'nin şu sözleri hadisin manasına açıklık getiriyor olabilir: Şiir bir sözdür. Güzel olanı sözün güzeli gibidir, çirkin olanı da onun çirkini gibidir." Onun şiir ve şiir türündeki sözler ile ilgili bu söyledikleri bunlardan birisinin mübah olmasının diğerinin de mübah olmasını gerektirmediğini açıklamak içindir.][406]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah rasûllerin kıssalarını ardı arkasına ihtiva eden Şuarâ Sûresi'nde Mûsâ'nın, İbrahim'in, Nuh'un, Hud'un, Salih'in, Lut'un ve Şuayb'in yedi kıssasını teker teker zikrettikten sonra Kur'ân-ı Kerim hakkında: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi."* (Âyet 192-193) buy-

403 el-İstikame, II. 281-282.
404 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 163.
405 Buhârî, 6155; Müslim, 2257.
406 el-İstikame, I, 242-243.

ruğu ile başlamakta ve: *"Şairlere de azgınlar uyar. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler? Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler."* (Âyet 224-226) buyruğuna kadar Kur'ân'dan söz etmekte ve Kur'ân ile üzerine şeytanların nazil olduğu kâhin, yalancı peygamber ve benzerleri üzerine indiğini söyleyenler ile şairler arasındaki farkı sözkonusu etmektedir. Çünkü kâhin seci'li/kafiyeli sözlerle bir gaybe dair haber verebilir. Şair de nefisleri harekete getiren manzum sözler söyler. Şüphesiz şeytanın arkadaşı olanın yardımı da şeytandandır. Şeytan yalanı ile ve günahkârlığı ile yardım eder. Şairin malzemesi ise kendi nefsindendir. Bazı hallerde şeytan da ona yardımcı olabilir. Buyruğunda şeytanların kendilerine uygun kimselerin üzerine indiğini haber vermektedir. Bu kimse ise sözünde yalancı, amelinde günahkâr olan kimsedir. Doğru sözlü ve iyi kimsenin aksinedir. Şairler ise nefisleri hevâlarına doğru harekete geçirdikleri için azgın olanlar onlara uyarlar. Azgın kimseler ise hevâlarının ve azgınlık arzularının arkasından giden kimselerdir. Bunların her birisinin olmadığını söylemek onun gereğinin olmadığından dolayıdır. Ayrıca yüce Allah insan ve cin şeytanlarının bir araya geldiği hususları da beyan buyurmuştur.][407]

407 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, II, 727-728.

NEML SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 93 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

فَلَمَّا جَآءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾

8. "Onun yanına gelince ona: "O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah münezzehtir" diye seslenildi."

Tefsiri:

[İbn Ebu Hatim Tefsir'inde dedi ki: Bize Ali b. el-Huseyn tahdis etti, bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Muaviye b. Hişam tahdis etti, bize Şerik Ata'dan tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'dan rivâyet ettiğine göre o yüce Allah'ın: *"Onun yanına gelince ona: O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: Bu o ateş idi. Allah da: *"O nurun yanında"* demiştir. Yani ona: "O nurun yanında olanlar mübarek kılındı" buyurmuştur.[408]

Bize Ali b. el-Huseyn tahdis etti, bize Muhammed b. Hamza tahdis etti, bize Ali b. el-Huseyn b. Vakid babasından tahdis etti. o Yezid en-Nahvi'den rivâyet ettiğine göre (dedi ki) İkrime bana İbn Abbas'dan şunu tahdis etti: "O ateşin yanında olanlar da mübarek kılındı" buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Bu ateş onun nuru idi. "Ve onun çevresinde olanlar" yani o nurun yanında ve nurun çevresinde bulunanlar mübarek kılındı demektir.[409]

---

408 ed-Durru'l-Mensur bunun İbn Cerir. İbnu'l-Münzir ve İbn Ebi Hatim tarafından rivâyet edildiğini (V. 102'de) belirtmektedir.

409 ed-Durru'l-Mensur. V. 102'de bunun İbn Ebi Hatim tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

Aynı şekilde kendi isnadı ile İbn Atiyye Tefsir'inde İbn Abbas'dan: "Onun yanına gelince ona: O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı diye seslenildi" buyruğu hakkında o kendi zatını kastetmektedir. Yani: Âlemlerin Rabbinin nuru o ağaçta ve onun etrafında bulunanlar (üzerinde) idi demiştir.[410]

Bize babam tahdis etti, bize İbrahim b. Said el-Cevheri tahdis etti, bize Ebu Muaviye Şeyban'dan tahdis etti, o İkrime'den: "O ateşin yanında ... olanlar da mübarek kılındı" buyruğu hakkında: Allah nurunda idi demiştir.[411]

Bize Ebu Zür'a tahdis etti, bize İbn Ebi Şeybe tahdis etti, bize Ali b. Cafer el-Medaini Verka'dan tahdis etti, o Ata b. es-Saib'den, o Said b. Cübeyr'den: "O ateşin yanında olanlar da mübarek kılındı" buyruğu hakkında: O nurun içinde iken ona seslendi demiştir.[412]

Bize Ali b. el-Huseyn el-Mincâbî tahdis etti, bize Said b. Ebu Meryem tahdis etti, bize Mufaddal b. Ebu Fedale tahdis etti, bana İbn Damra tahdis etti: "Onun yanına gelince ona: O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı" buyruğu hakkında dedi ki: Mûsâ vadinin kıyısında idi. Sözlerini devam ettirerek dedi ki: O ayağa kalkınca ateşi gördü ve ateşe doğru yürüdü. Ateşin yanına geldiği zaman: "O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı" diye seslenildi. (İbn Damra) dedi ki: Gerçekte o ateş değildi. O Allah'ın nuru idi. O da o nurun içinde idi. O nur ancak ondan (gelen bir nur) idi. Mûsâ da onun etrafında idi.[413]

Bize Ebu Said b. Yahya b. Said el-Kattan tahdis etti, bize Mekki b. İbrahim tahdis etti, bize Mûsâ b. Ubeyde Muhammed b. Ka'b'dan yüce Allah'ın: *"O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: Ateş rahmetin nurudur. (Yine o) dedi ki: Yüce Allah'tan gelen bir aydınlıktır. *"Onun çevresinde olanlar"* ise Mûsâ ve meleklerdir.[414]

Ayrıca kendi isnadıyla İbn Abbas'dan: *"Onun çevresinde olanlar"* buyruğu hakkında melekler diye açıkladığını rivâyet etmektedir.[415] (Devamla) dedi ki: İkrime, Hasan, Said b. Cübeyr ve Katade'den de bunun gibi açıklamalar rivâyet

410 İbn Cerir. XIX. 133-134.
411 Bu rivâyeti bulamadım. İbn Ebi Hatim'de bulunmaktadır.
412 İbn Cerir. XIX. 134.
413 Ben kaynağını tesbit edemedim. İbn Ebu Hatim'de geçmektedir.
414 İbn Cerir. XIX. 134-135.
415 İbn Cerir. XIX. 135.

edilmiştir.[416] Yalnız es-Süddi'den de: *"O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* buyruğu hakkında: Ateşin içinde/çevresinde melekler vardı dediğini rivâyet etmektedir.

Müslim'in Sahih'inde Ebu Ubeyde'den o Ebu Mûsâ'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda ayakta olduğu halde dört söz söyleyip şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah uyumaz, O'nun uyuması da gerekmez. O adalet (terazisi)ni alçaltır ve yükseltir. Ona gecenin ameli gündüzün amelinden önce, gündüzün ameli de gecenin amelinden önce yükseltilir. Onun hicabı nur/yahut nardır. Eğer onu açacak olursa yüzünün parıltıları mahlukatından gözünün değdiği her bir şeyi yakacaktı."[417] Sonra Ebu Ubeyd(e): *"O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* buyruğunu okudu.

el-Valibi'nin tefsirinden de İbn Abbas'dan: *"O ateşin çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* buyruğu hakkında kutsandı dediğini rivâyet etmektedir.[418] Mücahid'den de: *"O ateşin çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* yani ateş mübarek kılındı dediğini rivâyet etmektedir. İbn Abbas da böyle derdi.][419]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasındaki: *"Onun yanına gelince ona: O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* buyruğu da böyledir. Yüce Allah: *"Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan ona şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ, muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."* (Kasas, 30) buyurmuştur. İşte bu ona ancak (oraya) geldiği zaman seslendiği hususunda gâyet açıktır. Bu sesleniş Küllabiye'nin dediği gibi ezelde yapılmış değildir. Onlar şöyle derler: Nida/sesleniş ezelden beri Allah'ın zatı ile kaimdir ve bu onun zatının bir gereği/ayrılmazıdır. O her zaman ve sonsuza kadar ona nida eder. Ama oraya geldiğinde onda ezelden beri var olanı idrak etme özelliği yaratıldı.][420]

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَآ أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ
كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

416 Bunu İbn Kesir. III, 357'de zikretmektedir.
417 Müslim. 179.
418 İbn Cerir. XIX. 133.
419 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 461-463.
420 Câmiu'l-Mesâil. II. 11.

16. "Süleyman, Davud'a mirasçı oldu. Dedi ki: "Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi. Her şeyden bize verildi. Muhakkak ki bu apaçık üstünlüğün ta kendisidir."

Tefsiri:

[Şöyle denilir: Bu mirasçılıktan maksat ilim, peygamberlik ve buna benzer hususların mirasçılığıdır. Mal mirasçılığı değildir. Çünkü yüce Allah: *"Süleyman Davud'a mirasçı oldu."* buyurmaktadır. Bilindiği üzere Davud'un Süleyman'dan başka çok sayıda çocukları vardı. Dolayısıyla onun malı özel olarak Süleyman'a ait olamazdı. Aynı şekilde onun malına mirasçı oluşunda da ne Davud için ne Süleyman için bir övgü vasfı sözkonusu değildir. Çünkü yahudi de hristiyan da babasına ve malına mirasçı olur. Ayet-i kerime ise Süleyman (aleyhisselâm)'a övgü ve Allah'ın ona özel olarak ihsan etmiş olduğu nimetleri beyan bağlamında sözkonusu edilmiştir.][421]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Süleyman Davud'a mirasçı oldu."* buyurmaktadır. Zekeriyya (aleyhisselâm) hakkında da: *"Bundan dolayı bana lütfundan bir veli/oğul bağışla ki bana da mirasçı olsun, Yakuboğullarına da mirasçı olsun."* (Meryem, 5-6) buyruğu da tartışma konusuna delil değildir. Çünkü mirasçılık altında çeşitli türlerin sayılabileceği bir isimdir. Müşterekliğin sözkonusu olduğu bir manaya delalet eden bir lafız ise ayrıcalıklı olma haline delil değildir. Mesela: Bu bir hayvandır denildiği zaman onun insan yahut bir at ya da bir deve olduğuna delil olmaz.

Çünkü "mirasçılık" lafzı ilim, peygamberlik, hükümdarlık ve bunun dışında daha başka türlü intikaller hakkında kullanılır. Yüce Allah: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras verdik."* (Fâtır, 32) buyurmaktadır.][422]

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

22. "Çok eğlenmeden geldi ve dedi ki: "Senin bilmediğin şeyi ben gördüm ve Sebe'den sana kesin bir haber ile geldim."

Tefsiri:

[Nitekim hudhud Süleyman (aleyhisselâm)'a: *"Senin bilmediğin şeyi ben gördüm"* dediği zaman Süleyman'dan daha faziletli olmuyordu.][423]

421 Minhâcü's-Sünne, IV, 224.
422 Minhâcü's-Sünne, IV, 222.
423 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 561.

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

23. "Gerçekten ben bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum. Kendisine her şeyden verilmiş, onun bir de büyük bir tahtı var."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kendisine herşeyden verilmiş"* buyruğu gibidir. Herkes aklıyla bilir ki bundan maksat onun emsali kimselere verilen şeylerin türlerinden bir şeyler verilmişti.][424]

قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

39. "Cinlerden bir ifrit dedi ki: "Ben onu sana sen yerinden kalkmazdan önce getirebilirim ve muhakkak ben buna gücü yeten ve güvenilir bir kimseyim."

Tefsiri:

[İşte bununla veli için bir keramet olmak üzere yahut cinleri musahhar kılmak sûretiyle uzun bir mesafe kat edenlerden ayırdedilmiş olur. Belkız kıssasındaki şu buyruklarda görüldüğü gibi: *"Cinlerden bir ifrit dedi ki: "Ben onu sana sen yerinden kalkmazdan önce getirebilirim ve muhakkak ben buna gücü yeten ve güvenilir bir kimseyim." Kendisinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi dedi ki: "Ben onu sana gözünü kırpmadan getiririm."* (Âyet 39-40) Çünkü hiç şüphesiz bir cismin uzak bir mesafeyi kat etmesi ancak Süleyman (aleyhisselâm)'a verilen mülk ve hükümdarlıktan ötürü idi. Nitekim rüzgâr da: *"Biz de emriyle istediği yere yumuşak olarak akıp giden rüzgârı emrine verdik. Ve şeytanları her bina ustasını ve dalgıçlarını da, (İnatları dolayısıyla) zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de. "İşte bu bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut."* (Sâd, 36-38) İşte bu bir mülk ki teshir/onun mülküne bu gibi imkânların verilmesidir.][425]

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى آللّٰهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

59. "Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selâm olsun" de. "Allah mı hayırlıdır, yoksa koştukları ortaklar mı?"

424 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 361.
425 el-Cevâbu's-Sahîh, 167-168.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'a hamdolsun. Seçtiği kullarına da selâm olsun de."* buyurmaktadır. Seleften bir kesim bunlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıdır demişlerdir. Onların yüce Allah'ın hakkında: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir. İşte bu büyük lutfun ta kendisidir. (Mükâfatları) Adn cennetleridir ki oraya girerler. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir. Diyeceklerdir ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Muhakkak Rabbimiz mağfiret edicidir, mükâfat vericidir. O ki lütfu ile bizleri ebedi kalıcılık yurduna yerleştirdi. Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek, burada bize hiçbir usanç da dokunmayacak."* (Fâtır, 32-35) buyurduğu bu ümmet arasından seçilmişlerin en faziletlileri olduklarında hiçbir şüphe yoktur.

Çünkü kendilerinden önceki iki ümmet olan yahudilerle hristiyanlardan sonra kitaba mirasçı kılınanlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetidir. Yüce Allah seçtiği kimselerin onlar olduğunu haber verdiği gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de şöyle buyurduğu mütevatir olarak gelmiştir: "Bütün nesillerin en hayırlısı aralarında peygamber olarak gönderildiğim nesildir. Sonra onlardan sonra gelenler sonra onlardan sonra gelenlerdir."[426] Muhammed ve ashabı ise Allah'ın kulları arasından seçilmiş olanlardan seçilmiş olanlardır.][427]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Seçtiği kullarına da selâm olsun"* buyruğu iki bakımdan delildir: Evvela seçmek süzmeyi arındırmayı gerektirir. Bu ise gelişigüzel ve günah ve hata üzerinde ısrar ile olmaz. İkinci olarak onlara selâm verildiğini görüyoruz. Bu da onların diğer rasûllere Nuh'a ve Mesih'e selâm verdiği gibi kusurlardan selâmete ermiş/uzak kalmış olmalarını gerektirir.][428]

[Yüce Allah'ın: *"Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selâm olsun" de. "Allah mı hayırlıdır, yoksa koştukları ortaklar mı? (Putlar mı hayırlıdır) göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su (yağmur) indiren mi"* buyruğu ve diğer âyetlerin sonuna kadarki buyruklarda da böyledir. Yüce Allah bütün bunlarda onlara soru sormaktadır. Bu soru inkâr anlamını taşır. Hiç bu hususları onların Allah'tan başka ibadet ettikleri ilahlardan herhangi birisi yapabilir mi? Çünkü yüce Allah'ın: *"Allah'la birlikte bir başka ilah mı var."* (Neml. 60) buyruğu tekil bir

426 Kaynakları daha önce gösterildi.
427 Minhâcü's-Sünne, II, 34-35.
428 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 502.

isim olup ilahın sıfatı olarak gelmiştir. Yoksa bu müfessirlerden bir kesimin zannettiği gibi tek bir cümle değildir. Onlar buna bağlı olarak Allah ile birlikte bir ilah mı var manasında olduğuna kanaat etmişlerdir. Halbuki onlar Allah ile birlikte başka ilahlar ortak koşuyorlardı. Zaten bunu sûrede: *"Allah mı hayırlıdır yoksa (ona) koştukları ortaklar mı?"* buyruğu ile zikretmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla bu onların esasen itiraf etmekte oldukları hakkında sorulan bir soru değildir. Aynı şekilde o soruyu soranın buna vereceği cevap da ancak müfred/tek bir ibare olabilir. Cümle olamaz. Eğer: Bunu kim yaptı diye sorulacak olursa filan mı yoksa filan mı denilirse bir cümle zikredilmiş olmaz. Hatta böyle olmuş olsaydı ifade muntazam olmazdı. Ama maksat şudur: Sizin Allah'tan başka dua ve ibadet ettiğiniz bu ilahlar bu hususları yapanlar mıdır yoksa bunları yalnız başına Allah mı yapmıştır? Çünkü onlar bütün bu hususları yapanın yalnız Allah olduğunu zaten itiraf ediyorlardı. İşte inkâr anlamındaki soru sormanın durumu da böyledir. O hakkında soru sorulan şeyi olumsuzlamayı ve onu olumlu kabul edenlerin bu kabulünü inkâr etmeyi ihtiva eder. Onlar ise bunu itiraf etmekle birlikte yine ona hiçbir şey yapmadıklarını bildikleri uydurma ilahları da ona ortak koşuyorlardı. Bu sebeple yüce Allah onların bu tutumlarını inkâr edip böyle yapmamalarını emretmiş oldu. Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer buyruklar pek çoktur.

Bunu bilen indirdiği kitaplarında yerdiği ve bütün rasûllerini de onu yasaklamaları için göndermiş olduğu şirkin ne demek olduğunu da bilmiş olur. Nitekim yüce Allah: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf, 45) ve: *"Andolsun ki biz her ümmet arasında: 'Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının' diye bir peygamber göndermişizdir."* (Nahl, 36) buyurmaktadır.

İbadet ise kemal derecesindeki muhabbeti ve kemal derecesindeki boyun eğmeyi ihtiva eder. Yüce Allah: *"İnsanlar içinde Allah'tan başkasını (Allah'a) eş edinen kimseler de vardır. Onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a sevgisi ise çok daha sağlamdır."* (Bakara, 165) buyurmaktadır.][429]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah'ın: *"Allah mı hayırlıdır, yoksa koştukları ortaklar mı?" Göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indirendir. Onunla göz alıcı bahçeler bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin için mümkün olmaz. Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onlar sapan bir topluluktur. (Putları mı hayırlıdır), yoksa yeri barınılabilir halde yaratan, aralarında akarsular var eden, orada sabit*

429 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 456-457.

dağlar yaratan ve iki deniz arasında engel kılan mı? Allah ile birlikte bir ilah mı var?" (Âyet 59-61) buyruğu da böyledir. Yani Allah ile birlikte bunları yapan bir ilah mı var? Bu inkâr anlamında bir soru sormadır. Halbuki onlar bunları Allah ile birlikte bir başka ilahın yapmamış olduğunu itiraf ediyorlardı.

Müfessirlerden: Maksat Allah ile beraber başka ilah mı var şeklinde olduğunu söyleyenler hata ederler. Çünkü onlar Allah ile birlikte (bir değil) birçok ilahlar ortak koşuyorlardı. Yüce Allah'ın: *"Acaba Allah ile birlikte başka ilahların varlığına gerçekten siz mi şahitlik edersiniz? De ki: Ben (buna) şahitlik etmem."* (En'am, 19); *"Allah'ı bırakıp da tapındıkları ilahları onlara bir fayda sağlamadı."* (Hud, 101) buyurmaktadır. Yine yüce Allah onlardan: *"Acaba o bunca ilahı tek bir ilah mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir."* (Sâd, 5) buyurmaktadır.][430]

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ
بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

61. "(Putları mı hayırlıdır), yoksa yeri barınılabilir halde yaratan, aralarında akarsular var eden, orada sabit dağlar yaratan ve iki deniz arasında engel kılan mı? Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Allah ile birlikte bir ilah mı var?"* buyruğu sorulan sorunun cevabıdır. Yani Allah ile birlikte bir ilah var mıdır? Bu yanlıştır. Çünkü onlar Allah ile birlikte bir çok ilahı ortak koşuyorlar ve buna dair tanıklık ediyorlardı. Fakat bununla birlikte onlar o ilahlar bunu yapanlardır demiyorlardı. Buradaki takrir/doğruyu söyletme onların zaten ikrar ve kabul ettikleri şeyler içindir. Yani onlar esasen bu ilahların böyle bir şey yapmadıklarını kabul ediyorlardı. Bu manada onunla birlikte bir ilah bulunduğunu da söylemiyorlardı.][431]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "Ayetlerin/mucizelerin sayılıp dökülmesi ile ilgili olarak: *"Allah ile birlikte bir ilah mı var?"* buyruğu şu demektir: Yani bunları Allah ile birlikte bir diğer ilah mı yapmıştır? Manası da: Hayır bunları Allah'tan başka hiçkimse yapmamıştır şeklindedir.][432]

430 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII. 76-77.
431 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 683.
432 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 63

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

65. "De ki: "Göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Onlar ne vakit diriltileceklerini de bilmezler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: Göklerde, yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez."* buyurmakta ve yalnız kendisini istisnâ etmektedir. Göklerde ve yerde olanı bilendir. Buradaki istisnânın munkatı olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü müstesna (lafzatullah) merfudur. Eğer munkatı olsaydı mansub (illallahu değil illallahe) olması gerekirdi. Merfu da bedel olmak üzere merfu gelmiştir. Ondaki âmil ise kendisinden bedel olandaki "âlim/bilen" anlamındaki lafızdır. Şöyle buyurmuş gibidir: Gaybı Allah'tan başkası bilemez. Böylelikle bunun "göklerde ve yerde olanı bilen" in kapsamında olması gerekir.

Daha önce "sema: gök" lafzının yüksek olan her bir şeyi ifade ettiğini, bunun kapsamına gökler, kürsi, arş ve bunların üstündeki şeylerin de dahil olduğunu söylemiştik. Çünkü bu olumsuzlama ciheti iledir. Yüce Allah burada: "Yedi sema" buyurmayıp aksine "gökler" lafzı ile umumi bir ifade kullanmıştır. "Sema" lafzı ile bazen bulut, bazen felek, bazen âlemin üstündeki şeyler, bazen mutlak olarak yukarıda oluş kastedildiğine göre "semavat: gökler" lafzı "sema"in çoğuludur. Buna göre kendisine "sema" denilen şeydeki herkes ve yine "yer: arz" denilen şeydeki herkes dahil olmak üzere gaybı Allah'tan başka hiçkimse bilmez.

Şanı yüce Allah: *"De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez."* buyurmakta ve burada (kimse anlamına gelen "men" yerine şey anlamına gelen) "ma" lafzını kullanmamıştır. Çünkü aklı eren varlıklarla aklı ermeyen varlıklar bir arada olunca aklı eren varlıklar öne çıkarılarak bunu ifade etmek üzere de tabirin daha beliğ olması için "men: kimse" lafzı kullanılmıştır. Çünkü onlar her ne kadar ilim ve bilgi ehli kimseler ise de onlardan gaybı -Allah'tan başka- hiçkimse bilemez.

İşte yüce Allah'ın hakkında: *"O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz."* (Cinn. 26) buyurduğu bütün yaratılmışlar için gayb olan mutlak gaybtır. Kayıtlı gayb ise melek, cin ya da insandan bazı yaratılmışların bildikleri ve tanık oldukları gaybdır. Bu gayb ise kendileri için gayb olan kimseler için gaybdır. Ama ona tanık olanlar için gayb değildir. Bazen birilerinin tanık olduğu bir şey

insanların tamamı için gayb olabilir. Bu durumda bu kayıtlı bir gayb olur. Yani yaratılmışlardan gayb olanlar için gaybdır. Tanık olanlar için değildir. Böyle bir gayb bütün yaratılmışlar için gayb olan "mutlak gayb" değildir.

Yüce Allah'ın: *"Görüneni de görünmeyeni (gaybı) de bilendir."* (En'am, 73) buyruğu ise mutlak ve muayyen olarak kullardan gayb olan ve onların gördükleri şeyler demektir. Şanı yüce Allah bunların hepsini bilir.][433]

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾

80. "Çünkü sen ölülere de işittiremezsin, arkalarını dönüp gittikleri taktirde sağırlara da işittiremezsin."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Çünkü sen (davetini) ölülere de işittiremezsin."* Burada maksat kabul ve yararlanmayı da ihtiva eden alışılmış işitmektir.][434]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki

[Yahut ölünün canlının hitabını işitmeyeceğine inanmıştır. Çünkü o yüce Allah'ın: *"Çünkü sen davetini ölülere de işittiremezsin."* anlamındaki buyruğun buna delil olduğuna inanır.][435]

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾

87. "Sûr'a üfürüleceği günde –Allah'ın dilediği kimseler dışında- göklerde olanlar da, yerde olanlar da dehşetle korkarlar. Hepsi de huzuruna küçülmüşler olarak gelecektir."

Tefsiri:

[Feza/dehşet ve korku nefhasını yüce Allah Neml Sûresi'nde: *"Sûra üfürüleceği günde -Allah'ın dilediği kimseler dışında- göklerde olanlar da yerde olanlar da dehşetle korkarlar."* buyruğunda sözkonusu etmiştir.][436]

433 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 109-110.
434 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 189.
435 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 34.
436 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 35.

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللهِ الَّذِي
أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

88. "Sen dağları görür ve onları yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler. Allah'ın her şeyi sapasağlam yapan yaratmasına bir bak! Muhakkak O, yaptıklarınızdan haberdardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın yarattığı her bir şeyde onun bir hikmeti vardır: *"Allah'ın her şeyi sapasağlam yapan yaratmasına bir bak."* buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır."* (Secde, 7) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın âlemlere ihtiyacı yoktur. Hikmet iki hususu ihtiva eder:

1. Birisi kendisine ait sevdiği ve razı olduğu bir hikmettir.

2. Diğeri ise kullarına ait olup bu da onların kendisinden dolayı sevindikleri ve kendisinden lezzet ve zevk aldıkları bir nimettir. Bu nimet/hikmet emrolunan işlerde ve yaratılmışlarda sözkonusudur.][437]

437 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 35-36.

KASAS SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 88 âyettir)

Kasas Sûresi'nin Genel Mahiyeti

[Kulun işlediği, Allah'a itaat ve ibadet olmayan ve salih amel de içermeyen her bir iş bâtıl bir iştir. Çünkü hiç şüphesiz dünya da lanetlenmiştir, dünyadakiler de lanetlidir. Allah için olan şeyler müstesnadır. Eğer bu yaptığı amel ile bir başkanlık ve bir mal elde edecek olursa, başkanlığa gelmişlerin ulaşabileceği en ileri derece firavun gibi olmaktır. Mal edinenin de ulaşabileceği en ileri derece karun gibi olmaktır. Yüce Allah Kasas Sûresi'nde firavun'un kıssasını da karun'un kıssasını da özlü akıl sahipleri için ibret ihtiva edecek şekilde zikretmiş bulunmaktadır.][438]

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِنْهُمْ
يُذَبِّحُ أَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَآءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

4. "Şüphe yok ki Firavun arzda üstünlük sağlamaya kalkıştı ve ora ahalisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimi zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlatıp, kadınlarını hayatta alıkoyuyordu. Gerçekten o bozgunculardan idi."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şüphe yok ki Firavun arzda üstünlük sağlamaya kalkıştı ve ora ahalisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimi zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlatıp, kadınlarını hayatta alıkoyuyordu. Gerçekten o bozgunculardan idi."* (Âyet 4) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah onu yeryüzünde üstünlük taslamakla ve fesat çıkarmakla nitelendirmektedir. Sûrenin sonunda da: *"İşte ahiret yurdu. Biz onu yeryüzünde üstünlük sağlamak ve bozgunculuk yapmak isteme-*

438 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 76.

yenlere veririz. Güzel akıbet ise takva sahiplerinindir." (Kasas, 83) buyurmaktadır. Bundan dolayı firavun hakkında da: *"İşte Firavuna kötü ameli böylece süslü gösterildi."* (Mümin, 37) buyurmaktadır.][439]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki

[Yüce Allah: *"Şüphe yok ki Firavun arzda üstünlük sağlamaya kalkıştı ve ora ahalisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimi zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlatıp, kadınlarını hayatta alıkoyuyordu. Gerçekten o bozgunculardan idi."* (Âyet 4) buyurmaktadır.

Müslim'de Sahih'inde İbn Mesud (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kalbinde zerre ağırlığı kadar kibir bulunan hiçbir kimse cennete girmeyecektir. Kalbinde zerre ağırlığı kadar iman bulunan hiçbir kimse de cehenneme girmeyecektir." Bunun üzerine bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Gerçek şu ki ben elbisemin güzel olmasını, ayakkabımın güzel olmasını seviyorum. Acaba bu kibirden dolayı mıdır deyince şöyle buyurdu: "Hayır. Muhakkak Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakka karşı çıkmak ve insanlara tepeden bakmaktır."[440]

Hakka karşı çıkmak onu bertaraf etmek, onu inkâr etmektir. İnsanlara tepeden bakmak ise onları hakir görmek, küçümsemek demektir. İşte yeryüzünde üstünlük sağlayıp bozgunculuk çıkarmak isteyen kimsenin hali budur.

İkinci kısım ise insanların ayak takımlarından olan hırsızlar ve diğer suçlular gibi üstünlük sağlamadan fesat/bozgunculuk çıkarmak isteyen kimselerdir.

Üçüncü kısım ise fesat çıkartmadan üstünlük sağlamak isteyenlerdir. Dindar olan fakat din ile kendileri dışındaki diğer insanların üstüne çıkmak isteyenler gibi.

Dördüncü kısıma gelince; bunlar yeryüzünde üstünlük de istemeyen fesat çıkarmak da istemeyen cennet ehli olan kimselerdir. Bununla birlikte onlar kendilerinden başkalarından üstün dahi olabilirler. Yüce Allah'ın: *"Gevşemeyin ve üzülmeyin. Siz Eğer mü'minler iseniz muhakkak en üstün olanlarsınız."* (Âl-i İmrân, 139); *"Bu sebeple gevşeklik göstermeyin ve sizler üstün iken barışa çağırmayın. Allah sizinledir. Amellerinizi de asla eksiltmez."* (Muhammed, 35) ve: *"İzzet Allah'ındır, Rasûlü'nündür ve müminlerindir."* (Münafikun, 8) buyruklarında olduğu gibi.][441]

439 Câmiu'l-Mesâil, I, 232.
440 Müslim, 91.
441 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 392-393.

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾

7. "Mûsâ'nın anasına: 'Onu emzir, onun adına bir tehlikeden korkarsan onu hemen denize bırak. Korkma ve üzülme. Şüphesiz biz onu sana döndürecek ve onu peygamberlerden kılacağız' diye vahyettik."

Tefsiri:

[Böylece onun müminlere imanı ve onlara faydalı olacak şeyleri ilham edeceğini açıklamaktadır. İşte bu onlara bir vahiydir. Nebi olmasalar dahi.][442]

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾

8. "Sonra Firavun hanedanı onu aldılar. Çünkü sonunda onlara bir düşman, bir tasa olacaktı. Muhakkak Firavun, Haman ve orduları suçlu kimselerdi."

Tefsiri:

[*"Sonra Firavun'un hanedanı onu aldılar. Çünkü sonunda onlara bir düşman, bir tasa olacaktı."* Eğer buradaki lam (sonunda anlamında) akıbet lamı ise hiç şüphesiz akıbet buna münhasır değildir. Hatta bunda Mûsâ'ya iyilikte/ihsanda bulunmak, onu terbiye edip büyütmek ve bunun dışında daha başka hikmetler de vardır.][443]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki

[Buradaki lam ancak akıbet lamıdır. Yüce Allah'ın: *"Sonra Firavun hanedanı onu aldılar. Sonunda onlara bir düşman bir tasa olacaktı."* buyruğunda olduğu gibi. Yine bir kimsenin: "(لدوا للموت وابنوا للخراب): Ölüm için doğunuz, yıkım için bina ediniz" şeklindeki sözdeki lam gibidir. Ama bunlar "akıbet lamı"nın ancak Mûsâ'nın durumunun sonunda nereye varacağını bilmeyen firavun gibi yaptığı işin akıbetini bilmeyen kişi hakkında sahih olur.][444]

442 Câmiu'l-Mesâil, II, 256.
443 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 436.
444 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 100.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

10. "Mûsâ'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti. Şâyet inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik az kalsın onu açıklayıverecekti."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah'ın: *"Mûsâ'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti. Kalbini pekiştirmeseydik az kalsın onu açıklayıverecekti."* buyruğu hakkında dedikleri gibi: Yani kalbinde Mûsâ'yı anmaktan başka hiçbir şey yoktu.][445]

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾

15. "Şehre ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte girdi. Orada birbiri ile dövüşen iki adam buldu. Şu kendi taraftarlarından, öbürü düşmanından. Taraftarlarından olan, düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi. Mûsâ ona bir yumruk vurmakla ölümüne sebep olunca "bu şeytanın işindendir. Şüphesiz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır" dedi.

16. Rabbim gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret eyle dedi. O da ona mağfiret etti. Çünkü O Ğafurdur, Rahîmdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Taraftarlarından olan düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi."* buyruğu onun bu yardım gibi vacib olarak da müstehap olarak da bu işe başlamış olmasını gerektirmez. Hatta mübah olarak dahi başlamış ol-

445 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 219.

masını gerektirmemektedir. Çünkü israiloğullarından olan o kişi fiilleri delil gösterilecek kimselerden değildir. Hatta bu Mûsâ'dan yardım isteyen kişinin mazlum olmasını gerektiren herhangi bir husus âyet-i kerimede yoktur. Aksine onun bir zalim olması ihtimali de vardır. Mûsâ ise onun yardımına gidip onun düşmanını öldürünce bu işe pişman oldu ve: *"Bu şeytanın işindendir"* dedi. Daha sonra da: *"Rabbim gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret eyle dedi. O da ona mağfiret etti."* (Âyet 16) dedi sonra da: *"Baktı ki dün kendisinden yardım isteyen yine ona feryad edip yardım istiyordu. Mûsâ ona: Gerçekten sen apaçık azgın bir kimsesin dedi."* Böylelikle Mûsâ onun hakkında azgın bir kimse olduğuna dair tanıklık etti.][446]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki

[Düşmanından olan kişi sözkonusu edilince Mûsâ (aleyhisselâm): *"Mûsâ ona bir yumruk vurmakla ölümüne sebep olunca: Bu şeytanın işindendir. Şüphesiz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır dedi. Rabbim gerçekten ben nefsime zulmettim, onun için bana mağfiret eyle dedi."* (Âyet 15-16) Böylelikle emrolunmadığı bir cinâyeti başkasına karşı işlediğinden ötürü nefsine zulmetmiş olduğunu itiraf etti.][447]

وَجَآءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعٰى قَالَ يَا مُوسٰى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾

20. "Derken şehrin uzak tarafından bir adam seğirterek geldi. Dedi ki: "Ey Mûsâ ileri gelenler seni öldürmek için hakkında danışıyorlar. Çık, git muhakkak ben sana öğüt verenlerdenim."

Tefsiri:

[Mûsâ'ya da: *"İleri gelenler seni öldürmek için hakkında danışıyorlar. Çık git. Muhakkak ben sana öğüt verenlerdenim."* dedi. İşte bu kimsenin maslahatı Mûsâ'ya çıkıp gitmesini emretmekte idi. Bu hususta ona yardımcı olmasında değildi. Çünkü ona yardım etmiş olsaydı kavmi ona zarar verecekti.][448]

446 el-İstiğase, 139.
447 Mecmû'u'l-Fetâvâ: XXIX, 278.
448 Minhâcü's-Sünne, III, 172.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾

23. "Medyen suyuna varınca üst tarafında (davarlarını) sulayan bir grup insan buldu. Onların berisinde ise karışmasın diye (koyunlarını) kollayan iki hanım buldu. "Haliniz nedir" dedi. "Çobanlar gidinceye kadar biz sulamayız. Babamız ise çok yaşlı bir ihtiyardır" dediler."

Tefsiri:

[Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasında da *"Medyen suyuna varınca üst tarafında (davarlarını) sulayan bir grup insan buldu. Onların gerisinde ise karışmasın diye (koyunlarını) kollayan iki hanım buldu. Haliniz nedir dedi?"* diye başlayan âyet ile kıssanın sonuna kadar olanları zikretmektedir.

Mûsâ iki sürenin daha mükemmel olanını tamamladı. Bu yaşlı zatın Şuayb olduğundan da onun bir peygamber olduğundan da söz etmedi. İki kitap ehlinin elinde de onun nebi olduğu bilgisi yoktur. Ashab-ı kiramdan hiçbir kimseden de Mûsâ (aleyhisselâm)'a kayınpeder olan bu yaşlı zatın peygamber Şuayb olduğu da nakledilmiş değildir. Ne İbn Abbas'dan ne de başkasından.

Buhârî'nin üstadı Süneyd b. Davud Tefsir'inde kendi isnadıyla İbn Abbas'dan şöyle dediğini zikretmektedir. Bunun adı Yesra idi.[449] Haccac ve başkaları ise adının "Yesrûl" olduğunu söylemişlerdir. Şuayb el-Cubbâi'den şöyle dediği nakledilmiştir: O iki kızın adı Leyya ve Safura idi.[450] Mûsâ'nın hanımının adı ise Medyen'in kâhini Yesrun kızı Safuradır. Kâhin ise ileri gelen alim demektir. İbn Abbas'dan gelen bir rivâyete göre ise onun adı Yesrun yahut Yesra'dır.

İbn Cerir dedi ki:[451] İki kızdan birinin adı Leyya'dır. Bunun Şurfa olduğu da söylenir. Diğerinin adı ise Safura idi. Yine o şöyle demektedir: Babalarına gelince; adı hakkında görüş ayrılığı vardır. Bazısı adının Yesrun olduğunu söylemişlerdir. İbn Mesud dedi ki: Mûsâ'yı ücretle çalıştıran kişi Şuayb'ın kardeşinin

449 Bunu İbn Cerir, XX, 62'de şu sözleri ile zikretmektedir: Başkaları adının Yesra olduğunu söylemişlerdir. Bu da Sa'lebi'den Kısasu'l-Enbiya, s. 174'de nakledilmiştir.
450 İbn Cerir, XX, 62.
451 İbn Cerir, XX, 62.

oğlu Yesrun idi. Ebu Ubeyde dedi ki:[452] Bu kişi nebi Şuayb'in kardeşinin oğlu Yesrun'dur.

Başkaları adının Yesra olduğunu söylemektedirler. Bu İbn Abbas'dan nakledilmiştir.

Hasan dedi ki:[453] Bu kişinin peygamber Şuayb olduğunu söylüyorlar. Ama hayır. Aksine bu kişi o gün için o su etrafında bulunanların efendisi/lideri idi.

İbn Cerir dedi ki: Buna dair ilim ancak hatadan korunmuş/masumdan gelen bir haber ile mümkündür. Bu hususta ise haber bulunmamaktadır.[454]

Bunun adının Esrûn olduğu da söylenir.

İşte bilinen senetlerle Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve tabiinden rivâyet olunan tefsir kitaplarında hiçbir kimseden onun peygamber Şuayb (aleyhisselâm) olduğu zikredilmemektedir.[455] Fakat Hasan-ı Basri'den sabit isnatlarla onun şöyle dediğini nakletmektedirler: Derler ki o Şuayb'dir ama (bildiğimiz peygamber) Şuayb değildir. Aksine bu o gün suyun efendisi/sahibi olan kişidir.

Hasan kim oldukları bilinmeyen kimselerden onun Şuayb olduğunu zikretmekte, onların bu kanaatlerini reddederek: O Şuayb değildir demektedir.

Her ne kadar Sa'lebi onun Şuayb olduğunu zikretmekte ise de[456] onun söylediğine hiçbir şekilde iltifat edilmez. Çünkü o işe yarayanı da yaramayanı da nakleder. Onun peygamber Şuayb olduğunu kat'i olarak ifade eden bir kimse bu hususta bilgisi olmayan bir şeyi ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ashab-ı kiramdan ve İslâm alimleri arasından sözü delil olan kimselerden nakledilmemiş bir söz söylemiş olur ve bu hususta İbn Abbas'dan ve Hasan-ı Basri'den sabit olana muhalif bir iddiada bulunmuş olur. Aynı zamanda bununla birlikte iki kitap ehline de muhalefet etmiş olur. Çünkü onlar bu zatın nebi Şuayb olmadığı üze-

452 İbn Cerir, XX. 62'de Ebu Ubeyde'den zikretmektedir.

453 İbn Cerir, XX. 62; ed-Durru'l-Mensur, VI. 407'de belirtildiği üzere bu rivâyet İbnu'l-Münzir ve İbn Ebi Hatim'de de yer almaktadır. Hayret edilecek husus şu ki: İbn Kesir bu sözü Hasan-ı Basri'nin kanaatinin tam aksi olarak kaydetmektedir. (bk. III, 384).

454 İbn Cerir, XX. 62

455 Müfessirlerin çoğunluğu İbnu'l-Cevzi, Vahidi, Kurtubi ve İbn Hayyan'ın belirttiği üzere onun Şuayb olduğunu zikretmelerine rağmen ve İbn Kesir de bu cumhurun sözüdür deyip bunların delillerini de aksini de zikretmiş olmakla birlikte Beğavi her iki görüşü de zikretmiş. İbn Cerir ise bu husustaki onun başka birisi olduğunu ortaya koyan senetleri ile söylenenleri zikretmiş olmakla beraber doğru olan muhakkiklerin piri Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye -Allah'ın rahmeti ona- nin zikrettiğidir.

456 Bununla da Vahidi'nin de ancak -bilindiği üzere- Sa'lebi'den naklettiğini görmüş oluyoruz.

rinde ittifak etmişlerdir. Zira yahudilerin elinde bulunan Tevrat ile hristiyanların elindeki İncil'deki bilgiye göre bu kişinin adı Yesrun'dur. Peygamber Şuayb'den ellerindeki Tevrat'da hiç söz edilmemektedir.

İlim adamlarından birden çok kişi Şuayb'ın arap olduğunu zikretmektedir. Hatta Ebu Zer'den Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar merfu olarak dahi rivâyet edilmiştir. Bunu Ebu Hatim ve başkaları rivâyet etmiştir. Buna göre Şuayb Arap birisi idi. Aynı şekilde Hud ve Salih de böyledir. Mûsâ ise ibrani idi. Onun dilini bilmiyordu. Kur'ân'ın zahiri ise Mûsâ'nın her iki hanım ile ve babaları ile arada bir tercüman bulunmaksızın hitap ettiğine delildir.

Böyle bir zanda bulunanların tereddüte düştükleri husus ise Kur'ân-ı Kerim'de Şuayb'in kıssasından söz edildiğini ve onun Medyenlilere peygamber olarak gönderildiğini bulmakla birlikte yine Kur'ân-ı Kerim'de Mûsâ'nın Medyen'e gelişini ve onun bu kişiye damat oluşunu görünce bunun o kişi olduğunu zannetmiştir.

Kur'ân-ı Kerim ise Şuayb kavminin gölge bırakan bulut (zulle) ile helak edildiklerine delildir. O zaman da Medyen'de Şuayb kavminden hiçkimse kalmamıştı. Şuayb ise hiçkimsenin bulunmadığı bir kasabada ikamet etmez. Ayrıca ilim adamlarının zikrettiklerine göre peygamberlerin ümmetleri helak edilecek olursa onlar Mekke'ye gider ve ölene kadar orada ikamet ederlerdi. Nitekim Şuayb'ın kabrinin Mekke'de, Hud'un kabrinin de Mekke'de olduğu ve aynı şekilde başkalarının da kabirlerinin orada olduğu zikredilmiştir.

Mûsâ (aleyhisselâm) Medyen'e geldiği zaman Medyen, damat olduğu bu yaşlı zat sebebi ile bayındır bir şehir idi. Bunlar da Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen Şuayb kavmi değillerdi. Hatta: O Şuayb'in kardeşinin oğlu yahut da amcasının oğlu olduğunu söyleyenlerin bu sözü de güvenilir kimseden nakledilmiş değildir. İbn Abbas'dan sabit olan nakle karşı da bunun gibi bir görüş ile çıkılmaz.

Bazılarının Mûsâ (aleyhisselâm)'ın asası ile ilgili ve Şuayb'in bu asayı ona verdiğine dair söylediklerine gelince; bu o asayı ona bu yaşlı zatın verdiği söylendiği gibi Cebrail'in verdiği de söylenmiştir. Fakat bunların hiçbiri de sabit değildir.

Ebu Bekr'den (zannederim el-Hüzli olmalıdır) şöyle dediği nakledilmiştir: İkrime'ye Mûsâ'nın asasına dair soru sordum. O: O asa Adem'in cennetten çıkarken beraberinde çıkardığı bir asadır. Ondan sonra Cebrail o asayı aldı ve geceleyin Mûsâ ile karşılaşarak Mûsâ'ya o asayı verdi demiştir.

Süddi bilinen tefsirinde dedi ki:[457] İki hanımın babası kızına Mûsâ'nın bir asa getirmesini emretti. O asa ise adam sûretindeki bir meleğin emanet bıraktığı bir asa idi diye bu kıssa devam eder. Bu kıssayı güya ona adam şeklinde bir melek vermişti. Sonra kayınpederi bu hususta onunla davalaşınca her ikisi bir başka adamı aralarında hakem yaptı. Mûsâ asayı taşıyabildiği halde kayınpederi onu taşıyamadı ve Mûsâ'dan söz ederek onun kayınpederine göre bunun hakkını yerine getirmeyi daha çok hak ettiğini zikretti.

Eğer bu kişi peygamber Şuayb olmuş olsaydı Mûsâ ile tartışmaz ve asayı ona verdiğine pişman olmaz, onunla mahkemeleşmezdi. Mûsâ da peygamber olmadan önce ona göre gereklerini yerine getirmeyi daha çok hak eden birisi olmazdı. Çünkü o sırada Şuayb peygamberdir, Mûsâ ise henüz peygamber değildir. Kendisine peygamberlik verilmeden önce de Mûsâ bir peygamberden daha kâmil olamaz. Zeyd'in zikrettiği o nebi Mûsâ olduğunu biliyordu şeklindeki sözü eğer sabit ise şunu belirtelim ki yahudi alimleri ve rahipler nezdinde nebilere dair alametler vardı ve onlar o peygamberler gönderilmeden önce onlara dair haberleri bildirirlerdi. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

Şuayb Peygamber Mûsâ (aleyhisselâm)'ın Kayınpederi miydi?

İlmin gerçekleri, delilleri, sem'i ve akli yolları ile ilgili herhangi bir bilgisi olmayan bir çok kimse arasında Mûsâ (aleyhisselâm)'ın kayınpederinin peygamber Şuayb olduğu kanaatinin yaygın olmasına gelince; bu aklı başında hiçbir kimsenin aldanmayacağı hususlardan birisidir. Çünkü bu gibi iddiaların en ileri hali ilme nisbet edilen bazı kimselerden nakledilen bir görüş olmasıdır. Aynı zamanda yine ilim ehlinden birçok kişi de böyle birisine muhaliftir. Benzeri bir ilim adamının kendisine muhalefet ettiği bir ilim adamının görüşü ise delil olamaz. Aksine o ikisinin anlaşmazlık konusunu delillere havale etmek gerekir. Bunun bir örneği de kimi ilim adamının yahut onlardan bir çoğunun Yâsîn Sûresi'nde adı geçen "elçiler"in Mesih (aleyhisselâm)'ın havarilerinden oldukları ve Habib en-Neccar'ın onlara iman ettiği şeklindeki kanaattir. Bu ise İslâm alimlerinin ileri gelenleri nezdinde de kitap ehli nezdinde de bâtıl olan bir husustur. Çünkü şanı yüce Allah elçilerin geldiği bu kasaba hakkında helak edildiklerini haber vererek yüce Allah: *"O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş (ateş gibi) oldular"* (Yâsîn. 29) buyurmaktadır.

457 İbn Cerir, XX. 67; Tefsir-i Süddi el-Kebir. 375. Muhakkik rivâyetin İbn Cerir ve ed-Durru'l-Mensur tarafından zikredildiğini kaydetmektedir.

Antakya'ya Mesih'in göklere kaldırılmasından sonra iki havari geldiğinde o ikisine inandılar. Antakya Mesih'e uyan ilk şehir olmuştur. Müslümanların da kitap ehlinin de ittifakı ile Mesih'den sonra Allah onları helak etmemiştir. Durum bu iken bunlar Mesih'in elçileri idi demek naslı doğru olabilir ki?

Aynı şekilde onlara gelenler havarilerden iki kişi idi. Kitap ehli de bunu itiraf etmektedirler. O zamanda ise Habib en-Neccar mevcut değildi. Bilakis bu elçileri Allah Mesih'ten önce göndermiş ve o kasaba halkını helak etmiştir. Bunun Antakya olduğu da söylenmiştir. İşte Habib en-Neccar da o elçilere iman etmiştir. Bundan sonra Antakya yeniden imar edilmiş ve bundan sonra Mesih'in elçileri onlara gelmiştir.

Havariler müslümanlara göre Allah'ın elçileri/rasûlleri değildir. Aksine onlar Mesih'in elçileridir. Tıpkı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükümdarlara gönderdiği ashab-ı kiram gibi idiler. Bunların havari olduklarını ileri süren bir kimse hristiyanlar lehine cevap veremeyeceği bir delil ortaya koymuş olur. Biz ise bu hususu "er-Raddu ale'n-Nasârâ"[458] adlı eserimizde genişçe açıklamış bulunuyoruz. ve havarilerin birer peygamber/rasûl olmadıklarını beyan ettik. Çünkü hristiyanlar havarilerin İbrahim ve Mûsâ gibi Allah'ın elçileri olduklarını iddia ederler. Hatta bazen onların İbrahim ve Mûsâ'dan dahi faziletli olduğunu kabul ederler. Bu ise müslümanlara göre bir küfürdür. Bizler bu husustaki hristiyanların dalaletlerini de açıklamış bulunuyoruz.][459]

فَلَمَّآ أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسٰى إِنِّي أَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾

30. "Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan ona şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ, muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."

Tefsiri:

[Tûr-i Sîna dağı yüce Allah'ın kitabında zikrettiği "*mübarek yer*", "*mukaddes vadi*" ve Allah'ın Mûsâ ile üzerinde konuştuğu yerdir.][460]

458 Yani el-Cevâbu's-Sahîh Limen Beddele Dinel Mesih adlı eserimizde. Bu eser Dârul Âsime el-Mamura'da tahkikli yedi cilt halinde basılmış bulunmaktadır.

459 Câmiu'l-Mesâil, I, 61-66. Bu onun kayınpederinin peygamber Şuayb olmadığını ispatlamaya dair yazdığı bağımsız bir risaledir. Bunu Dr. Muhammed Reşad Salim -Allah'ın rahmeti ona- yayınlamıştır.

460 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 110.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki

[Diğer sûrede ona mübarek vadideki ağaçtan vadinin sağ kıyısından ona seslendiğini zikretmektedir. Yüce Allah'ın: *"O ağaçtan"* buyruğu daha önce geçen *"vadinin sağ kıyısından"* buyruğundan bedeldir. Çünkü ağaç orada idi. Yine yüce Allah: *"Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik."* (Meryem, 52) buyurmaktadır. Tûr dağın kendisidir. Seslenmek de Tûr'un sağ tarafından ve vadiden olmuştu. Çünkü vadinin kıyısı tarafı yanı demektir. Nitekim yüce Allah: *"Sen batı tarafında değildin."* (Kasas, 44) buyurmaktadır ki batı tarafında ve batıdaki yerin tarafında değildin demektir. Böylelikle bu sağ tarafın batı tarafın kendisi olduğu doğu taraf olmadığına delildir. Böylelikle seslenmenin belli bir yerden olduğunu zikretmektedir ki bu da mukaddes vadi Tûva'nın sağının Tûr tarafının sağındaki ağaçtan olduğu anlamına gelir. Böylelikle yüce Allah onu münacat için yakınlaştırdığını, ona seslendiğini ve onunla özel olarak münacatta bulunduğunu zikretmektedir. Kendisine seslenen, kendisi ile münacatta bulunan ise âlemlerin Rabbinin kendisidir, başkası değildir. Onun seslenişi ve münacatı zatı ile kaim olan bir vasıftır. Allah ile bir kelâm kaim değildir. Aksine onun kelâmı ondan ayrı ve mahluktur şeklinde kanaat ileri sürenlerin dedikleri gibi bu seslenişi ve münacatı ondan ayrı ve yaratılmış değildir. Şanı yüce Allah o vakitte ona Kur'ân-ı Kerim'in delalet ettiği gibi seslenmiş ve münacatta bulunmuştur. Yoksa o ezelden beri hep ona seslenmiş ve münacatta bulunmuş ve bu böyle sürüp gelmiş fakat o vakitte Allah onda ezelden beri devam eden ve devam edecek olan seslenişi idraki yaratmıştır diyenlerin dedikleri gibi değildir.

Bunların her ikisi de sonradan bid'at olarak çıkmış iki görüştür. Seleften hiçbir kimse bunların birisini söylemiş değildir. Nida eden kişi âlemlerin Rabbi olup ona belli bir yerden seslenip, onu kendisine yakınlaştırdığına göre bu selefin söylemiş olduğu onu yakınlaştırdığına kendisinin de Mûsâ'ya yaklaştığına delildir. Bununla birlikte bu yakınlaşma da semadan daha aşağıda olmuştur.][461]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki

[Ağaçtan Mûsâ'ya seslenen ancak rububiyet kelâmı ile konuşmuş ve: *"Muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."* (Âyet 30) ve: *"Ben, evet ben Allah'ım, benden başka ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet et ve beni zikretmek için namaza kalk. Muhakkak kıyamet saati gelecektir. Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye vaktini neredeyse büsbütün gizli tutacağım. Ona iman etmeyen ve hevâsına uyan kimse ondan seni alıkoymasın. O taktirde helâk olursun."* (Taha, 14-16) bu-

461 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 463-464.

yurmuş ve söylediği diğer bütün kelâmları bu sözlerin âlemlerin Rabbinin kelâmı olmasını gerektirmektedir. Mesih'in dili ile konuşan ise kesinlikle bu türden tek bir söz dahi söylemiş değildir. Aksine onun sözleri arasında kendisinin rasûl olduğunu ikrar ve itiraf vardır. Yaratılmış ve muhtaç olduğunu, bir insan evladı olduğunu ve buna benzer her bakımdan ağaçtan Mûsâ'ya seslenenin kelâmı ile çelişen ifadeler vardır. Bunu öteki ile kim bir sayarsa şüphesiz âlemlerin Rabbi ile ademoğullarından bir insanı da birbirine eşit kabul etmiş olur ve böyle bir kimse yüce Allah'ın haklarında: *"Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk."* (Şuarâ. 97-98) buyurduğu kimselerden bile daha dalalet ehli olur. Çünkü onlar yaratılmış olduklarını itiraf etmekle birlikte bazı hususlarda onları Allah'a ortak koşmuşlardı. Bu dalalette olanlar ise konuşan bu insanın Mûsâ ile ağaçtan konuşan âlemlerin Rabbi olduğunu kabul ederek: Onlarla konuşan bu kişi Mûsâ'ya o ağaçtan seslenen o kişinin kendisidir demişlerdir.][462]

اُسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ
جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾

32. "Elini yakana sok. Hastalıksız, bembeyaz çıkacaktır ve ürkmeden dolayı koltuğunun altına koy. İşte bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki burhandır. Çünkü onlar fâsık bir kavimdirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasında: *"İşte bunlar Rabbin tarafından iki burhandır."* buyurmaktadır. Bu da asa ve el hakkındadır.][463]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki

["Burhan" hakkında üç görüş zikredilmiştir: Birisine göre kesin delil/hüccettir. İkinci görüşe göre o rasûldür. Katade'den onun Kur'ân olduğu da zikredilmektedir. İbn Ebu Hatim'in Katade'den sabit isnad ile rivâyet ettiği ise onun Allah'tan gelmiş bir beyyine/apaçık delil olduğunu söylemiştir. Beyyine ve hüccet ise peygamberler ile gönderilen âyetleri kapsar. Buna göre Muhammed (sallallâhu aleyhi

462 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 16-17.
463 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 412.

ve sellem)'in nübüvvetine delil teşkil eden her bir husus bir burhandır. Yüce Allah da: *"İşte bunlar Rabbin tarafından iki burhandır."* buyurmaktadır. Cennete yahudi ya da hristiyan olandan başkası girmeyecektir diyen kimselere de: *"De ki: Burhanınızı getirin"* buyurmuştur.][464]

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّٓي أَطَّلِعُ إِلٰى إِلٰهِ مُوسٰى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾

38. "Firavun dedi ki: "Ey ileri gelenler sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum. Artık ey Haman benim için çamura ateş yak. Bana yüksek bir kule yap olur ki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım. Hem ben onu kesinlikle yalancılardan sayıyorum."

Tefsiri:

[Sonra firavunun Mûsâ'nın öldürülmesini istediğini ve: *"O da gitsin Rabbini çağırsın"* (Mü'min, 26) dediğini haber vermektedir. İşte bu onun Mûsâ'nın Rabbini kabul etmediğine dikkat çekmektedir. Bundan ötürü ifadenin sonunda: *"Sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum."* demiştir. Bu da âlemlerin ilahını açıktan açığa bir inkârdır. İşte bu ilk sözdür.][465]

اُسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّٓي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَٓا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فٖٓي اٰبَٓائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبّٖٓي أَعْلَمُ بِمَنْ

464 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 80.
465 Câmiu'l-Mesâil, I, 211.

جَآءَ بِالْهُدَى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ
﴿٣٧﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَآ أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ
لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلٰهِ مُوسٰى
وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ
فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ
إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً
وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾

32.“ Elini yakana sok. Hastalıksız, bembeyaz çıkacaktır ve ürkmeden dolayı koltuğunun altına koy. İşte bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki burhandır. Çünkü onlar fâsık bir kavimdirler.

33. Dedi ki: “Rabbim ben onlardan bir kişi öldürmüştüm de beni öldürmelerinden korkarım.

34. Kardeşim Harun'un ise onun dili benden fasihtir, onu bana yardımcı olarak gönder ki beni tasdik etsin çünkü ben beni yalanlamalarından korkuyorum.

35. Buyurdu ki: “Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki âyetlerimiz sayesinde size ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galiplersiniz.

36. Mûsâ onlara apaçık âyetlerimizle gelince dediler ki: “Bu ancak düzmece bir büyüdür. Biz önceki atalarımız arasında da böylesini işitmemişiz.

37. Mûsâ dedi ki: “Rabbim kimin nezdinden hidâyet geldiğini ve yurdun akıbetinin de kimin olacağını bilir. Doğrusu zulmedenler kurtulamazlar.

38. Firavun dedi ki: “Ey ileri gelenler sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum. Artık ey Haman benim için çamura ateş yak. Bana yüksek bir kule yap olur ki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım. Hem ben onu kesinlikle yalancılardan sayıyorum.

39. O da, orduları da o arzda haksız yere büyüklendiler ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40. Bunun üzerine onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Zalimlerin akıbetinin nasıl olduğuna bir bak!

41. Biz onları ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet gününde ise onlara yardım olunmaz.

42. Bu dünyada da arkalarına bir lanet taktık, kıyamet gününde de onlar çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın Kasas Sûresi'nde: *"İşte bunlar firavuna ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki burhandır. Çünkü onlar fâsık bir kavimdirler."* (Âyet 32) buyruğundan itibaren: *"Bu dünyada da arkalarına bir lanet taktık kıyamet gününde de onlar çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklardır."* (Âyet 42) buyruklarına kadar olan bu âyetlerde şanı yüce Allah onu firavuna ve firavunun kavmine gönderdiğini, onların fâsık bir kavim olduklarını haber verdiği gibi yine onların: *"Bu ancak düzmece bir büyüdür."* (Âyet 36) dediklerini, firavunun da: *"Ey ileri gelenler! Sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum."* (Âyet 38) dediğini, sonra Mûsâ'nın ilahına çıkmak için yüksek bir kule yapılmasını emrettiğini, Mûsâ'nın yalan söylediğini zannettiğini haber verdiği gibi firavunun ve askerlerinin büyüklük tasladıklarını ve Allah'a döndürülmeyeceklerini zannettiklerini de haber vermektedir. Allah'ın firavunu ve askerlerini alıp onları denize attıklarını da bildirmektedir. İşte zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak. Onları nasıl cehenneme çağıran önderler kıldığına ve kıyamet gününde onlara yardım edilemeyeceğine, dünya hayatında arkalarına bir lanet taktığı gibi kıyamet günün de onların çirkinleştirilmişlerden olacaklarına ibretle bak.

İşte bu buyruklar firavunun fâsıklardan, Mûsâ'yı yalanlayanlardan, zalimlerden cehenneme davet eden suda boğulmalarından sonra dünyada lanetlenen ahiret yurdunda da çirkinleştirilecek kimselerden olacakları hususunda açık bir delildir.

Yine bu buyruk, firavunun suda boğulmasından sonra da lanetlenmiş olduğu hususunda ayrıca ahirette de çirkinleştirilmiş ve kendisine yardım edilmeyen bir kişi olacağına dair de bir nastır. Bu azabın en ileri derecede olduğuna dair de bir haberdir. Ayrıca buyruk Mü'min Sûresi'ndeki ikince yere de uygundur. Bahsettiğimiz bu ikinci yer: *"Sonunda Allah kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu onu, Firavun hanedanını ise kötü azap kuşattı. Ateştir o! Onlar sabah*

akşam ona arzolunurlar. Kıyametin kopacağı günde: "Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun" (denilecek)." (Mü'min, 45-46) buyruklarıdır. İşte bu buyruk firavun ve onun kavmi hakkında bir haber vermektedir. Berzah âleminde kötü azabın onları çepe çevre kuşattığını, kıyamet gününde en çetin azaba gireceklerini bildirmektedir. İşte bu âyet-i kerime ilim adamlarının berzahtaki azaba dair gösterdikleri delillerden birisidir.

Ama bu cahillerin şüpheye düşmeleri şundan dolayıdır: Onlar "firavun hanedanı" ifadesini işittikleri vakit firavunun onların dışında olduğunu zannettiler. Bu ise sözleri yerlerinden oynatıp tahrif etmektir. Bilakis firavun da Kur'ân'ı bilen ilim ehli ile dil bilginleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı olmaksızın "firavun hanedanı"nın kapsamı içerisindedir. Bu da bir kaç bakımdan açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bunlardan biri şudur: Kitap ve sünnetteki "filanın âli" lafzının kapsamına o şahıs da girer. Yüce Allah'ın İbrahim (aleyhisselâm)'a misafir olan melekler hakkındaki: *"Gerçekten biz günahkâr bir kavme gönderildik" dediler. "Lut ailesi bunlardan müstesnâdır. Biz onların hepsini mutlaka kurtarıcılarız. Yalnız karısı müstesnâ."* (Hicr, 58-60) buyurduktan sonra: *"Nihâyet elçiler Lut ailesine geldikleri vakit."* (Hicr, 61) buyurmaktadır ki bu da Lut'a geldiler demektir. *"Muhakkak siz tanımadığımız kimselersiniz dedi."* (Hicr, 62) Yine yüce Allah'ın: *"Biz üzerlerine ufak taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Lut'un ailesi müstesna onları seher vaktinde kurtardık."* (Kamer, 34) buyruğu da böyledir. Bundan sonra da: *"Andolsun Firavun (ve hanedanına) uyarıp korkutanlar gelmişti. Ayetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları muktedir ve her şeye galip gelenin yakalayışı ile alıverdik."* (Kamer, 41-42) buyurmaktadır.

Bilindiği üzere Lut da bu yerlerde "Lut'un ailesi, Lut hanedanı: Âlu Lut"un içerisindedir. Aynı şekilde firavun da azab ile yakalanmış yalancı firavun hanedanı: âli firavune dahildir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da bu kabildendir: "(اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آل مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ): Allah'ım, İbrahim âline salat eylediğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de salat eyle, deyiniz" buyruğu da onun: "Âli İbrahim'i mübarek kıldığın gibi"[466] buyruğu da böyledir. İbrahim bunun kapsamına girer. Allah Rasûlü'nün Hasan (radıyallâhu anh)'a: "Muhakkak sadaka Muhammed'in ailesine (âlu Muhammed'e) helal değildir."[467] buyruğu da böyledir.

466 Buhârî, 6357; Müslim, 406.
467 Buhârî, 1485; Müslim, 1069.

Sahih'te Abdullah b. Ebu Evfa'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Zekat vermeleri gerekenler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir zekat getirdikleri vakit o da onlara dua ederdi. Babam da bir sadaka/zekat getirince O: "Allah'ım! Ebu Evfa ailesine/âline salat eyle, rahmet buyur" diye dua etti.[468]

Ebu Evfa ise sadakayı getiren kişi idi.

Bu ismin bir benzeri de "ehl-i beyt" adıdır. Çünkü kişinin kendisi de ehl-i beyti arasına dahildir. Meleklerin: *"Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun ey ehl-i beyt/hane halkı."* (Hud, 73) sözleri de bunun gibidir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de: "Selman bizdendir, ehl-i beyttendir" buyruğu da böyledir. Yüce Allah'ın: *"Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* (Ahzâb, 33) buyruğu da böyledir. Çünkü kişinin âli sonunda ona bağlı olan ona ulaşan kimseler demektir. Kendisi de kendisine ulaşan kimselerdir. Ehl-i beyti ise ona akraba olan kimse demektir. O da kendi ehl-i beytinin akrabalarından birisidir.

Böylelikle kendi lehlerine bir delil olduğunu sandıkları âyet-i kerimenin aslında firavunun berzahda ve kıyamet gününde diğer hanedanı ile birlikte azaplandırıldığı hususunda onların aleyhine bir delil olduğu açıkça görülmektedir. Buna şu husus da açıklık getirmektedir: Kıssanın tamamında hitap firavuna ve kavmine dair haber vermek bağlamındadır. Yüce Allah: *"Andolsun Biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir belge ile gönderdik; Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Onlar: "Çok yalancı bir sihirbaz bu" dediler."* (Mü'min, 23-24) buyruğundan itibaren *"Firavun dedi ki: "Ben size ancak gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan başkasına da iletmiyorum."* (Mümin, 29) buyruğuna, ondan sonra *"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, benim için yüksek bir köşk yap, belki o yollara ulaşırım; Göklerin yollarına, sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım."* (Mü'min, 36-37) buyruğuna; *"Firavun hanedanını ise kötü azap kuşattı. Ateştir o! Onlar sabah akşam ona arzolunurlar."* (Mü'min, 45-46) ve: *"O büyüklük taslayanlar: "Muhakkak biz hepimiz bunun içindeyiz. Şüphesiz Allah kulları arasında hüküm vermiş bulunuyor." diyecekler."* (Mü'min, 48) buyruğuna kadar böyledir. Yüce Allah burada: *"Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun."* (Mü'min, 46) buyruğunun akabinde cehennemdeki tartışmalarını ve güçsüz kimselerin büyüklük taslayanlara söylediklerini, büyüklük taslayanların da güçsüz kimselere: *"Muhakkak biz hepimiz bunun içindeyiz."* (Âyet 48) dediklerini haber vermektedir. Bilindiği üzere firavun kendisi büyüklük taslayanların başıdır. Kavmini hafife

468 Kaynakları daha önce gösterildi.

aldığı için kendisine itaat ettikleri kişi de odur. Hiç bir kimse de firavunun büyüklendiği kadar büyüklenmiş değildir. Bu sebeple bütün kavmi arasında böyle bir niteliği ve böyle bir hükmü en çok hak eden kişi odur.][469]

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولٰى بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

43. "Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik. Olur ki öğüt alırlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın Tevrat'ı indirmeden önceki sünneti şu idi: Nebilerden birisi yalanlanacak olursa Allah kendi tarafından bir azap ile onun düşmanlarından intikam alırdı. Nuh kavmini suda boğarak helak etmesi, Hud kavmini şiddetli esen ıslıklı rüzgârla, Salih kavmini çığlık ile, Şuayb kavmini azabı içinde taşıyan bulut ile, Lut kavmini atılan taşlarla, firavun kavmini de denizde boğulmakla helak etmesi buna örnektir. Yüce Allah da: *"Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik. Olur ki öğüt alırlar."* (Âyet 43) buyurmaktadır. Tevrat'ı indirince kitap ehline cihad etmelerini emretti. Kimileri bu emri yerine getirmedi, kimileri de itaat etti. Böylelikle risaletten maksat ancak ilim ve kudret ile hâsıl olabilecek bir hâle geldi. Nitekim yüce Allah: *"O Rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile –onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir. Şahit olarak Allah yeter."* (Fetih, 28) buyurmaktadır.][470]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik. Olur ki öğüt alırlar."* (Âyet 43) buyurmaktadır. O daha önce firavun, Şuayb, Lut, Ad, Semud kavimlerini ve başkalarını helak etmişti. Kâfirleri müminlerin cihadı ile helak etmemişti. Mûsâ sözü edilen peygamberlerden daha faziletli olduğundan aynı şekilde Muhammed de böyle olup her ikisi de iki büyük kitap ile gönderilmiş olduklarından -yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir rasûl gönderdik."* (Müzzemmil, 15); *"Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi? Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi?"* (Âyet 48) buyruğundan: *"De ki: Eğer siz doğru söyle-*

469 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 280-283.
470 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 100-102.

yenler iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım." (Kasas, 49) buyruklarında görüldüğü gibi- ve Allah bu iki rasûle de din uğrunda cihad etmeyi emretti. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriati de en mükemmel şeriat olduğundan ötürü onun ümmeti arasındaki cihad diğer ümmetlere göre daha büyük bir yere sahip olmuştur.

Yüce Allah: *"Savaş, hoşunuza gitmediği halde üzerinize farz olarak yazıldı. Bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur. Sevdiğiniz bir şey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz."* (Bakara, 216); *"Eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı, fakat kiminizi kiminizle sınamak için (cihadı emretti.)"* (Muhammed, 4) ve münafıklara da: *"Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahud bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz."* (Tevbe, 52) buyurmaktadır.][471]

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَآ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولٰى بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ
إِلٰى مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّآ أَنْشَأْنَا قُرُونًا
فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا
وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً
مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَآ أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

43. "Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik. Olur ki öğüt alırlar.

44. Biz Mûsâ'ya o buyruğu vahyettiğimizde sen batı tarafında değildin. Sen hazır bulunanlardan da değildin.

45. Fakat Biz çeşitli nesiller yarattık da onların ömürleri uzadıkça uzadı ve sen Medyenliler arasında kalan değildin ki âyetlerimizi onlara okuyasın, fakat (seni peygamber olarak) gönderenler gerçekten bizleriz.

46. Biz seslendiğimizde sen Tur tarafında da değildin, fakat senden önce kendilerine hiçbir nezir gelmemiş bir kavmi inzar edesin diye Rabbinden bir rahmet olmak üzere (gönderildin). Umulur ki öğüt alırlar."

471 Câmiu'l-Mesâil, II, 336-337.

Tefsiri:

Yüce Allah onun gayb olan bu hususlara tanık olmadığını, bunlar olurken orada hazır bulunmadığını dile getirmektedir. Bununla insanlara onun tanık olmadığı ve insanların verdikleri haberler ile de bilmediği gaybi haberleri kavminin de bunları bilmediklerine ve onun da kavminden başkası ile oturup kalkmadığına, onun durumunu bilen herkesin artık onun bu kabilden bir şey öğrenmemiş olduğunu bildiğine, kitap ehlinden olsun kitap ehlinden bilgi aktaranlardan olsun bir şey öğrenmemiş olduğuna dikkat çekmektedir.][472]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Biz Mûsâ'ya o buyruğu vahyettiğimizde sen batı tarafında değildin. Sen hazır bulunanlardan da değildin. Fakat Biz çeşitli nesiller yarattık da onların ömürleri uzadıkça uzadı ve sen Medyenliler arasında kalan değildin ki âyetlerimizi onlara okuyasın, fakat (seni peygamber olarak) gönderenler gerçekten bizleriz. Biz seslendiğimizde sen Tur tarafında da değildin, fakat senden önce kendilerine hiçbir nezir gelmemiş bir kavmi inzar edesin diye Rabbinden bir rahmet olmak üzere (gönderildin)."* (Âyet 44-46) buyurmaktadır. Kişi bu gibi hususları ya bizzat tanık olarak yahut ona verilen bir haber yolu ile bilebilir. Yüce Allah: *"Onların yanında değildin."* buyruğu ile sen bunu ancak bizim sana haber vermemiz, sana vahiy göndermemiz ve bunu sana bildirmemiz ile bildiğine dikkat çekmektedir. Çünkü onu tanıyan herkes onun bu bilgileri hiçbir insandan dinlememiş olduğunu, kendisinin de kavminin de bunları bilmediklerini çok iyi biliyordu.][473]

Araplar Mekke'ye hep hacca geldiler, Mesih (aleyhisselâm) döneminden itibaren Arapların elinde Arapça Tevrat da İncil de hiç bulunmadı. Hatta Mekke'de Tevrat da İncil de ister Arapçaya çevrilmiş olsun ister çevrilmemiş olsun yoktu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) gelmemiş bir kavmi uyarasın diye."* buyurmaktadır.][474]

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَآ أُوتِيَ مِثْلَ مَآ أُوتِيَ مُوسٰى أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ أُوتِيَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوٓا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

472 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 121.
473 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 334.
474 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 82.

48. "Ama onlara nezdimizden hak gelince: "Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? "İki sihir birbirlerine yardım etti" dediler ve yine dediler ki: "Biz onların hepsini inkâr edenleriz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ama onlara nezdimizden hak gelince: "Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? "İki sihir birbirlerine yardım etti" dediler.* "Yani Mûsâ ve Muhammed birbirlerine yardımcı oldu. Çünkü diğer kıraatte de[475] "(ساحران تظاهرا): İki sihirbaz birbirine yardım etti" denilmektedir. Kasıt Kur'ân-ı Kerim ve Tevrat'tır.][476]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Ama onlara nezdimizden hak gelince: "Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? "İki sihir birbirlerine yardım etti" dediler."* gibi buyruklarda Tevrat'ı ve Kur'ân'ı bir arada sözkonusu etmektedir. Burada kasıt Tevrat ile Kur'ân'dır. Bir diğer kıraatte ise (ساحران تظاهرا): İki sihirbaz birbirine yardım etti, şeklindedir ki kastedilenler Muhammed ve Mûsâ'dır.][477]

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللهِ هُوَ أَهْدٰى مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾

49. "De ki: "Eğer siz doğru söyleyenlerden iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."

Tefsiri:

[Zebur Tevrat'ın şeriatına tabidir. İncil de aynı şekilde Tevrat'ın bir dalıdır. Bağımsız (şeriat olarak) sadece Tevrat ve Kur'ân inmiştir. Nitekim yüce Allah:

475 Zâdu'l-Mesîr, VI; 227.

476 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 44. [Merhum İbn Teymiyye'den yapılan buradaki iktibasta kıraatlerle ilgili açıklamasında takdim ve tehir bulunmaktadır. Kıraatlere dair sırasına uygun ve doğru açıklama -bundan sonraki alıntıda görüleceği gibi- "iki sihir" anlamındaki kıraatte kasıt Tevrat ve Kur'ân, "iki sihirbaz" anlamıdaki kıraate göre kasıt ise Mûsâ ve Muhammed (aleyhimesselâm) dır. (Çeviren)]

477 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 118-119.

"De ki: "Eğer siz doğru söyleyenlerden iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım." (Âyet 49) buyurmaktadır. Bundan dolayı şanı yüce Allah şu buyruklarında olduğu gibi Tevrat ile Kur'ân'ı bir arada sözkonusu eder: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ... kitabı kim indirdi? Bu ise (sana) indirdiğimiz bir kitaptır. Mübarektir. Kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır."* (En'am. 91-92) ve: *"Böyle bir kimse, Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şâhid takip eden, daha önce Mûsâ'nın bir önder ve rahmet olan kitabı (ile tasdik edilmiş) bulunan kimse gibi midir? (Hayır) böyle olanlar ona iman ederler. Artık bu gruplardan kim onu tanımazsa bilsin ki ona va'dedilen yer ateştir."* (Hud. 17)

Said b. Cübeyr ve başkaları dedi ki: Ahzâb bütün din mensuplarıdır. Bu da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunun tasdikidir: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki bu ümmetten ister yahudi ister hristiyan olup beni işitir de sonra bana iman etmeyecek olursa mutlaka cehenneme girer." Sonra da şu: *"Artık bu Ahzâbdan/gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki ona vadedilen yer ateştir."* (Hud. 17) buyruğunu okudu. Cinler de: *"Kavmimiz gerçekten biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş bir kitap dinledik."* (Ahkâf, 30) demişlerdi.

Necaşi de Kur'ân-ı Kerim'i dinledikten sonra: "Şüphesiz bunun ile Mûsâ'nın getirdikleri aynı aydınlık kaynağından gelmektedir" demişti.[478]

[Şanı yüce Allah Tevrat'dan ve Kur'ân'dan daha çok hidâyete ileten bir kitap indirmemiş olduğunu beyan buyurarak: *"Onlara nezdimizden hak gelince dediler ki: Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi? Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? İki sihir"* -iki sihirbaz diye de okunmuştur- *"birbirine yardım etti dediler. Ve yine dediler ki: Biz onların hepsini inkâr edenleriz. De ki: Eğer siz doğru söyleyenler iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."* (Âyet 48-49) buyurmaktadır.][479]

فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ
هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

478 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 351-353.
479 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 351.

50. "Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar ancak hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki? Muhakkak Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez."

Tefsiri:

[Hevâlar nefsin bilgisizce istediği şeylerdir. Buna göre bir maslahat olduğunu kendisine gösterecek bir bilgisi olmaksızın nefsinin istediği her bir işi yapan herkes kendi hevâsına uyan birisi demektir. Ahirette Allah nezdinde kulun maslahatına olan şeyi bilmek ise peygamberlerin getirdiklerini bilmek demektir. İşte yüce Allah: *"Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar ancak hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"* (Âyet 50) buyurmaktadır.][480]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyan kimseden daha sapık kim olabilir?"* buyurmaktadır. Ömer b. Abdülaziz dedi ki: Sen hevâsına uygun düştüğü zaman hakka uyan, hevâsına aykırı düştüğü zaman ona muhalefet eden kimselerden olma. Bu durumda sen uyduğun haktan ötürü de sevap almazsın, hakka muhalefetinden dolayı da cezalandırılırsın. Durum gerçekten onun dediği gibidir. Çünkü kişi her iki durumda da Allah için bir iş yapmayıp sadece hevâsına uymak maksadını gözetmiştir.][481]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"* Çünkü hevânın temeli nefsin sevmesi ve buna bağlı olarak onun buğzetmesidir. Nefiste var olan sevgi ve buğzun kendisi demek olan nefsin hevâsından ötürü kul kınanmaz. Çünkü bu onun elinde olan bir şey değildir. O ancak hevâsına uyduğundan dolayı kınanır. Nitekim yüce Allah: *"Ey Davud! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet. Sakın hevâya uyma. O taktirde seni Allah'ın yolundan saptırır."* (Sâd. 26) buyurmaktadır.

Yüce Allah da: *"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"* buyurmaktadır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Üç husus kurtarıcıdır. Gizlide ve açıkta Allah'tan korkmak, fakirken ve zenginken iktisatlı olmayı/

480 Minhâcü's-Sünne. V. 330.
481 Câmiu'l-Mesâil. II. 103.

orta yollu harcamayı elden bırakmamak, kızgın ve öfkeli iken hak sözü söylemektir. Üç husus da helak edicidir. Bunlar kendisine itaat olunan cimrilik, arkasından gidilen hevâ ve kişinin kendi kendisini beğenmesidir."[482]

Sevgi ve buğz sevilen ve buğzedilen şeyin varlığı halinde arkasından bir zevk, bir vecd ve bir irade de ve bunun dışında başka şeyler de ortaya çıkar. Her kim Allah'ın ve Rasûlünün emri olmadan bunun arkasından giderse o kişi Allah'tan gelen bir hidâyet olmadan hevâsına uyan kimselerden olur. Hatta onun durumu kendi hevâsını ilahı edininceye kadar dahi sürüp gidebilir.

Dini hususlarda hevânın arkasından gitmek arzu edilen hususlarda hevâların arkasından gitmekten daha büyüktür. Çünkü birincisi kitap ehli ve müşrikler arasından kâfir olanların durumudur. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar ancak hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki? Muhakkak Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez."* (Âyet 50); *"Size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ... hayır zulmedenler bilgisizce hevâlarına uydular."* (Rûm. 28-29); *"Halbuki o size -kaçınılmaz olarak kendisine ihtiyaç duyduklarınızı müstesna kılarak- neyi haram kıldığını ayrı ayrı açıklamıştır. Gerçekten birçok kimseler bilgisizce hevâlarıyla (başkalarını) saptırıyorlar."* (En'am. 119); *"Ey kitap ehli dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan önce sapıklığa düşmüş birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ (ve heves)lerine uymayın."* (Maide. 77): *"Yahûdîler de hristiyanlar da sen onların dinlerine uymadıkça asla senden hoşnut olmazlar. De ki: "Allah'ın hidâyeti (var ya) işte doğru yol ancak odur" de. Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların heveslerine uyacak olursan, Allah(ın azabın)a karşı seni koruyacak hiç bir dostun ve hiç bir yardımcın olmaz."* (Bakara. 120). Bir başka âyet-i kerimede de: *"Andolsun ki sen, kendilerine kitap verilenlere her türlü âyeti (mûcize ve delilleri) getirsen bile onlar yine senin kıblene uymazlar, sen de onların kıblelerine uyacak değilsin. Esasen onlar da biri diğerinin kıblesine uymaz. Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâ (ve heves)lerine uyarsan, o zaman muhakkak zulmedenlerden olursun."* (Bakara, 145 ve: *"Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet, onların hevâlarına da uyma."* (Maide. 49) buyurmaktadır.

482 Bezzar. 81: el-Ukayli. ed-Duafa. 352: Ebu Nuaym. Hilyetü'l-Evliya. II. 343. VI. 268-269. III. 219. Hadis rivâyet yolları (nın çokluğu sebebiyle) hasendir.

Bundan dolayı alimlere, abidlere mensup olanlar arasından kitabın ve sünnetin gereğinin dışına çıkan kimseler hevâ ehlinden kabul edilir. Nitekim selef de bu gibi kimselere hevâların ehli adını verirlerdi. Çünkü ilme uymayan herkes kendi hevâsına uymuş olur. Dini bilmek de ancak Allah'ın Rasûlü ile göndermiş olduğu Allah'ın hidâyeti ile mümkündür.

Bu sebeple şanı yüce Allah bir yerde: *"Gerçekten birçok kimseler bilgisizce hevâlarıyla (başkalarını) saptırıyorlar."* (En'am, 119) ve bir başka yerde de: *"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir?"* buyurmaktadır.][483]

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾

52. "Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar.

53. Onlara okunduğunda da dediler ki: "Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik."

Tefsiri:

[İbn İshak dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de iken onun yanına hristiyanlardan yirmi ya da ona yakın bir kişi Habeşistan'da durumu ortaya çıkınca geldiler. Onun bir meclisde olduğunu gördüler. Onunla konuştular, ona sorular sordular. Kureyş'ten bazı adamlar da kendi meclislerinde bulunuyorlardı. Onlar istediklerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorup bitirince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları Allah'a çağırdı ve onlara Kur'ân'ı okudu. Onlar bunu dinleyince gözlerinden yaşlar aktı. Sonra onun çağrısını kabul edip ona iman ettiler, onu tasdik ettiler. Kendi kitaplarında onun durumu ile ilgili anlatılan niteliklerin onda olduğunu görüp bildiler. Yanından kalkıp gittiklerinde Ebu Cehil Kureyş'ten birkaç kişi ile birlikte karşılarına çıkarak: Sizin gibi kafileyi Allah hüsrana uğratsın. Sizin dininize mensup olup sizi gönderip geride kalanlar kendileri için durumu araştırmanız ve adamın haberini kendilerine getirmeniz için gönderdiler. Fakat sizler onun yanında oturmakla birlikte derhal dininizden ayrıldınız ve size söylediği şeyleri doğru kabul ettiniz. Sizden daha ahmak bir kafile bilmiyoruz dediler ya da buna benzer sözler söylediler. Bu kafiledekiler

483 el-İstikame, II, 221-225.

de onlara: "Selâm sizlere. Biz sizinle cahilce konuşmaya gelmedik. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizindir" dediler.[484] Yüce Allah'ın: *"Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar. Onlara okunduğunda da dediler ki: "Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik."* (Âyet 52-53) buyruklarının onlar hakkında indiği söylenir.][485]

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ أُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَآ أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

52. "Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar.

53. Onlara okunduğunda da dediler ki: "Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik.

54. İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir. Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.

55. Boş söz işittiklerinde de ondan yüz çevirirler ve derler ki: "Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Selâm olsun sizlere, bizim cahillerle işimiz yok."

Tefsiri:

[Mekke'de iken kitap ehli hristiyanlardan ona bir grup gelip kendisine iman ettiler. Bunun üzerine müşrikler onlara eziyetler ettiler. Onlar ise sabredip eziyetlerine katlandılar. Yüce Allah da haklarında: *"Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar. Onlara okunduğunda da dediler ki: "Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik." İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere ve-*

484 İbn Hişam. Siyre. II. 368.
485 el-Cevâbu's-Sahih. V. 180-181.

rilir. Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler. Boş söz işittiklerinde de ondan yüz çevirirler ve derler ki: "Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Selâm olsun sizlere, bizim cahillerle işimiz yok." (Âyet 52-55) buyruklarını indirdi.

Beyhaki Delailü'l-Nübuvve ve A'lamu'l-Risale adlı kitabında şöyle bir rivâyet nakletmektedir:[486]

Bize Hafız Ebu Abdullah bildirdi, bize Ebu'l Abbas Muhammed b. Yakub bildirdi, bize Ahmed b. Abdülcebbar bildirdi, bize Yunus İbn İshak'dan şöyle dediğini bildirdi: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -henüz o Mekke'de iken- yirmi adam ya da ona yakın sayıda hristiyan kişi onun peygamber olduğu haberi yayıldığı zaman Habeşistan'dan gelmişler ve onu mecliste bulmuş, onunla konuşmuş, ona sorular sormuşlardı. Kureyş'ten bazı kimseler de Kâbe'nin etrafındaki meclislerinde bulunuyorlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e istedikleri soruları sorup bitirince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları Allah'a çağırdı ve onlara Kur'ân-ı Kerim okudu. Onlar okunan Kur'ân'ı dinleyince gözlerinden yaşlar aktı. Sonra onun çağrısını kabul ettiler, ona iman ettiler. Onu doğruladılar ve kendi kitaplarında onun durumu ile ilgili niteliklerinden hareketle onu bilip tanıdılar. Yanından kalkıp gittikleri vakit Ebu Cehil Kureyş'ten birkaç kişi ile birlikte karşılarına çıkarak dedi ki: Allah sizin gibi bir kafileye hayır vermesin. Geride bıraktığınız dininizin mensubu olan kimseler sizleri kendileri adına durumu incelemek üzere gönderip bu adama dair haberi kendilerine götürmenizi istemişlerdi. Fakat siz daha onun yanında oturmadan hemen dininizden ayrıldınız ve size söylediklerini doğru kabul ettiniz. Biz sizden daha ahmak bir kafile bilmiyoruz. Ya da buna benzer sözler söyledi. Onlar: Selâm size. Biz de sizin gibi cahilce konuşmayız. Bizim amelimiz bizim sizin ameliniz sizin olsun. Biz kendimiz için hayırlı olanı gördüğümüz yerde yapmaktan geri kalmayız dediler. Denildiğine göre -Allah en iyi bilendir- şu: *"Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar."* (Âyet 52) buyruğundan itibaren: *"Bizim cahillerle işimiz yok."* (Âyet 55)'e kadar âyetler bunlar hakkında inmiştir.][487]

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

56. "Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğine hidâyet verir ve o hidâyet bulanları daha iyi bilir."

486 Delailü'l-Nübuvve, II, 76-77.
487 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 266-269.

Tefsiri:

[Ebu Talib hakkında da buyruk indirerek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğine hidâyet verir."* buyurdu. Ayrıca bunu Müslim de Ebu Hureyre'den naklettiği bir hadis olarak rivâyet etmiş ve bu hadiste şunları da söylemiştir: Ebu Talib dedi ki: Eğer Kureyş beni ayıplayıp: Onu buna iten tahammülsüzlüğü oldu demeyecek olsaydı ben de bu sözü söyleyerek senin gönlünü rahat ettirirdim demesi üzerine yüce Allah da: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğine hidâyet verir."* buyruğunu indirdi.[488]][489]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ve muhakkak ki sen dosdoğru yola iletirsin."* (Şura. 52) buyruğu ve: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin."* (Âyet 56) buyruğu ile birlikte ele alınmasına gelince: Müslümanlar ittifakla o sözkonusu olmadığı belirtilen hidâyet ile onun gerçekleştirmesi sözkonusu edilen hidâyetin kendisi değildir. Bu hususta ehl-i sünnet ve kaderiye arasında hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Onun yaptığı belirtilen hidâyet davet ve beyandır. Onun sevdikleri de sevmedikleri de bu hususta ortaktırlar. Çünkü tebliğ onun görevidir. Esasen o tebliği en açık şekilde yapmıştır. Ömrünün sonunda Veda Haccı'nda: "Tebliğ ettim mi Allah'ım" buyurmuş, ashab: Evet diye cevap vermiş O'da: "Şahit ol Allah'ım" buyurmuştu.

Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Semud kavmine gelince, Biz onlara hidâyet verdik."* (Fussilet. 17) buyruğu ile: *"Bizi insanlar mı hidâyete erdirecek."* (Teğabün. 6) ve: *"Esasen her bir topluluğun bir yol göstericisi/hidâyete ileteni olmuştur."* (Rad. 7) buyruklarının bir benzeridir. Çünkü buradaki hidâyet sözü ile ilmiyle emriyle nehyiyle teşvik ve korkutması ile delil olma ve doğruyu gösterip irşad etme hidâyetidir. Hidâyetin kalpte yer etmesine gelince, sünnileriyle kaderiyecileriyle, müslümanların ittifakıyla kimsenin gücünün yetebileceği bir şey değildir. Çünkü hiçbir kimse kalpleri hidâyete iletip orada hidâyeti yaratma gücüne sahip değildir Allah'tan başka. Ehl-i sünnet de şöyle derler: Kalpteki hidâyete Allah'tan başkasının gücü yetmez. Fakat kul onun esbabını elde edebilecek kudrete sahiptir. Yüce Allah'ın: *"Bizi dosdoğru yola ilet."* (Fatiha. 6) buyruğu ile ondan istenen de budur. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin."* (Âyet 56) buyruğu ile: *"Onların hidâyete ermeleri için (ne kadar) hırs göstersen de şüphesiz Allah dalalette bırakmayı dilediği kimseye hidâyet vermez."* (Nahl, 37)

488 Müslim. 25.
489 Minhâcü's-Sünne. IV. 352.

buyruğu ile: *"Onların hidâyete ermesi senin üzerine bir borç değildir. Fakat Allah dilediği kimseye hidâyet verir."* (Bakara, 272) buyrukları ile de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yapamayacağı hidâyet sözkonusu edilmektedir.][490]

وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَاۜ أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا
اٰمِنًا يُجْبٰى إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

57. "Seninle birlikte hidâyete uyarsak hemen yerimizden çıkarılırız, dediler. Biz onları tarafımızdan bir rızık olmak üzere her şeyin mahsullerinin toplandığı güven dolu bir Haremde yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Biz onları tarafımızdan bir rızık olmak üzere her şeyin mahsullerinin toplandığı güven dolu bir haremde yerleştirmedik mi?"* buyruğuna gelince; cahiliye döneminde harem bölgesi dışında birbirlerini öldürüyorlardı. Fakat harem bölgesine girip yahut da bir adam babasının katilini orada görecek olsa bile onu rahatsız etmezdi. Bu da yüce Allah'ın orada var etmiş olduğu âyetlerden/mucizelerden birisidir. Nitekim yüce Allah: *"Orada apaçık âyetler ve İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren güven bulur."* (Âl-i İmrân, 97) buyurmaktadır. İslâm ise oranın saygınlığını daha da artırmıştır.][491]

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَاۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ
بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًاۜ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

58. "Biz geçimlerinde şımarmış nice ülkeleri helâk ettik. İşte onlardan sonra –çok kısa bir süre dışında- kimsenin oturmadığı meskenleri. Mirasçı olanlar biz olduk biz."

Tefsiri:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Geçimlerinde şımarmış nice ülkeler"* buyruğudur ki yani geçimin bizzat kendisinde şımarık hal almış demektir.][492]

490 el-İstiğase, 223-224.
491 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 343.
492 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 570.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ
حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا
إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ
فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ
يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾

62. "Onlara sesleneceği o günde: İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede? diyecektir.

63. Aleyhlerine söz hak olanlar: Rabbimiz, işte azdırdığımız kimseler bunlardır. Biz azdığımız gibi onları da azdırdık. Biz sana onlardan uzak olduğumuzu bildiriyoruz. Onlar bize ibadet etmiyorlardı, diyecekler.

64. Ve onlara: Ortaklarınızı çağırın, denilecek. Bunun üzerine onları çağırırlar da kendilerine cevap vermezler. Üstelik azabı da görürler. Keşke hidâyet bulmuş olsalardı.

65. O gün onları çağırıp: Peygamberlere ne (şekilde) cevap verdiniz? buyuracak."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Kasas Sûresi'nde: *"Onlara sesleneceği o günde şöyle diyecektir: İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede? Aleyhlerine söz hak olanlar diyecekler ki ... peygamberlere ne (şekilde) cevap verdiniz?"* (Âyet 62-65) buyruklarında öncelikle tevhidi gerçekleştirmek için onlara seslenileceğini zikretmektedir. Sonra onlara peygamberlere ne şekilde cevap verdiklerine dair nida edileceğini belirttikten sonra ayrıca kendilerine ibadet edilenlerin ibadet edenlerden uzaklaşışlarını da zikretmekte. arkasından: *"Onlara sesleneceği o günde: İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede? diyecektir."* (Âyet 62) buyruğundan itibaren *"iftira edegeldikleri şeyler de önlerinden kaybolup gidecektir"* (Âyet 75) buyurmaktadır. Orada müşriklerin tevhidi itiraf edeceklerini zikrederken burada da kendilerine ibadet edilenlerin itirafı sözkonusu edilmektedir.][493]

[Yüce Allah: *"Onlara sesleneceği o günde şöyle diyecektir: İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?"* (Âyet 62); *"Yalan ve iftira ederek Allah'tan başka ilahları mı istiyorsunuz?"* (Sâffât, 86); *"Muhakkak Allah yalan söyleyen kâfir olan hiçbir*

493 er-Raddu Ala'l-Ahnâî, 201-202.

kimseye hidâyet vermez." (Zümer. 3); *"Şüphesiz ki buzağıyı ilah edinenler ..."* (A'raf. 152) buyrukları ile ilgili olarak Ebu Kılabe dedi ki:[494] Bu kıyamet gününe kadar bu ümmet arasından gelecek her bir bid'atçi içindir. Her kim şirke daha yakın ise o da yalancılığa daha yakındır. Hevâ ehli taifelerinin en yalancısı ve şirkleri en büyük olan rafiziler gibi.][495]

[*"Ve onlara: Ortaklarınızı çağırın, denilecek. Bunun üzerine onları çağırırlar da kendilerine cevap vermezler. Üstelik azabı da görürler. Keşke hidâyet bulmuş olsalardı."* (Âyet 64) Yüce Allah'ın: *"Ve onlara: Ortaklarınızı çağırın denilecek."* buyruğuna gelince. Buradaki çağırma/dua dilekte bulunma duasıdır. Allah kıyamet gününde onlara ortaklarının kendilerine yapacakları dualarının karşılığını veremeyeceklerini göstermek sûretiyle azarlayacak ve rüsvay edecektir. Yoksa burada maksat onlara ibadet edin demek değildir. Bu da yüce Allah'ın: *"O gün buyuracak ki: Bana ortak olduklarını zannettiklerinizi çağırın. Onlar da onları çağıracaklar fakat bunlar kendilerinin çağrılarına olumlu karşılık vermeyeceklerdir."* (Kehf. 52) buyruğunun bir benzeridir.][496]

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

68. "Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme yetkileri yoktur. Allah şirk koştukları şeylerden yüce ve münezzehtir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer"* buyurduktan sonra: *"Onların seçme yetkileri yoktur."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah yaratıp seçenin kendisi olduğunu haber vermektedir. Kur'ân dilinde seçmek/ihtiyar ile üstün kılmak, ayıklayıp seçmek ve süzüp seçmek anlamındadır. Nitekim yüce Allah'ın: *"O ateşin yanına vardığında ona: Ey Mûsâ diye seslenildi."* (Taha. 11) buyruğundan itibaren *"ben seni seçtim, şimdi sana vahyolanı dinle."* (Taha. 13) buyruklarında olduğu gibidir. Yine yüce Allah: *"Andolsun Biz kurtardık İsrailoğullarını o horlayıcı azaptan."* (Duhân. 30) buyruğundan itibaren: *"Andolsun Biz onları bilerek âlemler üzerine seçkin kılmıştık. Ve onlara kendilerine apaçık bir imtihan bulunan bir kısım âyetler de vermiştik."* (Duhân. 32-33) buyruklarına kadar

494 Buna dair açıklama daha önce geçti.
495 Müellefati'l-Şeyh Muhammed b. Abdulvehhab. IX. 67-68.
496 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 15.

da böyledir. Bir diğer âyet-i kerimede de: *"Andolsun Biz israiloğullarına kitabı, hükmü ve nübüvveti verdik."* (Câsiye, 16) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte buluşmak üzere kavmi arasından yetmiş adam seçti."* (A'raf, 155) buyruğunda da bu anlamdadır.

Şu hadiste de bu anlamda kullanılmıştır: "Muhakkak Allah günler arasından Cuma gününü, aylar arasından Ramazan ayını, geceler arasından Kadir gecesi'ni, saatler arasından namaz saatlerini seçmiştir." Bunu İbn Asakir Kitabu Teşrifi Yevmil Cumuati ve Tazimihi adlı eserde Ka'b el-Ahbar'dan diye rivâyet etmiştir.][497]

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَٓا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوٓءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾

76. "Gerçekte Karun Mûsâ'nın kavminden idi, fakat onlara karşı azgınlık etti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi. Hani kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma, çünkü Allah şımaranları sevmez."

Tefsiri:

[Dedi ki:[498] Karun kimya işi ile uğraşıyordu. Ben de derim ki: Bu da bâtıldır. Bilinen hiçbir ilim adamı bunu söylemiş değildir. Bunu ancak Sa'lebi gibileri Tefsir'inde adı verilmeyen kişilerden diye zikretmektedir. Sa'lebi Tefsir'inde ise doğru yalan birçok bilgiler vardır. Çünkü o gece odun toplayıcısı gibidir. Eğer karunun serveti kimyadan olmuş olsaydı onun bu yönüyle bir özelliği olmazdı. Çünkü kimya ile uğraşanlar sayılamayacak kadar çoktur. Yüce Allah da: *"Biz ona öyle hazineler vermiştik ki onların anahtarları(nı taşımak) dahi güç sahibi bir topluluğa ağır gelirdi."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah kendisine sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü bir topluluğa ağır gelecek kadar çok hazineler verdiğini haber vermektedir. Hazineleri ise ya kendisi yığıp biriktirmiş olmalıdır...[499]][500]

497 Câmiu'l-Mesâil, I, 137-138.
498 Diyen kişi kimya bilginlerinin ileri gelenlerinden birisidir.
499 İbarenin devamı şu şekildedir. "...ya da -rikâz demek olan- gömülmüş defineler bulmuş olmalıdır. Bu da hiç şüphesiz olan bir şeydir." (Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 378) -Çeviren-
500 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 377

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا
مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾

79. "Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler dediler ki: "Keşke Karun'a verilen gibi bize de verilseydi. Gerçekten de o büyük bir nasip sahibidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah karun hakkında: *"Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı"* buyurmaktadır. Bunu arguvan elbiselerle diye açıklamışlardır. Bundan ötürü Abdullah b. Amr'dan da şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim üzerimde aspur boyalı iki elbise görünce: Şüphesiz bunlar kâfirlerin giydiği elbiselerdendir. Bu sebeple sen de bunları giyinme buyurdu. Ben: Bunları yıkıyayım mı dedim. O: Onları yak buyurdu.[501]][502]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah karun hakkında: *"Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı"* buyurmaktadır. İlim adamları: Bunlar arguvan elbiseleridir demişlerdir.[503]][504]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[el-Mervezi dedi ki: Cübbemin astarını kırmızı renge boyadım. O: Ne diye kırmızıya boyadın dedi. Ben, içindeki yamalar dolayısıyla dedim. O: Onda yama bulunmasının nesine aldırıyorsun ki dedi ve şunları ekledi: Şüphesiz kırmızı elbiseleri ilk giyinenler karun ve firavun hanedanıdır. Sonra da: *"Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı"* buyruğunu okudu ve: Kırmızı elbiseler içinde diye açıkladı.][505]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ahmed bunu yüce Allah'ın: *"Derken ziyneti içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler dediler ki: Keşke Karuna verilen gibi bize de verilseydi."* (Âyet 79) buyruğundan hareketle bunu delil göstermiştir.

501 Müslim, 1647.
502 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 127-128.
503 İbn Cerir, Katade'den zikretmektedir: XX, 115.
504 el-İstikame, I, 427.
505 Şerhu'l-Umde -salat-, 370-371. Ayrıca bk. Mervezi, Kitübü'l-Vera, s. 173.

Cabir b. Abdullah "kırmızı" hakkında şunları söylemektedir:[506] İbrahim ve Hasan, Ahmed'in lafzı üzerine "kırmızı elbiselerini giyinmiş olduğu halde" diye açıklamışlardır. Mücahid de: Üzerlerinde safrana boyanmış arguvan eğerlerin bulunduğu beyaz katırlar üzerinde diye açıklamıştır. Katade, İbn Zeyd ve başkaları da bunu böylece zikretmiş ve onun binekleri ve askerleri üzerinde arguvan ve safrana boyanmış elbiseler olduğu halde dışarı çıktı diye açıklamışlardır. İbn Zeyd de şöyle demiştir: Bu bize zikredildiğine göre aspur boyalı elbiselerin görüldüğü ilk gün imiş.[507] Bilindiği üzere yüce Allah bunu onu yermek ve ayıplamak bağlamında üzerindeki ziynet ile çıktığı için zikretmiş bulunmaktadır. Böylelikle kırmızı elbiselerin Allah yanında yerilmiş olduğu ve bunların mekruh görülmesini gerektiren bundan başka herhangi bir husus bulunmadığı da bilinmiş olmaktadır.][508]

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذ۪ينَ لَا يُر۪يدُونَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًاۜ
وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٨٣﴾

83. "İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzünde üstünlük sağlamak ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere veririz. (Güzel) akıbet ise takva sahiplerinindir."

Tefsiri:

[İşte bu buyruk böyle bir hırsın iman ve salih amel demek olan dini ifsad edip bozduğundan dolayı yerilmiş olduğuna delildir. O halde böyle bir hırsı terk etmek amelin ıslahı için sözkonusudur. İşte bu ikisi yüce Allah'ın: *"(Çünkü) malımın bana faydası olmadı. Saltanatım da beni bırakıp gitti."* (Hâkka, 28-29) buyruklarında zikredilmektedir. Bunlar aynı zamanda yüce Allah'ın Kasas Sûresi'nde de sözkonusu ettiği iki husustur. Sûreye firavunun durumunu sözkonusu ederek başlamış, onun yeryüzünde başkanlık, şeref ve saltanattan ibaret olan üstünlük istediğini zikretmiş daha sonra da sûrenin sonunda karunu ve ona verilen malları zikredip, hem bunun saltanatının akıbetini hem de diğerinin malının akıbetini de dile getirdikten sonra da: *"İşte ahiret yurdu. Biz onu yeryüzünde üstünlük sağlamak ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere veririz."* buyurmaktadır. Firavun'un ve karunun yaptığı gibi yapmak istemeyenlere demektir. Çünkü emrolunan yerlerde harcamaksızın ve doğru olan yerlerden o malları almaksızın mal toplamak bir tür fesat/bozgunculuktur.

506 İbn Cerir, X, 108.
507 İbn Cerir, X, 108-109.
508 Şerhu'l-Umde -salat-, 375.

Aynı şekilde insan kendisi için adaletsiz ve haksız olarak saltanatı otoriteyi seçecek olursa, bu fesat ve zulüm olmadan gerçekleşmez. Kendisi ile Allah'ın rızasının hakkın uygulanmasının ahiret yurdunun arandığı yüce Allah'a itaate destek olmak üzere kullanıldığı ve bu arada kalbin Allah ve Rasûlü muhabbetinden hiçbir ara vermeden uzaklaştırılmadığı, Allah yolunda cihad için destek olarak alınan mal ve saltanatın bizatihi varlığına gelince -Peygamber, Ebu Bekir ve Ömer'in yaptığı gibi- bunlar kişiyi Allah'ı anmaktan da alıkoymuyorsa hiç şüphesiz bu -böyle olması halinde- yüce Allah'ın kulu üzerindeki en büyük nimetlerindendir.][509]

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

84. "Kim iyilikle gelirse onun için ondan hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kim iyilikle gelirse onun için ondan hayırlısı vardır."* Ayet-i kerime ile ilgili olarak seleften meşhur olduğu üzere "iyilik: hasene" la ilahe illallahtır. Kötülük/seyyie ise şirktir. Sonra Süddi'den şöyle dediğini zikretti: Bu hesaba çekilmek zamanında olacaktır. Her bir iyilik karşılığında on kötülük bırakacak. Eğer sadece bir tek kötülük dahi kalırsa yüce Allah'ın ona mağfiret etmesi hali dışında onun cezası cehennem ateşidir.

Derim ki: İyiliğin on katından yedi yüz katına kadar katlandırılacağı sahih hadislerde sabittir. Aynı şekilde kötülük de kendi misli ile cezalandırılacaktır. Bir iyilik yapmak istemek de bir iyiliktir. Fakat bir kötülüğü yapmayı istemek yazılmaz.

Birinci görüşü kabul edenler şuna göre söylemişlerdir: İyi olan ameller tevhidin kapsamına dahildir. Çünkü o Allah'a, onun emrettiği şekilde ibadet etmek demektir. Yüce Allah'ın: *"Hayır (dedikleri gibi değil). Kim ihsan edici olarak yüzünü (ihlas ile) Allah'a teslim ederse."* (Bakara. 112); *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin?"* (İbrahim. 22) ve *"Ey Âdemoğulları, ben sizlere ... emretmemiş miydim?"* (Yâsîn. 60) buyruklarında olduğu gibi. Hadis-i şerifte de: "Şeytanın şerrinden ve şirkinden (sana sığınırım)" buyrulmaktadır. Fakat kişi

509 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 143

muvahhid olup bazı günahlar işleyecek olursa onun tevhidine eksiklik gelir. Nitekim peygamber Efendimiz: "Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mümin olarak zina etmez" buyurmuştur. Mümin olmayan bir kimse ihlaslı kişi değildir. Hadis-i şerifte de: "Dinara/paraya pula köle olan kahrolsun." Ebu Bekir'in rivâyet ettiği hadiste de: "Allah'ım ben sana bilerek herhangi bir şeyi ortak koşmaktan sığınırım de" buyrulmaktadır. Fakat öyle bir kimse Allah'a başkasını Allah'ı sever gibi sevecek şekilde denk tutmuyorsa aksine Allah'ı daha çok seviyor ve ondan daha çok korkuyor ise bütün yaratılmışlardan daha çok ondan ümit var ise o en büyük şirkten kurtulmuş olur.][510]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Kim iyilikle gelirse onun için ondan hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir."* (Âyet 84) Kendi isnadıyla Süddi'den şunu zikretmektedir: Her kim bir kötülük ile gelirse onun cezası misli olan bir kötülüktür. Bütün günahlarda böyledir. Bu da hesap zamanında olacaktır. Hesaba çekileceği zaman her bir hasene karşılığında on kötülük silinecektir. Geriye bir tek hasene/iyilik kalacak olursa onun için kat kat artırılır ve onunla cennete girer. Şâyet yapılan takastan sonra her bir iyiliği karşılığında on kötülüğü silinmekle birlikte onun kötülükleri iyiliklerinden daha çok olup, tek bir kötülük dahi artmışsa o taktirde şanı yüce Allah'ın ona bağışlaması hali dışında cezası cehennem olacaktır.[511]][512]

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ
الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

88. "Allah ile birlikte başka bir ilaha dua (ve ibadet) etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onun zatından başka her şey helak olacaktır. Hüküm yalnız onundur ve yalnız ona döndürüleceksiniz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır"* buyurmaktadır. Seleften bir kesim şöyle açıklamıştır: Her bir amel bâtıldır. Allah'ın rızası için yapı-

510 Muellefati'l-Şeyh Muhammed b. Abdulvehhab, IX, 67-68. Zikredilen hadisler Allah'ın izniyle ileride gelecektir.
511 İbn Ebu Hatim, Kasas Sûresi, no: 645.
512 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I. 343-344.

lan başka. Çünkü yüce Allah da: *"Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar ve (insanları) Rabbine davet et. Asla müşriklerden olma. Allah ile birlikte başka bir ilaha dua (ve ibadet) etme."* buyurmaktadır.

"İlah" ibadet edilmeyi hak eden kimse demektir. Bir ve tek Allah'tan başka da hiçkimse ilah edinilip ibadet olunmayı hak etmez. Onun arşından itibaren yeryüzünün dibine kadar ondan başka her mabud bâtıldır.

(İlah lafzının vezni olan) "fial" vezni meful anlamındadır. Tıpkı rikab ve himal lafızlarının merkub ve mahmul/binilen ve taşınılan şeyler anlamında olduğu gibi. Nitekim ashab-ı kiram da hendeği kazdıklarında recez vezninde şu beyiti okurlardı:

هَذَا الْحِمَالُ لَا حَمَّال خَيْبَر   هَذَا أَبَرُّ رَبَّنَا وَأَطْهَر

"Bu taşınan yükler Hayber yükü değildir

Bu Rabbimiz için en iyi ve en temiz ameldir."

Denilse ki: İşte imam budur. Dolayısıyla kendisine uyulmayı hak eden de odur. Nitekim yüce Allah İbrahim (aleyhisselâm)'a: *"Ben seni insanlara imam yapacağım demişti. (İbrahim): Zürriyetimden de demişti. (Allah) ahdim zalimlere erişmez demişti."* (Bakara, 124) buyurmuştur. Yüce Allah'ın imamet ahdi zalim kimseye erişmez. Buna göre zalime zulmettiği hususta uymak caiz değildir ve ona herhangi bir şekilde meyledilmez. Nitekim yüce Allah: *"Zalimlere meyletmeyin. O vakit ateş size dokunur."* (Hud, 113) buyurmuştur. Buna göre her kim imam olmaya elverişli olmayan kimseye uyacak olursa kendi kendisine zulmetmiş olur. Ya Allah ile birlikte başka bir ilah kabul ederek ibadete elverişli olmayan varlıklara ibadet edenin durumu ne olabilir? Yüce Allah da: *"Muhakkak Allah kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez. Ama bundan daha küçük olanları dilediklerine bağışlar."* (Nisa, 48) buyurmaktadır. Kelâm ehlinden bir kesim hata ederek "ilah" kipinin "fâil" anlamında olduğunu zannetmişlerdir. Böylelikle ilahlığı kudret ve rububiyetin kendisi diye kabul etmişlerdir. Buna göre ilah kudret sahibi gücü yeten ve rab olandır. Böylelikle onlar kulları merbub/Rabbleri olanlar oldukları gibi me'lu/ilahı olanlar diye kabul etmişlerdir.][513]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın dışındaki bütün mabudlar bâtıldır ve o mabudun kendisi dalalet içindedir, kendisine ibadet edenleri de dalalete düşürür, ondan da kaybolur, yok

513 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 202-203.

olur gider, ondan helak olup gider. Yüce Allah müstesna. Çünkü onun dışındaki her bir varlığa ibadet fasittir, bâtıldır, dalalettir. Onun dışındaki bütün mabudlar da fasittir.

Mücahid yüce Allah'ın: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır."* buyruğu hakkında dedi ki: Yani Allah'ın rızası istenerek yapılan amellerin dışındaki her şey bâtıldır. Süfyan es-Sevri de, Allah'ın rızası aranarak yapılan şeylerin dışında kalanlar bâtıldır.[514] Nitekim şöyle denilir: Allah'tan başka ve salih amelden başka hiçbir şey kalmaz.

Hadis-i şerifte de şöyle buyrulmaktadır: "Dünya lanetlenmiştir. Dünyadaki her şey de lanetlenmiştir. Allah'ın zikri ve ona veli olanlar ile alim ve müteallim/ilim öğrenen müstesnadır."

Buna göre kul her neyi kasteder kalbiyle ona yönelir yahut ondan ümit eder yahut korkar yahut sever ya da ona tevekkül eder ya da onu veli edinirse şüphesiz ki o helak olacaktır, helak edilecektir. Allah için yaptığı şeyler dışında hiçbir şeyin ona faydası olmaz.][515]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah ile birlikte bir başka ilaha dua (ve ibadet) etme."* (Şuarâ, 213) Yahut: *"Allah ile beraber başka bir ilah edinme."* (İsra, 22) buyrukları da böyledir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla şirk koşmuş değildir. Özellikle de nübüvvetten sonra. Ümmet onun nübüvvetten sonra şirkten korunmuş/masum olduğu üzerinde ittifak halindedir. Nübüvvetten sonra da bu zaten ona yasaklanmıştır. Benzeri buyruklar da pek çoktur.][516]

[Burada maksat âyet-i kerimenin tefsiri hakkında söz söylemek ise biz de şöyle deriz: Ayet-i kerimeyi seleften ve müfessirlerden mananın onun rızası istenerek yapılan amellerin dışındaki her bir şey helak olacaktır anlamında olduğunu söyleyenlerden nakledilip rivâyet olunan açıklamalar ile tefsir edilmesine gelince, şüphesiz ki o bunu şirk koşmayı yasaklamasından sonra ve onunla birlikte bir başka ilaha dua ve ibadet edilmesini yasakladıktan sonra zikretmektedir. Yüce Allah'ın: *"Ondan başka hiçbir ilah yoktur."* buyruğu bu husustaki iki açıklamadan daha güçlü olanını gerektirmektedir ki o da şudur: Onun rızası için yapılan iman, amel ve buna benzer şeyler müstesna, her şey helak olacaktır. Ebu'l-Âliyye'den

514 İbn Ebu Hatim, Kasas Sûresi, no: 677. Mücahid'in bu rivâyeti 678 numaradaki Süfyan'ın rivâyetidir. Bunu da Buhârî Sahih'inde kabul ederek nakletmiş bulunmaktadır.

515 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 411-412.

516 Minhâcü's-Sünne, VII, 457.

de şöyle dediği rivâyet edilmektedir:[517] Ama bu İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir: Allah'ın rızası aranarak yapılan şeyler müstesnadır. Cafer-i Sadık'tan da: Onun dini müstesna dediği nakledilmektedir. Her ikisinin de manası birdir.

Ubade b. es-Sâmit'ten şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Kıyamet gününde dünya getirilir ve: Bu dünyadan Allah için olan şeyleri ayırınız denilir. Bunun üzerine o dünyadan Allah için olan şeyler ayrılır. Sonra geri kalanının cehenneme atılması emredilir.

Ali (radıyallâhu anh)'dan da umumi bir mana ifade eden bir tefsir rivâyet edilmiştir. Sa'lebi'nin Tefsir'inde Salih b. Muhammed'den, o Süleyman b. Amr'dan, o Salim el-Efdas'dan o Hasan ve Said b. Cübeyr'den o Ali b. Ebu Talib'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bir adam ondan bir şeyler diledi. O da ona hiçbir şey vermedi. Adam: Ben senden Allah'ın zatı/vechi için istiyorum deyince Ali ona: Yalan söyledin. Sen Allah'ın vechi için benden dilenmedin. Çünkü Allah'ın vechi haktır. Sen yüce Allah'ın: *"Onun zatından/vechinden başka her şey helak olacaktır"* buyurduğunu görmüyor musun? Maksat ise haktır. Fakat sen benden halkın vechi için dilendin dedi. Mücahid'den ise ondan başka her şey (helak olacaktır) dediği açıklandığı gibi Dahhak'tan da[518] Allah'tan cennetten, cehennemden ve arştan başka her şey helak olacaktır. İbn Keysan'dan ise onun mülkü müstesna diye açıkladığı nakledilmektedir.[519]][520]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır."* buyurmaktadır. Nitekim bunun tefsirinde: Allah'ın rızası istenerek yapılanlar dışında her amel bâtıldır denilmiştir.][521]

[İşte bu ikisine göre yüce Allah'ın: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır."* buyruğu tefsir edilmiştir. Yani onun rızası istenerek yapılan ameller müstesna. Her şey yok olacaktır. Onun cihetinden gelenler hariç. Bu bir görüşe göre yapılan bir açıklamadır. Diğer görüşe gelince o da seleften bir kesimden nakledilmiş olup İmam Ahmed -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- cehmiyye ve zındıklara reddiyesinde de böylece tefsir etmiştir. Ahmed dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır."* buyruğuna gelince. Çünkü yüce Allah:

517 ed-Durru'l-Mensur. V. 140'da bunu zikretmiş ve Abd b. Humeyd tarafından rivâyet edildiğini belirtmiştir.
518 Zâdu'l-Mesîr. VI. 252.
519 Beğavi. denildi diyerek zikretmektedir. III. 459.
520 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 580-581.
521 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 166.

"Onun üzerindeki herkes fanidir." (Rahman. 26) buyruğunu indirmiştir. Melekler: Yeryüzündekiler helak oldu deyip kendileri bâki kalacakları ümidine kapıldılar. Bunun üzerine şanı yüce Allah göklerde ve yerde bulunanlar hakkında haber veren buyruğunu indirerek sizler öleceksiniz demek üzere şöyle buyurdu: Bütün canlılar helak olacaktır -yani ölecektir-. Ancak onun zatı müstesna. O hayydır. Asla ölmez. Bunu da zikredince artık onlar da kesin olarak öleceklerinden emin oldular. O bunu cehmiyyeye karşı cennet ve cehennem yok olacaklardır/fanidirler şeklindeki görüşlerini red sadedinde zikretmektedir.][522]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kelâmcı. felsefeci ve tasavvufçulardan bir kesim mümkin ve muhdes (sonradan yaratılmış) varlıkların kadim vacib ile var olmaları hususunda açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu mana doğrudur. Çünkü Allah her şeyin Rabbi ve mutlak malikidir. Fakat onlar buna yüce Allah'ın: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır."* buyruğunu delil gösterirler ve âyetin manasının şöyle olduğunu söylerler: Mümkin olan her bir varlık zatı itibari ile yoktur yahut da katıksız bir yokluk ve yine katıksız bir nefy/olumsuzluktur. Onun varlığı ancak Rabbi ciheti iledir. O kendi zatı itibari ile helak olmuştur. Fakat Rabbinin zatı itibari ile yani Rabbi cihetinden o vardır.

Sonra onlardan bazıları buradan çıkarak ittihadi/yaratıcı, yaratılmış birliği ve hululi/yaratıcının yaratılmışın içine hulul etmesi mezhebine yönelerek şöyle der: Bu vech/zat kainatın varlığıdır. Allah'ın vechi de onun varlığı demektir. Dolayısıyla onun varlığı kainatın varlığı demektir. Böyle diyerek vacibul vücud/varlığı zorunlu ile mümkünu'l-vücûd/varlığı da yokluğu da mümkün olan varlıklar arasında herhangi bir ayırım gözetmez. Nitekim İbn Arabi, İbn Seb'i ve benzerlerinin görüşleri böyledir. Bu da onun varlığını kendisine ait özel bir hakikate sahip olarak ayrıcalıklı olmaksızın mutlak kabul eden kimselerin de kabul etmek zorunda olduğu bir iddiadır. İster İbn Sina ve buna benzer filozofların iddia ettikleri gibi mutlak şart ile varlığını mutlak kabul edenler olsun, isterse de ittihadi/vahdet-i vücudu savunanların söyledikleri gibi şartsız olarak mutlak bir varlık olarak kabul etsin farketmez.

Bununla birlikte onlar aklî kurallardan şunu kabul ederler: Aklın kesin hükmü gereği mutlak şart ile varlığın var olmasını gerektiren şeyin varlığının aynî şeylerde değil zihinlerde varlığı sözkonusudur. Mutlaklık şartı ile hayvan gibi mutlaklık şartı ile insan ve buna benzer aynlerde olduğu gibi. Şartsız mutlakın aynî ve

522 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 350-351.

zihni varlık dışında bir hakikati yoktur. Var olan aynlar arasında mutlak bir varlık -aynları dışında- bulunmamaktadır. Nitekim bu insan ile bu insanın dışında mutlak bir insanın bulunmaması gibi. Buna göre birinci kanaate göre Rabbin varlığı zihinsel, ikinci bakışa göre o yaratılmışların varlığının bizzat kendisi olur.

Cehmiyyenin mütekaddimun ve müteahhirun olanların görüşleri ise bu iki kanaatin dışında değildir. Esasen "ta'til (denilen Allah'ın sıfatsızlığı)"nin hakikati de budur. Fakat bununla birlikte onlar onun sabit olduğunu kabul ederler. Böylelikle onlar olumlu ve olumsuzu bir arada kabul etmektedirler. Bu bakımdan da şaşkınlık içinde kalakalırlar. Bundan dolayı da şaşkınlığı marifetin en ileri derecesi kabul ederler ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de ona isnad edip uydurulmuş: "Allah'ı en iyi bileniniz şaşkınlığı en çok olanınızdır" diye bir hadis de rivâyet ederler. Hatta onun: "Allah'ım! Senin hakkındaki şaşkınlığımı artır." buyurduğunu zikrederler ve böylelikle bundan ayrılmamak üzere aynı anda iki çelişik iddiada bulunabilmektedirler.

Bâtıni karmatilerin ve ittihatçıların/vahdet-i vücutçuların sözü budur. Aynı zamanda filozoflarla mutezilenin görüşü de bunu gerektirmektedir. Her ne kadar bunlar böyle bir şeyi kabul ettiklerini -bâtıniler ile mutasavvıflardan vahdet-i vücutçulardan farklı olarak açıkça ifade etmeseler bile. Çünkü bunlar böyle bir kanaati kabul ettiklerini açıkça ifade ederler ve bunu Hallac'dan da naklederler.

Burada maksat şunu söylemektir: Yaratanın varlığının yaratılmışın varlığının ta kendisi olduğunu söylemek iman ehlinin ittifakı ile açık bir küfürdür. Ve bütün insanların apaçık kabul ettikleri gerçekler ışığında da böyle bir iddia bâtılın en bâtılıdır. Bu yolu izleyenler bunun tahkik ve irfanın en ileri mertebesi olduğunu iddia etseler bile. Bu husus ise başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.

Yaratılmışın yüce yaratıcı tarafından verilen dışında bir varlığının bulunmadığına gelince. Bu bir gerçektir. Diğer taraftan bütün kainatın yaratıcısı, Rabbi, mutlak sahibi O'dur. Onun kudreti olmadan onun meşieti ve yaratması olmadan hiçbir şey olmaz. O her şeyin yaratıcısıdır.

Fakat burada bu âyetin tefsiri hakkında konuşuyoruz. Şüphesiz manalar hak ve bâtıl kısımlarına ayrılır.

Bâtıl olan ile Allah'ın kelâmının tefsir edilmesi caiz değildir.

Hakka gelince; eğer Kur'ân'ın delalet ettiği o ise onunla tefsir edilir. Yoksa her doğru mana ile sadece bir ilişkiden ötürü lafız tefsir edilmez. Mesela rüya ile tabir arasındaki ilişki gibi. Eğer lafzın delalet şekillerinin dışına çıkacak olsa

(bu tabir uygun değildir). Nitekim karmatiler ile bâtıniler böyle yaparlar. Çünkü lafzın manaya delaleti sem'idir. Bu sebeple lafzın o mana hakkında kullanılması kaçınılmazdır. Yoksa onunla kastedilen manaya delalet etmiş olması bu hususta yalnızca lafzın o mana için kullanılmasının elverişli olması ile yeterli olmaz. Zira manalar hakkında kullanılması uygun olmakla birlikte o manalar için öngörülmemiş lafızların sayısını Allah'tan başkası bilemez. Bu ise lafız ile mana arasındaki ilişkiye itibar eden kimselere göre böyledir. Kelâm ve beyan alimlerinden bir kesimin görüşü gibi. Fakat böyle bir ilişkiye itibar etmeyenlere gelince; her lafzın her mana hakkında kullanılması uygundur. Özellikle de eğer o lafzın o hususta kullanılan bir mana için öngörülmüş olduğu da biliniyorsa o taktirde yalnızca aradaki bir ilişkiden ötürü onu daha başka bir manaya yorumlamak yüce Allah'a yapılan bir iftiradır.

Diğer taraftan eğer şeriatten olduğu bilinenlere muhalif olursa bu karmatilerin yapmaya alışageldikleri bir iştir. Şâyet muhalif değilse cahil vaizlerin ve işari yorumları kabul eden sûfilerin çoğunun hali budur. Lafız bu manalara ne nas itibari ile ne de kıyas itibari ile delil olamaz. Lafzın delalet ettiği manayı kabul edip, işari manayı kıyas ciheti ile bilinen bir mana kabul eden işari yorum sahiplerine gelince, bunların durumu kıyası bilen fukahanın durumu gibidir. Eğer bu fâsit değil de doğru bir kıyas, doğrudan sapmış değil de istikamet üzere bir kıyas ise haktır.

Şâyet burada maksat bu âyetin tefsiri ise onunla ilgili olarak da şunları söyleriz: Ayet-i kerimenin seleften ve müfessirlerden söyledikleri açıklamaları olarak yapılmış nakiller ile tefsir edilmesi sonradan ortaya konulmuş bulunan öbür tefsirden daha güzeldir. Nakledilen bu tefsirlere göre mana Allah'ın rızası istenerek yapılanlar dışındaki her şey helak olacaktır. Hatta âyet-i kerimenin bu sonradan icad edilen o mana ile tefsir edilmesi caiz değildir. Bu da bir kısmı tercih edilene işaret etmek, bir kısmı da bâtıl olana işaret etmek üzere bir kaç bakımdan şöylece açıklanabilir:

1. Evvela buyruk "Onun cihetinden olan dışında her şey helak olacaktır" buyurmamıştır. Bunun yerine yüce Allah: *"Onun vechi/zatı dışında ..."* buyurmaktadır. Bu da onun vechi dışında bir takım şeylerin helak olmasını gerektirmektedir. Eğer "vech"i ile onun varlığı kastedilmiş ise onun varlığı dışındaki her şeyin helak olmasını gerektirir. Bu da yaratılmışların helak olmasını icab ettirir. Ama durum böyle değildir. Bu da aynı zamanda ittihatçıların/vahdet-i vücutçuların görüşüdür. Çünkü onlara göre ortada yalnızca bir tek varlık vardır. Dolayısıyla onun varlığı dışındaki her bir şey helak olucudur demek doğru olmaz. Çünkü or-

tada onun varlığı dışında bir şey olduğunu haber vermeyi gerektirecek bir şey de yoktur. Zira onların mezheblerinin/görüşlerinin esası mâsivayı ve başka şeyleri bizatihi kabul etmemektir.

Bu da şu iki husus ile tamam olur:

2. Eğer helak olacak olandan maksat onun cihetinden varlığı bulunmayan mümkün varlıktır denilecek olursa bu durumda mana şöyle olur: Her bir şeyin varlığı -o müstesna- kendi nefsinden değildir.

Şöyle denilir: Yaratılmış mevcut olan şey hakkında varlığı kendinden değil de Rabbindendir diye helak olacağı lafzını kullanmak dilde ne hakikat olarak ne de mecaz olarak bilinmemektedir.

Kur'ân-ı Kerim ise helak isminde eşyalar arasında fark gözetmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer çocuğu bulunmayıp da kızkardeşi bulunan bir erkek ölürse/helak olursa."* (Nisa, 176); *"Kendinizi ellerinizle helak olmaya/tehlikeye atmayın."* (Bakara, 195); *"Onlar hem (halkı) ona uymaktan alıkoyar hem kendileri de ondan uzaklaşırlar. Bu şekilde ancak kendilerini helak ediyorlar. Ama işin farkında değillerdir."* (En'am, 26); *"Dediler ki: O dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Ölürüz, diriliriz ve bizi ancak zaman helak etmektedir."* (Câsiye, 24); *"Nice yurtları helak ettik. Geceleyin yahut gündüzün uyurlarken azabımız onlara gelip çattı."* (A'raf, 4); *"Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik."* (Meryem, 74); *"Kıyamet gününden önce helak etmeyeceğimiz yahut oldukça ağır bir azap ile azaplandırmayacağımız hiçbir ülke yoktur."* (İsra, 58); *"O şehirde yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı. Onlar kendi aralarında Allah adına yemin ederek dediler ki: Ona ve aile halkına gece baskın yapalım. Sonra da velisine: Biz aile halkının helak edildikleri yere bile tanık olmadık diyelim"* (Neml, 48-49); *"Biz Nuh'tan sonra nice nesilleri helak ettik."* (İsra, 17) buyurmaktadır. Melekler de: *"Biz bu kasaba halkını helak edeceğiz."* (Ankebût, 31). Yüce Allah da: *"Biz öncekileri helak etmedik mi? Sonra da arkadan gelenleri onların arkasına takarız."* (Murselat, 16-17) buyurmaktadır.

İşte bu âyet-i kerimeler helakin bir istihâle/bir başka hale geçiş olmasını ve var olan bir şeyde bir fesat/bozuluş olmasını gerektirmektedir. İleride açıklayacağımız gibi. Yoksa helak onun varlığının kendinden olması anlamında değildir. Çünkü bütün yaratılmışlar bu hususta ortaktır.

3. Bu varsayıma göre mananın şöyle olacağını belirtmeliyiz: Onun dışındaki her bir şey mümkindir, yok olması kâbildir, varlığı kendinden değildir. Fakat bu mana onların kastettikleri mana değildir. Onların maksatları şundan ibarettir:

Onun dışındaki her bir şeyin varlığı kendindendir. Fakat her iki mana arasında açık bir fark vardır. Çünkü herhangi bir şeyin yok olması kabil mümkün olduğunu haber vermek ve varlığının kendisinden olmadığını bildirmek onun var olup varlığının Allah'tan geldiğini haber vermekten farklıdır.

4. Şöyle denilir: Eğer maksat onun dışındaki her bir şey mümkindir ve zamir de vacibul vücud olan kainatı yaratan Allah'a da ait ise o taktirde bu zaten açık olan bir şeyi açıklamak kabilindendir. Çünkü vacibul vücud dışındaki her bir varlığın mümkin olduğu ve onun mahluku olan her bir şeyin de varlığının mümkin olduğu açıkça bilinen hususlardan birisidir.

5. Şöyle denilir: Kitap ve sünnette "vech" ismi ona ibadet, onun için amel etmek ve ona yönelmek bağlamında zikredilir. Bu sebeple bu onun uluhiyetini ve ona ibadet ve ona itaati ortaya koymak bağlamında zikredilir. Yoksa onun vahdaniyeti yaratıcı ve rab oluşu bağlamında zikredilmez. İşte o mana nihai illettir. Bu ise fail illettir. Nihai illet ise daha üstün ve daha şerefli olan maksattır. Hatta o fail illetin de faillik illetidir. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fatiha, 5) gibi buyruklar ile şunun gibi buyruklarda bu öne alınmıştır: *"Yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na tevekkül et."* (Hud, 23); *"Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği de yoktur. Ancak o yüce Rabbinin rızasını arayarak (bunu yapmıştır). Yakında da elbette razı olacaktır."* (Leyl, 19-21); *"Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler. "Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne bir teşekkür isteriz."* (İnsan, 8-9); *"Sırf onun vechini/rızasını dileyerek sabah akşam Rabblerine dua edenleri kovma!"* (En'am, 52).

Durum böyle olduğuna göre bu âyet-i kerimede "vech" ismini diğer âyetlerde delalet ettiği manaya göre yorumlamak kitap ve sünnette hiçbir yerde "vech" lafzının delalet etmediği herhangi bir manaya göre yorumlamaktan daha uygundur. Hatta öbürüne değil de bu manaya göre yorumlamak icab eder. Çünkü bu farklı manada kullanım kitapta varid olmayan bir anlamda kullanımdır. Çünkü kitap bu lafzın geçtiği yerde başka manada kullanmıştır.

6. "Helak" isminden maksat bozulmak ve kendisinden gözetilen ve istenen maksadın dışına çıkmak demektir. Bu da Allah için olmayan şeyler için uygun bir manadır. Bu gibi işler fasittir, gerçekte onlardan yararlanılmaz. Hatta maksat olarak gözetilmesi ve dilenmesi gerekenin dışındadır. Yüce Allah da: *"Onlar hem (halkı) ona uymaktan alıkoyar hem kendileri de ondan uzaklaşırlar. Bu şekilde*

ancak kendilerini helak ediyorlar. Ama işin farkında değillerdir." (En'am. 26) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah onların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yaklaşmayı yasaklamaları ve ondan uzak kalmaları sebebiyle kendilerini helak ettiklerini haber vermektedir. Bilindiği üzere rasûle tabi olmaktan uzak kalıp başkasına ona yaklaşmayı yasaklayan -ki bu kişi kâfirdir- kimsenin küfrü sebebi ile helak olması demek maksat olarak gözetilen nimetlerden uzak kalıp kendisinin hoşlanmadığı azap ile karşı karşıya kalması demektir. Nitekim yüce Allah da: *"Eğer bir erkek helak olur/ölürse."* (Nisa. 176) buyurmaktadır.][523]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onun zatından/vechinden başka her şey helak olacaktır."* buyruğu *"O halde sen asla kâfirlere yardımcı olma. Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar ve (insanları) Rabbine davet et, asla müşriklerden olma. Allah ile birlikte başka bir ilaha dua (ve ibadet) etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onun zatından başka her şey helak olacaktır. Hüküm yalnız O'nundur ve yalnız O'na döndürüleceksiniz."* (Âyet 86-88) buyruklarından sonra gelmektedir. Yüce Allah'ın şirk koşmayı ve onunla birlikte bir başka ilaha dua ve ibadet etmeyi yasaklamasından sonra ve *"Ondan başka hiçbir ilah yoktur."* buyruğundan sonra bunu zikretmesi bu husustaki iki açıklamanın daha güçlü olan görüşün: Onun zatı için olan ayn amel ve daha başka şeylerin dışındakilerin hepsinin helak olması anlamında olmasını gerektirir.

Ebu'l-Âliyye'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Onunla onun vechi murad edilenler müstesna." Cafer-i Sadık'tan da: "Onun dini müstesna" dediği rivâyet edilmektedir. Her ikisinin de manası birdir.

Ubade b. es-Samit'den de şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Kıyamet gününde dünya getirilir ve şöyle denilir: Bu dünyadan Allah için olan şeyleri ayırın. Bunun üzerine dünyadan Allah için olanlar ayrılacak sonra da geri kalanının cehenneme atılması emredilecektir."

Ali (radıyallâhu anh)'dan da oldukça umumi ve kapsamlı bir mana rivâyet edilmiştir. Sa'lebi'nin Tefsir'inde Salih b. Muhammed'den o Süleyman b. Amr'dan o Salim b. Efdas'dan o Hasan ve Said b. Cübeyr'den ikisi Ali b. Ebu Talib'den şu rivâyeti naklederler: Bir adam ondan bir şeyler dilendi. Ali ona hiçbir şey vermedi. Bunun üzerine adam: Allah'ın vechi adına senden istiyorum deyince Ali ona şu cevabı vermiştir: Yalan söyledin. Sen benden Allah'ın vechi ile istemedin. Çünkü Allah'ın vechi ancak hak olandır. Yüce Allah'ın: *"Onun vechinden*

523 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 25-31.

başka her şey helak olacaktır" buyruğunu bilmiyor musun? Bundan maksat ise "hak"tır. Fakat sen benden halkın vechi için istedin.

Mücahid'den de: "Ondan/zatından başka" diye açıkladığı Dahhak'tan ise: Allah'tan cennetten, cehennemden ve arştan başka her şey helak olacaktır diye açıkladığı, İbn Keysan'dan da: "Mülkünden başka" diye açıkladığı rivâyet edilmektedir.

Çünkü "vech" lafzının asıl anlamı "cihet" olması da muhtemeldir. "Va'd ile vide" lafzı "vezn ile zine" ve "vasl ile sıla, vesm ile sime" lafızları gibi. Fakat (vech olan aslın) fe harfi (ilk harfi) hazf edilince (cihet) olmuştur. Bu ise "fiil (harfleri tam)" olmasına göre daha özeldir. "Ekl" ile "ikle" lafzı gibi. Bu durumda teveccüh ve maksat anlamında mastar olur. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

أَسْتَغْفِرُ اللهَ ذَنْبًا لَسْت مُحْصِيهِ   رَبَّ الْعِبَادِ إِلَيْهِ الْوَجْهُ وَالْعَمَلُ

"Allah'tan sayısını bilemediğim kadar günahlardan mağfiret dilerim

O kulların Rabbi ki vech/yöneliş de yalnız onadır, amel de yalnız onun içindir." [524]

Diğer taraftan bu "meful" adı olarak da kullanılır ki bu da kendisine doğru gidilen ve maksat olarak gözetilen demektir. Halk: Mahlukat, yaratılmışlar isminde olduğu gibi. Yine (دِرْهَم ضَرْب الأَمِير) emirin darbı (sikkesi, dirhem) ve benzeri lafızlar da böyledir.

Yönelen özneye de bu isim verilir. -Hayvanın vechi gibi-. Mesela: Ben bu vechi istiyorum. Yani bu cihete, bu tarafa gitmek istiyorum. Yüce Allah'ın: *"Doğu da batı da Allah'ındır. Her nereye yönelirseniz Allah'ın vechi oradadır."* (Bakara, 115) buyruğu da bu anlamdadır. Yani Allah'ın kıblesi ve Allah'ın ciheti/dönülen cihet orasıdır demektir. Selefin cumhuru böyle demişlerdir. Bununla birlikte bazıları bu buyruğu "sıfat âyetleri" arasında saymıştır. Bununla birlikte "vech" lafzı ile sıfata delalet etmesi tartışılır bir husustur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Her nereye yönelirseniz"* buyruğu yüzünüzü hangi tarafınıza döner ve hangi tarafa yönelirseniz demek olup bir tek mefule geçiş yapar ve onu döndüğü taraf edinirse demektir. (وَلِي وَتَوَلَّى) fiilinin bir benzeri de "(قَدِمَ وَتَقَدَّمَ وَبَيَّنَ وَتَبَيَّنَ) Geldi-önegeçti ile açıklık ve netlik kazandı, netleşti/belirginleşti" fiilleridir. Nitekim yüce Allah: *"Allah'ın ve Rasûlünün önüne geçmeyin."* (Hucurat, 1) ve: *"Apaçık bir hayâsızlık."* (Nisa, 19)

524 Bunu Sibeveyh zikretmiş olup ondan da Ferra, II, 389'da nakletmiştir. Bu da söyleyenleri bilinmeyen "elli beyit" arasında yer alır.

buyurmaktadır. İşte bu Allah için olan vech/dönüş, yöneliştir. Yüce Allah'ın dönmemizi emrettiği taraftır. Buna göre yüce Allah'ın: *"Doğu da batı da Allah'ındır."* buyruğu Allah'a ait olan doğu ve batı tarafından olan o tarafta Allah'ın vechinin olduğuna delildir. Nitekim kıble âyetinde de: *"İnsanlardan bir takım beyinsizler: Onları daha önce yöneldikleri kıblelerinden döndüren nedir? diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediği kimseyi doğru yola iletir."* (Bakara, 142) buyurmaktadır. Onlar kendisine kıbleden başka tarafa dönmesinin sebebini sordukları vakit doğunun ve batının onun olduğunu haber verdi.

"Viche" lafzına gelince; bu da yüce Allah'ın: *"Herkesin yüzünü kendisine döndürdüğü bir yönü (kıblesi) vardır."* (Bakara, 148) buyruğu gibidir. Aynı şekilde bunun "vech" gibi bir mastar olduğu da zannedilebilir. "Va'd" lafzından "vi'de" lafzı gibi. Bu şekliyle bırakılarak onun fe harfi/ilk harfi hazf edilmemiştir. Ancak durum böyle değildir. Zira eğer mastar olsaydı bunun vav harfi hazf edilmeli ve "cihet" olması gerekirdi. Böylelikle de: Her cihetin yahut her vechin denilmesi gerekirdi. Çünkü burada "fi'le (Âyetteki viche)" lafzı meful manasınadır. Kıble, bid'a, zibha ve benzeri lafızlar gibi.

Çünkü kıble dönülen taraf, viche yüzün döndürüldüğü taraf, bid'a sonradan ortaya çıkartılan bid'at, zibha ise kesilen boğazlanılan şey demektir. Bundan dolayı kelime baştaki harfi hazf edilmeksizin (viche olarak) gelmiştir. Çünkü hazf ancak mastardan yapılır. Yoksa sıfat ile sıfat benzeri mekan ve zaman isimleri, alet isimleri "mefâil" vezninde gelenler ve benzeri diğer isimlerden yapılmaz.

Bazı fakihlerin şu görüşlerine gelince: "Vech" lafzı "muvâcehe"den türetilmiştir. Ancak bunun bir delili yoktur. Hatta buna bu kelime "vicahet"den türemiştir diyen kimseler buna karşı çıkmışlardır. Ama her iki kanaat de zayıftır. Çünkü "muvâcehe" lafzı "vech"den türemiştir. Tıpkı "müşafehe"in "şefeh" lafzından türediği "munazara -yani karşı karşıya gelme-" lafzının "nazar" muayene lafzının da "ayn" lafzından türemiş olduğu gibi.

Kendisine dönülen cihet demek olan "vech" lafzının teveccüh/yönelmek anlamındaki "vech"den türemiş olmasına gelince; bunun doğruya yakın olma ihtimali daha yüksektir. Çünkü kişinin "teveccüh etme"si onun başkasına ihtiyacı olmayan kendisine has bir fiilidir. Halbuki "muvacehe" böyle değildir. Çünkü muvacehe (yüz yüze gelmek) iki kişinin olmasını gerektirir. İnsanın kendisi ise "hâris (ekin eken)" ve hemmam (yapmak isteyen, yeltenen)dır. İnsanın hemmi ise (burada) onun teveccühü/yönelmesidir. O ancak bu organ/yüz ile dilediği şeye doğru yönelir ve yüzünü ona çevirir.

Yüce Allah'ın şu buyrukları da bu türdendir: *"Hayır! (Dedikleri gibi değil). Kim ihsan edici olarak yüzünü (ihlas ile) Allah'a teslim ederse."* (Bakara, 112); *"İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in hanif dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir?"* (Nisa, 125) İbrahim el-Halil'in peygamberimizin ve müminlerin namazda söyledikleri: *"Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."* (En'am, 79); *"De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (kıble tarafına) doğrultun. Ve O'na, dininizi yalnız O'na halis kılarak ibadet edin. Sizi ilkin yarattığı gibi yine (O'na) döneceksiniz."* (A'raf, 29); *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* (Rûm, 30) ve: *"Yüzünü o dosdoğru dine çevir"* (Rûm, 43) ve: *"Ve: Yüzünü dine Hanîf olarak döndür, sakın müşriklerden olma, diye (bana emir verildi)."* (Yunus, 105) buyrukları da böyledir. Aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uyuyacağı vakit yapacağı duayı öğrettiği kişiye söylediği: "Allah'ım! Nefsimi sana teslim ettim. Vechimi/yüzümü de sana çevirdim"[525] buyruğu da böyledir.

Zeyd b. Amr b. Nufeyl de şöyle demiştir:

أَسْلَمْتُ وَجْهِي لِمَنْ أَسْلَمَتْ لَهُ الْمُزْنُ تَحْمِلُ عَذْبًا زُلَالًا

"Ben yüzümü teslim ettim o kimseye ki ona teslim olmuştur

Pek tatlı ve hoş su taşıyan bulutlar"

İşte burada karşımıza: "(أَسْلَمَ وَجْهَهُ): Yüzünü teslim etti", "(وَجَّهَ وَجْهَهُ): Yüzünü döndürdü, yönlendirdi" ve: "(أَقَامَ وَجْهَهُ): Yüzünü doğrulttu" şeklinde üç lafız çıkmaktadır.

Eski müfessirler yüce Allah'ın: *"Kendisini/vechini Allah'a teslim ederse."* (Nisa, 124) buyruğu hakkında dinini ve amelini Allah için ihlaslı yaparsa diye açıkladıkları gibi bazıları da işini Allah'a havale ederse diye açıklamışlardır. Allah'ın önünde boyun eğen ve tevazu gösteren diye de açıklanmıştır.

Bu üçüncüsü olması gereken "islâm/teslimiyet"e yakışır. Çünkü kişinin vechi onun kastıdır. Amelinin esasını teşkil eden yönelmesi/teveccühüdür. Bu ise bedeninin hükümdarı durumundaki kalbinin amelidir. Kalbi yönelecek olursa aynı şekilde yüzü de yönelmiş olur. Böylelikle kalpten gelen asla maksadını tabi kılmış olur ki bu da amel için bir asıldır. Ayrıca bu vechin/yüzün tabi olması bir de kendisi de tabi olan bedenin diğer bölümlerinin arkasından tabi olmasıdır. Böy-

525 Kaynakları daha önce gösterildi.

lelikle o hem iç hem dış amelini hem iç organlarını hem dış organlarını Allah'a teslim etmiş olur. Yani bunları Allah'a teslim etmiş ve Allah için halis kılmış olur. Yerine getirilmesi gereken İslâm'da olduğu gibi. Bu da yüce Allah'ın: *"Âlemlerin Rabbine teslim oldum."* (Bakara, 135) buyruğudur. Belkız hakkındaki: *"Muhakkak ben kendime zulmettim ve Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum."* (Neml, 44); İbrahim ve İsmail'in söyledikleri: *"Rabbimiz! İkimizi de sana teslim olmuş (müslümanlar) kıl. Soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet."* (Bakara, 128) ihlasla sana boyun eğip itaat eden bir topluluk yarat demektir.

Aynı şekilde yüzün gökleri ve yeri yaratan Allah'a yöneltilmesi/tevcihi de böyledir. Bu da onun maksadının, iradesinin ve ibadetinin tevcihi (yönlendirilmesi)dir. Bu da yüzü ve yüzün dışındaki diğer azaları da kendisine uydurur. Aksi taktirde kalbin ameli olmaksızın yalnız başına organın yönlendirilmesi hiçbir şey ifade etmez.

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki ben yüzümü ... çevirdim/tevcih ettim."* (En'am, 79) buyruğu hakkında Zeccac dedi ki:[526] Yani ben ibadetimle tevhidimle âlemlerin Rabbi Allah'a yöneldim, onu kastettim. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Yüzlerinizi doğrultun."* (A'raf, 29) buyruğu da böyledir. Çünkü maksatların kendileri olan yüzler kalbin ameli olan niyetler -ki bu aynı zamanda dinin aslını teşkil eder- bazen dosdoğru yönlendirilir, bazen de doğrudan uzaklaştırılır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: "Rahman'ın parmaklarından iki parmak arasında bulunmayan kulların kalplerinden hiçbir kalp yoktur. Eğer onu doğrultmak isterse doğrultur, onu doğrudan saptırmak dilerse saptırır." Buna göre yüzün doğrultulması onun başka tarafa kaydırılıp meyl ettirilmesinin zıttıdır. Bu da sırat-i müstakim demektir.

Şâyet maksadını doğrultur ve dosdoğru yöneltecek olup sağa da sola da kaymayacak, sapmayacak olursa onun maksadı âlemlerin Rabbi Allah olur. Nitekim yüce Allah: *"Doğuya da nisbeti olmayan batıya da nisbeti olmayan."* (Nûr, 35) buyurmaktadır. er-Rabi' b. Enes de şöyle demiştir: Sizler secdenizi katıksız olarak ihlasla yalnız Allah'a yapın. Allah'tan başkasına secde etmeyin.

Dahhak ve İbn Kuteybe'den de şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: Sizler bir mescidin yanında bulunup namaz vakti girecek olursa orada namaz kılın ve sizden herhangi bir kimse kendi mescidimde kılacağım demesin. Sanki bu açıklamaları ile sizler her mescidin bulunduğu yerde Allah için namaz kılın. Sizler bir mescide başkalarını dışarıda tutarak sadece bu özelliği vermeyin demek istemiş gibidir.

526 Buna dair açıklama daha önce geçti.

İşte daha önce sözünü ettiğimiz açıklamalar bu iki görüşe göre anlaşılır.

Mücahid, Süddi ve İbn Zeyd'den de şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: Nerede olursanız olun namazda Kâbe'ye yönelin.[527]

Buna göre yüzün doğrultulması Kâbe'ye yönelmektir. Ama bu tartışılır bir açıklamadır. Çünkü bu âyet-i kerime Mekke'de inmiştir. Kâbe'ye dönmek ise ancak Medine'de farz kılınmıştır. Yüzün doğrultulması ile emrolunan tarafa yönelmenin kastedilmiş olma hali müstesnadır.

Burada görüş ayrılığının ortaya çıkması yüce Allah'ın: *"Her mescidin yanında."* (A'raf, 29) buyruğunun *"Yüzünü hanif olarak dine dosdoğru çevir."* (Rûm, 30) buyruğundan farklı olmasıdır. Buna göre yüce Allah'ın: *"Onun zatından başka her şey helak olacaktır."* buyruğu dini iradesi ve ibadeti demektir. Mastar bazen faile izafe edilir bazen de mefule. Bu da Arapların: Bu işle onun vechi/yüzü murad edilmemiştir denilmesine benzer. Bu da yüce Allah'ın: *"Eğer o ikisinde Allah'tan başka ilahlar olsaydı her ikisinin de düzeni bozulurdu."* (Enbiya, 22) buyruğuna benzemektedir. Çünkü Allah'ın dışındaki her mabud bâtıldır. Onun vechi/zatı için olmayan her bir şey ise helak olucudur, fasittir, bâtıldır. Ayet-i kerimenin siyakı/bağlamı da buna delildir. Ayrıca bunda diğer mana da vardır.

Çünkü uluhiyet, rububiyeti de gerektirir. Bu sebeple yüce Allah: *"Hüküm yalnız onundur ve yalnız ona döndürüleceksiniz."* (Kasas, 70) buyurmaktadır.

Bu hususta bir görüş daha vardır. Bunu da ilim ehlinden çok kimse ifade eder: Yüce Allah'ın: *"Yüzünü teslim ederse."* (Bakara, 112); *"Yüzünü doğrult."* (Yunus, 105) ve: *"Yüzümü çevirdim."* (En'am,79) gibi buyruklardaki vech/yüz görünen yüz demektir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Biz yüzünü göğe doğru evirip çevirmeni elbette görüyoruz."* (Bakara, 144) ve: *"Yüzlerini o yöne çeviriniz."* (Bakara, 144) ve: *"Yüzlerinizi yıkayınız."* (Maide, 6) buyruklarında da onun kastedildiği ittifakla kabul edilmiştir.

"Vech" kitap ve sünnetin birçok yerinde Allah'ın sıfatları arasında gelmiştir. Buna dair açıklamanın yapılacağı yer burası değildir.

Dediler ki: Fakat yüz yönlendirilecek/döndürülecek olursa vücudun diğer kısmı da ona tabi olur. Yüz teslim olursa insanın geri kalan kısmı da teslim olur. Yüz dosdoğru doğrultulacak olursa insanın diğer kısımları da öylece doğrultulmuş olur. Çünkü kastedip yönelen kimsenin görünen azaları arasından ilk yönelen odur. Bundan dolayı insanın vücudunun diğer kısımlarını da kendisine

527 Buna dair açıklama daha önce geçti.

tabi kıldığından ötürü çoğunlukla yüz sözkonusu edilir ve yüz ile insanın kendisi anlatılır, kastedilir. Fakat acaba bu ismi özelden genele çeviren örfi hakikat kabilinden midir yoksa lügavi hakikat kalıcı olup lüzum yoluyla delalet kabilinden midir hususunda iki görüş vardır.

İşte diğer organlar hakkında da böyledir. Hatta bir kimse kölesine bana bin (dirhem) verdiğin taktirde elin yahut ayağın hür olsun yahut da eşine bana bu kadar verdiğin taktirde elin yahut ayağın benden boş olsun deyip, sonra bu meblağ verilmeden önce o organ kesilecek olursa, burada lafız bedenin tamamını ifade eder diyenlerin görüşlerine göre boşama ve azad etme gerçekleşmiş olur. İsim sadece azanın adıdır diyenlere göre ise kölenin hürriyetine kavuşması kölenin parçalara ayrılmasının sözkonusu olmadığından ötürü bedenin diğer kısımları hakkında sirâyet etmez ve: Böyle bir durumda hiçbir şey meydana gelmez demişlerdir.

İşte şöyle diyenlerin görüşleri de mana itibari ile bu esasa racidir: Onun zatından/vechinden başka her şey helak olacaktır" buyruğu yüce Allah'ın: *"Onun (yerin) üzerindeki her canlı fanidir, celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi (zatı) ise kalıcıdır."* (Rahmân, 26-27) buyruğu hakkında yapılmış açıklamalar gibidir. Onun celal ve ikram sahibi olarak nitelendirilen "vech"inin bekası zatının bekası demektir.][528]

528 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 427-434.

ANKEBÛT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 69 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ
فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ أَمْ
حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾

1. "Elif, Lâm, Mîm

2. İnsanlar: İman ettik, demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?

3. Andolsun onlardan önce geçenleri biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancı olanları da bilir.

4. Yoksa o kötülükleri işleyenler bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar?"

Tefsiri:

"Fitne"nin Anlamı

[Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Mîm. İnsanlar, iman ettik, demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar? Andolsun onlardan önce geçenleri biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancı olanları da bilir. Yoksa o kötülükleri işleyenler bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar?"* (Âyet 1-4) buyurmaktadır. Fitne imtihan ve denemek demektir. Nitekim Mûsâ (aleyhisselâm) da: *"Bu ancak senin fitnendir/sınamandır. Onunla dilediğini doğru yoldan uzaklaştırır, dilediğine de hidâyet verirsin..."* (A'raf. 155) Senin imtihanın ve senin denemen demektir. Sen o imtihan ile rasûllere muhalefet edenleri şaşırtırsın, onlara uyan kimseleri de onunla hidâyete iletirsin.

İnsan için fitne körüğün sınamasına sokulduğu zaman altının fitnesi/sınanması gibidir. Bu durumda altının kalitelisi kalitesizinden ayrılır. İşte hak da katıksız altın gibidir. Ne kadar sınanırsa kalitesi daha da artar. Bâtıl da parlak fakat sahte altın gibidir. Sınandığı taktirde onun bozukluğu da ortaya çıkar.][529]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Mîm. İnsanlar, iman ettik, demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar? Andolsun onlardan önce geçenleri biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancı olanları da bilir."* (Âyet 1-3) buyurmakta ve böylelikle insanları fitneye tabi tutmasının zorunlu olduğunu açıklamış olmaktadır. Yani onları mutlaka imtihan edecek, sınayacak, deneyecektir. Altına karışmış olan yabancı maddelerden ayrıştırmak için altını ateşe sokmamız halinde: "(فتنت الذهب): Alltını fitneye uğrattım/denedim" denilir. Mûsâ (aleyhisselâm)'ın: *"O ancak senin fitnendir. Onunla dilediğin kimseleri saptırır, dilediğin kimselere hidâyet verirsin."* (A'raf, 155) buyruğunda da bu anlamdadır.][530]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Mîm. İnsanlar , iman ettik, demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?"* (Âyet 1-2) buyruğundan itibaren: *"Ne kötü hüküm veriyorlar."* (Âyet 4) buyruğuna kadar şunu beyan buyurmaktadır: Allah rasûllerini gönderdi. İnsanlar da bu hususta iki gruba ayrılır. Kimisi ben ona iman edip ona itaat eden birisiyim der. Böyle birisinin doğru mu yalan mı söylediği ortaya çıkıncaya kadar imtihan edilmesi kaçınılmazdır. Bir diğeri ise masiyet üzerinde kalmaya devam eder. Böyle bir kişi ise kötülükleri işler. Bunlar bizim elimizden kurtulacaklarını da zannetmesinler. Onları (azap ile) yakalamamız kaçınılmazdır. Kimse bu iki kısmın dışında değildir. Yüce Allah da: *"İnsanların bazısı Allah hakkında bilgisizce tartışır ve azgın her şeytana uyar."* (Hacc, 3) buyruğundan itibaren: *"(O) ne kötü bir yardımcı ne kötü bir arkadaştır."* (Hacc, 13) buyruklarına kadar yüce Allah din hakkında bilgisizce mücadele edip tartışan kimsenin durumunu beyan buyurmaktadır. Bilgi/ilim ise Allah'ın Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderdikleridir. Aynı zamanda o yüce Allah'ın şu buyruğunda geçtiği gibi "sultan" ile kastedilendir: *"Muhakkak Allah'ın âyetleri hakkında kendilerine gelmiş bir sultan/bilgi, delil olmaksızın tartışanlar."* (Mümin, 56) Buna göre din hakkında Allah'ın Rasûlü ile gönderdiğinden başka türlü ko-

529 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 88.
530 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 182.

nuşan kimse bilgisizce konuşmuş olur. Şeytanın dost edindiği kimseyi ise şeytan doğru yoldan çıkartır ve onu alevli cehennem azabına iletir. Fakat Allah'ın dinine bağlı olan bir kimse Allah'a yakîn ile/kesin bilgi ile ibadet etmiş olur.[531] Aksine onun hevâsının istediği şey gelip onu bulursa devam eder. Hevâsına uymayan bir şey gelip onu bulursa döner. Allah'a da bir dağın kenarı üzerindeymiş gibi ibadet eder. Onun bir sebatı ve bir kararı olmaz. "Ona" dünyada "bir hayır isabet ederse onunla mutmain olur. Şâyet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner. Dünyayı da ahireti de kaybetmiş olur. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir." Dağın kenarı ise sebatlı ve istikrarlı değildir. Yani böyle bir kimse sınandığı şey sebebiyle dünyayı da kaybeder, dinden dönmesi sebebiyle de ahireti kaybeder. *"O zarar vermesi fayda vermesi (ihtimali)nden daha yakın olana ibadet eder."* (Hacc. 11-13) Yani o yaratılmışlara dua ve ibadet eder. Onlardan korkar, onlardan ümit eder. Halbuki onların ona herhangi bir zarar verme imkânları da bir fayda sağlama imkânları da yoktur. Hatta onların zarar vermeleri fayda vermelerinden daha yüksek bir ihtimaldir.

Ayetin nüzul sebebi her ne kadar müşrik iken müslüman olmuş muayyen bir kişi hakkında inmiş ise de âyetin hükmü lafzının ve manasının kapsamına giren herkes hakkında kıyamet gününe kadar geneldir.][532]

[Yüce Allah *"Yoksa o kötülükleri işleyenler bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar?"* (Âyet 4) buyurmakta. Aynı şekilde yaratılmışlar üzerinde kudretinin sabit olması da böyledir. Yüce Allah'ın: *"Yerde de gökte de siz aciz bırakabilecekler değilsiniz."* (Âyet 22) ve: *"Yoksa o kötülükleri işleyenler bizden kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar?"* (Âyet 4) buyruklarında olduğu gibi. Maksat ise günahların sonuçları ve gerekleri olan cezalandırma ve intikam ile korkutmaktır.

İşte bu şekilde çoğunlukla şanı yüce Rabbimiz kendi zatını ilim ile ve bir takım ameller ile nitelendirir. Bundan maksat ise nefisleri sakındırmak, korkutmak ve hayırlı işleri yapmak hususunda ise teşvik etmektir.][533]

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًاۜ وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ
عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَاۜ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

531 Asılda da böyledir. Arada düşmüş ibarelerin yahut olmayan ibarelerin sokulmuş olma ihtimali vardır.

532 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 40.

533 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 127 ve 232.

8. "Biz insana ana babasına iyi davranmasını tavsiye (emr) ettik. Eğer onlar hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme. Dönüşünüz yalnız banadır, yaptıklarınızı size haber vereceğim."

Tefsiri:

[Onun itaate ve şükre masiyete ve küfre verdiği karşılığın bir benzerini hiç kimse veremez. Bundan dolayı yaratana isyan hususunda hiçbir yaratılmışa itaat caiz değildir. Yüce Allah da: "*Biz insana anasına babasına iyi davranmasını tavsiye/emrettik. Eğer onlar hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme.*" buyurduğu gibi bir diğer âyet-i kerimede de: "*Eğer onlar bilmediğin şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara itaat etme. Bununla beraber dünyada onlarla iyi geçin.*" (Lukmân, 15) buyurmaktadır.][534]

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالاً مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

12. "İnkâr edenler iman edenlere dediler ki: "Bizim yolumuza uyun da günahlarınızı biz yükleniriz." Hâlbuki onlar ötekilerin günahlarından bir şey yüklenecek değillerdir. Muhakkak onlar elbette ki yalancıdırlar.

13. Andolsun ki onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de yükleneceklerdir. Hiç şüphesiz yaptıkları iftiralardan kıyamet gününde muhakkak sorumlu tutulacaklardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah dalalet önderlerinin kendilerine uyanların günahlarından hiçbir şey taşımayacaklarını haber verdiği gibi onların kendi ağır yüklerini taşıyacaklarını da bildirmektedir. O ağır yükleri ise kendilerine uymuş olanların günahlarıdır. Üstelik uyanların günahlarından da hiçbir şey eksiltilmemek üzere. Çünkü onla-

534 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 225.

rın iradeleri de bu konuda kararlı idi ve onlar güçlerinin yetenini de yapmışlardı. Böylelikle her bir amelde bulunanın bir karşılığı olmuş olacaktır. Çünkü yapılan işin karşılığına kesin irade ve ondan güç yetirilebilen kadarının yapılması sebebi ile hak edilir.][535]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾

14. "Andolsun Biz Nuh'u kavmine gönderdik. O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı. Derken onlar zalimler oldukları halde tufan onları yakaladı."

Tefsiri:

[Eğer ifadeler şart istisnâ ve buna benzer ifadelerle bitişik özelleştirici tabirler ile beraber sözkonusu edilecek olursa yüce Allah'ın: *"Elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı."* buyruğundaki gibi olursa o taktirde bunun toplamı insanların cumhuruna göre gerçek manada dokuz yüz elli yıla delalet eder.][536]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz sayı bildiren lafızlar haklarında istisnânın varid olması mümkün olmakla birlikte birer nastırlar. Yüce Allah'ın: *"O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı."* buyruğunda olduğu gibi.][537]

وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

16. "İbrahim'i de (peygamber gönderdik). Hani o kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibadet edin ve ondan korkun, çünkü bu sizin için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"İbrahim'i (peygamber olarak gönderdik). Hani o kavmine şöyle demişti: Allah'a ibadet edin ve ondan korkun. Çünkü bu sizin için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz. Siz ancak Allah'tan başka bir takım putlara ibadet edi-*

535 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 725.
536 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 277.
537 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 113.

yor ve aslı olmayan yalanlar düzüyorsunuz." (Âyet 16-17) Bu buyruğu ile onların kendilerine bu yasak gelmeden önce asılsız yalanlar uydurup düzdüklerini haber vermektedir.][538]

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

17. "Siz ancak Allah'tan başka birtakım putlara ibadet ediyor ve aslı olmayan yalanlar uyduruyorsunuz. Şu Allah'tan başka ibadet etmekte olduklarınızın size bir rızık vermeye güçleri yetmez. O halde rızkı Allah katında arayın. Ona ibadet edin ve O'na şükredin. Yalnız O'na döndürüleceksiniz."

Tefsiri:

[İbrahim el-Halil'in: "*O halde Allah'ın yanında rızkı arayın*" sözü de bu türdendir. O (lafızların yerini değiştirerek): O halde rızkı Allah'ın yanında arayın dememiştir. Çünkü zarfın (yanında) öne alınması ihtisas ve hasr izlenimini verir. Sanki: Allah'tan başkası nezdinde rızık aramayın buyurmuş gibidir.][539]

اُتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

45. "Sana vahyolan kitabı oku, namazı da dosdoğru kıl çünkü namaz (insanı) hayâsızlıktan ve münkerden alıkor. Allah'ı zikretmek ise en büyüktür. Allah ne yaptığınızı bilir."

Tefsiri:

[Diğer taraftan tilavet ile birlikte başka hususları da sözkonusu edebilir. Yüce Allah'ın: "*Sana vahyolunan kitabı oku. Namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor.*" buyruğunda olduğu gibi. İmam Ahmed b. Hanbel ve başkaları dedi ki: Kitabın okunması tamamıyle Allah'a itaat olan işleri yapmakla olur.][540]

538 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 681.
539 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 183.
540 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 168.

Merhum İbn Teymiyye namazı diğer amellerden farklı kılan hususlar ile ilgili açıklamalarda bulunurken şunları söylemektedir:

[Yüce Allah peygamberine: *"Sana vahyolunan kitabı oku"* buyurmaktadır. Kitabın okunması/tilaveti, ona uymak ve dinin şer'i hükümleri arasında bulunan içinde her ne varsa gereğince amel etmek ile olur. Daha sonra da yüce Allah: *"Namazı da dosdoğru kıl"* buyurarak onu diğer amellerden farklı olduğunu göstermek için özellikle sözkonusu etti. Çünkü şanı yüce Allah'ın vermiş olduğu bütün emirlerin kapsamına girmekle birlikte özel olarak da onu emir buyurmaktadır.][541]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Namaz yüce Allah'ın da buyurduğu gibi *"İnsanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor."* Bu denenmiş ve fark edilen bir husustur. İnsan içinden namazın hayâsızlıklardan ve münkerden alıkoyduğunu hisseder. Bu sema ehli olan kimseler de kendi nefislerinin hayâsızlıklara ve münkere meylettiklerini hissederler. Bundan dolayı onların her biri öyle bir takım hayâsızlıklar işler ki hatta tasavvufçulardan pek çok kimse genç çocuklarla arkadaşlık ve onları görüp seyretmek seviyesine dahi düşer.][542]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor."* buyruğunda ve: *"Hayâsızlığı, münkeri ve haddi aşmayı yasaklar."* (Nahl. 90) buyruklarında münkerin bazı türlerini özel olarak sözkonusu etmiş ve bunların birini diğerine atfetmiştir. İşte bu da lafzın ona delaleti önceleri umum ve tazammun yoluyla iken daha sonra mutabakat yolu ile de maksat halini alan bir nas ile de ifade edilmiş olmaktadır. İster bu özel husus aynı zamanda lafzın genel ifadesi içerisine girdiği ve dolayısıyla iki defa zikredilmiş olduğu söylensin isterse de genel isim ile birlikte bulunması sebebi ile onun tek başına ve yalın olarak ayrı ve birlikte zikredilmesi sebebi ile delaletin değişmesinden ötürü genel isme dahil olmadığı açıkça anlaşılmış olduğu söylensin -daha önce belirttiğimiz gibi- farketmez. İman ismi de böyledir. O bazen tek başına soyut yapılması gereken amel ile birlikte anılmadan zikredilir. O vakit onun kapsamına tazammun ve lüzum yoluyla yapılması gereken amel de girer. Bazen de amel ile beraber anılır. O taktirde amel mutabakat ve nas yolu ile anılmış olur.][543]

541 Şerhu'l-Umde -salat-. 88.
542 el-İstikame. I. 318-319.
543 el-Fetava. V. 131.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah bir başka yerde: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah burada münkeri hayâsızlıklara atfetmiş olmakta ve münker de burada bağyin/haddi aşmanın kapsamına girmiş bulunmaktadır.][544]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor. Allah'ı zikretmek ise mutlaka en büyüktür."* buyurmaktadır. Çünkü namaz ibadetinde hoşlanılmayan şeylerin def edilmesi vardır ki bunlar da hayâsızlık ve münkerdir. Yine namazda sevilenin elde edilmesi vardır ki bu da Allah'ı zikretmektir. Bu sevilen şeyin elde edilmesi ise hoşlanılmayan hallerin def edilip uzaklaştırılmasından daha büyüktür. Çünkü Allah'ı anmak Allah'a yapılan bir ibadettir. Kalbin Allah'a ibadeti ise bizatihi bir maksattır. Şerrin ondan uzaklaştırılması ise tâbi olmak yoluyla bizatihi maksat olmayan bir husustur.][545]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun benzeri yüce Allah'ın: *Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor. Allah'ı zikretmek ise elbette en büyüktür*" buyruğudur. Bu buyruk ile her iki hususu bir arada beyan etmiş bulunmaktadır. Çünkü yüce Allah'ın: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor."* buyruğu bunun ihtiva ettiği kötülükleri ve zararlı şeyleri def etmeye dair bir beyandır. Çünkü nefis ile Allah'ı anmak ve ona dua etmek -özellikle de- yapılacak olursa bu ona kendisini hayâsızlıklardan ve münkerden alıkoyacak oldukça iyi/salih bir boya ile boyanmayı kazandırır. Nitekim insan bunu kendi içinde de hisseder. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sabır ile ve namaz ile yardım isteyin."* (Bakara, 45) buyurmaktadır. Çünkü kalp kendisini hoşlanılmayan zevklere muhtaç bırakmayacak şekilde sevince gark olur ve gözaydınlığı bulur. Allah'ı tazim, heybet ve haşyet duygularını elde eder. Allah'tan ummak korkmak ve onu sevmek kişiyi kötülüklerden alıkoyan bir etkendir.

Yüce Allah'ın: *"Allah'ı zikretmek ise en büyüktür."* buyruğu ise namazın fayda ve maslahatını beyan etmektedir. Yani namazdaki Allah'ı zikir ve anış onun hayâsızlıklardan ve münkerden alıkoyucu oluşundan daha büyüktür. Çünkü bu bizatihi maksat olarak gözetilen bir husustur. Nitekim yüce Allah: *"Cuma günü*

544 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 275.
545 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 188.

namaz için çağırıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun." (Cuma, 9) buyurmuştur. Birincisi tâbidir. İşte bu menfaat ve maslahat o kötülüğün def edilmesinden daha büyüktür. Bundan dolayı fâsık mümin sonunda ilahi rahmete ulaşır, münafık müteabbid/ibadet ettiğini gösteren kişinin ise sonunda bedbahtlığa doğru gider. Çünkü şüphesiz Allah'a ve Rasûlüne iman mutluluğun odağı ve aslıdır.

Buradaki mananın Allah'ı zikretmek, namazdan da büyüktür şeklinde olduğunu düşünen bir kimse hata etmiş olur. Çünkü namaz nass ve icma ile mücerred zikirden daha faziletlidir. Namaz Allah'ı anmaktır ama en mükemmel şekli ile bir anıştır. Peki mutlak olarak Allah'ı zikretmek zikrin en faziletli türü olan namazdan nasıl daha üstün olabilir? Bunun örneği de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur: "Geceleyin namaz kılmaya bakın. Çünkü o namaz Rabbinize bir yakınlaşma ve sizden önceki salihlerin adetidir. Günahlardan alıkoyucu, kötülükler için keffaret, kıskançlığa götüren sebepler için de kovalayıcı, uzaklaştırıcıdır."[546]

Böylelikle yüce Allah'a yaklaşmak salihlere muvafakat etmek, gelecekteki günahlardan alıkoymak sûretiyle kötülüğü önlemek, geçmişteki günahlar için keffaret olmak gibi hususları beyan etmektedir ki bu hadis de âyetin (mana itibari ile) bir benzeridir.][547]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'yi şöyle derken dinledim: Ayetin manası şudur: Namazın iki büyük faydası vardır:

1. Namazın hayâsızlıklardan ve münkerden alıkoyması

2. Allah'ı anmayı kapsaması ve onu ihtiva etmesidir. Namazın ihtiva ettiği Allah'ın zikrinin de onun hayâsızlıktan ve münkerden alıkoyma özelliğinden de daha büyük olduğudur.

Salih amellerin onunla (Allah'ı anmakla) bitirilmesine gelince. Yüce Allah'ın namaz amelini şu buyruğu ile bitirdiği gibi:*"Ta ki böylelikle o sayılı günleri tamamlayasınız, sizi hidâyete erdirdiğine karşılık Allah'ı yüceltesiniz ve ta ki şükredersiniz."* (Bakara, 185) Haccı da yine: *"Menasikinizi bitirince (cahiliye devrinde) babalarınızı andığınız gibi hatta daha kuvvetli bir anışla Allah'ı anın."* (Bakara, 200) buyruğunda da yine onunla sona erdirdiği gibi aynı şekilde namaz hakkında:

546 Tirmizi, 3549; Beyhaki, II, 502; İbn Nasr, Kıyamü'l-Leyl, s. 18. Ayrıca hadisin Hâkim, I, 308; Beyhaki, II, 502 ve İbn Ady, IV, 207'de de şahitleri vardır. Hadis Allah'ın izni ile hasendir.
547 Mecmûu'l-Fetâvâ, XX, 192-193

"Artık namazı bitirdiğiniz zaman ayakta iken, otururken ve yanlarınız üzereyken Allah'ı anın." (Nisa, 103), cuma namazını: *"Artık o namaz kılındı mı yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın ve Allah'ı çok hatırlayın. Ta ki umduğunuzu elde edesiniz."* (Cuma, 10) buyruğunda zikri anarak sona erdirdiği gibi. Bundan dolayı dünya hayatının hâtimesi de o olmuştur. Kulun son sözü o olduğu taktirde Allah o kulu cennete koyar.

Allah'ı ananların onun âyetlerinden yararlanma özelliklerine gelince; ki onlar özlü akıl sahibi olan kimselerdir. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında gece ile gündüzün değişip durmasında elbette akıl sahipleri için deliller vardır. Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar) iken daima Allah'ı anarlar."* (Âl-i İmrân, 190-191)

Zikrin bütün amellerle ve onlarla bir arada bulunmasına, o amellerin ruhu oluşuna gelince. Şanı yüce Allah: *"Beni zikretmek için namaza kalk"* (Taha, 14) buyruğunda olduğu gibi onu namaz ile birlikte anmıştır. Aynı zamanda onu namaz kılmakla, hacc etmekle ve hacc menasikini yerine getirmekle birlikte sözkonusu etmiştir. Hatta zikir haccın ruhu, özü ve maksadıdır. Tıpkı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda olduğu gibi: "Şüphesiz Beyt'i tavaf etmek, Safa ile Merve arasında say etmek ve cemrelere taş atmak Allah'ı dosdoğru zikretmek içindir."][548]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor."* buyruğu da böyledir. Yüce Allah bu buyruğunda bunları ayrı ayrı zikretmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte yüce Allah'ın: *"Kötülükten/münkerden alıkoyan."* (Âl-i İmrân, 104) buyruğunda ise hayâsızlık münkerin kapsamına girmiştir. Daha sonra yüce Allah: *"Şüphesiz ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder. Fahşayı/hayâsızlığı münkeri ve bağyi yasaklar."* (Nahl, 90) buyruğunda münker ile birlikte iki husus daha zikrederek burada "bağy"i her ikisinden farklı olarak zikretmiştir. Oysa bu geçen iki yerde ise bağy münkerin kapsamına dahildir.][549]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor."* buyurmaktadır. Bu hissedilen bir şeydir. Çünkü insan Kur'ân okuyup onu iyice düşündüğü zaman hiç şüphesiz bu onu masiyetlerden yahut bir kısmından alıkoyan sebeplerin en güçlülerinden birisi olur. Aynı şekilde oruç da bir kalkandır. Haram

548 Medâricü's-Sâlikîn, II, 426-427.
549 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 162-163.

şeylerin haram kılınmış olduğuna ve bunlardan ötürü Allah'ın azaplandıracağına dair iman etmenin kendisi de kalbi bunları istemekten alıkoyar.][550]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor. Allah'ı zikretmek ise en büyüktür."* buyurmaktadır. Yani namazda bulunan Allah'a itaat onu zikretmek ve onun emrine uymak ondan daha büyüktür.][551]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü namaz insanı hayâsızlıktan ve münkerden alıkor."* buyurmaktadır. Yani namazda şifa da vardır, bundan daha fazlası da vardır.][552]

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ
وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ
لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

46. "Aralarından zulmedenler müstesnâ olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir. Biz ancak ona teslim olanlarız."

Tefsiri:

[*"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* buyruğunda geçen zalim ile en güzel yol ile mücadele etmek emredilmemiştir. Çünkü zalim olan bir kimse ilme ve dine talib olmayarak kendisi ile savaşılmayı hak eden bir kimsedir. Dolayısıyla böyle bir kimse kendisi ile en güzel yol ile tartışma yapılmayacak olan zalimlerdendir. Bu yönüyle o ilmi ve dini öğrenmek isteyip ondan herhangi bir zulüm görülmeyen kimseden farklıdır. Öğrenmek isteyen kimsenin kastı ister kendisine doğru yolun gösterilmesini istesin. İsterse de kendisinin hak üzere olduğunu zannedip hak zannettiği şeyi desteklemeye çalışsın farketmez. Ama maksadı inat olan bir kimse kendisinin bâtıl üzere olduğunu bilir ve bâtıl üzere mücadele eder. İşte böyle bir kimse ile en güzel yol ile mücadele edilmesi emredilmemiştir. Aksine biz bazı hallerde bununla başka yollarla mücadele ederiz ve bu yollarla biz ona amelinin gereği

550 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 123.
551 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 344.
552 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 289.

olarak ona da ceza olmak üzere inadını, zulmünü ve bilgisizliğini bu mücadele yollarımızla ona açıkça gösteririz.][553]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlardan bazıları yüce Allah'ın: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* buyruğu ile: *"Onlarla en güzel yolla mücadeleni yap."* (Nahl. 125) buyruklarının kılıç/savaşı emreden âyet ile nesh edilmiş olduğunu iddia ederler. Bunlar da aynı şekilde hata etmişlerdir. Çünkü yüce Allah Nuh ve İbrahim kavminin kâfirler ile mücadele ettiklerini haber vermektedir. Hatta onlar: *"Ey Nuh! Bizimle gerçekten mücadele ettin. Bizimle olan bu mücadeleni çok uzattın."* (Hud. 32) demişlerdi. İbrahim (aleyhisselâm)'ın kavmi hakkında da: *"Kavmi ona karşı delil getirmeye kalkıştı."* (En'am. 80) buyruklarından itibaren: *"İşte bu kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir."* (En'am. 83) buyruklarına kadar bunu dile getirmektedir. Ayrıca İbrahim (aleyhisselâm)'ın kâfir kişi ile tartışmasını zikretmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de de kâfirlerle tartışmalar ve onlara karşı şifa olan ve yeterince deliller ihtiva eden tartışmalar da zikredilmektedir. Yüce Allah'ın: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* buyruğu ve: *"Ve en güzel yol ile onlarla mücadele et."* buyruklarını Kur'ân-ı Kerim'de nesh eden bir buyruk bulunmamaktadır. Fakat bazı insanlar mücadelenin kılıç ile cihadı terk etmek olduğunu zannederler. Aynı zamanda emrolunan cihadı terk etmeyi ihtiva eden her bir buyruğun kılıç ve cihad âyetleri ile nesh edilmiş olduğunu söylerler.

Mücadele ise bazen zimmet ehli ile kendileri ile ateşkes yapılmış olan antlaşmalılarla kendilerine eman verilmiş olanlarla ve kılıç ile kendileri ile savaşılması caiz olmayan kimselerle de olabilir. Bazen de davetin başlangıcında da olabilir. Tıpkı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kâfirlere karşı Kur'ân-ı Kerim ile cihad ettiği gibi. Bazı hallerde hakkı beyan etmek ve kalplerdeki şüpheleri giderip şifa olmak üzere -hidâyet bulmak ve açıklama yapılmasını istemek durumunda olanlara karşı- yapılabilir. Bunun genişçe açıklanacağı yer ise bir başka yerdir.][554]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* buyruğunda sözü edilen zalimler ile de bizim en güzel yol ile mücadele etmek gibi bir yükümlülüğümüz yoktur.][555]

553 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 219.
554 en-Nübuvvât. 147.
555 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 109.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte Allah'ın indirdiği kitab-ı kerimi de bunu zikrederek: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* (Âyet 46) buyruğundan itibaren *"âyetlerimizi ancak zalim olanlar bile bile inkâr eder."* (Âyet 49)'e kadar sözkonusu ederek Kur'ân-ı Kerim'in kendilerine ilim verilenlerin kalplerinde apaçık âyetler olduğunu beyan buyurmaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim onu getirenin doğruluğuna delil teşkil eden apaçık âyetlerin en büyüğüdür. Kur'ân-ı Kerim'de bir arada bulunan âyetler/mucizevi belgeler başkalarında bir arada olmadığı kadar pek çoktur. Çünkü o hem davettir, hem hüccettir, hem delildir, hem delilin gösterdiği odur, hem hükümdür, davetin ta kendisidir, davetin de apaçık delilidir. O hem şahitir, hem kendisi ile şahitlik edilendir.

Yüce Allah'ın: *"İlim verilmiş olanların göğüslerinde/kalplerinde."* (Âyet 49) buyruğuna gelince; ister onun onların kalplerinde apaçık olduğu kastedilsin ister onların göğüslerinde hıfzedilmiş ve korunmuş olduğu kastedilsin isterse de her iki husus birlikte kastedilsin -ki doğru olan da budur- o alimlerin kalplerinde hıfzedilmiştir. Onların kalplerinde apaçıktır, onun hak olduğunu çok iyi bilirler. Şu buyruklarda dile getirildiği gibi: *"Kendilerine ilim verilenler bilir ki: Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir."* (Sebe, 6); *"Rabbinden sana indirilenin ancak hak olduğunu bilen kimse (ona inanmayan) kör gibi midir?"* (Ra'd, 19); *"Ve ta ki kendilerine ilim verilenler bunun Rabbinden gelen hak olduğunu bilip, ona iman etsinler ve onunla kalpleri rahat ve huzur bulsun. Muhakkak Allah iman edenleri dosdoğru yola iletendir."* (Hacc, 54)][556]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Aralarından zulmedenler müstesnâ olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir. Biz ancak ona teslim olanlarız."* (Âyet 46) buyruğuna gelince; bu buyruk Allah'ın kendilerine ve bütün insanlara bu yolla Allah'ı razı etmeleri ve bununla muhalif olanlara karşı delilin ortaya konulabilmesi için kendilerine farz kıldığı hakkı söylemeleri için müminlere verdiği bir emridir. Şüphesiz ki bu en güzel yolla mücadele ve tartışmanın bir kısmıdır. Bu ise senin hem seni bağlayan hem de sana muvafakat etmesi halinde seninle tartışanın da söylemesi sûreti ile onu bağlayacak olan hak bir söz söylemen ile olur. Aksi taktirde o (bu sözü söylemez ve bağlayıcılığını kabul etmezse) onun inatcılığı ve zulmü de açıkça ortaya çıkmış olur.

556 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 190-191.

Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"De ki: "Bizimle Allah hakkında mı çekişiyorsunuz? Halbuki O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Biz (dinimizi) O'na halis kılanlarız."* (Bakara, 139) buyurmaktadır. İşte bizler onun hepimizin Rabbi ve amel eden herkesin amelinin başkası için değil de yalnız kendisi için olduğu hususunda ortağız, mutabığız.

Ama bizlerin ayrıcalıklı olduğu husus ise dinimizi ona hâlis kılmamızdır. Sizler ise ona ihlasla yönelen kimseler değilsiniz. Bu ise sizin değil de bizim haklı olmamızı, bizim amellerimizin kabul olunan salih ameller sizin amelleriniz ise reddolunan ameller olmasını gerektirmektedir.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Ey Kitap Ehli! Bizimle sizin aranızda âdil olan bir kelimeye geliniz: "Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. O'na hiçbir şeyi ortak tutmayalım, kimimiz kimimizi Allah'tan başka Rabbler edinmesin." Eğer yüz çevirirlerse: Bizim gerçekten müslümanlar olduğumuza şâhid olun, deyin."* (Âl-i İmrân, 64) buna benzemektedir.

"Eğer yüz çevirirlerse: Bizim gerçekten müslümanlar olduğumuza şahit olun deyin." (Âl-i İmrân, 64) buyruğu da Mesih (aleyhisselâm)'ın dediği gibi onlara karşı delilin ortaya konulmuş olmasını da ihtiva etmektedir.][557]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: Allah nezdinde bundan daha kötü bir cezanın (kimlere) olduğunu size haber vereyim mi? Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazab ettiği ve onlardan bir kısmını maymun ve domuz sûretine soktuğu kişiler ve tağuta tapanlardır."* (Maide, 60) buyurmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah'ın yahudileri lanetlediği ve onların tağuta ibadet ettikleri, Allah'ın onlardan kimilerini maymunlara ve domuzlara dönüştürdüğü açıkça görülmektedir. Buna benzer buyruklar Kur'ân-ı Kerim'de çoktur. Fakat yüce Allah'ın: *"Aralarından zulmedenler müstesna."* buyruğu ile: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* buyruklarında kastedilenlerin onlar olduğunu söyleyen kimsenin bu iddiası apaçık bir hatadır. Bundan dolayı bu iddia müslümanların ittifakı ile bâtıldır. Çünkü yüce Allah'ın: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* buyruğu yahudi ve hristiyan olan kitap ehli ile en güzel olan yoldan başkası ile mücadele yapmaya dair bir yasaktır. Yüce Allah'ın: *"Zulmedenler müstesna"* buyruğu da her iki taifeden/yahudilerle hristiyanlardan bir istisnâdır. Bundan dolayı müslümanların görevi şudur: Yahudi ve hristiyan bir kişi onlarla

557 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 82-83.

tartışacak olursa onlar da her iki taifeden zulmeden dışında en güzel yol ile o kimse ile tartışmasıdır. Fakat zulmeden bir kimseye bazen dil ile bazen de el ile ceza verilir. Tıpkı Allah'ın ve Rasûlünün bu zalimler ile cihad edilmesini emrettiği gibi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de peygamber şehrinde etrafında ve ona yakın bulunan yahudiler ile -Kaynuka, Nadir ve Kurayzaoğulları ile Hayberlilerle, Vadi'l-Kur'adakiler ve diğerleri ile cihad ettiği gibi- cihad etmiştir.

Aynı şekilde Tebük senesinde hristiyanlara karşı cihad etmiş, Şam'da Arapları ile Rumları ile onlara karşı gaza düzenlemiş, bundan önce de onun görevlendirdiği Zeyd b. Haris'e, Cafer b. Ebu Talib, Abdullah b. Revaha onlara karşı gazada bulunmuş, kendisinden sonra da onlara gaza düzenlenmesini emir buyurduğu için de ondan sonra onun raşid halifeleri de onlara karşı gaza yapmıştır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna Necran hristiyanlarının heyeti geldiği zaman kendi mescidinde en güzel yol ile onlarla mücadele etmiştir. Daha sonra yüce Allah ona kendilerini mübahelede bulunmaya çağırmış, onlar ise onun ile mübahele yapmayı kabul etmeyerek küçülmüşler oldukları halde kendi elleri ile cizyeyi ödemeyi kabul etmişlerdir. Daha önce bu hususu etraflı bir şekilde zikretmiş olduğumuz gibi. Onların bir kısmı ile en güzel olan yolla tartışmış, aralarından zalim olan kimseleri ise cezalandırmış, ona karşı cihad etmiştir. Tıpkı yahudilerden zalim olanları cezalandırdığı gibi.][558]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mücahid dedi ki: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* Zulmedenler seninle kital edip savaşanlar ve sana cizye vermeyen kimselerdir.[559] Ondan gelen bir başka lafızda da şöyle demiştir: Aralarından zulmedenler herhangi bir antlaşmaları olmayan savaş ehli olanlardır. Onlar için kılıç vardır.[560] Yine ondan gelen bir rivâyete göre o şöyle demiştir: Sen ancak seninle savaşan ve sana cizye vermeyen kimseler ile savaşabilirsin.

Ondan gelen bir diğer rivâyette de şöyle demiştir: Aralarında cizye ödeyen kimselere hayırdan başka bir şey söylemeyin. Yine Mücahid'den gelen rivâyete göre: *"Ancak en güzel yolla mücadele edin."* buyruğu ile ilgili olarak: Eğer şer/kötü söz söylerlerse siz yine de hayır söyleyin.[561]

558 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 89-92.
559 İbn Cerir, XXI, 1.
560 İbn Cerir, XXI, 2.
561 Bk. ed-Durru'l-Mensur, V, 147. Orada buna benzer sözler var. Muhtemelen onların bazıları da İbn Ebu Hatim (in Tefsiri)nde geçmektedir. Allah en iyi bilendir.

İşte Mücahid bu âyet-i kerimeyi nesh edilmiş kabul etmemektedir. Bu aynı zamanda müfessirlerin çoğunun da görüşüdür: Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem dedi ki: *"Kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."* âyeti nesh edilmiş değildir. Ama Katade'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bu âyeti: *"Onları nerede bulursanız öldürün."* (Nisa, 89) âyeti nesh etmiştir ve kılıçtan daha çetin bir mücadele de yoktur dediği rivâyet edilmektedir. Ancak birincisi daha sahihtir. Çünkü onlar zulmeden kimselerdendirler. Dolayısı ile nesh sözkonusu değildir.][562]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî'nin Sahih'inde Ebu Hureyre'den şöyle dediği sabittir: Kitap ehli Tevrat'ı okuyor ve onu Arapça açıklıyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu. "Kitap ehli size bir şey anlattıkları zaman onları tasdik de etmeyin yalanlamayın da. Çünkü onlar size ya hak olan bir şeyi anlatır siz de onu yalanlarsınız yahut da bâtıl olan bir şeyi anlatır siz de onu tasdik edersiniz. Ama bunun yerine: *"Bize indirilene de size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da birdir. Sizin ilahınız da birdir. Biz ancak O'na teslim olanlarız."* deyiniz. Böylelikle müslümanlara onların söylediklerini tasdik de etmeden yalanlamadan da dinlemek caizdir.][563]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî'nin Sahih'inde Ebu Hureyre'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Kitap ehli Tevrat'ı ibranice okuyorlar, arapça açıklıyorlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: "Kitap ehli size bir şey anlattıkları zaman onları tasdik de etmeyin yalanlamayın da. Çünkü onlar ya size bir hak anlatır siz onu yalanlarsınız yahut size bir bâtıl anlatır onu tasdik edersiniz. Siz ise *"Bize indirilene de size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir. Biz ancak O'na teslim olanlarız."* deyiniz."[564]][565]

وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾

48. "Sen bundan önce hiçbir kitap okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın. O zaman bâtıl söyleyenler elbette şüphe ederlerdi."

562 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 241-243.
563 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 63.
564 Buhârî, 4485.
565 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 461-462.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Sen bundan önce hiçbir kitap okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın. O zaman bâtıl söyleyenler elbette şüphe ederlerdi."* (Âyet 48) buyurarak onun genel olarak herkesin de özel kimselerin de bildiği durumunu beyan buyurmaktadır. Bu onu gören kavminin tamamının bildiği bir husus olmasının yanında onu görmeyip ona dair haberlerin kendilerine ulaşmış olduğu bütün insanlar tarafından mütevatir olarak bilinen bir husustur. Buna göre o hiçbir kitap okuyamayan kitaplardan hiçbirisini -ister indirilmiş olsun ister başkası olsun- ezberlememiş olan, ister indirilmiş olsun ister indirilmemiş olsun yazılı hiçbir şey okuyamayan sağ eliyle hiçbir şey yazamayan, indirilmiş olsun başkası olsun insanların kitaplarından hiçbir şey yazıp kopyalamamış olan ümmi birisi idi.][566]

وَقَالُوا لَوْلَٓا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهِۜ قُلْ إِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِۜ وَإِنَّمَٓا أَنَا۬ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾

50. "Dediler ki: "Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?" De ki: Ayetler ancak Allah'ın nezdindedir. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Dediler ki: "Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?" De ki: Ayetler ancak Allah'ın nezdindedir. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O göklerle yerde olanı bilir, bâtıla iman edip Allah'ı inkâr edenler işte onlar zarar edenlerin ta kendileridir."* (Âyet 50-52) buyurmaktadır. Bu buyruklarda müminler için mutlu olmayı gerektiren ve onları azaptan kurtaracak hususların beyanı yer almaktadır.

Daha sonra yüce Allah: *"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O göklerle yerde olanı bilir."* buyurmaktadır. O her şeyi bilen olduğuna göre onun tanıklığı da bilgiye dayalı demektir. Zaten Rasûlün doğruluğuna delalet eden âyetler ile -ki Kur'ân bunlardandır- tanıklığını da beyan etmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.][567]

566 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 338.
567 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 191.

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51. *"Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır."*

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi?"* Böylelikle yüce Allah indirilmiş olan bu kitap ile yetinmeyenlere bu tutumlarından vazgeçmelerini emretmektedir.][568]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetine gelince. O ümmetine yeter. Nitekim yüce Allah: *"Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır."* (Âyet 51) buyurmaktadır. Nesai'de ve başka hadis kitaplarında yer aldığına göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer b. Hattab'ın elinde Tevrat'dan bir yaprak görünce şöyle buyurmuştur: "Ey Hattab'ın oğlu! Yahudilerle hristiyanların tehevvük ettikleri gibi siz de mi tehevvük[569] ediyorsunuz? Andolsun ben sizlere apaydınlık tertemiz olarak bunu size getirdim. Eğer Mûsâ hayatta olup sonra siz beni bırakıp ona uymuş olsaydınız mutlaka doğru yoldan sapmış olurdunuz."

Ebu Davud'un "el-Merâsîl" adlı eserinde de şöyle buyrulmaktadır: "Kendi peygamberlerinden başka bir peygambere indirilmiş, kendi kitaplarından başka bir kitaba tabi olmak bir kavme dalalet olarak yeter."[570]

Biz İslâm dininin kesin bir hükmü olarak şunu biliyoruz ki Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Yüce Allah bize emrettiği hususlarda ona itaat etmemizi farz kıldığı gibi haber verdiği hususlarda onu tasdik etmemizi emir buyurmuş. İster peygamber olsun ister peygamberden başka birisi olsun. Ondan başkasına itaat etmeyi de -ona itaate uygun düşmesi hali müstesna- emretmemiştir.

568 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 67.

569 Tehevvük: Tehevvür gibi bir halin ifadesidir. Yani düşünüp taşınmadan bir işi yapmaya kalkışmaktır, bir işe birden atılıvermek demektir. Şaşırıp kalmak, şaşkınlık anlamında olduğu da söylenmiştir. –İbnu'l-Esîr, en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs. He-vâv-kef maddesi- (Çeviren)

570 Ebu Davud, el-Merâsîl, Beyrut 1408. s. 320. (Çeviren)

Bizler: Bizden öncekilerin şeriati de bizim şeriatimizde ona aykırı bir hüküm bulunmadığı sürece bizim için de şeriattir dediğimiz taktirde bu ancak buna dair delillerin delaleti ile Muhammed vasıtası ile bize meşru olduğundan dolayı böyle söyleriz. Ayrıca bizler onun dininde kesin olarak şunu biliyoruz ki ona itaat eden cennete girer. Bununla birlikte ayrıca başkasına itaate ihtiyacı yoktur. Ne nebi olan birisine ne de muhaddes/ilhama mazhar olduğu söylenen birisine. Onun nübüvvetine tabi olan kimselerin -muhaddes bir tarafa- ondan başka herhangi bir nebiye uymaya asla ihtiyaçları yoktur.][571]

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

68. "Allah'a karşı yalan uyduran veya kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Kâfirler için cehennemde kalacak yer mi yok?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?"* İşte bunlar Allah'a yalan uydurur, hakkı da yalanlarlar. Mürtedlerin durumu işte budur.][572]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna yalan söylemenin onu yalanlamak düzeyinde olması açıklık getirmektedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?"* buyruğu bu ikisini bir arada sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Hatta bazen ona yalan uyduran bir kimse onu yalanlayandan daha büyük günah işlemiş olabilir. Nitekim onun hakkında doğru söz söyleyen bir kimse derece itibari ile onun haberini tasdik eden kimseden daha büyüktür. Ona yalan uyduran bir kimse onu yalanlayan kimse gibi yahut ondan daha büyük (günahkâr) olduğuna göre Allah hakkında yalan uyduran kimse de onu yalanlayan kimse gibi olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında yalan uyduran bir kimse de tıpkı onu yalanlayan kimse gibi olur.][573]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

571 es-Safdiyye, I. 257-258. Ayrıca bk. Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 423-424.
572 Minhâcü's-Sünne, IV, 493.
573 es-Sârimu'l-Meslûl, 179.

[Şanı yüce Allah hakkı yalanlayan kimseyi de (hak aleyhine) yalan söyleyeni de yermiş bulunmaktadır. Çünkü o birden çok âyet-i kerimede: *"Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?"* ve: *"Allah'a karşı yalan uyduranlardan yahut âyetlerini yalanlayanlardan daha zalim kim olabilir."* (En'am, 21) buyurmaktadır.][574]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bizlere yalan söylememeyi, hak olanı da yalanlamamayı emir buyurmuştur. Yüce Allah doğru söyleyip bilerek konuşanları ve kendisine söylenen hakkı da doğrulayan kimseleri övmüş bulunmaktadır. O: *"Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok? Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* (Zümer, 32-33) buyurmaktadır. İşte bunlar aynı türün iki ayrı niteliğidir. O da doğruyu getiren ve kendisine doğru geldiği zaman doğruyu tasdik eden kimsedir. İşte böyle bir kişi Allah tarafından övülen bir kişidir. Yalan söyleyen yahut kendisine gelen hakkı yalanlayan kimseye gelince: böyle bir kimse de Allah nezdinde yerilmiş bir kimsedir.][575]

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

69. "Uğrumuzda cihad edenleri elbette Biz onları yollarımıza iletiriz. Muhakkak ki Allah ihsan edenlerle beraberdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Uğrumuzda cihad edenleri elbette biz onları yollarımıza iletiriz"* buyurmaktadır. Cihad da ona giden yola iletilmeyi hidâyet bulmayı gerektirir.][576]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbnu'l-Mübarek, Ahmed b. Hanbel ve başkaları şöyle derlerdi: İnsanlar herhangi bir hususta ihtilafa düştükleri vakit sizler de suhur ehlinin/serhatlerde bulunan alimlerin ne üzerinde olduklarına bakınız. Çünkü hak onlarla birliktedir. Çünkü yüce Allah da: *"Uğrumuzda cihad edenleri elbette Biz onları yollarımıza iletiriz."* buyurmaktadır.][577]

574 Minhâcü's-Sünne, VII, 192.
575 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 274.
576 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 34.
577 Meseletü'n Fi'l-Murabatati Bi's-Suğûr, 50.

RUM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 60 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ
سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَآءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

1. "Elif, Lâm, Mîm.

2. Rumlar yenildiler.

3. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir;

4. Üç ila dokuz yıl içinde... Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır. O günde müminler sevineceklerdir.

5. Allah'ın yardımı dolayısı ile. O, dilediğine yardım eder. O Azizdir, Rahimdir."

Tefsiri:

[Mecusi Farisiler Rumlara galip gelince bu peygamber ile ona iman eden müminleri üzdü. Arap müşrikleri de bundan dolayı sevindi. Sayıca müminlerden fazla idiler. Bunun sebebi ise kitap ehlinin mecusilere göre müminlere daha yakın olmaları, mecusilerin de kitap ehline göre müşriklere daha yakın olmaları idi. Allah da müminlere bundan sonra Rumların galip geleceğini ve o gün *"müminlerin Allah'ın yardımı ile sevineceklerini."* (Rûm. 4-5) va'detti.

Yüce Allah buyruğunda "yardım"ı Allah'ın ismine izafe etti ve Allah'ın onlara yardımı ile buyurmadı. Çünkü Rumlar Farisilere galip geldiklerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı da müşriklere de yahudilere de üstünlük sağlamış bulunuyorlardı.][578]

578 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 102-103.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hudeybiye yılı ve Kureyşlilerle barış antlaşmasının yapıldığı seneden sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), elçilerini bütün din mensuplarına gönderdi. Şam ve Mısır'da bulunan hristiyanlara orada Bizans hükümdarı Herakliyus'a elçi gönderdi. Denildiğine göre burada sözü edilen Herakliyus kendisinden dolayı hristiyanların oruçlarına on gün ekledikleri hükümdardır. Bizanslılar ile Farslar savaşıp daha önce kendilerine eman vermiş iken yahudileri öldürdü. Çünkü hristiyanlar ondan yahudileri öldürmesini istemişler ve onun bundan dolayı işlemiş olacağı günahına oruca yaptıkları bu ilave ile günahının bağışlanmasını sağlayacaklarına dair teminat vermişlerdi. Farisiler mecusi, Rumlar da hristiyandı. Farisi mecusiler önce hristiyanlara galip gelmişti. Bu olay ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e peygamberliğin ilk verildiği zamanlarda henüz o Mekke'de iken ve ona uymuş olanlar sayıca az iken olmuştu. Müşrikler Farisilerin muzaffer olmalarına sevinmişlerdi. Çünkü onlar Kitap ehline göre kendilerine daha yakın idiler. Müslümanlar da bundan dolayı üzülmüşlerdi. Çünkü kitap ehli kendilerine daha yakın idiler. Bunun üzerine Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girmiş ve ona Farisilerin Rumlara karşı muzaffer olduklarını haber verince şanı yüce Allah da: *Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir; üç ila dokuz yıl içinde."* (Âyet 1-4) buyruklarını indirdi.[579]

Bu ise daha olmadan önce Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği hususlardan idi. Tam da onun haber verdiği gibi oldu. Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) olacakları onlara söyleyince onu yalanladılar. Bu sebeple Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) müfessirlerle muhaddislerin zikrettikleri üzere onlar ile bahse girdi.

Süneyd[580] -ki Buhârî'nin hocasıdır- Tefsir'inde dedi ki: Bize Haccac İbn Ebu Zinad'dan tahdis etti, o babasından o Urve b. ez-Zübeyr'den, İyar b. Mukrim el-Eslemi'den şöyle dediğini rivâyet etti: Yüce Allah Rasûlüne (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler."* buyruğunu: *"O Azizdir, Rahimdir."* (Âyet 5)'e kadar indirince Ebu Bekir, Mekke'de bu âyet-i kerimeyi yüksek sesle okuyarak dışarı çıktı: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir; üç ila dokuz yıl içinde."* (Âyet 1-4).

579 Ebu Bekir es-Sıddik'e dair haber Tirmizi, 3193; Müsned, I, 276, 304'de yer almaktadır. Ayrıca Taberi ve başkaları da bunu zikretmiştir. Senedi sahihtir.

580 Adı el-Huseyn b. Davud el-Missîsî olup Süneyd lakaplı Buhârî'nin hocasıdır. Bilinen bir Tefsir'i vardır fakat bize ulaşmamıştır. 260 h. yılında vefat etmiştir.

Bu sefer Mekkelilerin elebaşıları ona şöyle dedi: Bu ne ey Ebu Kuhafe'nin oğlu? Galiba bu senin arkadaşının getirdiklerindendir. O şöyle dedi: Hayır! Allah'a yemin olsun öyle değil. Fakat bu Allah'ın kelâmıdır. Yüce ve mübarek Rabbimin sözüdür. Onlar da: O halde eğer Rumlar üç ila dokuz yıl arasında Farisilere galip gelirlerse bizimle senin aranda bahis konusu olsun. Böyle demeleri üzerine Ebu Bekir onlarla bahse girdi. Allah da dokuz seneden daha kısa bir sürede Rumların Farisilere galip gelmelerini sağladı. İşte bu gerçekleşince müşriklerden çok sayıda kişi müslüman oldu.

İbn Mukrim dedi ki: Kureyşliler o gün için Farisilerin galip gelmelerine memnun oluyorlardı. Çünkü onlar ile kendileri ölümden sonra dirilişi yalanlayan, puta tapıcı kimselerdi. Müminler ise o gün Rumların galip gelmelerine seviniyorlardı. Çünkü onlar da kendileri de peygamberliğe inanan, ölümden sonra dirilişi tasdik eden kimselerdi. Bu sebeple yüce Allah: *"O günde müminler sevineceklerdir. Allah'ın yardımı dolayısı ile. O dilediğine yardım eder."* (Âyet 4-5) buyruklarını indirdi.

Bu hadisi Tirmizi Cami'inde/Sünen'inde rivâyet ederek şöyle demiştir: Bize Muhammed b. İsmail tahdis etti, bize İsmail b. Ebu Uveys tahdis etti. Dedi ki: Bana İbn Ebu Zinad, Ebu Zinad'dan tahdis etti, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o İyar b. Mukrim el-Eslemi'den şöyle dediğini rivâyet etti: *"Elif, Lam, Mim. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir. Üç ila dokuz yıl içinde."* (Âyet 1-4) buyrukları nazil olduğu zaman bu âyet indiği sırada Farisiler Rumları yenmiş bulunuyorlardı. Müslümanlara ise Rumların onlara galip gelmelerini istiyorlardı. Çünkü kendileri de onlar da kitap sahibi kimselerdi. İşte yüce Allah'ın: *"O günde müminler sevineceklerdir. Allah'ın yardımı dolayısıyla. O dilediğine yardım eder. O Azizdir, Rahimdir."* (Âyet 4-5) buyruğu bunu dile getirmektedir.

Kureyşliler ise Farisilerin galip gelmelerini arzu ediyorlardı. Çünkü onlar da kendileri de kitap ehli de değillerdi, ölümden sonra dirilişe de iman etmiyorlardı. Yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirince Ebu Bekir es-Sıddik dışarı çıkarak Mekke'nin etrafında yüksek sesle: *"Elif Lam, Mim. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir. Üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de sonrasında da emir Allah'ındır ..."* (Âyet 1-4) buyruklarını okumaya başladı. Kureyşlilerden bazı kimseler Ebu Bekir'e: Madem sizin arkadaşınız üç ila dokuz yıl arasında Rumların Farisileri yeneceğini iddia ediyor. O halde biz sizinle bu hususta neden bahse tutuşmayalım dediler. Bunun üzerine Ebu Bekir ve müşrikler bahse girdiler ve üç ila dokuz yıl içinde Rumlar Farisilere galip geldi ve o sırada da müşriklerden birçok kimse müslüman oldu.

Tirmizi dedi ki:[581] Bu sahih garib bir hadistir. Biz bunu ancak Abdurrahman b. Ebu Zinad'ın rivâyet ettiği bir hadis olarak biliyoruz.

Bu sözleri ile bu yoldan garib olduğunu kastetmektedir. Yoksa bu hadis tefsir, meğazi, hadis ve fıkıh alimlerinden mütevatir olarak gelmiş meşhur bir hadistir. Olay da zaten insanlar arasında mütevatirdir.

Ebu Cafer b. Cerir Tefsir'inde dedi ki:[582] Süfyan'dan, o Habib b. Ebu Amre'den, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'dan rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir: Müslümanlar Rumların Farisilere galip gelmelerini arzu ediyorlardı. Çünkü Rumlar kitap ehli idi. Müşrikler ise Farisilerin galip gelmesini arzu ediyorlardı. Çünkü onlar da putperest idi. Bu durumu Ebu Bekir'e söylediler. Ebu Bekir de bunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince yüce Allah: *"Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir; üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır. O günde müminler sevineceklerdir."* (Âyet 1-4) buyruklarını indirdi. Ebu Bekir de bunu müşriklere nakledince şöyle dediler: Aramızda bir süre tayin et. Eğer (Rumlar) galip gelirlerse şöyle şöyle olsun. Eğer yenilirlerse o zaman bize şu şu verilsin dediler. Böylelikle aralarında beş yıllık bir süre belirlediler. Bunu Ebu Bekir Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aktarınca ona: Neden daha ihtiyatlı olmadın? Niçin bu sûreyi dokuz yıl olarak tesbit etmedin, buyurdu.

Said b. Cübeyr dedi ki: (Âyetteki) bıd', ondan daha az bir sayıyı ifade eder. (Devamla) dedi ki: Rumlar yenildi fakat daha sonra onlar galip geldiler. İşte yüce Allah'ın: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler ..."* âyetleri bunu anlatmaktadır.

Bunu aynı zamanda Tirmizi de rivâyet etmiştir: Bize el-Huseyn b. Hureys tahdis etti, bize Muaviye b. Amr, Ebu İshak el-Fezari'den tahdis etti. o Süfyan'dan o Habib b. Ebu Amre'den, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'dan diye. Ayrıca (Tirmizi) dedi ki: Bu hasen sahih garib bir hadistir. Biz bunu ancak Süfyan es-Sevri'nin Habib b. Ebu Amre'den diye rivâyet ettiği bir hadis olarak biliyoruz.

Bunu aynı zamanda ez-Zühri'nin Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den o İbn Abbas'dan diye naklettiği bir hadis olarak da rivâyet etmiş ve: Bu, bu vecihden gelmiş garib bir hadistir demiştir.

Yine o bunu A'meş'in Atiyye'den o Said'den diye naklettiği bir hadis olarak rivâyet etmiş ve: Bu, bu yoldan hasen garib bir hadistir demiştir.

581 Sünen, 3193.
582 Taberi, XXI, 16.

İlim adamlarından bir kesimin kanaatine göre Rumların Farisilere galip geldiklerine dair haber Bedir günü geldi. Başkalarının kanaatine göre ise bu Hudeybiye günü geldi. Doğru olan da budur. Herakliyus da Allah'a şükretmek maksadıyla Hams'dan Allah Farslara karşı ona zafer verince Beytü'l-Makdis'e kadar yürüdü. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu İslâm'a davet eden mektubu da ona Allah'ın Rumlara Farisilere karşı zafer vermesinin akabinde ulaşmış oldu. Bunun sonucunda Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de beraberindeki müminler de sevinmişti.][583]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı mecusi Farisiler ile hristiyan Rumlar birbirleri ile savaştıklarında -ki Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o sırada Mekke'de bulunuyordu onunla birlikte kendisine iman etmiş az mümin de vardı- kendisi ve ashabı Rumların galip gelmesini istiyorlardı. Çünkü Rumlar kitap ehli idi. Müşrikler ise Farisilerin galip gelmesini istiyorlardı. Çünkü onlar kendilerinin türlerinden olup kitap ehli kimseler değildi. Bunun üzerine yüce Allah bu hususta: *"Elif, Lam, Mim. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde."* buyruklarını indirdi. Olay hadis, tefsir ve meğazi kitaplarında meşhurdur.][584]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'de gelecek olaylara dair çokça haber vardır. Yüce Allah'ın: *"Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler; yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir; üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır."* (Âyet 1-4) buyruklarında olduğu gibi. Gerçekten de üç ila dokuz yıl arasında Rumlar Farisilere galip geldi. Daha önce de bunu etraflıca zikretmiş bulunuyoruz.][585]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) Kureyşlilerin karşısına çıkıp onlara: *"Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler; yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir."* (Âyet 1-3) buyruklarını okuyunca onlar: Bu senin söylediğin söz mü yoksa arkadaşının sözü mü dediler. O: Bu ne benim sözümdür ne de arkadaşımın sözü. Ama bu Allah'ın sözüdür dedi.][586]

583 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 269-278.
584 el-İstikame. I. 464.
585 el-Cevâbu's-Sahîh, VI. 70.
586 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 462: el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 348-349.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir; üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır. O günde müminler sevineceklerdir; Allah'ın yardımı dolayısı ile. O dilediğine yardım eder."* (Âyet 1-5) buyurmaktadır.

Tefsir, meğazi ve hadiste yaygın olarak bilindiği üzere buyruklar hristiyan olan Rumlarla mecusi olan Farisilerin savaşı hakkında inmiştir. Mecusiler Şam toprakları ve diğer topraklar üzerinde hristiyanlara galip gelmişlerdi. Böylelikle Rumlar yenilmiş idiler. Bundan dolayı Kureyş müşrikleri sevindi. Çünkü mecusiler kendilerine hristiyanlardan daha yakın idi. Zira her ikisinin de kitabı yokdu. Müminler ise bundan dolayı üzülmüşlerdi. Çünkü hristiyanlar kendilerine kitap ehli oldukları için daha yakındı. Ebu Bekir (radıyallâhu anh) bunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona Rumların bundan sonra üç ila dokuz yıl arasında Farslara galip geleceğini haber verdi. Ebu Bekir de bu husus (bahse tutuşmak) haram kılınmadan önce onlarla bahse girmişti. Daha sonra ise Bizanslılar Farisilere galip geldi.][587]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müsned'de, Tirmizi'de ve başka kaynaklarda sabit olduğu üzere Farisiler ile Rumlar savaştıklarında Farisiler Rumlara galip gelmiş, bu haber de Mekkelilere ulaşmıştı. Hadise İslâm'ın ilk dönemlerinde olmuştu. Bu sebeple müşrikler sevinmişti. Çünkü mecusiler kendilerine Rumlara göre daha yakındılar. Ebu Bekir (radıyallâhu anh) bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verince yüce Allah da: *"Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir; üç ila dokuz yıl içinde."* (Âyet 1-4) buyruklarını indirdi. Bunun üzerine Ebu Bekir (radıyallâhu anh) dışarıya çıkıp müşrikler onunla şu şartla bahse tutuştu: Eğer belirtilen süre içerisinde Rumlar galip gelirse bahis konusu olan ödülü o alacaktı. Şâyet Rumlar galip gelmeyecek olursa kendileri bunu alacaklardı. Böyle bir bahse tutuşma aslında at yarışı ve ok atışı gibi hususlarda bahse tutuşmak gibidir. Bu caiz idi. Çünkü bu İslâm lehine bir maslahattı. Ayrıca bunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği şekilde yakın bir zaman sonra Rumların galip geleceği haberinin doğruluğunu açığa çıkartmak gibi bir maslahat da vardı. Bunun bir diğer faydası da iki kesimden müslümanlara daha yakın olanın daha uzak olanına karşı üstün gelmesi idi. İşte Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) bunu yaptı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onun

587 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 188; Telbisü'l-Cehmiyye, II, 295.

bu yaptığını takrir etti ve yaptığına karşı çıkmadı. Bu bir kumardır. Yasak olan kolay kazançtır demedi. Ebu Bekir es-Sıddik de kumar oynamayacak kadar yüce bir şahsiyetti. Çünkü o ne cahiliye döneminde ne de müslüman olduktan sonra asla içki içmedi. İçki ise kumara göre canların daha çok çektiği bir şeydir.][588]

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾

8. "Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi? Allah göklerle yeri ve aralarında olanı ancak hak ile ve belli bir süre ile yarattı, insanların çoğu ise Rabblerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyorlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi? Allah göklerle yeri ve aralarında olanı ancak hak ile ve belli bir süre ile yarattı, insanların çoğu ise Rabblerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyorlar."* (Âyet 8) buyruğundan daha önce: *"Fakat insanların çoğu bilmezler. Dünya hayatından (yalnız) görünen kısmı bilirler. Fakat ahiretten yana gafil olanların ta kendileridir onlar."* (Âyet 6-7) buyurmaktadır. Bundan sonra ise: *"Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi?"* buyurmaktadır. Buradaki zamir, dünya hayatından yalnız görünen kısmını bilen ve ahiretten yana gafil olanların ta kendileri olan kimselere aittir.][589]

فَأَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾

15. "İman edip salih amel işleyenler ise onlar bir bahçede sevinirler."

Tefsiri:

[Ebu'l-Kasım dedi ki:[590] Mücahid'den yüce Allah'ın: *"Onlar bir bahçede sevinirler"* buyruğunun tefsiri hakkında, bunun Huru'l-'îyn'den oldukça iştahlandırıcı sesler ile sema/şarkı dinlemek olduğunu söylediği nakledilmektedir. (Ondan gelen bu rivâyete göre) onlar: Bizler ebedi kalacak olanlarız. Ebediyyen ölmeyiz.

588 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 533.

589 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 8.

590 Kuşeyri Risalesi; bu manadaki açıklamayı seleften çok kimse zikretmiş bulunmaktadır. Bunun için bk. ed-Durru'l-Mensur. V. 153.

Bizler hem de pek çok nimetler içerisinde yüzenleriz. Ebediyyen bedbaht olmayız, diye şarkı söyleyeceklerdir."

Bu rivâyette onların ahirette sema dinlemek nimeti ile mükâfatlandırılacakları ifade edilmektedir. Buna dair açıklama daha önce geçtiği gibi ahirette herhangi bir şeyin nimet olmasının dünyada onun güzel ya da mübah bir amel olmasını gerektirmediği de açıklanmıştı.][591]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan Ebu'l-Kasım şöyle demiştir: Yüce Allah: *"Onlar bir bahçede sevinirler."* buyruğunun tefsirinde bunun sema olduğu rivâyet edilmiştir.

Derim ki: Bu açıklama seleften bir kesimden varid olmuştur. Buna göre bu cennette işitilecek güzel semadır. Ayrıca Huru'l Îyn'de yaratılmışların daha güzelini işitmemiş oldukları seslerle şarkılar söyleyeceklerdir. Fakat yüce Allah'ın cennette kullarına güzel sesleri ve o sesleri dinlemelerini nimet olarak ihsan etmesi dünyada her sesin dinlenmesinin meşru ya da mübah olmasını gerektirmez. Çünkü yüce Allah dünyada haram kılmış olduğu bir takım hususları ahirette va'detmiş bulunmaktadır. İçki, ipek, altın ve gümüş kaplar gibi.

Hatta Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Dünyada içki içen bir kimse ahirette onu içmeyecektir" buyurmuştur.[592]

Yine o şöyle buyurmuştur: "Dünyada ipek giyinen bir kimse ahirette onu giymeyecektir."[593]; "Altın ve gümüş kaplarda su içmeyin. Altın ve gümüş tabaklarda yemek yemeyin. Çünkü bunlar dünya hayatında onların (kâfirlerin), ahirette de sizindir."[594]

Sahih oldukları ittifakla kabul edilmiş bu meşhur ve sahih hadislerde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu tür yiyecek, giyecek ve daha başka hususları dünyada kullananların ahirette bunları kullanamayacaklarını haber vermektedir.

Eğer ona sorulsa: Peki cennette va'dolunan bu güzel sema dünyada oyalayıcı şeyleri dinlemekten kendisini alıkoyan kimseler içindir denilmiş olsaydı elbetteki bu hakka ve sünnete daha yakın olurdu. Hatta bu hususta bir rivâyet de vardır: "Kıyamet gününde yüce Allah şöyle buyuracaktır: Kendilerini ve kulakla-

591 el-İstikame, I. 232-233.
592 Müslim'in lafzı budur. Hadisin aslı da Buhârî. 5575: Müslim. 2004'de geçmektedir.
593 Buhârî, 5426; Müslim, 2067.
594 Buhârî, 5832; Müslim. 2083.

rını lehivden ve şeytanların çalgılarından koruyan kimseler nerede? Haydi onları (cennete) koyun ve onlara bana yapılan hamdleri şanımı yüceltici ve bana övgü olan sözleri dinletin. Onlara da kendileri için herhangi bir korku olmadığını ve kendilerinin üzülmeyeceklerini de haber verin."[595]][596]

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾

17. "Akşamladığınız zaman ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin."

Tefsiri:

[Namaz ise yüce Allah'ın: *"Akşamladığınız zaman ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde hamd yalnız onundur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine vardığınızda da (onu tesbih edin)."* (Âyet 17-18) buyruğu ile: *"O halde söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin saatlerinde ve gündüzün çeşitli vakitlerinde de tesbih et. Umulur ki razı olursun."* (Taha. 130) buyruklarında geçtiği üzere tesbihin en büyüğüdür.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Cerir b. Abdullah'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyorduk. Birden ondördünde aya bakarak şöyle buyurdu: "Sizler şu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz. Onu görmek için birbirinizin üstüne yığılmayacaksınız (yahut hiçbir sıkıntı çekmeyeceksiniz). Eğer güneş doğmadan önce bir namazı ve güneş batmadan önce bir namazı hiçbir şekilde kaçırmama imkânınız varsa bunu yapınız. Sonra da yüce Allah'ın: *"O halde söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin saatlerinde ve gündüzün çeşitli vakitlerinde de tesbih et. Umulur ki razı olursun."* (Taha. 130) buyruğunu okudu.][597]

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

595 ed-Durru'l-Mensur. V. 153'de belirtildiği üzere bunu İbn Ebu Dünya Zemmu Melahi adlı eserinde rivâyet etmiştir.

596 el-İstikame. I. 232-233.

597 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 234-235.

19. "Ölüden diriyi çıkartır, diriden de ölüyü çıkartır. Arzı da öldükten sonra diriltir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ölüden diriyi çıkartır, diriden de ölüyü çıkartır."* buyurmaktadır. Bunun türleri arasında kâfirden mümin. müminden de kâfir çıkartması da vardır.][598]

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

21. "Sizin için nefislerinizden kendileri ile sükûn bulacağınız ve aranızda muhabbet ve merhamet kıldığı eşler yaratmış olması da O'nun âyetlerindendir. Muhakkak bunlarda düşünen bir topluluk için âyetler vardır."

Tefsiri:

[Zevceye de "seken: sükun veren. sükun kaynağı" adı verilmiştir. Yüce Allah: *"Sizin için nefislerinizden kendileri ile sükûn bulacağınız ve aranızda muhabbet ve merhamet kıldığı eşler yaratmış olması."* (Âyet 21) ve: *"Kendisinde sükûn bulsun diye eşini yaratan O'dur."* (A'raf. 189) buyurmaktadır. Çünkü erkek hem kalbiyle hem bedeniyle bir arada kadın ile sükûn bulur.][599]

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾

26. "Göklerde ve yerde olanlar O'nundur. Hepsi O'na itaatle boyun eğerler."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah Rûm Sûresi'nde çocuktan bahsetmeksizin "kunut: boyun eğmek"den söz etmektedir. Yine yüce Allah: *"Göklerin ve yerin O'nun emri ile durması da O'nun âyetlerindendir. Bundan sonra sizi bir tek çağırışla çağırırsa hemen yerden çıkıverirsiniz."* (Âyet 25) buyurduktan sonra: *"Göklerde ve yerde olanlar O'nundur. Hepsi O'na itaatle boyun eğerler."* (Âyet 26-27) buyurmaktadır. Böylelikle göklerde ve yerde bulunan her şeyin kendisinin olduğunu. hepsinin O'na boyun eğdiklerini açıklamaktadır. Bunun yalnızca oğul olduğu

598 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 100.
599 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 571.

söylenen kişi için tahsis edilmesi açık bir tutarsızlıktır. Müminlere tahsis edilmesi de böyledir. Çünkü bu husus yüce Allah'ın mülkünün kudret ve azametinin genel ve kapsayıcı olduğunu, yaratılmışların tamamının yalnızca ona boyun eğdiğini beyan etmek için zikredilmiştir. Eğer özellikle müminler kastedilecek olsaydı bu maksadın aksi bir ifade olurdu. Bu buyruk yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki göklerde ve yerde kim varsa hepsi ister istemez O'na teslim olmuştur."* (Âl-i İmrân. 83) buyruğu gibidir.][600]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu Ebu Bekr el-Enbari'nin yüce Allah'ın: *"Hepsi ona boyun eğicidirler."* buyruğu hakkında zikretmiş olduğu açıklamalardan biridir.[601] O dedi ki: Her bir mahluk da baştan itibaren ona boyun eğicidir. Onu o yaratmıştır, onun üzerinde hükümleri cereyan eder. İşte bu o yaratılmışın Rabbinin önünde zilletle boyun eğdiğine delildir.][602]

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

27. "Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden O'dur ve bu O'na göre daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar yalnız O'nundur. O Azizdir, Hakimdir."

Tefsiri:

[İmam Ahmed bu kıyasın kapsamı içerisinde yüce Allah'ın: *"En yüksek sıfatlar yalnız O'nundur."* buyruğunu zikretmesi bizim "en yüksek sıfatlar/misal" buyruğu dolayısı ile evla ve ahra/öncelikli ve daha uygun kıyasın Allah için sözkonusu olduğuna dair zikrettiklerimizle örtüşmektedir. Müsavi yahut eksik misal/örnek ise hiçbir durumda Allah için sözkonusu olmaz.

Onun sözkonusu ettiği bu sözler ile bu âyet-i kerimeyi delil göstermesi de bizim daha önce yüce Allah'ın sıfatları bahsinde sözünü ettiğimiz kıyaslar ile alakalı söylediklerimizin bir tahkikidir. Bu kıyas da böyle bir kıyas türünden sözünü ettiği evla kıyaslarıdır. Çünkü kul hakkında böyle bir kemal sıfat sabit olduğuna göre en yüksek sıfatlar/mesel kendisinin olan Allah bunu daha çok hak eder.][603]

600 Câmiu'l-Mesâil. I. 23.
601 Buna dair açıklama Kunut bahsinde daha önce geçmişti.
602 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 46.
603 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. II. 546.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah firavun kıssasını Kur'ân-ı Kerim'de birden çok yerde tekrarlamış bulunmaktadır. Çünkü insanların o kıssadan gerekli ibretleri çıkarmaya ihtiyaçları vardır. Firavun daha önce gelmiş olan muattıllardan hiçbir kimsenin benzerini ileri süremediği derecede rububiyet ve uluhiyet iddiasında bulunmuş ve üstünlük sağlamış birisidir. Bununla birlikte onun akıbeti yüce Allah'ın sözünü ettiği gibi olmuştur. Halbuki şanı yüce Allah'ın da başkasının o hususta kendisi gibi olduğu hiçbir sıfatı bulunmamaktadır. Bundan dolayı onun hakkında temsil kıyasını kullanmak da caiz değildir. birimleri birbirine eşit olan şümul kıyası da caiz değildir. Çünkü bu bir şirktir. Zira bunda o mahluk ile eşitlenmiş olur. Fakat kıyas-ı evla sözkonusudur. Çünkü yüce Allah: *"Göklerde ve yerde en yüksek sıfat/mesel yalnız O'nundur."* buyurmaktadır. Çünkü o kemal sıfatlarını başkasından daha çok hak eder, eksiklik sıfatlarından tenzih edilmeyi de başkasından daha çok hak eder.][604]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bazen "en yüksek misal adı verilir ve yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde en yüksek sıfat/misal yalnız O'nundur."* buyruğu bununla açıklanır. Maksat da göklerde ve yerde bulunanların kalplerinde (en yüksek misal) yalnız onundur demektir. Buna da el-misalil hubbi/muhabbet misali ve el-misalil ilmi/ilmi misal denilir.][605]

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ
شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ
كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

28. "(Allah) size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde elinizin altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz? İşte akıllarını kullanan bir topluluk için âyetleri böyle açıklarız."

604 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 164.
605 Minhâcü's-Sünne, V, 376.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz"* buyurmaktadır. Yani birbirinizden korktuğunuz gibi onlardan korkmayı (kabul eder misiniz)?][606]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın tevhid hakkındaki: *"Size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz?"* Yani birbirinizden çekindiğiniz gibi çekinmeyi kabul eder misiniz buyruğu da böyledir. Nitekim yüce Allah'ın şu buyrukları da böyledir:

"Sonra işte sizler yine birbirinizi öldürüyor" (Bakara, 85); *"Bu iftirayı işittiğinizde mümin erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulunmalı değil miydi?"* (Nûr, 12); *"Kendi kendinizi ayıplamayın."* (Hucurat, 11); *"Sizi yaratana tevbe edin ve kendi nefislerinizi/birbirinizi öldürün."* (Bakara, 54); *"Kendi nefislerinizi/birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayın."* buyruğundan itibaren: *"Sonra işte sizler yine birbirinizi/nefislerinizi öldürüyor ... sunuz"* (Bakara, 84-85) İşte bütün bu buyruklarda maksat aynı şekildedir.

Şanı yüce Allah yaratılmışın mülkiyetindeki kölenin kendisi gibi olan birisinden korkacak şekilde kölesinden korkacak hale gelinceye kadar malında bir ortağı olamayacağını, aksine sizlerin kölenizin sizin bir denginiz olmasını kabul etmeyeceğinizi beyan buyurmaktadır. Peki durum böyle iken nasıl olur da benim yarattığım ve benim mülküm olan bir varlığın bana dua ve ibadet edildiği gibi dua edilip ibadet olunan bir ortağım haline getirebilirsiniz? Nitekim onlar (cahiliye dönemi Arapları) telbiye getirdiklerinde: "(لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك إلا شريكا هو لك تملكه وما ملك): Buyur, Allah'ım buyur. Buyur, senin ortağın yoktur. Ancak sana ait olan bir ortağın vardır. Sen ona da onun sahip olduğuna da maliksin" diyorlardı.][607]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"(Allah) size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde elinizin altındaki kölelerinizin size ortak olup*

606 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 302, 456; en-Nübuvvât, 225.
607 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 37.

o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz?" (Âyet 28) buyurmaktadır. Yani yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor: Sizden herhangi bir kimse kendi kölesinin bizzat kendisi gibi ortak olmasına razı değil iken nasıl benim mülküm olanı bana ortak koşabiliyorsunuz? Allah'ın dışında bütün melekler, peygamberler, salihler ve diğer bütün yaratılmışlar onun mülküdür. O her türlü eksiklikten münezzeh. kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Mülk de yalnız onundur, hamd de yalnız onundur ve o her şeye gücü yetendir.][608]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"(Allah) size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde elinizin altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz? İşte akıllarını kullanan bir topluluk için âyetleri böyle açıklarız."* (Âyet 28) buyurmaktadır. Yani: Sizler mülkiyet altındaki kölenin sahibine ortak olmasına -bu husustaki eksiklik ve haksızlıktan ötürü- razı olmadığınıza göre sizden kemali ve başkasına muhtaç olmamayı ben daha çok hak ettiğim halde böyle bir şeye benim için nasıl razı olabilirsiniz?

İşte bu şanı yüce Allah'ın herkesten daha çok her türlü kemali hak ettiğini açıkça göstermektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Biz üzerlerine bir yağmur yağdırdık. Korkutulanların yağmuru ne kötüdür! "Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selâm olsun" de. "Allah mı hayırlıdır, yoksa koştukları ortaklar mı?" Göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indirendir. Onunla göz alıcı bahçeler bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin için mümkün olmaz. Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onlar sapan bir topluluktur. (Putları mı hayırlıdır), yoksa yeri barınılabilir halde yaratan, aralarında akarsular var eden, orada sabit dağlar yaratan ve iki deniz arasında engel kılan mı? Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onların çoğu bilmezler. Yoksa bunalmış olanın -kendisine dua ettiğinde- duasını kabul edip, o kötülüğü gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan Allah ile birlikte bir ilah mı vardır? Ne kadar az düşünüyorsunuz!"* (Nahl. 58-62) buyruklarına benzemektedir.][609]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"(Allah) size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde elinizin altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep*

608 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 354.
609 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI, 80-81.

birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz? İşte akıllarını kullanan bir topluluk için âyetleri böyle açıklarız. Hayır, zulmedenler bilgisizce hevâlarına uydular. Allah'ın saptırdığını hidâyete ulaştıracak kimdir? Onlar için hiçbir yardımcı olmaz. Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ona dönenler olun, ondan korkun, namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur." (Âyet 28-32) buyruğu ile onlara vermiş olduğu bu örnek ile onun mülkiyetinde olan varlığın kendisinin ortağı olamayacağını beyan buyurmakta ve: *"Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı kabul eder misiniz?"* buyurmaktadır. Yani sizden herhangi biriniz kendi kölesinden birbirinizden çekindiğiniz gibi çekinmeyi ister misiniz? Sizden bir kimse kendi kölesinin ortağı olmasına razı olmadığına göre nasıl olur da buna (tevhid hususunda) kendiniz için razı olabilirsiniz?

Bu da onların: Onun kız çocukları vardır demelerine benzer. Yüce Allah da: *"Onlar hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a isnad ederler. Dilleri de yalan yere en güzel akıbetin kendilerinin olduğunu söyler. Şüphesiz ateş onlaradır ve onlar (cehenneme) önden gönderilecek olanlardır."* (Nahl, 62) buyurmaktadır. Daha önce de: *"Onların birine kız çocuğu müjdesi verilince kendisi pek öfkeli olarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjdeden ötürü kavminden gizlenir. Aşağılanmayı göze alarak onu alıkoysun mu, yoksa onu diri diri toprağa mı gömsün (şaşırır, kalır). Bak, verdikleri hükümleri ne kadar kötüdür! Kötü örnek –esasen- ahirete iman etmeyenlerindir. En yüce örnek ise Allah'ındır. O mutlak galiptir, Hakîmdir."* (Nahl. 58-60) buyurmuştur.][610]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"(Allah) size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz?"* buyurmaktadır. Onların herhangi biri kölesinin kendi ortağı olmasına razı gelmez. Halbuki Rabbin mülkiyeti altında olan varlıkları ona ortak koştular. Böylelikle kendileri adına razı olmadıkları

---

610 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I. 156-157.

ortaklığı ve çocuk sahibi olmayı Allah için kabul ettiler. Onlar kendi kölelerinin ortakları olmalarına razı değildirler. Halbuki Allah'a da ortak koştular. Yine onlar kız çocuklarının olmasını beğenmiyorlar, kız çocuklarını bir evlat olarak ve bir benzer olarak kabul etmiyorlardı. Halbuki onlar dişileri Allah'a evlatlar ve denk varlıklar olarak koştular.

İfadedeki incelik şudur: Şanı yüce Allah her şeyden daha yüce, daha büyük, daha üstün ve daha azametlidir. Onlar ise kendileri için razı olmadıklarını Allah için kabul ettiler.][611]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın çocuk edinmek hakkında zikrettiklerinin bir benzeri de: *"(Allah) size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Size rızık olarak verdiklerimizde eliniz altındaki kölelerinizin size ortak olup o rızıkta hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz (gibi) hür olan diğer ortaklarınızdan çekindiğiniz gibi onlardan da çekinmeyi kabul eder misiniz?"* buyruğunda ortaklar hakkında zikrettikleridir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Sizden herhangi birinizin kölelerinden birisi Allah'ın kendisine verdiği rızıkta efendilerin birbirlerinden korktukları gibi o köleden korkacak şekilde bir ortağı olmadığına göre nasıl olur da aslında benim mülküm olan birisini bana ortak koşuyorsunuz ve bana ait özel olan ibadet, korkmak ve ummak hususlarında -benden korktuğunuz gibi ondan da korkacak şekilde- bana ortak koşabiliyorsunuz.

Bilindiği üzere insanların birbirlerine malik olmalarındaki mülkiyet eksik bir mülkiyettir. Çünkü efendi kölesinin ancak bir takım menfaatlerine maliktir. Bizzat onun kendisinin maliki değildir. Bu yönüyle erkeğin hanımının menfaatlerinin bir kısmına başkasını ücretle çalıştıranın ücretle çalıştırdığının menfaatlerinin bazısına malik olmasına benzer. Bundan dolayı nikâh da sağ el ile sahip olmaya benzetilir. Nitekim Ömer (radıyallâhu anh): "Nikâh bir tür köleliktir. Dolayısıyla sizden herkes değerli evladını kimin köleliğine vereceğine dikkat etsin" demiştir.

Zeyd b. Sabit dedi ki: Koca Allah'ın kitabı gereğince seyyid/efendidir.[612] Sonra da yüce Allah'ın: *"Kapının yanında da kadının efendisine rast geldiler."* (Yusuf. 25) buyurmaktadır.

İşte bu eksik mülkiyette, mülkiyet altında bulunan kişi mülkiyete sahip olanın bir ortağı olamadığına göre her şeyi tam ve eksiksiz olan hak "el-melik: mut-

611 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 364-365.
612 Kaynakları daha önce gösterildi.

lak egemen ve mutlak malik" hakkında durum nasıl olur? O aynların, sıfatların, menfaatlerin ve fiillerin mutlak malikidir. Hiçbir sûrette hiçbir şey onun mülkiyetinin dışında değildir. Ondan başkasının da kendi başına bağımsız bir mülkiyeti yoktur. Mülkte ortağı olmadığı gibi hiçbir sûrette bir yardımcısı da yoktur. İşte böyle bir durumda mülkiyeti altında olan bir varlığı herhangi bir sûrette kendi ortağı yapması nasıl mümkün olabilir?

Şirk iki türdür. Birisi rububiyette şirk diğeri uluhiyette şirktir. Birincisi Allah'tan başka bağımsız bir failin varlığını kabul etmektir. Canlı bir varlığı kendi fiilini meydana getirmekte bağımsız kabul eden gezegenleri yahut tabiat cisimlerini yahut akılları yahut ruhları yahut melekleri ya da bunlardan başka herhangi bir şeyi bağımsız olarak herhangi bir şeyi var ettiğini kabul etmek gibi. Bunların sözlerinin gerçek anlamı ise hâdis olan varlıklar hakkında failin varlığını kabul etmemektir. Çünkü onların sözünü ettiği bu faillerin fiili aslında onu ihdas etme işinin kendisi ile tamamlandığı bir ihdas ediciye ihtiyacı olan sonradan hâdis olan bir iştir. Ve varlığının kendisi ile tamam olacağı bir vacibi zorunlu olan mümkin bir durumdur. İşte bizatihi vacibul vücud olan kadim yaratıcı dışındaki her şey başkasına muhtaçtır. Dolayısıyla o muhtaç ile bir hâdisin ihdas edilmesi de mümkün olan bir varlığın var edilmesi de sözkonusu olamaz.

Arapların büyük çoğunluğunun şirki bu kabilden değildi. Aksine Araplar Allah'ın her şeyin yaratıcısı, Rabbi ve mutlak maliki olduğunu ikrar ediyorlardı. Onların şirki ancak ikinci türdendi. Çünkü ikinci türde tevhidi kabul etmek birinci türü de ihtiva eder ama bunun aksi bu durumda değildir.

İkinci şirk türü uluhiyette şirktir. Bunun zıttı da uluhiyette tevhiddir. Uluhuyitte tevhid ise ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmektir. Şüphesiz onun her şeyin Rabbi olduğunu itiraf ve kabul eden müşrikler aynı zamanda başka bir takım ilahlar da ediniyor ve onlara ibadet sûreti ile bir takım menfaatleri elde etmeye. bir takım zararları önlemeye çalışıyor, onları kendilerini Allah'a yakınlaştıracak aracılar ve onun huzurunda şefaatçiliklerini isteyecekleri şefaatçiler olarak ediniyorlardı.

Halbuki onların ortak koştukları bu varlıklar onun yarattıkları arasından yaratılmış varlıklardır. Onun izni olmadan hiçbir kimseye ne bir fayda verebilir ne de bir zarar verebilirler. Onlardan istenen ne olursa olsun onun izni olmadan hiçbir şey olmaz. Kendisi ise kendisinden başka ibadet edilmesini emretmediği gibi bunları da şefaatçi ve aracı yapmamıştır.

Aksine o şöyle buyurmuştur: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf, 45); *"Senden önce gönderdiğimiz herbir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin."* (Enbiya. 25); *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine hiç bir zarar ve hiç bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir" derler. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Hâşâ, O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."* (Yunus. 18)

Bu mana ise Kur'ân-ı Kerim'de pek çoktur. Şanı yüce Allah böylece kendisinden başkasına ibadeti meşru kılmadığını ve buna asla izin vermediğini beyan buyurmaktadır. Hatta şunu açıklamaktadır: Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı her ikisinin de düzeni bozulup giderdi. Ondan başkasının fail bir rab olması nasıl imkânsız ise ibadet olunan bir ilah olması da öylece imkânsızdır.

Eğer mülkiyet altındaki bir köleyi eksik mülkte -mülk sahibinden ümit edildiği gibi ondan da ümit edilecek, mülk sahibinden korkulduğu gibi ondan da korkulacak şekilde- ortak kabul edilmesi bozuluşu gerektiren imkânsız bir iş olduğuna göre yaratılmış ve mülk altında bir varlığın yaratan malikine ortak koşmanın imkânsızlığı ve bozuluşu gerektirici olması öncelikle sözkonusudur.

Çünkü (yaratılmışlardan) korktuğu kişinin kendisine zarar vereceğinden korkar. Eğer yüce Allah'ın izni olmadan kendisine zarar veremeyeceğini bilecek olursa o halde kendisinden korkulması gereken yüce Allah'ın kendisi olur. Aynı şekilde ümit ettiği kimseden de sadece menfaatini ümit ediyor ve Allah'ın izni olmadan ona bir fayda sağlayamıyor ise kendisinden ümit edilmesi gereken yüce Allah'ın kendisi olur. Çünkü insanların mülkiyeti altındakilerden farklı olarak Allah'ın izni olmadan herhangi bir fayda ve bir zarar veremez. İnsanların mülkiyeti altındaki kişi efendisinin izni olmadan malda tasarruf etmiyor ve efendisinin izin verdiği kimselere engel olmuyorsa da bazı hallerde efendisine karşı gelmesi mümkündür. Bu karşı gelişinde bir tür fesat bulunsa bile.

Ama yüce yaratıcı hakkında durum böyle değildir. Hiçbir kimse onun meşiet ve kudreti olmadan hiçbir şey yapamaz. Onun dilediği olur, dilemediği olmaz. Onun emrine karşı gelmek halinde ise beraberinde düzelmenin sözkonusu olmayacağı bir fesat sözkonusudur. Çünkü yaratılmış onun izni olmadan herhangi bir fayda ya da bir zarar veremeyecek kadar acizdir. Onun bu acizliği efendisinin izni olmadan bir fayda ve bir zarar veremeyen kölenin acizliğinden de fazladır.

Rasûlü ile göndermiş olduğu emrine yarattığı varlığın isyan etmesi ise kölenin efendisinin emrine isyanındaki fesattan daha büyük bir fesadı gerektirir.][613]

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ
لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

30. "Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur."* buyurmaktadır. İşte Allah'ın "halil" edinmiş olduğu İbrahim'in milleti budur.][614]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar. Tıpkı hayvanın azası tam bir yavru doğurması gibi. Siz o hayvanda herhangi bir organın kesik veya eksik olduğunu görüyor musunuz?" Sonra Ebu Hureyre şöyle der: Dilerseniz yüce Allah'ın: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir"* buyruğunu okuyun derdi. İşte yüce Allah: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur."* buyurmaktadır.

Müslim'in Sahih'inde de İyaz b. Himar'dan o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: Yüce Allah buyuruyor ki: Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Sonra şeytanlar gelip onları önlerine kattılar. Benim onlara helal kıldıklarımı onlara haram kıldılar ve onlara benim hakkımda herhangi bir delil indirmediğim şeyleri bana ortak koşmalarını emrettiler."[615]

613 Der'u Teânızi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 389-393.
614 es-Safdiyye. II. 262.
615 Kaynakları daha önce gösterildi.

Nefis fıtratı ile başbaşa bırakılacak olursa o Allah'ın uluhiyetini ikrar eder. Onu sever. Ona ibadet eder. Ona hiçbir şeyi ortak koşmaz. Fakat ins ve cin şeytanlarının birbirlerine telkin ettikleri bâtıllar sebebi ile onlara süslü gösterdikleri şeyler onları ifsad eder. Yüce Allah: *"Hani Rabbin, -Kıyamet günü: "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye- Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şâhid tutup: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (buyurmuştu). Onlar da: "Evet (Rabbimizsin) şâhid olduk" demişlerdi. Yahut: "Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık. Şimdi (atalarımız olan) o bâtıla saplananların işledikleri yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" demeyesiniz diye."* (A'raf. 172-173) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimenin tefsiri ise başka bir yerde genişçe yapılmıştır.][616]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra onun anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar. Tıpkı bir hayvanın eksiksiz, hilkati tam bir yavru doğurması gibi. Siz o doğurduğu yavruda herhangi bir eksik ya da kesik bir organ görüyor musunuz?" Sonra Ebu Hureyre diyor ki: Dilerseniz: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratı"* buyruğunu okuyunuz. Bu hadisi Buhârî ve Müslim sahihlerinde rivâyet etmişlerdir.

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Göklerde ve yerde olanlar O'nundur, hepsi O'na boyun eğicidir. Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden O'dur. Ve bu O'na göre daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfat(lar) yalnız O'nundur."* (Âyet 26-27) buyruğundan itibaren: *"Hayır zulmedenler bilgisizce hevâlarına uydular."* (Âyet 29) ve: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur."* (Âyet 30) buyruğuna kadar olan bu âyetlerde yüce Allah kullarını yüzü hanif olarak ona dosdoğru çevirmek üzere yaratmış olduğunu haber vermektedir. Bu ise Allah'a ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmektir. İşte bu kalbin itidalli, dosdoğru, tabii ve fıtri hareketinin bir neticesidir. Onu terk etmek ise pek büyük bir zulümdür ve bu gibi kimseler bilgisizce hevâlarına uymuş kimselerdir.][617]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kullarının fıtratında iki şeyi yerleştirmiştir: İlmen kalplerinin

616 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 295-296.

617 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 146.

onu ikrar edip kabul etmeleri, amelen ibadet olarak ve yardım istemek üzere de ona muhabbet ve ona boyun eğmek üzere yaratılmış olmaları. O halde onlar fıtri olarak onu bilmek ve onun için amel etmek üzere yaratılmışlardır. Bu ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hakkında: "Her doğan fıtrat üzere doğar." Bir rivâyette de "Bu fıtrat üzere doğar" buyurduğu İslâm'ın kendisidir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Zühri'den o Ebu Seleme'den o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Fıtrat üzere doğmayan hiçbir kimse yoktur. Sonra onun anne babası onu yahudi, hristiyan ya da mecusi yapar. Tıpkı bir hayvanın organları tam bir yavru doğurması gibi. Siz onda herhangi bir azanın eksik olduğunu görüyor musunuz?" Sonra Ebu Hureyre: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur."* buyruğunu okurdu.

Buhârî ve Müslim bu hadisi Hemmam'ın Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Allah Rasûlü buyurdu ki: "Her doğan bu fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi yahut hristiyan yapar. Tıpkı devenin doğurdukları yavru gibidir. Siz o yavruların kulaklarının kesik olduğunu -bizzat siz onları kesmedikçe- görebiliyor musunuz? Ashab: Peki ey Allah'ın Rasûlü. Küçük yaşta ölen kimse hakkında ne dersin deyince O: "(Yaşasalardı) ne şekilde amel edeceklerini Allah en iyi bilendir" buyurdu.

Buhârî de Şuayb b. Ebu Hamza'nın rivâyet ettiği hadise göre o Zühri'den şöyle dediğini nakletmiştir: Bizler isterse bir zina çocuğu olsun ölen her çocuğun namazını kılarız. Çünkü o kişi İslâm fıtratı üzere doğar. Anne ve babası müslüman olduklarını yahut da özel olarak babası müslüman olduğunu iddia eder. Annesi müslüman olmasa bile. Eğer çocuk ağlayarak doğarsa (cenaze namazı kılınır).[618] Fakat bizler doğarken ağlamayan bebeğin namazını kılmayız. Çünkü o bir düşüktür. Ebu Hureyre de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu naklederdi: "Her doğan mutlaka fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar. Tıpkı bir hayvanın bütün azaları tam bir yavru doğurması gibi. Siz onun kulağının kesik olduğunu görüyor musunuz?" Sonra Ebu Hureyre: *"Sen yüzünü Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* derdi. Bu hadisi Buhârî rivâyet etmiştir. Zühri'nin

618 Parantez arasındaki ibare tercümeye esas aldığımız baskıda bulunmamaktadır. Hadisin aslında vardır. (Çeviren).

hadisin açıklamasına dair bunun İslâm fıtratı üzere olduğu şeklindeki ifadeleri bulunduğundan ötürü bununla birlikte munkatıdır. Ama Buhârî bu hadisi muttasıl olarak Yunus'un Zühri'den, onun Ebu Hureyre'den -daha önce geçtiği gibi-diye muttasıl olarak da rivâyet etmiştir. Ayrıca Müslim bu hadisi Zühri'nin Said b. el-Müseyyeb'den o Ebu Hureyre'den buna yakın bir şekilde rivâyet etmiştir. Hadisin sonunda da şu ifadeler yer almaktadır: Sonra Ebu Hureyre şöyle derdi: Dilerseniz: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* buyruğunu okuyunuz.

Yine bu hadisi Müslim A'meş'den, o Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dedi diye rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Her doğan mutlaka fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan ya da müşrik yaparlar. Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer bundan önce ölürse durumu ne olur deyince: (Yaşasalardı) ne şekilde amel edeceklerini en iyi Allah bilir dedi.

İbn Numeyr'in A'meş'den rivâyetinde de şöyledir: Her doğan mutlaka bu millet/İslâm dini üzere olduğu halde doğar."

Ebu Muaviye'nin A'meş'den bir rivâyetinde de: "Dili kendi durumunu açıklayıncaya kadar bu millet üzere doğar" şeklindedir. İbn Ebu Şeybe'den ondan naklettiği lafız böyledir. Ebu Kureyb'in Ebu Muaviye'den lafzı da şöyledir: "Her doğan mutlaka fıtrat üzere doğar. Ta ki dili kendisini ifade edinceye kadar."

Bunu Müslim de ed-Deraverdi'den o el-Ala b. Abdurrahman'dan o Ebu Hureyre'den şöyle dedi diye rivâyet etmektedir: "Her insanı annesi fıtrat üzere doğurur. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar. Eğer anne babası müslüman iseler o da müslüman olur. Annesi tarafından dünyaya getirilen her insanı şeytan böğürlerine bir yumruk vurur. Meryem ve oğlu müstesna."][619]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sen yüzünü Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına çevir."* buyruğu rububiyetini bilmek demektir.][620]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada maksadımıza gelince o da şudur: Kadı Ebu Ya'la ve onun gibileri

619 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye, II, 480-481.
620 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 509. Bu Şeyhu'l-İslâm'ın/İbn Teymiyye'nin sözü değildir. Aksine bu Şeyh Ebu Muhammed b. Abd el-Basri'nin sözüdür.

öncelikle şöyle derlerdi: Marifet ancak bu yolda düşünmek ile hâsıl olur. Bu da görevlerin ilkidir. Çünkü onlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğunu sözkonusu ettiklerinde şöyle demişlerdir -lafız fıtrat hakkında Kadı Ebu Ya'la'ya aittir-: Burada fıtratın ne olduğuna gelince. İmam Ahmed'den gelen iki rivâyete göre şudur:

Bu iki rivâyetten birisine göre yüce Allah'ın marifetini/tanımayı kabul etmektir. Bu da Allah'ın Adem'in sırtını sıvazladığı zaman babalarının sulblerinde iken onlardan almış olduğu ahittir. Adem'in kıyamete kadar gelecek olan zürriyetini zerrecikler misali çıkardı. Onları kendilerine karşı şahit tutarak, ben sizin Rabbiniz değil miyim dedi. Onlar da evet Rabbimizsin dediler. İşte bu sebeple kendisinin bir yaratıcısı ve bir müdebbiri olduğunu ikrar etmeyen -ona asıl adından başka isimler verse dahi- hiçkimse yoktur.

Yüce Allah: *"Andolsun ki sen onlara kimin yarattığını sorarsan elbette: Allah diyeceklerdir."* (Zuhruf, 87) buyurmaktadır. İşte bu sebeple her doğan bu ilk ikrar ve itirafı üzere doğar.

(Kadı Ebu Ya'la devamla) dedi ki: Burada fıtrat İslâm değildir. Şu iki sebepten dolayı:

Birincisi fıtratın manası hilkatin başlaması demektir. Yüce Allah'ın: *"Göklerin ve yerin fâtırı/yaratıcısı."* (Fâtır, 1) buyruğunda bu anlamdadır. Yani onları ilk yaratan demektir. Eğer fıtrat ibtida/başlangıç ise o taktirde onun ilk yaratmada meydana gelen ve makul fıtratta cereyan eden o şeyin olması gerekir. Bu da onları bir zürriyet halinde çıkarmaktır. Çünkü o durum onların ilk başlangıç halleridir. Diğer taraftan eğer burada fıtrat İslâm olmuş olsaydı o taktirde doğan çocuk kâfir anne ve babadan doğmuş ise küçük çocuk kaldığı sürece onlara mirasçı olmaması, onların da ona mirasçı olmaması gerekir. Çünkü o müslümandır. Din farklılığı da mirasçılığa engeldir. Yine onu köleleştirmenin sahih olmaması, babasının müslüman olması sebebiyle de onun müslüman olmasının sahih olmaması gerekirdi. Çünkü o zaten müslümandır.

Dedi ki: İşte bu İbn Kuteybe'nin tevilidir. O bunu "Islahu'l-Galad Ala Ebu Ubeyd" adlı eserinde zikrettiği gibi bunu Ebu Abdullah b. Batta da el-İbane'de zikretmiş bulunmaktadır.

Yine (Ebu Ya'la) dedi ki: Bilgisinin sabit olduğu herkesin de müslüman olduğuna hüküm edilmez. Büluğa ermiş kâfirler gibi. Çünkü onlar bilgi sahibi oldukları halde müslüman değildirler.

İmam Ahmed de el-Meymuni rivâyetinde bu tevile işaret ederek şöyle demiştir: İlk fıtrat Allah'ın ilk yarattığı haldir. el-Meymuni ona: Fıtrat din midir deyince o da evet demiştir.

Kadı (Ebu Ya'la) dedi ki: Ahmed'in dinden maksadı bizim sözünü ettiğimiz marifet/bilmektir.

İkinci rivâyete göre ise burada fıtrat annesinin karnında yaratılmaya başlamasıdır. Çünkü onunla hamile kalınması onlardan alınmış olan ahit üzere olur. O da yüce Allah'ı bilmeyi ikrardır. Böylelikle (ona) İslâm fıtratı üzere hamile kalınmış olur. Çünkü bilmenin ikrarı imanı ikrar etmek demektir. Mümin de müslüman demektir.

Eğer fıtrat İslâm olmuş olsaydı kâfir anne ve babadan doğması halinde onun onlara onların da ona mirasçı olmaması gerekirdi. Çünkü bu küfrün Allah'ın yarattığı bir şey olmasına da engeldir. Halbuki bizim asli delillerimizden sabit olduğu üzere kulların fiilleri ister itaat ister masiyet olsunlar Allah'ın yarattığı şeylerdir.

(Devamla) dedi ki: İmam Ahmed buna Ali b. Said'in rivâyetinde işaret etmiştir. O kendisine her doğanın fıtrat üzere doğmasına dair soru sormuş o da: Bedbahtlık ve mutluluk üzere (doğar) demiştir.

Aynı şekilde Muhammed b. Yahya el-Kahhal de böylece nakletmiştir. Buna göre kendisine her doğan fıtrat üzere doğar buyruğuna dair soru sormuş o da: Bu insanların üzerinde fıtraten yaratıldıkları bedbahtlık ya da mutluluklarıdır demiştir.

Hanbel de ondan böylece Allah'ın kullarını üzerinde yaratmış olduğu bedbahtlık ve mutluluk fıtratı diye açıkladığını ondan nakletmiş bulunmaktadır.

(Ebu Ya'la devamla) dedi ki: "İşte onun bütün bu sözleri burada fıtrattan maksadın annesinin karnında yaratılmasının başlangıcı olduğuna delildir."

Derim ki: Ahmed ilk ahdi sözkonusu etmemiştir. O sadece: İnsanları üzerinde ilk yarattığı fıtrat demiştir ki bu da dindir. Bir başka yerde de şöyle demiştir: Kâfirin anne babası yahut ikisinden biri ölecek olursa müslüman olduğuna hükmedilir. Bu görüşüne de şu hadisi delil göstermiştir: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar. İşte bu da onun bu hadisi İslâm fıtratı üzere doğduğu şeklinde yorumladığına delildir. Tıpkı bir diğer hadiste açık ifade ile geldiği gibi. Esasen böyle olmasaydı onun hadisi delil göstermesi de doğru olamazdı.

Onun bir başka yerdeki üzerinde yaratılmış olduğu bedbahtlık ve mutluluk üzere doğar şeklindeki sözü ise buna aykırı değildir. Çünkü yüce Allah bedbaht-

lığı ve mutluluğu takdir edip yazmıştır. Ayrıca bunun kendileri ile hâsıl olacağı sebeplerle olacağını da takdir buyurmuştur. Anne ve babanın fiili gibi. Çünkü anne ve babanın çocuğu yahudi. hristiyan ve mecusi yapması da yüce Allah'ın tayin ettiği kaderdendir.

Doğan çocuk ise fıtrat üzere sağlıklı olarak doğar ve bu sağlıklı fıtratı anne ve babanın değiştirebilmesi esası üzere doğar. Yüce Allah'ın bunu takdir edip yazdığı gibi. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu şu sözleri ile örneklendirmiştir: "Tıpkı hayvanın hilkati tam bir yavru doğurması gibi. Siz onun kulağının kesik olduğunu hiç görüyor musunuz?"

Böylelikle hayvanın sağlıklı doğduğunu sonra da insanların onun kulağını kestiğini beyan buyurmaktadır. Bu da Allah'ın kaza ve kaderi ile olur. İşte doğan çocuk da böyledir. Fıtrat üzere sağlıklı olarak doğar. Sonra anne babası onu ifsad eder. Bu da aynı şekilde Allah'ın kazası ve kaderi iledir.

İmamların söyledikleri şundan ibarettir: O üzerinde fıtrat olarak yaratıldığı bedbahtlık ve mutluluk üzere doğar. Çünkü kaderiyye bu hadisi küfrün ve masiyetlerin Allah'ın kaderi ile olmadığına, bunun insanların yaptıkları işlerden olduğuna delil gösteriyorlardı. Çünkü doğan her bir çocuğu Allah fıtrat üzere yaratmıştır. Onun kâfir olması ise bundan sonra insanlar tarafından yapılır.

Bundan dolayı Malik b. Enes'e şöyle demişlerdir: Kaderiyeciler bizlere hadisin baş tarafını ileri sürerek delil gösteriyorlar. O da: Siz de onun son bölümünü onlara karşı delil gösterin dedi. Bu da Efendimizin: "(Yaşasalardı) Allah onların neler yapacaklarını en iyi bilendir."

Böylelikle imamlar hadiste kaderiye lehine bir delil bulunmadığını açıklamış oldular. Çünkü onlar anne ve babanın bizzat kendilerinin onun yahudiliğini ve hristiyanlığını yarattığını söylemezler. Aksine bizzat kendisi kendi seçim ve tercihi ile yahudi ve hristiyan olmuştur. Fakat anne ve babası öğretmek ve telkin yolu ile buna sebep olmuşlardır. Bu itibarla yahudileştirmek, hristiyanlaştırmak onlara izafe edilmesi sözkonusu olduğuna göre her şeyin yaratıcısı olan Allah'a izafe edlimesi öncelikle sözkonusudur. Çünkü Allah her ne kadar onu fıtrat üzere sağlıklı bir çocuk olarak yaratmış ise de aynı zamanda bundan sonra buna dair olacak değişiklikleri de onun hakkında takdir buyurmuş ve o bütün bunları bilmiştir.

Sahih hadiste olduğu gibi: "Şüphesiz Hızır'ın öldürdüğü o çocuk tabiatı ile yaratıldığı gün kâfir olarak yaratılmıştır. Eğer büluğa ermiş olsaydı tuğyanı ile ve küfrü ile anne babasını çok yoracaktı."[621]

621 Buhârî. VI. 91-93: Müslim. IV. 2050.

Hadisteki "tabiatı ile yaratıldığı gün" ifadesi yani kitapta tab edildiği zaman, yani kader ve kazası tayin edildiği zaman demektir. Yoksa onun küfrü kendisi doğmadan önce de var olan bir şeydi demek değildir. Çünkü o sağlıklı fıtrat üzere ve bundan sonra değişikliğe uğrayıp kâfir olmak üzere doğmuştur. Kitabının tab edildiği gün tab edildiği gibi.

Bundan maksadın kalbinin üzerine tab edilmesi/mühürlenmesi olduğunu ve bunun kâfirlerin kalpleri üzere olduğu söylenen mühür olduğunu zanneden kimseler ise hata etmişlerdir. Çünkü bunun hakkında: "طبع يوم طبع ": Tab edildiği gün tab edildi" denilmez. Zira eğer tab/mühürleme kalbi üzere ise bu ancak onun kâfir oluşundan sonra var olan bir şeydir.

Müslim'in Sahih'inde ve başka kaynaklarda İyaz b. Himar'dan şu rivâyet sabit olmuştur: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüce Rabbinden rivâyetine göre şöyle buyurmuştur: "Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Şeytanlar gelip onları önlerine kattılar ve benim kendilerine helal kıldığım şeyleri onlara haram kıldılar. Onlara benim hakkında hiçbir delil indirmediğim şeyi bana şirk koşmalarını emrettiler."[622] Bu hadis ise yüce Allah'ın kendilerini haniflik üzere yaratmış olduğu ve bundan sonra şeytanların gelip onları önlerine katıp sürükledikleri hususunda gâyet açıktır.

Ahmed'in ve başkalarının rivâyet ettiği el-Esved b. Sürey' hadisinde de böyledir. O dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seriyye/askeri birlik göndermişti. Çocuklara varıncaya kadar çok kişiyi öldürdüler. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Sizi çocukları öldürmeye iten ne oldu buyurdu. Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar nihâyet müşriklerin çocukları değiller mi dediler. O: Peki sizin en hayırlılarınız müşrik kimselerin çocukları değil mi buyurdu. Sonra Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe vermek üzere ayağa kalkıp şöyle buyurdu: Şunu bilin ki her doğan dili kendi durumunu ifade edinceye kadar fıtrat üzere doğar.[623]

Onlara müşriklerin çocuklarını öldürmeyi yasaklamasının akabinde kalkıp bu hadis ile hutbe verip onlara: Peki sizin en hayırlılarınız müşriklerin çocukları değil mi, buyurması onun onların küfür üzere doğmadıklarını ve küfrün bundan sonra ortaya çıktığını kastetmiş olduğunu göstermektedir. Eğer onun maksadı çocuk doğduğu zaman ya kâfir ya da müslüman olarak -ezelde takdir edildiği gibi- doğar demek olsaydı onun söyledikleri müşrik çocuklarını öldürmemeleri için yasaklama maksadına delil olmazdı.

622 Kaynakları daha önce gösterildi.
623 Müsned. III. 435: Darimi. II. 223. Hadis sahihtir.

Bazıları: "Sizin en hayırlılarınız müşriklerin çocukları değil mi" sözünün şu anlamda olduğunu zannedebilir: Belki de yüce Allah ezeli ilminde eğer hayatta kalsalardı onlar iman edeceklerdi. Bu durumda yasak bu mana ile cevaz ifade etmek ile ilgili olur. Ama hadisin manası bu değildir. Aksine hadisin manası şudur: Şüphesiz sizin en hayırlılarınız muhacirlerle ensardan ilk öne geçenlerdir. Bunlar ise müşriklerin çocuklarındandırlar. Çünkü onların babaları kâfir idi. Bundan sonra ise oğullar İslâm'a girdiler. Dolayısıyla çocuk mümin ise onun müşriklerin çocuklarından olmasının bir zararı yoktur. Çünkü yüce Allah onu anne babasının amelinden dolayı değil ancak kendi amelinden ötürü cezalandırır. Yüce Allah da ölüden diriyi, diriden ölüyü, kâfirden mümini, müminden de kâfiri çıkartır.

Bu hadis-i şerifte biri diğerine açıklık getiren lafızlarla rivâyet edilmiştir. Sahih'te -lafız Buhârî'nin olmak üzere- İbn Şihab'dan o Ebu Seleme'den o Ebu Hureyre'den şöyle dediği rivâyeti yer almaktadır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Her doğan çocuk mutlaka fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar. Tıpkı bir hayvanın azaları tam bir yavru doğurması gibi. Siz onda kulağının kesik olduğunu görür müsünüz? Sonra Ebu Hureyre şöyle der: Haydi yüce Allah'ın: *"Sen yüzünü Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* buyruğunu okuyun. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü, peki ya küçük yaşta olanlar hakkında ne buyurursunuz? Deyince, O: "(Yaşasalardı) ne tür ameller işleyeceklerdi, en iyi Allah bilir" buyurdu.

Sahih(-i Buhârî)de şöyle dinilmektedir: Zührî dedi ki:[624] Yeni doğmuş çocuğun cenaze namazı –veled-i zina dahi olsa- kılınır, buna sebep, ağlayarak doğması halinde fıtrat üzerine doğmuş olmasıdır. Ancak doğarken ağlamayanın cenaze namazı kılınmaz, çünkü o bir düşüktür. Ebu Hereyre de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet ederdi: Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne-babası onu Yahudi, Hristiyan ya da mecusi yapar. Tıpkı bir hayvanın azaları tam bir yavru doğurması gibi. Siz onun bir azasının kesik ya da kopuk olduğunu görebiliyor musunuz?" Sonra Ebu Hureyre şöyle derdi: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* (Rûm. 30)

Yine Sahih(-i Müslim)'de A'meş'in rivâyetinde şöyle denilmektedir: Her doğan mutlaka millet üzere (Müslüman olarak) doğar." Ebu Muaviye'nin ondan naklettiği rivâyette de şöyle denilmektedir: "Mutlaka millet üzere (Müslüman olarak) doğar. Taki dili ile kendi durumunu bizzat açıklayıncaya kadar."

624 Buhârî. II. 94-95

İşte bu da çocuğun İslâm milleti/dini üzere doğduğu hususunda açık bir ifadedir.Tıpkı hadisi rivâyet eden İbn Şihâb'ın tefsir ettiği gibi. Ayrıca Ebu Hureyre' (radıyallâhu anh)'ın âyeti tanık göstermesi de buna delildir.

İbn Abdilberr, et-Temhîd adlı eserinde şöyle diyor: "Bu hadis, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ebu Hureyre ve başkalarından rivâyetle nakledilmiştir. Bunu Ebu Hureyre'den rivâyet edenler arasında Said b. el-Müseyyeb, Ebu Seleme b. Abdurrahman, Humeyd b. Abrdurrahman, Ebu Salih es-Semmân, Abdurrahman el-A'rec, Said b. Ebu said ve Muhammed b. Sîrîn de vardır. "[625]

(İbn Abdilber, devamla) dedi ki: "Bu hadisi İbn Şihâb da rivâyet etmiş olup senedinde ondan rivâyet edenlerin kim oldukları hususunda ihtilaf edilmiştir. Kimisi bu hadisi Said'den o, Ebu Hureyre'den; kimi Ebu Seleme'den o Ebu Hureyre'den; kimi Humeyd'den o Ebu Huruyre'den diye rivâyet etmişlerdir. Muhammed b. Yahya ez-Zühlî dedi ki: İbn Şihab'dan gelen bütün bu rivâyet yolları sahih ve mahfuzdur."

İbn Abdilberr dedi ki: "İbn Şihâb'a, mümin bir köle azat etmekle yükümlü olan bir kimsenin süt emmekte olan bir sabiyi azat etmesi halinde bunun yeterli olup olmayacağı sorulmuş o, olur, çünkü o çocuk (İslâm) fıtrat üzere doğmuştur, diye cevap vermiştir."

İbn Abdilberr, bu hadis hakkındaki görüş ayrılıklarını sözkonusu ederken şunları söylemektedir: "Başkaları da burada sözkonusu edilen "fıtrat"ın İslâm olduğunu söylemişlerdir. Derler ki: Tevil alimi selef arasında genel olarak bilinen açıklama da budur. Hatta yüce Allah'ın, "Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir" buyruğunun tevili hususunda şu açıklamayı ittifakla yapmışlardır: Allah'ın fıtratı Allah'ın dini İslâm demektir. Bunun için de Ebu Hureyre'nin bu hadisteki : "İsterseniz '*Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir.*' buyruğunu okuyabilirsiniz, sözlerini delil göstermişlerdir. Ayrıca İkrime, Mücahid, Hasan, İbrahim, Dahhak ve Katade'den yüce Allah'ın: "*Sen yüzünü Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir.*" buyruğu hakkında şöyle dediklerini zikretmişlerdir:[626] Allah'ın fıtratı Allah'ın İslâm dinidir. Allah'ın yaratışında değişiklik yoktur. Onlar Allah'ın dininde değişiklik olmaz diye açıklamışlar ve Muhammed b. İshak'ın Sevr b. Yezid'den onun Yahya b. Cabir'den,

625 Tecrîdu't-Temhîd, s. 290
626 İbn Cerir, XXI, 40-41'de bütün bu görüşleri zikretmektedir.

onun Abdurrahman b. Aiz el-Ezdi'den, onun İyaz b. Himar el-Mücaşii'den diye rivâyet edilen bu hadisi delil göstermişlerdir: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara dedi ki: Ben size Allah'ın kitapta bana söylediği şeyi söyleyeyim mi: Muhakkak Allah Adem'i ve oğullarını hanif ve müslümanlar olarak yarattı ... Onlara malı, içinde haram bulunmamak üzere helal olarak verdi. Ama onlar Allah'ın kendilerine helal olarak verdiğini haram ettiler..."[627]

Dedi ki:[628] Ebu Bekr b. Muhacir de Sevr b. Yezid'den kendi isnadı ile bu hadiste onun gibi "hanifler ve müslümanlar olarak" diye rivâyet etmiştir.

Ebu Ömer (İbn Abdilberr) dedi ki: Bu hadisi Katade, Mutarrif b. Abdullah'tan o İyaz b. Himar'dan diye rivâyet etmiş olmakla birlikte Katade bunu bizzat Mutarrif'den işitmemiştir. Ama o şöyle demiştir: Bana üç kişi tahdis etti: Ukbe b. Abdulgafir, Yezid b. Abdullah b. eş-Şihhir ve el-Ala b. Ziyad. Hepsi şöyle dedi. Bana Mutarrif İyaz'dan tahdis etti, o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den. Hadisde dedi ki: "Ve şüphesiz ben kullarımın hepsini hanifler olarak yarattım." Ancak "müslümanlar" demedi. Bunu Hasan da Mutarrif'den o İyaz'dan böylece rivâyet etmiştir. Ayrıca bunu İbn İshak da itham olunmayan kimseden o Katade'den kendi isnadı ile rivâyet etmiş ve bu rivâyetinde şöyle demiştir: "Ve ben bütün kullarımı hanifler olarak yarattım." O da rivâyetinde "müslümanlar olarak" dememiştir.

İşte bu Muhammed b. İshak'ın hıfzına, sağlam belleyişine ve zaptına delildir. Çünkü o Sevr b. Yezid'den bu hadisi rivâyetinde "müslümanlar" zikretmiş fakat Katade rivâyetinden bu lafzı düşürmüştür. Aynı şekilde insanlar da bunu Katade'den böylece rivâyet etmiş, rivâyetinde "müslümanlar olarak" lafzını zikretmemiş, Sevr ise kendi isnadı ile ziyadede bulunmuştur. Allah en iyi bilendir.

(İbn Abdilberr) devamla dedi ki: "Arapçada hanif dosdoğru yol üzere bulunan ihlaslı kimse demektir. İslâm'dan daha büyük istikamet/dosdoğru olmak da yoktur."

(İbn Abdilberr) dedi ki: "Hasan'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Haniflik Beyt'i hacc etmektir. İşte bu da onun İslâm'ı kastettiğine delildir. Yine Dahhak ve Süddi'den "hanifler olarak" lafzını haccedenler olarak diye açıkladıkları, Mücahid'den de: "hanifler olarak" lafzını (dosdoğru yola) uyanlar olarak diye açıkladığı da rivâyet edilmiştir."

627 Hadis Tecridü'd-Temhid. s. 298'de yer almaktadır.
628 İbn Abdilberr'i kastetmektedir.

(İbn Abdilberr devamla) dedi ki: "İşte bütün bunlar bize hanifliğin İslâm demek olduğunu göstermektedir. İlim adamlarının çoğunluğu da hanif ihlaslı kimse demektir demişlerdir. Yüce Allah da: *"İbrahim yahudi de değildi hristiyan da değildi. Fakat o hanif bir müslümandı."* (Âl-i İmrân. 67) ve: *"Atanız İbrahim'in milleti (dini)ne (uyunuz). Önceden de bu (Kur'ân)'da da sizi müslümanlar (diye) o adlandırdı."* (Hacc. 78) buyurmaktadır. O halde hanifler demek müslümanlar demektir diye nakledenlerin rivâyetini kabul etmeyenlerin bu kabul etmeyişlerinin açıklanabilir bir tarafı yoktur.

er-Râ'î diye bilinen şair dedi ki:[629]

أخليفة الرحمن إنا معشر حنفاء نسجد بكرة وأصيلا

عرب نرى لله في أموالنا حق الزكاة منزلا تنزيلا

"Ey Rahman'ın halifesi! Biz hanifler topluluğuyuz

Sabah ve akşam secde ederiz.

Arabız, Allah'ın mallarımızda bir zekat hakkı olduğunu görüyoruz

(Kitabında) indirilmiş bir hüküm olarak."

İşte burada da haniflik İslâm ile nitelendirilmektedir. Bu da hiçbir kapalılığı bulunmayan gâyet açık bir husustur."

(İbn Abdilberr) dedi ki: "Hadisde geçen fıtratın İslâm olduğunu kabul edenlerin gösterdikleri delillerden birisi de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Beş haslet fıtrattandır" buyruğudur.[630]

Hadis "on haslet fıtrattandır" diye de rivâyet edilmektedir ki maksat İslâm fıtratıdır.

Onun İslâm fıtratı üzere (doğar)ı kastettiğinin delilleri pek çoktur. Sahih'teki hadisin lafızları gibi: "Millet/din. İslâm üzere"; "bu millet üzere" lafızları ile yine İyaz b. Himar'ın rivâyet ettiği hadiste geçen: "Ben bütün kullarımı hanifler olarak yarattım" lafzı bir diğer lafızdaki: "Müslüman hanifler olarak" lafzı gibi. Aynı zamanda bu hadisi rivâyet eden Ebu Hureyre ve ondan başka ravilerin yaptıkları açıklama da buna örnektir ki onlar işittiklerinin ne anlama geldiğini en iyi bilenlerdir.

629 İbn Sellam. Tabakatu Fuhuşu Şuarâ. I. 508
630 Buhârî. VII. 160; Müslim. I. 221-222.

Aynı şekilde eğer fıtrattan kasıt İslâm olmasaydı hemen bu buyruğun akabinde: Küçükken ölen müşrik çocukları hakkındaki kanaatin nedir diye sormazlardı. Çünkü eğer ortada fıtratı değiştiren bir şey bulunmamış olsaydı ona bu soruyu sormazlardı. Allah'ın kadim ilmi ve onun gibi değerlendirilen hususlarda ise hiçbir değişiklik olmaz.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar" buyruğunda da onların insanların üzerinde yaratılmış oldukları fıtratı değiştirdiklerini açıklamaktadır.

Yine o hiçbir eksikliği bulunmayan hilkati tam olarak doğan bundan sonra da kulağı kesilen bir hayvana benzetmektedir. Böylelikle değiştirmenin kulun üzerinde doğduğu sağlıklı fıtrat hakkında da sözkonusu olduğunu da bilmiş oluyoruz.

Diğer taraftan hadis Kur'ân-ı Kerim'e yüce Allah'ın: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* buyruğuna da mutabıktır. Bu ise bütün insanları kapsar. Böylelikle Allah'ın bütün insanları sözü edilen fıtratı üzere yaratmış olduğu bilinmiş olmaktadır. Allah da fıtratı kendisine yergi anlamında izafet olarak değil övgü anlamında izafet olmak üzere izafe etmiştir. Böylelikle bunun yerilen değil övülen bir fıtrat olduğunu da bilmiş oluyoruz.

Bunu da onun: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* buyruğu beyan etmektedir. Bu (Âyetteki (فطرت): Fıtratına) lafzı Sibeveyh'e ve onunla aynı kanaatte olan dil bilginlerine göre birinci fiilin delalet ettiği üzere mastar (mefuli mutlak) olarak nasb edilmiştir. Bu da yüzü hanif olarak dine dosdoğru çevirmenin Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratı olduğuna delildir. Benzeri buyruklarda da böyledir. Yüce Allah'ın: "*(كتاب الله عليكم): Bunlar Allah'ın size (farz olarak) yazdıklarıdır.*" (Nisa, 24) buyruğu ile: "*(سنة الله التي قد خلت من قبل ولن تجد لسنة الله تبديلا): (İşte bu) Allah'ın öteden beri süregelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın.*" (Fetih, 23) buyruklarında olduğu gibi. Bu onlara göre önce gelen fiilin kendisine delalet ettiği gibi hazf edilmesi lazım olan gizli bir fiil ile nasb edilmiş bir mastardır. Sanki: (كتب الله ذلك عليكم وسن الله ذلك): Allah bunu üzerinize yazdı, Allah bunu bir sünnet kıldı" buyurmuş gibidir. İşte burada da aynı şekilde: (فطر الله الناس على ذلك على اقامة الدين لله حنيفا) Allah insanı bu fıtrat üzere yani dini Allah için hanif olarak dosdoğru uygulamak üzere yaratmıştır." buyrulmuş gibidir. Daha önce kendilerinden yapılan nakillerde görüldüğü gibi selef de bunu böylece tefsir etmiştir.

Ebu Cafer, Muhammed b. Cerir et-Taberi meşhur tefsirinde şöyle diyor:[631] Sen yüzünü -ey Muhammed- Allah'ın seni kendisine itaat için yönlendirmiş olduğu tarafa doğru dosdoğru çevir. Bu ise dine hanif olarak yönelmektir. Yani onun dinine ve itaatine dosdoğru yönel. Bu da Allah'ın insanı üzerinde yaratmış olduğu fıtratıdır. Yani Allah'ın insanları üzerinde yaratmış olduğu Allah'ın sanatıdır. "(فطرة): Fıtratına" lafzı ise yüce Allah'ın: *"Sen yüzünü hanif olarak dine dosdoğru çevir."* buyruğundaki manadan anlaşılan mastar üzere nasb edilmiştir. Çünkü bunun manası şudur: Allah insanları bu fıtrat üzerine yaratmıştır.

(İbn Cerir) dedi ki: Zaten tevil ehli de bu hususta bizim söylediklerimize yakın açıklamalar yapmışlardır, dedikten sonra şu rivâyeti nakletmektedir: Yunus b. Abdu'l-A'la Abdullah b. Vehb'den o Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den yüce Allah'ın: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* buyruğu hakkında dedi ki: İslâm'a çevir. Çünkü Allah Adem'den itibaren bütün yarattıkları bunu ikrar ve kabul ederler. Sonra da: *"Hani Rabbin, -Kıyamet günü: "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye- Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şâhid tutup: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (buyurmuştu). Onlar da: "Evet (Rabbimizsin) şâhid olduk" demişlerdi."* (A'raf. 172) buyruğunu okudu. İşte yüce Allah'ın: *"O gün insanlar tek bir ümmetti. Sonradan Allah peygamberleri gönderdi."* buyruğu da bu demektir.

Sahih isnadı ile de İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den: Allah'ın fıtratı İslâm dinidir dediğini de rivâyet etmektedir. Yine dedi ki: Bize İbn Humeyd tahdis etti, bize Yahya b. Vâdıh tahdis etti. bize Yunus b. Ebu İshak, Yezid b. Ebu Meryem'den şöyle dediğini tahdis etti: Ömer Muaz b. Cebel'in yanından geçti ve: Bu ümmetin ayakta kalması neye bağlıdır dedi. Muaz: Üç şeye bağlıdır. Bunlar da kurtarıcı olanlardır. Birisi ihlastır ki o da Allah'ın insanları üzerinde yaratmış olduğu Allah'ın fıtratıdır. İkincisi namazdır ki bu da milletin/dinin kendisidir. Üçüncüsü ise itaattir. Bu da (kötülüklerden azaptan) koruyucudur. Ömer bunun üzerine: Doğru söyledin dedi.

Yine o (İbn Cerir) dedi ki: Bana Yakub -yani ed-Devraki- tahdis etti, bize İbn Uleyye tahdis etti. bize Eyyub'un Ebu Kilabe'den tahdis ettiğine göre Ömer Muaz'a: Bu ümmetin ayakta kalması neye bağlıdır diye sormuş ve buna yakın rivâyeti zikretmiştir.

631 İbn Cerir. XXI. 40.

Dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir."* buyruğu şu demektir: Allah'ın dini için değiştirmek olmaz. Yani bu doğru değildir ve yapılmaması gerekir.

Sonra kendi sahih isnadı ile İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den şöyle dediğini zikretti: Allah'ın yaratışını yani Allah'ın dinini değiştirmek sözkonusu değildir dedi.

Abdullah b. İdris'den o Leys'den şöyle dediğini rivâyet etti: Mücahid Kasım denilen birisini İkrime'ye yüce Allah'ın: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir"* buyruğu hakkında soru sormak üzere gönderdi. İkrime: O (hayvanları) burmaktır dedi. Mücahid'e dönüp geldiğinde Mücahid hata etti. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir buyruğundan maksat ancak dindir dedikten sonra yüce Allah'ın: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir, dosdoğru din işte budur"* buyruğunu okudu. Ayrıca Veki'den o Nadr b. Arabi'den o İkrime'den: Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Yani Allah'ın dini değiştirilemez dediğini rivâyet etmektedir.

Yine Huseyin b. Vâkid'den rivâyet ettiğine göre o Yezid en-Nahvi'den o İkrime'den: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına"* buyruğu hakkında İslâm'dır dedi. Yine Veki'den, o Süfyan es-Sevri'den, o Leys'den o Mücahid'den: Allah'ın dini diye açıkladığını rivâyet etti. Ayrıca Said'den, o Katade'den: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir"* yani Allah'ın dinini dediği rivâyet edilmiştir.

Aynı şekilde o İbn Uyeyne'den, o Humeyd el-A'rec'den şöyle dediğini rivâyet etti: Said b. Cübeyr dedi ki: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir"* yani Allah'ın dinini. İşte el-Muhâribi de Cuveybir'den o Dahhak'dan yüce Allah'ın: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir"* buyruğu hakkında Allah'ın dinini diye açıkladığını rivâyet etmektedir.

Bu şekilde Veki'den, o Süfyan es-Sevri'den ve Misar'den, o Kays b. Müslim'den, o İbrahim en-Nehai'den: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir"* buyruğu hakkında Allah'ın dini diye açıklamıştır.

Aynı şekilde Muğire'den o İbrahim'den: "Allah'ın dinini" diye açıkladığını rivâyet etmektedir.

Amr b. Ebu Seleme'den de şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ben Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'e yüce Allah'ın: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir"* buyruğu hakkında soru sordum o: Allah'ın dinini diye cevap verdi.

Yine İbn Abbas'dan rivâyet edildiği üzere ona hayvanların (erkeklerinin) burulmasına dair soru sorulmuş o da bunu hoş karşılamamış ve: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir"* demiştir.

Humeyd el-A'rec'den de şöyle dediği rivâyet edilmektedir: İkrime: Bu hayvanları burmaktır demiştir. Hafs b. Giyaz'dan, o Leys'den, o Mücahid'den de: (Hayvanları burmaktır) dediği rivâyet edilmiştir.

Derim ki: Mücahid ve İkrime'den iki görüş rivâyet edilmiştir. Çünkü aralarında da bir aykırılık yoktur. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun onlara hayvanların kulaklarını yarmalarını emredeceğim. Yine onlara Allah'ın yarattığını değiştirmelerini emredeceğim."* (Nisa. 119) buyurmaktadır. Buna göre Allah'ın kullarını üzerinde yaratmış olduğu dinde değişiklik yapmak onun yaratışını değiştirmektir. Hayvanları burmak, kulakları kesmek de aynı şekilde onun yaratışını değiştirmektir.

Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu buyruğunda bunların birini diğerine benzetmiştir: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi yapar. Nitekim hayvan hilkati tam bir yavru doğurur. Siz onun kulaklarının kesik olduğunu görüyor musunuz?"

Onlar dini değiştirirlerken bunlar da kulakları kesmek ve hayaları burmak sûreti ile sûreti değiştiriyorlar. Bu onun bizzat üzerinde yaratılmış olduğu hilkatte bir değişikliktir. Öbürü ise bedeninin üzerinde yaratılmış olduğu halde bir değişikliktir.

Şunu da bilelim ki bu hadisi kaderiye kendi bozuk görüşlerine delil göstermeye başlayınca başka insanlar da bunu hadisi muktezasından çıkartacak tevillerle tevil etmeye başladılar.

Mutezile ve diğerlerinden olan kaderiye derler ki: Her doğan İslâm üzere doğar. Allah hiçkimseyi saptırmaz. Ama onun anne ve babası onu saptırırlar.

Halbuki hadis iki bakımdan onların aleyhine delildir.

1. Mutezile ve onların benzeri kelâmcılara göre kesinlikle hiçbir kimse İslâm üzere doğmaz ve Allah asla kimseyi müslüman ve kâfir yaratmamıştır. Fakat biri kendisi için sonradan küfrü ihdas eder. Öteki kendisi için İslâm'ı sonradan ihdas eder. Onlara göre Allah bunların birisini dahi bizzat yapmaz. Bu hususta kaderiye arasında görüş ayrılığı yoktur. Fakat o onları İslâm'a davet etmiş, onların gerekçelerini ortadan kaldırmış ve kendilerine imana da küfre de elverişli denk bir kudret vermiş, mümine imanın elde edilmesini gerektirecek bir sebebi özel olarak ayrıca vermemiştir. Çünkü onlara göre bu (Allah'ın) kudretinin yetebileceği

bir şey değildir. Eğer onun kudretinde olmuş olsaydı bu bir zulüm olurdu. İşte bu genellikle mutezilenin görüşüdür. Bununla birlikte Ebu'l-Huseyn gibi müteahhir olanlarından bazıları şöyle der: O mümine imana götüren bir sebep gibi bir özellik vermiştir. Bu durumda o dai denilen sebep ve kudretin bulunması halinde de imanın var olması gerekir. Bu ise gerçekte ehl-i sünnete uygun bir açıklamadır. İşte (hadisin onlara karşı delil oluşundaki) iki vecihten birisi budur.

2. Onlar derler ki: Allah'ı bilmek ancak akıl ile şart koşulmuş düşünme ile hâsıl olabilir. Dolayısı ile onlara göre Allah'ı bilmenin zorunlu olması ya da yüce Allah'ın fiili ile olması imkânsızdır.

Hadisin sonuna gelince; o da şuna delildir: Yüce Allah fıtrat üzere doğmalarından sonra sonunda nereye varacaklarını bilir. Acaba fıtrat üzere kalıp mümin mi olacaklarını yahut da onu değiştirip sonunda kâfir mi olacaklarını bilir.

Eğer kaderiye hadisteki: "Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi yapar" ifadelerini değiştirmeyi anne ve babaya izafe etmiş olması bakımından delil gösterecek olurlarsa onlara şöyle denilir: Ama sizler ne Allah ne de onun yarattıklarından herhangi bir kimse onları yahudi, hristiyan ya da mecusi yapabilecek kudrete sahip değildir. Aksine onlar kendi kendilerine başkalarının kudreti ve fiili olmaksızın bu işi yapmışlardır diyorsunuz. Bu durumda sizin: "Anne babası onu yahudi ... yapar" buyruğunda lehinize bir delil bulunmamaktadır.

Ehl-i sünnet Allah'tan başka hiçbir kimsenin hidâyeti ya da dalaleti kimsenin kalbine yerleştirme kudretine sahip olmadığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Ümmet bundan maksadın şu olduğunu da ittifakla kabul etmiştir: Anne ve baba buna çağırır. Bunu teşvik eder. Buna göre eğitir ve buna benzer öğretici ve eğitici kimsenin öğretip eğittiği kimseye yaptıklarını yapar. Anne babanın sözkonusu edilmesi çoğunlukla görülen hâle binaendir. Çünkü her bir çocuğun bir anne babası vardır. Yoksa bu işi anne babadan birisi de yapabilir. Bu iş gerçek manada ve hükmen anne babadan başkaları tarafından da yapılabilir.

Kaderiyeden başkalarına gelince Ebu Ömer b. Abdilberr dedi ki: İlim adamları bu hadiste geçen "fıtrat" hususunda çokça görüş ayrılığına sahiptirler. Aynı şekilde çocuklar ve onların dünyadaki ve ahiretteki hükümleri hakkında da ihtilaf etmişlerdir. Sonra Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam'ın meşhur "el-Garib" adlı kitabında zikrettiklerini zikredip şunları söylediğini nakletmektedir: İbnu'l-Mübarek dedi ki: Bunu hadisin sonunda yer alan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(Yaşamış olsalardı) ne amelde bulunacaklarını Allah en iyi bilendir" ifadesi açıklamaktadır.

İbn Abdilberr dedi ki: İbnu'l-Mübarek'den böylece zikredilmiştir ve buna fazla bir şey eklememektedir. Muhammed b. el-Hasen'den zikrettiğine göre de ona bu hadisin teviline dair soru sormuş o da şu cevabı vermiştir: "Bu söz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından insanlara cihad emri verilmeden önce söylenmişti." -İşte Ebu Ubeyd'in zikrettikleri bunlardır-.

İbn Abdilberr dedi ki: "İbnu'l-Mübarek'den diye zikrettiği rivâyetin bir benzeri de Malik'den rivâyet edilmiştir. Fakat bu ifade ikna edici bir yorum olmadığı gibi çocukların durumu hakkında kapsamlı bir şerhi de ihtiva etmiyor. Fakat cümle netice itibari ile onların kâfir yahut mümin. cennetlik ya da cehennemlik oldukları hususunda amellerinden sorumlu olacakları yaşa gelmeden kesin bir hüküm vermeyip bir söz söylememek neticesine götürür."

(İbn Abdilberr devamla) dedi ki: "Onun Muhammed b. el-Hasen'den zikrettiklerine gelince; zannederim Muhammed b. el-Hasen bu hususta cevap vermekten kaçınmıştır. Ya hadisi açıklanması zor kabul ettiği için yahut bunun mahiyetini bilmediği için ya da Allah'tan dilediği bir başka sebep için (böyle demiş olmalıdır). Onun: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözlerini insanlara cihad emri verilmeden önce söylemişti şeklindeki sözüne gelince bunun ne demek olduğunu bilemiyorum. Eğer bu sözleriyle bunun nesh edilmiş olduğunu kastetmişse şunu belirtelim ki ilim adamlarına göre yüce Allah'ın verdiği haberler ile Rasûlünün verdiği haberler hususunda neshin sözkonusu olması caiz değildir. Çünkü bir şeyin olduğunu ya da olacağını haber veren bir kimse bundan dönecek olursa onun bu dönüşü ya kendi kendisini yalanlaması yahut da verdiği haberde yanlış yapmış olduğu ya da unuttuğu ihtimallerinden birisi sözkonusu olur. Şanı yüce Allah ise şeriati ve verdiği risaleti hususunda Rasûlünü bunlardan korumuştur. Bunu bilmeyen olmadığı gibi asgari düzeyde bir anlayışı olan kimse de bu hususta muhalefet etmez. Bunun üzerinde durmak gerekir. Çünkü bu husus dinin usulü hususunda pek büyük bir iştir. Muhammed b. el-Hasen'in: Bu insanlara cihad emri verilmeden önce idi sözüne gelince; durum dediği gibi değildir. Çünkü Esved b. Süreyh'in rivâyet ettiği hadiste onun bu hadisi cihad emrinden sonra söylediğini açıklayan ifadeler vardır."

Kendi isnadıyla el-Hasan'dan o el-Esved b. Süreyh'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bazı kimselere ne oluyor ki öldürme işinde çocukları öldürecek kadar işi aşırıya götürdüler? Bunun üzerine bir adam: Bunlar müşriklerin çocukları olmaktan başka bir şey midirler ki deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Sizin en hayırlılarınız müşriklerin

çocukları değil midir? Gerçek şu ki fıtrat üzere doğmayan hiçbir kimse yoktur. Nihâyet baliğ olunca dili kendisini ifade eder. Anne babası ise onu yahudi ya da hristiyan yapar.

Dedi ki: Bu hadisi Hasan'dan bir topluluk rivâyet etmiştir ki Ebu Bekr en-Müzeni, el-Ala b. Ziyad ve es-Seri b. Yahya da bunlardandır. Yine bu hadis Ahnef'den o Esved b. Süreyh'den şöyle dedi diye rivâyet edilmiştir: Ayrıca bu (ravileri Basralı olan) Basri sahih bir hadistir. Yine dedi ki: Diğer taraftan Avf el-A'râbi Semura b. Cundub'dan o Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: Her doğan fıtrat üzerine doğar. Bunun üzerine insanlar ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Müşriklerin çocukları da mı diye seslenince O: Evet, müşriklerin çocukları da buyurdu.

Derim ki: İbnu'l-Mübarek ve Malik'den diye zikrettikleri hakkında şöyle demek mümkündür: Bundan maksat hadisin sonunu çocukların büluğa erdikleri zaman ne şekilde amel edeceklerinin, onlardan kimileri iman edip cennete gireceğini, kimileri de kâfir olup cehenneme gideceğinin Allah'ın ilminde bilinmiş olması şeklindeki bir açıklama bunu açıklar. Dolayısıyla: "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğu da kaderiyecilerin yaptıkları gibi kaderin olmadığına delil gösterilmeyeceği gibi kâfirlerin bütün çocuklarının fıtrat üzere doğdukları için cennetlik olacaklarına da delil gösterilmez. Böylelikle imamların maksadı da çocukların hadisin sonunda belirtilen hususa göre nihai durumlarının ortaya çıkacağını ifade etmek olur.

Muhammed'in sözüne gelince; o şeriatın nihai olarak şu hükümde karar kıldığını görmüştür: Yahudi ve hristiyanın çocuğu dine bağlı olarak dünya hükümleri hususunda anne ve babasına tabidir. Dolayısıyla cenaze namazının kılınmayacağı, müslümanların kabristanında gömülmeyeceği, müslümanların ondan miras alamayacağı, onların köleleştirilmesinin caiz olacağı gibi haklarında küfür dolayısı ile verilen hükümler verilir. Herhangi bir kimsenin bu hadisi çocukların dünyadaki hükümlerinin müminlerin hükümleri gibi olacağına -dilleri kendi durumlarını ifade edinceye kadar- dair bu hadisi delil göstermesi caiz değildir. Bu ise bu gerçektir. Fakat bu hadisin dünyada onlar hakkında müminlerin hükümleri gibi hükmetmeyi gerektirdiğini zannettiğinden ötürü bu mensuhtur, cihaddan önce idi demiştir. Çünkü cihad ile kadınların, çocukların köleleştirilmesi mübah kılınmıştır. Mümin ise köleleştirilemez. Fakat çocuğun dünyevi hükümler bakımından din hususunda babasına tabi olması ise hâlâ meşruiyeti devam eden bir durumdur. Çocuklar hâlâ dünyevi hususlarda anne babalarına tabidirler.

Hadisde ise bu hükümleri beyan maksadı güdülmemiştir. Hadisin maksadı doğum halinde sahip olunan fıtratı ifade etmektir. Eğer: O İslâm fıtratı üzere doğmuş yahut hanif olarak yaratılmış ve benzeri ifadeler kullanılacak olursa bundan maksat ise onun annesinin karnından çıktığı andan itibaren bu dini bilip onu istediği değildir.

Çünkü yüce Allah: *"Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmediğiniz halde çıkardı."* (Nahl. 78) buyurmaktadır. Fakat onun fıtratı İslâm dinini bilmeyi ve onu sevmeyi gerektiricidir.

Çünkü bizzat fıtrat yaratıcıyı kabul etmeyi. onu sevmeyi, dini ona hâlis kılmayı gerektirir. Fıtratın gerekleri ise karşıt etkenlerden kurtulabilmesi şartıyla fıtratın kemaline göre yavaş yavaş arka arkaya ortaya çıkar.

Yoksa maksat soyut olarak fıtratın bunun için ötekinden daha fazla olduğunun kabul edilmesi değildir. Nitekim her doğan doğduğu zaman kendi bedenine elverişli gıdaları ve içecekleri sevmek üzere doğar. Bu sebeple canı kendisine uygun olan sütü çeker.

Bu da yüce Allah'ın: *"Rabbimiz bütün her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir dedi."* (Taha. 50); *"O ki yaratıp düzenleyendir, o ki takdir edip yol gösterendir."* (A'la. 2-3) buyrukları anlamındadır. Çünkü şanı yüce Allah hayvanı kendisine faydalı olacak şeyleri isteme ve zarar verecek şeyleri önleme yolunu göstererek yaratmıştır. Daha sonra bu sevgi ve nefret onda ihtiyacına göre yavaş yavaş hâsıl olur. Bundan sonra ise birçok beden onun doğuştaki sağlıklı tabiatını ve doğru alışkanlığını bozacak hallere maruz kalabilir.

İbn Abdilberr dedi ki: "İlim adamlarının bu hadiste ve benzeri hadislerde geçen fıtrat hakkındaki görüş ayrılıklarına gelince; bir kesim şöyle demiştir: Bu gibi yerlerde fıtrattan maksat doğan çocuğun üzerinde yaratılmış olduğu Rabbini tanıma hilkatidir. Sanki şöyle buyurmuş gibidir: "Her doğan eğer bilmek sınırına ulaşacak olursa kendisi ile Rabbini tanıyacağı bir hilkat/yaratılış üzere yaratılmıştır." Bununla da kendi yaratılışları gereği böyle bir bilgiye ulaşamayan hayvanların hilkatlerinden farklı bir hilkati kastetmektedir. Bunlar derler ki: Çünkü fâtır (fıtratı veren) halikin kendisi demektir.

(İbn Abdilberr devamla) dedi ki: Bunlar böylelikle doğan çocuğun iman, küfür, marifet/bilmek yahut inkâr üzere yaratılmış bir fıtrata sahip olmasını kabul etmezler.

Derim ki: Bu görüşü kabul eden kimse eğer fıtrat ile bilmek imkânına sahip

olmayı ve buna güç yetirebilmeyi kastediyorsa bu zayıf bir görüştür. Çünkü mücerred olarak buna güç yetirebilmek kişinin hanif olmasını gerektirmediği gibi millet/İslâm dini üzere olmasını da gerektirmez. Ayrıca anne babasının fıtratını değiştirmelerinin sözkonusu edilmesine de ihtiyacı olmaz ki ona küçük yaşta ölenlerin durumunun sorulmasına gerek kalsın. Diğer taraftan kudret yaşça büyük kimsede küçükten daha mükemmel bir seviyededir.

O bu sözlerini küçük çocukları öldürmeyi onlara yasakladığı zaman söylemesi üzerine kendileri de: Ama onlar müşriklerin çocuklarıdır demiş, O da: Sizin hayırlılarınız da müşriklerin de çocukları değil mi? Her doğan mutlaka fıtrat üzere doğar buyurmuştur.

Eğer güç yetirebilmeyi kastetmiş olsaydı öldürülmeleri gereken müşrik kimseler oldukları halde büluğa ermiş olanlar da böyle olacaktı.

Şâyet fıtrat ile marifete, onu iradesi ile istemekle birlikte güç yetirebilmeyi kastediyorsa şüphesiz tam irade ile birlikte kâmil manadaki kudret güç yetirilebilen maksadın var olmasını gerektirir. İşte bu da onların bilmek ve onu irade etmek kudreti üzere yaratılmış olduklarına delildir. Bu ise iman etmeyi gerektirir.

(İbn Abdilberr devamla) dedi ki: "Başkaları da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğu ile onları başlangıçta ilk yarattığı başlangıç hali demektir. Bununla şunu demek istiyor: Kişi Allah kendisini yarattığı zaman ona vermiş olduğu fıtrat üzere doğar. Çünkü o onları baştan beri hayat için ölüm için, mutluluk için bedbahtlık için ve sonunda büluğa erdikleri zaman babalarından aldıkları inançlarını kabul etmek için yaratmıştır."

"Derler ki: Fıtrat Arapçada başlangıç demektir. Fâtır da başlatan ve ilk olarak yapan demektir. Sanki şöyle buyurmuş gibi olur: Herkes Allah'ın kendisini baştan beri üzerinde yarattığı bedbahtlık, mutluluk ve buna benzer sonunda varacağı hususlar üzere doğar ve Allah onu bu şekilde yaratmıştır. Buna da yüce Allah'ın: *"Sizi ilkin yarattığı gibi yine (ona) döneceksiniz. O bir kısmına hidâyet verdi, bir kısmına da sapıklık hak oldu."* (A'raf. 29-30) buyruğunu delil gösterirler.

İbn Abbas'a ulaşan kendi isnadıyla dedi ki: Ben bir kuyu hakkında birbirleriyle tartışan iki bedevi görünceye kadar göklerin ve yerin fâtırı ne demektir bilmiyordum. Onlardan biri: Ene fetartuhe. yani ilk olarak onu ben açmıştım dedi... Daha sonra Ali (radıyallâhu anh)'dan dua ederken söylediği şu sözleri zikrederler: (اللهم جبار القلوب على فطرتها شقيها وسعيدها): Ey bedbahtıyla mutlusu ile (bütün) kalpleri fıtratına yönelten Cebbar Allah'ım."

Derim ki: Bu sözün gerçek manası şu demektir: Her doğan Allah'ın ilminde sonunda varacağı hal üzere doğar. Bilindiği üzere bütün yaratılmışlar bu durumdadır. Bütün hayvanlar da Allah'ın ilminde onlar hakkında bildikleri hâle ulaşırlar. Ağaçlar da yine Allah'ın onlar hakkındaki bilgisine göre yaratılmışlardır. Bu durumda her mahluk fıtrat üzere yaratılmış demek olur.

Aynı şekilde eğer maksat bu olsaydı onun: "Sonra anne ve babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi yapar" sözünün bir anlamı olmazdı. Çünkü onlar bu görüşe göre zaten üzerinde doğmuş olduğu fıtratta olanı ona yapmış olurlar. Dolayısıyla o zaman yahudileştirmek ile hristiyanlaştırmak arasında İslâm'ı telkin edip öğretmek arasında diğer sanat ve meslekleri öğretmek arasında hiçbir fark olmaz. Çünkü bütün bunlar ta baştan beri bilinen ilmin kapsamına girer.

Aynı şekilde Efendimizin buna önce hilkati tam olarak doğup sonra kulakları kesilen hayvanı misal vermesi de anne babasının onun üzerinde doğduğu hali değiştirdiklerini açıklamaktadır.

Yine onun: "Bu millet/din üzere" buyurması da yine "Ben kullarımı hanifler olarak yarattım" buyurması da buna aykırıdır.

Aynı şekilde doğum hali ile insanın diğer halleri arasında bir fark olmaz. Çünkü o cenin olarak var olduğundan halinin sonsuza kadar durumlarına kadar Allah'ın baştan beri onun hakkındaki ilmine göre olur. Bu durumda doğumun kaderin muktezasına göre özel olarak sözkonusu edilmesi tahsis etmeyi gerektiren bir özelleştirici bulunmadan bir tahsistir. Sahih'te ise sabit olduğuna göre cenine ruh üflenmeden önce onun rızkı, eceli, ameli, bedbaht mı yoksa mutlu mu olduğu yazılır. Eğer: Kendisine ruh üflenen her doğan fıtrat üzere doğar denilmiş olsaydı ruhun üflenmesi kaderin yazılışından sonra olmakla birlikte böyle bir mana doğruya daha yakın olurdu.

İbn Abdilberr dedi ki: "Abdullah Muhammed b. Nasr el-Mervezi dedi ki: Bu mezheb/yaklaşım Ebu Ubeyd'in İbnu'l-Mübarek'den naklettiğine benzer. Ona bu hadise dair soru sorulunca o: Hadisin sonu bunu tefsir eder demiştir. Yani müşriklerin çocuklarına dair ona soru sorulduğu zaman: (Büluğa ermiş olsalar) ne şekilde amel edeceklerini Allah en iyi bilir demişti."

el-Mervezi dedi ki: Ahmed b. Hanbel bu kanaate meyl ediyordu. Sonra bunu bıraktı.

İbn Abdilberr dedi ki: Malik'in Muvatta'ında kayd edip kader bahislerinde zikrettikleri arasında onun mezhebinin bu hususta buna yakın olduğuna delil teşkil edecek rivâyetler bulunmaktadır.

Derim ki: Sünnet imamlarının maksatları şudur: Bütün yaratılmışlar Allah'ın onlar hakkında bilmiş olduğu iman ve küfre varırlar. Bir diğer hadiste belirtildiği gibi: "Hızır'ın öldürdüğü o çocuk ilk tab edildiği gün kâfir olarak tab edildi." Tab etmek ise yazmak demektir. Yani kâfir olarak yazılmıştı. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Onun rızkını, ecelini, amelini, mutlu mu bedbaht mı olduğunu yazar."

Bu Allah'ın onun kâfir olacağını yazmış olmasının doğduğu zaman kâfir olarak doğmasını gerektirmez. Aksine onun gelecekte kâfir olacağının kaçınılmazlığını gerektirir. İşte bu küfür değiştirmenin kendisidir. Tıpkı eksiksiz olarak yaratılmış olan hayvanın ilminde kulaklarının kesileceğini bilmiş olması dolayısıyla onun doğumdan sonra meydana gelecek bir kesim sebebiyle kulaklarının kesilmiş olacağını yazmasının doğum esnasında da kulaklarının kesilmiş olarak doğmasını gerektirmemesi gibi.

Ahmed'in verdiği başka cevaplardaki sözleri de ona göre fıtratın İslâm olduğuna delildir. Nitekim Muhammed b. Nasr da onun bu husustaki iki görüşünün sonuncusunun bu olduğunu zikretmektedir. O şöyle der: Harb ehli çocukları anne ve babalarından ayrı olarak esir alındıkları taktirde müslüman olurlar. Onlarla beraber olurlarsa onların dini üzeredirler. Onlardan birisi ile birlikte esir alınırlarsa ondan iki rivâyet gelmiştir. O bu hadisi delil gösterirdi.

Ebu Bekr el-Hallal "Ahkamu Ehli'l-Milel" kitabında el-Cami'de şunları söylemektedir: Bize Ebu Bekr el-Mervezi'nin bildirdiğine göre Ebu Abdullah savaş ehlinden alınan esirler hakkında şöyle demiştir: Eğer yaşça küçük iseler müslümandırlar. Anne babalarından birisi ile beraber olmaları halinde de o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Anne babası onu yahudi ve hristiyan yapar" hadisini delil gösterirdi.

Dedi ki: Suğur/serhat ehline gelince, onlar şöyle derler: Çocuk anne babası ile birlikte ise İslâm'a girmek üzere onu zorlarlar.

Dedi ki: Bizler ise bu kanaatte değiliz. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Anne babası onu ... yahudi yapar" buyurmuştur.

el-Hallal dedi ki: Bize Abdülmelik el-Meymuni bildirip dedi ki: Ben Ebu Abdullah'a (Ahmed b. Hanbel'e) hapse girmeden önce -yani Ahmed, Cehmiye mihneti sebebi ile hapse atılmadan önce- Rûm diyarından çıkan ve beraberinde anne babası bulunmayan küçük çocuğun hükmüne dair soru sordum o şöyle dedi. Ölürse müslümanlar onun namazını kılarlar. Peki. Müslüman olması için zorlanır mı, dedim.

O, yaşları küçük ise onların (cenaze) namazlarını kılarlar, o yaştaki çocuğun velisi (bunu kabule) zorlanır, ancak onlar (anne babası) müstesnadır, dedi.

Ya anne babası onunla beraber olursa? dedim. O: Anne ve babası yahut onlardan birisi eğer onunla beraber ise o taktirde ikrah edilmez, zorlanmaz. O anne babasının dini üzeredir.

Peki Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her doğan fıtrat üzere doğar" şeklindeki hadisi anne babası onunla beraber ise, anlamına mı geliyor? Dedim. O: Evet dedi.

(Devamla) dedi ki: Ömer b. Abdülaziz de fidye karşılığında onu (çocuğu) serbest bırakarak onu tekrar Rûm topraklarına geri göndermiştir. Ancak onun hükmü onların hükmü gibidir.

Dedim ki: Hadisde "anne babası onunla beraber ise" (ibaresi) var mı dedim. O hayır, ancak onunla beraber anne babası varsa anlamında olması gerekir, dedi."

el-Hallal dedi ki: el-Meymuni'nin rivâyet ettiği Ebu Abdullah (Ahmed b Hanbel)'ın önceki görüşüdür... Bu da İshak b. Mansur'dan nakledilmiş olup ona göre Ebu Abdullah şöyle demiştir: Eğer anne babası onunla beraber değilse o kişi müslümandır. Ben: Eğer anne babası ya da onlardan birisi onunla birlikte ise müslüman olmaya zorlanırlar mı dedim. O, evet dedi."

el-Hallal dedi ki: Bu meseleyi Ebu Abdullah'tan birçok kimse rivâyet etmiş olup hepsi de şöyle demiştir: Çocuk anne babasından birisi ile beraber bulunuyor ise o müslümandır. İşte bu topluluk (bunu) Ebu Abdullah'tan hapisten sonra işitmiş, bazıları hem önce hem sonra işitmiştir. Benim benimsediğim kanaat ise cemaatin rivâyet ettiğidir."

el-Hallal dedi ki: "Bize Ebu Bekr el-Mervezi tahdis edip dedi ki: Ebu Abdullah'a dedim ki: Ben Vasıt'da iken kendisi de karısı da ölüp geriye amcaları bulunan iki çocuk bırakan anne babanın bu çocukları hakkında ne dersin diye sordular. Bu soruyu soranlar bu hususta Basra'ya mektup yazdılar ve onlar sana yazdıklarını söylediler. O şöyle dedi: Bu mesele hakkında bir görüş belirtmek hoşuma gitmiyor. Bırak da düşüneyim. Belki bu hususta önceden geçenlerden bir görüş vardır. Aradan bir ay geçtikten sonra tekrar ona sordum. O da şöyle dedi: Ben bu mesele hakkında düşündüm. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sonra onun anne ve babası onu yahudi ve hristiyan yapar ..." buyurduğunu

gördüm. Bunun ise anne ve babası yoktur. Ben: Peki müslüman olmaya zorlanır mı dedim. O: Evet bunlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyruğu dolayısı ile müslümandırlar" dedi.

"Aynı şekilde Yakub b. Buhtan da böyle naklederek dedi ki: Ebu Abdullah dedi ki: Zimmi çocuğun anne babası kendisi küçükken öldüğü taktirde müslüman olmaya mecbur edilir. Sonra da: "Sonra onun anne babası onu yahudi ve hristiyan yapar ..." hadisini zikretti."

Abdulkerim b. el-Heysem el-Âkûli'den nakledildiğine göre mecusi bir karı kocanın kendi çocukları hakkında bu müslümandır dedikten sonra beş yaşında ölen çocuğun durumu ile ilgili dedi ki: O çocuğu müslümanlar defnederler. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sonra onun anne ve babası onu yahudi, hristiyan ... yapar" buyurmuştur.

"Abdullah b. Ahmed dedi ki: Babama kızlarını birileriyle şu şartla evlendiren kimseler hakkında sordum: Her doğan erkek o müslüman erkeğe ait olacak. Her doğan kız da yahudi, hristiyan ya da mecusi müşrik olacak. O şöyle dedi: Bunlar arasından İslâm'a girmeyi kabul etmeyen müslüman olmaya zorlanır. Çünkü onların babaları müslümandır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi de: "Sonra onun anne ve babası onu yahudi, hristiyan ... yapar" buyurmuştur. Bu sebeple hepsi İslâm'a döndürülür."

Onun cevapları arasında benzerleri pek çoktur. O çocuğun ancak anne babası dolayısıyla kâfir olacağına dair hadisi delil göstermektedir. Eğer kâfir anne babası ile birlikte değil ise çocuk müslümandır. Şâyet fıtrat İslâm olmasaydı anne babasının yanında bulunmayışından dolayı müslüman olmazdı. Çünkü hadis onun fıtrat üzere doğduğuna delildir. el-Meymuni de kendisinden fıtratın dinin kendisi olduğunu ve bunun ilk fıtrat olduğunu nakletmiştir.

el-Hallal dedi ki: "Bana el-Meymuni'nin haber verdiğine göre o Ebu Abdullah'a dedi ki: Her doğan fıtrat üzere doğar. Yani anne babası varsa kendileri küçük çocuk oldukları halde o hükümde olmaları mı demektir? Bana: Evet dedi. Fakat bu hususta hatırına başka kanaatler geliyor. Böylelikle bu görüş sebebi ile benim kanaatim ile onun görüşü ile ilgili hususları tartıştık. Ben Ebu Abdullah'a dedim ki: Peki bu hususta sen ne diyorsun ve senin kanaatin nedir? O: Ben ne diyeceğimi bilemiyorum. Onun müslüman olduğunu gördüğü gibi haber veriyorum. Sonra bana dedi ki: Her doğan fıtrat üzere doğar diyen kimse aynı zamanda insanların üzerinde yaratıldığı ilk fıtrata da bakar. Ben de ona: İlk fıtrat dediğin nedir, o din midir dedim. O bana: Evet dedi."

Kimi insanlar ilk fıtratı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu ile birlikte delil gösterirler: "Her doğan fıtrat üzere doğar." Ben Ebu Abdullah'a dedim ki: Ben senin görüşünün ne olduğunu bilmek için soruyorum. Sen ne diyorsun? Şöyle dedi: Ben onun ilk fıtrat üzere olduğunu söylüyorum dedi.

Buna göre onun: O ilk fıtrat üzeredir şeklindeki cevabı ile onun din olduğunu söylemesi onun (çocuğun) İslâm dini üzere olduğunu söylemesi ile örtüşmektedir.

Muhammed b. Nasr'ın söylediğini sonra da terk ettiğini belirttiği Ahmed'in: O bedbahtlık ve mutluluk itibari ile üzerinde yaratıldığı fıtrat üzeredir şeklindeki cevabına gelince el-Hallal dedi ki: "Bana Muhammed b. Yahya el-Kahhal'ın haber verdiğine göre o Ebu Abdullah'a şöyle dedi: Her doğan fıtrat üzere doğar ifadesinin tefsiri nedir? O: O Allah'ın insanları üzerinde yarattığı bedbaht yahut mutlu oluş fıtratıdır dedi."

Aynı şekilde el-Fadl b. Ziyad, Hanbel ve Ebu'l-Hâris de ondan Ebu Abdullah'ın bu mesele hakkında şöyle dediğini işittiklerini nakletmektedirler: O fıtrat Allah'ın kulları üzerinde yarattığı bedbahtlık ve mutluluk fıtratıdır."

Ali b. Said'den de böylece nakledilmiştir. Buna göre o Ebu Abdullah'a: Her doğan fıtrat üzere doğar hadisine dair soru sorunca o: Bedbahtlık ve mutluluk üzere doğar, ne üzerinde yaratılmışsa ona döner."

"el-Hasan b. Sevâb'dan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ebu Abdullah'a müşriklerin çocuklarına dair soru sorup dedim ki: İbn Ebu Şeybe Ebu Bekr dedi ki: O anne babası onu yahudi ya da hristiyan yapıncaya kadar fıtrat üzeredir dedi. Ama bu görüşün hiçbir tarafını beğenmeyip dedi ki: Doğan bütün müşrik çocukları fıtrat üzere doğar. Her biri ana kitapta geçmiş bulunan üzerinde yaratıldıkları mutluluk ve bedbahtlık fıtratı üzere doğar. Sen bunu asla göre anla. Bunun da manası: Her doğan fıtrat üzere doğardan ibarettir."

Derim ki: Çocuklar hakkında ahirette kâfir olma hükmünün sabit olmasına gelince. Ahmed bu hususta herhangi bir şey söylemezdi. Bazen cevap vermeyip durur bazen de onların durumunu Allah'ın ilmine havale ederdi. "Yaşamış olsalardı Allah onların ne amel edeceklerini en iyi bilendir" gibi sözler söylerdi. Bu onun verdiği iki cevabın en güzelidir. Muhammed b. el-Hakem'in ondan naklettiği gibi. Ona müşriklerin çocuklarına dair soru sormuş o da şu cevabı vermişti: Ben Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(Eğer yaşamış olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini Allah en iyi bilendir" sözü doğrultusunda kanaat sahibiyim. Bu da onun bu husustaki iki cevabının en güzelidir.

Diğer taraftan Ebu Talib'in ondan naklettiğine göre Ebu Abdullah'a müşriklerin çocuklarına dair soru sorulunca o da şöyle cevap vermiştir: İbn Abbas şöyle derdi: Sonra onun anne babası onu yahudi ya da hristiyan yapar." Nihâyet: "(Eğer yaşamış olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini Allah en iyi bilendir" buyruğunu işitince önceki sözünü terk etti.

Ahmed dedi ki: Bunlar sahih rivâyetlerdir. Hepsinin de çıkış yeri sahihtir. ez-Zühri de şöyle derdi: Bazı hadisler oldukları gibi tahdis edilir/nakledilirler."

İmam Ahmed'in cevap vermekte duraksamasına gelince. Ondan Ali b. Said'in naklettiğine göre kendisine: "Sonra onun anne babası onu yahudi, hristiyan ... yapar" buyruğu hakkında soru sorması üzerine şu cevabı vermiştir: Bu husus hakkında insanlar ihtilaf etmişlerdir ve bizler bu ihtilaflardan bildiğim(iz) herhangi bir şeye vakıf olamadık.

el-Hallal dedi ki: "Ben Harun el-Müstemli'ye ait bir kitapta şunu gördüm: Ebu Abdullah dedi ki: Bir kimse babalarıyla beraber olan müşriklerin evlatlarına dair soru soracak olursa hiç şüphesiz bu her türlü husumetin esasını teşkil eder. Buna dair bir soruyu ancak durumunu Allah'ın daha iyi bildiği bir kimse sorar. (Devamla) dedi ki: Bizler de bu hadisleri geldikleri gibi kabul ederiz ve hiçbir şey söylemeyip susarız."

"el-Mervezi dedi ki: Ebu Abdullah dedi ki: Bişr b. es-Sevri, Süfyan-ı Sevri'ye müşriklerin çocukların durumuna dair soru sorunca ona yüksek sesle bağırdı ve: Ey çocuk! Sen buna dair mi soru soruyorsun dedi."

Hattab b. Bişr ve Hanbel de aynı şekilde böylece nakletmiş bulunmaktadır. Buna göre Ebu Abdurrahman b. eş-Şafii Ahmed'e buna dair soru sormuş o da bunu sormamasını söylemişti. Kesinlikle hiçbir kimse Ahmed'den: Onlar cehennemdedir dediğini nakletmiş değildir. Fakat Kadı Ebu Ya'la gibi kimseler ile ondan daha başka ona uyanlardan bir kesim onun: Eğer yaşamış olsalar Allah onların ne gibi ameller yapacaklarını en iyi bilendir şeklindeki cevabını işittikleri için bu sözlerinin Hatice (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet olunan bir hadisin geri kalan bölümü olduğunu zannetmişlerdir. Buna göre Hatice (radıyallâhu anhâ) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendisinden önceki kocalarından doğmuş çocuklarının durumunu sormuş. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Onlar cehennemdedir buyurunca Hatice: Hiç amel etmedikleri halde mi deyince o: (Yaşamış olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini Allah en iyi bilendir buyurdu.

İşte bunlar da Ahmed'in Hatice'nin rivâyet ettiği bu hadis ile cevap verdiğini zannetmişlerdir. Fakat bu İmam Ahmed hakkında bir yanlıştır. Çünkü Hatice'nin

rivâyet ettiği bu hadis uydurma/yalan bir hadistir. İmam Ahmed şöyle dursun onunla asgari düzeyde arkadaşlık yapmış bir kimse bile bunun gibi bir hadisi delil göstermez.

İmam Ahmed ise sahih hadis olan İbn Abbas'ın hadisi ile Ebu Hureyre'nin hadisine dayanmıştır. Bu ise Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den diye rivâyet edilmiştir. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra onun anne ve babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi yapar. Tıpkı hayvanın hilkati tam bir yavru doğurması gibi. Sizler onun kulaklarının kesik olduğunu görüyor musunuz? Daha sonra Ebu Hureyre şöyle der: Dilerseniz: *"Yüzünü hanif olarak dine Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına doğru çevir."* buyruğunu okuyunuz derdi.

Aynı şekilde sahih'te İbn Abbas'dan gelen rivâyette de böyledir. Buna göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e müşriklerin çocuklarına dair soru sorulması üzerine O: (Eğer yaşamış olsalardı) elbette Allah onların ne amelde bulunacaklarını en iyi bilendir.

İmam Ahmed. İbn Abbas'ın daha önceleri: Onlar babalarıyla beraberdir derken sonradan bu kanaatinden döndüğünü zikretmektedir. İşte bu da böyle bir cevabın onların babalarıyla birlikte olacaklarını kesin olarak kabul etmeyen kimsenin vereceği bir cevaptır.

Bu hadisi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet eden bizzat Ebu Hureyre'nin kendisinden de birden çok kimsenin ondan naklettiği rivâyet sabit olmuştur. Bunlardan birisi Abdurrahman b. Ebu Hatim'in Tefsir'inde naklettiği rivâyet ve başkalarının da zikrettiği Abdürrezzak'ın şu hadisidir: Bize Ma'mer İbn Tâvus'dan bildirdi, o babasından. o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Kıyamet gününde yüce Allah fetret dönemindeki insanları bunakları, sağırları, dilsizleri ve İslâm'a yetişmemiş olan yaşlı insanları toplayacak sonra onlara bir rasûl göndererek cehennem ateşine girin diyecek. Onlar: Bize rasûller gelmediği halde böyle bir şey nasıl olur diyecekler. (O) dedi ki: Allah'a yemin ederim eğer o ateşe girecek olurlarsa şüphesiz üzerlerine serin ve selâmet olacaktır. Sonra onlara bir rasûl gönderir. Kendisine itaat etmelerini murad ettiği kimseler ona itaat edecektir. Sonra Ebu Hureyre dedi ki: Dilerseniz: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azaplandırıcılar değiliz."* (İsra. 15) buyruğunu okuyun dedi.[632]

632 Müsned, IV, 24: Heysemi. Mecma. VII. 216'da bunun Ahmed ve Bezzar tarafından rivâyet edildiğini belirttikten sonra el-Esved b. Süreyh yoluyla gelen rivâyetin ravilerinin sahihin ravileri olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Bezzar'ın ravileri de böyledir. Bu yönüyle hadis (ki burada Rasûlullah'a nisbet edilmediğinden ötürü mürsel bir rivâyettir -Çeviren-) sahihtir. Bu rivâyetlerle şahitler ile ilgili geniş bilgi için bk. ed-Durru'l-Mensur. IV. 196.

Bu rivâyeti Ebu Hureyre'den Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi de kendi Tefsir'inde Muhammed b. Abdu'l-A'lâ'nın Muhammed b. Sevr'den onun Ma'mer'den bir rivâyeti olarak. Ayrıca el-Kasım'ın el-Hüseyin'den, o Ebu Süfyan'dan, o Ma'mer'den rivâyeti olarak da zikretmiş ve bu rivâyetinde şunları söylemiştir: "İslâm geldiğinde bunamış olan yaşlıları." Böylelikle yüce Allah'ın kendisine bir rasûl göndermedikçe hiçbir kimseyi azaplandırmayacağını ve ahirette dünyada iken kendilerine risalet ulaşmamış kimseleri imtihan edeceğini açıklamış olmaktadır.

Bu hadisi İmam Ahmed Ebu Hureyre'den Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dayandırarak merfu olarak rivâyet etmiştir. Yine el-Esved b. Sûreyhh rivâyetini zikrederken Ahmed Müsned'inde şöyle demiştir: Bize Ali b. Abdullah tahdis etti, bize Muaz b. Hişam tahdis etti, bize Ubey Katade'den tahdis etti, o Ahnef b. Kays'dan o el-Esved b. Sûreyhh'den rivâyete göre Allah'ın nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Hiçbir şey işitmeyen sağır bir adam, aklı ermeyen ahmak bir adam, oldukça yaşlı ve bunak bir adam ve fetret döneminde ölmüş bir adam. Sağır kişi: Rabbim, İslâm geldiğinde ben hiçbir şey işitmiyordum diyecek, aklı ermeyen ahmak kişi: Rabbim, İslâm geldiğinde çocuklar bana tezek atıyorlardı (aklım ermediğinden ötürü) diyecek. Yaşlı bunak kişi: Rabbim, İslâm geldiğinde aklım hiçbir şeye ermiyordu diyecek. Fetret döneminde ölmüş kişi de: Rabbim, senin gönderdiğin bir rasûl bana gelmedi diyecek. Bunun üzerine yüce Allah da mutlaka kendisine itaat edeceklerine dair onlardan sözler alır. Sonra onlara haydi cehenneme girin diye haber gönderir. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki eğer ona girecek olurlarsa üzerlerine serin ve selâmet olacaktır.

Yine isnadı ile Katade'den o Hasan'dan o Ebu Rafi'den o Ebu Hureyre'den bu hadisin misli rivâyet edilmiştir. Ancak o sonunda söyle demiştir: Ona girecek kimseler için o ateş serin ve selâmet olacak. Oraya girmeyecek kimseler ise oraya sürüklenerek götürüleceklerdir.

Bu hususta Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isnad edilen merfu pek çok rivâyetler ashab-ı kiramdan ve tabiinden de rivâyetler gelmiştir. Buna göre ahirette müşriklerin çocukları ile dünyada iken risaletin kendilerine ulaşmamış olduğu daha başka kimseler imtihan edileceklerdir. İşte Efendimizin: "(Yaşamış olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini Allah en iyi bilendir" buyruğunun açıklaması budur.

Eş'ari'nin "el-Makâlât" adlı eserinde sünnet ve hadis ehlinden zikrettiği ve kendisinin de benimsediği görüş işte budur.

İşte bu şekildeki ayrıntılı açıklama bu hususta tartışmalara girmekten hoşlanmayan kimselerin hoşlanmayış sebeplerini ortadan kaldırmaktadır. Çünkü şüphesiz onların hepsinin cehennemlik olacaklarını kesin olarak söyleyenlerin bu kanaatlerini reddeden naslar gelmiştir. Onların hepsinin cennetlik olacaklarını kesin olarak söyleyenlerin de bu kanaatlerini reddeden naslar bulunmaktadır. Diğer taraftan eğer: Onlar babalarıyla beraber olacaklardır denilecek olursa günah işlememiş olan kimselerin azaplandırılması gerekecek ve emir, yasak, vaad, tehdit, kader, şeriat, muhabbet, hikmet ve rahmet hususları hakkında ileri geri konuşmanın kapısı açılır. Bundan dolayı Ahmed: Bu iş her türlü husumetin/tartışmanın esasıdır derdi. Sonraları Ahmed'in cevap olarak zikrettiği Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(Yaşasalardı) ne şekilde amel edeceklerini Allah en iyi bilendir" buyruğuna gelince: şüphesiz bu, bu hususta tartışmaları sona erdirecek olan bir sözdür. İşte böyle bir ilmin hükmü ahirette görülecektir. Yüce Allah en iyi bilendir.

İmam Ahmed -Allah'ın rahmeti ona- bu hususta da başka hususlarda da kendisinden önceki sünnet ehli imamlarına tabi oluyordu. Nitekim İbn Abdilberr'in ve başkasının zikrettikleri arasında İshak b. Râhuye yoluyla nakletiğimiz rivâyette bu böyledir.

"Bize Yahya b. Adem tahdis etti. bize Cerir b. Hâzim, Ebu Recâ el-Utaridi'den tahdis etti. İbn Abbas'ı şöyle derken dinledim: Bu ümmetin mensupları çocukların durumu ve kader hakkında (ileri geri) konuşuncaya yahut onun üzerinde düşününceye kadar bu ümmetin işi yolunda yahut yolunda -ya da bu iki kelimeye yakın bir lafız kullandı- devam edecektir.

Yahya b. Adem dedi ki: Ben bunu İbnu'l-Mübarek'e aktardım. O şöyle dedi: Peki Bu durumda insan cahilliğe ses çıkarmayacak mı? Ben de: Peki konuşmayı emrediyor musun, dedim. Bu sefer sustu.

Muhammed b. Nasr el-Mervezi şunu zikretmektedir: Bize Şeyban b. Şeybe tahdis etti. Bize Cerir b. Hâzım tahdis ederek bunu isnadı ile zikredip dedi ki: Bu ümmet mensupları çocuklar ve kader hakkında konuşmadıkları sürece durumları ahenkli ya da sıkıntısız olacaktır.

Yine el-Mervezi şunu zikretmektedir: Bize Amr b. Zurâre tahdis etti, bize İsmail b. Uleyye İbn Avn'dan şöyle dediğini bildirdi: el-Kasım b. Muhammed'in yanında idim. Derken bir adam ona gelerek Katade ile Hafs b. Ömer arasında müşriklerin çocukları hususunda neler olduğunu ona söyledi ve: Bu hususta Rabiatürre'y de konuştu mu? Dedi.

el-Kasım da: Allah bir husus hakkında bir şey söylememişse siz de o hususta bir şey söylemeyin ve orada durun. Sanki ortada bir ateş vardı da hemen söndü."

Derim ki: İbn Abbas (radıyallâhu anh) bu hutbeyi Basra'da vermişti. Hem onda hem de onun dışındaki diğer ashab-ı kiramda bu ümmet arasında meydana geleceklere dair bir bilgi ve fitne sebeplerinden bize nakledilmiş olduğu kadarıyla sakındırma vardı. Nitekim Ahmed'in Mütevekkil'e yazdığı mektubunda yer alan hadiste bunu görüyoruz. Burada İbn Abbas ile Ömer b. el-Hattab arasındaki olaydan söz edilmektedir. Kur'ân okuyucuları çoğalıp (kıraat ihtilafları dolayısıyla) ümmetin ihtilafa ve ayrılığa düşmesinden korkmuşlardı. İçinden çıkılması zor meselelere insanların çoğu dalacak olurlarsa onların hakikatini anlayamazlar. O mesele hakkında tartışırlarsa aralarında bir takım hevâlar ve yanlış zanlar ortaya çıkar. Bu da ayrılığa ve fitneye götürür. İmam Ahmed'in ve başkalarının rivâyet ettiği şu hadis de bu türdendir. Amr b. Şuayb'in babasından onun dedesinden rivâyet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kader hususunda birbirleriyle tartışmakta olan ashabının yanına çıktı. Kimisi: Allah böyle buyurmadı mı derken bir diğeri Allah böyle buyurmadı mı diyordu. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Size bu mu emrolundu yoksa siz buna mı Allah'ın kitabının bir kısmını diğerine vurmaya mı davet olundunuz? Sizler ne emrolunduğunuza bakın, onu yapın, size ne yasaklandıysa onu bırakın."[633]

Bu hadis-i şerif ve buna benzer hadisler hakka yine hak ile karşı çıkmanın yasaklandığı buyruklardandır. Çünkü bu, iki haktan birisini yalanlamaya yahut da şüphelere ve şaşkınlığa düşmeye götürür. Oysa yapılması gereken hem bu hakkı hem öbür hakkı tasdik etmektir. Bu sebeple insana düşen kendisinin söylediği hakkı doğruladığı gibi başkasının söylediği hakkı da doğrulayıp tasdik etmektir. Onun delil diye gösterdiği âyetin manasına iman ederken kendisi ile tartışanın delil gösterdiği âyetin manasını reddetmek hakkı da yoktur. Bir kesimin dile getirdiği hakkı kabul ederken bir diğer kesimin ortaya koyduğunu da reddetme hakkı da yoktur.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'a karşı yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok? Doğruyu getiren ve onu doğrulayan ise, onlar sakınanların ta kendileridir."* (Zümer, 32-33) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah yalan söyleyen yahut hakkı yalanlayan kimseyi yermiş, ancak doğru söyleyip hakkı tasdik eden kim-

633 Müslim, IV, 2053.

seleri övmüştür. Eğer insanın söyledikleri doğru olup başkasının söylediği hakkı da doğrulamayacak olursa övülmüş bir kişi olmaz. Ta ki o kişi hem doğruyu söyleyen hem doğruyu tasdik eden kimselerden oluncaya kadar. İşte asıl takva sahibi olanlar onlardır.

Kader meselesinde de hem Allah'ın kaderine iman etmeye hem de Allah'ın şeriatine iman etmeye ihtiyaç vardır. Bir kesim de emri, yasağı, va'di ve tehdidi tasdik etmek daha ileri olduğundan ötürü bunlar bunun ancak kaderi yalanlamakla tamamlanacağını zannetmişler ve bu sebepten ötürü kaderi yalanlamakta hataya düşmüşlerdir. Bir diğer kesim ise kadere imanın ancak: Yüce Rabb herhangi bir hikmet ve bir merhamet sözkonusu olmaksızın yaratır ve emreder demedikçe kadere imanın tamam olmayacağını zanneder. Birbirinin misli olan iki şeyi birbirine eşit görmez. Aksine tercih edici bir sebep bulunmaksızın o ikisinden herhangi birisini tercih eden bir irade ile (her şeyin olduğuna inanır).

Her iki kesim de kudret sahibi ve dilediğini seçip tercih edenin kendi kudreti içerisinde olanlardan birisini diğerine tercih edici bir sebep olmaksızın tercih ettiğini kabul etmekte ortaktırlar.

İşte kaderi kabul etmeyen kaderiyenin mezhebinin esası budur. Bundan dolayı onlar şöyle derler: Şüphesiz kulun kendi kudreti içerisindeki iki husustan birisini tercih etmeye ayrıca yüce Allah'a ihtiyaç duyan bir tercih edici sebepe muhtaç değildir. Ve şüphesiz yüce Allah itaat eden bir kimseye masiyetlerden uzak bir şekilde kendisine ihsan etmiş olduğu ve onunla itaatkâr olduğu bir nimetini de hatırlatarak lütufta bulunduğunu dile getirmez. Ayrıca bunlar böyle bir işin reddedilmesi gereken bir zulüm olduğu vehmine de kapılmışlardır.

Diğerleri ise şöyle demeden onların kanaatlerinin çürütülmesinin imkânsız olduğunu zannetmişlerdir: Zulüm, zulüm olduğundan ötürü zaten imkânsızdır. Bu sebeple mümkün şeylerden olduğu düşünüldüğü her yerde o bir adalettir. Peygamberleri ve salihleri azaplandırmak, kâfirlere ve fâsıklara nimetler ihsan etmek ve buna benzer kader hususunda insanların dalmış olduğu diğer hususlara varıncaya kadar. İşte bütün bunlar da bilgisizliğin ve zulmün en büyük sebeplerindendir.

Bütün bu hususların büyük çoğunluğu ise İbn Abbas'ın kedilerine hitap ettiği Basralılar arasında olmuştur. İşte müşriklerin çocukları hakkında da durum budur. Bir kesim Allah onların hepsini azaplandırır yahut da hepsini azaplandırması mümkündür derler ve bunu da herhangi bir sebep, bir hikmet ve bir merhamet olmaksızın tercih etmeyi gerektiren bir meşiete dayanarak söylerler.

Bir diğer kesim ise şöyle der: Hayır onlar iman edip salih amel işleyenlerle birlikte cennete gireceklerdir. Bunu da herhangi bir hikmete dayanmadan ilahi rahmete binaen ve kâfirlerin çocukları ile iman edip salip amel işleyenler ile iman etmeyip salih amel işleyenler arasında birbirinin misli olan şeyleri eşit olarak görmeksizin farklı şeyler arasında da fark görmeksizin eşit görürler. İşte böylelikle ihtilaf, şüphe ve tefrika da ortaya çıkar.

Bu meselelerin ve başkalarının durumunu Allah ve Rasûlü açıklamış bulunmaktadır. Allah dini kemale erdirmiş, nimeti tamamlamıştır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurmuştur: "Ben sizi gecesi gündüzü gibi olan apaydınlık yol üzerinde bıraktım. Benden sonra bu yoldan ancak helak olan kişi sapıp uzaklaşır."[634]

Sahih'te Ebu Zer (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde semada kanat çırpan bir kuşa varıncaya kadar hakkında bize bir ilim zikretmedik hiçbir şey bırakmadı.[635]

Yüce Allah da kitabını kalplerdeki hastalıklara bir şifa, müminler için de bir hidâyet ve rahmet olarak indirmiştir.

Yüce Allah: *"Kim benim hidâyetime uyarsa o hem sapıtmaz hem bedbaht olmaz."* (Taha, 123) buyurmaktadır. İbn Abbas da şöyle demiştir: Yüce Allah Kur'ân'ı okuyup içinde bulunanlar gereğince amel eden kimseye dünya hayatında sapıtmamayı, ahirette de bedbahtlığa uğramamayı garantilemiştir.

Yine yüce Allah: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile kitabı indirdi."* (Bakara, 213) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah kitabı ile hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususlarda insanlar arasında hüküm vermiştir. Yine yüce Allah: *"Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibari ile daha güzeldir."* (Nisa, 59) buyurmaktadır.

İşte bu naslar ve benzerleri şanı yüce Allah'ın Rasûlü ile birlikte gönderdiklerinin insanlara dinleri ile ilgili bu ve benzeri meseleler hakkında ihtiyaç duydukları şeyleri açıkça bildirmiş olduğunu açıklayan buyruklardandır. Fakat herkese bütün naslar ulaşmış olamayacağı gibi herkes de nasların neye delalet ettiğini

634 Kaynakları daha önce gösterildi. el-İrbab b. Sariye'nin rivâyet ettiği bilinen bir hadistir.
635 Ahmed, Müsned, V, 153. Sahih bir hadistir.

anlayamaz. Çünkü Allah kulları arasından dilediği kimselere dilediği gibi ilim ve anlayış verir. Bu sebeple bir takım hususlarda kim şüpheye düşüp bilgisizce söz söylememek yahut da zarar verecek fakat faydası da olmayacak bir söz söylememek kastıyla duracak olursa pek güzel bir iş yapmış olur. Hakkı bilip de onu ihtiyacı olan ve ondan yararlanacak kimselere beyan eden bir kimsenin yaptığı iş ise elbette daha da güzeldir.

Bundan dolayı Yahya b. Adem'e İbnu'l-Mübarek'e İbn Abbas'dan bu rivâyeti naklettiği zaman -ki bu da onun söylediği bu ümmetin işi (müşriklerin) çocukları ile kader hakkında konuşmadıkları sürece düzgün ya da yolunda gidecektir -şüphe eden ravidir- sözünü nakledince bunu söyleyen de sanki insanlardan bu hususta mutlak olarak susmalarını ister gibi göründüğünden İbnu'l-Mübarek de ona: Bu durumda insan cahilliğe karşı ses çıkarmayacak mı deyince İbnu'l-Mübarek doğru söz söylemiş idi. Bu sefer Yahya b. Adem de ona: Peki konuşmayı emrediyor musun diye sorunca da İbnu'l-Mübarek sesini çıkarmamıştı. Çünkü kayıtsız ve şartsız olarak konuşmayı emretmesi insanların yaptıkları konuşmalara izin vermeyi de ihtiva eder. Halbuki bu gibi konuşmalarda söylenmemesi gereken bilgisizlik ve yalan da vardır.

Meselenin tahkiki de şudur: Allah'ın ve Rasûlünün beyan ettiği ilme dayanarak konuşmak emrolunmuş bir iştir. İşte insanın elde etmesi için çalışması gereken budur. Bilgisizce söz söylemek ise yerilmiş bir şeydir. Kitaba ve sünnete aykırı şeyler konuşan bir kimse bilgisizce konuşmuş olur. Hatta bazen ilim diye zannettiği sözler söyler. Ya kendi görüşü ile yahut da kendisine ulaşanı nakletmek sûretiyle bunu yapar ve bununla birlikte bu bilgisizce bir söz olabilir. Bu kişi kendisine uyulmasa dahi bazen mazur görülebilir. Fakat böyle bir kimse başkasına zulmedecek ve onun dile getirdiği hakkı haksızlık yaparak kabul etmeyecek olursa yerilmeye maruz kalabilir.

Nitekim yüce Allah bunu: *"Kendilerine kitap verilenler ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı ayrılığa düştüler."* (Âl-i İmrân. 19) buyruğu ile bunu yermiş bulunmaktadır. Bağy/kıskançlık, haddi aşmak mutlak olarak yerilmiştir. İster insanın başkalarını gerekli olmayanlara mecbur etmesi ve onu terk ettikleri için de yermesi sûretiyle olsun isterse de mazur görülebilecekleri ve Allah'ın da o husustaki hatalarını mağfiret edeceği husustan ötürü onları yersin fark etmez. Her kim insanları Allah'ın yermediği ve cezalandırmayacağı sebeplerden ötürü yerecek ve cezalandıracak olursa onlara karşı haddi aşmış haksızlık etmiş olur. Özellikle de onun bu yaptığı işi hevâsından dolayı olursa bu böyledir.

Yüce Allah da: *"Sakın hevâya uyma. O taktirde seni Allah'ın yolundan saptırır."* (Sâd. 26) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Ama insan onu yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir. Ta ki münafık erkeklerle münafık kadınları, müşrik erkeklerle müşrik kadınları azaplandırsın. Mümin erkeklerle mümin kadınların da tevbelerini kabul etsin."* (Ahzâb. 72-73) buyurmaktadır.

O halde mutlu kişi, bilgisizliğinden ve zulmünden dolayı Allah'ın kendisine tevbe etmeyi nasib ettiği kişidir. Aksi taktirde insan pek zalim ve pek cahil olur. Büyük ve kamuyu ilgilendiren hususlarda zulüm ve bilgisizlik sözkonusu olduğu taktirde insanlar arasında düşmanlığın ve nefretin ortaya çıkmasına sebep olur. O halde insana düşen görev insanların sahip oldukları çeşitli görüşler hakkında bilme ve adalete uygun söz söylemeye çalışmasıdır. Çünkü bu hususlarda ilim ve adalete uygun hüküm vermek diğer küçük hususlar hakkında böyle davranmaya çalışmaya nisbetle çok daha önemlidir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurmuştur: "Hakimler üç türlüdür. İki tür hakim cehennemde, biri de cennettedir. Bir kişi hakkı bilip gereğince hüküm verirse o cennettedir. Bir diğer kişi bilgisizce insanlar arasında hüküm verirse o da cehennemdedir. Bir diğeri hakkı bildiği halde ona aykırı hüküm verirse o da cehennemdedir."[636]

Bu husus para ve elbise hakkında hüküm veren kişi hakkında böyle iken, âlemlerin Rabbi'nin yaratması, emri, vaadleri ve tehditleri hakkında söz söylemeyi ihtiva eden asli meseleler hakkında hüküm veren kişinin durumu nasıl olabilir?

İşte kudret sahibi ve dilediğini tercih eden (her şeyin yaratıcısı Allah) birbirinin misli iki şeyden birisini diğerine bu asıl hususta herhangi bir tercih edici gerekçe olmaksızın tercih ettiğini söyleyen kaderiyeciler bu esas kanaatlerinden hareketle de kalkıp âlemin kadim olduğunu söyleyen inkârcı dehriyeci filozoflarla ve başkalarıyla tartışmaya koyulduklarında bu inkârcılar bu iddiaların bir ilim ve bir adalet ifade etmediğini de gördükleri için bu kaderiyeciler hususunda kendilerince umutlandılar.

Şüphesiz insan adaleti izleyecek olursa hasmına karşı yardıma mazhar olur. Eğer onun dışına çıkarsa onun hasmı ona galib gelme ümidine kapılır. Bu sebeple bu alanda dehriyeci filozoflar ile kaderiyeci kelâmcılar arasında ateşi etrafa yayılan bir takım tartışmalar olmuştur. Kaderiye ilme ve adalete daha yakın olmakla birlikte bu böyle oldu. Bazı kimseler şaşırır kalır, bazıları ise bazen bunlara

636 Kaynakları daha önce gösterildi.

bazen bunlara muvafakat eder. Böyle bir muvafakatte bulunan kişi de her iki durumda da çelişkiye düşer. Yahut da aynı anda iki çelişkili iddiayı bir arada kabul eder. Eğer onlar Allah'ın Rasûlü ile göndermiş olduğu hidâyete ve hak dine uysalar elbette onlar aradaki anlaşmazlığı kaldıracak ilim ve adalete ulaşırlar. Ve bu onları nassa ve icmaa tabi olma çerçevesine sokar. Bu meseleye dair açıklamanın yeri burası değildir.

Burada maksat Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her doğan fıtrat üzere doğar." buyruğunu açıklamaktır ve kaderin sabit olduğunu, Allah Teala'nın bedbaht ve mutlu olacakları yazmış olduğunu söyleyenlerin bu kanaatlerinin çocuğun İslâm üzere doğmasına mani olmadığını, bundan sonra onun halinin değiştiğini anlatmaktır. Tıpkı bir hayvanın hilkati tam olarak doğduktan sonra hilkatinin değiştirilmesi gibi. Şanı yüce Allah da eşyayı bulunduğu hal üzere bildiği gibi çocuğun sağlıklı olarak doğacağını sonra da değişeceğini de bilir.

Seleften nakledilmiş olan rivâyetler ancak bizim tercih ettiğimiz bu görüşe delildir. O da çocukların fıtrat üzere doğdukları daha sonra ise Allah'ın kendileri hakkında bilmiş olduğu mutluluk ve bedbahtlık noktasına ulaştıkları şeklindedir. Bu ise çocuğun doğduğu zaman eğer karşıt durum bulunmasa iman etmesini gerektirici onu ortaya çıkarıcı sağlıklı bir fıtrat üzere bulunduğuna delildir.

İbn Abdilberr kendi isnadı ile yaptığı nakil çerçevesinde bunu rivâyet etmiştir: Mûsâ b. Ubeyde'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ben Muhammed b. Ka'b el-Kurazi'yi yüce Allah'ın: *"Sizi ilkin yarattığı gibi yine (ona) döneceksiniz. O bir kısmına hidâyet verdi, bir kısmına da sapıklık hak oldu."* (A'raf. 29-30) buyruğu hakkında şöyle dediğini dinledim: Allah'ın ta başından beri dalalet için yarattığı kimseyi sonunda dalalete doğru götürür. İsterse hidâyet ehlinin ameli ile amel etsin. Allah'ın ta baştan hidâyet üzere yarattığını da sonunda onu hidâyete doğru yönlendirir. İsterse dalalet ehlinin ameli ile amel etsin. O iblisi ta baştan beri dalalet üzere yaratmıştır. Meleklerle birlikte mutluluğu gerektiren amellerde bulundu. Sonra Allah onu ta baştan beri üzerinde yaratmış olduğu dalalete döndürdü. Ve yüce Allah: *"Ve o kâfirlerden oldu"* buyurdu. Sihirbazları da ta baştan beri hidâyet üzere yarattı ve onlar dalalet ameli ile amel ettiler. Sonra Allah onları hidâyete ve saadete iletti ve müslümanlar olarak onların canını hidâyet üzere aldı.

Bu isnad ile de Muhammed b. Ka'b'dan yüce Allah'ın: *"Hani kıyamet günü: Bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup*

..." (A'raf. 172) Yani ruhlar cesetleri yaratılmadan önce ona iman edip onu tanıdıklarını ikrar ve itiraf ettiler.

İşte Muhammed b. Ka'b'den yapılan bu nakil onları bu hal üzere ilkin yaratanın aynı zamanda onların sonunda varıp geleceklerini yazdığı husus olduğunu açıkça göstermektedir. Fakat bundan önce daha başka ameller yapabilirler. Ta baştan beri dalalet üzere yarattığı yani dalalet üzere öleceğini yazdığı kimse ise bundan önce hidâyet ehlinin ameli ile amel eden birisi olabilir. Bu durumda hidâyeti gerektiren sağlıklı fıtrat üzere doğan bir kimse hakkında o fıtratı değiştirecek bir takım hususların arız olmasının önünde engel değildir. Böylelikle o fıtrat kaderde kendisi için takdir edilmiş olana varır.

Nitekim sahih hadiste de şöyle buyrulmuştur: "Şüphesiz sizden biri cennetliklerin ameli ile amel eder durur. Nihâyet kendisi ile cennet arasında ancak bir arşın kalmış iken kitap/hakkında yazılmış olan yazı onun aleyhine öne geçer ve cehennemliklerin ameli ile amel eder. Böylelikle de cehenneme girer. Ve şüphesiz sizden biriniz cehennemliklerin ameli ile amel eder. Nihâyet kendisi ile cehennem arasında bir arşın kalmış iken kitap onun aleyhine ileri geçer ve cennetliklerin ameli ile amel eder. O da cennete girer."[637]

Bundan dolayı Muhammed b. Ka'b demiştir ki: Bütün zürriyet/Adem'in belinden çıkartılanlar ona iman ettiklerini, onu bilip tanıdıklarını itiraf etmişlerdir. Böylelikle o bunu da bunu da sabit kabul etmiş bulunmaktadır. Çünkü her ikisi arasında bir aykırılık yoktur. Daha sonra İbn Abdilberr kendi isnadı ile Said b. Cübeyr'den yüce Allah'ın: *"Sizi ilkin yarattığı gibi yine (ona) döneceksiniz."* (A'raf. 29) buyruğu hakkında: Sizin hakkınızda yazıldığı gibi olursunuz açıklamasını yapmıştır.

İbn Ebu Necih de Mücahid'den: *"Sizi ilkin yarattığı gibi yine (ona) döneceksiniz"* buyruğu hakkında bedbaht veya mutlu olarak diye açıklamışlardır. Başkası ise Mücahid'den: *"Sizi ilkin yarattığı gibi yine (ona) döneceksiniz"* buyruğu hakkında müslüman müslüman olarak, kâfir de kâfir olarak diriltilir diye açıkladığını nakletmektedir.

Rabi' b. Enes'den Ebu'l-Âliyye'den: *"Sizin ilkin yarattığı gibi yine (ona) döneceksiniz"* buyruğu hakkında: Kendileri hakkındaki ilmine göre dönmüşlerdir. Bir kesim hidâyet bulmuştur. bir kesim aleyhine de dalalet hak olmuştur diye açıkladığını nakletmektedir.

637 Buhârî. IX. 135: Müslim. IV. 2036.

Derim ki: Bu sözlerde Allah'ın ilminin ve ilk kaderinin sabit olduğunun belirtilmesi ve bütün yaratılmışların sonunda bu ilme uygun bir yere varacakları kaçınılmaz bir haktır. Nitekim kitap, sünnet, ümmetin selefinin icmaı da buna delildir. Bunun âyet-i kerimenin tefsiri olmasına gelince; bu başka bir husustur. Onun yeri burası değildir.

"Allah mahlukatı ilkin yarattı" ifadesinden maksat onları ilk olarak var ettiği durum kastedilir. Kur'ân'ın zahiri de budur. Bununla onları yaratmanın sebeplerinin başlangıcı ve bunun alametleri de kastedilebilir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Senin işinin (peygamberliğinin) başlangıcı nasıl oldu" şeklindeki sorusundan kastı budur. O da şu cevabı vermişti: "Babam İbrahim'in duası, İsa'nın müjdesi ve annemin rüyasıdır. Annem beni doğurduğu zaman sanki kendisinden çıkan bir nurun Şam bölgesindeki sarayları aydınlattığını gördü."

(Devamla) dedi ki: "Başkaları da şöyle demişlerdir: Efendimizin: "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğunun manası şudur: Yüce Allah onları hem inkâr hem onu bilip tanımak, hem küfür hem de iman fıtratına sahip olarak yaratmış, daha sonra Adem'in soyundan gelenlerden onları yaratacağı zaman mîsakı/ahdi alarak ben sizin Rabbiniz değil miyim demiş, hepsi de evet Rabbimizsin demişlerdir. Bahtiyar olacak mutlu kimseler kalplerinden isteyerek ve bilerek evet demişlerdir. Bedbaht olacak olanlar da istemeyerek ve hoşlanmayarak evet demişlerdir.

Bunlar derler ki: Bunu da yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde kim varsa hepsi ister istemez ona teslim olmuşlardır."* (Âl-i İmrân, 83) buyruğu doğrulamaktadır. Yine bunlar şöyle derler: Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Sizi ilkin yarattığı gibi yine (ona) döneceksiniz. O bir kısmına hidâyet verdi, bir kısmına da sapıklık hak oldu."* (A'raf, 29-30) buyruğu da böyledir.

Muhammed b. Nasr el-Mervezi dedi ki: Ben İshak b. İbrahim'in -yani İbn Râhûye'nin- bu anlamı kabul ettiğini ifade eden sözlerini dinledim. Ayrıca o Ebu Hureyre'nin şu sözünü de delil göstermişti: Dilerseniz: *"Dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* (Rûm, 30) buyruğunu okuyabilirsiniz. İshak dedi ki: Şunu söylemek istiyor: Bütün ademoğullarının yaratılışlarında mayalarına yoğurulanın değiştirilmesi -yani küfür, iman, bilmek ve inkâr etmenin değiştirilmesi- sözkonusu değildir. Yine o (İshak b. Râhûye) yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin ademoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve ..."* (A'raf, 172) buyruğunu delil göstererek şöyle demiştir: İlim ehlinin ittifak ettiği üzere burada kastedilen cesetlerden önce ruhlardır. Şanı yüce Allah onları konuşturarak kendileri hakkında şahit tutarak Rabbiniz değil miyim diye sormuş.

onlar evet Rabbimizsin demişlerdi. Bu sefer: Dikkat edin, sakın gelecekte biz bundan gafil kimselerdik demeyiniz. Yahut da bizim atalarımız daha önceden ortak koşmuşlardı da (biz de arkalarından gittik) demeyesiniz buyurdu.

Diğer taraftan o Hızır (aleyhisselâm)'ın öldürdüğü çocuk kıssası ile ilgili olarak Ubeyy b. Ka'b'ın hadisini zikretti. O şöyle dedi: Zahiren Mûsâ'nın dediği doğru idi. Sen başka bir nefis karşılığında olmaksızın temiz bir canı mı öldürdün? Yüce Allah ise Hızır'a çocuğu sahip olduğu üzerinde bulunduğu fıtratı ve Allah'ın yaratmasının değiştirilmesinin sözkonusu olmayacağını öğretmiş ve onu öldürmeyi emretmişti. Çünkü o çocuk daha mühürünün basıldığı/kaderinin tayin edildiği gün kâfir olarak mührü basılmıştı."

İshak, Ubeyy b. Ka'b'ın hadisini Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu diye rivâyet etmektedir: "Hızır'ın öldürdüğü çocuğun mührü/kaderi basıldığı/yazıldığı gün kâfir olarak basılmıştı." Bu hadisi Müslim rivâyet etmiştir.

Buhârî ve başkaları da İbn Abbas'dan bu âyet-i kerimeyi (Kehf, 80 âyetini): "Çocuğa gelince, o kâfir idi. Anne babası da mümin iki kişi idi" diye okurdu. İshak dedi ki: Eğer Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanları kendi hallerine bırakır onlara çocukların hükümlerini beyan buyurmamış olsaydı onlardan kimlerin mümin kimlerin kâfir olacaklarını bilemezlerdi. Çünkü onlar onlardan her birisinin Adem'in sırtından zürriyeti arasında çıkartıldığı zaman nasıl bir maya üzerine yoğurulmuş olduğunu bilmiyorlar. Bu sebeple Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünyadaki çocuğun hükmünü beyan buyurarak: "Anne babası onu yahudi, hristiyan ve/veya mecusi yapar" buyurmuştur. Yani şunu söylemek istiyor: Sizler ilk fıtratında/yaratılışında onun hakkında nasıl bir mühür vurulduğunu bilmezsiniz. Fakat dünyada çocuğun hükmü anne babasının hükmüdür. Sizler bu hükmü anne babası vasıtası ile biliniz. Buna göre kâfir anne baba arasındaki bir küçük çocuk kâfirlerin hükmü kapsamına sokulur. Müslüman anne baba arasında bulunan küçük bir çocuk da İslâm'ın hükmüne sokulur. O kişinin sonunda iman mı edeceği, kâfir mi olacağı meselesine gelince bunu Allah bilir. Yine bu hususu bilmesi sebebi ile de Hızır (bu hususta) Mûsâ'dan üstün gelmiştir. Çünkü Allah o çocuk hakkında onu bilgi sahibi kılmış ve özel olarak bu bilgiyi ona vermişti.

(Devamla) dedi ki: İbn Abbas'a müslümanların ve müşriklerin çocukları hakkında soru sorulması üzerine o şöyle demiştir: Mûsâ ve Hızır'ın hakkında tartıştıkları hususa dair açıklamalar sana yeter. İshak dedi ki: Nitekim Âişe'nin de müslüman anne ve babadan doğmuş bir çocukları ölünce: Ne mutlu ona. Cen-

net kuşlarından bir kuş olacak demişti. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun bu kanaatini benimsemeyerek şöyle buyurmuştu: Yavaş ol ey Âişe, nereden biliyorsun? Şüphesiz Allah cenneti yarattığı gibi cennete gidecekleri de yaratmıştır. Cehennemi yarattığı gibi oraya gidecekleri de yaratmıştır."

İshak dedi ki: İşte ilim ehlinin dayanak aldığı esas budur."

"Hammad b. Seleme'ye de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğuna dair soru sorulması üzerine o şu cevabı vermiştir: Bize göre bu babalarının sulblerinde iken onlardan alınan ahit ile ilgilidir."

İbn Abdilberr dedi ki: İbn Kuteybe dedi ki: O bu sözleri ile Adem'in belini sıvazladığı ondan kıyamet gününe kadar gelecek olan zürriyetini küçük zerrecikler gibi çıkartarak kendilerine karşı şahit tutup: Ben Rabbiniz değil miyim diye sorması üzerine onların da evet (Rabbimizsin) demelerini kastetmektedir."

Derim ki: Hammad'ın, İshak'ın, Malik'in, İbnu'l-Mübarek'in ve onların izinden giden İbn Kuteybe, İbn Batta, Kadı Ebu Ya'la ve başkalarının maksadı kaderiyeye mensup olanların bu hadisi kaderi reddetmek üzere delil kullanmalarının önüne geçmektir. Bu maksat olarak doğrudur. Fakat bu maksada ulaşmak için kimisi doğru kimisi zayıf bir takım yollar izlemişlerdir.

Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: Adem ile Mûsâ birbirleriyle tartıştı. Mûsâ: Rabbimiz, bize bizi cennetten çıkartan atamız Adem'i göster dedi. (Onu görünce) ona: Sen Allah'ın kendi eliyle yarattığı, ruhundan içine üflediği, meleklerini kendisine secde ettirdiği bütün insanların atası Adem iken neden bizi de kendini de cennetten çıkartmaya sebep iş yaptın dedi? Adem de ona: Sen Allah'ın kendisi ile özel olarak konuştuğu, eli ile kendisi için Tevrat'ı yazdığı Mûsâ'sın. Ben kendim daha yaratılmadan önce benim hakkımda: *"Adem Rabbinin emrine karşı geldi de (yolunu) şaşırdı."* (Taha, 121) hükmünün benim hakkımda ne kadar süre önce yazılmış olduğunu görüyorsun dedi. Mûsâ: Kırk yıl önce deyince (Allah Rasûlü) böylece Adem Mûsâ'ya karşı susturucu delil getirmiş oldu buyurdu dediği sabittir. Bu hadis Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'nin rivâyeti olarak yer almaktadır. Ayrıca bu hadis Ömer'in bir rivâyeti olarak ceyyid bir isnad ile de rivâyet edilmiştir.[638]

638 Buhârî, IX, 148; Müslim, IV, 442. Ebu Hureyre'den. Ömer'in rivâyeti ise Ebu Davud, IV, 311'de yer almaktadır.

İşte bazı kimseler bu hadisin zahirinden hareketle şöyle bir yanlış kanaate varmışlardır: Günahkâr bir kimse günahından ötürü kendisini kınayan kimseye karşı kaderi delil gösterebilir. İşte bundan dolayı bu hadis hakkında (bu gibileri) şaşırıp kalmışlar. Cübbai gibi kaderiye mensubu bir kesim bunu yalanlamış, ehl-i sünnetten bir kesim ise hadisin sahih olduğunu göstermek maksadı ile zayıf bir takım tevillerle -maksatları sahih olmakla birlikte- yorumlamışlardır. Fakat onların kaderiyenin görüşlerini reddetmek ve hadisi tefsir etmek üzere izledikleri yol zayıftır. Bazılarının şöyle demeleri gibi: Ona karşı delil getirmiş olması Adem'in onun babası olmasından dolayıdır. Bir diğeri ise: Buna sebep onun (Adem'in) tevbe etmiş olmasıdır. Bir diğeri: Çünkü günah bir başka şeriate göre işlenmişti. Yerilmek de bir başka şeriate göre idi. Bir diğeri şöyle demiştir: Ona karşı delil getirmesi bu delillendirmenin dünyada değil ahirette oluşundan dolayıdır. Bir başkası: Kaderi delil göstermek avam için değil de kaderin kendileri üzerindeki cereyanını müşahede eden havas olanlara fayda verir. İşte hadis-i şerif Adem'in kaderi delil gösterdiği ve bu yolla da Mûsâ'ya karşı delil getirmiş olduğu hususunda da açık bir ifadedir.

Aynı şekilde: Mûsâ tevbe etmiş bir kimseyi kınamayacak kadar bilgilidir. Mûsâ da Adem de herhangi bir günah hususunda kaderin hiçbir kimseye delil olacağını zannetmeyecek kadar bilgilidir. Çünkü bu bir gerçek olsaydı kader iblisin ve firavunun lehine her kâfir ve her fâsıkın lehine bir delil olacaktı.

Aynı şekilde: Dünyada kaderi delil göstermek caiz değildir. Aksine ölümden sonra (olabilir) diyenlerin görüşleri de bu şekilde bâtıl bir görüştür. Yahut da havasın onu delil göstermesi uygundur görüşü de bâtıl bir görüşdür. Çünkü bütün peygamberler günahlarından tevbe etmiş ve onlardan hiçbirisi kaderi delil göstermemiştir. İşlenmiş günah sebebiyle de sitem ve kınama sözkonusu olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah bunun bir gerçek olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat Mûsâ'nın Adem'i kınaması onun ve zürriyetinin cennetten çıkması sebebi ile sözkonusu olan bedbahtlıktan ötürü kınamıştır. Nitekim hadis-i şerifte de: Sen neden bizi ve kendini cennetten çıkarttın (çıkmamıza sebep oldun) demiş ve Adem'i ondan ötürü karşı karşıya kaldıkları musibetten ötürü kınamıştır. Yoksa emre karşı geldiği ya da gelmediği için değil. Çünkü bu yüce Allah'ın kendisinden ötürü tevbesini kabul ettiği Rabbinin kendisini seçip hidâyete iletmiş olduğu bir husustur. Adem de ona bunun önceden kaderde tesbit edilmiş olduğunu haber vererek kula gelip isabet edenin ona isabet etmemesinin ona isabet etmeyenin de ona gelip çatmasının sözkonusu olmadığını belirtti.

Nitekim yüce Allah: *"İster yeryüzünde ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitaptadır."* (Hadid, 22); *"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidâyet verir."* (Teğabün, 11) buyurmaktadır.

Seleften bir kesim de şöyle demiştir: Bu bir musibete uğrayıp da bunun Allah'tan geldiğini bilip ona rıza göstererek teslimiyet gösteren kimse hakkındadır. Çünkü kula musibetlerin gelip çatması esnasında kaderi gözönünde bulundurarak sabretmekle emrolunmuştur. Günah işlemesi halinde ise mağfiret dilemekle emrolunmuştur.

Adem'in Mûsâ'ya karşı delil getirmesi onların başına gelen o musibetin kendisinin de sebebinin de önceden takdir edilmiş olmasından dolayıdır.

Bundan dolayı o musibetin gelip onları bulması kaçınılmaz bir şeydi. Meydana geldikten sonra takdir edilmiş olan musibeti önleyemeyen bir kınamanın da faydası yoktur. Fayda Allah'a dönmektedir.

Bunun bir benzeri de sahih hadiste yer alan Enes'in şu sözleridir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e on yıl boyunca hizmet ettim. Yaptığım bir işten dolayı bunu neden yaptın demedi. Yapmadığım bir iş için de bunu keşke yapsaydın demedi. Onun zevcelerinden birisi herhangi bir işten dolayı bana sitem edecek olursa O: Onu bırakın. Eğer bir şey hakkında hüküm verilmişse o mutlaka olur derdi.

Sahih hadisteki şu buyruğu da bu türdendir: "Sana faydalı olan işi yapmak için gayretli ol. Allah'tan yardım dile. Acizlik gösterme. Bir şey sana gelip çatarsa ben şunu yapsaydım şöyle şöyle olurdu deme. Fakat: Allah takdir buyurdu ve o dilediğini yaptı de. Çünkü eğer/şâyet şeytanın ameline kapı açar.[639]

Burada maksadımız şudur: Onların fıtrat hadisi hakkındaki değişik kanaatlere ayrılmaları hüccet hadisi hakkındaki ayrılıklarına benzer. Onların kadere iman ile ilgili gözettikleri maksadın esası doğrudur. Fakat bununla birlikte Kur'ân'ın ve hadisin ancak Allah'ın ve Rasûlünün muradı ile açıklanması gerekir. Bu hususta da delilin gösterdiği neyse ona uymak icab eder.

Asıl maksadı itibari ile hak ehlinden olan kimselerin bazı hususlarda hataya düşmüş oldukları da çoğunlukla görülen bir şeydir. Bu mecra onların herhangi bir mesele hakkında konuşmalarına benzer. Karşı görüşü savunanların delillerine cevap vermek istedikleri vakit onlar doğru dürüst olmayan bir şekilde bu görüşleri reddederler.

639 Kaynakları daha önce gösterildi.

Onların sözünü ettikleri Allah onları küfür ve iman, bilmek ve inkâr etmek fıtratı üzere yaratmıştır şeklindeki açıklamalarından maksatları onların iman edeceklerini, kâfir olacaklarını, onu tanıyıp inkâr edeceklerini ta baştan beri bilmiş ve bunu takdir etmiş olması ise ve bunun da ancak Allah'ın meşieti, kudreti ve yaratmasıyla olduğunu söylemek istiyorlarsa şüphesiz ki bu bir gerçektir, kaderiyeciler de bunu kabul etmezler. Çünkü kaderiyecilerin aşırıları/gulâtı Allah'ın ilmini inkâr ederler. Onların büyük çoğunluğu/cumhuru ise umumi olarak yaratmasını meşietini ve kudretini inkâr ederler. Eğer onlar bu bilmenin ve inkârın onlardan mîsakın/ahdin alındığı zaman var olduğunu -İshak'tan gelen nakillerin zahirinden görüldüğü gibi- kastediyorlarsa şüphesiz ki bu şu iki hususu ihtiva eder:

Bunların birincisi şudur: Marifet ve imanın onlarda mevcut olduğu zamanda demektir. Nitekim seleften çeşitli gruplar böyle demişlerdir. İşte İshak'ın üzerinde icma olduğunu naklettiği kanaat de budur. Ayet-i kerimenin tefsirinde ise görüş ayrılığı vardır ki bunu açıklamanın yeri burası değildir. Aynı şekilde ruhların cesetlerden önce varlığı hususunda da bilinen iki görüş vardır.

Fakat burada maksat şudur: Eğer bu bir gerçekse onların o marifet ve ikrar üzere doğduklarına dair bir te'kididir. Bu da onun millet/İslam fıtratı üzerine doğduğu Allah'ın da kullarını hanifler olarak yarattığına dair hadislerin delaletine muhalif değildir. Aksine bunu desteklemektedir.

Onlar bu ikrar hususunda biri itaat eden biri hoşlanmayan olmak üzere iki kısma ayrıldılar şeklindeki görüşe gelince; bu benim bildiğim kadarıyla -tefsirinde Süddi'den yapılan nakil dışında- seleften hiçbir kimseden nakledilmiş değildir.

Süddi yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup ben sizin Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu)."* (A'raf. 172) buyruğu hakkında şöyle demiştir: Dediler ki: Allah Adem'i cennetten çıkartıp semadan yere indirmeden önce sırtının sağ tarafını sıvazladı. Oradan zerrecikleri andıran şekilde inci gibi beyaz bir zürriyet çıkardı ve onlara: Rahmetimle cennete girin buyurdu. Sonra sırtının sağ tarafını sıvazladı. Oradan da yine zerrecikler halinde siyah bir zürriyet çıkardı. Siz de cehenneme girin ve aldırmıyorum buyurdu.

İşte yüce Allah'ın ashabu'l-yemin/yemin ashabı sağ ehli ile ashabu'l-şimal/şimal ashabı, şimal ehli buyruğu bunu anlatır. Sonra ondan mîsakı alarak: *Ben Rabbiniz değil miyim (buyurmuş), onlar da: Evet, (Rabbimizsin) demişlerdi.*" (A'raf. 172) Böylelikle bir kesim ona isteyerek itaat etti, bir kesim de takiyye yap-

mak sûretiyle istemeyerek itaat etti. Bunun üzerine o ve melekler: *"Şahit olduk demişlerdi. Kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz diye. Yahut: Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı (dememeniz için)."* (A'raf, 172-173) Bundan dolayı ademoğulları arasında Allah'ın Rabbi olduğunu bilmeyen hiçbir kimse yoktur. Yüce Allah'ın: *"Halbuki göklerde ve yerde kim varsa hepsi ister istemez ona teslim olmuştur"* (Âl-i İmrân, 83) buyruğu ile: *"Tam ve yeterli hüccet Allah'ındır: Eğer dileseydi elbette hepinizi hidâyete erdirirdi."* (En'am, 149) buyruğu da bu demektir. Burada da kastedilen söz aldığı gündür.

Eğer bu rivâyet gerçek ise bunda bütün ademoğullarının Allah'ı bilip tanıdığı hükmü vardır. Eğer onlar bu fıtrat üzere doğmuş iseler aynı zamanda öyle bir bilgi üzere de doğmuşlar demektir. Fakat yine bunda onların bir kısmının onu bilmekle birlikte hoşlanmadığı halde bu ikrarı yaptığı ifadesi de vardır. Tıpkı başkasının hakkını kabul edip bunu ancak istemeyerek ikrar eden kimse durumundadırlar. Bu ise onu bilmenin fıtri oluşuna bir tenkidi gerektirmez. Bununla beraber bize bu husus ancak bu rivâyette ulaşmış bulunmaktadır. Böyle bir rivâyete ise güvenilemez. Çünkü Süddi Tefsiri'nde bir kısmı bâtıl olduğu bilinen bunun gibi pek çok şey vardır. Çünkü Süddi bizatihi güvenilir bir kişi olmakla birlikte bu gibi hususların en iyi durumu şâyet Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den alınmış ise mursel hadisler gibi olmalarıdır. Peki ya bu rivâyetler arasında çokça yalan söyleyen kitap ehlinden alınmış olanlar da bulunuyorsa ve onlardan alınan bu rivâyetleri bir çoğunun bâtıl olduğu bilinmekte ise özellikle de eğer bu rivâyette bu ikrar hususunda bütün insanlar arasında eşitlik olduğunu bildiren diğer rivâyetlerle çelіştiğinden başka bir eksiği dahi bilinmiyorsa durumu ne olabilir?

Yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde kim varsa hepsi ister istemez ona teslim olmuştur."* (Âl-i İmrân, 83) buyruğu ancak onların yaratılışlarından sonra var olan İslâm hakkındadır. Buyrukta onlar verdikleri ilk ahit zamanında ister istemez müslüman olmuşlardır buyurulmamaktadır. Buna da ilk ikrarın -kabul edenlere göre- onlara karşı delil kılmış olması delil teşkil etmektedir. Eğer aralarında hoşlanmayarak bu ikrarda bulunan olmuş olsaydı o kişiler ben bunu isteyerek değil istemeyerek söylüyorum diyecekti. Böylece de bu ikrar ile ona karşı bir delil ortaya konulamayacaktı.

İshak b. Râhûye -Allah'ın rahmeti ona-'nin Ebu Hureyre'nin: Dilerseniz *"Sen yüzünü hanif olarak dine Allah'ın insanların üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* buyruğunu okuyunuz sözünü delil göstermesine gelince; İshak dedi ki: Biz deriz ki: İnsanın ilk yaratılış hilkatinin değiştirilmesi sözkonusu değildir anlamındadır.

Bu âyet hakkında iki görüş vardır: Birincisine göre bunun manası nehydir. Nitekim daha önce İbn Cerir'den bunu nehy diye yorumladığı geçmiş bulunmaktadır. Yani Allah'ın kullarını üzerinde yaratmış olduğu fıtratı demek olan Allah'ın dinini değiştirmeyiniz. Bu Sa'lebi ve Zemahşeri gibi daha başka görüşü zikretmeyen müfessirlerden birden çok kişinin görüşüdür.

İkinci görüş ise İshak'ın dediğidir. O da bu âyetin zahiri üzere bir haber olduğudur. Allah'ın hilkatini hiçkimsenin değiştiremeyeceğini ifade eder. Lafzın zahiri haber olduğu için de hiçbir delil olmadan bunu bir yasak/nehy kabul edemeyiz. Bu görüş daha sahihtir.

O zaman şöyle denilir: Maksat Allah'ın onları üzerinde yaratmış olduğu fıtratı değişikliğe uğramayacağıdır. Dolayısıyla onlar fıtrattan başka bir şey üzere yaratılmazlar. Böyle bir farklı yaratılış meydana gelmez. Yani yaratmak değişikliğe uğrayarak fıtrattan başka bir şey üzerine yaratılmazlar. Bununla ise yaratılıştan sonra fıtratın değiştirilmeyeceğini de kastetmemektedir. Aksine hadisin bizzat kendisi fıtratın değişikliğe uğradığını beyan buyurmaktadır. Bundan dolayı fıtratı önce tam ve eksiksiz olarak doğan sonra da kulakları kesilen hayvana benzetmektedir. Hiçbir hayvan da burulmuş ve kulakları kesilmiş olarak dünyaya gelmez.

Yüce Allah da şeytanın: *"Ve yine onlara Allah'ın yarattığını değiştirmelerini emredeceğim."* (Nisa, 119) dediğini bize bildirmektedir. Şanı yüce Allah ise kullara kendi kudret ve meşieti ile onları üzerinde yaratmış olduğu hilkatlerini değiştirme kudretini vermiştir.

Ama o fıtrattan başka bir şey üzere yaratılması sûretiyle hilkatin değiştirilmesine gelince buna Allah'tan başkasının gücü yetmez. Allah da bunu yapmaz. Nitekim o: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir."* buyurmaktadır. Yüce Allah burada "değişiklik yapmak" buyurmamıştır. Çünkü bir şeyin tebdili sûretiyle değiştirilmesi onun gitmesi ve onun yerine bir başkasının hâsıl olması ile olur. Dolayısıyla hiçbir başka hilkat bu hilkatin yerine geçmez. Fakat var olduktan sonra değiştirilecek olursa o taktirde doğum esnasında var olan hilkatin yerine onun bedeli hâsıl olmaz.

Şöyle diyenlere gelince: Bütün ademoğullarının hamurundaki küfür ve iman demek olan hilkatin değiştirilmeyeceği kanaatlerine gelince; eğer bundan kasıtları kaderde tesbit edilmiş küfür ve imana aykırı bir şey meydana gelmez şeklinde ise bu bir gerçektir. Fakat bu imanın küfür ile değiştirilmesinin ve aksinin imkânsız olmasını ve bunun ilahi kudretin dışında bir iş olmasını gerektirmez. Aksine kul Allah'ın kendisine emretmiş olduğu iman etme ve yasaklamış olduğu

küfrü terk etme kudretine de tevbe etmek sûretiyle kötülüklerini iyiliklere değiştirme kudretine de sahiptir. Nitekim yüce Allah: *"Korkma ey Mûsâ, çünkü benim katımda rasûller korkmaz. Zulmedenler müstesnâ. Sonra da kötü halini iyilikle değiştirene muhakkak ben mağfiret ve rahmet ediciyim."* (Neml. 10-11) ve: *"İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir."* (Furkan. 70) buyurmaktadır.

Bütün bu değiştirmeler Allah'ın kaza ve kaderi iledir. Bu da doğum esnasında üzerinde yaratıldıkları fıtrattan farklıdır. O kendisinden başkasının değiştirmeye güç yetiremeyeceği Allah'ın yaratmasıdır. Ve bunu şanı yüce Allah da hiçbir şekilde değiştirmez. Bu bakımdan küfrün iman ile değiştirilmesinden ve bunun aksinden farklılık arz eder. Çünkü böyle bir değişikliği her zaman yapar. Kul da Allah'ın bu hususta kendisine güç vermesi ile onu değiştirme gücüne sahiptir.

Buna açıklık getiren buyruklardan birisi de yüce Allah'ın: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir."* buyruğudur. İşte bu övülen bir fıtrattır ve Allah nebisine bunu emretmiştir. Durum böyle iken şanı yüce Allah bunu emretmiş olmakla birlikte nasıl onda hem küfür ve hem iman bulunabilir? Hiç yüce Allah küfrü emreder mi?

Daha önce selefin şu şekildeki tefsiri de geçmişti: Allah'ın dini olması hasebi ile yüce Allah'ın yaratışını değiştirmek yahut da burmak ve benzeri yolla hayvanın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Onlardan hiçbirisi maksadın şu olduğunu söylemiş değildir: Kulların imandan küfüre, küfürden imana geçiş sûreti ile durumları değiştirilmez. Çünkü böyle bir değiştirme zaten var olan bir şeydir. Ne zaman meydana gelirse işte kaderde tesbit ve tayin edilmiş olan o demektir. Yüce Allah da neler olacağını elbette bilir ve hiçbir şey onun bildiğinden farklı meydana gelmez. Ancak değiştirme meydana geldiği taktirde onun bildiği de odur. Meydana gelmezse de onun meydana gelmeyeceğini bilmiştir.

Hadisteki: "Hızırın öldürdüğü çocuk kaderinin tayin edildiği gün kâfir olarak tayin edilmişti" ifadesine gelince bundan maksat öyle yazılmış ve öyle mühürlenmişti. Çünkü buradaki "tab: mühür basmak" mektubun mühürlenmesinden gelmektedir. Yoksa yüce Allah'ın onlara: *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* diye sorup onların: *"Evet Rabbimizsin."* (A'raf. 172) diye cevaplamaları onlar için bir tab/takdir ve mühürleme değildir. Çünkü böyle bir soru ve cevap ne ilahi takdirdir ne de yaratmadır.

"Tab/takdir, mühür basma" lafzı ise pek çok kimse hamur mayası ve hilkat anlamında kullandığından ötürü birileri hadisin maksadının bu olduğunu zannetmiştir.

Hızır'ın öldürdüğü bu çocuk hakkında da şöyle denilebilir: Kur'ân-ı Kerim'de onun mükelleflik yaşına gelmediğini beyan eden bir ifade yoktur. Hatta onun büluğa ermemiş olduğunu açıklayan bir ifade de yoktur. Fakat sahih hadiste şöyle buyrulmuştur: "Hızır'ın öldürdüğü çocuk kaderi tayin edildiğinde kâfir olarak tayin edilmişti. Eğer o yetişmiş olsaydı azgınlığı ve kâfirliği ile anne babasını da yoracaktı." Bu ifade onun henüz yetişmemiş olduğuna delildir. Eğer büluğa ermiş ve kâfir olmuş ise bu durumda o herhangi bir görüş ayrılığı sözkonusu olmaksızın kâfir olmuş demektir. Eğer o şeriatte ihtilamdan/ergenlikten önce de mükellef ise yahut da durum mümeyyiz olan kimseler ihtilam çağından önce de iman etmekle mükelleftir diyenlerin -nitekim Ebu Hanife ve Ahmed'in mezhebine mensup kimseler ile başkalarından kelâm ve fıkıh ehli olanlardan çeşitli kesimlerin dediği gibi- diyenlerin görüşlerine göre o kimsenin büluğa ermeden önce iman ile mükellef olması mümkün olur. Eğer henüz mükellef değil idiyse mümeyyiz çocuğun kâfir olması ilim adamlarının çoğunluğuna göre sahihtir. Bu sebeple mümeyyiz çocuk irtidad edecek olursa mürted olur. İsterse onun anne babası mümin kimseler olsunlar. O durumda da ilim adamlarının ittifakı ile namazı terk edenin te'dib edilmesinden daha ağır bir şekilde te'dib edilir. Fakat büluğa ermeden şeriatimizde öldürülmez.

Buna göre Hızır'ın öldürdüğü çocuk ya baliğ olarak kâfir idi büluğdan sonra kâfir olmuştur. Bu sebeple öldürülmesi caiz olur. Yahut da büluğa ermeden önce kâfir idi ve o şeriatte öldürülmesi caizdi. Ayrıca çocuk anne ve babasını dinlerinden fitneye düşürüp çevirmemesi için de öldürülmüştür. Tıpkı bizim dinimizde kâfir çocuğun eğer öldürmeden başka bir yolla müslümanlara vereceği zarar önlenemiyorsa- öldürülebileceği gibi.

Hatta müslümanlarla çarpışan küçük çocuk da öldürülür. Bu durumda mümeyyiz kâfir çocuğun öldürülmesi onun ancak öldürme ile önlenebilen saldırganlığını önlemek için caiz olur. Henüz kâfir olmamış mümin anne ve babanın yanında bulunan küçük çocuğun büluğa erdiği zaman kâfir olup onları fitneye düşüreceğinin bilinmesi sebebi ile öldürülmesine gelince şöyle denilebilir: Kur'ân-ı Kerim'de olsun sünnette olsun buna delil yoktur.

Şöyle de denilebilir: Hatta sünnette buna delil vardır. İbn Abbas'ın Haruralı Necded'e küçük çocukların öldürülmesine dair soru sorması üzerine verdiği şu cevap da bu türdendir: Eğer Hızır'ın öldürdüğü o çocuk hakkında bildiğini sen de (öldürmek istediğin) o çocuklardan bilebilecek olursan onu sen de öldürebilirsin, değilse hayır. Bunu Müslim rivâyet etmiştir.

Bilindiği üzere kitap ve sünnetten olan bir hususa ancak ona karşı delil olabilecek hususlar ile karşı çıkılabilir. Birinci görüşü kabul eden kimse şöyle der: Şüphesiz yüce Allah herhangi bir kimseyi gelecekte yapacağı bir işin bilinmesi sebebi ile o işi yapmadan önce cezalandırılmasını emretmemiştir. Hatta yüce Allah bile kullarının gelecekte yapacağını bildiği işler sebebi ile o işleri yapmadıkça onları cezalandırmaz.

Bu görüşün sahibi der ki: Hızır kıssasında genel olarak insanların bildikleri gaybı bilmek namına hiçbir şey yoktur. O kıssada sadece onun Mûsâ'nın bilmediği bir takım sebepler sebebi ile olayı bilmesi vardır. Mesela o geminin bir takım yoksullara ait olduğunu ve gidilecek yerde zalim bir hükümdar olduğunu biliyordu. Bu da ondan başkasının da bildiği bir husustur. Aynı şekilde duvarın yetim iki çocuğa ait olması onların babalarının salih bir adam olması da böyledir. Bu da bir çok kimsenin bilmesi mümkün olan hususlardan birisidir. Aynı şekilde küçük çocuğun küfrü de böyledir. Anne babasına varıncaya kadar pek çok insanın bunu bilmesi mümkün olan hususlardandır. Fakat onlar çocuklarına olan sevgileri dolayısıyla tepki göstermezler yahut da çocuk onların tepkilerini kabul etmeyebilir.

Durum bu vaziyette ise kesinlikle âyet-i kerimede delil olabilecek bir taraf yoktur. Eğer o çocuk henüz hiçbir şekilde kâfir olmamış fakat ilahi ilimde onun büluğa erdiği vakit kâfir olacağı sabit ise bu da onun kâfir olmadan önce öldürülmüş olduğunu gösterir. Bu görüşü kabul eden kimseler de: Onun şerrinin önlenmesi için öldürüldü derler.

Nitekim Nuh (aleyhisselâm) da: *"Nuh dedi ki: Rabbim yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma. Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar ve kötü kimseden, aşırı giden kâfirden başka evlat doğurmazlar."* (Nuh. 26-27) buyurmaktadır. Nuh (aleyhisselâm) onların gelecekteki şerlerinin önlenmesi için helak edilmeleri için beddua etmiştir. Buna göre bu çocuk bizzat kâfir olmadan önce de kâfir idi.

İbn Abbas dedi ki: O çocuğa gelince: kendisi kâfirdi, anne ve babası mümindi. İfadenin zahiri ise onun o sırada kâfir olduğunu göstermektedir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sonra onun anne ve babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi yapar" buyruğuna gelince, o bununla sadece dünya hükümleri bakımından onlara katılacaklarını kastetmiş yoksa anne ve babanın fıtratı değiştirebileceklerini kastetmemiştir. Bu da hadisin delaletine aykırıdır. Çünkü çocukların

küfre götürülmesini hayvanların kulaklarının kesilmesine, değiştirmeyi değiştirmeye benzetmek maksadı ile sözkonusu etmiştir.

Aynı şekilde o bu hadisi (ashabın) müşriklerin çocuklarını öldürmesi ve onlara o çocukları öldürmelerini yasaklaması üzerine zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Sizin en hayırlılarınız müşriklerin çocukları değil midir? Her doğan fıtrat üzere doğar." Eğer o bu sözleriyle dünya hükümleri itibari ile anne babaya tabi olduğunu kastetmiş olsaydı onların lehine bir delil olur ve onlar da: Bunlar da zaten babaları gibi kâfirdirler, biz de onları öldürebiliriz diyeceklerdi.

Küçük çocuğun dünya hükümleri bakımından babasına tabi olmasına gelince, bu dünya hayatındaki bir zorunluluktan ötürüdür. Çünkü onun kendisini terbiye edecek bir mürebbiye ihtiyacı vardır. Onu terbiye edecek kişiler de anne ve babasıdır. Bu sebeple zorunlu olarak onlara tabi olmuştur. Bundan dolayı çocuk anne babasından ayrı tek başına esir alınacak olursa Ebu Hanife, Şafii, Ahmed, Evzai ve daha başka alimler gibi ilim adamlarının cumhuruna göre onu esir alan kimseye tabidir. Çünkü artık onu terbiye edecek kişi odur. Eğer anne babasından birisinden ayrı ya da her ikisiyle beraber esir alınacak olursa bu husus hakkında da ilim adamlarının görüş ayrılıkları vardır.

Ahmed ve onun gibi diğerlerinin bu hadisi çocuk anne babasından ayrı tek başına esir alındığı taktirde müslüman olacağına delil göstermeleri bundan maksadın din bakımından anne babasına bağlı olmasının tek başına anne babanın kâfir olduğunun kastedilmiş olmasını gerektirmez. Fakat delilin açıklaması şu şekildedir: Çocuk millet/hak din üzere doğduğu zaman o dinden onu fıtratından uzaklaştırıp değiştiren anne ve babası başka inanca aktarır. Çocuğu müslümanlar ne zaman anne babasından ayrı esir alırlarsa artık ortada onun dinini değiştirecek kimse kalmaz ve o bu yönüyle hanif millet üzere doğmuş birisidir. Böylece karşıt bir gerekçe bulunmaksızın gerektirici/muktezi dolayısı ile müslüman olur. Eğer anne ve babası herhangi bir öğretme ve telkin bulunmaksızın bizzat kâfir olmasına sebep oluyor olsaydı o taktirde esir alınan küçük çocuk büluğa ermiş kâfir gibi olurdu.

Bilindiği üzere büluğa ermiş kâfiri müslümanlar esir aldıkları taktirde müslüman olmaz. Gerçek manada bir kâfirdir. Eğer anne ve babaya tabi olan küçük çocuk gerçekten kâfir olsaydı esir alınması dolayısı ile küfürden çıkmış olmazdı. Böylelikle dünyada küfür ahkamının anne babasına tabi olduğu için onun hakkında cereyan ettiği yoksa bizatihi kâfir olduğundan dolayı olmadığı bilinmiş olur.

Bunu şöyle açıklayalım: Eğer kâfirler onu esir almış olsaydı anne babası da onunla beraber bulunmasaydı müslüman olmazdı. Bu durumda bu kişi dünya hükmü gereğince kâfir olurdu. İsterse anne babası onu yahudi, hristiyan ya da mecusi yapmamış olsun.

Böylelikle hadisten maksadın şu olduğu bilinmiş olmaktadır: Anne ve baba ona küfrü telkin eder ve öğretirler. Efendimizin anne babayı sözkonusu etmesi ise çocukların eğitiminde çoğunlukla görülen genel esasın o oluşundan dolayıdır. Çünkü fıtratını değiştiren her bir çocuğun bir anne ve babasının olması kaçınılmazdır. Yanında bulunmaları ve buna güç yetirmeleri ile birlikte onu terbiye edenler onlardır. Ölmeleri yahut da çocuklarının ellerinden esir alınması ya da bir başka sebep dolayısı ile aciz düşmeleri halinde ise durum böyle değildir.

Yine buna açıklık getiren hususlardan birisi de diğer hadisteki şu buyruğudur: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Dili kendi halini açıkça ifade edinceye kadar. O zaman ya şükredici (bir kul) yahut nankör bir kâfir olur."

Böylelikle Efendimiz onu aklı erinceye ve mümeyyizlik çağına varıncaya kadar fıtrat üzere değerlendirmiştir. İşte o çağa geldiği taktirde onun hakkında iki husustan birisi sabit olur. Eğer anne babasının kâfir olması sebebi ile o da batıni itibari ile kâfir ise dili onun durumunu açıkça ifade etmeden önce doğduğundan itibaren böyle olacaktı.

Yine Efendimizin diğer sahih hadisteki buyruğu da böyledir. İyaz b. Himar'ın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyetine göre o yüce Rabbinden şu buyruğu rivâyet etmiştir: "Gerçek şu ki ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Sonra şeytanlar onları önlerine kattılar. Kendilerine benim onlara helal kıldığım şeyleri haram kıldılar, hakkında herhangi bir delil indirmediğim şeyleri bana ortak koşmalarını emrettiler."

Bu hadis onların haniflik üzere yaratıldıkları, şeytanların kendilerini önlerine katarak helal olanı onlara haram kılıp onlara şirk koşmalarını emrettikleri hususunda oldukça açıktır. Eğer çocuk doğduğu andan itibaren bizatihi kâfir oluyorsa -herhangi bir kimse ona küfrü öğretmeden ve telkin etmeden önce din bakımından anne babasına tabi olduğu için böyle oluyorsa- onları haniflikten uzaklaştıran kendilerine şirki emreden kimseler şeytanlar olmazdı. Aksine onlar babalarına tabi olarak doğdukları andan itibaren müşrik kimseler olurlardı.

Bu mesele hakkında tereddüte düşmenin menşei/kaynağı ise küfür ahkamının dünya hayatında ahiretteki küfür ahkamına benzeyişidir. Çünkü kâfir çocukları hakkında dünya işlerinde küfür ahkamı cereyan eder. Babalarının onlar

hakkındaki velâyetlerinin yine babalarının onlar hakkındaki hadâne/terbiye edip büyütme haklarının sabit olması, babalarına onlara bilgi öğretip edep verme imkânının tanınması, kendileri ile babaları arasında mirasçılığın olması, babaları savaşçı olmaları halinde köleleştirilmeleri ve buna benzer hükümler dolayısı ile onların tıpkı küfür sözünü söyleyip küfür olan işleri yapan kimse gibi bizzat kâfir olduklarını zannetmeye başladılar.

İşte şöyle diyenler buradan hareketle söylerler: Bu hadis -ki o da "her doğan fıtrat üzere doğar" hadisidir- hükümler indirilmeden önce idi. Nitekim Ebu Ubeyd bunu Muhammed b. el-Hasen'den böylece zikretmiştir. Fakat onların fıtrat üzere doğmalarının dünya hükümleri bakımından babalarına tabi olmalarına aykırı olmadığı bilinecek olursa şüphe de ortadan kalkar.

Kâfirler diyarında da müslümanların durumunu bilmediği imanını gizleyen bâtınen mümin kimseler bulunabilir. Kâfirlerle savaştıkları zaman müslümanlar onu öldürebilirler. Böyle bir kimse yıkanmaz, cenaze namazı kılınmaz ve müşriklerle beraber gömülür ama o ahirette cennetlik müminlerden olacaktır. Tıpkı münafıklar hakkında dünyada müslümanların hükümlerinin cereyan etmesi, ahirette ise onların cehennemin en alt basamaklarında olacakları gibi. Çünkü ahiret yurdunun hükmü dünya yurdunun hükmünden farklıdır.

Efendimizin: "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğundan kastı onların üzerinde yaratıldıkları hakikati haber vermekten ibarettir. Onun gereğince amel edilip karşıt sebeplerden de kurtulacak olursa ahirette sevap ve cezalandırma ona göre olacaktır. O bu buyruk ile dünya hükümlerini haber vermeyi kastetmemiştir. Çünkü Rasûlün şeriatinden kesin olarak şunu biliyoruz: Kâfirlerin çocukları dünya hükümlerinde babalarına tabi olurlar. Onların çocukları eğer babalarının zimmet akdi varsa onlardan zorla alınamaz. Eğer babaları savaşçı iseler çocukları esir alınır ve müslümanların çocukları gibi olmazlar.

Kâfirlerin hayatta bulunan çocuklarının babalarıyla birlikte olacağı hususunda müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Fakat onlar anne babası yahut onlardan birisi ölmesi halinde çocuğun müslüman olduğu hükmü verilip verilmeyeceği hususunda ihtilaf halindedirler. Ahmed'den gelen rivâyete göre onun müslüman olduğuna hüküm verilir. Çünkü Allah Rasûlü: "Sonra onun anne babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi yapar" buyurmuştur. Anne babası öldüğü taktirde ise fıtrat üzere kalır.

Diğer rivâyet ise cumhurun görüşü gibi: Onun müslüman olduğuna hüküm verilmeyeceği şeklindedir.

Doğru olan görüş de budur. Hatta selef ve halef tarafından eskiden beri yapılmış bir icmadır, hatta bu hakkında şüphe olmayan sünnet ile sabit olandır.

Çünkü bilindiği üzere zimmet ehli Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde Medine'de Va'di'l-Kur'a'da, Hayber'de, Necran'da, Yemen topraklarında ve daha başka yerlerde bulunuyorlardı. Onlar arasında küçük çocuğu olduğu halde ölenler olmakla birlikte Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zimmet ehlinin yetimlerinin müslüman olduklarına dair hüküm vermemişti. Aynı şekilde onun halifeleri zamanında da Şam, Mısır, Irak ve Horasan topraklarının her tarafında zimmet ehli bulunuyordu. Bunlar arasında da çok sayıda zimmet ehli yetimleri vardı ve onlardan hiçbir kimse bunların müslüman olduklarına dair hüküm vermemişti. Hiç şüphesiz zimmet akdi onların birbirlerini veli edinmelerini gerektirir. Onlar bu sebeple tıpkı anne babanın daha önceden çocuklarını kendileri büyütmeyi üstlendikleri gibi onların yetimlerini de büyütmeyi onlar üstleniyorlardı.

Ahmed -Allah ondan razı olsun- şöyle der: Zimmi birisi öldüğü taktirde onun küçük çocuğu ona mirasçı olur. Bununla birlikte o iki rivâyetten birisinde o çocuk müslüman olur demiştir. Çünkü zimmet ehlinin çocukları hep babalarına mirasçı olagelmiştir. Diğer taraftan İslâm aynı zamanda mirası hak etmekle birlikte hâsıl olmuştur. Ondan önce hâsıl olmamıştır. Diğer görüşü ise daha önce geçtiği gibi doğru olan görüştür.

Burada maksat ise Efendimizin: "Her doğan fıtrat üzere doğar" sözü ile dünya ahkamı hususunda böyle olduğunu kastetmemiş olduğu, aksine bizatihi durumun bu olduğu anlamındadır. İşte sevap ve ikab da bunun için sözkonusu olur. Bundan dolayı Efendimiz bunu dile getirince ashab-ı kiram ona soru sorarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki müşriklerin çocuklarından ölen kimseler hakkında ne dersin demeleri üzerine O: Eğer büyümüş olsalardı ne amelde bulunacaklarını Allah en iyi bilendir buyurmuştur. Buna göre onlardan büluğa eren bir kimse -ölen kimseden farklı olarak- ya müslüman yahut kâfirdir.

İnsanlar müşriklerin çocukları hakkında farklı görüşlere sahiptir.

Bir kesimin kanaatine göre onların hepsi cehennemdedir.

Bir diğer kesim: Hepsi cennettedir demiştir.

Bu iki görüşten her birisini de İmam Ahmed'in mezhebine mensup alimlerden bir kesim tercih etmiştir.

Birinci kanaati Kadı Ebu Ya'la ve başkaları tercih etmiş ve bu kanaati Ahmed'den rivâyet etmişlerdir. Fakat bu daha önce işaret ettiğimiz gibi Ahmed hakkında bir hatadır.

İkinci görüşü Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi ve başkaları tercih etmiştir. Bunlar arasından: Onlar cennetliklerin hizmetkarlarıdır diyenler olduğu gibi onlar a'rafda olacaklardandır diyenler de vardır.

Üçüncü görüş ise onlar hakkında kanaat belirtmemektir. Sahih hadislerin delalet ettiği doğru tutum budur. Ahmed'in ve ondan başka imamların açık ifade ile dillendirdikleri de budur.

İbn Abbas bu kanaati Hammad b. Seleme'den, Hammad b. Zeyd'den, İbnu'l-Mübarek'den ve İshak b. Râhûye'den diye zikretmiş ve şöyle demiştir: İmam Malik mezhebine mensup alimlerin çoğunluğu bu kanaattedir. Yine o müslümanların çocukları hakkında da bir görüş ayrılığını sözkonusu etmiştir ki onu zikretmenin yeri burası değildir.

Fakat görüş belirtmemek üç husus ile açıklanabilir:

1. Onların hükümleri bilinmediğinden ötürü onlar hakkında hiçbir şey söylenmez. Bu ehl-i sünnete müntesiplerden bir kesimin görüşüdür. İmam Ahmed'in sözünün buna delalet ettiği de söylenebilir.

2. Hepsinin cennete girmesi mümkün olduğu gibi hepsinin cehenneme girmesi de mümkündür. Bu da kelâmcılardan ve onların dışında bulunan Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin ve daha başkalarının mezhebine mensup olanlardan sünnete müntesip olanların bir kesiminin görüşüdür.

3. Bu hususta hükmü çeşitli itibarlara göre belirtmektir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Eğer yaşamış olsalardı nasıl amel edeceklerini en iyi Allah bilir" buyruğunun delalet ettiği gibi Allah kimin büluğa ermesi halinde itaat edeceğini biliyorsa onu cennete koyacaktır. Kimin de ona isyan edeceğini biliyorsa onu da cehenneme koyacaktır.

Diğer taraftan bunlar arasından şöyle diyenleri vardır: Yüce Allah yalnızca onlar hakkındaki bilgisine göre onlara karşılık verecektir. Maliki mezhebine mensup Ebu'l-A'la el-Kuşeyri'den nakledildiği gibi.

Çoğunluk ise şöyle der: Allah neler olacağını bilmesi esasına göre -olmadığı sürece- karşılık vermez. Bundan dolayı yüce Allah kıyamet gününde hem onları hem de dünyada iken davetin kendisine ulaşmamış olduğu diğer kimseleri sınar. O vakit ona itaat eden cennete girecek, ona isyan eden de cehenneme girecektir.

Bu görüş selef arasından, ashab-ı kiramdan, tabiinden ve başkalarından birden çok kişiden nakledilmiş bir görüştür.

Hatta buna dair Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) biri diğerini tasdik eden hasen çok sayıda rivâyet nakledilmiştir. Eş'ari'nin Makâlât adlı eserinde ehl-i sünnet ve hadis ehlinden naklettiği görüş de budur. Onun da bu kanaati kabul ettiği belirtilir. Kitap ve sünnet ile bilinen esaslar da bu görüşe delalet etmektedir -başka bir yerde genişçe açıklandığı gibi-. Şanı yüce Allah da ayrıca kendisine bir rasûl göndermedikçe kimseyi azaplandırmayacağını beyan buyurmuştur.

Burada maksat bu hadisin tefsiri/açıklaması hakkında sözü edilen görüşlere dair bir şeyler söylemektir. Fıtrat küfür ve imandır (ahit alındığı zaman) ikrar da bunlar tarafından isteyerek ötekileri tarafından da istemeyerek yapılmıştır diyenlerin görüşünün zayıf olduğu da açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu görüşü daha da zayıflatan hususlardan birisi de bir diğer kesimin bunların hepsi itaat ile isteyerek ve istemeyerek ayrıntılarına girmeden onun rububiyetini ikrar ve kabul ettiklerini söylemeleridir.

İbn Abdilberr dedi ki: "Başkaları da şöyle demiştir: Doğan çocuklar ile ilgili sözkonusu edilen fıtratın manası Allah'ın Adem'in çıkardığı zürriyetinden dünyaya gelmelerinden önce onlardan ahit almasıdır. Yüce Allah Adem'in soyundan gelecekleri sırtından çıkardığı gün onlara hitap ederek: Ben Rabbiniz değil miyim buyurmuş. Onlar da evet (Rabbimizsin) demişlerdi.

Böylelikle hep birlikte kendileri de bilgi sahibi oldukları halde onun rububiyetini ikrar ettiler. Sonra da onları babalarının sulblerinden o bilgi ve o ikrar üzere tab edilmiş/mühürlenmiş yaratılmışlar olarak çıkardı.

(Bu kanaat sahipleri) der ki: Bu bilme iman değildir. Fakat bu tabiatın gereği Rabbin varlığının kabul ve ikrarıdır. Kalplerinin gerektirdiği bir fıtrattır. Daha sonra onlara Allah, rasûllerin getirdiklerini tasdik etmek üzere onun rububiyetini itiraf ve boyun eğmeye onları davet eden rasûller gönderdi. Kimisi onu bilen olarak marifetten sonra inkâr etti. Çünkü Allah yarattıklarını onlara kendi zatını tanıtmadan önce imana davet etmemiştir. Zira o taktirde onları bilmedikleri şeye iman etmekle yükümlü tutmuş olurdu.

Derler ki: Yüce Allah'ın: *"Andolsun onlara: Göklerle yeri kim yarattı diye sorsan onlar elbette: Allah diyeceklerdir."* (Lukmân, 25) buyruğu bunu doğrulamaktadır. Sonra da Süddi'nin kendi ashabından zikrettiklerini zikretmektedirler." Daha önce geçtiği gibi.

Tefsirinde bilinen isnadıyla Ebu Cafer er-Razi'den o Rabi' b. Enes, o Ebu'l-Âliyye'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve ... o bâtıla sapanların*

işledikleri yüzünden bizi helak mı edeceksin." (A'raf. 172-173) buyrukları hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Allah onların hepsini ruhlar haline getirip sonra onlara sûret verdi sonra da onları konuşturup: Ben Rabbiniz değil miyim. diye sordu. Onlar da evet Rabbimizsin şahitlik ettik dediler. Buna sebep ise kıyamet gününde biz bunu bilmiyoruz demelerini önlemekti. Onlar: Biz senin Rabbimiz ve ilahımız olduğuna, bizim senden başka bir Rabb ve senden başka bir ilah olmadığına şahitlik ederiz dediler.

(Ubeyy) dedi ki: Böylelikle onların ahitlerini ve sözlerini aldı. babaları Adem'i yükselterek onların zenginlerini. fakirlerini. sûretleri güzel olanlarını ve daha başkalarını gördü. Adem: Rabbim! Kullarının arasında eşitlik sağlamış olsaydın olur muydu deyince O: Ben kendime şükredilmesini diledim buyurdu.

(Devamla) dedi ki: O gün peygamberler aralarında kandiller gibi idi.

Yine devamla dedi ki: Peygamberler hakkında da risaleti tebliğ edeceklerine dair özel bir başka misak/ahit alındı.

İşte yüce Allah'ın: *"Hani biz peygamberlerden (özellikle de) senden, Nuh'tan ... ahitlerini almıştık."* (Ahzâb. 7) buyruğu bunu ifade eder. (Devamla) dedi ki: O aynı zamanda Allah'ın insanları üzerinde yaratmış olduğu fıtratıdır." Bu da yüce Allah'ın: *"Onların çoğunda ahde vefa bulamadık. Onların çoğunu gerçekten fâsık kimseler bulduk."* (A'raf. 102) buyruğu da bunu dile getirmektedir. Yüce Allah kimin yalanlayacağını, kimin tasdik edeceğini biliyordu. Ruhullah İsâ da Adem zamanında ahitleri ve sözleri alınmış o ruhlar arasında idi."

İşte bu açıklama Allah'ı bilip tanımak ve onu ikrar etmek demek olan fıtrat üzere her doğanın doğduğu şeklindeki birinci görüşü desteklemektedir. Ayrıca bunda daha fazla bilgiler de vardır. Buna göre bu ahit Adem'in sulbünden çıkartıldıkları zaman dünyada doğmalarından önce hâsıl olmuştur. Hadisde de "Allah'ın fıtratı" bununla açıklanmıştır.

"Böyle bir ikrar kişinin sevap almasını hak ettirecek bir iman değildir" şeklindeki görüşe gelince. Bunun herhangi bir zararı yoktur. Çünkü bunda Allah'ı tanımanın bir zorunluluk olduğunu ve bununla da onlara emir vermesinin doğru olduğunu beyan etmektedir. Çünkü emrolunan kişi eğer emredeni bilmeyecek olursa onun kendisine emir verdiğini bilmesi de mümkün değildir. Eğer bilmek/marifet fıtratta sabit değilse Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kavmine: Sizi Allah'a çağırıyorum dediği zaman onların da yerinde görülecek bir itirazmış gibi inkâr ve red maksadıyla firavunun dediği gibi âlemlerin Rabbi dediğin şey nedir demeleri gerekirdi?

Firavun ise bu sözlerini iç dünyasında yaratıcıyı bilmediğinden ötürü söylememişti. Fakat o kendi içindekinin aksini açığa vurmuştu. Nitekim yüce Allah: *"Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler."* buyurmaktadır. Mûsâ da firavuna: *"O da demişti ki: Andolsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir."* (İsra. 102) demişti. İşte bu sebeple de yüce Allah: *"Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra Allah'tan başkasının bilmediği başka kavimlerin haberleri size gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık belgelerle gelmişti de ellerini ağızlarına götürüp: "Muhakkak biz, sizinle gönderilenleri inkâr ettik. Ve gerçekten biz, bizi çağırdığınız şey hakkında şüphe ve tereddüt içindeyiz" demişlerdi. Peygamberleri şöyle demişti: "Gökleri ve yeri yaratan, sizi günahlarınızdan bir kısmını bağışlamaya ve belirli bir süreye kadar ertelemeye çağıran Allah hakkında mı şüphe (ediyorsunuz)?"* (İbrahim. 9-10) buyurarak o yalancıların: *"Ve gerçekten biz, bizi çağırdığınız şey hakkında şüphe ve tereddüt içindeyiz" demişlerdi. Peygamberleri şöyle demişti: ...Allah hakkında mı şüphe (ediyorsunuz)?"* (İbrahim. 9-10) dediklerini haber vermektedir. Bu ise bu olumsuz ifadeyi kabul etmeyen kimselere karşı tutumlarını red ve inkâr etmek anlamını taşıyan bir inkâr sorusudur.

Anlamı ise Allah hakkında herhangi bir şüphe yoktur. Siz de Allah hakkında herhangi bir şüphe olmadığını biliyorsunuz. Fakat sizler inkâr etmek kastı ile böyle bir şüphenin olmadığını da kabul etmiyorsunuz. Bu sebeple sizin bu kabul etmeyişinizin inkâr ve red edilmesini de hak ediyorsunuz.

İşte bu muhatap insanlar nezdinde Allah hakkında hiçbir şüphe olmadığına delildir. Bu da onların onu ikrar ve kabul etmek fıtratı ile yaratılmış olduklarını göstermektedir. Yoksa teorik/nazari herhangi bir husus bilgiden önce şüphe etmeyi gerektirir. Özellikle de o bilgiye ulaşmanın yolları uzun ve gizli saklı ise bu yolları bilmeyen herkes o husus hakkında şüphe eder. Şâyet araz yöntemi, varlık yöntemi ve buna benzer yöntemden başka bilgi sahibi olmanın yolu yoksa o taktirde bu yol ve yöntemleri bilmeyen kimseler için Allah hakkında şüphe hâsıl olan bir şey olur. Bu yolları bilmeyenler de insanların çoğunluğunu teşkil eder. Hatta yine bu yolları izleyen kimselerin çoğunluğu hakkında da -bunların gerçek mahiyetlerini bildiği taktirde- bu böyledir.

İbn Abdilberr dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğunun anlamı hususunda başkaları da şöyle demişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) burada fıtratı sözkonusu ederken küfrü de imanı da, marifeti de inkârı da kastetmemiştir. O ancak her doğanın hilkati, ta-

biatı ve bünyesi itibari ile sağlam sûrette doğduğunu kastetmiştir. O doğan ile birlikte küfür, iman, marifet ve inkâr yoktur. Büluğa erip temyiz gücüne sahip olduktan sonra küfre ya da imana itikad eder/inanır.

Böyle diyenler hadisteki: "Nitekim bir hayvan yavrusunu hilkatini tam olarak doğurur. Siz onun kulaklarının kesik olduğunu görüyor musunuz" buyruğunu da delil göstermişlerdir. Âdemoğulları'nın kalplerine hayvanları misal göstermiştir. Çünkü hayvanlar hilkati tam olarak doğarlar. Onlarda herhangi bir eksiklik görülmez. Bundan sonra onların kulakları ve burunları kesilir. Bunlar bahire ve saibedir denilir. (Bu kanaatin sahibi) der ki: İşte doğdukları sırada çocukların kalpleri de böyledir. O durumda onların küfürleri, imanları, marifetleri ve inkârları yoktur. Tıpkı sağlıklı doğan hayvanlar gibi. Fakat çocuklar büluğa erdikleri zaman şeytanlar onları hevâlarının arkasından sürüklerler ve birçokları kâfir olur, Allah onların az bir kısmını da korur. (Sözlerini şöyle sürdürürler): Eğer çocuklar işlerinin başında fıtratları itibari ile küfür ve iman üzere yaratılmış olsalardı ebediyyen ondan intikal etmezlerdi. Halbuki biz bazen onların iman ettiklerini sonra küfre saptıklarını sonra iman ettiklerini görebiliyoruz. Bu sebeple akıllar çocuğun doğuşu esnasında aklı ile imanı ya da küfrü kavradığını kabul etmeye imkân yoktur. Çünkü Allah onları hiçbir şeyi anlayamayacakları bir halde dünyaya getirmiştir. Yüce Allah da: *"Allah sizleri annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı."* (Nahl, 78) buyurmaktadır. Dolayısıyla hiçbir şey bilmeyen bir kimsenin kâfir yahut mümin olması marifet sahibi ya da inkâr edici olması imkânsızdır.

Ebu Ömer (İbn Abdilberr) dedi ki: Bu görüş çocukların üzerinde yaratıldığı fıtratın manası ile ilgili olarak söylenmiş görüşlerin en sahih olanıdır. Çünkü fıtrat kusurlardan esenlik ve istikamet üzere olmaktır. Buna delil de İyaz b. Himar'ın rivâyet ettiği hadiste geçen: "Ben kullarımı hanif kimseler olarak yarattım." Yani istikamet üzere ve kusurlardan esen olarak yarattım buyruğudur. Sanki -Allah en iyi bilendir- bütün afetlerden/eksiklik ve kusurlardan ve fazlalıklardan, masiyetlerden ve itaatlerden uzak kalanlar hakkında eğer bunların herhangi birisini yapmayacak olurlarsa onların ne itaatleri olur ne de masiyetleri.

Yine bu husustaki delillerden birisi de yüce Allah'ın: *"Size ancak yaptıklarınızın karşılığı verilecektir."* (Tahrim. 7); *"Her bir nefis kazandıkları karşılığında rehin alınmıştır."* (Müddessir. 38) buyruklarıdır. Amel etmek (mükellef olmak) çağına erişmeyen bir kimse ise herhangi bir şey karşılığında rehin alınmaz. Yüce Allah da: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azap ediciler değiliz."* (İsra. 15) buyurmaktadır."

Derim ki: Bu sözü söyleyen bir kişi eğer bununla onların bilmekten ve inkâr etmekten uzak olarak fıtrat onların herhangi birisini gerektirmeyen bir sûrette doğduklarını, aksine kalp üzerine imanın da küfrün de yazılması kâbil olan bir levha gibi olup, kalbin bu ikisinden birisini diğerine göre daha çok kabul edebilecek bir istidadda olmadığını söylemeyi kastediyorlarsa -ki ifadenin zahiri bu mananın kastedildiğini göstermektedir- bu yanlış bir görüştür. Çünkü o taktirde fıtrat açısından bilmek/marifet inkâr arasında yahudileştirmek, hristiyanlaştırmak ve İslâm arasında herhangi bir fark olmaz ve bu ancak sebeplere göre olur demek olur. O durumda ise şöyle demek gerekirdi: Sonra onun anne babası onu müslüman, yahudi, hristiyan ve mecusi yapar. Ama anne babasının onu küfre götürdüğünü sözkonusu edip İslâm'ın dışında kalan diğer bozuk dinleri de zikrettiği için bunun meydana gelişindeki hükmünün küfür hükmünden ayrı olduğu da bilinmiş olur.

Aynı şekilde bu varsayıma göre kalpte ne sağlık ne hastalık, ne istikamet ne eğrilik sözkonusu olur. Çünkü kalbin bunların herhangi birisine göre durumu diğerinden farklı değildir. Ve bu yönüyle kalp için bunlardan biri diğerine göre daha yatkın da olamaz. Nitekim üzerinde yazı yazılacak herhangi bir malzemede mushaf gibi övücü bir hükmü de sabit olmaz. Müseylime'nin kuranı gibi yermeyi gerektiren bir hüküm de sabit olmaz. Toprak da bir mescit yahut bir kilise olarak inşa edilmedikçe hakkında bunların birisinin hükmü sabit olmaz.

Özetle diyoruz ki: Eşit düzeyde övülmesi ve yerilmesi mümkün olan hiçbir şey övülmeyi de yerilmeyi de hak etmez. Yüce Allah da: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir."* buyurmakta ve ona insanları üzerinde yaratmış olduğu fıtrattan ayrılmamasını emretmektedir. O halde fıtrat hakkında herhangi bir övgü ve yerginin olmayacağını söylemek nasıl sözkonusu olabilir?

Aynı şekilde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) fıtratı hilkati tam bir hayvana benzetmektedir. Daha sonra fıtratın maruz kalacağı küfür ve inkârı da kulağın ve burnun kesilmesine benzetmektedir. Bilindiği üzere hayvanın eksiksiz olması övülen, eksik olması yerilen bir şeydir. Peki eksiklik yapılmadan önce nasıl övülmeyen ve aynı zamanda yerilmeyen bir varlık olabilir?

Şâyet bundan maksat bir takım kimselerin söylediği: Onlar eğer sağlıklı hali ile bırakılacak olursa inkâra bilmeyi küfre de imanı tercih edecek sûretteki sağlıklı fıtrat üzere doğdukları fakat daha sonra ârız olan fesat sebebi ile fıtratın dışına çıktığını söylemek istiyorlarsa bu görüş ile ilgili olarak şöyle denilebilir: Bundan

önceki görüş hakkında sözkonusu olan itiraz bunun hakkında sözkonusu olmaz. Çünkü bu görüşe sahip olan kimse şöyle der: Fıtratta kişiyi marifete ve imana doğru meyl etmesini sağlayan bir güç vardır. Tıpkı sağlıklı bir bedende faydalı gıdaları sevmesini sağlayan bir gücün bulunması gibi. İşte bu sebeple sağlıklı fıtrat övülen bir şeydir. Onu bozan şey de yerilen bir şeydir. Fakat şöyle denilir: Bu gücün kabulün istidadın ve elverişliliğin bulunduğu fıtrat acaba bilginin hâsıl olması için yeterli midir yoksa bilgi sahibi olmak dışarıdan öğrenmesi gereken bir takım delillere bağlı mıdır?

Eğer bilgi/marifet dışarıdan öğrenmesi sözkonusu olan delillere bağlı ise bunun bazen bulunması bazen de bulunmaması mümkündür. Diğer taraftan bu dış sebebin bizatihi bilgiyi/marifeti gerektirici olması mümkün değildir. Aksine bunun en ileri noktası bilgilendirici ve hatırlatıcı olmasından ibarettir. İşte bu durumda eğer bilginin hâsıl olması icab ederse o taktirde bu sebeplerin varlığı halinde bilginin de hâsıl olması vacib olur. Değilse olmaz. İşte o vakit fıtratta bunun sebeplerini öğreteceklerin varlığı halinde marifeti ve imanı kabulden başka hiçbir şey bulunmaz.

Yahudileştirmek, hristiyanlaştırmak ve mecusileştirmek olan inkâr ve küfrü sebeplerinin varlığı halinde bunları kabul etme özelliği olduğu bilinen bir husustur. O taktirde iman ile küfür arasında bilmek ile inkâr arasında bir fark olmaz. Sadece onda onların her birisini kabul etmeye elverişli bir güç ve onun için bir istidad bulunur. Fakat (bunların birisinin ortaya çıkması) dışarıdan fail bir etkene bağlıdır.

İşte bizim bâtıl gördüğümüz/çürüttüğümüz ve -kendisinde bizatihi bilmeyi gerektiren bir güç bulunmakla birlikte- fıtrat için övülmesini gerektiren bir hususun bulunmadığını açıkladığımız birinci kısım budur. Eğer ona marifetin/bilmenin delillerini öğretecek bulunmayacak olursa bu sefer marifetin delillerini işitmeksizin onda marifetin hâsıl olması gerekirdi. İster marifet onda zorunludur denilsin isterse de delil gösterenin sözü işitilmeden dahi nefiste yerini alan deliller gibi bir takım sebeplerin hâsıl olduğu söylensin farketmez. Çünkü bu durumda fıtratı itibari ile nefis ayrıca başkalarının söz söylemesine ihtiyaç görmeyecek şekilde düşünüp delillendirmede bulunabilir. Çünkü her doğan böyle bir fıtrat üzere doğduğuna göre bilgiyi gerektiren hususun her doğan kişi için hâsıl olması icab eder. İşte varmak istenilen sonuç da budur.

Eksiği bulunmayan gerektirici müktezasını/gereğini gerektirir. Böylelikle iki hustan birisinin gerekli olduğu da açıklık kazanmış olur. Bu ise fıtratın marifeti/

bilmeyi gerektirici olması dolayısıyladır. Aksi taktirde fıtrat için küfür ve iman eşit olur. Böyle ise onun övülmesine meydan veremez.

Bu nükteyi/inceliği şöyle diyerek özetleyelim: Bilmek/marifet ve iman fıtrat için şüphesiz mümkündür. Ya kendisi onu gerektirir ve onun lazımıdır yahut da onun için vacip/gerekli ve lazım olmamak üzere bir mümkün durumdur. İkincisi sözkonusu ise küfür ile iman arasında fark olmaz. Çünkü her ikisi de fıtrat için (eşit düzeyde) mümkündür. Böylelikle marifetin -karşısına bir karşıtın çıkması hali müstesna- fıtrat için lazım ve gerekli olduğu da açıkça görülmüş olur.

Eğer: Fıtrat marifeti gerektirmez ama inkârı kabul etmekle birlikte marifete daha meyillidir/eğilimlidir denilecek olursa şöyle cevap verilir:

Bu durumda eğer marifeti gerektirmiyorsa bu bazen vacib olur bazen olmaz. Tek başına da onu elde edemez. Ancak anne baba gibi bir başka şahıs yoluyla onu elde edebilir. Bu durumda İslâm da yahudileştirmek, hristiyanlaştırmak ve mecusileştirmek gibi olur.

Bilindiği üzere bu türlerin bazıları diğerlerine göre fıtrata daha uzaktır. Mecusileştirmek gibi. Fakat bununla beraber fıtrat bunların hiçbirisini gerektirmediğinden ötürü bunlar sebepe izafe edilmiştir. Eğer fıtrat İslâm'ı gerektirici değilse o taktirde fıtratın İslâm'a göre durumu yahudileştirmenin ve hristiyanlaştırmanın mecusileştirmeye göre durumu gibi olur. Dolayısı ile onun da bunların zikredildiği gibi zikredilmesi gerekir.

Bu da şuna benzer. Eğer fıtrat güç yetirebilmekle birlikte açlık halinde yemek yemeyi gerektirmiyorsa bu durumda yemek ancak ayrı/dış bir sebep dolayısı ile sözkonusu olabilir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kendisine (miraçda) şarap ve süt sunulup sütü seçtiği zaman da sütü fıtrata benzetmiş, Cebrail (aleyhisselâm) da Ona: Fıtri olanı seçtin. Eğer şarabı almış olsaydın ümmetin azacaktı demiştir.

Çocuk da bizzat kendisi sütü içmeyi seçmek fıtratı üzere yaratılmıştır. Bundan dolayı meme emmek imkânını bulduğu taktirde kaçınılmaz olarak sütü emer. Eğer karşıt bir sebep yoksa onun süt emmesi kesindir. O da süt emmek fıtratı üzere yaratılmış bir çocuktur. İşte Allah'ı bilmek üzere doğan kişinin durumu da böyledir. Onun için de eğer karşıt bir sebep/engel yoksa marifeti (Allah'ı tanıması) onun için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Aynı şekilde nefsin Allah'a boyun eğmeyi ve dini yalnızca ona ihlaslı kılmayı sevmesi ile kibir, şirk ve nefretin durumu fıtrata göre ya eşit olacaktır yahut da

fıtrat ikincisini değil sadece birincisini gerektiricidir. Eğer her ikisi eşit ise az önce geçtiği üzere övgünün sözkonusu olmaması gerekir ve fıtratın küfre çağırması ile imana çağırması arasında bir fark olmaz. Onu mecusileştirmek, onu hanifleştirmek gibi olurdu. Ama bunun bâtıl olduğu da bilinmiş olmaktadır.

Eğer fıtratta bunu gerektirici bir husus varsa ya gerektirici karşıt sebebin bulunmaması esnasında gereğini gerektirir yahut da kendisinin dışındaki bir kişiye bağlı olarak sözkonusu olur. Eğer birincisi sözkonusu ise bunun gereklerinden olduğu ve o fıtrata sahip olduğu, fıtrat bozulmadıkça bunun olmadığı sabit olur.

Eğer: Bu bir şahsa bağlıdır. Onu mecusi yaptığı gibi hanif yapacak kişi de budur denilecek olursa o durumda bu ikisi arasında bir fark olmaz.

Eğer: O hanifliğe daha eğilimlidir denilecek olursa bu da: O hristiyanlığa daha eğilimlidir demek gibidir.

Böylelikle fıtratta Allah'ı sevmeyi, onun önünde alçalmayı, dini yalnız ona halis kılmayı gerektiren bir güç bulunduğu ve karşıt sebeplerden kurtulması halinde gereği ne ise onu icab ettirdiği de açıkça anlaşılmış olur. Tıpkı onda fıtri olarak sevdiği ve istediği süt içmesini gerektiren bir gücün bulunmasına benzer.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Her bir iradi hareketi irade sahibinde onu gerektiren bir güç bulunur. İnsanın Allah'ı sevmesi, ona ibadet etmesi, dinini ona halis kılması mümkün olduğu taktirde onda bunu gerektiren bir güç de bulunur. Çünkü irade ile yapılan fiillerin sebebi ancak irade sahibi ve fiili yapan canlı kimsenin nefsinden gelen bir sebep ile bunu yapabilir. İradesinde de ancak iradesi ile istediği şuurundan başka bir şey bulunmaz. Buna göre nefislerde bulunan -bunu fark etmesi halinde- ona beslenen sevgi gücü eğer onun zıttı bir şey hâsıl olmazsa onu sevmeyi gerektirir.

Yemeklerin, içeceklerin, nikâhın, ilmin ve benzeri diğer hususların sevilmesinde bu vardır. Durum böyle olduğuna göre ve insan nefsinde Allah'ı sevmenin, onun önünde alçalmanın, dini ona halis kılmanın gücü de sabit olduğuna göre yine insan nefsinde bunun güçlü şuuru bulunduğuna göre o halde onda böyle bir muhabbetin varlığı da kesinlikle bir gerekliliktir. Eğer zıt unsurlardan kurtulabilirse bunun gerektiricisinin de varlığı karşısında fiilen alçalma da bir gerekliliktir. Böylelikle marifet ve sevgide de onunla sözlü olarak konuşacak ayrı bir kişinin varlığı da şart değildir. Her ne kadar bunun varlığı hatırlatıcı ve harekete getirici olsa bile. Nitekim aç bir kimseye bir yemeğin anlatılması yahut canı kadınlara yaklaşmak isteyen bir kimseye kadınların anlatılması ile hitap edilecek olursa bu

elbette bir hatırlatıcı ve bir harekete geçiricidir. Fakat bu yemek arzusunun ve yemeğin kendisinin varlığını gerektirici değildir.

Aynı şekilde fıtratta var olan yaratıcının varlığı onun önünde alçalmak ve onu sevmek şuuru da dış sebeplere bağlı değildir. Bunlar hatırlatıcı ve harekete getirici yahut da engelleyici karşıtı ortadan kaldırıcı olsa bile. Fakat maksat bunun fıtratta hâsıl olması için mutlak olarak bunlara muhtaç olmadığı(nı ifade etmek)dir.

Aynı şekilde yaratıcıya onu sevmek. onun önünde alçalmak ve dini ona halis kılmak sûretiyle ibadet etmeksizin varlığını kabul etmenin de faydası olmaz. Aksine bunların bir kısmını yapmakla birlikte ikrarda bulunmak daha çok azabı hak ettirir. O halde fıtratta ilmi gerektiren, muhabbeti gerektiren bir özelliğin bulunması kaçınılmazdır. Sevgi de ilim şartına bağlıdır. Çünkü insan fark etmediği bir şeyi sevemez. Sevilen şeylerin sevilmesi ise dışarıdan bir sebepe bağlı olarak ortaya çıkmaz. Aksine bu mayada ve fıtratta olan bir husustur. Sevgi mayada bulunan ve fıtri bir şey olduğuna göre onun şartı -ki o da bilmek/marifettir- aynı şekilde mayada ve fıtratta olan bir durumdur. O halde fıtratta yaratıcının varlığını kabul etmekle birlikte bir sevginin bulunması da kaçınılmazdır.

İşte Allah'ın insanı üzerinde yaratmış olduğu hanifliğin esası budur. Allah'ın gereğini emretmiş olduğu Allah'ın fıtratı da budur.

Aynı şekilde muhabbetin fıtri olup şuurlu olması da şart olduğuna göre şuurun da fıtri olması gerekir. Aynı şekilde onu sevmenin de fıtri olması gerekir. Çünkü fıtri olmasaydı nefsin eşit şekilde onu da zıttını da kabul edebilir olması gerekirdi. Bu ise az önce geçtiği gibi imkânsızdır. Eğer fıtratta daha ağır basıyorsa o taktirde fıtratta varlığı lazım olur. Değilse hâsıl olması da olmaması da mümkün olurdu. Tıpkı mecusilik ve onun dışındaki diğer küfür inançlar gibi. O taktirde de haniflik ile mecusilik tıpkı yahudilik ile mecusilik ile kalakalırdı. Bu ise az önce geçtiği gibi bâtıldır.

Böylece şunu öğreniyoruz: Haniflik fıtratın bir gereği ve bir muktezasıdır. Allah'ı sevmek, ona boyun eğmek, ona ihlasla yönelmek de haniflik amellerinin esasıdır. Bu da onu ikrar edip kabulü ve tanımayı gerektirir. Gerekli olanın gereği de gereklidir. Gereklilik olanın gerekliliği de aynı şekilde gereklidir. Böylelikle fıtrat için bu hallerin bir gereklilik olduğu da bilinmiş olmaktadır. Bu haller fıtratın gereği ve ayrılmazıdır. İşte anlatılmak istenen de budur.

Ebu Ömer (b. Abdilberr) dedi ki: "İlim adamlarına göre fıtrat ve fıtratın anlamı hususunda bize ulaşmış olan bilgileri kaydetmiş bulunuyoruz. Bundan do-

layı Allah'a hamdolsun. Ama bid'at ehli olanlar ise yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin ademoğullarının sırtlarından sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup ..."* (A'raf, 172) tevili hakkında ilim adamlarının bütün söylediklerini inkâr ederler ve şöyle derler: Allah Adem'den de onun zürriyetinden de onları yaratmadan önce kesinlikle hiçbir ahit ve söz almış değildir. Onları annelerinin karnındaki yaratması dışında kesinlikle yaratmış değildir. Adem'in sırtından kendisine hitap edilecek bir zürriyeti de asla çıkarmamıştır. Eğer böyle olmuş olsaydı onlara üç defa hayat vermiş olacaktı.

Kur'ân-ı Kerim ise cehennemliklerin: *"Rabbimiz bizi iki kere öldürdün iki kere de dirilttin."* (Mümin, 11) diyeceklerini ifade buyurmakta ve onların bu şekilde sözlerini reddetmemektedir. Yüce Allah ayrıca bunu tasdik etmek üzere de: *"Halbuki siz daha önce ölüler idiniz de sizi o diriltti. Sonra (eceliniz geldiğinde) sizi yine o öldürecek. Sonra tekrar sizi o diriltecek."* (Bakara, 28) buyurmaktadır. Devamla derler ki: Hem yüce Allah aklı ermeyen varlıklara nasıl hitap eder? Aklı olmayan varlık nasıl ona cevap verir? Ya da hatırlamadıkları bir ahdi onlara karşı nasıl delil gösterebilir? Yahut onlar unuttukları ve hiç hatırlamadıkları bir şeyden ötürü nasıl sorumlu tutulabilirler? Üstelik hiçbir kimse de kendisinin neyle karşı karşıya kaldığını yahut ne söylediğini de hatırlamamaktadır.

Yine derler ki: Yüce Allah: *"Hani Rabbim Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ..."* (A'raf, 172) buyruğu ile ancak şunu kastetmiştir: O dünya hayatında onları çıkardı, onları yarattı, onlara karşı da kendilerini fıtri olarak yaratmasını delil göstermiş ve fıtri olarak onlara şunu bildirmiştir: Eğer büluğa erip akıllarını kullanacak hale gelecek olurlarsa Allah'ın da kendi Rabbleri olduğunu bileceklerdir.

Daha sonra marifet hakkında bütün bunları söyleyenler kendi aralarında görüş ayrılığına düşmüşlerdir: Bu bir zorunluluk olarak mı meydana gelir yoksa iktisâb ile mi elde edilir? Daha başka bir yerde zikrettiğimiz üzere görüş ayrılığına düşmüşlerdir."

Derim ki: Burada maksat bu âyet-i kerime ve tefsirine dair açıklamalar yapmak değildir. Sözkonusu olan ise doğumdan önce bilmenin/marifetin hâsıl olup olmaması ile ilgilidir. Hatta maksat doğumdan sonra hâsıl olan fıtri bilmenin ispat edilmesidir. Birincisini kabul etmeyenler arasında onun zaruri olduğunu söyleyenler olduğuna göre peki her ikisini kabul edenlerin durumu nasıl olabilir? Onun zikrettiği bu görüşlerin ikisi aynı türdendir. Bu da: Kaderde takdir edilene göre yahut da buna göre doğdular. Onlar da birinci misaktan beri o fıtrat üzere

yaratılmışlardır. Kimi isteyerek kimi istemeyerek ikrarda bulunmuştur. Yahut da ikisi aynı türden olup bu: Onlar bilme kudretine sahip olarak doğdular diyenlerin görüşü ile onlar hem onu hem yahudileştirilmeyi hem de hristiyanlaştırılmayı kabul edebilecek halde doğmuşlardır diyenlerin görüşüdür. Bu da ya eşit durumda böyledirler yahut da İslâm'ı kabul etmek daha ağır basmakla birlikte böyledir demişlerdir.

Onlar İslâm fıtratı üzerine yahut da yaratıcıyı ikrar ve kabul etmek üzere doğmuşlardır. İsterse bu tek başına iman olmasın diyenlerin yahut da: Onlardan misak alındığı günden itibaren ilk marifet üzere yaratılmıştır diyenlerin görüşleridir.

Bu üç görüş arasında aykırılık yoktur. Hatta bunlar ile maksat hâsıl olur.

Kitap ve sünnet üzerinde ittifak edilmiş olan şu hususa delildir: İnsanlar fıtratları itibari ile Allah'ın dini üzere yaratılmışlardır. Allah'ın dini ise Allah'ı bilmek ve onun varlığını kabul etmektir. Yani bu onların fıtratının bir gereğidir ve fıtratın muktezası fıtratta bunun hâsıl olmasını gerektirmektedir. Bunun için ise ona engel teşkil edecek bir hususun bulunmaması şartına bağlıdır. O halde bu bilginin onda hâsıl olması bir şartın varlığına bağlı değil aksine bir engelin bulunmamasına bağlıdır.

Bundan dolayı Peygamber fıtratın gereği için herhangi bir şarttan söz etmemiştir. Aksine onun gereğine engel teşkil edecek olanı şu buyruğu ile sözkonusu etmiştir: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra onun anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar. Nitekim yüce Allah: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ona dönenler olun, O'ndan korkun, namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur."* (Âyet 30-32) buyruğunda müşriklerin iftira eden kimseler olduklarını haber vermektedir.

Bundan ötürü şanı yüce Allah sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Allah sizin için şu üç husustan razı olur: Ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmenize, Allah'ın ipine hep birlikte sımsıkı sarılıp ayrılmamanıza ve Allah'ın kendisini işinizin başına yönetici yaptığı kimseye de samimi olarak nasihatta bulunmanıza razıdır."[640]

640 Müslim, III, 1340.

Yüce Allah: *"O dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini sana vahyettiğimizi İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size şeriat yaptı. Senin onları kendisine davet ettiğin şey müşriklere büyük (ağır) geldi"* (Şura, 13); *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi."* (Bakara, 213) ve: *"Ey rasûller, temiz olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin. Şüphe yok ki ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim. Ve gerçekten sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim! O halde yalnız benden korkun. Ama insanlar işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her fırka ellerinde bulunandan memnundur."* (Mü'minun, 51-53) buyurmaktadır.

Allah'ın kulları üzerinde yarattığı dinin esası kutsi hadiste buyurduğu üzere şöyledir: "Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Sonra şeytanlar gelip onları önlerine kattılar. Benim kendilerine helal kıldığım şeyleri onlara haram kıldılar. Ve benim hakkında herhangi bir delil indirmediğim şeyi bana ortak koşmalarını emrettiler." O halde bu iki esası bir arada toplamaktadır:

1. Allah'a bir ve tek olarak ve ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmek. Allah'a ancak sevdiği ve emrettiği şeyler yapılarak ibadet olunur. İşte Allah'ın insanları yaratmaktaki maksadı budur. Bunun zıttı ise şirk ve bid'attir.

2. Maksadın gerçekleştirilmesi için yardım ve desteği alınan -ki bunlar araçtır- hoş ve temiz şeylerin helal kılınmasıdır. Bunların zıttı ise helal olan şeyleri haram kılmaktır. Birinci husus hristiyanlıkta daha çoktur. İkincisi -yani hoş ve temiz şeylerin haram kılınması- yahudilerde çok görülür. Her ikisi bir arada müşriklerde bulunur.

Bundan dolayı yüce Allah müşrikleri kitabında birden çok yerde bu iki tür dolayısıyla yermiş bulunmaktadır. En'am ve A'raf sûrelerinde görüldüğü gibi. Yüce Allah bunlarda onların kendilerine haram kıldıkları yiyecek, giyecek ve daha başka hususlar dolayısıyla yerdiği gibi Allah'ın şeriat olarak öngörmediği ve kendilerinin bid'at olmak üzere icad ettikleri ibadetlerden ötürü de onları yermiştir.

Hadisde de şöyle buyrulmaktadır: "Allah'ın en sevdiği din kolay/müsamahakar hanifliktir"[641] buyrulmaktadır. Bu sebeple biz ona sevdiği şeyleri yapmak sûretiyle yalnız ona ibadet ederiz. Helal kıldığı şeyler ile de bunları yapmak için yardım alırız.

641 Buhâri, I, 21

Nitekim yüce Allah: *"Ey rasûller, temiz olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin. Şüphe yok ki ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim."* (Mü'minun, 51) buyurmaktadır.

İşte Allah'ın yarattıklarını fıtri olarak üzerinde yaratmış olduğu din budur. O herkesin sevdiği bir dindir. O kalplerin sevdiği marufu emretmeyi, kalplerin nefret ettiği münkerden alıkoymayı, faydalı hoş ve temiz şeyleri helal, zararlı pis ve murdar şeyleri haram kılmayı ihtiva eder.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği her doğanın fıtrat üzere doğması ise doğruluğuna dair akli delillerin ortada olduğu hususlardan birisidir. Tıpkı o doğru sözlü ve doğruluğu doğrulanmış olanın haber verdiği gibidir. Aynı zamanda bu hadisin medlulüne muhalefet eden kimsenin de bu hususta hata içinde olduğunu da (bu akli deliller) açıkça göstermektedir.

Bunu da çeşitli bakımlardan şöylece açıklayabiliriz:

1. Şöyle denir: İnsanın bazen hak bazen de bâtıl olan bir takım inançlara sahip olup yine bu şekilde bir takım istek ve iradeleri ortaya koyduğunda hiçbir şüphe yoktur. Onun bu inançları bazen inandığına mutabık olur. Bu da haktır. Bazen de mutabık olmaz. Bu ise bâtıldır. Doğru olanlarına dair haber vermek doğrudur. Öbürüne dair haber vermek ise bâtıldır. İstek ve iradeler de onun maslahatına uygun olan ile maslahatına uygun olmayıp zararlı olan olmak üzere iki kısma ayrılır. Maslahatına uygun olan ise faydalı olanı yapmaktır.

İnsan duyu sahibi ve iradesi ile hareket eden bir varlıktır. Bu sebeple Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İsimlerin en doğru olanları hâris ve hemmam, Allah'ın en sevdiği isimler ise Abdullah ve Abdurrahman, en çirkin olanları ise harb ve mürredir" buyurmuştur.[642]

Çünkü insan için hars (çiftçi, ekici anlamındaki hâris etken ortacının mastarı) ekin (ekmek) kaçınılmazdır. Bu ise irade ile yapılan bir iş ve bir harekettir. Yine aynı şekilde insanın bir takım hususları hem etmesi yani onları yapmak istemesi de kaçınılmaz bir şeydir. Kimilerini yapmak ister ve fiilen yapar. Kimi işleri de yapmak istemekle birlikte yapamaz. Eğer maksat onun maslahatına uygun ise o taktirde (onu) irade etmek de güzel ve övülen bir şey olur. Şâyet maslahatına uygun değilse o taktirde (böyle bir işi) dilemek kötü ve yerilen bir iş olur. Aklına, nefsine ve bedenine zararlı olacak işleri yapmak isteyen gibi.

İnsanın bazen tasdikleri ve iradeleri güzel ve övülür. Bazen de kötü olduğu-

642 Kaynakları daha önce gösterildi.

na göre şu hususlar kaçınılmazdır: Ya kendisi açısından her iki tür de aynı şey olur. Öyle ki o iki türden birisini kendisinden kaynaklanan tercih edici bir sebep dolayısı ile diğerine tercih edemez. Yahut da bizzat kendisi o iki türden birisini tercih eder.

Birinci ihtimal sözkonusu ise iki sınıftan birisinin ancak kendisinden ayrı olan tercih edici bir sebep ile birlikte var olması gerekir. Diğer taraftan o ayrı olan tercih edici de varsayılacak olursa o zaman iki tercih edici sözkonusudur:

Bunların biri kendisine faydalı olan doğruyu tercih etmesidir. Diğeri ise kendisine zararlı olanı yalanı tercih etmesidir.

Yahut da tercih edici iki sebep birbirine denk olacak ya da biri diğerine ağır basacak. Şâyet iki tercih edici bir birine denk olursa onlardan herhangi birisinin hâsıl olmaması gerekir. Bu ise kesin olarak bilinen hususlara muhaliftir. Çünkü bizler şunu biliyoruz: Herhangi bir kimseye doğru söyleyip yararlanması ile yalan söyleyip zarar görmesi hususları teklif edilecek olursa o fıtratı ile doğru söyleyip yararlanmaya meyl eder. İkisinden birisini mutlaka tercih edecek olursa -tercih edici sebeplerin eşit olduğunu var saymamız ile- birlikte zararlı olan yalanı tercih etmekten uzak durmak her ikisinin denk olmasına göre daha uygundur. Böylelikle şu husus kaçınılmaz olmaktadır: Tercih edici iki sebep denkleşecek olursa mutlaka onda doğru söyleyip yararlanmanın ağır basması kaçınılmaz olur. İşte hak olana inanıp hayır olanı dilemekten maksat da budur.

Böylelikle insan fıtratının hakka inanıp faydalı olanı istemeyi gerektiren bir güç olduğu bilinmiş olmaktadır. Bu durumda yaratıcının varlığını ikrar edip onu tanımak ve ona iman etmek hakkın kendisi yahut da onun zıttıdır. İkincisinin yanlışlığı kesin olarak bilindiğine göre birincisi tek gerçek olarak kalır. Bu durumda fıtratta yaratıcıyı bilmeyi ve ona iman etmeyi gerektiren bir özelliğin bulunması icab eder.

Aynı zamanda onun varlığını kabul etmekle birlikte onu sevmek kul için ya daha faydalıdır. Yahut da onu sevmemek daha faydalıdır. İkincisinin yanlışlığı bilinen bir husustur. Birincisi daha faydalı olduğuna göre onun fıtratında kendisine faydalı olan şeyi sevmek var demektir.

Yine ona ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmek insanlar için ilim ve maksat itibari ile ya daha mükemmeldir yahut da ona ortak koşmak böyledir. İkincisinin yanlışlığı bilinen bir husus olduğuna göre onun tevhid edilmesini gerektiren bir hususun fıtratında bulunması icab eder.

Yine İslâm dini diğer dinler ile birlikte ele alındığı taktirde ya bunlar birbirlerinin aynısıdır yahut İslâm'a başka din tercih edilir yahut da İslâm tercih edilir. Birincisi ile ikincisi müslümanların ittifakı ile ve pek çok delille bâtıl olduğuna göre fıtratta fıtrat için iki işten daha hayırlı olanı gerektirecek bir hususun bulunması ve İslâm'ın diğer dinler ile birlikte fıtrat açısından aynı durumda olmaması gerekir. Bu göreceliğin kudret açısından olması ile kabul açısından olması arasında bir fark yoktur.

Eğer fıtratta esas yaratıcıyı bilmek, onu sevmek ve dini ona halis kılmak olan hanifliği tercih eden bir sebep bulunması gerektiğine göre ya bununla birlikte bunu gerektiren husus ancak ayrı bir sebep ile sözkonusu olur -ona öğretecek ve onu çağıracak bir kimse gibi- yahut da bu ayrı sebebin varlığı olmadan mümkün olabilir.

Birincisi sözkonusu ise onu gerektiren hususun her zaman için ayrı bir muhataba bağlı olması gerekir. Ve hiçbir şekilde o olmadan meydana gelememelidir. Diğer açıdan bunu gerektiren ayrı muhatabın hâsıl olması hakkında söylenecek söz birincisi hakkında söylenecek söz gibidir. Bu durumda ise muhataplar hususunda teselsül gerekir ve sonu gelmez muhatapların varlığı gerekir. Bunlar da aynı şekilde muhatap olmalıdır. Bu ise failler hususunda bir teselsüldür. Bu da imkânsızdır.

Eğer muhataplar arasında ayrı bir hitap edici bulunmaksızın fıtratın bir gereği olarak bunun hâsıl olduğu kimseler varsa bu, bu hususun fıtratta olduğuna delil olur. Böylelikle fıtratın gereği kesinlikle ayrı bir muhatap olmadan hâsıl olmayacağı şeklindeki varsayım da geçersiz olur. Eğer ayrı bir muhatap olmadan fıtratın gereği hâsıl olabiliyorsa böylelikle fıtratta bunu gerktiren bir gücün olduğu bilinmiş olur. Ayrıca bunun için ayrı bir muhataba bağlı olmasına da gerek yoktur. Ancak bazen bu gerektiricinin karşısına bir engel çıkabilir. İşte fıtrat budur.

Bu delil şunu gerektirir: Fıtratlarda fıtratın gereğinin hasıl olması için ayrı bir muhataba ihtiyaç bırakmayan bir özellik kaçınılmaz bir şeydir. Ama herkesin de böyle olması gerekmez. Çünkü iki insandan herhangi birisi için caiz olduğu bilinen bir husus tür itibari ile birbirlerinin benzeri olduklarından dolayı diğeri için de caiz olacağına göre bu herkes hakkında mümkün olan bir şeydir. İşte varmak istediğimiz sonuç da budur.

2. Şöyle denilir: Fıtratın kendisi onu bilmeyi ve sevmeyi gerektirdiğine göre bununla maksat hâsıl olur. Eğer herkesin fıtratı bunu bağımsız olarak gerçekleştiremiyor aksine onların çoğu bunu elde etmek için öğretmek ve özellikle göster-

mek gibi muayyen bir sebebin hâsıl olmasına ihtiyacı varsa hiç şüphesiz Allah da rasûlleri göndermiş, kitapları indirmiş bulunuyor. Onlar da insanları fıtratın gereği olan Allah'ı bilmeye ve onu tevhide davet etmişlerdir. Eğer fıtratı engelleyen bir engel hâsıl olmazsa fıtrat da bunun gerektiricisinin kendisinde bulunması sebebi ile kesinlikle Allah'ın ve Rasûlünün çağrısını kabul eder.

Bilindiği gibi onun "Her doğan fıtrat üzere doğar" buyruğundan maksat annesi onu doğurduğu vakit akledecek bir şekilde Allah'ı bilip tevhid eden bir halde değildir. Çünkü yüce Allah: *"Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı."* (Nahl. 78) buyurmaktadır.

Bizler de kesin olarak biliyoruz ki, çocuğun bu hususa dair bir bilgisi yoktur. Fakat onun fıtrat üzere doğmuş olması fıtratın bunu gerektirmesini gerektirmektedir ve kendisine göre bunu icab ettirmektedir. Bu sebeple onda ilim ve irade gücü hâsıl olup güçlendikçe fıtratın Rabbini tanıması ve onu sevmesi de o oranda hâsıl olur. Bu onun kendisine göre menfaatleri elde edip zararlı olan şeyleri önleyip uzaklaştırmak sevgisine sahip olarak doğmuş olması gibidir. İşte o vakit fıtratın gereğinin hâsıl olması isterse bir sebepe bağlı olsun ve bu sebep dışarıda bulunsun. İsterse de olmasın. Her iki ihtimalde de maksat hâsıl olur.

Fakat bazı fıtratlar için şart bulunmayabilir yahut da bir mani sözkonusu olabilir. Bundan dolayı da fıtratın maksadı hâsıl olmayabilir.

3. Şöyle denilir: Bilindiği üzere nefislerin eğer bir öğreticisi ve özel bir eğiticisi bulunduğu taktirde fıtrat da buna uygun olarak bilgi ve irade sahibi olur. Yine bilindiği üzere her bir nefis hakkı bilip isteme kabiliyetine sahiptir. Şâyet nefiste bunu kabule elverişli bir özellik bulunmasaydı bu olmazdı. Yoksa kişi hayvanları ve cansızları eğitip onları teşvik edecek olsa bile ademoğullarının elde ettiği şeyleri onlar elde edemezler. Her iki yerde de sebep birdir. İşte bunun kabiliyetlerin farklılıklarından dolayı olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'i dinlemek bakımından insanlar ortaktır. Fakat onun onlardaki ilim ve hal itibari ile etkileri farklı farklıdır. Diğer sözler için de durum böyledir. Böyle olduğuna göre nefislerde ilmi ve iradeyi gerektiren bir gücün olduğu da bilinmiş olur.

Bunu şöylece açıklayabiliriz: Bu tercih edici sebep eğer dışarıdan gerçekleşecek olursa bilindiği üzere bizzat o nefiste ilim ve iradenin hâsıl olmasını gerektirmez. Bu ancak nefsin kendisinden gelen ve bunu kabul etmeye elverişli bir güç ile mümkün olabilir. O güç de başkasına bağlı olarak bulunmaz. Aksi taktirde sonu gelen iki uç arasında sonsuz teselsül yahut da kabli devr denilen (fâsit dai-

re/kısır döngü) ortaya çıkar. Her ikisi de zorunlu olarak ve akıl sahibi kimselerin ittifakı ile imkânsızdır.

İşte bu da nefiste hak dini başkasına tercih eden bir güç bulunduğuna delildir. Bu durumda muhatab olanda kendi fıtratını bilmediği şeyleri bilmesi için uyarması yahut unutmuş olduğu bir şeyi hatırlaması için ona hatırlatması ya da istemediği bir şeyi istemek için onu teşvik etmesi imkânlarına sahiptir.

Bütün bu hususlar, nefsin uyarılmasını hatırlamasını ve teşvik edilmesini gerektiren bir takım duyguların nefiste meydana gelmesini mümkün kılan hususlardır. İnsanın bunu nefsinde görmesi böyle bir şeyi de bilmesini gerektirir. Çünkü insanın işitmiş olduğu beşer sözlerinin kalbinde benzerinin geçmesi mümkündür. Böylelikle fıtratın ayrı/bağımsız bir sebep bulunmaksızın yaratıcıyı ikrar ve kabul etmesinin, onu sevmesinin ve ona ihlasla yönelmesinin mümkün olduğu ve aynı şekilde kişinin kendi zatının bu hususta yeterli olmasının da mümkün olduğu bilinmiş olmaktadır.

Bilindiği üzere eğer bunu gerektiren nefsin kendisinde mevcut ve buna zıt engelin yokluğu da kabul edilecek olursa o taktirde direnç gösteren karşıt engelden uzak gerektirici neyi gerektiriyorsa onun olmasını gerektirir. Böylelikle selim fıtratı bozacak herhangi bir hususun bulunmaması halinde yaratıcıyı kabul ve ona ibadet edici olduğu da bilinmiş olur.

Denilse ki: İnsanın hatırından geçen bu düşünceler bazı kimseler için olabilir. Bazıları için olmayabilir. Bu da karşı karşıya kalınan sebeplere göre ortaya çıkar. Nitekim bazı kimseler kendisine hitap edecek kişilerle karşılaşırken diğer bazısı karşılaşmaz. Çünkü insanlar hatıra gelecek düşüncelerin sebepleri ve hitap hususunda ortak değildirler.

Şöyle denilir: Eğer hatıra gelecek düşünceler dışarıdan bir muhataba bağlı değil ise o zaman maksat olarak gözetilen insan fıtratında ancak insanın öğrenmesi ve davet edilmesi aracılığı ile hasıl olabilir. İşte nefsin fıtrat üzere doğduğunun açıklanması istenen tarafı da budur. Yoksa her insan için hidâyetin varlığının gerekli olduğunu anlatmak değildir. Çünkü bu vakıaya aykırıdır. Hadis, doğan kimsenin karşısına fıtratını değiştirecek kimselerin çıkabileceğini de açıklamaktadır.

4. Şöyle denilir: Diyelim ki dışarıdan davet edip öğreten kimsenin varlığı zorunludur. Fakat nefiste itikad ve irade ile ilgili hususlarda hakkı bâtıla tercih etmeyi gerektiren şeyler vardır. Bu da onun fıtrat üzere doğmuş olması için yeterlidir.

5. Şöyle denilir: Anlatmak istediğimiz şudur: Eğer dışarıdan ifsad edici ve yine dışarıdan ıslah edici/bozucu ve düzeltici bulunmayacak olursa fıtrat ıslah olmayı gerektirir. Çünkü faydalı ilim ve iradeyi gerektiren fıtratta mevcut olup önünde engel de yoktur. Zira fıtratın kendisinde buna engel bir şey bulunmamaktadır. Direnç gösteren engelleyiciden uzak gerektiricinin varlığı ise gerektirdiği şeyin var olmasını gerektirir.

Birincisi fıtratta tam gerektiricinin varlığı karşısında ayrı bir sebep bulunmaksızın ikrarın vaki oluşuna dair bir delillendirmedir. Bu da gereğinin hasıl olması için tam gerektiricinin varlığı ile bir istidlaldir.

Burada maksat şu değildir: Tam gerektiricinin herkes için var olması gerekir. Hayır bu imkânsız bir şeydir. Aksine fıtrat onun varlığını gerektirir. Tıpkı küçük çocuğun annesinin sütünü içmesini fıtratın gerektirmesi gibi. Eğer onun karşısına bir engel çıkmayacak olursa o sütü içmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkar. Fakat bazen kendisinde yahut annesinde bir hastalık ya da bir başka sebep arız olabilir ve bu onun annesinin sütünü içmekten uzak kalmasına sebep teşkil edebilir. Kulun Rabbini sevmesi çocukta annesinin sütünü fıtri olarak sahip olduğu sevgiden daha büyük fıtri bir sevgidir.

Yüce Allah: *"Menasikinizi bitirince (cahiliye devrinde) babalarınızı andığınız gibi hatta daha kuvvetli bir anışla Allah'ı anın."* (Bakara. 200) buyurmaktadır. (Eğer tam gerektiricinin fıtratta varlığı mümkün olsaydı onun gereği ancak dışarıdan bir tercih edicinin varlığı ile ortaya çıkabilirdi. Bu ise vakıaya aykırıdır. Çünkü dış sebeplerden uzak kaldığı taktirde onun ıslah olması yahut bozulması kaçınılmaz olur. İkincisi imkânsız olduğuna göre birincisi kaçınılmazdır.

6. Fıtratta bulunan sebep ya beraberinde ve ayrılmamak sûretiyle marifeti ve muhabbeti (Allah'ı bilip sevmeyi) getirir yahut da böyle bir beraberlik olmaksızın bunu gerektiricidir. Her iki varsayıma göre maksat hasıl olur.

7. Nefis şuur ve iradeden hiçbir şekilde uzak kalmaz. Hatta böyle bir uzaklık nefis için imkânsızdır. Çünkü şuur ve irade onun gerçeğinin ayrılmazlarındandır. Nefsin şuur ve irade sahibi olmadan düşünülmesi mümkün değildir. Dolayısıyla: Nefis bazen yüce yaratıcının varlığı ve yokluğunu düşünmekten onu sevmek ve sevmemek hakkında bir düşünce sahibi olmaktan uzak kalması mümkündür denilemez. Çünkü bu durumda nefsin karşısına çıkan bir sebep bulunmasa dahi onu/yüce yaratıcıyı ikrar ve kabul ile onu sevmek nefsin varlığının ayrılmazlarından olmaz. Hatta böyle bir tasavvur bâtıldır.

Çünkü nefsin fıtratının bir zorunluluğu ve zatının ayrılmazlarından olarak irade sahibi oluşu dolayısıyla bir isteği ve bir muradı vardır. İnsan nefsinin irade sahibi olmaması asla düşünülemez.

Bundan dolayı Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "En doğru isim hâris ve hemmâmdır" buyurmuştur.[643] Ayrıca nefis canlı bir varlıktır. Her bir canlı varlık da irade ile hareket eder. Dolayısıyla nefis için irade ile harekette bulunmak bir zorunluluktur. Durum böyle olduğuna göre her istekte bulunanın mutlaka bir isteği vardır. İstenen bir şey/murad ya bizatihi kendisi için ya da başkası için istenir. Başkası için istenen bir şeyin de sonunda bizatihi istenen bir şeye varması da bir zorunluluktur. Bu halde istenen her şeyin kendisinden başka bir sebep için isteniyor olması mümkün değildir. Çünkü bu nihai illetlerde bir teselsülün ifadesidir. Bu da mümkün değildir. Tıpkı fail illetlerdeki teselsülün imkânsız oluşu gibidir. Hatta ona göre böyle olması daha da önceliklidir.

İnsan için bizatihi istenen bir şeyin olması kaçınılmaz olduğuna göre işte kalbin muhabbetine kapıldığı ilahın sevgisi. O halde her bir kulun bir ilahının bulunması bir zorunluluktur. Böylelikle kulun ilahını sevmek fıtratı üzere yaratıldığı bilinmiş olmaktadır.

Onun Allah'tan başka bir ilahı sevmek fıtratı üzere yaratılmış olması da çeşitli bakımlardan imkânsızdır.

1. Her şeyden önce bu vakıaya aykırıdır.

2. Bu yaratılmışın bütün yaratılmışlara bir ilah olması öteki yaratılmışa göre öncelikli değildir.

3. Müşrikler bir tek ilah üzerinde ittifak etmemişlerdir. Aksine her bir kavim güzel bulduğu şeylere ibadet etmiştir.

4. Bu yaratılmış varlık eğer ölü ise şunu bilelim ki diri ölüden mükemmeldir. Dolayısıyla insanların fıtratında ölü bir varlığa ibadetin bulunmasına imkân yoktur. Eğer canlı ise oda bir irade sahibidir. Bu durumda onun da sevip bağlanacağı bir ilahı vardır. Eğer bu ötekini ilah ediniyor diğeri öbürünü ilah ediniyorsa o taktirde imkânsız döngü yahut da imkânsız teselsül/zincirlemenin kabul edilmesi gerekir. O halde hepsinin ilah edinip sevecekleri bir ilahın bulunması kaçınılmazdır.

Desem ki: Senin bu anlattıkların her bir canlının ya da her bir insanın bir ilahının kaçınılmaz olmasını da beraberinde getirir. Peki neden nefsin istediği

643 Hâris. eken. biçen çiftçi: hemmâm ise bir işi yapmak isteyen. bunu niyet edip gayret gösteren demektir. (Çeviren).

şey muayyen bir ilah değil de mutlak olarak ilah edinilen bir varlık olmasın. Neden muayyen bir varlık murad olsun da tür olarak herhangi bir varlık murad edilmesin.

Şöyle cevap verilir: Buna imkân yoktur. Çünkü murad olunan bir şey ya türü itibari ile istenir yahut muayyen olarak o olduğu için istenir. Birincisine örnek susamış kimsenin su istemesi, acıkmış kimsenin yemek istemesi gösterilir. Onun buradaki iradesi muayyen bir şey ile ilgili değildir. Dolayısıyla o türden herhangi bir unsur hâsıl olursa onun da maksadı gerçekleşir.

Bizatihi murad olunan/istenen bir şey ise tür olamaz. Çünkü muayyen iki varlıktan birisi diğerinin aynısı değildir. Eğer şu varlık bizatihi istenen bir varlık ise bir diğer varlığın bizatihi istenen bir varlık olmaması gerekir. Bizatihi istenen bir varlık her ikisi arasında ortak bir paydayı ifade ediyorsa onlardan birisinde bulunan özelliğin bizatihi istenen bir şey olmaması gerekir. Bizatihi istenen bir şey değilse o halde onların her birisindeki özelliğin de bizatihi istenen bir şey olmamasını beraberinde getirir.

"Külli" varlığın ayn olan varlıklar arasında ancak muayyen olarak varlığı olur. Muayyen varlıklar arasında bizatihi istenen bir varlık yoksa dış varlıklar arasında lizatihi istenen bir varlık da olmaz. O halde onlar arasında herkesin ilah edinmesi gereken birisinin olması şöyle dursun herhangi bir kimsenin ilah edinmesi gereken bir varlık da yok demektir.

Böylelikle muayyen bir ilahın varlığının kaçınılmazlığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu ise her canlının lizatihi sevdiği bir varlıktır. Bunun da Allah'tan başka birisi olmasına imkân yoktur. O halde bunun Allah olması bir gerekliliktir. Yine bilindiği üzere eğer göklerle yerde Allah'tan başka ilahlar bulunmuş olsaydı her ikisinin de düzeni bozulurdu. Ayrıca her doğan da bu ilahı sevmek fıtratı ile doğmuştur. Onu sevmek ise onu bilmenin ayrılmazıdır. Böylelikle her doğanın onu sevmek ve onu bilmek üzere doğmuş olduğu da bilinmiş olmaktadır. İstenen de budur.

Bunun bağımsız bir delil olması da uygundur. Ve bu yemek ve içmek gibi türü itibari ile istenen şeylerden farklıdır. Çünkü bu türler arasında lizatihi istenen bir şey yoktur. Aksine istenen şey açlığın ve susuzluğun sebep olduğu acının önlenmesi yahut da yemek ve içmek lezzetinin elde edilmesidir. Bu da yiyecek ve içecek türü ile hâsıl olur. Bizatihi istenen ve sevilenden farklı olarak muayyen bir yiyecek ve içeceğe bağlı değildir. Çünkü bizatihi istenen ve sevilen ancak muayyen olabilir.

8. Şöyle denir: Yahudiler bir tür hak bilgisine sahiptirler. Fakat onun gereğince amelleri yoktur. Hatta bununla birlikte o hakka karşı bir nefret ondan uzaklaşış ve ona karşı büyüklenme de vardır. Hristiyanlarda da bir çeşit muhabbet, istek ve irade vardır. Fakat bilgisizcedir. Hatta bu pürdalalet ve bilgisizlikle beraberdir. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yahudiler gazaba uğramış olanlardır. hristiyanlar da dalalette olanlar/doğru yolu şaşıranlardır." buyurmuştur. Bunu Tirmizi rivâyet etmiş olup sahih olduğunu ifade etmiştir.[644]

Yüce Allah bizlere namazımızda: "*Hidâyet eyle bizi dosdoğru yola. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanlarınkine değil.*" (Fatiha. 6-7 -Amin-) dememizi emir buyurmuştur. Çünkü mutlak nimet ancak hakkı bilmek ve ona uymakla elde edilir. Durum böyle olduğuna göre insanın da buna da ötekine de ihtiyacı olduğuna göre onun selim fıtratı ya gereğince amel etmeksizin hakkı bilmeyi gerektiricidir yahut da onu bilmeksizin onunla amel etmeyi gerektirir. Yahut her ikisini gerektirir. Yahut da bunların hiçbirisini gerektirmez.

Eğer dördüncü ihtimal sözkonusu ise bu durumda fıtrata göre doğru ve yalanın gerçeğe uygun inancın ve bozuk inancın kendisine faydalı olanı istemek ile zararlı olanı istemenin eşit olması gerekir. Bu ise iç ve dış duyularla ve kesin olarak bilinenlere aykırıdır.

Eğer üçüncü ihtimal sözkonusu ise o taktirde fıtrata göre amel ile birlikte bilip bilmemesi eşit olur. Hidâyet bulması ile dalalette olması arasında fark olmaz ve zahiri gereklerin eşitliği ile birlikte de bunlardan birisine bir eğilim bulunmamalıdır. Bu durum da duyularla ve kesin olarak bilinenlere aykırıdır.

Eğer ikinci ihtimal sözkonusu ise bu durumda fıtrata göre faydalı olan hayırlı şeyi istemek ile şer ve zararlı olan şeyi istemek arasında her zaman için -dış etkenlerin eşit olması halinde- eşitlik olmalı, hiçbir fark bulunmamalıdır. Bu da aynı şekilde iç ve dış duyulara ve kesin olarak bilinenlere aykırıdır. Böylelikle fıtrata göre bu ikisinin eşit olmadığı aksine onun yanında bir arada bunun da ötekinin de ağırlık kazandığı açıkça görülmüş olur.

Bu durumda da fıtrat ne yahudilik ne de hristiyanlık üzere yaratılmış olamaz. Mecusilik üzere yaratılmamış olması ise öncelikle sözkonusudur. Ayrıca hakkı bilip gereğince amel etmeyi ihtiva eden hanif fıtratı üzere yaratılmış olması gerekir. İşte istenen de budur.][645]

---

644 Daha önce Fatiha Sûresi'nde geçti.

645 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 359-468. Bu fıtrat hususunda başlı başına bir araştırma sayılmalıdır.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şeyh/büyük ilim adamı Ebu Muhammed b. Abdullah el-Basri "Usulü Sünne Ve't-Tevhid" adlı kitabında şunları söylemektedir: "Fıtrat üzere yaratılış hakkında bir fasıl. Allah insanları fıtrat üzere yaratmıştır. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir"* buyruğu bunu ifade etmektedir. Bu ise vahdaniyeti bilmekle birlikte onun rububiyetini ikrar ve kabul etmek demektir. Çünkü yüce Allah yarattıklarını onların durumunu bilerek yaratmıştır. Onların işlerinin ve âkıbetlerinin sonunda nereye varacağını görerek yaratmıştır. O onları ilmi ve meşieti ile boya itibari ile mümin ve kâfir olmayarak fakat ikrar eden ve bilip tanıyanlar olarak ama muvahhid de inkârcı da olmamak üzere yaratmıştır. Nitekim ilgili rivâyette de nakledildiğine göre yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ben kullarımı inkâr ediciler ve muvahhidler olmamakla birlikte ikrar eden hanifler olan hanifler olarak yarattım. Bu ise bir ispattır ama cebriyeciliği de reddetmektedir. Böylelikle onların genel olarak bütün âkıbetleri onun gözünde ve ilminde sabittir. Onlar hakkında dilediği hükmü vermek ona aittir. O da kendilerini küfre ya da başka bir şeye mecbur bırakmayacak kadar adaletlidir. Çünkü böyle bir mecburiyet sebebi ile kesb/kulun hayır ve şer işleyerek kazanması bâtıl olur. Kesb bâtıl olursa mükellefiyet ve imtihan da bâtıl olur. Çünkü mükellefiyet cebr etmekle olmaz. Zorunlu ve mecburiyet altında kalarak ortaya çıkmaz. Mükellefiyet ancak ihtiyar/seçim ve tercih ile olur. Çünkü onlar bununla emrolunmuşlar, kitaplar indirilmiş, rasûller gönderilmiştir. Ondan gelen her bir şey haktır. Abes değildir. Adalettir, zalim değildir. Alimdir/her şeyi bilendir, ona hiçbir şey gizli kalmaz. O onlar için kesb/kendilerinin kazancı olacak fiiller dolayısı ile onları mükafatlandırmayı ve cezalandırmayı diledi ve hâlâ da bunu dilemektedir.

O kulları hakkında adaletlidir. *"Şüphesiz Allah insanlara en ufak şey kadar dahi zulmetmez."* (Yunus, 44) buyurmaktadır. Aziz ve celil Allah: *"Biz onlara zulmetmedik fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler."* (Hud. 101) buyurmaktadır. Bununla birlikte o her zaman için onların mutlak malikidir. Onlar üzerinde kudret sahibidir. Onlar hakkında dilediği gibi tasarruf eder. Onlar onsuz olamazlar. Ondan kurtulamazlar. Yüce Allah haber verdiği üzere onları fıtrat üzere yaratmıştır. Belirttiğimiz gibi amelleri de yaratmıştır. Hiçbir kimseyi bu amellerden birisini işlemeye de mecbur bırakmamıştır. Eğer onları boyaları itibari ile kâfir yaratmış olsaydı kesinlikle onlara: *"Biz onlara zulmetmedik fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler."* buyurmazdı. Çünkü "el-Hakim/hikmeti sonsuz olan"a önce bir boya ile yaratıp sonra da bir kesb olmadan yarattığının kendisini değiştirmesi yakışık almaz.

Yüce Allah: *"De ki: Siz yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor musunuz ve ona ortaklar koşuyor musunuz? İşte O, âlemlerin Rabbidir."* (Fussilet. 9) buyurmaktadır. Eğer onu kâfir olarak yaratmış olsaydı onun imanı sahih olmazdı ve delilini ortaya koyabilen mazur görülecek birisi olurdu. Şanı yüce Allah ise: *"Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir."* (Rûm. 30) buyurmaktadır ve o taktirde bu teklifu mala yutak: Güç yetirilemeyen şeyler ile mükellef tutmak olurdu. Siyahı harcayıp yönlendirirken ona beyaz, beyaza da siyah denilmesi gibi olurdu. Bu ise hakim olan birisi tarafından yapılması imkânsız olan bir iştir.

Yüce Allah'ın: *"Sizi yaratan O'dur. Buna rağmen kiminiz kâfir oluyor kiminiz de mümin oluyor."* (Teğabün. 2) buyruğu da şu demektir: O herkesi yaratmış ve onlar da onun yaratıcılığını itiraf etmişlerdir. Aralarından kimisi yaratıcısına şükrederek onun nimetlerini itiraf etmiş yokluktan var ettiğini kabul etmiş, böylelikle bunu fiilen gerçekleştirmiş, rasûllerinin getirdiklerini kabul etmiş, Rabbini tevhid etmiştir. Kimisi de kâfir olmuş, yaratıcısına şükretmemiş ve caiz olmayan varlıkları ona ortak koşmuş, rasûllerini yalanlamıştır. Böylelikle bu kişi kendi fiiliyle kâfir olmuş olur.][646]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah'ın yüzü kendisine teslim etmeyi ve yüzü ona dosdoğru yönlendirmeyi: *"Sen yüzünü hanif olarak dine dosdoğru çevir."* (Rûm. 30) söz ettiği ve: *"Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim."* (En'am. 79) buyruğunda da yüzü yönlendirip çevirmeyi sözkonusu ettiği açıkça görülmektedir. Çünkü yüz ancak kalbin döndüğü tarafa yönelir. Kalp ise hükümdardır. Buna göre yüz herhangi bir tarafa doğru dönecek olursa kalp de o tarafa doğru yönelmiş olur. Kalp olmadan yüzün dönmesi imkânsızdır. Buna göre yüzün teslim olması onu dosdoğru yönlendirmek ve çevirmek kalbin de teslim olmasını dosdoğru çevrilip yönelmesini beraberinde getirir. Bu ise büsbütün Allah'a teslim olmayı bütünüyle Allah'a yönelmeyi ve bütünüyle Allah'a dönmeyi gerektirir. Buna uygun bir şekilde geniş açıklamalar yapılır.][647]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu ayrılık ve ihtilaf şirki gerektirir. Dinin tamamını yüce Allah'a halis kılmak demek olan tevhidin hakikatine de aykırıdır. Nitekim yüce Allah: *"Sen yüzünü hanif olarak dine dosdoğru çevir"* ve: *"Ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber*

646 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 494-496.
647 Nübuvvât. 70.

her bir fırka sahip olduğundan memnundur." (Rûm. 31-32) buyurmaktadır. O halde dini hanif olarak dosdoğru çevirmek Allah'a ona ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmek işte bu Allah'ın bütün emirlerine ve verdiği haberlere iman etmeyi dinin de bütünüyle yalnızca Allah'ın olmasını birlikte ifade eder.

Daha sonra yüce Allah: "*Ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın).*" buyurmaktadır. Çünkü dinin tamamı Allah'ın olduğu taktirde onun indirdiği ve rasûlleri ile gönderdiği her bir şeye iman edilmiş, itaat edilmiş olur. Bu ise her türlü hakkı bir arada toplar ve bunun üzerinde her bir hakkı bir araya getirir.][648]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah bir diğer âyette: "*Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ona dönenler olun, O'ndan korkun, namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur.*" (Âyet 30-32) buyruğu ile ona dinlerini parça parça ayırıp fırkalara bölünen müşriklerden olmasını yasakladı. (32. âyetin başında): "(من): ...den" edatını ikincisinin birincisinden bedel olduğunu beyan etmek için tekrar etmektedir. Bedel ise sözün asıl maksadını teşkil etmektedir. Ondan öncesi ise buna bir hazırlık mahiyetindedir.][649]

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ
الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

31. "Ona dönenler olun, ondan korkun, namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın.

32. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın). Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın).*" buyurmaktadır. Çünkü tevhid Allah'ın öncekilerle de sonrakilerle de göndermiş olduğu dinidir. Nitekim yüce Allah: "*Sen-*

648 Câmiu'r-Resâil. II. 229-230.
649 Minhâcü's-Sünne. V. 265.

den önce gönderdiğimiz herbir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin." (Enbiya, 25); *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf. 45); *"Andolsun ki biz her ümmet arasında: Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının diye bir peygamber göndermişizdir."* (Nahl. 36) buyurmaktadır.

Sahih'te de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Şüphesiz Allah sizin için üç şeyi yapmanıza razıdır: Ona hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere ibadet etmeniz. Allah'ın ipine sımsıkı sarılarak ayrılmamanız ve işinizi yönetmek üzere Allah'ın başınıza getirdiği kimselere samimi olarak öğüt vermeniz"[650] buyurmuştur.][651]

أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

35. "Yoksa biz onlara kesin bir delil indirdik de onlara onu ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Yoksa biz onlara kesin bir delil indirdik de onlara onu ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* (Âyet 35) buyruğu ile: *"Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği."* (Necm. 23) buyrukları gibidir. İbn Abbas da şöyle demiştir: "Kur'ân-ı Kerim'de geçen bütün "sultan" kelimeleri delil demektir."[652] Bunu Buhârî Sahihi'nde zikretmektedir.][653]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sultan Allah tarafından indirilmiş hüccet/delil demektir. Yüce Allah'ın: *"Yoksa biz onlara kesin bir delil indirdik de onlara onu ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* (Âyet 35) buyruğunda olduğu gibi.][654]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Yoksa biz onlara kesin bir delil indirdik de onlara onu ortak koşmalarını bu mu söylüyor?"* (Âyet 35) Bu hususta konuşan sultan/delil. indirilmiş olan kitaptır.][655]

650 Kaynakları daha önce gösterildi.
651 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 163-164.
652 Kaynakları daha önce gösterildi.
653 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IX. 39.
654 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 57.
655 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 426.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ
إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

36. "İnsanlara bir rahmet tattırsak ondan dolayı şımarıverirler. Ellerinin önünden gönderdikleri sebebi ile de onlara bir kötülük gelip çatarsa hemen ümitlerini kesiverirler."

Tefsiri:

[Bu buyruğu ile insanlara ulaştırdığı her bir hayrın kendi nezdinden bir rahmet olup onu kullarına ihsan olmak üzere verdiğini, onlara gelip çatan cezaların da günahları sebebi ile gelip çattığını haber vermektedir. Bu açıklamaların geri kalanı bir başka yerde genişçe yapılmıştır.][656]

وَمَا اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا اٰتَيْتُمْ مِنْ
زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

39. "İnsanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekâta gelince işte onlar (mükâfatları) kat kat arttıranlardır."

Tefsiri:

[Meselenin tahkiki şudur: Riba (faiz) açık ve gizli olmak üzere iki türlüdür. Açık riba muhtevasındaki zarar ve zulümden dolayı haram kılınmıştır.

Gizli riba ise açık olana götüren bir yol olduğundan dolayı haram kılınmıştır. Burada nesie ribası açık faiz türündendir. Çünkü o muhtaç olan insanlara açıktan açığa büyük bir zarar verir. Bu da denenmiş bir husustur. Zengin de (bu durumda) insanların mallarını bâtıl yollarla yer. Çünkü onun malı insanlara herhangi bir fayda sağlamaksızın artış göstermiştir. Bu sebeple yüce Allah ribayı sadakaların tam karşısında göstermiş ve: *"Allah ribanın bereketini giderir. Buna karşılık sadakaları büyültüp artırır"* ve: *"İnsanların malları arasında artış göstersin diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekâta gelince işte onlar (mükâfatları) kat kat arttıranlardır."* (Âyet 39) buyurmuştur.][657]

656 Minhâcü's-Sünne, I, 140-141.
657 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, II, 589.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

41. "İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat baş gösterdi. İşlediklerinin bazısını onlara tattırsın diye. Belki dönerler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat başgösterdi.*" buyurmaktadır. Atiyye (el-Avfi) âyet hakkında şöyle demiştir: Yeryüzünde Allah'a isyan etmeyin. O vakit Allah masiyetleriniz sebebi ile yağmur yağdırmaz ve ekini helak eder.

Seleften bir başkası da şöyle demiştir: Yağmur yağmadığı zaman hayvanlar ademoğullarının isyankarlarına lanet okur ve: Allah'ım onları lanetle, onlardan ötürü yer kurudu ve yağmur yağmaz oldu derler.][658]

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

43. "Allah tarafından (gelecek ve) geri çevirilmesi mümkün olmayan bir gün gelmeden yüzünü o dosdoğru dine çevir. O gün onlar bölük bölük ayrılacaklardır."

Tefsiri:

["*Yüzünü o dosdoğru dine çevir.*" buyurmaktadır. Yüzün çevirilmesi bir ve tek olarak Allah'a yönlendirilmesi demektir. Aynı zamanda ona teslim olmak demektir. Çünkü yüzün Allah'a teslim edilmesi yüzün ona boyun eğmesini sağlamayı ve yalnızca ona ihlasla yönelmeyi gerektirir.

Kur'ân-ı Kerim'de yüzün çevrilmesinden söz edilmektedir. Yine Kur'ân'da yüzün Allah'a çevirilmesinden Allah'a teslim edilmesinden de söz edilir. Yüzün çevirilmesi ve teslim edilmesi onun dosdoğru döndürülmesi demektir ki bu da mana itibari ile eğrilip kaydırılmasının zıttıdır. Namaz hem bunu hem ötekini ihtiva ettiğinden aynı zamanda bir ve tek olarak ona ibadet, dini ona hâlis kıl-

658 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 24.

mak ve yüzün ona döndürülmesi olduğundan aynı zamanda namazda böyle bir itidal ve denge olduğundan ötürü bu da kaçınılmazdır. Aynı zamanda namazda tuma'nine (denilen rükünlere gerektiği gibi riâyet etmek) de kaçınılmazdır.][659]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

47. "Andolsun ki biz senden önce nice rasûlleri kavimlerine gönderdik. Onlar da kendilerine açık açık delillerle geldiler. Biz de günahkârlardan intikam aldık. Müminlere yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kendi zatı üzerine bir hak tayin ederek: *"Müminlere yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır"* buyurmaktadır.][660]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah mümin kulları lehine kendi zatı üzerine bir hak tesbit etmiştir. *"Zaten müminlere yardım etmek üzerimize bir haktır"* buyruğu ile: *"Rabbimiz kendi üzerine rahmeti yazdı."* (En'am, 54) buyruklarında görüldüğü gibi.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) terkisine bindirmiş olduğu Muaz b. Cebel'e: "Ey Muaz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dedim. O: "Onun kulları üzerindeki hakkı ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca ona ibadet etmeleridir" buyurduktan sonra peki eğer kullar bunu yapacak olurlarsa onların Allah üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun diye sordu. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dedim. O: "Onların onun üzerindeki hakları onlara azap etmemesidir" buyurdu.[661] İşte bu yüce Allah'ın eksiksiz kelimeleri ve doğru va'di ile yerine getirilmesi gereken bir haktır.][662]

659 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I. 426.
660 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 196.
661 Kaynakları daha önce gösterildi. Müttefekun aleyh bir hadistir.
662 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakîm. II. 775-776

اَللّٰهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ
وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَآ أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَآءُ
مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾

48. "Allah odur ki rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırlar. Gökte dilediği şekilde onu yayar, parça parça da eder. Yağmurun onların arasından çıktığını görürsün. Onu dilediği kullarına isabet ettirince onlar hemen seviniverirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah odur ki rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırlar. Gökte dilediği şekilde onu (bazen) yayar (bazen) parça parça da eder. Yağmurun onların arasından çıktığını görürsün."* buyurmakta ve böylelikle yüce Allah bulutları semada yaydığını haber vermektedir.][663]

وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾

49. "Halbuki onlar bundan önce üzerlerine yağmur indirilmeden önce gerçekten ümit kesmişlerdi."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Halbuki onlar bundan önce üzerlerine yağmur indirilmeden önce gerçekten ümit kesmişlerdi."* (Âyet 49) buyruğuna gelince; bu bana sorulan en müşkil ve insanlar için anlaşılması en zor olan buyruklardandır. İ'rab ve tefsir bilginlerinin bir çoğu şöyle demişlerdir: Burada buyruk katıksız tekrar ve te'kid içindir.[664]

Zemahşeri dedi ki: "Bundan önce" buyruğu te'kid kabilindendir. Yüce Allah'ın: *"Sonra ikisinin de akıbetleri orada ebedi olmak üzere ateşin içinde kalmalarıdır."* (Haşr. 17) buyruğuna benzemektedir. Delaletin manası da şudur: Onlara yağmur yağdığından bu yana uzun zaman geçmiş bulunuyor. Onların artık yağmur yağacağından ümitleri büsbütün kesilince yağmasına duydukları sevinç bu hususa verdirilen kadar oldu.

663 Minhâcü's-Sünne, V, 441.

664 Kasıt "bundan önce ... yağmur indirilmeden önce" anlamına tekabül eden lafızlardır. (çeviren)

Onun sözleri bunlardır. Bu sözlerinde asılsız geçerli olmayan iki iddia vardır:

1. Bunun bir tekrar kabilinden olduğunu söylemesidir.

2. İkincisi ise ona yüce Allah'ın: *"Sonra ikisinin de akıbetleri orada ebedi olmak üzere ateşin içinde kalmalarıdır."* buyruğunu buna örnek vermesidir. Bu buyruktaki birinci (في) edatı bizim: (زيد في الدار) Zeyd evdedir, dememize benzer. Yani Zeyd orada bulunmaktadır. İkincisi ise "hulud: ebedilik"in ma'mulüdür. Bu ise mücerred oluştan ayrı bir başka anlam ifade eder. İşte iki âmil farklı olunca bu iki harf de zikredilmiş oldu. Eğer yalnızca birisini zikretmiş olsaydı o taktirde bu diğerinin ona delaleti dolayısıyla hazf kabilinden olurdu. Bunun gibi kullanımlar için de bu bir tekrardır denilemez. Bu da bizim: (زيد في الدار نائم فيها أو ساكن فيها): Zeyd evdedir, orada uyuyor yahut da orada sakindir" ifadesi ve buna benzer iki ayrı mana ile kayıtlı iki cümleler gibidir.

Yüce Allah'ın: *"Halbuki onlar bundan önce üzerlerine yağmur indirilmeden önce"* buyruğuna gelince, bunun da tekrarla bir ilgisi yoktur. Aksine bunun oldukça ince bir anlamı vardır. Bundaki anlam da şudur: Her ne kadar bu yağmur yağışından önce yağmur üzerlerine indirilmeden önce ümitsiz iseler de demektir. Bu durumda burada iki "önce"lik sözkonusudur. Birisi mutlak olarak yağmurun inmesinden önceki durumdur ve bu diğer vakitten önce değildir. Bu durumda onlar yağmurun inişinden önce iki ümitsizliğe kapılmışlardı: Birisi onun görülür olmayışından dolayı ümitsizliğe kapılmalarıdır. Diğeri ise yağmuru uygun olan vakitten geç kalması dolayısıyla ümitsizliğe kapılmalarıdır. Birincisinden önceki ifade ümitsizliğin zarfıdır, ikincisinden önceki ifade ise yağmurun gelmesinin ve indirilmesinin zarfıdır.

Bu durumda âyet-i kerimede mamul iki zarf ve o iki zarfta amel eden farklı iki fiil bulunmaktadır. Bu fiillerin biri yağmurun indirilmesi diğeri ise ümitsizliktir. İki zarftan biri ümitsizlik ile alakalı, ikincisi ise yağmurun inmesi ile alakalıdır. Buna örnek olmak üzere şöyle deriz: Eğer bir kişinin sana belli bir şeyler vermesi bir ihtiyat haline gelmiş ise sonra bu vakitten daha sonraya gecikecek olup sonra da o bağışını sana getirecek olursa -bu durumda sen (onun sana yardım etmesinden) ümit kesmiş oluyordun.][665]

665 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 277-279.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾

52. "Bu yüzden sen yüz çevirip geri gittiklerinde ölmüşlere ve sağırlara daveti işittiremezsin."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim sahihlerinde bunu İbn Ömer (r.anhuma)'dan rivâyet etmişlerdir. Buna göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) suyu çekilmiş Bedir kuyusunun başında durmuş ve: Rabbinizin size vadettiğinin bir gerçek olduğunu gördünüz mü" buyurmuş ve (etrafındakilere): "Onlar şu anda benim söylediklerimi işitiyorlar" buyurmuştur. Bu husus Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya anlatılınca şöyle cevap vermişti: İbn Ömer yanılmıştır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediği şundan ibaretti: "Onlar şu anda benim onlara söylediğimin hak olduğunu bilmektedirler." Sonra yüce Allah'ın: *"Bu yüzden sen yüz çevirip geri gittiklerinde ölmüşlere ve sağırlara daveti işittiremezsin."* âyetini sonuna kadar okudu.][666]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih nass ashabının ve ondan başkalarının yapmış olduğu tevil ve yorumlara öncelenir. Kur'ân-ı Kerim'de ise bunu reddeden bir ifade yoktur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Sen ölülere işittiremezsin"* buyruğundan kastedilen işitene fayda sağlayan alışılmış işitmedir. Bu kâfirlere verilmiş bir örnektir. Kâfirler sesi işitirler ama söyleneni iyice anlayıp bellemek ve ona uymak sonucunu veren kabul ile neticelenen bir şekilde işitmezler. Yüce Allah'ın: *"O inkâr edenlerin durumu (ile peygamberin durumu) bağırıp çağırıştan başka bir şey duymayan (hayvan)lara haykıran kimsenin haline benzer."* (Bakara. 171) buyruğu gibidir.][667]

اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْقَد۪يرُ ﴿٥٤﴾

54. "Allah sizi (önce) bir zaaftan yaratan sonra zayıflığın ardından kuvvet, sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık kılandır. Dilediğini yaratır. O çok iyi bilendir, gücü yetendir."

666 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 297.
667 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 575.

Tefsiri:

["Kuvvet/güç" lafzı da böyledir. Yüce Allah: *"Allah sizi (önce) bir zaaftan yaratan sonra zayıflığın ardından kuvvet, sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık kılandır."* buyurmaktadır. "Kuvvet" lafzı bazen başkasına göre kudreti itibari ile daha mükemmel olan kastedilebilir. Bu ise diğerine göre daha ağır basan bir kudrettir. Bazen de tam olan kudret kastedilebilir. "Kuvvet" lafzı bazen "kudret" lafzından farklı olarak cansız varlıklardaki gücü de kapsayabilir. Bundan dolayı "kuvvet" lafzı ile olumsuzlanan daha kapsamlı ve daha mükemmeldir. Eğer o olmadan bir güç söz konusu olmuyorsa öncelikli olarak o olmadan bir kudret de olmaz. Bu geniş bir bahistir.][668]

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

58. "Andolsun ki Biz bu Kur'an'da insanlara her çeşit misalden örnek verdik. Andolsun eğer onlara bir âyet getirsen o kâfirler elbette: "Siz ancak bâtıl şeyler uyduranlarsınız" diyeceklerdir."

Tefsiri:

[*"Andolsun ki biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misalden örnek verdik."* Şüphesiz verilen misaller "akli kıyaslar"ın kendileridir. İster kapsamlılık kıyası olsun isterse de örneklendirme kıyası olsun.][669]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bütün âlemlere elçi olarak göndermiş ve onunla gönderdiği kitapta onların hepsine misaller vermiş, örnekler göstermiştir. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misalden örnek verdik. Andolsun eğer onlara bir âyet getirsen"* buyruğunda olduğu gibi o bu Kur'ân'da bütün insanlara her türlü örnekten vermiş olduğunu haber vermektedir.][670]

668 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 292.
669 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 296.
670 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 106

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

60. "O halde sabret. Muhakkak ki Allah'ın va'di haktır. İnanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin."

Tefsiri:

[*"O halde sabret. Muhakkak ki Allah'ın va'di haktır. İnanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin."* (Âyet 60). Hiç şüphesiz hafif/aceleci sebat gösteremez. Aksine gelişigüzel hareket eder. Yakîn sahibi kişi ise sabit ve sağlam durur. Bir kimse istikrarlı olduğu taktirde onun hakkında (أيقن): İnandı, yakîn sahibi oldu, denilir. Yakîn ise imanın kalpte ilmen ve amelen karar bulup yer etmesi demektir. Kulun bilgisi çok iyi olmakla birlikte musibetlere karşı sabretmeyebilir, hatta gelişigüzel hareketlere de kapılabilir.][671]

671 el-Müstedrek Alâ Mecmûi'l-Fetâvâ -baskı aşamasında-

LUKMAN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 34 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ
وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾

6. "İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar. İşte onlar için horlayıcı bir azap vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"İnsanlardan kimisi (insanları) bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar."* buyruğu hakkında bununla şarkıyı kastettiği söylendiği gibi Farsların kâfir hükümdarlarına ait hikayeleri kastettiği de söylenmiştir.][672]

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا
فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾

7. "O kimseye âyetlerimiz okunduğu zaman güya iki kulağı sağırmış da bunları işitmemiş gibi büyüklenerek yüz çevirir. Sen ona çok acıklı bir azabı müjdele."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye. bana göre mucizeler mütevatir olmadığı için onlar bana karşı delil olamazlar. diyen kimselerin kanaatlerini reddetmek üzere şöyle demiştir:

672 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 333.

[Nitekim: Nübüvvetin bilinmesi ancak düşünceden sonra hâsıl olabilir. Ben ise bakıp düşünmüyorum yahut da iyice düşünmeden düşünmenin vücubunu da bilemiyorum diyen kimse gibi.

Bunlara verilecek cevaplardan birisi de şudur: Allah'ın rasûllerini delil göstermesi ilim sahibi olma imkânı ile ortadadır. Bu delil ile davet olunanların bilmesi yüce Allah'ın hüccetinin ortada olması için bir şart değildir.

Bundan dolayı kâfirlerin Kur'ân'ı dinlemekten, onun üzerinde düşünmekten yüz çevirmeleri yüce Allah'ın delilinin onlara karşı dimdik ayakta durmasının önünde bir engel değildir. Aynı şekilde onların peygamberlerden nakledilenleri işitmekten ve yine onlardan gelen rivâyetleri okumaktan yüz çevirmeleri de onlara karşı delilin ortaya konulmuş olmasına engel değildir. Çünkü böyle bir imkân hâsıl olmuştur.

İşte yüce Allah'ın: *"O kimseye âyetlerimiz okunduğu zaman güya iki kulağı sağırmış da bunları işitmemiş gibi büyüklenerek yüz çevirir. Sen ona çok acıklı bir azabı müjdele."* (Âyet 7) buyruğu da böyledir. Ayrıca yüce Allah: *"Kâfir olanlar dediler ki: "Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın. Belki baskın çıkarsınız."* (Fussilet. 26); *"Rasûl: "Ya Rabb! Gerçekten benim kavmim bu Kur'an'ı terk etti" dedi. İşte böylece biz, her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık. Yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter."* (Furkan.30-31); *"Buyurdu ki: "Her ikiniz birlikte oradan inin. Kiminiz kiminize düşman olacaktır. Benden size bir hidâyet geldiğinde kim benim hidâyetime uyarsa o hem sapıtmaz, hem bedbaht olmaz. Kim de zikrimden/beni anmaktan yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim (ve sıkıntılı bir hayat) sözkonusu olur ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz." Der ki: "Rabbim beni niçin kör haşrettin. Hâlbuki ben görüyordum." Buyurur ki: "Böyledir. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun. Bugün de sen böylece unutulursun."* (Taha. 123-126); *"Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin" denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün."* (Nisa. 61) ve: *"O inkâr edenlerin durumu (ile peygamberin durumu) bağırıp çağırıştan başka bir şey duymayan (hayvan)lara haykıran kimsenin haline benzer. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onun için akıl erdirmezler."* (Bakara. 171) buyurmaktadır.

Bid'at ehlinin, kelâmcıların ve felsefecilerin birçoğunun hadis, sünnet, peygamber Efendimizden gelen rivâyetler ile seleften gelen rivâyetlerden bildiklerini hatta onlar nezdinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, ashabtan ve onlara

güzel bir şekilde tabi olanlardan mütevatir olarak gelmiş olanları inkâr edip kabul etmeyişleri de bu kabildendir.

Çünkü bunlar: "Bunları biz bilmiyoruz" derler. Tıpkı kâfirler arasından şöyle diyenlere benzerler: Peygamberlerin mucizeleri kendileri için bilinen şeyler değilmiş.

Ama bunun sebebi onların bunu bilmeyi gerektiren sebebi öğrenmeye kalkışmayışlarıdır. Yoksa onlar öbürlerinin işittiklerini dinleyip yine onların okudukları yazılmış kitapları okusalardı elbette öbürlerinin sahip oldukları bilgiye kendileri de sahip olurlardı.

"Bilmemek" hiçbir zaman "yokluğun bilinmesi" değildir. "Bulmamak" da yokluğu gerektirmez. O halde onların bunu bilmeyişleri hiçbir zaman onların bunun yok olduğunu bilmeleri demek değildir ve başkalarının da bunu bilmedikleri anlamına gelmez. Aksine onlar yüce Allah'ın: *"Hayır onlar ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar."* (Yunus, 39) buyruğunda dile getirdikleri durumdadırlar.

Yine cinlerin varlığını yalanlayanların bu yalanlayışları da bu türdendir. Yoksa doktorluk ve filozofluk taslayanlar nezdinde onların yokluğunu ortaya koyacak akli bir delil bulunmamaktadır. Onların bütün söyleyebildikleri kendi mesleği çerçevesinde varlıklarına delil herhangi bir hususun bulunmadığından ileriye gitmez. Bu ise ancak "bilmemeyi" ifade eder. Yoksa "olmamayı bilmek" değildir. Zaten Hipokrat ve ona benzer ileri gelen tabipler ve filozoflar da bunu itiraf etmişlerdir. Burada maksadımız ise bunların hakkında söz söyledikleri ilim yollarının genel esasları da dikkat çekmekten ibarettir.][673]

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾

10. "O gökleri onları gördüğünüz şekilde direksiz yarattı. Sizi sallamasın diye yere de yüksek ve sabit dağlar koydu. Orada her canlıdan yaydı, gökten de bir su indirip, orada her türden güzel bitkiler bitirdik."

673 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 99-100

Tefsiri:

[*"Orada her türden güzel bitkiler bitirdik."* Yani kerim (güzel) her türden bitirdik ki faydası pek çok anlamındadır.][674]

هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾

11. "Bunlar Allah'ın yarattığıdır. Haydi, ondan başkasının ne yarattığını gösterin bana. Hayır, zalimler apaçık bir sapıklık içindedir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Bunlar Allah'ın yarattığıdır"* buyruğu da bu türdendir ki onun tarafından yaratılan onun yarattığı şeylerdir demektir.][675]

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

13. "Hani Lukmân oğluna öğüt verirken: "Oğulcuğum! Allah'a şirk koşma, muhakkak şirk büyük bir zulümdür" demişti."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan gelen rivâyete göre[676] bu âyet-i kerime nazil olunca Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangimiz imanına zulüm bulaştırmaz ki dediler. O: Bu ancak şirktir. Sizler o Allah'ın salih kulunun: *"Muhakkak şirk büyük bir zulümdür"* sözünü hiç işitmediniz mi buyurdu.][677]

وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

674 Câmiu'l-Mesâil, III, 224.
675 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 261.
676 Kaynakları daha önce gösterildi.
677 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 201.

15. "Eğer onlar bilmediğin şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara itaat etme. Bununla beraber dünyada onlarla iyi geçin ve sen bana dönenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz bana olacaktır. Ben de sizlere neler yapmakta olduğunuzu haber veririm."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ve sen bana dönenlerin yoluna uy*" buyurmaktadır. Ümmet Allah'a yönelen bir ümmettir. O halde o ümmetin yoluna uymak gerekir.][678]

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾

17. "Oğulcuğum namazı dosdoğru kıl, marufu emret, münkerden alıkoy. Sana isabet edene de sabret çünkü bunlar kesin olarak emredilen işlerdendir."

Tefsiri:

[Bununla birlikte sünnetin ve şeriatin açıkça ortaya konulması çerçevesinde iyiliği emredip münkerden alıkoymak imkânlar ölçüsünde bid'at ve dalaleti de yasaklamak gerekir. Nitekim kitap, sünnet ve ümmetin icmaı bunun vacib oluşuna delildir.

Birçok kimse bu hususta şeriatin birbiri ile çatıştığı kanaatine sahip olup emredip alıkoymanın ancak fitne ile birlikte sözkonusu olabileceği görüşüne sahip olabilir. Bu sebeple ya ikisini birlikte emredecek yahut ikisinden de alıkoyacak. Ama durum böyle değildir. Aksine o emredip alıkoyar ve fitneye de sabreder. Nitekim yüce Allah: "*Marufu emret münkerden alıkoy sana isabet edene de sabret*" buyurmaktadır. Ubade (b. es-Samit) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zor halimizde de kolay halimizde de hoşumuza giden halde de hoşlanmadığımız halde de başkalarının bize tercih edilmesi halinde de dinleyip itaat etmek ve emretmek yetkisine sahip olanlar ile de çekişmemek üzere ve nerede olursak olalım Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayarak hakkın gereğini yerine getirmek -yahut hakkı söylemek- üzere bey'at ettik."[679]

678 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 178.
679 Buhârî, 7199; Müslim, 1709.

Böylelikle ona itaat etmeyi emrettiği gibi emretmek yetkisine sahip olan kimseler ile çekişmeyi yasakladı ve hakkın gereği neyse onu yapmalarını da emir buyurdu.][680]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Lukmân'ın oğluna şunları söylediğini naklederek şöyle buyuruyor: *"Marufu emret, münkerden alıkoy, sana isabet edene de sabret. Çünkü bunlar kesin olarak emredilen işlerdendir."* Yine yüce Allah: *"Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur. Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır. İşte bunlar için çok acıklı azap vardır. Bununla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu, üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir."* (Şura. 41-43) buyurmaktadır. Orada Lukmân'ın sözleri arasında musibete karşı sabretmeyi sözkonusu ederek: *"Çünkü bunlar kesin olarak emredilen işlerdendir."* buyurduğu gibi burada da sabretmeyi ve affetmeyi sözkonusu ederek: *"Bu üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir."* buyurmaktadır. Bunu yüce Allah: *"Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa işte onların aleyhine bir yol yoktur. Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır."* buyruğu ile birlikte zikretmektedir. Böylelikle yüce Allah zulme uğrayanın seçim ve tercihi olmaksızın zulüm hususunda üç sınıfı sözkonusu etmektedir ki bunlar adaletli, zalim ve ihsan edici kimselerdir.

Adaletli kişi zulme uğradıktan sonra intikamını alan kimsedir. Onun bu şekilde intikam almasından ötürü onun aleyhine bir yol yoktur. Fakat bundan dolayı da övülmüş bir kişi olmaz. Aynı zamanda bundan dolayı yerilmez de.

Şanı yüce Allah zalimi ise: *"Ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık gösterenler aleyhine yol vardır."* buyruğu ile sözkonusu etmektedir. İşte bunların aleyhine cezalandırmak ve kısas uygulamak için bir yol vardır.

Yüce Allah iyilik yapan ihsan edicileri de sözkonusu ederek: *"Bununla beraber kim de sabreder ve bağışlarsa muhakkak bu üzerinde kararlılıkla durmaya değer işlerdendir."* (Şura. 43) buyurmaktadır. Esasen Kur'ân-ı Kerim'de oldukça kapsamlı ve özlü buyruklar bulunmaktadır.][681]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

680 el-İstikame. I. 41.
681 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXX. 367-368.

[Aynı zamanda eziyete karşı hilm sahibi ve çok sabredici olması da zorunludur. Çünkü onun eziyete maruz kalması kaçınılmazdır. Şâyet hilm sahibi ve sabırlı olmazsa onun bozacağı işler düzeltteceklerinden daha fazla olur. Nitekim Lukmân da oğluna: *"Marufu emret, münkerden alıkoy. Sana isabet edene de sabret. Çünkü bunlar kesin olarak emredilen işlerdendir"* demişti.][682]

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

19. "Yürüyüşünde mutedil ol (konuşurken) sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah da: *"Yürüyüşünde mutedil ol (konuşurken) sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir."* (Âyet 19) buyurmak sûretiyle sesini kısmasını emir buyurmuştur. Nitekim müminlere de gözlerini haramdan alıkoymalarını emretmiştir. Aynı zamanda ona yürüyüşünde mutedil olmasını da emretmiştir. Bütün bunlar onun kendi seçim ve tercihi ile yapılacak işlerdir. Sesden alınan lezzetin yahut da bu hususta lezzet almayışının hiçbir ilgisi yoktur.][683]

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

25. "Andolsun onlara: Göklerle yeri kim yarattı? diye sorsan, onlar elbette: "Allah" diyeceklerdir. "Allah'a hamdolsun" de. Onların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

[*"Andolsun onlara: Göklerle yeri kim yarattı diye sorsan onlar elbette: Allah diyeceklerdir."* Ayrıca yüce Allah: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın (bir türlü) Allah'a iman etmezler."* (Yusuf, 106) buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki: Sen onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorsan onlar Allah derler sonra da ondan başkasına ibadet ederler.[684]][685]

682 el-İstikame, II. 231.
683 el-İstikame, II. 231.
684 Kaynakları daha önce gösterildi.
685 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II. 129.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar Allah'ın gökleri ve yeri yarattığını, putları da yarattığını kabul ve itiraf ediyorlardı. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Andolsun onlara: Göklerle yeri kim yarattı diye sorsan onlar elbette: Allah diyeceklerdir."* buyruğunda dile getirdiği gibi idiler.][686]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun onlara: Göklerle yeri kim yarattı diye sorsan onlar elbette: Allah diyeceklerdir."* buyruğuna gelince: bizzat yaratıcı hakkında soru sormak onun ile kendilerine ibadet olunan diğer ilahlar arasındaki ayırd edici farkı ortaya koymak içindir. Çünkü kendilerine bu sorunun sorulduğu kimseler zaten yaratıcının sıfatını kabul ediyorlardı. Soru sormak ile onun muayyen olarak bilinmesi ve diğerlerinden ayrıcalığının ortaya çıkarılması istenmiştir. Diğer taraftan böylelikle yalnızca onun ibadeti hak ettiğine dair onlara karşı delilin ortaya konulması içindir.

Firavuna gelince o ismi bulunan ve sıfatları ile nitelenen zatı inkâr ettiği için soruyu "(ما): ne" diye sormuştur. Çünkü o onu ikrar ve itiraf etmiyordu, tayin edilmesini istemek için bu soruyu sormuştu. Bundan dolayı böyle bir soruya karşı verilen cevap Mûsâ (aleyhisselâm) tarafından: *"O göklerin ve yerin Rabbidir."* (Şuarâ, 24) sözü ile: *"Sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir."* (Şuarâ, 26) diye cevap vermişti. Yine sıfatını belirterek cevap vermişti. Orada ise: *"Andolsun eğer onlara kendilerini kim yarattı diye sorarsan muhakkak: Allah diyeceklerdir."* (Zuhruf, 87) buyurmaktadır. Böylece cevap o isme sahip olanın başkasından ayırdedilmesini sağlayan isim anılarak verilmiştir. İşte yüce Allah'ın: *"De ki: Yer ve onda olanlar kimindir."* (Mü'minun, 84) buyruğunda ve devamı âyetlerde de böyledir.][687]

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ
مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

27. "Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Muhakkak Allah Azîzdir, Hakîmdir."

686 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 129.
687 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 597.

Tefsiri:

[İbn Ebu Hâtim tefsirinde Süleyman b. Âmir'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rabi' b. Enes'i şöyle derken dinledim: Bütün kullarım ilminin Rabbleri Allah'ın ilmine göre misali bütün bu denizlerden bir damla gibidir. Yüce Allah da bu hususta: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Muhakkak Allah Azîzdir, Hakîmdir."* (Âyet 27) buyruğunu indirmiştir.[688]][689]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona (mürekkep olup) katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi."* buyurmaktadır. Böylelikle şunu açıklamaktadır: Onun kelimeleri denizlerin suları ve ağaçların kalemi ile yazılsa dahi bu kelimeler bitip tükenmez. Böylece şunu bilmiş oluyoruz: O kelimelerin bir kısmı yazılmakla birlikte bir diğer kısmı yazılmaksızın kalmaktadır. Bu da kelimelerin bir kısmı yazılırken geriye kalanlar ise yazılmayacak kadar pek çok olduğu hususunda oldukça açık bir ifadedir. "Kelimeler" lafzı ile bir tek kelimeyi kasteden özellikle de ağaç lafzı sert olsun ya da olmasın bir gövde üzerinde dikilen her türlü bitkiyi kapsamaktadır. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kaybolan hayvan hakkında: "O -sahibi onu buluncaya kadar- suya gider, su içer ve ağaçlardan/bitkilerden ot yer" buyurmuştur.][690]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Muhakkak Allah Azîzdir, Hakîmdir."* (Âyet 27) buyurmaktadır. İlim adamlarından birden çok kişi de şöyle demiştir: Bu gibi ifadelerden maksat Allah'ın kelâmının bitip tükenmeyeceğine hatta sonsuz olduğuna delalet eder. Onun kendi zatı ile kaim bir kelâm ile meşieti ve kudreti ile konuşur diyenler aynı zamanda gelecekte onun kelâmının da sonu yoktur derler.][691]

688 İbn Kesir. III. 451.
689 er-Raddu Âlâ Menkâle bifenai Cenneti Ve'n-Nar. 51.
690 el-Fetâva't-Tis'îniyye. V. 217.
691 Minhâcü's-Sünne. III. 359-360.

وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

32. "Onları dağlar gibi bir dalga kapladığında dinlerini yalnız Allah'a halis kılanlar olarak ona dua ederler. Onları kurtarıp, karaya çıkarınca onlardan kimileri orta yolu tutar. Ayetlerimizi ise çok gaddar ve çokça nankörlük edenden başkası bile bile inkâr etmez."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Onları dağlar gibi bir dalga kapladığında dinlerini yalnız Allah'a hâlis kılanlar olarak ona dua ederler.*" buyruğu ile onların rububiyetini kabul ettiklerini ve kendilerine bir darlık ve sıkıntı dokunduğu zaman dualarında ve yardım istemelerinde dini ona hâlis kıldıklarını fakat daha sonra da maksatlarının gerçekleşmesi halinde ona ibadetten yüz çevirdiklerini haber vermektedir.][692]

692 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 14-15.

SECDE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 30 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾

4. "Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan, sonra Arşa istiva edendir. Ondan başka sizin için bir veli de yoktur, bir şefaat edici de. Artık öğüt almaz mısınız?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ondan başka sizin için bir veli (dost ve yardımcı) da yoktur, bir şefaat edici de."* buyruğunda yaratılmışların ondan başka işlerini çekip çevirecek bir velilerinin Allah'tan başka kendilerine yardımcı olacak bir şefaatçinin bulunmadığını haber vermektedir.][693]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yeri ... yaratandır."* buyruğundan farklıdır. Bu âyet-i kerime muhkem bir âyettir. Bunda bir müteşabihlik yoktur.][694]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim arşın göklerle yerin yaratılmasından önce yaratıldığına zikretmiş olduğu bu âyet ile de başka âyet-i kerimeler ile de delildir. Şüphesiz yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan sonra arşa istiva edendir."* buyruğu onun göklerle yeri yaratmasından sonra arşa istiva etmiş olduğunu gerektirmektedir. Şanı yüce Allah o vakit arşı yaratmış olduğunu zikretmemektedir. Eğer onu o vakit yaratmış olsaydı yüce Allah önce

693 el-İstiğase, 77.
694 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 378.

onu yarattığını sözkonusu eder sonra onun üzerine istiva ettiğini ifade ederdi. Çünkü yüce Allah'ın onu yaratmayı sözkonusu etmeden ona istiva ettiğini zikretmiş olması bundan önce yaratılmış olduğuna delildir. Diğer taraftan kitapla sünnetle müslümanların ve kitap ehlinin de ittifakı ile sabit olduğuna göre yaratmak altı günde olmuştur. Yüce Allah: *"Arşı su üstünde iken -hanginizin daha güzel bir amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için- gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur."* (Hud. 7) buyurarak gökleri ve yeri altı günde yarattığını ve o sırada da arşının su üstünde bulunduğunu haber vermektedir.

Sahih'te de İmran b. Husayn'ın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair rivâyeti yer almaktadır: "Allah vardı ve hiçbir şey yoktu. Onun arşı da su üstünde idi. O zikirde her bir şeyi yazdıktan sonra gökleri ve yeri yarattı."[695]

Buhârî (Sahih'inin) Tevhid kitabında ve 'er-Raddu Ala'l-Cehmiye Ve'z-Zenâdika' başlığı altında: "Ve Arşı su üstünde iken" ile "*Ve o pek büyük arşın Rabbidir.*" (Tevbe. 129) buyrukları hakkında bir babda şunları söylemektedir: İmran b. Husayn'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ben Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda iken Temimoğulları heyeti onun huzuruna geldi. O: Ey Temimoğulları! Müjdeyi kabul edin buyurdu. Onlar: Bize müjde verdin. Artık bize bir şeyler ver dediler. Sonra Yemen halkından bazı kimseler içeri girdi. Bu sefer: Ey Yemen halkı! Müjdeyi kabul edin. Çünkü Temimoğulları onu kabul etmedi buyurunca onlar: Kabul ettik. Biz din hakkında bilgi sahibi olalım ve sana bu işin ta başı ne idi sana soralım diye geldik dediler. O şöyle buyurdu: "Allah vardı ve ondan önce hiçbir şey yoktu. Arşı da su üstünde idi. Sonra gökleri ve yeri yarattı ve zikirde de her bir şeyi yazdı."][696]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur."* buyurmaktadır. Yüce Allah gökleri önce yarattığı zaman bu ya ondan bir fiil hâsıl olup böylelikle bu fiil gökleri ve yeri yaratmak olur yahut da ondan herhangi bir fiil hâsıl olmayıp yaratılmışlar fiilsiz olarak var olmuşlardır. Bilindiği üzere yaratıcı onları yaratmadan önce de yarattıktan sonra da hiç fark etmeden öylece olduğuna göre özelleştirmeyi gerektiren bir sebep olmaksızın onları şu vakitte değil de bu vakitte yarattığını söyleyip özelleştirmek doğru değildir.][697]

695 Buhârî. 3191.
696 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye. I. 578-579
697 Câmiu'l-Mesâil. II. 20.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mücahid dedi ki: *"Arşa istiva etti"* arşın üstüne yükseldi demektir. Aynı şekilde İbn Ebu Hâtim de tefsirinde yüce Allah'ın: *"Arşa istiva etti"* buyruğu hakkında böylece zikretmiştir. Yine bu isnad ile Ebu'l-Âliyye'den, Hasan'dan ve er-Rabi'den de Ebu'l-Âliyye'nin sözünün bir benzerini rivâyet etmiştir. Kendi isnadı ile *"Sonra arşa istiva eden"* buyruğu hakkında: Yani yedinci günde dediğini rivâyet etmektedir.[698]][699]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sa'lebi dedi ki: Kelbi ve Mukatil: *"Sonra arşa istiva eden"* yani kurulan demektir. (Devamla) dedi ki: Ebu Ubeyde de: Yükseldi diye açıklamıştır. İstila etti diye açıklandığı gibi malik oldu, egemen oldu diye de açıklanmıştır. Kendisi de Ferra'dan ve bir topluluktan yaptığı nakli tercih etmiştir. Buna göre buyruğun manası: Arşı yaratmaya yöneldi ve onu yaratmaya koyuldu. Buna da yüce Allah'ın: *"Sonra duman halindeki semaya istiva etti."* (Fussilet. 11) buyruğu buna delildir ki semayı yaratmaya yöneldi demektir.

Bu açıklama ise açıklamaların en zayıflarındandır. Çünkü yüce Allah göklerle yerin yaratılmasından önce arşın su üstünde olduğunu haber vermiştir. Nitekim Buhârî'nin sahihinde de İmran b. Husayn'dan gelen rivâyete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Allah vardı ve ondan önce hiçbir şey yoktu. Arşı da su üstünde idi. Zikirde her şeyi yazdı. Sonra gökleri ve yeri yarattı."[700]

Arş göklerin ve yerin yaratılmasından önce yaratılmış olduğuna göre onun istiva etmesi nasıl onu yaratmaya yönelmesi demek olabilir? Eğer bu mana dilde bilinen mana ise bu taktirde istiva etti, onu yapmaya yöneldi anlamında olur ki kesinlikle dilde ne hakikat anlamında ne mecaz anlamında ne bir şiirde ne de bir nesirde böyle bilinmemektedir.

İstivâ'nın kastetti anlamında olduğunu söyleyen kimseler de bunu yüce Allah'ın: *"Sonra duman halindeki semaya istiva etti."* (Fussilet. 11) buyruğunda bunu gaye (son ve nihailik bildiren) harf ile fiilin geçişini yapmıştır, derler. Nitekim (عمدت إلي كذا، وقصدت إلي كذا): Şu işe yöneldim, şunu kastettim, denilmesi böyledir. Fakat (aynı anlamda olmak üzere) (عمدت إلي كذا، ولا قصدت عليه) denilmez. Bunula birlikte öbür ayet-i kerime hakkında zikredilen açıklamalar da dil-

698 Ashab ve tabiinin "istiva" hakkındaki sözlerinin kaynakları daha önce Bakara Sûresi'nde gösterilmişti.

699 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 520-521.

700 Kaynakları daha önce gösterildi.

de bilinen manalar değildir. Ayrıca selef müfessirlerinden herhangi bir kimsenin söylediği bir söz de değildir. Hatta selef müfessirlerinin söyledikleri -daha önce bazılarından naklettiğimiz gibi- bundan farklıdır.][701]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan sonra arşa istiva edendir. Ondan başka sizin için bir veli de yoktur, bir şefaat edici de."* buyurarak onların Allah'tan başka bir veli ve bir şefaatçilerinin olmadığını haber vermektedir.

Onun izni olmaksızın şefaatin olmayacağının söylenmesine gelince şefaat onun izni ile yapıldığı taktirde ondan başka da yapılmış olmaz. Tıpkı onun izni ile gerçekleştirilen veliliğin ondan başka ve onun dışında olmayışı gibidir. Nitekim yüce Allah: *"Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'dır, O'nun Peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halinde iken zekâtını veren mü'minlerdir. Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve mü'minleri veli edinirse, şüphe yok ki Allah'ın hizbi galip olacakların tâ kendileridir."* (Maide, 55-56) buyurmaktadır.][702]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan sonra arşa istiva edendir. Ondan başka sizin için bir veli de yoktur. Bir şefaat edici de."* buyurmaktadır. Veli senin bütün işlerini görmeyi üstlenen, şefii/şefaatçi ise bir hususta senin yanında yer alan yahut sana yardımcı ve destek olan demektir. İşte kulun Allah'ın dışında bağımsız bir velisi, yardımcı olacak bir desteği yoktur.][703]

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾

5. "O her şeyi gökten yere tedbir eder sonra miktarı sizin saymanıza göre bin yıl olan bir günde O'na yükselir."

Tefsiri:

[Ebu Ubeyd dedi ki: Bize İsmail b. İbrahim, Eyyub'dan tahdis etti, o İbn Ebu Muleyke'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bir adam İbn Abbas'a yüce Allah'ın:

701 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 520-521.
702 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 118.
703 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 73.

"Sonra miktarı sizin saymanıza göre bin yıl olan bir günde." buyruğu hakkında soru sorması üzerine İbn Abbas ona: *"Miktarı elli bin yıl olan bir gün."* (Mearic. 4) deyince adam: Ben sana ancak bana (durumu) anlatman için soru sordum deyince İbn Abbas şu cevabı verdi: Bunlar Allah'ın kitabında sözkonusu ettiği iki gündür. Allah bu iki günü en iyi bilendir. Böylelikle İbn Abbas Allah'ın kitabı hakkında bilmediği bir şeyi söylemekten hoşlanmamıştır.[704]][705]

Merhum İbn Teymiyye hüsn ve kubh/güzellik çirkinlik hakkında şunları söylemektedir:

[Aynı şekilde onun "hüsn"u mevcut oluşu ile yahut da mevcut olanın kemali hüsn ile nitelendirilir şeklinde tefsir edilmesi halinde de böyledir. Yüce Allah'ın: *"En güzel isimler Allah'ındır."* (A'raf, 170) buyruğu ile: *"O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır."* buyruğu da bu anlamdadır. Nitekim bizler şunu biliyoruz: Canlı olan varlığı itibari ile ölüden daha mükemmeldir. Âlim kişi de bilgisizden daha mükemmeldir. Doğru olan yalancıdan daha mükemmeldir. Bu da aynı şekilde akıl ile bilinir.][706]

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ
الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾

13. "Eğer Biz dileseydik her nefse elbette hidâyetini verirdik, fakat benden sadır olan: "Cehennemi bütünü ile cinlerden ve insanlardan elbette dolduracağım" sözü hak olmuştur."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer Biz dileseydik her nefse elbette hidâyetini verirdik."* buyurmaktadır. Bu da onun her bir nefse hidâyet bulmasını emretmiş olmakla birlikte her nefse hidâyetini vermediğine delildir.][707]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer Biz dileseydik her nefse elbette hidâyetini verirdik."* buyurduğu gibi: *"Rabbin dileseydi bütün insanları elbette tek bir ümmet yapardı."*

704 ed-Durru'l-Mensur, V, 171'de (Suyuti) şunları söylemektedir: Abdürrezzak, Said b. Mansur, İbnu'l-Munzir. İbn Ebu Hatim ve el-Mesafih adlı eserinde İbnu'l-Enbâri ve Hâkim bunu rivâyet etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir deyip bu rivâyeti zikretmektedir.

705 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 372-373.

706 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 347.

707 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 131.

(Hud, 118) buyurmaktadır. Çünkü şanı yüce Allah'ın buna kudreti yeter ve eğer dilese o kudreti ile bunu elbette yapar. Ama bunu dilemez.][708]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu kısmın örneği katıksız bir hayır olmayıp aksine bu hususta vaad meselesinde olduğu gibi irade ve ahdi de geçmiş bulunmaktadır.][709]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Veki b. el-Cerrah dedi ki: Her kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu iddia ederse Allah'ın bir parçasının yaratılmış olduğunu iddia etmiş olur. Ona: Bunu neye dayanarak söylüyorsun denilince o şu cevabı verdi: Çünkü yüce Allah: *"Fakat benden sâdır olan: ... sözü hak olmuştur (yerini bulacaktır)."* buyurmaktadır. Allah'tan hiçbir şey ise mahluk olamaz. Bu açıklamayı seleften birden çok kişi de yapmıştır.][710]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat selefin maksadı bu cehmiyecilerin kanaatini reddetmektir. Çünkü onlar Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'i kendi zatından başka bir yerde yarattığını ileri sürerler. Böylelikle Kur'ân-ı Kerim ta baştan beri Allah'tan değil de kendisinde yaratıldığı o yerden başlayıp çıkmış olur. Nitekim şöyle derler: Onun Mûsâ ile konuştuğu kelâmı ağaçtan çıkmıştır.

Selef ve imamlar ise Kur'ân'ın Allah'tan başlayıp çıktığını açıklamışlar ve yüce Allah'ın: *"Fakat benden sâdır olan ... sözü hak olmuştur."* buyruğunu zikretmişlerdir. Yüce Allah böylelikle sözünün kendisinden başkasından yaratılmışlardan değil de kendisinden sâdır olduğunu haber vermektedir.

Bu buyrukta "min: den" gayenin başlangıcı için kullanılmıştır. Eğer bu edat ile bizatihi kâim ayni bir isim mecrur ise bu Allah'ın bir sıfatı değildir. Yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendi (rahmeti)nden size musahhar kılmıştır."* (Câsiye, 13); Mesih hakkındaki: *"Kendinden bir ruh."* (Mücadele, 22) buyrukları gibi. Ayni varlıklarla kaim olan için de böyledir. Yüce Allah'ın: *"Elde ettiğiniz her nimet Allah'tandır."* (Nahl, 53) buyruğunda olduğu gibi. Fakat bu edat ile mecrur olan isim eğer bir sıfat olup onun herhangi bir yeri de zikredilmemişse o taktirde bu Allah'ın bir sıfatı olur. Yüce Allah'ın: *"Fakat benden sâdır olan ... sözü hak olmuştur."* buyruğunda olduğu gibi.][711]

708 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 389.
709 Câmiu'l-Mesâil, I, 153.
710 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 517.
711 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 518-519.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾

15. "Bizim âyetlerimize ancak kendilerine o âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan ve Rabblerini hamd ile tesbih edenler iman eder. Hem onlar büyüklük de taslamazlar."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Bizim âyetlerimize ancak kendilerine o âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan ve Rabblerini hamd ile tesbih edenler iman eder. Hem onlar büyüklük de taslamazlar."* (Âyet 15) buyurarak âyetler ile kendisine öğüt verilmesi halinde secde eden ve Rabbini hamd ile tesbih edenden başkasının mümin olamayacağını da haber vermektedir.][712]

تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾

16. "Yanları yataklarından uzak kalır. Rabblerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler."

Tefsiri:

[Muaz'ın rivâyet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana beni cennete girdirecek, cehennemden uzak tutacak bir ameli bana haber ver. Şöyle buyurdu: "Sen pek büyük bir hususa dair soru sordun. Bununla birlikte Allah'ın kolaylaştırdığı kimse için de pek kolaydır: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet et, namazı dosdoğru kıl, zekatı ver, ramazan orucunu tut, Beyt'i haccet." Sonra şöyle buyurdu: "Sana hayrın kapılarını da göstereyim mi? Oruç bir kalkandır, sadaka suyun ateşi söndürdüğü gibi günahı söndürür, bir de kişinin gece ortasında kıldığı namaz." Sonra da yüce Allah'ın: *"Yanları yataklarından uzak kalır. Rabblerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler."* (Âyet 16) buyruğunu *"Hiçbir kimse bilmez."* (Âyet 17) buyruğuna kadar okudu. Sonra da şöyle buyurdu: "Ben sana işin başını, temel direğini ve tepesinin zirvesini de haber vereyim mi? İşin başı İslâm, temel direği

712 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 61.

namaz, tepesinin zirvesi de Allah yolunda cihad etmektir" buyurdu. Sonra şöyle buyurdu: "Peki sana bütün bunların kilit noktasını haber vereyim mi?" Ben: Buyur deyince dilini tuttu ve: "Bunu tut" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler konuştuklarımızdan ötürü sorgulanacak mıyız dedim. O şu cevabı verdi: "Hay anan senin hayrını görsün ey Muaz! İnsanların yüzleri üzere ateşe dökülmelerinin -yahut da burunları üstüne buyurdu- dilleri ile biçtiklerinden başka bir şey midir" buyurdu.[713]][714]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunu Ebu Bekr el-Bezzar, Ebu Bekr el-Hallal ve İbn Batta da Huzeyfe b. el-Yeman'dan merfu bir hadis olarak rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyette bu fazlalığı zikretmemektedir. Fakat sonunda şöyle buyurmuştur: "Onlara her yedi günde bir önceki hallerinin bir kat fazlası verilir. -(devamla) dedi ki- işte bu da yüce Allah'ın kitabındaki: *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez."* (Âyet 17) buyruğudur.][715]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez."* (Âyet 17) buyurmaktadır. Sahih hadiste de yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ben salih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırına gelmedik şeyleri hazırladım." Yüce Allah'ın mümin kullarına bu va'dinin ne olduğunu hiç kimse bilemez. İşte bu yüce Allah'tan başkasının bilmediği "tevil" kısmındandır. Aynı şekilde kıyametin vaktini de ve şartlarını da Allah'tan başkasını bilemez. Yine kıyamette meydana gelecek hesaba çekilmek. sırat, mizan. havz, sevap ve ceza gibi keyfiyetler de böyledir. Bunların keyfiyetini Allah'tan başkası bilemez. Çünkü bunlar henüz yaratılmadı ki melekler dahi onları bilebilsin. Ayrıca her bakımdan onunla örtüşen bir benzeri yok ki ne olduğu bilinebilsin. Bu sebeple bu da yüce Allah'tan başkasının bilemeyeceği müteşabih buyrukların tevilinden (sonunda varacakları mahiyet) kapsamındadır.][716]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

713 Kaynakları daha önce gösterildi.

714 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 86. XI. 200.

715 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 302. Buradaki ifadeler: "Müminlerin cennette Rabblerini görmesinin dünya günlerinden cuma günü gibidir" hadisi ile alakalıdır. Ayrıca bu hadisin rivâyet yolları ve lafızları üzerinde de açıklamalarda bulunurken işte bu lafızlardan birisini zikrederken bu açıklamaları yapmıştır.

716 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 373.

[Şunu da bilelim ki burada ikinci bir delalet vardır. Bu da genel manevi delalettir ki bu da lafzi genel delaletten daha güçlüdür. Bu delalet yüce Allah'ın: *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez."* (Âyet 17) buyruğundadır. Buradaki "göz aydınlığı" lafzı bakmak ve başka hususlarla tefsir edilmiştir. Bu durumda bakmanın onların amellerinin karşılığı olmasını gerektirir. Erkekler ve kadınlar da erkek türünün cennette kendisi ile hak ettikleri şeyleri kazandıkları amelde ortaktırlar. Emirlik, peygamberlik gibi ve buna benzer cumhura göre erkeklere özgü olan amellere ru'yet/Allah'ın görülmesi münhasır değildir. Aksine ru'yetin kapsamına erkeklere özel herhangi bir ameli yapmayan erkekler de dahildir. Hatta yalnızca kendisine farz olan namaz, zekat ve benzeri farz ameller ile yetinenler de dahildir. Bu ise her iki kesim (erkek ve kadın) arasında ortaktır.][717]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez."* (Âyet 17) buyruğu da bu şekilde ru'yet(ullah) ile tefsir edilmiştir. *"Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler. Tahtlar üzerinde seyrederler."* (Mutaffifin, 22-23) buyrukları da böyle. Bütün bunlar ise hem erkekleri hem kadınları kapsar.][718]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilmez."* Şanı yüce Allah'ın gerçek dostları için hazırlamış olduklarının hakikati melekler için de gaybdir. Daha önce de ilk yaratılışta Adem'in hali ve daha başka hususlar da onlar için gayb olmuştur.][719]

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

21. "Andolsun ki Biz onlara -belki dönerler diye- en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz onlara -belki dönerler diye- en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız."* (Âyet 21) buyruğu da böyledir. En yakın azabın kapsamına kulların elleri ile yapılanlar da dahildir. Nitekim

717 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 439.
718 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 437.
719 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 373.

Allah'ın müşrikleri kendisi ile tehdit ettiği azabın bir kısmı Bedir vakası ile de tefsir edilmiştir.[720]][721]

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

24. "Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah önder kimseleri sabır ve yakîn ile/sağlam inanç sahibi olmakla nitelendirerek: "*Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı.*" (Âyet 24) buyurmaktadır.][722]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu iki esas bilindiğine göre onda gereğince amel etme amacı ile kararlı bir iradenin bulunması da zorunludur. Aksi taktirde istenen bir hususu ve onun yolunu bilmek ancak kesin ve kararlı bir irade ile birlikte maksadın elde edilmesini sağlarlar. Kararlı irade ise ancak sabır ile beraber olur. Bundan ötürü yüce Allah: "*Andolsun asra ki, gerçekten insan ziyandadır. İman eden, salih ameller işleyen, birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler müstesna.*" (Asr Sûresi) ve: "*Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı.*" (Âyet 24) buyurmaktadır. Çünkü yakîn/sağlam inanç sabit ve iyice yer etmiş bilgi demektir. Kararlı iradeyi gerçekleştirmek için ise sabır da bir zorunluluktur.][723]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mihnet büyük olduğu taktirde bu salih mümin kimse için derecenin yükselmesine, ecrin büyümesine bir sebeptir. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Hangi insanların belası/sınanması daha ağır olur diye sorulduğunda o nebiler, sonra salihler, sonra onlara daha yakın olanlar, sonra daha yakın olanlar. Kişi dinine göre belaya maruz kalır. Eğer dininde bir sağlamlık varsa belası artırılır. Şâyet dininde bir incelik varsa onun yükü hafifletilir. Müminin belası üzerinde

720 Bu tefsir İbn Kesir, III, 509'da belirtildiği üzere İbn Mesud'dan rivâyet edilmiştir.
721 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 45.
722 el-İstikame, I, 40.
723 Câmiu'l-Mesâil, II, 327.

öyle bir devam eder ki sonunda o yeryüzü üzerinde üzerinde hiçbir günahın sorumluluğu bulunmaksızın yürüyecek hale gelir" buyurmuştur.[724]

İşte o vakit kişinin başka herşeyden daha çok sabra ihtiyacı olur. Bu da din hususunda imam/önder olmanın bir sebebidir. Yüce Allah'ın: *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı."* (Âyet 24) buyruğunda görüldüğü gibi.][725]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah takva sahiplerinin önderlerini nitelendirmek üzere: *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı."* (Âyet 24) buyurmaktadır. Sabır ile şehvet ve arzular terk edilir, sağlam ve köklü inanç ile de şüpheler uzaklaştırılır.][726]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı."* (Âyet 24) buyurmaktadır. Çünkü sabır ve yakîn ile dinde önderliğe nail olunur. İşte bunun gereğini yerine getirince[727] sünnette imamlık/önderlik onun ismi ile anılır oldu. Bununla ün saldı ve kendisinden sonra gelenler ona uydu. O da kendisinden öncekilere uyduğu gibi.][728]

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَآءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ
أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

27. "Görmezler mi ki Biz suyu kupkuru yere süreriz de onunla hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz. Hala görmezler mi?"

Tefsiri:

[Kupkuru yere yüce Allah yağmur yağdırmak üzere suyu yönlendirir. Nitekim o: *"Görmezler mi ki Biz suyu kupkuru yere süreriz de onunla hayvanlarının*

724 Tirmizi, 2398; Ahmed, I, 172; Hâkim, I, 40; Beyhaki, Sünen, III, 372. Hadis sahihtir.
725 el-İstikame, II, 260-261.
726 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakîm, I, 104
727 İfadelerin bağlamı İmam Ahmed ve onun sünneti savunması ve bu uğurda gördüğü eziyet ve işkencelere karşı sabretmesi ile ilgilidir.
728 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 358; Câmiu'l-Mesâil, I, 168. Buna yakın ifadelerle.

ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz. Hala görmezler mi?" (Âyet 27) buyurmaktadır. Kupkuru yere içindekilere yetecek kadar yağmur yağmaz. Mısır toprakları gibi. Eğer alışılmış olan yağmur oraya yağacak olursa bu ona yetmez. Çünkü orası kıraç bir topraktır. Eğer mesela bir aylık yağmur gibi çokça yağmur yağacak olursa bu sefer meskenler harab olur. O halde yaratıcının bir hikmeti ve rahmeti olarak Allah ordan uzak bir toprağa yağmur yağdırır. Sonra da o suyu Mısır topraklarına sevk eder. İşte bu âyetler (varlığının ve hikmetinin delili olan bu belgeler) yaratıcının ilmine, kudretine, meşietine ve hikmetine delil gösterilir.][729]

729 Minhâcü's-Sünne, V, 443-444. Bunu İbn Teymiyye'den İbnu'l-Kayyim, Bedâilü'l-Fevâid, II, 88'de nakletmiş bulunmaktadır.

AHZÂB SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 73 âyettir)

Genel Olarak Ahzâb Sûresi

[Yüce Allah sûreye *"Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme."* buyrukları ile başlamakta bu sûrenin ortalarında da: *"Müminlere de muhakkak onlar için Allah'tan büyük bir lütuf ve ihsan olduğunu müjdele. Kâfirlere de münafıklara da itaat etme."* buyurmaktadır. Yüce Allah birinci âyetten sonra da: *"Rabbinden sana vahyolunana uy. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."* (Âyet 2-3) buyurmak sûretiyle ona kendisine vahyolunmuş olan kitabı -ve sünnetini teşkil eden- hikmete uymasını ve yalnızca Allah'a tevekkül etmesini emir buyurdu. O halde yüce Allah'ın: *"Yalnız sana ibadet ederiz."* (Fatiha, 5) buyruğunun gereğini yerine getirmesi öncelikle sözkonusudur. İkinci olarak da *"Ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fatiha, 5) buyruğunun gereğini yerine getirmelidir. Bunun bir benzeri de *"O halde yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na tevekkül et."* (Hud, 123) ve: *"Yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim."* (Hud, 88) buyruklarıdır.

Dinin tamamında bu husus emredilmiş olmakla birlikte şüphesiz bu cihadda daha da vurguludur. Çünkü kâfirlerle münafıklara karşı cihad etmek bir ihtiyaçtır. Bu da ancak Allah tarafından güçlü bir destek ile tamamlanabilir. Bundan dolayı cihad amelin tepesidir. Tepe de üstün ve şerefli bütün halleri ihtiva eder. Çünkü onda yüce Allah'ın: *"Allah, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar."* (Maide, 54) buyruğunda olduğu gibi muhabbet tepesi de vardır, tevekkül tepesi, sabır tepesi de vardır. Hiç şüphesiz mücahid sabra ve tevekküle en muhtaç olan insandır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Zulmedildikten sonra Allah yolunda hicret edenleri biz dünyada elbette güzel bir şekilde barındıracağız, ahiret mükâfatı ise mutlaka daha büyüktür. (Müşrikler) bilmiş olsalardı. Onlar*

sabredenler ve ancak Rabblerine tevekkül edenlerdir." (Nahl. 41-42) ve: *"Mûsâ kavmine: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır, kullarından dilediğine onu miras verir. İyi âkibet ise, takva sahiplerinin olacaktır" dedi."* (A'raf. 128) buyurmaktadır.

İşte bu sebeple tevekkülün esasını teşkil eden sabır ve yakîn/kesin inanç din hususunda imam olmayı gerektirir. Yüce Allah'ın: *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı."* (Secde. 24) buyruğunun da gösterdiği budur.

Yine bundan dolayı cihad ilmin sebeplerini çepeçevre kuşatmış bulunan hidâyet bulmayı da gerektirir. Yüce Allah'ın: *"Uğrumuzda cihad edenleri elbette biz onları yollarımıza iletiriz."* (Ankebût. 69) buyruğu bunu göstermektedir. Böylelikle o kendi uğrunda cihad eden kimseler için yüce Allah'ın bütün yollarına hidâyet etme mükafatını vermiş bulunmaktadır. Bundan dolayı iki imam Abdulah b. el-Mübarek ile Ahmed b. Hanbel ve başkaları şöyle demişlerdir: İnsanlar herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşecek olurlarsa sizler düşman serhatlerinde bulunanların kabul ettikleri kanaate bakınız. Hiç şüphesiz hak onlarla birliktedir. Çünkü Allah: *"Uğrumuzda cihad edenleri elbette biz onları yollarımıza iletiriz."* (Ankebût. 69) buyurmaktadır.

Gerçek manada dünya hayatı hakkında da dünya yurdu hakkında da zahidlik de cihadda bulunur.

Yine gerçek ihlas da cihaddadır.

Burada sözkonusu olan Allah yolunda cihad edenlerdir. Başkanlık uğrunda, mal uğrunda ya da hamiyet uğrunda çarpışanlar değildir. Bu söylediklerimiz ancak dinin tamamı yalnız Allah'ın olması için ve Allah'ın adı en yüce olsun diye savaşanlar hakkında sözkonusudur.

İhlas mertebelerinin en büyüğü ise canı ve malı mabuda teslim etmektir. Nitekim yüce Allah: *"Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını -onlara cenneti vermek karşılığında- satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşır, öldürür ve öldürülürler."* (Tevbe. 111) buyurmuştur. "Cennet" ise her türlü nimeti ihtiva eden yurdun adıdır. Bu nimetlerin en üstünü ise Allah'a nazardır. Sonra bunun altında canların çektiği ve gözlerin zevk aldığı bildiğimiz ve bilmediğimiz diğer nimetler sözkonusudur. Nitekim yüce Allah Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinden rivâyet ettiği üzere: "Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği nimetler hazırladım" buyurmaktadır.

İşte böylelikle bu sûrenin bu şekilde başlamasının bazı sebepleri açıkça görülmüş olmaktadır. Sonra yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti, biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir."* (Âyet 9) buyurmaktadır.

Olay kısaca şöyle olmuştu: Müslümanların etrafında bulunan bütün müşrikler onlara karşı gruplar halinde bir araya gelmiş ve hep birlikte müminlerin kökünü kazımak için Medine'ye gelmişlerdi. Böylelikle Kureyşliler ve onların Esedoğullarından, Eşcalılardan, Fezareden ve bunların dışında Necidli kabilelerden antlaşmalıları bir araya gelip toplandı. Aynı şekilde Kurayza ve Nadiroğulları yahudileri de bir araya gelmişti. Çünkü Nadiroğulları'nı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın Haşr Sûresi'nde belirttiği üzere sürgüne göndermişti. Bu bakımdan onlar da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile antlaşmalı olan ona Medine yakınında komşu bulunan Kurayzalıların yanına Ahzâb ile birlikte geldiler. Kurayzalılar antlaşmalarını bozuncaya ve onlar da Ahzâb'ın arasına katılıncaya kadar onları ısrarla etkilediler. Böylelikle bu büyük hizbler bir araya gelip toplandı. Sayıları itibari ile müslümanların kat kat fazlası idiler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kadınları ve çocukları Medine'nin yüksek binalarına güvenli yerlerine yerleştirdi. Onları daha başka yerlere taşımadı. Sırtlarını Sel dağına verdiler. Bu ise batı ve Şam tarafında Medine'ye yakın bir dağdır. Kendisi ile düşman arasında da bir Hendek açtı. Düşman ise hem üstten hem aşağıdan onları kuşatmış idi. Düşman son derece azılı bulunuyordu. Eğer müminlere karşı imkân bulmuş olsalardı onlara verecekleri zarar en büyük bir zarar olacaktı.

İşte (karşı karşıya bulunduğumuz) bu hadisede de Moğoluyla onlardan başka çeşitli Türk boylarıyla Fars boylarıyla Araplaşmış (müstarem)leriyle ve onlara benzer diğer mürtedleriyle Errmeni ve diğer hristiyanları ile hizipler/gruplar halinde bir araya gelmiş ve bu düşman müslümanların yurdunun yakınına konaklamış bulunmaktadır. Düşman ileri gitmek ile gitmemek arasında -karşılarında bulunan müslümanların az olmasına rağmen- tereddüt göstermektedir. Maksatları ise bu yurdu istila etmek, ahalisinin de kökünü kazımaktır. Tıpkı sözünü ettiklerimizin müslümanların karşısında Medine'nin çeşitli yerlerine konakladıkları gibi. Hendek yılı müslümanların kuşatması denildiğine göre 20 küsür gün devam etmiştir. 20 gün devam ettiği de söylenmiştir.][730]

730 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII. 441-444. Ahzâb Gazvesi siyret, tefsir ve hadis kitaplarında sabittir. Merhum İbn Teymiyye buradaki olaydan kastı Tatarların Şam'ın çevresine ulaşmalarıdır. Allah soğuk, kar, açlık ve korku ile onları bozguna uğrattı. Buna sebep ise müslümanların iyi niyeti ve ordularının Tatarlara karşı savaşmaya -merhum İbn Teymiyye'nin ileride bir yerde zikredeceği üzere- kararlı olmaları idi.

[*"Nebi müminler için kendi öz canlarından önce gelir. Onun zevceleri de analarıdır. Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince de diğer müminlerden ve muhacirlerden birbirlerine daha yakındırlar. Dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnâ. Bu kitapta yazılmıştır."* (Âyet 6) Diğer kıraatte ise: "وهو أب لهم: ve o onların babasıdır" ibaresi de vardır.][731]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince bu sûrede onlardan birkaç defa söz edilmiş bulunmaktadır. Burada onlardan söz edildiği gibi yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse."* (Ahzâb, 60); *"O taktirde kalbinde hastalık bulunan kimse(ler) umutlanır."* (Ahzâb, 32) buyruklarında onlardan söz edilmektedir. Ayrıca yüce Allah kalp hastalığından değişik yerlerde de söz ederek mesela: *"O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık olanlar: Bunları dinleri aldattı diyordu."* (Enfal, 49) buyurmaktadır.

Kalpte hastalık, cesetteki hastalık gibidir. Nasıl ki bu hastalık sağlıktan ve dengeli halden -öldürmeksizin- bedeni değiştiriyorsa kalpte de bazen hastalık olabilir. Kalbin sağlıklı ve dengeli iken –idraki bozulmuş da ya da amel ve hareketleri olumsuz etkilenmiş oması arasında bir fark olmamak üzere ve kalp ölmeksizin- başka bir hale maruz kalmasını örnek verebiliriz.

Bu da -açıkladıkları üzere- imanın zayıflığından ötürü olur. Ya kalbin ilim ve itikadının zayıflığı ile olur yahut da amelinin ve hareketinin zayıflığı ile meydana gelir. Böylelikle tasdikinin zayıflığından ve korkaklığına ve dehşete kapılmasına yenik düştüğünden ötürü bu zayıflık ona girer. Hiç şüphesiz kalbin haramları arzulamak, kıskançlık, korkaklık, cimrilik ve bundan başka türlü illetlerin hepsi birer hastalıktır. Yine kalpteki bilgisizlik, şüpheler ve tereddütler de böyledir.

İşte buna göre yüce Allah'ın: *"O taktirde kalbinde hastalık bulunan kimse(ler) umutlanır."* (Ahzâb, 32) buyruğundan kasıt hayâsızlık isteği ve zina etmek arzusudur. Nitekim bunu böyle tefsir etmişlerdir.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Cimrilikten daha kötü hangi hastalık vardır?"[732] buyruğu da bu türdendir. Şanı yüce Allah kitabını kalplerde bulunan hastalıklara bir şifa olarak indirmiştir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Şüphesiz maksadını ifade edememenin şifası soru sormaktır."[733] buyurmuştur.

731 Câmiu'l-Mesâil, IV, 274.
732 Buhârî, 3137
733 Ebu Davud, 336; İbn Mace, 572; Ahmed, I, 280. Hadis sahihtir.

Yine O duasında: "Allah'ım! Kötü ahlaktan, hevâlardan ve hastalıklardan sana sığınırım." derdi.[734]

Bir kimse ancak kalbindeki bir hastalıktan dolayı Allah'tan başkasından korkar. Nitekim naklettiklerine göre bir adam Ahmed b. Hanbel'e birisi bir validen korktuğu şikâyetinde bulununca o: Eğer sen iyileştirirsen (hastalıklarını tedavi edersen) hiç kimseden korkmazdın dedi. Yani senin korkmanın sebebi kalbinin sağlığının bozuluşundan dolayıdır. Bundan dolayı yüce Allah da kullarına "şeytanın hizbinden/taraftarlarından hatta yüce Allah'tan başka hiçbir kimseden korkmamalarını farz kılarak: *"Bu şeytandır. Ancak kendi dostlarını korkutur. Eğer gerçek müminler iseniz onlardan korkmayın benden korkun."* (Âl-i İmrân. 175) buyurmaktadır. Yani o sizi kendi dostları ile korkutur.

Yüce Allah bizim dikkatlerimizi çekmek için de genel olarak israiloğullarına: *"Ve yalnız benden korkun."* (Bakara. 140) buyurmuştur. Yine: *"İnsanlardan korkmayın benden korkun."* (Maide, 44); *"Ta ki insanlar arasında -zulmedenlerin dışında- kimsenin size karşı bir delilleri kalmasın. O halde onlardan korkmayın benden korkun."* (Bakara, 150); *"Bugün kâfirler dininizden ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın. Benden korkun."* (Maide, 3); *"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder."* (Tevbe, 18); *"Onlar Allah'ın gönderdiklerini tebliğ ederler. Ondan korkarlar. Allah'tan başka bir kimseden de korkmazlar."* (Ahzâb, 39); *"Yeminlerini bozan o peygamberi (Mekke'den) sürüp çıkarmaya kalkışan ve bununla beraber ilk olarak sizinle kendileri (savaşmaya) başlayan bir kavim ile savaşmayacak mısınız? Onlardan korkuyor musunuz? Eğer mümin kimseler iseniz asıl korkmanız gereken Allah'tır."* (Tevbe, 13) buyurmaktadır.

Böylelikle bu âyet-i kerime yani: *"O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık olanlar: Onları dinleri aldattı diyordu."* (Enfal. 49) buyruğu kalpte hastalığın ve münafıklığın insanın korkudan güven duymasını gerektiren doğru haberler hakkında şüphe ve tereddüt göstermeyi gerektirdiğine delildir. Öyle ki bunlar bu doğru haberlerin kendileri için bir aldanış olduğunu zannederler. Tıpkı bizim bu hadisemizde meydana geldiği gibi.

Sonra yüce Allah: *"Hani onlardan bir kesim de şöyle demişti: Ey Yesribliler! Burası sizin için durulacak yer değildir. Hemen dönünüz."* (Ahzâb. 13) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) müslümanları Sel dağı yakınlarında yer-

734 Tirmizi. 3591. Hadis sahihtir.

leştirmiş, karargah kurmuş, hendeği de kendisi ile düşman arasında bırakmıştı. Onlardan bir kesim sizin için burası durulacak yer değildir demişti. Buna sebep ise düşmanın çokluğu idi. Haydi Medine'ye dönün dediler.

Bir diğer görüşe göre: Siz Muhammed'in dini üzere kalmayın. Eski şirk dinine geri dönün diye açıklanmıştır. Bu: Siz savaşmak üzere kalamazsınız. Bu sebeple güvene ve onların himayesine (müşriklerden himaye istemeye) geri dönün, diye de açıklanmıştır.

Bu şekilde bu düşman gelince münafıklar arasından: Artık İslâm devleti/üstünlüğü varlığını sürdüremez. Bu sebeple Tatar devletine girmek gerekir diyenler oldu. Bazı özel kimseler ise: Artık Şam/Suriye toprakları yaşanacak bir yer değildir. Oradan başka bir yere Hicaz'a yahut Yemen'e ya da Mısır'a gidelim dediler. Bazıları da: Hayır, maslahat Irak ahalisinin teslim olup onların yönetimleri altına girmeyi kabul ettikleri gibi bunlara teslim olmayı gerektirir dediler.

İşte bu üç görüş, öbürü sırasında söylendiği gibi bu musibet esnasında da ortaya atılıp dile getirildi. Aynı şekilde münafıklardan bir kesim ile kalplerinde hastalık bulunan kimseler özel olarak Dimaşk halkına genel olarak da Şam/Suriye halkına: Siz artık bu topraklarda kalamazsınız dediler.

Kalmanın imkânsızlığının dile getirilmesi ikamet etmenin imkânsızlığının dile getirilmesinden daha ileridir. Her ne kadar (mukam lafzı) ötreli de okunmuş ise de bir yerde kalamayan bir kimse orada nasıl ikamet edebilsin?

Yüce Allah: *"İçlerinden bir kısmı da peygamberden izin isteyerek diyordu ki: Gerçekten evlerimiz korumasızdır. Halbuki evleri korumasız değildir. Onlar kaçmaktan başka bir şey istemiyorlardı."* (Ahzâb, 13) buyurmaktadır. Bu yerilenlerden bir topluluk -insanlar hendeğin iç tarafında Sel tepesi yakınında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile kadınlarla çocuklar ise Medine'nin yüksekçe ve güvenlikli yerlerinde bulunuyorlarken- ey Allah'ın Rasûlü! Bizim evlerimiz korumasızdır. Yani evlerimiz ile düşman arasında bir engel bulunmamaktadır diyorlardı.

Korumasız (avret)in asıl anlamı korumaya ve örtmeye ihtiyacı olan boş yer, şey demektir. Mesela bir kimsenin oturduğu yerin gizliliği ortadan kalksa yahut duvarı yıkılsa bunu anlatmak için "(أعور مجلسك): Meclisin korumasız kaldı" denilir. İşte "(عورة العدو): Düşmanın korumasız yeri, gediği" tabiri de buradan gelmektedir.

Mücahid ve Hasan dedi ki: Yani bizim evlerimiz korunamıyor, hırsızların ona zarar vermelerinden korkuyoruz. Katade de şöyle açıklamıştır: Onlar bizim

evlerimiz düşmana yakın yerdedir. Dolayısıyla eşlerimiz ve çocuklarımızı güven altında görmüyoruz. Bu sebeple evlerimize gitmek için bize izin ver, kadınlarımızı ve çocuklarımızı koruyabilelim dediler. Yüce Allah ise: *"Halbuki evleri korumasız değildir."* buyurmaktadır. Çünkü Allah o evleri korur. *"Onlar kaçmaktan başka bir şey istemiyorlardı."* Onlar cihaddan kaçmak istiyorlar ve ailelerinin durumunu bahane gösteriyorlardı.

İşte bu gazada pek çok kimse de böyle bir musibete uğradı. Bunlar korunması gereken serhad noktalardan daha korunaklı kalelere ve burçlara kaçıyorlardı. Mısır gibi uzak yerlere gidiyorlardı ve: Bizim maksadımız ancak aile halkımızı korumaktır, onları bizden başkaları ile göndermek de mümkün değildir diyorlardı.

Halbuki onlar bunu söylerken yalan söylüyorlar. Çünkü onlar eğer düşman yaklaşacak olursa ailelerini Dimaşk kalesine -müslümanların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde yaptıkları gibi- yerleştirebilirlerdi.

Yine aile fertlerini gönderip kendileri ise cihad için kalabilirlerdi. Peki ya çoluk çocuğunu gönderdikten sonra kaçanların durumu nedir? Şanı yüce Allah: *"Eğer (Medine'nin) etrafından üzerlerine girilmiş olsa idi sonra onlardan fitne istense idi -bu hususta geçirecekleri az bir süre müstesna- elbette ona giderlerdi."* (Âyet 14) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile bize şunu haber vermektedir: Eğer Medine'nin etrafından onların üzerine girilmiş olup sonra da kendilerinden fitne -bu da küfür yahut münafıklık sûreti ile dinden dönmektir- istense idi kesinlikle bunu da yaparlardı ve hiç tereddüt göstermeden istenileni yerine getirirlerdi.

İşte bir takım kimselerin hali aynen böyledir. Eğer bu münafık ve cani düşman üzerlerine girse sonra onlardan içinde bulunduğu İslâm şeriatinin dışına çıkmış hali üzere muvafakat etmelerini istese -ki bu pek büyük bir fitnedir- bu hususta hiç şüphesiz onunla beraber olurlar. Nitekim geçen sene bazı topluluklar din ve dünya hakkında fitnelere düşerek onlara yardım etmişlerdi. Kimileri Allah hakkında kimileri kullar hakkında farzları terk ederek ve haramları işleyerek bunu yapmışlardı. Namazı terk etmek, içki içmek, selefe sövüp saymak, müslüman askerlere sövmek, müslümanlar aleyhine onlar için casusluk yapmak, müslümanların mallarını ve namuslarını onlara göstermek, insanların mallarını almak, onlara işkence etmek, onların lanetlenmiş devletlerinin güçlerini artırmak, müslümanların kalplerine onların korkularını salmak ve bunun dışında türlü fitneler işlemişlerdi.

Sonra yüce Allah: *"Halbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorulur."* (Ahzâb, 15)

buyurmaktadır. İşte bir takım antlaşmalar yaptıktan sonra bu antlaşmaları bozan kimselerin durumu eski ve yeni bu gazvede böyle idi. Çünkü geçen sene de bu sene de işin başında bir takım insanlar savaşmak ve kaçmamak üzere antlaşıp ahit vermiş daha sonra ise iş sıkılaşınca arkasını dönüp kaçmıştı.

Sonra yüce Allah: *"De ki: Eğer siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız kaçışın size asla faydası olmaz. O taktirde de ancak pek az faydalandırılırsınız."* (Ahzâb, 16) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah kaçmanın ölümden ve öldürülmekten yana bir faydasının olmayacağını haber vermektedir. Çünkü ölümden kaçmak da taundan kaçmak gibidir. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizin bulunduğunuz bir yerde bu hastalık başgösterirse ondan kaçmak maksadıyla dışarı çıkıp gitmeyin."[735]

Öldürülmekten kaçmak cihaddan kaçmak gibidir.

Ayet-i kerimedeki (لن): Asla" buyruğu gelecek zamanda fiili olumsuz yapar. Fiil de belirsizdir. Belirsiz ifade eğer olumsuz bağlamda ise bütün birimlerini kapsar. İşte bu da ölümden yahut öldürülmekten kaçmanın ebediyyen hiçbir faydasının olmamasını gerektirir. Bu da Allah'ın doğru haberidir. Böyle bir işin kendisine fayda vereceğine inanan bir kimse Allah'ın verdiği haberi yalanlamış demektir.

Tecrübe de Kur'ân'ın delalet ettiğinin aynısını göstermektedir. Şüphesiz bu sene kaçan o kimselere bu kaçışlarının hiçbir faydası olmadı. Aksine onlar dinlerini de dünyalarını da kaybettiler ve değişik musibetlere uğradılar. Fakat ribat yapıp sebat gösterenlere bu tutumları din ve dünya bakımından onlara fayda sağladı. Hatta bu kaçanlar arasında ölüm çoğaldı, yerlerinde kalanlar arasında daha az görüldü. Kaçış Allah'ın dilediğine engel olmadı. Düşmanın arkasından giden ve onu takip eden kimselerden ise hiçbirisi ölmedi ve öldürülmedi. Hatta kaçanların çıktıkları zamandan itibaren bu ülkede ölümler azaldı. İşte Allah'ın sünneti eskiden beri böyleydi halen de böyledir.

Daha sonra yüce Allah: *"O taktirde de ancak pek az faydalandırılırsınız."* buyurmaktadır. Yani: Eğer kaçışın size bir faydası varsa bunun size faydası ancak pek kısacık bir hayat olur. Sonra yine öleceksiniz. Çünkü ölüm kaçınılmazdır. Ahmaklardan birisinin şöyle dediği nakledilmektedir: İşte biz o pek az olan şeyi istiyoruz. Bu ise bu kimsenin bu âyetin manasını bilmeyen bir cahil olduğunu göstermektedir. Çünkü yüce Allah kaçış yolu ile onların pek az faydalandırılacaklarını söylemiş değildir. Aksine onda ebediyyen bir fayda olmadığını sözkonusu

735 Buhârî, 5729; Müslim, 2219.

etmekte sonra da ikinci bir cevap daha zikrederek eğer böyle bir faydası olmuş olsaydı onda ancak pek az bir faydalanma olacağını belirtmekte arkasından üçüncü bir cevabı daha sözkonusu etmektedir. O da kaçan kişiye takdir edilmiş olan zarar ne ise mutlaka gelecektir ve yerinde sabit duran kimseye de hakkında takdir edilen sevindirici husus ne ise o da gelecektir. İşte bunun için yüce Allah da: *"Peki: Hakkınızda bir fenalık dilerse yahut sizin için bir rahmet murad ederse sizi Allah'a karşı kim koruyabilir? Onlar kendileri için Allah'tan başka bir dost ve bir yardımcı bulamazlar."* (Ahzâb. 17) buyurmaktadır. Bunun bir benzeri de cihad âyetleri bağlamındaki: *"Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile."* (Nisa. 78) buyurmaktadır. Bir başka yerde de: *"Ey iman edenler, siz, kendileri kâfir olup da yeryüzünde yolculuk yahut gazada iken (öldürülen) kardeşleri hakkında: "Yanımızda olsalardı ölmezlerdi, yahut öldürülmezlerdi" diyen kimseler gibi olmayın ki, Allah bunu yalnızca onların kalplerinde bir hasret (ve keder) yapsın. Halbuki dirilten de öldüren de Allah'dır. Allah bütün yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Âl-i İmrân. 156) buyurmaktadır.

O halde meselenin mahiyeti şudur: Ecel kesindir. Cihad saflarında bulunup da esenlik bulunan nice kişi olduğu gibi ölümden kaçarken ölümle karşılaşan nice kişi vardır. Nitekim Halid b. Velid de ölüm döşeğinde iken şöyle demişti: Yemin olsun ki şu kadar şu kadar savaş safında bulundum. Vücudumda seksen küsur kılıç darbesi, mızrak yarası ve ok yarası vardır. İşte ben döşeğimin üzerinde devenin öldüğü gibi ölüyorum. Korkakların gözüne uyku girmesin inşaallah.[736]

Daha sonra yüce Allah: *"İçinizden engelleyenleri ve kardeşlerine: Yanımıza gelin diyenleri Allah elbette bilir."* (Ahzâb. 18) buyurmaktadır.

İlim adamları dedi ki:[737] Münafıklar arasında Hendek'den geri dönüp Medine'ye girenler oluyordu. Onların yanına biri geldimi ona ne oluyor sana, otur çıkma diyorlardı. Böylelikle de karargahtan yanlarına gelen kardeşlerini Medine'ye yanımıza gelin, biz sizi bekliyoruz diye azarlıyorlar ve onları savaşmaktan alıkoymaya çalışıyorlardı. Kendileri de ancak zorunlu oldukları kadar askerin bulunduğu karargaha giderlerdi. Askerler arasına giderek insanların kendilerini görmelerini sağlamak istiyorlardı. İnsanlar onları görmediği zaman da Medine'ye geri dönerlerdi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında olanlardan birisi geri döndüğünde anne baba bir kardeşini yanında kızarttığı bir et ve nebiz/meyve şırası olduğunu görünce: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mızraklarla kılıçlar

736 İbn Abdilberr. el-İstiab. III. 169; Siyeru Alamu Nübela, I. 382.
737 İbn Cerir. XXI. 139.

arasında bulunuyorken sen burada mısın deyince o: Sen de yanıma gel. Çünkü senin de arkadaşının da etrafı çepeçevre kuşatılmış bulunuyor dedi.[738]

Şanı yüce Allah iki sınıf olan cihaddan alıkoymak isteyenleri ya şehirde gazi yahut da bir başka yerde olmakla nitelendirmektedir. Eğer şehirde iseler onları sözlü olarak yahut fiilen yahut da her ikisi ile birlikte cihaddan engellemeye çalışıyorlardı. Şâyet şehirden başka yerde iseler onlara mektup gönderir yahut yazışırlardı. Gazanın olduğu şehirden çıkıp kendilerine gelmelerini istiyorlardı. Böylelikle onlarla birlikte kalelerde ya da savaştan uzak bir yerde olmalarını sağlamak istiyorlardı. Tıpkı bu gazada cereyan ettiği gibi.

Asker arasında şehirde ve başka yerlerde bazı kimseler gazaya çıkmak isteyenlere engel olmaya başladılar. Bazıları da bulundukları korunaklı yerlerden kalelerden ve başka yerlerden kendi kardeşlerine yanımıza gelin diye haberler gönderdiler. Yüce Allah da: *"Zaten bunlar ancak pek az savaşırlar. Onlar (gelseler bile) size karşı cimrilik ederek gelirler."* (Ahzâb, 18-19) buyurmaktadır. Yani sizlerle birlikte olup savaşmak hususunda ve Allah yolunda harcama yapmakta cimrilik ederler. Mücahid dedi ki: Hayır, zafer ve ganimet hususunda size karşı cimrilik ederler.

İşte bu müminlere kendi canı ve malı ile cimrilik eden kişinin durumudur. Yahut da onlar Allah'ın size yardımı ve başkasının yaptıkları ile size ihsan edeceği rızkı gibi hususlarla Allah'ın size lütufta bulunmasından dolayı bile cimri davranırlar. Kendileri de kıskançlık yaparlar.

Sonra yüce Allah: *"Korku geldiğinde ölümden üstüne baygınlık çökmüş kimse gibi gözleri dönmüş halde sana baktıklarını görürsün."* (Ahzâb, 19) buyurmaktadır. Kalplerindeki aşırı korkudan dolayı onlar ruhunun çıktığı zaman ölüm baygınlığına yakalanmış kimseye benzerler. Böyle bir kimse korkar, aklı başından gider, gözleri yerinden kayar ve gözlerini kırpmaz. İşte bunlar da böyledir. Çünkü bunlar öldürülmekten korkarlar. *"O korku gidince de hayra karşı oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle sizi incitirler."* (Ahzâb, 19). Dilde (Âyet-i kerimedeki lafızdan farklı olarak sin harfi yerine sad harfi kullanılarak): (صلقوكم) denilir. Bu (fiil) ise kişiye rahatsızlık veren sözleri yüksek sesle söylemek demektir. (الصالقة) da buradan gelmekte "musibet esnasında yüksek sesle feryad eden kadın" demektir. Bunun için ayrıca (sâd harfi le): (صلقة) da, (sin harfi ile) (سلقة) da denilir. Seleften bir kesim de bunu böylece okumuşlardır. Fakat bu mushafın dışında bir okuyuştur. Bir kimse birisine güçlü ve şiddetli bir sûrette hitap edecek

738 İbn Cerir, XXI, 139.

olursa (sin harfi ile kullanılır). Mesela (خطيب مسلاق) tabiri ("hutbesi belağatli hatib" demek olup) hatibin hutbesinde beliğ olması halinde kullanılır. Fakat burada şiddet hayır hususunda değil şer hususundadır. Nitekim yüce Allah: *"Hayra karşı oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle."* buyurmaktadır. Bu şekilde "keskin dillerle" hitap etmek bir kaç şekilde olabilir.

Bazen münafıklar müminlere: Bizim başımıza bu gelenlerin sebebi sizin uğursuzluğunuzdur. Çünkü insanları bu dine çağıran onun uğrunda savaşan ve insanlara muhalefet eden sizlersiniz.

Şüphesiz ki bu münafıkların mümin ashab-ı kirama söyledikleri sözdü.

Bazen de şöyle derler: Bize burada kalmayı ve bu savunma yerinde şu zamana kadar sebat göstermeyi sizler söylediniz. Yoksa bizler başımıza bu iş geldiği zaman bu halden önce yola çıkıp gitmiştik.

Bazen de şöyle derler: Sizler az ve güçsüz olduğunuz halde düşmanı yenik düşürmek istiyorsunuz. Dininiz sizi aldatmış bulunuyor. Yüce Allah'ın: *"O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık olanlar: Bunları dinleri aldattı diyordu. Halbuki kim Allah'a güvenip dayanırsa hiç şüphesiz Allah mutlak galiptir, hakimdir."* (Enfal, 49) buyurmaktadır.

Bazen şöyle derler: Sizler deli ve akılsız kimselersizin. Hem kendinizi hem de kendinizle beraber diğer insanları ölüme götürmek istiyorsunuz. Bazen de eziyet edip rahatsız eden ağır türlü sözler de söyleyebilirler. Bununla birlikte onlar yine hayır hususunda cimrilik ederler. Yani sizin ele geçirdiğiniz ganimete ve mala da aşırı düşkünlük gösterirler.

Katade dedi ki: Ganimetin paylaştırma zamanı gelince bu sefer hakkınızda gelişigüzel ileri geri konuşarak: Bize de verin. Çünkü siz bunu bizden daha fazla hak ediyor değilsiniz derler. Ama savaş esnasında da onlar en korkak ve hakka yardım etmekten en uzak kimseler olurlar. Ganimet paylaşımında ise en bencil ve cimri kimseler olurlar. Hayra karşı oldukça cimri ifadesinin hayır yapmakta oldukça cimri canlarıyla da mallarıyla da kimseye hiçbir fayda sağlamadıkları anlamında olduğu da söylenmiştir.

(الشح)'in asıl anlamı, hakkı engellemek ve bâtıl olanı almak hallerinde olduğu gibi cimriliği ve zulmü doğuran aşırı hırs ve tutkunluktur. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cimrilikten kendinizi koruyun. Çünkü hiç şüphesiz cimrilik sizden öncekileri helak etmiştir. Cimri olmalarını emretti, onlar da cimrilik ettiler. Zulmetmelerini onlara emretti onlar da zulmettiler. Akra-

balık bağlarını kesmelerini emretti onlar da kestiler."[739] İşte bunlar kardeşlerine karşı çok cimridirler. Aynı zamanda hayra karşı da düşkün (kendilerinin olmasını çokça arzu eden) tutkun kimselerdir. Bu sebeple de hayrı (malı) infak etmezler. Nitekim yüce Allah: *"Ve gerçekten o mal sevgisinde pek katıdır."* (Âdiyât, 8) buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah: *"Bunlar Ahzâbın henüz gitmemiş olduğunu sanırlar. Eğer Ahzâb tekrar gelse çölde bedeviler arasında bulunup (giden gelene) haberlerinizi sormak isterlerdi. Eğer aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı."* (Ahzâb, 20) buyurarak onları üç sıfatla nitelendirmektedir:

1. Onlar aşırı korkularından ötürü Ahzâbın (müttefik orduların) şehirden gitmediklerini zannediyorlardı. İşte kalbinde hastalık bulunan korkak kimselerin durumu budur. Böylelerinin kalbi korku verici haberi çabucak doğru kabul eder, güven ihtiva eden haberi de yalanlayıverir.

2. İkinci nitelik de şudur: Ahzâb gelecek olursa aranızda olmamayı temenni ederler. Hatta bedeviler arasında çölde olmayı ve size dair haberleri Medine'den ne haber, insanların başına neler geldi diye sormayı arzu ederler.

3. Üçüncü niteliğe gelince, onlar aranızda bulunuyorken Ahzâb gelecek olursa pek az müstesna savaşmazlar.

İşte bu üç nitelik bu gazada insanların birçoğu hakkında tıpatıp geçerlidir. Nitekim onlar da kendilerinin böyle olduğunu, onları deniyen kimseler de böyle olduklarını iyi bilir.

Daha sonra yüce Allah: *"Andolsun ki sizin için Allah'ı ve ahiret gününü ümit eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Rasûlullah'da güzel bir örnek vardır."* (Ahzâb. 21) buyurmaktadır. Yüce Allah düşman ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sınandığı gibi sınanan kimselerin onda uyacakları güzel örneklerinin bulunduğunu haber vermektedir. Çünkü bu kimselerin başına gelenin bir benzeri onun başına gelmişti. O halde tevekkül ve sabır hususunda onlar da ona uysunlar ve bu hallerin karşı karşıya kalan kimseler için bir intikam ve onu küçük düşüren haller olduğunu asla sanmasınlar. Çünkü böyle olmuş olsaydı yaratılmışların en hayırlısı olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla sınanmazdı. Aksine bununla pek yüksek derecelere ulaşılır. bu sebeple şanı yüce Allah, Allah'ı ve ahiret gününü ümit edip Allah'ı çokça anan kimselerin günahlarını örter, affeder. Aksi taktirde böyle olmayıp bunlarla müptela olan kimseler hakkında bu -kâfirlerle münafıklar için olduğu gibi- bir azap olur.

739 Kaynakları daha önce gösterildi.

Sonra yüce Allah: *"Müminler ise Ahzâbı gördüklerinde: Allah'ın ve Rasûlünün bize va'dettiği budur. Allah da Rasûlü de doğru söylemiştir dediler ve bu onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı."* (Ahzâb, 22) buyurmaktadır. İlim adamları dedi ki: Şanı yüce Allah daha önce Bakara Sûresi'nde: *"Yoksa siz sizden önce gelenlerin hali (musibetlerinin benzeri) başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki. Hatta peygamber kendisine iman edenlerle birlikte: Allah'ın yardımı ne zaman gelecek derlerdi. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı yakındır"* buyurmaktadır. Böylece yüce Allah bunun aksini zannedenlere tepki göstererek kendilerinden önceki ümmetler gibi ihtiyaç ve fakirlik demek olan "yoksulluklar" ile ağrılar ve hastalıklar demek olan "sıkıntılar" ve düşman sarsıntısı demek olan "sarsılmak" ile sınanmadan cennete girmelerinin sözkonusu olmadığını beyan buyurmaktadır.

İşte Hendek senesi Ahzâb/müttefik ordular gelip de onları gördükleri zaman: İşte bu Allah'ın ve Rasûlünün bize va'dettiğidir, Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir dediler ve Allah'ın kendilerini böyle bir sarsıntı ile sınamakta olduğunu ve kendilerinden öncekilerin başına gelenlerin bir benzerinin de başlarına geldiğini bildiler. Bu durum ise onların Allah'ın hükmüne ve emrine imanlarından ve teslimiyetlerinden başka bir şeylerini artırmadı. İşte bu da bu gazada bu sözleri söyleyen kimselerin durumunu anlatmaktadır.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Müminler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi."* (Ahzâb. 23) buyruğu da böyledir. Yani Allah'a vermiş olduğu sözünde durdu, öldürülünceye kadar savaştı yahut hayatta kaldı. "Nahb" adak ve ahit demektir. Bunun aslı ses demek olan "nahîb"den gelmektedir. (Hıçkırarak ağlama demek olan) intihab da buradan gelir. Nahb ahidi esnasında söylediği sese denilir. Onların ahitleri düşmanla karşılaştığı taktirde samimiyetle karşı durmak şeklinde adakta bulunmak olduğu için karşılaşma esnasında da samimiyetle sebat gösteren de bazen öldürüldüğünden ötürü yüce Allah'ın: *"Adağını yerine getirdi"* buyruğundan o kimselerin şehit düştüğü anlamını çıkarmışlardır. Özellikle de "nahb" bütün konumlarda samimiyetle sebat göstermeyi adamak şeklinde ise bu adağını ancak ölümle yerine getirmiş olur. Adağın yerine getirilmesi ise ahde vefa göstermek demektir. Nitekim yüce Allah: *"Müminler arasında Allah'a verdiği sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi."* Yani tam anlamıyla gereğini yaptı. Bu da ölüm yahut öldürülmek ile mutlak olarak ahitleşen kimseler içindir.

"Kimisi de beklemektedir." eğer ahdinin bir kısmını yerine getirmiş ise onun tamamlanmasını beklemektedir. O ahdin tamamlanmasını gözetlemektedir. Çünkü "kaza"nın asıl anlamı tamamlamak ve eksik bırakmamak demektir.

"Çünkü Allah doğru olanları doğrulukları sebebi ile mükafatlandıracak. Münafıkları da dilerse azaplandıracak yahut tevbelerini kabul edecek. Muhakkak Allah çok bağışlayandır, çokça rahmet edendir." (Ahzâb. 24). Yüce Allah burada Ahzâbın gelmesine doğru olup sadakat gösterenleri sadakatlari sebebi ile mükafatlandırmak maksadıyla getirdiğini beyan buyurmaktadır. Çünkü onlar imanlarında doğru ve samimidirler. Nitekim yüce Allah: *"Gerçek müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Hucurat. 15) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah ancak cihad eden müminler hakkında imanın sözkonusu olacağını belirtmekte ve biz iman ettik sözlerinde doğru söyleyenlerin onlar olduğunu, iman kalplerine girmediği halde -ancak itaat ve teslimiyet göstermekle birlikte- iman ettik diyen bedevi araplar gibi iman ettik diyenler olmadığını haber vermektedir.

Münafıklar ise iki durum ile karşı karşıyadırlar. Ya onları azaplandıracaktır yahut tevbelerini kabul edecektir. İşte Hendekte ve bu gazada insanların durumu bu idi.

Aynı şekilde yüce Allah insanları bu fitne ile sınadı. Böylelikle doğru olan kimseleri doğrulukları sebebi ile mükafatlandırmak istedi. Bunlar ise Allah'ın ve Rasûlünün dinine yardım etmek için sebat gösterip sabredenlerdir. Yine bununla dilediği taktirde münafıkları azaplandırmayı yahut tevbelerini kabul etmeyi diledi. Bizler de yüce Allah'ın bu yerilen kimselerden birçok kimsenin tevbesini kabul etmesini ümit ederiz. Çünkü aralarından pişman olanlar vardır. Şanı yüce Allah da kullarının tevbesini kabul buyurur ve günahları affeder. Yine Allah tevbe için eni kırk yıl olan mağrib tarafında bir kapıyı açık tutmuştur. Güneş batı tarafından doğuncaya kadar bu kapıyı kapatmayacaktır.

Aralarında İbn İshak'ın da bulunduğu Meğazi bilginlerinin zikrettikleri üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hendekte şöyle buyurmuştur: "Şimdi(den itibaren) biz onlara gaza yapacağız, onlar bizim üzerimize gaza yapamayacaklar." Bundan sonra Kureyşliler de Gatafanlılar da hatta yahudiler de müslümanlara gaza yapmadı. Aksine müslümanlar gaza ile üzerlerine gittiler. Hayber'i feth ettiler. Sonra da Mekke'yi feth ettiler. Aynı şekilde yüce Allah'ın izni ile şu Moğol çeşitli Türkler, Farisiler, Araplaşmış olanlar, hristiyanlar ve onlara benzer İslâm

şeriatinin dışına çıkmış olan türlü türlü insanlardan oluşan bu Ahzâba/müttefik hiziplere biz bundan böyle gazada bulunacağız, onlar bize gaza yapamayacaklardır. Şanı yüce Allah kalplerine hastalık yahut münafıklık karışmış bulunan müslümanlar arasından dilediği kimselerin de Rabblerine dönmeleri, İslâm hakkındaki zanlarını güzelleştirmesi, düşmanları ile cihad üzere kararlılıklarının da güçlenmesi sûreti ile tevbelerini kabul edecektir. Şanı yüce Allah da zaten onlara basiret sahibi kimseler için ibretli bir takım âyetler de göstermiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Allah kâfirleri hiçbir hayır elde etmeksizin öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta müminlere yetti. Allah çok güçlüdür, azizdir."* (Ahzâb, 25) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah Hendek senesinde Ahzâbı üzerlerine gönderdiği ve sabah vakti esen oldukça soğuk bir sabah rüzgârı ile ve kalpleri arasına ayrılık sokmak sûreti ile geri püskürttü. Öyle ki birlikleri darmadağın oldu ve hiçbir hayır da elde edemediler. Çünkü onların bütün gayeleri Medine'yi feth etmek, Medine'yi istila edip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve ashab-ı kiramı ele geçirmekti. Diğer taraftan bu düşmanın bütün gayreti de Şam'ı feth edip orada bulunan müslümanları ele geçirmekti. Allah onları kin ve öfkeleri ile geri çevirdi. Onlara çok fazla kar ve aşırı soğuk, oldukça şiddetli esen rüzgâr ve son derece rahatsız edici bir açlık ile -ancak Allah'ın bildiği çapta- musibetler isabet etti.

Bazı kimseler bu sene yağan aşırı miktardaki karlardan ve yağmurlardan hoşlanmamıştı. Hatta birden çok bulutların açılması için dua dahi edecek oldular. Biz ise kendilerine bunda pek büyük bir hayır vardır. Allah'ın bunda bir hikmeti ve bir sırrı vardır. Bu sebeple ondan rahatsız olmayın diyorduk.

İşte bunun hikmetlerinden birisi de anlatıldığına göre Kâzân'a ve askerlerine bu musibetin kendilerini helak edecek derecede isabet etmiş olmasıdır. Yine denildiğine göre bu onların bırakıp geri dönmelerine sebep olmuştur.

Müslümanlar da bununla sınandılar ki. Allah'ın emri ve hükmü üzere sabreden kimseler ile ona itaat etmekten ve düşmanı ile cihad etmekten kaçan kimseler birbirinden açıkça ayrılsın. Kâzân'ın beraberindekilerle Şam ve Halep topraklarından Cumadelûlâ'nın onbirinci gününe rastlayan pazartesi günü çekip gitmelerinin başlangıcı ise askerlerin (çekilmesinin) akabinde Mısır'ın girdiği ve sultan ile müslümanların diğer komutanlarının bir araya geldiği gün olmuştu. Allah onların kalplerine de dilediği gibi cihadı önemseme duygularını yerleştirdi. Allah müslümanların kalplerine sebat verince nezdinden bir mükâfat olmak üzere ve fiilen cihad edilmese ülkeler arasında uzaklık bulunsa dahi katıksız hâlis

niyet ile ve samimi gayret ile Allah'ın yardımını göndereceğini beyan etmek üzere düşmanları geri püskürttü.

Anlatıldığına göre Allah Moğollarla Gürcülerin kalpleri arasına ayrılık soktu, onların birbirlerinden nefret etmelerini düşmanlık beslemelerini sağladı. Tıpkı yüce Allah'ın Ahzâb senesinde Kureyşlilerle Gatafanlılarla ve yahudiler arasına saldığı gibi. -Nitekim meğazi bilginleri bunu zikretmişlerdir-. Çünkü burası Hendek gazası olaylarını anlatabileceğimiz kadar geniş bir yer değildir. Ama o gazayı mütalaa eden bir kimse bunun doğruluğunu da öğrenmiş olur. Nitekim Urve b. ez-Zübeyr, Zühri, Mûsâ b. Ukbe. Said b. Yahya el-Umevi, Muhammed b. Aiz, Muhammed b. İshak. Vakidi ve daha başka meğazi bilginleri bunu böylece zikretmişlerdir.

Daha sonra Şam'da onlardan bir takım kimseler de geriye kaldı. Dimaşk'da bulunan askerlerin birçoğu Hama, Halep ve oralarda bulunan diğer askerlere de katılarak onların üzerine yürüdüler. Müslümanlar da onların karşısında sebat gösterdi.

Müslümanlardan sayıca çok fazla idiler. Fakat son derece de zayıf idiler ve Hama'ya doğru dağılıp gittiler. Yüce Allah onları zelil etti. Hiçbir şekilde müslümanlara karşı bir ilerleme sağlayamadılar. Müslümanlardan dileyen kimseler de piyade olarak onların üzerlerine gittiler. Kimse kendisinden başkasını da görmedi. Arada küçük bazı çarpışmalar da oldu. Tıpkı Hendek gazvesinde de olduğu gibi. O gazada Ali b. Ebu Talib. Amr b. Abduved el-Amiri'yi hendeği beraberinde az sayıdakı bir kaç müşrik ile birlikte aştıklarında öldürmüş idi.

Böylece düşmanların bir kısmı yaklaşmaya başlayınca müslümanlar da onları bozguna uğratıyordu. Halbuki yaklaşan düşmanların sayısı onların üzerine giden müslümanların kat kat fazlası idi. Buna rağmen müslümanlar onlara üstünlük sağlamadıkları bir defa dahi görülmedi. Diğer taraftan müslümanlar son defasında da arkalarından askerleri yola koydular. Onlara ancak Fırat'ın karşı kıyısına geçmek isterken yetişebildiler. Onların bir bölümü de o sırada Fırat'daki bir adacıkta idi. Müslümanların öncülerini görmeleri üzerine onlardan kaçtılar. Ama yine de birbirlerine girdiler, müslümanlar onların bir kısmını öldürdü. Diğer bir kısmının da suda boğulduğu söylenir.

Onların (Fırat'ı) geçişleri ve Şam bölgesinde onlardan kimsenin kalmadığı vakit recep aylarının başları idi. Önce Kâzân'ın karşı tarafa geçişi ile bu geçiş arasında ise küçük bazı sarsıntılar ve vakıalar da olmuştu. Bizler de savaşmak maksadı ile birden fazla gurup ile Hama'ya gitme kararını verdik. Buna sebep ise

müslümanların geri kalmış olanlara gaza düzenlemek istedikleri haberini almamızdı. Onlar karşısında Hama'daki öncü birlik ile beraberlerinde bulunan askerler ve Dimaşk'tan onlara gelenler sebat göstermiş, onlarla karşılaşma kararını da vermişlerdi. Pek büyük bir ecire de nail oldular. Onların üç ya da dört kemâne[740] oldukları da söylenmiştir.

Takdirin bir eseri de şu idi: Sağlam karar verilip müminler Allah'a samimi olarak yöneldiklerinde yüce Allah düşmanlarının kalbine korku salar ve onlar da kaçıp giderler. Fakat kaçtıkları vakit kuzeydeki Tîzi, Feya, Mearratun Mısrin ve buna benzer geçen yıl istila etmemiş oldukları bazı küçük beldelere bir takım zararlar verdiler.

Denildiğine göre bu beldelerin birçoğunda rafizilik sebebi ile onlara meyl eden kimseler ve onlardan almış oldukları fermanlar da varmış. Fakat bunlar zalim kimselerdir. Bir zalime yardım eden de onun belasını görür. Yüce Allah da: *"İşte Biz kazanmakta oldukları yüzünden de zalimlerin kimini kimine böylece musallat ederiz."* (En'am, 129) buyurmaktadır.

İşte bu ahali bunlara yani kitap ehlinden kâfir olan Sîs[741]lilere ve Frenklere müslümanlara karşı yardımcı olmuşlardı. Bizler yüce Allah'tan onları kalelerinden indirerek kalplerine korkuyu salmasını da ümit ediyoruz. Allah o ülkelerin fethini nasib etti. Yüce Allah'ın izni ile biz onların üzerine gaza düzenleyeceğiz, Irak'ı ve diğer toprakları feth edeceğiz. Allah'ın kelimesi yükselecek ve dini galip gelecektir.

Hiç şüphesiz bu olayda karşılaştırma sınırlarını aşan ve alışılagelmiş yasaların dışına çıkan pek büyük işler oldu. Akıl sahibi olan herkes Allah'ın bu dini

---

740 Burada geçen "كمانات" kelimesi, bilinen dil kurallarına göre "كمانة" kelimesinin çoğulu olmalıdır; bu da günümüzde bildiğimiz "keman" anlamındadır Sonuna yuvarlek "te" getirmeden de kullanılır. Ancak bu anlamda kullanım sonradandır. İbn Teymiyye döneminde bu anlamda kullanılmış olması mümkün olmadığı gibi, bağlam da böyle bir anlama ihtimal vermemektedir. Gizlenmek, saklanmak anlamındanki (كمن)kökünden geliyorsa –ki bu şekildeki bir kullanımı ulaşabildiğimiz sözlüklerde tesbit edemedik- muhtemelen "gizlenmiş, açıkça görülmeyen, pusuda bekleyen askeri birlikler ya da bölükler" anlamında kullanılmış olabilir. (Çeviren)

741 Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldan, (tarihsiz, Beyrut), III, 297-298 de Sîs hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

"Sîsiye (ya da Sisiyaya): Ahalisi genellikle Sîs derler. Burası zamanımızda Antakya ile Tarsus arasında, Ayn Zeriyye (yolu) üzerinde Şam bölgesi serhatlarının en büyüklerinden sayılır. O bölgenin Ermeni sultanı da orada kalır. Vâkıdî'nin dediğine göre Sisiye halkını 49 (h.) ya da 39 (h.) yılında sürgüne göndermiş onlar da Rumların (Bizans'ın) yüksekçe bölgelerine gitmişlerdi."

desteklediğini ve bu ümmete nasıl bir itina gösterdiğini, âlemler için mübarek kılmış olduğu toprakları koruduğunu açıkça gördü. Halbuki İslâm'ın nerede ise gücü kırılacak, düşman da son baskınını yapıverecekti... Yardım edenler yardımlarını geri çektiler ve hiçbir tarafa da dönüp bakmadılar... Arkalarından yürüyenler şaşırıp kaldılar ve bilemediler...[742] Ve zahiri bütün sebepler ortadan kalkmış oldu. Her şeyi kahredip yenilgiye uğratan Ahzâb/müttefik ordular bu sefer korkuya kapıldılar ve yardım edici kesim çekip gitti. Birbirlerine destek veren kalpler yardım etmekten uzak durdu. Asıl destekleyici kesim ise sebat gösterdi. Temiz kalpler ilahi yardımın geleceğine kesin olarak inandı. İlahi yardıma mazhar ve galip getirilecek olan gruba olan va'dini gerçekleştirmesini Allah'tan niyaz etti. Allah da galip gelen askerlerine göklerinin kapılarını açtı ve hakkı gösteren apaçık âyetlerini herkese gösterdi. Eğilmiş iken kitabın direğini doğrulttu. Onun gücü ve yardımı sayesinde dinin bayrağı sebat buldu. Kâfir ve münafıkların burunlarını yere sürttü. Ve bunu yüce Allah kavuşma günü olan kıyamet gününe kadar müminler için bir âyet kıldı.

Şanı yüce Allah iman ehlinin kalplerini tuğyan ehline karşı cihad etmek üzere birleştirmek sûreti ile bu nimeti tamamlar ve bu muazzam lütfu da her türlü kerim bağışın başlangıcı, dosdoğru nebevi davetin dosdoğru ayakta durması için bir temel kılar ve düşmanlarından yana müminlerin kalplerine şifa verir, yakınlarında bulunanlara karşı da uzaklarında olanlara karşı da imkân ve iktidar verir. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. Allah Efendimiz Muhammed'e, onun aile halkına ve ashabına salat ve selâm buyursun.

Merhum İbn Teymiyye şunları da söyler: Ben bu kitabın/mektubun baş taraflarını Cumadelâhire ayında Mısır'dan döndüğüm sırada Kâzân'ın ve askerlerinin ayrılıp gitmelerinden sonra yazmıştım. Onlardan hiçkimsenin geri kalmadığı şayiasını da yaymışlardı. Fakat onlardan bir kesim geri kaldığı için biz de onlara karşı cihad edip Hama'daki kardeşlerimizin yanına gitmeyi ve komutanları da bu husus için teşvik etmeyi kararlaştırıp bununla meşgul olduk. Sonunda onların geri kalanlarının da çekilip gittikleri haberi bize ulaştı. Şimde ben bunu (mektubumun bu son kısımlarını) recep ayında yazıyorum. Allah en iyi bilendir. Hamd bir ve tek Allah'adır. Allah yaratılmışların en şereflisi Muhammed'e, onun aile halkına ve ashabına kıyamet gününe kadar pek çok salat ve selâm buyursun.][743]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

742 Arada nokta nokta (...) bırakılan yerlerde asıl metinde de boşluk olduğu anlaşılıyor (Çeviren).

743 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 448-467.

[Yüce Allah Ahzâb Sûresi'ni Ahzâb gazası hakkında indirmiştir. Bu sûrede bu gazadan söz edilir. Yüce Allah bu gazada kuluna yardım etmiş, mümin askerlerini bu gazada aziz kılmış, ona karşı hizipler halinde bir araya gelmiş olan Ahzâbı da savaşmaksızın -aksine müminlerin düşmanlarının karşısında sebat göstermesi ile- yalnız kendisi hezimete uğratmıştır. Ayrıca bu sûrede Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerini, onun haklarını, saygınlığını, ehl-i beytinin de saygınlığını zikretmiştir. Çünkü o bu savaşta savaşmaksızın Allah'ın kendisine yardım ettiği kalp konumunda idi. Nitekim bu husus bizim bu gazamızda da aynen ortaya çıkmıştır. Hendek gazasında açıkça görüldüğü gibi bunda da dini desteklemesinin sırrı da ortaya çıkmıştır. İnsanlar bu gazada da Hendek yılında çeşitli kısımlara bölündükleri gibi bölündüler.][744]

Merhum İbn Teymiyye Rafizi İbn Mutahhar el-Hilli'ye Cevap Verirken Şunları Söylemektedir:

["Gerçek şu ki Amr öldürülüp müşrikler ve yahudiler de yenilince ..." Şüphesiz bu oldukça anlamsız bir yalandır. Çünkü müşrikler de yahudiler de bundan sonra müslümanları muhasara altında tutmayı sürdürdüler. Bu da Nuaym b. Mesud onları birbirine düşürünceye kadar yüce Allah da üzerlerine şiddetle esen saba rüzgârı ile semadan melekleri gönderinceye kadar devam etmişti. Nitekim yüce Allah bunu: *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti, biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir. Hani onlar size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara varmıştı. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada müminler imtihan edilmiş ve şiddetli şekilde sarsılmışlardı. O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: "Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey vaat etmemiştir" diyorlardı."* (Âyet 9-12) ve: *"Allah savaşta müminlere yetti."* (Âyet 25)'e kadar devam eden buyruklarda bunu ifade etmektedir.

İşte bu müminlerin o savaşta çarpışmadıklarını, Allah'ın da müşrikleri savaş dolayısı ile geri püskürtüp çevirmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bunun böyle olduğu da hadis, tefsir, meğazi, siyer ve tarih ilimlerinde uzman olanlar nezdinde mütevatir olarak bilinen bir husustur.

Durum bu iken nasıl olur da Ali (radıyallâhu anh)'ın Amr b. Abduved ile savaşıp onu öldürmesi üzerine müşriklerin yenilgiye uğradığı söylenebilir. Onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair zikrettiği hadise

744 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 433.

gelince: Ali'nin Amr b. Abduved'i öldürmesi sekaleynin (cinlerin ve insanların) ibadetlerinden daha faziletlidir şeklindeki hadis ise uydurma hadislerdendir. Bundan dolayı İslâm alimlerinden hiçbir kimse güvenilir kitaplardan birisinde bunu rivâyet etmemiştir. Hatta bunun sahih olsun zayıf olsun bir senedi dahi bilinmemektedir.

Bu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nisbet edilmesi caiz olmayan bir yalandır. Çünkü bir kâfiri öldürmenin cinlerin ve insanların ibadetlerinden daha üstün olması mümkün değildir. Zira bunun kapsamına peygamberlerin ibadetleri de dahildir. Üstelik kâfirler arasında katledilmesi Amr b. Abduved'in öldürülmesinden daha büyük kimseler de vardı. Bu Amr'ın ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Bedir'de öldürülen Ebu Cehil. Ukbe b. Muayd, Şeybe b. Rabia, Nadr b. Haris ve bunların benzeri haklarında Kur'ân-ı Kerim âyetleri nazil olmuş bulunan Kureyşin ileri gelen kâfirleri gibi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de düşmanlığı ona ve müminlere bir zararı da yoktu. Adı geçen bu Amr hakkında Kur'ân-ı Kerim'den hiçbir şey nazil olmadığı gibi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve müminlere kendisi adına kendisi ile anıldığı hiçbir düşmanlığı da sözkonusu değildir. Yine adı geçen bu Amr b. Abduved'in Bedir gazasında olsun, Uhud gazasında olsun bunun dışında Kureyşlilerin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı gazalarının herhangi birisinde olsun ne de herhangi bir seriyyede ondan söz edildiği bilinmemektedir. Onun olayı sadece Hendek gazasında meşhurdur. Bununla birlikte onun bu olayı sahih kaynaklarda Bedir gününde Hamza, Ubeyde ve Ali (radıyallâhu anhum)'un Utbe. Şeybe ve Velid ile teke tek çarpışmalarını naklettikleri gibi onun bu olayı sahih hadis kaynaklarında ve benzerlerinde zikredilmemektedir.

Tefsir ve hadis kitapları Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet eden müşriklerden söz eden ifadelerle dolup taşmaktadır. Ebu Cehil, Utbe b. Ebu Muayd, en-Nadr b. Hâris ve daha başkaları gibi. Aynı şekilde Velid b. Muğire ve ondan başka kâfirlerin ele başılarından da söz edilmekle birlikte hiçbir kimse ne bunlar arasında ne ötekileri arasında Amr b. Abduved'i anmamaktadır. savaşın önde olanlarından da değildi. Peki böyle birisini öldürmek nasıl sekaleynin/insanların ve cinlerin ibadetlerinden daha faziletli olabilir? Tevatür ile nakledilen hususlardan birisi de ordu o öldürüldü diye bozguna uğramış değildir. Aksine onun öldürülmesinden önce olduğu gibi ondan sonra da olanca güçleri ile kuşatmayı sürdürdüler.][745]

745 Minhâcü's-Sünne. VIII. 108-110.

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾

1. "Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Muhakkak Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme."* buyruğu gibidir. Bu onun kendilerine itaat ettiğine delil değildir.][746]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey Nebi! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Muhakkak Allah Alîmdir, Hakîmdir. Rabbinden sana vahyolunana uy. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter."* (Âyet 1- 3) buyurmaktadır. Sûrenin ortalarında da: *"Kâfirlere de münafıklara da itaat etme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."* (Ahzâb, 48) buyurmak sûreti ile yüce Allah ona kendisinden korkmasını/takvalı olmasını, kendisine vahyolunanlara uymasını ve Allah'a tevekkül etmesini emir buyurmaktadır.

Nitekim yüce Allah bu iki esası şu buyruklarda olduğu gibi Kur'ân-ı Kerim'de birkaç yerde bir arada sözkonusu etmiş bulunuyor: *"O halde yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na tevekkül et."* (Hud, 123); *"Rabbinin ismini an ve yalnız O'na yöneldikçe yönel. Doğunun da, batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız O'nu vekil tut."* (Müzzemmil, 8-9); *"Yalnız O'na tevekkül ettim ve yalnız O'na dönerim."* (Hud, 88); *"Rabbimiz yalnız sana tevekkül ettik, sana yöneldik, dönüş de yalnız sanadır."* (Mümtehine, 4); *"O benim Rabbimdir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Yalnız O'na güvenip dayandım. Dönüşüm de yalnız O'nadır."* (Rad, 30) ve : *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse o kendisine yeter."* (Talak, 2-3) buyruklarında olduğu gibi.][747]

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ وَكَفَى بِاللهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

3. "Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."

746 Minhâcü's-Sünne, VIII, 457

747 Câmiu'l-Mesâil, I, 91.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Vekil olarak Allah yeter."* buyurmaktadır. Allah'ın kendisine tevekkül eden kimselere vekil olarak yettiğini bilmek. hutbe ve dua esnasında kendisine tevekkül edene yeten Allah'a hamdolsun demeye benzer.

Vekil olarak o yettiğine göre şunu da bilelim ki bu yalnızca ona özgü bir vasıftır. Varlıklardan ondan başka hiçbir kimse vekil olarak yeterli değildir. Her kim yaratılmışlardan birilerini vekil edinecek olursa onun azami yapabileceği bazı hususları yerine getirmekten ibarettir. Bununla birlikte o bu işi de ancak Allah'ın ona yardımı ile yapabilir. Aynı zamanda o kendisinden istenilenlerin pek çoğunu da yapmaktan acizdir.

Şanı yüce Allah kendi zatını yeterli bir vekil olmakla nitelendirdiğine göre onun kendisine tevekkül eden kimseye faydaları çekmekte zararları önlemekte onunla beraber başka hiçbir kimseye muhtaç olmayacağı da bilinmiş olmaktadır. Çünkü geriye bir şer kalacak olursa vekil olarak o yetmemiş olur. İşte bu da ona tevekkül eden kimseye bu tevekkülü ile bir fayda gelmemiş ve ondan bir zarar def edilmemiş. aksine eğer ona tevekkül etmese dahi onun hakkında cereyan edecek olan kaza ve kaderin yine de cereyan edeceğini zannedenlerin bu zanlarının bâtıl olmasını gerektirmektedir.][748]

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّٰٓـئِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾

4. "Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zihâr yaptığınız zevcelerinizi de analarınız kılmamıştır. Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz sözlerinizden ibarettir. Allah hak olanı söyler, doğru yola ileten de O'dur."

Tefsiri:

[Onun eğer özel bir delil onu nefy etmiyor ise delalet edici olur. Çünkü has umumi olan lafzı tefsir eder/açıklar. Bu koşulan şartı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) vela hakkının satılmasını ve hibe edilmesini yasaklaması sûreti ile reddet-

748 Câmiu'l-Mesâil. I. 92.

miş bulunmaktadır. Ayrıca: "Her kim babasından başkasından olduğunu iddia eder yahut kendi mevlasından başkalarını veli edinecek olursa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun"[749] buyruğu da (bunu reddetmiştir). Kitap da: *"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zihâr yaptığınız zevcelerinizi de analarınız kılmamıştır. Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz sözlerinizden ibarettir. Allah hak olanı söyler, doğru yola ileten de O'dur. Onları babalarına nisbet edin çağırın. Bu Allah nezdinde daha adildir. Eğer babalarını bilmiyor iseniz (zaten) dinde kardeşleriniz ve dostlarınız (mevlalarınız)dırlar."* (Ahzâb, 4-5) buyurmak sûreti ile bize onu evlat edinen kimseye değil de sulbünden doğduğu babasına nisbet ederek çağırmamızı vacib kılmaktadır. Ayrıca evlat edinmeyi haram kılmış sonra da babasının bilinmemesi halinde onu dinde kardeşi ve mevlası/velisi, dostu olarak çağırılmasını emir buyurmuştur. Nitekim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Zeyd b. Harise'ye: "Sen bizim kardeşimiz ve mevlamızsın" buyurmuştur.[750] Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kardeşleriniz sizin yardımcılarınızdır. Allah onları elinizin altında çalıştırdı. Her kimin kardeşi kendi elinin altında çalışıyorsa yediğinden ona yedirsin ve giydiğinden onu giydirsin" buyurmuştur.[751]

Böylelikle yüce Allah "vela" bağını nesebin bir benzeri olarak tayin etmiş ayrıca: *"Hani sen Allah'ın da kendisine nimet verdiği senin de kendisine nimet verdiğin kimseye."* (Ahzâb, 37) buyruğunda velanın sebebini beyan buyurarak vela sebebinin kölelikten azad etmek sûretiyle nimet etmek olduğunu açıklamış bulunmaktadır. Nitekim nesebin sebebi de doğumuna vesile olmak sûreti ile nimet etmektir. Yüce Allah doğum sûreti ile kendisine nimet edilene intikal etmeyi (başkasının nesebine geçmeyi) haram kıldığı gibi kölelikten azad edilmek sûreti ile kendisine nimet edilen kimsenin de (başkasının mevlası olduğunu söyleyerek) intikal etmenin hükmü de böyledir. Çünkü onunla aynı anlamdadır. Buna göre bir kimse müşteriye (satın aldığı köleyi) azad etmesini ve vela hakkının başkasına ait olmasını şart koşacak olursa tıpkı nikâhlanan kimseye çocuğu olması halinde nesebinin kendisinden başkasına ait olmasını şart koşan kimseye benzer.][752]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur."* (Âyet 5) buyurmaktadır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de: "muhakkak Allah bana üm-

749 İbn Mace, 2609; Ahmed, I, 328; İbn Hibban -el-İhsan-, 417. Hadis sahihtir.
750 Buhârî, III, 232.
751 Buhârî, I, 14; Müslim, 1662.
752 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 164.

metimin hata ederek ve yanılarak yaptıklarını af etmiştir"[753] buyurduğu rivâyet edilmektedir ki bu İbn Mace ve başkalarının rivâyet ettiği hasen bir hadistir.

Ashab-ı kiram ve müslümanların sair imamları bir söz söyleyip de bunda hata eden kimsenin bundan dolayı kâfir olduğunun söylenmeyeceği üzerinde icma etmişlerdir. İsterse söylediği bu söz sünnete muhalif olsun. Çünkü her hata eden kimsenin tekfir edilmesi icmaa aykırıdır. Fakat insanların tekfir ile ilgili meseleler hakkında ihtilafları vardır. Bu görüş ayrılıkları bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][754]

اَلنَّبِيُّ أَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّآ أَنْ تَفْعَلُوا إِلٰى أَوْلِيَآئِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

6. "Nebi müminler için kendi öz canlarından önce gelir. Onun zevceleri de analarıdır. Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince de diğer müminlerden ve muhacirlerden birbirlerine daha yakındırlar. Dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnâ. Bu kitapta yazılmıştır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Peygamber müminler için kendi öz canlarından önce gelir."* buyurmaktadır. Ubeyy'in kıraatinde: "(وهو أب لهم): ...ve o onların babasıdır" ibaresi de vardır.[755] Meşhur kıraat de buna delildir. Onun zevceleri ancak ona tabi olarak müminlerin anneleri olmuşlardır. Eğer o baba gibi olmamış olsaydı onun zevceleri anne gibi olmazdı. Peygamberler dinin tabibleridir. Kur'ân'ı da Allah kalplerde olanlar için bir şifa olmak üzere indirmiştir. Buna göre insanları şer'i bir ceza ile cezalandıran kimse onun ancak vekili ve halifesidir. Dolayısıyla yaptığı işi bizzat onun yapmış olduğu şekilde yapmak da onun görevidir.][756]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca ümmete ondan dolayı zevcelerine gereken saygıyı göstermelerini emir buyurmuş ve onları haram olmaları ve saygı duyulması bakımından anne-

753 Kaynakları daha önce gösterildi.
754 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 684-685.
755 İbn Cerir, XXI, 122.
756 Minhâcü's-Sünne, V, 237-238.

ler kılmış ve: *"Peygamber müminler için kendi öz canlarından önce gelir. Onun zevceleri de analarıdır."* buyurmuştur.][757]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nihâyet yüce Allah: *"Akrabalar (mirasta) Allah'ın kitabı gereğince de diğer müminlerden ve muhacirlerden birbirlerine daha yakındırlar."* buyruğunu indirince bu sefer akrabalık yoluyla birbirlerinden miras almaya başladılar. İşte şanı yüce Allah: *"Yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da paylarınızı verin."* (Nisa. 33) buyruğunu indirmiştir ki bu da yemin ile kendileri ile antlaşılan kimseleri kastetmektedir.][758]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[İmam Ahmed'in Kitabu'z-Zühd adlı eserinde belirtildiği üzere Mesih (aleyhisselâm) havarilere şöyle demişti: "Sizler iki defa doğmadığınız sürece semavatın melekûtuna ulaşamazsınız."

Ben de Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'yi -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle derken dinlemiştim: Bu ruhların ve kalplerin bedenlerden doğması ve tabiat âleminden çıkmasıdır. Nitekim bedenler bir bedenden doğmuş ve ondan çıkmıştır. Diğer doğum ise o bilinen doğumdur. Allah en iyi bilendir.][759]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'yi -Allah'ın rahmeti ona- bunu zikredip onu doğum iki türdür diye tefsir ederken dinledim. Bunların birincisi bu bilinen doğumdur. İkincisi ise kalbin ve ruhun doğuşu ve bunların nefsin içinden ve tab'ın/karakterin zulmetinden çıkmalarıdır.

(Devamla) dedi ki: İşte bu doğum rasûl sebebi ile olduğundan ötürü o da müminler için bir baba gibidir. Nitekim Ubeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh) da: "Peygamber müminler için öz canlarından önce gelir" buyruğunu okurken (وهو أب لهم): ...ve onların babasıdır" diye okumuştur. (Merhum İbn Teymiyye) dedi ki: İşte bu kıraatin manası ve âyet-i kerimedeki: "Onun zevceleri de analarıdır" buyruğunun manası budur. Çünkü onun zevcelerinin onların anneleri olduklarının sabit olması onun kendileri için bir baba oluşunun sübutunun bir dalıdır.

757 es-Sârimu'l-Meslûl. 428.
758 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI, 99.
759 Medâricü's-Sâlikîn. I. 69-70.

(Devamla) dedi ki: Buna göre hoca, öğretmen, te'dib eden eğitmen ruhun babası, baba da cismin babasıdır.][760]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Babaya ait çocuğun ona nisbet edilerek çağırılmasından başka bir şey yoktur. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Peygamber müminler için kendi öz canlarından önce gelir."* buyruğunun manası da açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. O ruhani babadır. Baba ise cismani babadır. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise müminin dünyada da ahirette de ebedi mutluluğuna sebeptir. Baba ise evladın dünyada var olmasının sebebidir. Bilindiği üzere insanın kendisini hayra çağıran ve kendisine Allah'ın emrettiklerini emreden hocasına itaat etmesi icab eder. Bu davetçiye muhalefet etmek hususunda babasına itaat etmesi de caiz değildir. Çünkü bu davetçi ona kendisine faydalı olan şeyleri gösterir. Onu Rabbine yakınlaştırır ve onu izlemek sûretiyle de ebedi saadete kavuşur. Böylelikle ruhani babanın cismani babaya üstünlüğü de ortaya çıkmaktadır. Bu onun din bakımından babası, öteki çamur bakımından babasıdır. Bu ikisi arasında fark ne kadar da büyüktür.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri mahremiyet hususunda değil haramlık hususunda müminlerin anneleridir. Kişiyi doğuran annenin sahip olmadığı kadar saygı da onlar hakkında sözkonusudur.][761]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Nebi müminler için kendi öz canlarından önce gelir. Onun zevceleri de analarıdır. Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince de diğer müminlerden ve muhacirlerden birbirlerine daha yakındırlar. Dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesnâ. Bu kitapta yazılmıştır."* (Âyet 6) buyruğu şu sahih hadisin ihtiva ettiği mananın bir benzerine delildir: "Ben her mümine kendi öz canından daha yakınım. Bu sebeple kim bir mal bırakırsa o onun mirasçılarınındır. Kim de aciz kimseler yahut kaybolmaya maruz kimseler bırakacak olursa onlara bakmak da bana düşer."[762]

Çünkü yüce Allah onu müminlere kendi öz canlarından daha yakın tutmuştur. Sonra da akrabaların birbirlerine daha yakın olduklarını beyan buyurmaktadır. Çünkü peygamberin müminlere kendi öz canlarından daha yakın olması bizzat kendi akrabalarından onlara daha yakın olmasını gerektirir. Fakat bu onların hayatta iken sahip oldukları şeylere malik olmasını gerektirmez. Öldükten sonra

760 Medâricü's-Sâlikîn. III. 140.
761 Muhtasaru'l-Fetâvâ, 176.
762 Müslim. 867.

da aynen böyledir. Ama kendi malından çaresiz yolda kalmış olanı taşımayı ve kaybolmaya maruz olanlara bakmayı gerektirir. Bu ise (ganimetin) beşte biri yahut onun şahsına ait beşte biri ya da bütün ganimet malı ile -bu hususta bilinen görüş ayrılığına göre- olur. Yine bunda Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "En yakın erkek akrabanın hakkıdır"[763] buyruğunda adı geçen miras almayı gerektiren önceliğin iman şartına bağlı olduğuna da delil vardır. İşte bu kayıtlayıcı âyet Enfal Sûresi'nde bulunan o mutlak âyet-i kerime ile ilgili olarak şu üç husus sebebi ile kayıt getirmektedir:

1. Bu buyruk Hendek gazasından sonra inmiş Ahzâb Sûresi'ndedir. Öbür âyet ise Bedir akabinde inmiş Enfal Sûresi'ndedir.

2. Bu buyruklar aynı hüküm ve aynı sebep hakkında mutlak ve mukayyet buyruklardır. Burada hüküm mübahlığı, hak edişi, başkasına haram kılışı ve (hakları) vermenin vacib oluşunu ihtiva etmektedir.

3. Enfal Sûresi'ndeki âyet-i kerimede de müminlerle kâfirler arasındaki velilik bağının koparılmasından sonra evleviyet/öncelikli oluşu zikretmektedir. İşte bu ikinci bir delildir. Öbür iki âyet-i kerime de miraslara dair âyetteki mutlak ifadeyi tefsir etmekte, bu da Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Efendimizin: "Kâfir müslümandan miras almaz"[764] hadisi ona uygundur.

Müslümanın kâfirden miras alması hususunda istisnâi mahiyette bir görüş ayrılığı vardır. Bununla birlikte bizler yine hadis ile birlikte iki âyet-i kerimeden öğrendiğimiz bu hususlar ile birlikte âyetin kapsamına evlilik, mallar, akl/diyet ve ölüm gibi diğer velâyetler/yakınlıklar da girer.

Yüce Allah'ın: *"Velilerinize/dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesna"* buyruğunda da Nisa Sûresi'ndeki âyetlerde olduğu gibi vasiyete delil vardır. Yüce Allah'ın: *"Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olma(dığı anlaşıl)sın."* (Ahzâb, 37) buyruğu ona mübah olan bir şeyin ümmetine de mübah olduğuna delildir. Çünkü bu buyruğu ile böyle bir evlilik hususunda ümmet üzerindeki zorluğu kaldırmak için bu evliliğin yapıldığını haber vermektedir. Eğer onun bu işi yapması ümmeti için mübahlığı gerektirmemiş olsaydı böyle bir gerekçe belirtmek güzel olmazdı. Bu da gâyet açık bir husustur.

763 Kaynakları daha önce gösterildi.
764 Buhârî, 6764; Müslim, 1614.

Kendisiyle evlenilmesinin haram olduğuna inanılan evlatlığı olan kadın ile evlenmesi hususunda bu sözkonusu olduğuna göre hakkında hiçbir şüphe bulunmayan bir işte böyle olması öncelikle sözkonusudur. Diğer taraftan belli bir sayı sınırlaması olmaksızın evlenmek ve mehirsiz olarak kendisini bağışlayan kadın ile evlenmek gibi ümmetinin kendisi ile ortak olmadığı ve onun için özel olan bazı nikâh şekilleri de vardır. Diğer taraftan nikâh akdinin mübah kılınmasının aynı şekilde ümmeti için mübah olduğuna da delil olduğunu beyan buyurmuştur. O halde nikâh gibi kendisine ait bir özelliğin açıkça görülmediği hususlarda böyle olması daha da uygundur. İşte bu da (kendisi hakkında özel olmayan) diğer mübah hususların ümmeti için mübah olduğuna da delildir. Ancak delil ile tahsis edilmiş muamelat, yiyecekler, giyecekler ve buna benzer hususlar müstesnadır.

Bu esasa yüce Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyler bağlamında yer alan şu buyruğu da delildir: *"Ve bir de nefsini peygambere bağışlayan mümin kadın -eğer peygamber onu nikâh etmek isterse- diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık. Biz müminlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz. Sana darlık olmasın diye (böyle hükmettik)."* (Ahzâb, 50) Bu esasa iki bakımdan delil teşkil etmektedir:

1. Yüce Allah ona kendisini bağışlayan kadını helal kılınca: *"Diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık."* buyurmaktadır. Bundan maksat ise bunun ona ait bir özellik olduğunu beyan etmektir. Böylelikle şunu öğrenmiş oluyoruz. Eğer hükmün özel olduğundan söz edilmiyorsa herkesin o hükümde ortaklığı sabit olur. Aksi taktirde özel olduğunu beyan etmek sûretiyle böyle bir yerde bu özelleştirmenin bir anlamı olmaz.

2. Helal kılınan zevceler, cariyeler ve akrabalar mutlak olarak zikredilmişken kendisini peygambere bağışlayan kadını ise *"Yalnız ona has olmak"* kaydı ile zikretmiş bulunmaktadır. Böylelikle öbürleri hakkında böyle bir kaydı sözkonusu etmeyişinin başkalarının da ortaklığına delil olduğu bilinmiş olmaktadır.

Denilse ki: Susmak/bir şey söylememek ikisinden birisine delil değildir. Yalnız ona has olması kaydı ise ortaklığın sözkonusu olmayacağını ifade eder. Bu durumda onun ayrı bir delil ile ortaklığın zannedilmemesini sağlamak gibi bir faydası olur. Çünkü ona helal kılmak kat'i olarak özelliğe delil değildir. Fakat bu ortak oluşa mı delildir yoksa ikisinden herhangi birisine delil değil midir? İşte burası bir tereddüt konusudur. Eğer ona has olduğu kaydı zikredilecek olursa özelliğe delil olur.

Buna şöyle cevap verilir: Eğer hükmün ortak olduğuna delil değilse delili bulunmadığından ötürü ümmet hakkında hüküm sabit olmaz. Tıpkı hakkında bir şey söylemediği haramların delili olmadığından dolayı hükmün sabit olmayışı gibidir.

Burada ya: Onlar aslı esas kabul ederek onu helal kabul ediyorlardı denilecektir. Halbuki durum böyle değildir. Çünkü fercler şer'i helal kılma olmadan haramdır. O halde bu zaten onlar için yasak idi. Eğer mutlak hitap ortaklığı ve genelliği gerektirmeyen bir hitap olsaydı ve bu lafzı itibari ile özel/has hükmü itibari ile umumi buyruklar kabilinden bulunmasaydı bunun ayrıca ona ait özel/has olduğunu belirtmeye de ihtiyaç olmazdı.

Bunun esası da şudur: Lugatte lafız bazen şer'i örfe göre ya da başkasına göre daha özel ya da daha umumi bir mana alabilir. Ona yapılan hitap her ne kadar lugat itibari ile lafzı özel ise de örf itibari ile umumidir. Bu da şer'i örf ile özel oluştan umumi manaya aktarılan lafızlardandır.

Nitekim böyle bir aktarma/nakil hükümdarların ve benzerlerinin hitaplarında çokça görülen bir husustur. Aynı şekilde umumi olan lafız da örf ile has/özel olabilir. Yine bu hitabın delili esasına ve genelliği gerektiren umumi lafız ile birlikte özellikle tahsisin zikredilmesinin de hükmün tahsis edildiğine delalet eder esasına bina edilir. Burada kendisini peygambere bağışlayan kadın hakkındaki hitapda özel olarak "ona has" olduğunun zikredilmesi diğerleri hakkında böyle bir hususiyetin bulunmadığına delildir. Diğerleri hakkında hususiyetin sözkonusu edilmediğinden ötürü hususiyetin olmaması ile beraber Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e helal olduklarının tesbit edilmesi dolayısıyla onun için özelliğin sözkonusu edilmemekle birlikte helal oluşun sabit olduğunun belirtilmesi de bunun umumi olmasını gerektirir.

Buna göre lügatte hususi olan hitab, üç kısımdır:

Ya örfen umumi olanda olduğu gibi umuma delalet eder. Rasûlün hitabı ile ümmetten bir kişinin hitabı ile "ben senin için susamaktan ötürü bir habbe bir kıntar ve bir dinar ağırlığı kadar dahi olsa su içmeyeceğim" gibi sözlerde bulunan hitabın uyarısı gibidir.

Yahut adı anılan hakkında hükmün özel oluşuna ve ondan başkaları hakkında da sözkonusu olmadığına delil teşkil etmesidir. Genelliği gerektiren sebep mevcut olup kısımlardan birisi özellikle zikredilecek halinde muhalif mefhum hakkında sözkonusu olduğu gibi.

Yahut da lafız itibari ile onlardan birisine delalet etmeyecek, sonra da mana cihetinden umum ifade bulunacak. Bu da ya kıyası evla bakımından böyledir yahut da diğer kıyas türleri açısından böyle olur.

Bununla birlikte hitabın uyarısı ile evla kıyas arasındaki farkı da görmek gerekir. Çünkü öbüründe hüküm lafızdan anlaşılmaktadır. Hem örf hem hitap yoluyla bu umumidir. Burada ise sadece hükümden anlaşılmaktadır. Öyle ki eğer bir fiil bir ikrar yahut bir hitap hükme delalet edecek olursa kesin olarak söz söyleyenin ancak o şekli kastettiği anlaşılır. Bu durumda da hüküm bir tür için sabit olur ve bu da onun sübutunu diğerine göre daha çok hak etmesi dolayısıyla sözkonusu olur. O halde burada umum/genellik yalnızca mana itibari ile sözkonusudur. Öbüründe ise hem lafız hem mana itibari ile böyledir. Bunu iyice düşünmek gerekir. Çünkü bu, bizim mezhep alimlerimizin de başkalarının da hitabın uyarısı hakkındaki lafızdan mı anlaşıldığı yoksa o celî/açık bir kıyastan mı anlaşıldığı hususunda tartışma içerisinde olanlar için ayırdedici bir hükümdür.

Böylelikle bunun iki kısım olduğunu bilmiş oluyoruz. Aradaki fark da şudur: Lafızdan anlaşılan mana ile onu söyleyen kişi umumi manayı kasteder fakat dikkat çekip uyarmak maksadıyla sadece birisini misal gösterir. Nahiv öğreten kimsenin -manadan anlaşılandan farklı olarak-: (ضرب زيد عمرا): Zeyd Amr'ı dövdü" demesi gibi.[765]

Geçen âyet-i kerimede yer alan: *"Biz seni onunla evlendirdik"* (Ahzâb, 37) buyruğu da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiillerinin ümmeti hakkında mübah olmalarını gerektirdiğine delildir. Bununla birlikte bizatihi bir fiilin ne lafız ne de vaz (asli anlam) itibari ile umum ifade etmediği de kesindir. Onun umum ifade etmesi ancak aslın ortaklık ve veriş olduğunun sabit olmasından dolayıdır.[766] Buna yine yüce Allah'ın bu sûredeki: *"Andolsun ki sizin için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır."* (Ahzâb, 21) âyeti de buna delildir. Çünkü bu buyrukta onun başına gelenler hususunda ona uymak sözkonusu edilmektedir.

Onun başına gelenler esnasında verdiği hüküm ile ilgili olarak onun verişi ile hüküm ne zaman sabit olursa bu onun yaptığı işlerde de böyle olur. Çünkü bir musibete uğrayan bir kimsenin bu hususta yerine getirmesi gereken görevleri ve yapması haram olan hususlar vardır. Böylelikle âyet-i kerime aslolanın onun görev/vücub ve yasaklar hususunda ortak olduğuna delildir. Nitekim öbür âyet-i kerime de aslolanın onun helal kılışta ortak olduğuna delildir. Çünkü yüce

765 Bununla failin/öznenin merfu ve mefulün de mansub olduğuna sadece birer kişinin eylem açısından durumunu zikrederek benzeri cümlelere dikkat çekmesi demektir. (Çeviren).

766 Bununla: "Hem peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi yasak ettiyse de sakının" (Haşr, 7) buyruğuna işaret etmektedir. (Çeviren).

Allah: *"Ey Peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına de ki: Cilbablarını üzerine giysinler."* (Ahzâb, 59) buyurmaktadır. Bu buyruk hicabın hür kadınlara emredilmekle birlikte cariyelere bu emrin verilmediğine delildir. Çünkü özel olarak onun zevcelerini ve kızlarını zikretmiş olmakla birlikte bu arad "Sağ ellerinin malik olduğu senin cariyelerin ve zevcelerinin cariyeleri ile senin kızların" buyurmamıştır. Bundan sonra ise *"Ve müminlerin hanımlarına"* buyurmaktadır. Cariyeler ise *"Müminlerin hanımları"* kapsamına girmezler. Tıpkı *"Kendi (müslüman) kadınları"* (Ahzâb, 55) buyruğunun kapsamına "Sağ ellerinin malik olduğu"nun girmediği gibi. İşte bundan dolayı Nûr ve Ahzâb Sûresi'nde buna atıfta bulunmuştur.

Bu böyle olmakla birlikte şöyle denilebilir: Bu sağ ellerin malik olduklarını sadece dişiler/cariyeler hakkında özel olduğunu kabul edenlerin görüşüne göre bina edilebilir. Aksi taktirde eğer bir kimse: Bu her ikisi hakkında yahut da erkekler hakkındadır diyenlerin görüşüne göre tartışma konusu olur. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Hanımlarıyla cinsi temasta bulunmamaya yemin (ila) edenler için."* (Bakara, 226); *"Aranızdan hanımlarına zihar yapanların zevceleri."* (Mücadele, 2) buyruklarında da ancak mehirleri verilmiş olan kadınlar kastedilmektedir. Mülkiyet altındaki cariyeler kastedilmemektedir. İşte bu buyruk da böyledir. Buna göre meskenlerden dışarı çıkmak halinde giyilecek elbiseler ile ilgili cilbab âyeti ile meskenlerde hitap halinde sözkonusu olan hicab âyeti de böyledir. Bununla birlikte ayrıca sahih hadiste belirtildiği üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ganimetler arasından Huyey kızı Safiyye'yi seçince halk şöyle demişlerdir: "Eğer onu hicablandıracak olursa o müminlerin annelerindendir. Değilse o sağ elinin sahip olduklarından birisidir." İşte bu da hicabın hür kadınlar hakkında özel olduğuna delildir.

Ayrıca hadis-i şerifte müminlerin anneleri olma özelliğinin sadece onun zevceleri için sözkonusu olup cariyeleri için sözkonusu olmadığına delil vardır. Kur'ân-ı Kerim ancak buna delildir. Çünkü yüce Allah: *"Onun zevceleri de analarıdır"* ve: *"Zevcelerini nikâhlamanız da ebediyen olacak bir şey değildir."* (Ahzâb, 53) buyurmaktadır. Bu da yine âyet-i kerimede yer alan üçüncü bir delildir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Hanımlarından ihtiyac(ınız) olan bir şey istediğinizde"* (Ahzâb, 53) buyruğundaki zamir onun zevcelerine aittir.[767] Burada hitapta cariyelerden söz edilmemektedir. Fakat ondan sonra onun cariyelerinin (ümmetin erkeklerine) mübahlığı ise tartışılır bir konudur.][768]

767 Ayet-i kerimede mealdeki "hanımlar" lafzının yerine çoğul dişil zamir yer almaktadır. (çeviren)

768 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 442-449.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾

7. "Hani Biz peygamberlerden, (özelliklede) senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsa'dan ve Meryemoğlu İsâ'dan ahidlerini almıştık. Evet, Biz onlardan sağlam bir ahid almıştık."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"O dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden sana vahyettiğimizi İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* (Şura, 13) buyurarak rasûllere dini dosdoğru ayakta tutmalarını ve onun hakkında ayrılıklara düşmemelerini emir buyurdu. Burada adı geçen beş nebi ululazm peygamberlerdir. Allah onları kitabında iki âyet-i kerimede sözkonusu etmiştir. Birisi bu sûrede geçen: *"Hani Biz nebilerden, senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryemoğlu İsa'dan ahitlerini almıştık. Evet, Biz onlardan sağlam bir ahit almıştık."* (Âyet 7) buyruğudur.][769]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Özelin genele atfedilmesi çeşitli sebeplerden dolayı olur. Bazen onun genel içerisinde yer alan diğer bireyler için sözkonusu olmayan bir özelliğinden dolayı olur. Yüce Allah'ın: *"Hani Biz peygamberlerden (özellikle de) senden ... ahitlerini almıştık."* (Âyet 7) âyetinde olduğu gibi. Bazen de haklarında kullanılan umumi ifadede umumun anlaşılmaması ihtimalini veren bir mutlaklık bulunabilir. Yüce Allah'ın: *"Onlar gayba iman ederler."* (Bakara, 3) buyruğundan sonra: *"Onlar sana indirilene de senden önce indirilene de iman ederler."* (Bakara, 4) buyurması gibi.][770]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim ululazm peygamberler hakkında iki âyet-i kerimede tanıklıkta bulunmuştur. Bunun için: *"Hani Biz peygamberlerden (özellikle de) senden, Nuh'tan, İbrahim'den. Mûsâ'dan ve Meryemoğlu İsa'dan ahitlerini almıştık."* ile: *"O dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini sana vahyettiğimizi İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* (Şura, 13) buyurmaktadır. İşte burada adı geçen beş peygamber ululazm peygamberlerdir. Şefaate dair sahih hadislerde Adem'den sonra mevkif denilen

769 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 291.
770 Muellefati'l-Şeyh Muhammed b. Abdulvehhab, IX, 15.

insanların hesaba çekilecekleri yerde bulunanlar için şefaatte bulunmayı birbirlerine havale ettiği sabit olan peygamberler de bunlardır. O halde bunların kendi çocuklarından daha faziletli olduğunu kabul etmek gerekir. Aynı zamanda öne geçmiş olanın sonradan gelmiş olana. sonradan gelmiş olan birisinin de önceden gelmiş olan birisine göre daha faziletli olabileceği hükmü de anlaşılmaktadır.][771]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَٓاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا
عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

9. "Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti, Biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir."

Tefsiri:

[İşte bu da yüce Allah'ın hakkında: *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizlere ordular gelmişti, Biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir."* buyurmuş olduğu Allah'ın rüzgâr ile yardım göndermesi kabilindendir. Mücahid dedi ki: Bu buyruk ile kastedilen saba rüzgârıdır. Hendek günü Ahzâbı teşkil eden ordular üzerine gönderilmiş, öyle ki onların kazanlarını baş aşağı çevirmişti. Çadırlarını sökmüştü. "*Ve görmediğiniz ordular*" ile de melekleri kastetmektedir.[772]

Müslim'in Sahih'inde İbn Abbas'dan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Bana saba rüzgârı ile yardım olundu. Ad kavmi ise debur rüzgârı ile helak edildi."[773]

Meğazi ve siyer kitaplarında Ahzâb gazasının olayları üzerlerine rüzgârın ve meleklerin nasıl gönderildiği ve bilinen bir çarpışma olmaksızın nasıl bozguna uğratıldıkları anlatılmaktadır.][774]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hendek gazasında oldukça şiddetli bir soğuk ve benzeri görülmemiş şiddetle esen bir rüzgâr olmuştu. Onun sayesinde yüce Allah Ahzâbı Medine'den eli

771 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 369.
772 İbn Cerir, XXI, 128.
773 Buhârî, 4105; Müslim, 900. (Sabâ rüzgârı doğudan esen, debûr rüzgârı da batıdan esen rüzgârdır .-Çeviren-).
774 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 184-185

boş geri çevirdi. Nitekim yüce Allah: *"Biz de üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular gönderdik."* buyurmaktadır.][775]

إِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾

10. "Hani onlar size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara varmıştı. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz."

Tefsiri:

[Ayrıca kitabında mümin kullarına verdiği sözlerine bağlı kalmayan kimseleri yermiş, rasûllerin ve müminlerin başına gelenleri de sözkonusu etmek üzere şöyle buyurmuştur: *"Hani onlar size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara varmıştı. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada müminler imtihan edilmiş ve şiddetli şekilde sarsılmışlardı. O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: "Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey vaat etmemiştir" diyorlardı. Hani onlardan bir kesim de şöyle demişti: "Ey Yesribliler, burası sizin için durulacak yer değildir. Hemen dönünüz." İçlerinden bir kısmı da peygamberden izin isteyerek: "Gerçekten evlerimiz korumasızdır." Diyordu. Hâlbuki evleri korumasız değildir. Onlar ancak kaçmak istiyorlardı. Eğer etrafından üzerlerine girilmiş olsa idi sonra da onlardan fitne istenseydi –bu hususta geçirecekleri az bir süre müstesnâ- elbette ona giderlerdi."* (Âyet 10-14)][776]

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلًا ﴿١٥﴾

15. "Hâlbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorulur."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Halbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi."* buyruğu da bu türdendir ve bu da (böyle bir ahit de) bir adakdır.][777]

775 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 445.
776 Câmiu'l-Mesâil. II. 333.
777 Nazariyyatü'l-Akd. 66. Nezir/adak ise Allah için bir şeyi yapmayı üstlenmek demektir. Böyle

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hâlbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorulur."* (Âyet 15) buyurmaktadır. Yüce Allah bu buyruğu ile bütün akitlere gerektiği gibi bağlı kalmayı emir buyurmuştur. Bu umumi bir emirdir. Aynı şekilde yüce Allah hem Allah'a verilen sözde hem de (genel olarak) bütün sözlerde durmayı emir buyurmuştur. Bunun kapsamına kişinin kendisi hakkında yapıp bağladığı ahitler de dahildir. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Halbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi."* buyruğudur. İşte bu buyruk Allah'a verilen sözün/ahdin kapsamına kişinin kendisi hakkında akdedip bağladığı akitlerin de girdiğine delildir. İsterse Allah böyle bir ahitte bulunmadan önce taahhüt edilen şeyi bizzat emretmemiş olsun. Adakda bulunmak ve satmak gibi. Bu akitlere yüce Allah muhakkak bağlı kalıp gereklerini yerine getirmeyi emir buyurmuştur.][778]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nezir/adakta bulunmak anlamındaki ahitleşme örneklerinden birisi de yüce Allah'ın: *"Halbuki onlar andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorulur."* (Âyet 15) buyruğudur. Şüphesiz insanın arkasını dönüp gitmesi haramdır. Dolayısıyla sebat göstermeyi ve arkasını dönmemeyi adayacak olursa bu adak ile daha da pekiştirilmiş olur. Eğer bu hususta Allah ile ahitleşecek olursa o taktirde bu kat kat daha da pekiştirilmiş, vurgulanmış olur.][779]

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً
وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

17. "De ki: "Hakkınızda bir fenalık dilerse yahut sizin için bir rahmet murad ederse sizi Allah'a karşı kim koruyabilir?" Onlar kendileri için Allah'tan başka bir dost ve bir yardımcı bulamazlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: "Eğer siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız,*

bir iş Allah'a yakınlaştırıcı bir amel olmadıkça bağlayıcı olmaz. Bunu Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye adı geçen eser, s. 26'da ifade etmektedir.

778 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 138.

779 Nazariyyatü'l-Akd. 96.

kaçışın size asla faydası olmaz. O taktirde de ancak pek az faydalandırılırsınız." De ki: "Hakkınızda bir fenalık dilerse yahut sizin için bir rahmet murad ederse sizi Allah'a karşı kim koruyabilir?" Onlar kendileri için Allah'tan başka bir dost ve bir yardımcı bulamazlar." (Âyet 16-17) buyurarak savaştan yahut ölümden kaçışın hiçbir faydasının olmayacağını haber vermektedir. Bu sebeple bunun bir faydası yoktur. Eğer bunun bir faydası farzedilse dahi bu ancak pek az olur. Zira ölüm kaçınılmazdır.

Ayrıca Allah bir kul hakkında bir kötülük yahut bir hayır murad edecek olursa Allah'a karşı bunu hiçkimsenin onu koruyamayacağını da ve Allah'tan başka onun bir dost ve yardımcısının olamayacağını da haber vermektedir. O halde bizler onun emrinden ve hükmünden nereye kaçabileceğiz? Hem ondan gelene karşı yine ondan başkasına sığınmak imkânı var mı? Yüce Allah: *"O halde Allah'a kaçın. Muhakkak ben sizi on(un azabın)dan apaçık uyarıp korkutanım."* (Zariyat, 50) buyurmaktadır. Bu ise Allah'a itaat edenler ile ona isyanda bulunan kimselerin bildikleri bir husustur. Nitekim hikmet sahibi bir zat olan Ebu Hâzim şöyle demiştir: Allah'tan korkmayan bir kimsenin insanlardan çektiği sıkıntı, hiç şüphesiz Allah'tan korkan takvalı bir kimsenin takvalı kalmayı sürdürmek isterken çektiklerinden çok daha büyüktür.][780]

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

21. "Andolsun ki sizin için Allah'ı ve ahiret gününü ümit eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır."

Tefsiri:

[Aynı şekilde Ata'dan o İbn Abbas'dan da rivâyet edildiği gibi Osman b. Ömer'den o İbn Cüreyc'den o Ata'dan da gelen bir isnad ile rivâyet edildiği üzere bir adam İbn Abbas'a: Ben oğlumu kesmeyi adadım dedi. İbn Abbas ona bir koç kesmesini emretti ve: *"Andolsun ki sizin için ... Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır."* buyruğunu okudu.

Bunu Süfyan es-Sevri el-Cami'de İbn Cüreyc'den, o Ata'dan o İbn Abbas'dan diye şöylece rivâyet etmiştir: Bir adam İbn Abbas'a gelerek: Ben kendimi boğazlamayı adadım deyince o: *"Andolsun ki sizin için Rasûlullah'ta güzel bir örnek*

780 Câmiu'l-Mesâil, II, 335-336.

vardır." buyruğunu okuduktan sonra ona bir koç kesmesini emretti. Ata'ya: Peki bu koçu nerede kesecek deyince o: Mekke'de diye cevap verdi.

Önceki rivâyette adamın oğlunu kesmesini adadığı sözkonusu edilirken bu rivâyette kendisini kesmeyi adadığından söz edilmektedir. Bunu İbn Vehb de Leys b. Sa'd'dan böylece rivâyet ederek şöyle demiştir: Yahya b. Said dedi ki: İbn Cüreyc'in söylediğine göre Ata b. Ebu Rebah kendisine şunu nakletti: Bir adam İbn Abbas'a gelerek: Ben kendimi kesmeyi adadım deyince İbn Abbas: *"Andolsun ki sizin için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır.*" dedikten sona yine İbn Abbas yüce Allah'ın: *"Biz de ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik.*" (Sâffât, 107) buyruğunu okudu.][781]

يَٓا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾

28. "Ey nebi! Zevcelerine De ki: "Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve sizi güzellikle salıvereyim."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onların yerlerini yurtlarını mallarını size miras verdi.*" (Âyet, 27) buyurmaktadır. Yani kendilerine ait olan yerlerini size miras verdi.][782]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Güzellikle salıvermenin (tesrih) ile firakın (ayrılmanın) talak hususunda açık ifade olduğunu söyleyenler Kur'ân-ı Kerim'in bu hususta bu lafızları kullanmış olmasından dolayıdır. Böylelikle bunlar Kur'ân-ı Kerim'in boşanma hakkında kullanmış olduğu lafızları sarih (açık lafızlar olarak) değerlendirmişlerdir. Şafii, Kadı ve onların dışında mezhebimize mensup alimlerin söyledikleri gibi. Böyle diyenlerin bu görüşleri şu iki sebep dolayısıyla zayıftır:

1. Bu asıl kuralın herhangi bir delili yoktur. Hatta bu tutarsızdır. Çünkü vakıa insanların arap diline uygun kendi dilleriyle yahut ona uygun olmayan bir takım arapların konuştukları kabul edilmiş ya da lafız yahut mana ile değişikliğe uğramış yahut müvellet (denilen sonradan arapçaya katılan) arapça ile yahut da arap olmayanlardan öğrenilmiş ya da arapça olmayan bir dilden alınmış arap-

781 Nazariyyatü'l-Akd, 109.
782 el-Müsevvede. 569.

çalaştırılmış bir arapça ile konuşurlar. Şüphesiz talak ve buna benzer işler bütün bu tür dillerle sabit olur. Çünkü bu hususta üzerinde durulan nokta manadır. Bu işte onlara haram kılınmamıştır. Yahut da haram kılınmış olsa bile ona riâyet etmiyorlar. İşte bu bizzat kendilerinin gerçekleştirmek istemedikleri bir işin gerçekleşmesini gerektirmez.

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'in bir lafzı bir mana hakkında kullanması o lafzın o manadan başka bir anlama gelme ihtimali olmamasını gerektirmez.

2. Asıl belirleyici olan husus da budur. Bu lafızlar Kur'ân-ı Kerim'de çoğunlukla talak hakkında kullanılmamıştır. Yüce Allah'ın: *"Mümin kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz. Ayrıca onları faydalandırın ve güzel bir şekilde salın."* (Ahzâb. 49). İşte burada iddetin sözkonusu olmadığı bain boşamadan sonra yüce Allah faydalandırmak (mut'a vermek) ile birlikte onların güzellikle salıverilmesini (tesrih) emir buyurmaktadır ve bununla ikinci bir talakın verilmesini kastetmemektedir. Çünkü böyle bir talak olmaz ve ayrıca böyle bir şey yapması da emredilmez. Çünkü onun istediği fiilen serbest bırakmaktan ibarettir. Bu da kadın hakkında alıkoyma imkânını kaldırmaktır. Çünkü nikâh akdinde mülk ve hüküm itibari ile bir arada olmak yine aynı şekilde alıkoymak sûretiyle maddi ve fiili olarak bir arada bulunmak sözkonusudur ve bunların ikisi de nikâhin bir gereğidir ve bunlar birbirinden ayrılmazlar. O halde mülkiyet ortadan kalkacak olursa bu sefer zilyedliğin (nikah altında tutmanın gereği olan tasarrufun) da kalkması emredilmiştir. Nitekim mülk edinilen ve ele geçirilen mallar hususunda da her iki yerde de kabz (malı ele geçirmek) akde tabidir. Eğer akit kalkacak olursa bu da kabzın kendisi demek olan elde bulundurmanın (zilyedliğin) izale edilmesi ile olur.

Yüce Allah'ın: *"Gelin size bağışta bulunayım (yararlanacağınız şeyleri/mut'a vereyim) ve sizi güzellikle salıvereyim."* buyruğu buradaki güzellikle salıvermenin boşamanın kendisi olduğuna delil gösterilemez. Çünkü bununla fiilen onları kendi hallerine bırakmayı kastetmiş olabilir. Zira bunu meta/yararlandırılacak bir şeyler vermek ile birlikte zikretmiştir. Fakat fiilen serbest bırakıp salıvermek boşamayı gerektiricidir. Ya da bu sözleri ile her iki hususu da kastetmiş yalnızca boşamayı kastetmemiş olabilir. Çünkü böyle bir şeyin onlara faydası olmaz aksine zararı dokunur.

Yüce Allah'ın: *"Kadınları boşadığınızda iddetlerinin bitmesi yaklaştımı artık onları ya iyilikle tutun yahut iyilikle salın."* (Bakara. 231) buyruğu ile: *"Yahut maruf*

ile/iyilikle onlardan ayrılın." (Talak, 2) buyrukları da böyledir. Çünkü ric'i talak ile boşanmış olan bir kadının iddetinin bitmesi yaklaşacak olursa onu eğer ona ric'at/dönüş yapmayacak olursa ikinci bir defa boşaması emrolunmaz. Ona sadece onu güzellikle salıvermesi emri verilir. İşte o kadınları alıkoymayacak, onları kendi nikâhinın hükmü altında tutmayacak bir şekilde güzellikle salıvermek ve bedenen ayrılmak budur. Tıpkı mallar üzerindeki zilyedliğin kaldırılması gibidir. Yüce Allah'ın: *"Onları babalarına nisbet edip çağırın. Bu Allah nezdinde daha adildir. Eğer babalarını bilmiyor iseniz (zaten) dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdırlar. Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur ama kalplerinizin kastettiği müstesnadır."* (Ahzâb, 5) buyruğu ise bir kimseyi babasından başkasına yahut da efendisinden başkasına nisbet ederek çağırmaktan ötürü hata etmesi halinde bir vebal olmayacağı hususunda açık bir nastır.

Lafız itibari ile umum ile ilgili olarak da şöyle denilir: Umumi lafızın hitapta onunla birlikte bulunan bir sebep üzerine varid olmuş ise bu yalnız münhasıran ona ait olmasını gerektirmez.

Hataların kalpte bir etkileri olmaması bakımından müşterek ortak özellik dolayısı ile manevi umuma gelince, bu ise kalbin kastı olmadan bir organın ameli ile olur. Aslolan ise kalptir. Nitekim (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "O düzelirse cesedin diğer kısımları da düzelir. O bozulursa cesedin diğer kısımları da bozulur."[783]

Eğer asıl herhangi bir etki doğurmuyorsa onun dışında ferlerin bir şeyler yapmasının zararı olmaz. Çünkü asıl herhangi bir bozukluğu bulunmayan bir salihtir. Bu durumda cesedin tamamı da salih olur. Bozuk olmaz. O halde bundan dolayı bir günah da olmaz. Çünkü günah ancak cesetteki bir bozukluktan dolayı sözkonusu olur. Bu âyet-i kerime de yüce Allah'ın: *"Rabbimiz! Unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme."* (Bakara, 286) buyruğunun bir benzeri olur. Yüce Allah da (kutsi hadiste belirtildiği üzere) ben de yaptım buyurur.[784] Bunu ayrıca yeminler ile ilgili: *"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden (yanılgıdan) dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kalplerinizin kazandığından dolayı sorumlu tutar. Allah ğafurdur, halimdir."* (Bakara, 225) ile: *"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden/yanılmadan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sorumlu tutar."* (Maide, 89) buyrukları desteklemektedir. Eğer Allah adına yemin -ki ne kadar büyük bir iş olduğu bilinen bir husustur- edilmesi halinde Allah ancak

783 Kaynakları daha önce gösterildi.
784 Kaynakları daha önce gösterildi.

kalbin kazandıklarından ötürü sorumlu tutuyorsa onun dışındaki sözler de böyledir. Hatta böyle olması daha önceliklidir.

Bir kimse böyledir zannı ile bir hususa dair yemin etse ve sonra böyle olmadığı görülse bu lağv/yanılma demek olan yemindeki bir hatadır. Çünkü bunu yapanın kalbi bir muhalefet yapmamıştır, kazanmamıştır. Nitekim böyle bir hususu yemin etmeksizin haber verecek olursa yalan söyleyenin günahını kazanmış olmaz. Tıpkı hata ederek bir kimseyi babasından yahut efendisinden başkasına nisbet ederek çağırması halinde olduğu gibi.

Yemin etmediği halde onun yalancının günahını kazanması sözkonusu olduğuna göre yemin ettiği taktirde de yemin edip yeminine muhalefet eden kimsenin hükmü de sözkonusu olmaz. Çünkü geçmişe dair yemin, yemin ile te'kid edilmesi halinde sözkonusu olur. Aynı şekilde gelecek hakkında yemin edenin yemini de böyledir. Hakkında yemin edilen bir işi yeminini unutarak yahut da hakkında yemin ettiği şeyin o olduğunu bilmeyip hata ederek bir iş yapması halinde ise onun kalbi bir yemine muhalefet ve yemini bozmak işini kazanmamış olur. Tıpkı yemin etmeksizin böyle bir vaadde bulunacak olursa o va'dine muhalefet etmeyeceği gibi. Eğer ona bu işi yapması emredilmekle birlikte o da yine böylece o emri yerine getirmeyecek olursa asi birisi olmaz.

Bu ise ya manevi umum cihetinden yahut hem manevi hem lafzi cihetten hem talakı hem ondan başka hususları da kapsayan bir delildir.

Yemin akdi ile yanılmanın yahut da yemin akdi ile birlikte hatanın bulunması arasında nasıl bir fark vardır? Yüce Allah'ın: *"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden/ yanılgıdan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sorumlu tutar."* (Maide. 89) buyruğu yani sorumlu tutmanın sebebi budur. Yoksa kasti olmayarak yeminin sebebinde yahut şartında hatanın bulunması bunu gerektirici değildir.

Boşama hususunda lağv/yanılma yoktur diyen kimselerin ileri sürecek bir delilleri yoktur. Aksine durum onların aleyhinedir. Çünkü bir kimse kalbinden kastetmeksizin dilinde boşama lafzını kullanacak olursa bu işi gelişigüzel söylemiş değildir. Fakat eğer şaka yollu o lafzı söylemeyi kastetmiş ise kalbi de onu zikretmeyi kastetmiş demektir. Tıpkı talak ile yemin etmeyi kasten yapması halinde olduğu gibi.][785]

785 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 449-452.

يَا نِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ
وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

30. *"Ey Nebi hanımları! Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat arttırılır. Bu Allah'a göre pek kolaydır."*

Tefsiri:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine de yüce Allah: *"Ey Nebi hanımları! Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat arttırılır. Bu Allah'a göre pek kolaydır. Sizden kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse Biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem Biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır."* (Âyet 30-31) diye hitap buyurmuştur. Onlar da -yüce Allah'a hamdolsun ki- Allah'a ve Rasûlüne itaat etmiş, salih amel işlemiş ve bu sebeple de iki kat ecir almayı hak etmişlerdir. Böylelikle onlar sadece emre muhatap olmaları dolayısı ile değil emre itaat ettiklerinden ötürü daha faziletli olmuşlardır. Eğer -nauzübillah- onlardan birisinin apaçık bir hayâsızlık yaptığı varsayılacak olursa şüphesiz onun da azabı ikiye katlanır.][786]

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَآ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا
لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

31. *"Sizden kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse Biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem Biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır."*

Tefsiri:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine: *"Sizden kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse Biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem Biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır."* (Âyet 31) buyurduğu zaman onların her birisinin Allah'a ve Rasûlüne itaat edip salih amel işleyen kimseler olmalarının sözkonusu olmayacağını ifade etmemektedir.][787]

يَا نِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَآءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ
فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾

786 Minhâcü's-Sünne, IV, 605.
787 Minhâcü's-Sünne, IV, 605.

32. "Ey Nebi hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz edalı ve yumuşak konuşmayın. O taktirde kalbinde hastalık bulunan kimse umutlanır. Siz hep uygun söz söyleyin."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*O taktirde kalbinde hastalık bulunan kimse(ler) umutlanır.*" buyruğu da böyledir. Buradaki hastalıktan kasıt şehvet hastalığıdır. Zira sağlıklı bir kalbin karşısına bir kadın çıkacak olursa şehvetle hastalıklı kalpten farklı olarak ona iltifat edip bakmaz. Çünkü hastalıklı kalp zayıflığından ötürü hastalığın şiddetli ya da az oluşuna göre bu şekilde karşısına çıkanlara meyleder. Bundan dolayı yumuşak ve edalı konuşacak olurlarsa kalbinde hastalık bulunan kişi umutlanır.][788]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bazen zina arzusu ile de tefsir edilir. Yüce Allah'ın: "*O taktirde kalbinde hastalık bulunan kimse(ler) umutlanır.*" buyruğu da böylece tefsir edilmiştir.][789]

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ
وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ
أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

33. "Evlerinizde oturun, ilk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin. Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister."

Tefsiri:

[Bu da yüce Allah'ın: "*İlk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin.*" buyruğuna benzer. Çünkü o buyrukta açılıp saçılmak ve aynı şekilde ilk cahiliye döneminin durumu yerilmektedir. Bu ise genel olarak onlara benzemenin yasaklanmış olmasını gerektirir.][790]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

788 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 95.
789 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 93.
790 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakîm, I, 206.

[Onun[791]: Yüce Allah'ın: *"Evlerinizde oturun. İlk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınarak yürümeyin."* buyruğunda yer alan Allah'ın emrine muhalefet etmiş oldu sözü de böyledir.

Çünkü o (Âişe (radıyallâhu anhâ)) hiçbir zaman ilk cahiliyeninki gibi açılıp saçılmamıştır. Evlerde oturma emrinin verilmiş olması. yerine getirilmesi emrolunmuş bir maslahat için dışarı çıkmaya aykırı değildir. Hacc ve umre için çıkması yahut kocası ile birlikte yolculuğunda onunla beraber çıkması gibi. Bu âyet-i kerim Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken nazil olmuştur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bu âyetten sonra zevceleri ile birlikte yolculuk yapmıştır. Nitekim Veda Haccı'nda Âişe (radıyallâhu anhâ) ile ve başkalarıyla yolculuğa çıktığı gibi. Onu kardeşi Abdurrahman ile birlikte göndermiş o da Âişe'yi terkisine bindirmiş ve Ten'im denilen yerden umre yapmasını sağlamıştı. Veda haccı ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından üç ay önce ve bu âyetin nüzulünden sonra gerçekleşmişti. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri tıpkı hayatta iken onunla birlikte haccettikleri gibi Ömer (radıyallâhu anh)'ın halifeliği döneminde de başkası zamanında da hacc ediyorlardı. Ömer ayrıca onların kervanlarının başına Osman'ı yahut Abdurrahman b. Avf'ı görevlendiriyordu. Şâyet onların yolculukları bir maslahat sebebi ile caiz ise Âişe (radıyallâhu anhâ) da bu yolculuğunun müslümanların maslahatına olduğuna inandığı için bunu yapmış ve bu hususta tevilde bulunmuştur.

Bu da yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin."* (Nisa, 29) buyruğu ile: *"Kendinizi öldürmeyin."* (Nisa. 29) buyrukları gibidir. Bu buyruk müminlerin birbirlerini öldürmelerini yasaklamayı ihtiva eder. Tıpkı: *"Kendi kendinizi ayıplamayın."* (Hucurat. 11) buyruğu ile: *"Bu iftirayı işittiğinizde mümin erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel zanda bulunmalı değil miydi?"* (Nûr. 12) buyruklarında olduğu gibidir.][792]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah kalbin temizliğini de bedenin temizliğini de emretmiş bulunmaktadır. Her iki temizlik de Allah'ın emrettiği ve uyulmasını gerekli kıldığı dinin bir parçasıdır. Yüce Allah: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* (Maide, 6); *"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever."* (Tevbe. 108); *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."*

791 Yani rafizi İbn Mutahhar el-Hilli'nin
792 Minhâcü's-Sünne. IV. 317-318.

(Tevbe, 103); *"Onlar Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir."* (Maide, 41); *"Müşrikler ancak bir pisliktir."* (Tevbe, 28) ve: *"Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* (Âyet 33) buyurmuştur.][793]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Günahlardan temizlenmeye gelince; yüce Allah'ın: *"Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister."* buyruğu ile: *"Gerçekten onlar fazla temiz kalmak isteyen insanlarmış."* (A'raf, 82) ile: *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Tevbe, 103) buyruklarında dile getirildiği gibidir.][794]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kisa/örtü hadisine gelince, sahih bir hadistir. Bunu Ahmed ve Tirmizi Um Seleme'nin bir rivâyeti olarak kaydetmişlerdir. Bunu Müslim de Sahih'inde[795] Âişe'nin bir rivâyeti olarak zikretmektedir. O dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sabah üzerinde siyah kıldan çizgili bir örtü bulunduğu halde dışarı çıktı. Hasan b. Ali geldi. Onu örtünün altına aldı. Sonra Hüseyin geldi. Onunla beraber onu da örtünün altına aldı. Sonra Fatıma geldi. Onu da altına aldı. Sonra Ali geldi ve onu da örtünün altına aldı. Sonra da: "Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister" buyruğunu okudu.][796]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(Yüce Allah) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine verdiği emirleri ve onlara koyduğu yasakları zikrettikten sonra: *"Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* buyurdu. Yani o sizlere -ey ehl-i beyt- üzerinizden kiri giderecek ve sizi iyice temizleyip arındıracak şeyleri emreder. Onun emrine kim itaat ederse kendisine isyan edenlerin aksine tertemiz edilmiş ve üzerinden kirin giderildiği birisi olur.][797]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Âl"in tefsiri. Bu hususta insanların iki meşhur görüşü vardır:

1. Bunlar sadaka alamayan ehl-i beytidir. Şafii ve Ahmed'den açık ifade ile nakledilen görüş budur. Buna göre sadakanın zevcelerine haram kılınması ve

793 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 15.
794 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 289.
795 Müslim, IV, 1883.
796 Minhâcü's-Sünne, V, 13.
797 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 267.

onların ehl-i beytinden oluşları hususunda İmam Ahmed'den iki rivâyet gelmiş bulunmaktadır.

Bu iki rivâyetten birisine göre onlar onun ehl-i beytinden değildir. Bu Müslim'in Sahih'inde Zeyd b. Erkam'dan rivâyet ettiği üzere Zeyd b. Erkam'ın da görüşüdür.

İkinci rivâyete göre Peygamber Efendimizin zevceleri onun ehl-i beytindendir. İşte bu hadis dolayısıyla o şöyle demiştir: (Sadaka) onun zevcelerine ve zürriyetine (haram kılınmıştır) demiştir. Yüce Allah'ın: *"Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* buyruğu ile İbrahim kıssasındaki: *"Allah'ın rahmet ve bereketleri üzerinize olsun ey beyt halkı."* (Hud, 73) buyruğunun kapsamına Sâre de girmiştir. Diğer taraftan yüce Allah Lut (aleyhisselâm)'ın karısını onun âlinden/hanedanından istisnâ etmiş olması da onun "âl"in kapsamına girdiğine delildir. Kisa/örtü hadisi de Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in başkalarına göre ehl-i beyt arasına girmeyi daha çok hak ettiklerinin de delilidir. Nitekim onun takva üzere tesis edilmiş mescid hakkındaki: "O benim bu mescidimdir"[798] buyruğu o mescidin bunu daha çok hak ettiğine delildir. Yine Kuba mescidi de âyetin nüzulünün ve bağlamının delalet ettiği üzere takva temeli üzerine kurulmuş bir mescittir. Aynı şekilde Efendimizin zevceleri de onun "âli" ve ehl-i beyti arasındadırlar. Nitekim âyetin nüzulü ve bağlamı da buna delildir. Onun zevcelerinin âli beytinin kapsamına girmesinin de daha doğru olduğu açıkça görülmektedir. Bununla birlikte Efendimizin hanımlarının mevlaları/azadlıları onun âlinin mevlaları kapsamına girmezler. Buna delil ise Âişe'nin azadlısı Berire'ye verilen sadakadır ve Abbas'ın azadlısı Ebu Rafie ise bunu (sadakayı) nehy etmesidir. Buna göre acaba Muttalib âli aynı zamanda onun da âli midir yoksa kendilerine zekatın haram olduğu ehl-i beytinden midir? Bu hususta İmam Ahmed'den iki rivâyet gelmiş bulunmaktadır. Bu iki rivâyetten birisine göre onlar da onlardandır. Bu aynı zamanda Şafii'nin de görüşüdür. İkincisine göre ise onlardan değildirler. Bu da Ebu Hanife ve Malik'in görüşüdür.

2. İkinci görüş ise Muhammed'in âli onun ümmeti yahut ümmetinin takva sahibi olanlarıdır. Bu görüş ise eğer sahih olarak gelmişse Malik'den rivâyet edilmiştir. Ahmed'in mezhebine mensup alimlerden ve başkalarından bir kesim de bu görüştedir. Bunlar buna el-Hallal'ın ve Temmam'ın naklettiği şu rivâyeti delil gösterebilirler: Bu rivâyete göre ona âli Muhammed'in kim olduklarının sorulması üzerine o: "Takva sahibi her mümindir" buyurmuştur.[799]

798 Kaynakları daha önce gösterildi.
799 Biraz sonra kaynakları gösterilecektir.

Bu ise uydurma bir hadistir. Aslı yoktur.[800]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Temizlemek âyetine gelince. Orada ehl-i beytin temizliği ve onlardan kirin giderilmiş olduğu haberi bulunmamaktadır. Orada sadece onların temiz olmalarını ve onlardan kirin gitmesini gerektiren şeylere dair bir emir vardır. Çünkü yüce Allah'ın: "*Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister.*" (Âyet 33) buyruğu: "*Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamayı ister.*" (Maide. 6) buyruğu ile: "*Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler. Allah (ağır yükümlülükleri) sizden hafifletmek ister. Zaten insan zayıf yaratılmıştır.*" (Nisa. 26-28) buyrukları gibidir. Burada "irade/istemek" emri muhabbeti ve rızayı da ihtiva eder. Yoksa bu istenen şeyin meydana gelmesini de gerektirici bir istek değildir. Çünkü böyle olsaydı temizlenmesini dilediği herkesi de temizlemiş olması gerekirdi. Bu da bu kaderiyeci şianın görüşüne göre daha uygundur. Çünkü onlara göre Allah olmayacak şeyleri isteyebilir ve istemediği şeyler de olabilir. O halde yüce Allah'ın: "*Ey ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister.*" buyruğunda bu emrolunanın yapılması ve yasak kılınanın da terk edilmesi ile olursa o taktirde bu onların iradesi ve onun fiillerine bağlı olur. Şâyet emrolundukları işi yapacak olurlarsa temizlenirler. Değilse olmaz.

Onlar ise şöyle derler: Allah onların fiillerini yaratmaz. onları temizlemeye ve onlardan kiri gidermeye muktedir de değildir. Fakat kaderi kabul edenler şöyle derler: Allah buna kadirdir. Dolayısıyla onlara emrettiğini yapmayı, yasakladığı şeyleri de terk etmeyi ilham edecek olursa bu temizlenme ve kirin gitmesi de hâsıl olur.

Bunun kendilerine gerçekleştiği haber verilen hususlardan olmayıp emrolundukları hususlardan olduğunu açıkça gösteren delillerden birisi de sahih'te sabit olan şu rivâyettir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) örtüyü Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin üzerine çevirdikten sonra: "Allah'ım bunlar benim ehl-i beytimdir. Onların üzerinden kiri gider ve onları iyice temizle" buyurdu.[801] Bu hadisi Müslim Sahih'inde Âişe'den rivâyet etmiş olup sünen sahipleri de Um Seleme'den rivâyet etmişlerdir.

800 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 460-462.
801 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bu ise şu iki bakımdan rafizilerin kanaatlerinin aksine delildir:

1. O kendilerine böyle dua etmiştir. Bu da âyet-i kerimenin bu işin vakıa olarak gerçekleştiğini haber vermediğine delildir. Çünkü zaten meydana gelip gerçekleşmiş olsaydı meydana geldiği için Allah'ı över ve bundan dolayı ona şükreder, sadece bunun için dua etmekle yetinmezdi.

2. Bu yüce Allah'ın onlardan kiri gidermeye ve onları tertemiz etmeye kadir olduğuna delildir. Öbürü ise Allah'ın kulların fiilleri yarattığına delildir. Ayet-i kerimenin emir ve yasak ihtiva ettiğini açıkça gösteren hususlardan birisi de sözün bağlamında şöyle buyurmuş olmasıdır: *"Ey Nebi hanımları! Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat arttırılır. Bu Allah'a göre pek kolaydır. Sizden kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır. Ey Nebi hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz edalı ve yumuşak konuşmayın. O taktirde kalbinde hastalık bulunan kimse umutlanır. Siz hep uygun söz söyleyin. Evlerinizde oturun, ilk cahiliyeninki gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin. Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip, tam anlamıyla sizi temizlemek ister. Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah her şeyin inceliklerini bilir (Latîftir), her şeyden haberdardır (Habîrdir)."* (Âyet 30-34)

İşte bu anlatım oradaki buyruğun emir ve nehy olduğuna, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinin de ehl-i beytinden olduğuna delildir. Çünkü bağlam müminlerin annelerine hitap ile alakalıdır. Yüce Allah'ın: *"Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip ... ister."* buyruğunun Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhum) gibi zevceleri dışında olanları da kapsadığına delildir. Çünkü yüce Allah burada erkeklerle dişiler bir arada bulunduğundan dolayı bunu müzekker kipi ile zikretmiş bulunmaktadır. Bunlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden ayrı olarak ehl-i beytten olmak özelliği ile anılmışlardır. İşte bu sebeple onları örtüsünün altına alınca özellikle onlara dua etmiştir. Tıpkı Kuba mescidi takva üzere kurulmuş olmakla birlikte Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinin de aynı şekilde takva esası üzerine kurulmuş olması ve onun bu hususta daha mükemmel olması gibi. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Onun (mescidin) içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma. İlk gününden temeli takva üzerine kurulan bir mescid (olan Kubâ mescidi), içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır. Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da*

temizlenenleri sever." (Tevbe, 108) buyruğu Kuba mescidi sebebiyle nazil olmakla birlikte lafız hem Kuba mescidini hem de öncelikli olmak üzere de Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidini de kapsamış olmaktadır.

İlim adamları onun zevcelerinin "âl"inden olup olmadığı hususunda iki görüşe sahiptir. Aynı zamanda bunlar İmam Ahmed'den gelen iki rivâyettir. Bu iki rivâyetin daha sahih olanına göre onlar hem onun âlinden hem de ehl-i beytindendir. Nitekim buna Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan: "(اللهم صل علي محمد وعلي أزواجه وذريته): Allah'ım, Muhammed'e onun zevcelerine ve zürriyetine salat eyle/rahmet buyur"[802] buyruğu da buna delildir. Bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][803]

Örtü Hadisi Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in Masumiyetine Delil Değildir

[Bu hususun tahkiki iki konumdadır. Birincisi yüce Allah'ın: "*Ey ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister.*" (Âyet 33) buyruğu yüce Allah'ın: "*Allah size güçlük çıkarmak istemez.*" (Maide, 6) buyruğu ile: "*Allah hakkınızda kolaylık diler zorluk dilemez.*" (Bakara, 185) ve: "*Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler.*" (Nisa, 26-27) buyrukları gibidir.

Gerçek şu ki bu âyet-i kerimelerde geçen Allah'ın dilemesi/iradesi Allah'ın istenen o şeyi sevdiğini ve o işe rıza gösterdiğini, onun bu işi müminlere şeriat olarak tesbit edip bunu yerine getirmeyi onlara emrettiğini de ihtiva eder. Fakat bu buyruklarda onun bu istediğini yarattığı ifade edilmediği gibi kaza ve kader olarak tesbit ettiği de kaçınılmaz olarak mutlaka gerçekleşeceği ifadesi de yoktur.

Buna delil Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu âyetin inişinden sonra: "Allah'ım bunlar benim ehl-i beytimdir. Bu sebeple onların üzerinden kiri gider ve onları iyice tertemiz et" buyurmuş olmasıdır. Böylelikle yüce Allah'tan onlardan pisliği giderip onları temizlemesini dilemiştir. Eğer âyet-i kerime şanı yüce Allah'ın onlardan kiri giderip tertemiz ettiğini haber vermeyi de ihtiva etmiş olsaydı ayrıca böyle bir istekte bulunup bunun için dua etmeye ihtiyaç olmazdı.

802 Buhârî, IV, 146; Müslim, I, 306.
803 Minhâcü's-Sünne, IV, 21-24.

Hem bu kaderiyenin görüşüne göre daha güçlüdür. Çünkü onlara göre Allah'ın dilemesi dilediği şeyin var olmasını ihtiva etmez. Aksine olmayacak şeyleri de dileyebilir ve dilediği şeyler olmayabilir. Çünkü yüce Allah'ın o işi dilemesinde meydana gelmesine delil olacak bir taraf yoktur.

İşte bu rafizi ve onun benzeri olan kaderiyeciler nasıl olur da yüce Allah'ın: *"Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister."* buyruğunu bu isteğin meydana geldiğine delil gösterebilirler. Halbuki onlara göre yüce Allah yeryüzünde bulunanların iman etmelerini dilemekle birlikte onun bu dileği meydana gelmemiştir.

Kaderi sabit kabul edenlerin görüşüne göre bu hususta tahkik şudur: Allah'ın kitabında irade iki türlüdür. Birisi onun sevmesini ve razı olmasını ihtiva eden dini ve şer'i bir irade/bir isteyiştir, diğeri ise onun yaratıp takdir etmesini ihtiva eden kevni ve kaderi bir irade/isteyiştir.

Birincisine örnek bu geçen âyet-i kerimelerdir. İkincisine örnek de yüce Allah'ın: *"Allah kimi hidâyete erdirmeyi dilerse, göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır."* (En'am, 125) buyruğu ile Nuh (aleyhisselâm)'ın söylediği: *"Eğer Allah sizi saptırmak isterse, ben size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir. Ve nihâyet ancak O'na döndürüleceksiniz."* (Hud, 34) buyruğudur.

Kaderi sabit kabul edenlerin ve kaderiyecilerin bir çoğu ise iradeyi tek bir tür olarak kabul ederler. Aynı zamanda bunlar iradeyi ve muhabbeti (bir şeyi sevmesini de) tek şey kabul ederler.

Diğer taraftan kaderiyenin onun iradesini kabul etmeyişleri takdir âyetlerinde onun istenen bir şey olduğunu beyan etmiş olmasından dolayıdır. Öbürlerinin onun iradesini kabul etmeyişleri ise teşri ile ilgili âyetlerde onun istenen bir şey olduğunun beyan edilmiş olmasından dolayıdır. Çünkü onlara göre: "Bu istenen bir şeydir" denilen her bir hususun mutlaka olması gerekir.

Halbuki yüce Allah bizlere müminlerin tevbelerini kabul edip onları temizlemek istediğini haber vermiştir. Oysa aralarında tevbe edeni de var, etmeyeni de var. Temizlenenleri de var temizlenmeyenleri de var. Ayet-i kerime onun istediği temizlik ve pisliğin giderilmesinin meydana geldiğine delil ise sadece âyet-i kerime onun ileri sürdüğü iddiasının sabit olmasını gerektirmez.

Bunu açıklayan hususlardan birisi de şudur: Ayet-i kerimede Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri de zikredilmektedir. Temizlenme emri ile ilgili açıklama ise bunu vacib kılması, bunun yapılması halinde sevabın va'dedilmiş terk edilmesi halinde de tehdidin sözkonusu edilmiş olması ile ilgilidir. İşte yüce Allah: *"Ey Nebi hanımları! Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat arttırılır. Bu Allah'a göre pek kolaydır. Sizden kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse biz de ona ecrini iki defa veririz. Hem biz ona kerim bir rızık da hazırlamışızdır. Ey Nebi hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz edalı ve yumuşak konuşmayın. O taktirde kalbinde hastalık bulunan kimse umutlanır."* (Ahzâb, 30-32) ve: *"Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* (Ahzâb, 33) buyruklarında hitap bütünüyle Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine aittir. Onlara verilen emirleri, yasakları, va'di ve tehdidi ihtiva etmektedir. Fakat bundaki hem onları hem de onların dışında kalan ehl-i beytten olan diğerlerini kapsayan menfaat açıkça görülünce işte temizleyip arındırma da bu hitap ile ve başkası ile sözkonusu edilmiştir ve bu da sadece onun zevcelerine ait değildir. Aksine hitap bütün ehl-i beyti kapsar. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhum) ise başkalarına göre bu hususta daha özeldirler. Bundan dolayı Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de özellikle onlara dua etmiştir.

Bu da yüce Allah'ın: *"İlk gününden temeli takva üzerine kurulan mescid."* (Tevbe, 108) buyruğunun Kuba mescidi dolayısı ile inmiş olmasına benzer. Fakat hüküm hem Kuba mescidini hem de bu hususta daha hak sahibi olan mescidi de -ki o da Medine Mescidi (Peygamber Mescidi)dir- kapsar.

İşte bu sahih'te Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olan takva üzere temeli kurulan mescide dair soru sorulması üzerine: "O benim bu mescidimdir" demesine de açıklık getirir.

Yine ondan sahih'te sabit olduğu üzere her cumartesi Kuba mescidine bazen binerek bazen yürüyerek giderdi. Cuma günü ise mescidinde kalır, cumartesi günü Kuba'ya giderdi.[804]

Böylelikle her ikisi de takva üzere temeli kurulmuş mescitlerdir.

İşte Efendimizin zevceleri Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin (Allah hepsinden razı olsun) hepsi de ehl-i beyttendir. Lakin Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin bu hususta zevcelerine göre daha özeldirler. Çünkü özel olarak onlara dua etmiştir.

804 Kaynakları daha önce gösterildi.

İnsanlar "âli Muhammed"in kimler oldukları hususunda ihtilaf etmişlerdir. Onun ümmeti olduğunu söyleyenler vardır. Bu Malik ve Ahmed'in mezhebine mensup alimler ile başkalarından bir kesimin kabul ettiği bir görüştür.

Ümmeti arasından takva sahibi olanlar oldukları da söylenmiştir. Böyle diyenler bir de şu hadisi rivâyet ederler: "Âli Muhammed takva sahibi her bir mümindir." Bunu el-Hallal ve el-Fevaid adlı eserinde Temmam rivâyet etmiştir.[805]

İmam Ahmed'in mezhebine mensup alimlerden bir kesim de başkaları da bunu delil göstermişlerdir. Halbuki bu uydurma bir hadistir. Hatta sufilerden bir kesim buna dayanarak âli Muhammed'in evliyanın havâssı olduğunu dahi söylemişlerdir. Hakim, Tirmizi'nin zikrettiği gibi.

Sahih ise "âli Muhammed"in onun ehl-i beyti olduğudur. Şafii ve Ahmed'den nakledilen bu olduğu gibi eş-Şerif Ebu Cafer'in ve başkalarının tercihi de budur. Fakat onun zevceleri ehl-i beytinden midir hususunda iki görüş vardır ve bunlar da İmam Ahmed'den gelen iki ayrı rivâyettir.

Bu rivâyetten birisine göre onlar ehl-i beytten değildirler. Bu görüş aynı zamanda Zeyd b. Erkam'dan da rivâyet edilmektedir.

Sahih olan ikinci görüş ise onun zevcelerinin de âlinden olduklarıdır.

Çünkü Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olduğu üzere kendisine nasıl salat getirileceğini öğretirken: "(اللهم صل علي محمد وعلي أزواجه وذريته): Allah'ım Muhammed'e, onun zevcelerine ve zürriyetine salat eyle" demiştir.[806]

Bir diğer sebep de Kur'ân-ı Kerim'in delaleti ile İbrahim'in hanımının hem onun âlinden hem ehl-i beytinden, aynı şekilde Lut'un hanımının da hem âlinden hem ehl-i beytinden olmasıdır. O halde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri nasıl onun âlinden ve ehl-i beytinden olmazlar?

Diğer taraftan bu âyet de onların ehl-i beytinden olduklarına delildir. Yoksa söz arasında bunu zikretmenin bir anlamı olmazdı.

Ümmeti arasından takva sahibi olanların onun velileri olduklarına gelince sahih hadiste sabit olan şu sözünde olduğu gibi: "Şüphesiz filanoğullarının âli

805 Temmam, el-Fevâid, 1648; Ukayli, IV, 287; el-Kâmil, VII, 49; Beyhaki, Sünen, II, 152; Taberani, Sağir, I, 115 ve Evsat'da rivâyet etmişlerdir. Deylemi, Müsnedü'l-Ferdavs'de kaydetmiştir. Hadisin uydurma ya da oldukça zayıf olma ihtimali daha yüksektir.

806 Buhârî, IV, 146; Müslim, I, 306.

benim velilerim değildir. Benim velim ancak Allah ve salih müminlerdir"[807] buyruğu ile kendisinin gerçek velilerinin/dostlarının salih müminler olduğunu beyan buyurmaktadır.

Aynı şekilde bir başka hadiste de: "Benim velilerim/dostlarım nasıl olurlarsa ve nerede olurlarsa takva sahibi olanlardır."[808]

Yüce Allah da: *"Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz muhakkak ki Allah onun velisidir, Cebrail de müminlerin salih olanları da."* (Tahrim, 4) buyurmaktadır.

Sahih hadis kitaplarında onun: "Kardeşlerimi görmeyi çok isterdim" demesi üzerine Ashab: Biz senin kardeşlerin değil miyiz dediler. O: "Hayır siz benim ashabımsınız. Benim kardeşlerim ise benden sonra gelecek beni görmedikleri halde bana iman edecek kimselerdir" buyurdu.[809]

Durum böyle olduğuna göre onun velileri takva sahibi olanlardır. Kendisi ile onlar arasında din, iman ve takva yakınlığı vardır. Bu dini yakınlık ise çamur akrabalığından daha büyüktür. Kalpler ve ruhlar arasındaki yakınlık bedenler arasındaki yakınlıktan daha büyüktür.

İşte bundan dolayı yaratılmışların en faziletlileri takva sahibi onun velileri/dostlarıdır. Onun akrabaları arasında ise mümini de vardır, kâfiri de vardır, iyisi de vardır, günahkârı da vardır. Eğer Ali, Cafer, Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhum) gibi aralarından fazilet sahibi kimselerin faziletleri ise sahip oldukları iman ve takva sebebiyledir. Onlar sadece neseb dolayısı ile değil bu itibarla onun velileridirler. Velilerinin derecesi âlinden daha büyüktür. Ona tabi olarak âline salat etmesi ise âlinin kendilerine salat getirmediği velilerinden daha faziletli olmalarını gerektirmez. Çünkü nebiler ve rasûller de onun velileri arasındadır. Halbuki onlar ehl-i beytinden daha faziletlidir. Ona tabi olmak sûretiyle onunla birlikte kendilerine salat getirilenler arasına girmeseler dahi. Çünkü bazı durumlarda fazileti daha az olan bir husus ile özellik sahibi olabilir. Fakat bu durum onun daha faziletli olandan üstün olmasını gerektirmez.

Bunun delili şudur: Onun zevceleri Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere kendilerine salavat getirilen kimselerdendirler. Bununla birlikte bütün insanların ittifakı ile peygamberler onların (müminlerin annelerinin) hepsinden daha faziletlidirler.

807 Buhârî, VIII, 6; Müslim, I, 197.
808 Ahmed, V, 235. Hadis sahihtir.
809 Müslim, I, 218.

Denilse ki: Kur'ân-ı Kerim'in (Allah'ın) murad ettiği temizlemek ve onlardan kiri gidermek halinin gerçekleştiğine delil olmadığını farz edelim. Fakat Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu hususta onlara yaptığı dua bunun meydana geldiğine delildir. Çünkü onun duası müstecabdır/kabul edilir, reddolunmaz.

Şöyle cevap verilir: Maksat Kur'ân-ı Kerim'in (Ali (radıyallâhu anh)'ın) masumiyetine/günahsızlığına, hatadan korunmuşluğuna ve imametine delil olması şöyle dursun temizliğin ve kirin giderilmesinin sabit olduğu iddiasına dahi delil olmadığını anlatmaktır.

Hadisi delil göstermeye gelince bu da ayrı bir husustur.

Sonra bizler ikinci husus hakkında şöyle deriz: Diyelim ki Kur'ân-ı Kerim onların temiz olduklarına ve onlardan kirin giderilmiş olduğuna delil olsun. Aynı şekilde kabul edilen dua ile birlikte de kendilerine dua edilenlerin temizliklerinin ve onlardan kirin giderilmesinin tahakkuk edinilmesini kaçınılmaz kılsın. Fakat bunda hatadan korunmuşluğa/masumiyete delil olan bir taraf yoktur.

Buna delil de şudur: Şanı yüce Allah Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine vermiş olduğu emirlerle onlardan herhangi birisinden bir hatanın ortaya çıkmamasını murad etmemiştir. Çünkü onların da başkalarının da hatası mağfiret olunur. Ayet-i kerimenin bağlamı da onun hayâsızlık gibi pis olan- onlardan kiri gidermeyi ve onları hayâsızlıklardan ve daha başka bütün günahlardan tertemiz etmeyi istediğini gerektirmektedir.

Günahlardan arındırıp temizlemek iki şekilde olur. Yüce Allah'ın: *"Elbiseni temizle"* (Müddessir, 4); *"Çünkü onlar fazla temiz kalmak isteyen insanlarmış"* (A'raf, 82) buyruklarında dile getirildiği gibi ayrıca yüce Allah bu sûrede: *"Sizden kim apaçık bir hayâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat artırılır"* (Ahzâb, 30) buyurmaktadır. Günahtan temiz kalmak ise ya kulun o günahı işlememesi ile olur yahut da yüce Allah'ın: *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Tevbe, 103) buyruğunda olduğu gibi o günahtan tevbe etmek sûreti ile olur.

Fakat Allah'ın ta baştan beri emretmiş olduğu temizlik ve bunun istenmesi kişiye hayâsızlığı yasaklamayı da kapsar. Hiçbir durumda da onu yapma iznini ihtiva etmez. Fakat şanı yüce Allah onu yasaklar ve onu işleyen kimseye de ondan tevbe etmesini emreder.

Sahih'te belirtildiği üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dua ederdi: "Allah'ım! Benimle günahlarımın arasını doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın

gibi uzaklaştır. Beni kar ile, dolu ile ve soğuk su ile yıka. Allah'ım beni günahlardan beyaz elbisenin kirden arındırıldığı gibi arındır" derdi.[810]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de ifk kıssasında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın suçsuzluğunu öğrenmeden önce durumu hakkında tereddüte düşmüş olduğundan Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya şöyle dediği kaydedilmektedir: "Ey Âişe! Eğer suçsuz isen şüphesiz Allah senin suçsuzluğunu çıkaracaktır ve eğer sen bir günaha yeltendi isen Allah'tan mağfiret dile ve ona tevbe et. Şüphesiz kul günahını itiraf edip sonra tevbe ederse Allah da onun tevbesini kabul eder."

Genel olarak "rics: kir, pislik" asıl itibari ile pislik demek olup onunla şirk de kastedilebilir. Yüce Allah'ın: *"Pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun."* (Hacc, 30) buyruğunda olduğu gibi. Yine bununla haram kılınmış yiyecek içecek gibi pislikler de kastedilir. Yüce Allah'ın: *"De ki: Bana vahyolunanlar arasında (haram dediklerinizden) yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler (yalnızca) şunlardır: Ölü, akmış kan, domuz eti -ki o pistir- ve Allah'tan başkasının adına boğazlandığından dolayı fısk olanlar."* (En'am, 145); *"İçki, kumar, putlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir."* (Maide, 90) buyruklarında olduğu gibi. Bunun giderilmesi ise hepsinin giderilmesi demektir. Biz de yüce Allah'ın o saygın insanlardan şirki de pislikleri de giderdiğini biliyoruz.

"Rics: Kir, pislik" genel bir lafız olup yüce Allah'ın bütün kirleri gidermek istediğini gerektirir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bunun için dua etmiştir.

"Tam anlamıyla sizi temizlemek ister" buyruğuna gelince bu "taharet/temizlik" adı verilen mutlak bir dilektir. Bazı kimseler bunun mutlak olduğunu ileri sürer ve böylelikle temizliğin herhangi bir birimi ile bu hususta yetinir. Yüce Allah'ın: *"Ey basiret sahipleri ibret alınız"* (Haşr, 2) buyruğu ve buna benzer buyruklar hakkında da bunun gibi açıklamalar yapar.

Meselenin tahkiki ise şudur: Eğer mutlak olarak "ibret almak" adı verilen işi yapması emredilirse -mesela buna ikram et yani sen buna mutlak olarak kullanılması halinde ikram denilecek bir şey yap. Aynı şekilde mutlak olarak ibret almak adı verilen şey de böyledir- denilmesine benzer. Halbuki insan eğer bir kıssadan ibret almakla birlikte benzeri bir kıssadan ibret almayı terk edecek olursa ona ibret almış kişi denilmez. Yine aynı şekilde bir kimse bir şeyden dolayı temizlenirken benzeri bir şey ile kirlenip pisleniyorsa o kimse için o temiz birisidir yahut temizlenen birisidir denilmez.

810 Buhârî, I, 145; Müslim, I, 419.

"Tahir/temiz" lafzı da "tayyib: hoş ve temiz" lafzı gibidir. Yüce Allah da: *"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yakışır"* buyurduğu gibi *"İyi kadınlar da iyi erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır."* (Nûr. 26) buyurmaktadır. Onun Ammar için: Ona (içeri girmesi için) izin verin. Hoş ve temiz olan ve hoş ve temiz kılınmış olan merhaba sana" buyurmuştur.[811]

Bu aynı zamanda "müttaki/sakınan" lafzı ile "müzekki: temizleyip arındıran" lafzına da benzemektedir. Yüce Allah: *"Onu (nefsini) temizleyen muhakkak felah bulmuştur. Onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır."* (Şems. 9-10); *"Mallarından bir sadaka al ki onunla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Tevbe. 103); *"Gerçek şu ki iyice temizlenen umduğunu elde eder."* (A'la. 14); *"Eğer Allah'ın üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı sizden hiçbir kimse ebediyen temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini temize çıkarır."* (Nûr. 21) buyurmuştur.

Müttaki/takva sahibi kimseler ile benzerlerinin herhangi bir günah işlememeleri şart olmadığı gibi hatalardan ve günahlardan korunmuş kimseler olması da gerekmez. Çünkü bu böyle olsaydı ümmet arasında takva sahibi kimse olamazdı. Aksine günahlarından tevbe eden bir kimse takva sahibi olanların kapsamına girer. Aynı şekilde günahlarına keffaret olacak işleri yapan bir kimse de takva sahibi olanların arasına katılır. Nitekim yüce Allah: *"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz. Ve sizi şerefli bir mekâna sokarız."* (Nisa. 31) buyurmaktadır.

Buna göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onların tertemiz edilmeleri için dua etmesi onları tezkiye etmesi tayyib/temiz kılması onları takva sahibi kimseler ve buna benzer kimseler yapması için dua etmesine benzer. Bilindiği üzere bir kimsenin işi bu şekilde rayına oturursa o da bunun kapsamına girer. Böylelikle onlar için dua etmiş olduğu temizlik bizzat kendisi için dua ettiğinden daha büyük olmaz. Kendisi ise şöyle demiştir: "Allah'ım karla, dolu ile ve soğuk su ile beni günahlarımdan temizle, arındır." Dolayısı ile kimin günahı bağışlanır yahut kefaret olunursa Allah onu o günahtan iyice temizlemiş olur. Fakat günahları ile kirlenmiş olarak ölen bir kimse hayatında onlardan asla temizlenmemiş olur.

Onların temizlenmelerinin tamamlayıcı bir unsuru da insanların kirleri olan sadaka almaktan korunmuş olmaları olabilir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir duada bulunduğu taktirde hakkında dua edilenin istidadına göre Allah o duayı kabul eder. Eğer mümir erkeklere ve kadınlara mağfiret dileyecek olursa hiçbir günahı olmayan bir müminin bulunmaması gerekmez. Çünkü bu bir vakıa

811 İbn Mace. 146. Hadis sahihtir.

olsaydı hiçbir mümin dünyada olsun ahirette olsun azaba uğratılmamalıydı. Aksine Allah bunun günahını tevbe ettiği için bağışlayabilir. Diğerinin ise günahları silen iyiliklerle bağışlayabilir. Birisinin pek çok günahını -biri diğeri arkasından işlenmiş olsa bile- da bağışlayabilir.

Özetle Allah'ın dilediği ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in duasında istediği temizleme" ittifakla günahlardan korunmak/masumiyet, ismet değildir. Çünkü ehl-i sünnete göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başka masum bir kimse yoktur. Şia ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve imamdan başka masum yoktur derler. O halde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile imam için özel olan masumiyetin onun zevceleri, kızları ve onların dışındaki kadınlar hakkında sözkonusu olmadığı üzerinde ittifak gerçekleşmiş olmaktadır.][812]

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

34. "Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah her şeyin inceliklerini bilir (Latîftir), her şeyden haberdardır (Habîrdir)."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."* buyruğuna gelince. Çünkü onlara bunların okunması onların temizlenip arındırılması bütün müminler için genel bir durumdur. Tilavet/okunması yüce Allah'ın kelâmının onlara tebliğ edilmesidir. Her mümin için ise bu kaçınılmaz bir durumdur. Onların temizlenip arındırılmaları ise işittikleri ve kendilerine okunan âyetlerden ötürü salih amel ile nefislerini temizlenmiş hale getirmeleridir. O halde birincisi onların işitmeleri, ikincisi itaat etmeleridir. Müminler de işittik ve itaat ettik derler. Birincisi onların ilmi, ikincisi onların amelidir. İman da söz ve ameldir. Onlar Allah'ın âyetlerini işittikleri vakit kalpleri ile onları bellerler, onları severler ve onların istedikleri gibi amel ederler.][813]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah peygamberinin zevcelerine bunu hatırlamalarını emrederek: *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."* buyurmaktadır.

812 Minhâcü's-Sünne, VII, 71-83.
813 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 389.

Allah'ın âyetleri Kur'ân'ın kendisidir. Çünkü bizzat Kur'ân onun Allah'tan indirilmiş olduğuna delildir. O onu indiren için bir alamet ve onu gösteren bir delildir. Hikmete gelince. Seleften birden çok kişi sünnet olduğunu söylemiştir. Malik ve daha başka bir kesim -Allah'ın rahmeti ona-: "O (hikmet) dini bilmek ve gereğince amel etmektir" demişlerdir. Başka açıklamalar da yapılmıştır. Onların hepsi haktır. Çünkü hikmet emrolunan ile yasaklanan hak ile bâtıl arasını ayırdetmeyi, bâtılı değil de hakkı öğretmeyi ihtiva eder. İşte hak ile bâtılın arasını güzel ameller ile çirkin amelleri hayrı ve şerri birbirinden ayıran bu sünnettir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Ben sizleri gecesi gündüzü gibi olan apaydınlık bir yol üzerinde bırakıyorum. Benden sonra ondan ancak helak olan kişi ayrılıp sapar."[814]][815]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın onun üzerine kitabı ve hikmeti indirdiği nebisinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevcelerine de evlerinde okunan Allah'ın âyetleri ve hikmetleri hatırlamalarını emrettiği açıkça görülmektedir. Seleften birden çok kişi hikmetin sünnetin kendisi olduğunu söylemiştir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Şunu bilin ki bana kitap ve onunla beraber onun benzeri verilmiştir" buyurmuştur.[816]

O halde ondan sabit olan sünnete karşı bizim görevimiz ona uymaktır. İster biz onu anlamamakla birlikte bunun Kur'ân'da olduğu söylensin isterse de Kur'ân'da olmadığı söylensin. Nitekim bizden öncekiler de onlara güzel bir şekilde uyan kimseler de bunun üzerinde ittifak etmişlerdir. O halde bu hususta bizim onlara uymak görevimizdir. Hakkında ister bu sünnette nas ile tesbit edilmiştir denildiği halde bize bu ulaşmamış olsun isterse de bunun onlar tarafından kitap ve sünnetten içtihadları ile istinbat edip çıkardıkları bir hüküm olduğu söylensin fark etmez.][817]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."* buyurmaktadır. Aralarında Yahya b. Ebu Kesir, Katade ve Şafii ile başkalarının bulunduğu ilim adamlarından birden çok kişi[818] "hikmet" sünnetin kendisidir de-

814 Kaynakları daha önce gösterildi.
815 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 175.
816 Ebu Davud, 3804, 4604; Ahmed, IV, 130. Hadis sahihtir.
817 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 163-164.
818 Bu sözlerin kaynakları daha önce gösterildi.

mişlerdir. Çünkü yüce Allah peygamberinin zevcelerine evlerinde okunan kitabı ve hikmeti hatırlamalarını emir buyurmuştur. Kitap ise Kur'ân-ı Kerim'dir. Bunun dışında Rasûlün okuduğu şey ise sünnet idi.][819]

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّآئِمِينَ وَالصَّآئِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

35. "Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar, itaate devam eden erkeklerle itaate devam eden kadınlar, sâdık olan erkeklerle sâdık olan kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a zilletle boyun eğen erkekler boyun eğen kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle, oruç tutan kadınlar, gizli yerlerini koruyan erkeklerle koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar için Allah, bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Doğrusu müslüman erkeklerle müslüman kadınlar iman eden erkeklerle iman eden kadınlar ..."* buyruğunun belirttiğine göre her kim samimi ve doğru olup sabreder bununla birlikte müslüman olmaz ve iman etmezse yüce Allah'ın kendileri için mağfiret ve pek büyük ecirler hazırladığı kimselerden olmaz.][820]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İslâm lafzı iman ile birlikte anılacak olursa Cibril hadisinde olduğu gibi birbirlerinden ayrı olurlar. Yine yüce Allah'ın: *"Doğrusu müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar."* buyruğunda olduğu gibi.][821]

819 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 6.
820 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 128.
821 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 285.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ
مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾

36. "Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse şüphesiz apaçık bir sapıklıkla sapmış olur. "

Tefsiri:

[*"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakları yoktur."* Hiçbir müminin kendisi için Allah'ın ve Rasûlünün seçtiğinden başka bir şeyi seçmesi sözkonusu olamaz.][822]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakları yoktur."* buyruğu Allah'ın emrettiği hususları kapsadığından daha güçlü olmak üzere yasakladığı hususları da kapsar. Çünkü sahih hadiste Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Size herhangi bir şeyi yasakladığım taktirde ondan uzak durunuz. Size herhangi bir emir verdiğim taktirde onu da gücünüzün yettiği kadarıyla yapınız" buyurmuştur.[823]][824]

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ
وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللّٰهُ أَحَقُّ
أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ
اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

37. "Hani sen Allah'ın da kendisine nimet verdiği, senin de kendisine nimet ettiğin kimseye: "Zevceni nikâhında tut ve

822 Şerhu'l-Umde -hacc-, I, 443.
823 Buhârî, 7288; Müslim, 1337.
824 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 674.

Allah'tan kork" diyordun. Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun. Hâlbuki Allah'tan korkman daha uygundu. Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olmasın, Allah'ın emri elbette yerini bulur."

Tefsiri:

[*"Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği senin de kendisine nimet ettiğin kimseye: Zevceni nikâhinda tut ve Allah'tan kork diyordun."* buyruğu şu hususu açıkça göstermektedir: Neseb sebebi doğuma vesile olmak sûretiyle bir nimet etmek olduğu gibi velanın sebebi de hürriyete kavuşturmak sûretiyle nimet etmektir.][825]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği senin de kendisine nimet ettiğin kimseye: Zevceni nikâhinda tut ve Allah'tan kork diyordun."* buyruğunda olduğu gibi. Burada bir talak sözkonusu değildi.][826]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şu sözüne benzer: Eğer Muhammed vahiyden bir şey gizlemiş olsaydı o hiç şüphesiz: *"Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun. Halbuki Allah'tan korkman daha uygundu."* âyetini gizleyecekti.][827]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Allah'tan kork ve hanımını nikâhının altında tut" demişti. Denildiğine göre yüce Allah ona (Zeyd'in eşi Zeyneb ile) evleneceğini bildirmiş idi. Kendisi ise Allah'ın bu bildirdiğini insanlardan saklamıştı.[828] Bu sebeple yüce Allah bu gizlemesinden ötürü ona sitem ederek: *"Allah'ın çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyordun."* buyurdu. Yani Allah'ın sana bildirmiş olduğu bu hususu saklıyordun. Onun gizleyip sakladığının Zeyd'in onu boşaması halinde kendisinin onunla evleneceği olduğu da söylenmiştir.][829]

825 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 165.
826 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 100.
827 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 292.
828 İbn Cerir, XXII, 13.
829 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 150.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olma(dığı anlaşıl)sın.*" buyurmuştur. Yüce Allah bu buyruğu ile -bunun ümmeti için de helal olması için- ona bu işi (evlatlığının boşamış olduğu hanımı ile evlenmesinin) helal olduğunu belirtmiştir. Onun için özel olarak helal kıldığı husus ile ilgili olarak da: "*Bir de nefsini peygambere bağışlayan mümin kadını -eğer peygamber onu nikâh etmek isterse- diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık.*" (Ahzâb, 50) buyurmuştur. O halde: Bu "kef"in onu ifade etmediği nasıl söylenebilir?][830]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun için yüce Allah: "*Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olmasın.*" buyurmaktadır. Bu buyruğu ile onun (önceki) evlatlığının hanımı ile evlenmesindeki hikmetin müminler üzerindeki evlatlıklarının hanımları ile herhangi bir ilişkileri kalmadığı taktirde evlenmelerindeki vebalin kaldırılması olduğunu beyan buyurmaktadır.][831]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olma(dığı anlaşıl)sın.*" buyruğu ile yüce Allah evlatlığının hanımı ile evlenmesini ona mübah kılmaktadır. Böylece müminler üzerinde evlatlıklarının eşleri ile evlenmekteki vebali ortadan kaldırmayı dilemiştir. Bununla onun yapmış olduğu işin de bizim yapmamızın bize mübah olduğu bilinmiş olmaktadır.][832]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında sabit olan hükümler onun ümmeti hakkında da sabittir ve aksi de böyledir. Çünkü şanı yüce Allah ona bir emir verdiği taktirde o ümmetini de kapsar. Nitekim bu husus şeriatin ibaresinden de bilinen bir husustur. Yüce Allah: "*Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca*

830 Minhâcü's-Sünne, IV, 206.

831 el-İstiğase, 367.

832 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 321-322.

Biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olma(dığı anlaşıl) sın." buyurmuştur. Ancak eğer herhangi bir delil bu hükmün ümmet dışarıda kalmak sûretiyle sadece onun hakkında özel olduğuna delalet ediyorsa müstesna.][833]

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللهُ لَهُ سُنَّةَ اللهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾

38. "Nebisi lehine Allah'ın farz kıldığı şeylerde nebisi için hiçbir vebal yoktur. Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah bundan önce de: *"Nebisi lehine Allah'ın farz kıldığı şeylerde nebisi için hiçbir vebal yoktur. Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* (Âyet 38) buyurmuş ve burada "ولن تجد : bulamazsın" buyurmamıştır. Çünkü bu gözle görülmeyen ama vahiy ile bilinen şer'i bir sünnettir. Bu yönüyle müslümanlara yardım etmesi ile uyarılıp korkutulanları cezalandırmasından farklıdır. Bu durum ise gözle görülen bir durumdur. Bunun aksi hiçbir şekilde olmaz.][834]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* buyurmaktadır. Burada kasıt emrolunan şeydir. Yine bundan kasıt onun kelâmı demek olan emri değildir. Bunların delil diye gösterdiği bu âyet-i kerime ise emir ve kader demek olan şeriati ihtiva etmiştir. Bu noktada iki kesim doğru yoldan sapıtmıştır:

Bunlar Allah'ın kelâmı mahluktur diyen ve buna: *"Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* buyruğunu delil gösteren cehmiyedir. Ayrıca bunlar: Belirlenen ve takdir edilen bir şey mahluk demektir. Diğer taraftan Allah'ın emri ve kaderi mahluk olmadığından ötürü Allah'ın emri ve kaderi olması itibari ile kulların fiillerini kadim kabul eden ve doğru yoldan sapmış olan "hululcüler"dir.][835]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

833 Tariku'l-Vusul, 204.
834 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 390.
835 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 412.

[Onunla emrolunan şey de kastedilir. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* buyruğu ile: *"Allah'ın emri geldi. Artık onun vaktinden önce gelmesini istemeyin."* (Nahl, 1) buyruklarında olduğu gibi. Birincisi Allah'ın kelâmı ve sıfatı cümlesindendir. İkincisi ise bunun edilgeni gereği ve muktezasıdır.][836]

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

40. "Muhammed, sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir fakat o Allah'ın Rasûlü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Lam harfi fethalı olarak -hâtem gibi- "âlem" kelimesi kendisi ile (başkasının) bilindiği şey demektir. Nitekim hâtem de kendisi ile mühür basılan şey (mühür)dir. Bu yönüyle o da âlem manasındadır. Mahlukatın her bir türüne âlem adı verilir. Çünkü her biri yüce yaratıcıya bir alamet ve bir burhandır. Oysa lam harfi kesreli "âlim" böyle değildir. Bu da te harfi kesreli olarak "hâtim" gibi bilen kişi demektir. Çünkü hâtim sona erdiren demektir. Yüce Allah da: *"Fakat o Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur (hâtem)."* buyurmaktadır. Çünkü o onları mühürlemiştir. Nitekim el-mâhi, el-hâşir, el-âkib isimleri de onun ismidir. Ayet-i kerimede geçen "hâtem" kelimesi "hâtim" diye de okunmuştur ki onunla onlara son verilmiştir demek olur.][837]

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

43. "O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salât getirendir, melekleri de. O müminlere çok merhametlidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah kendisinin melekleri ile birlikte Muhammed'e salat ettiklerini haber vermektedir. Bu sebeple onun fazileti yalnızca ümmetinin ona salavat ge-

836 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 261.
837 en-Nübuvvât, 180.

tirmelerinden kaynaklanmıyor. Aksine yüce Allah ve melekleri de genel olarak bütün müminlere salat getirmekle birlikte özel olarak ona da salat ederler. *"O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salat getirendir. Melekleri de."* (Âyet 43) Onlar insanlara hadiste geçtiği gibi hayrı öğretene salat getirirler: "Şüphesiz Allah ve melekleri insanlara hayrı öğretene salat ederler"[838]

Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) iman, hayrı öğretmek ve daha başka sebeplerden ötürü kendisine salat getirilmeyi hak etmek hususunda insanların en mükemmeli olduğundan dolayı ona getirilen salat hem haber hem emir itibari ile başkası için benzeri sözkonusu olmayacak bir özelliğe sahiptir.][839]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Batta dedi ki: Ben dilbilgini Ebu Ömer ez-Zahid'i şöyle derken dinledim: Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya'nın yüce Allah'ın: *"O müminlere çok merhametlidir. Ona kavuşacakları gün onlara sağlık dileği selâmdır."* (Âyet 43-44) buyruğu hakkında şöyle dediği bize ulaştı: Dil bilginlerinin ittifakla belirttikleri üzere burada kavuşma ancak gözle görmek ve gözle bakmak ile olacaktır.][840]

يَٓا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّٓا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللّٰهِ
بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾

45. "Ey Nebi! Şüphe yok ki Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik.

46. Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şüphe yok ki Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Hem Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."* (Âyet 45-46) buyurmaktadır. Ona muhalefet eden kimse ise Allah'ın izni olmadan Allah'tan başkasına çağırır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyan bir kimse ise ancak Allah'a ve Rasûlüne çağırır. Yüce Allah'ın: *"İzni ile"* buyruğu ise onun emri ile ve indirmiş olduğu ilme dayanarak (çağırmak) demektir.][841]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

838 Kaynakları daha önce gösterildi.
839 Târiku'l-Vusul, 206-207.
840 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 488-489.
841 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 426-427.

[Yüce Allah peygamberine: *"Şüphe yok ki Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Hem de Allah'a izni ile çağıran."* buyurmaktadır. O halde o kendiliğinden değil Allah'a izni ile yani Allah'ın ona verdiği emir gereğince davet eden birisidir.][842]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Şüphe yok ki Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Hem de Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."* buyurmakta ve onu aydınlık saçan bir kandil diye adlandırmaktadır. Şanı yüce Allah güneşe ise hararet saçan bir kandil demiştir. Aydınlık saçan kandil hararet saçan kandilden daha mükemmeldir. Çünkü hararet saçanın rahatsız edici bir ısısı vardır. Aydınlık saçanın ise aydınlığı ile hararetinden rahatsız olunmaksızın yol bulunur.][843]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Hem de Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."* buyurmaktadır. Bilindiği üzere o bildiğimiz bir kandil değildir. Ona getirmiş olduğu hidâyet sebebi ile ve onun delillerinin açıklığı aydınlık saçan kandil konumunda olduğundan ötürü sirâc: kandil adı verilmiştir.[844]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih'te[845] Ata b. Yesar'dan rivâyete göre o Abdullah b. Ömer'e sormuş ve ayrıca Abdullah b. Selâm'dan da rivâyet edildiğine göre ona: Bize Tevrat'ta bulunan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bazı niteliklerini haber ver denilmesi üzerine o şöyle demiştir: O Kur'ân-ı Kerim'de: *"Ey peygamber! Şüphe yok ki Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik."* (Âyet 45) diye geçen sıfatlarının bir kısmı ile Tevrat'ta da nitelendirmiştir dedi.][846]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

842 el-İstiğase, 143.

843 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 372.

844 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 375: Dekaiku't-Tefsîr, Dimaşk 1404, II, 470. Ancak eseri derleyen İyad b. Abdullatif burada ne alıntının bittiğini gösteren bir parantez koymuştur ne de alındığı yeri göstermiştir. Başlıbaşına bir alıntı olduğu sonra gelen ifadelerden açıkça anlaşılmakta olup, ibarenen yer aldığı kaynaklar tarafımızdan tesbit edilmiştir, (Çeviren)

845 Buhârî, 2125

846 en-Nübuvvât, 272.

[Yüce Allah peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Nebi! Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."* (Âyet 45-46) buyurarak ona kendisini izni ile Allah'a çağıran bir peygamber olarak gönderdiğini haber vermektedir. Buna göre Allah'tan başkasına davet eden bir kimse ortak koşmuş olur. Onun izni olmadan ona davet eden bir kimse de bid'at ortaya koymuş olur. Şirk de bir bid'attir. Bid'atçi de sonunda şirke kadar varır. Ve hatta kendisinde şirkten bir tür bulunmayan hiçbir bid'atçi de bulunmaz. Nitekim yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbleri edindiler. Hâlbuki onlar ancak bir tek ilâha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka ilâh yoktur. O bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Tevbe. 31) buyurmaktadır. Onların sözü edilenleri Allah'a ortak koşma şekillerinden birisi de şu idi: Din adamları ve alimleri haramı kendilerine helal kıldılar. O din mensupları da onlara itaat ettiler. Helali de onlara haram ettiler. Onlar da kendilerine itaat ettiler.][847]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."* (Âyet 45-46) buyurarak onu bir şahit olarak gönderdiğini haber vermektedir. Nitekim yüce Allah: *"Ta ki rasûl size bir şahit olsun. Siz de insanlara karşı şahitler olasınız."* (Hacc. 78); *"Her ümmetten (peygamberlerini) birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olur?"* (Nisa. 41); *"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık. Bütün insanlara karşı şahitler olasınız. Bu peygamber de size karşı şahit olsun diye."* (Bakara. 143) buyurmaktadır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Uhud şehitlerini defnettiği vakit: "Ben de bunlara şahidim"[848] demişti.

Yüce Allah'ın: *"Müjdeleyici bir uyarıcı olarak"* yani vaad ve tehdit ile (müjdeleyip uyaran) emir ve yasaklar ile "Allah'a izni ile çağıran" demektir.][849]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah güneşe "ısı ve ışık yayan bir kandil: sirâcun vehhâc" adını vermişken ona da "aydınlık saçan bir kandil: sirâcun munîr" adını vermiştir. Yüce

847 İktizâu's-Sırâti'l-Müstakîm. II. 835.
848 (Buhârî, 1347)
849 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 537-538.

Allah'ın ışık saçan kandili ışık ve hararet saçan kandil nimetinden çeşitli bakımlardan daha büyük bir nimettir. Bunların bir kısmını şöyle sayabiliriz: Isı saçan kandil dünyevi bazı işleri yoluna koymak içindir. Dünya ise fani ve geçicidir. Aydınlık saçan kandil ise dünya işlerini yola koymakla birlikte din ve ahiretin işlerinin yola koyulması içindir. Güneşin varlığı ile insanlar dünyada ancak bir arada bulunmaları, menfaatlerine olan hususlarda birbirleri ile dayanışmaları halinde sözkonusu olabilir. Bu ise ancak aralarında adaletin kanunlarını uygulayan bir şeriat ile tamam olur. Varlık âlemine bizim şeriatimizden daha muazzam bir şeriat gelmiş değildir. Dolayısı ile bu şeriat sebebi ile ortaya çıkan ahirette insanların hallerinin düzelmesinin bir parçası dahi dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır. Bu şeriat sayesinde ortaya çıkan kalplerin, ruhların ve bedenlerin faydalı ilimlerle, salih amellerle, hidâyetle ve hak din ile ıslah olup düzelmesine gelince. Bu güneşle de olacak bir şey değildir, benzeri bir şeyle de olmaz. Aynı şekilde bu şeriat ile ölümden sonra meydana gelecek ve dünya hayrı ile hiçbir şekilde ölçülemeyecek kadar büyük ebedi saadet de böyledir. Nitekim Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ahirete nisbetle dünya ancak sizden birinizin parmağını denize sokup çıkarması gibidir. Parmağı(nı çekince) geriye ne durumda geldiğine bir baksın."[850] Bu anlatılması uzun sürecek bir bahistir.][851]

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

48. "Kâfirlere de, münafıklara da itaat etme. Onların eziyetlerine de aldırma. Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kâfirlere de, münafıklara da itaat etme. Onların eziyetlerine de aldırma. Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter."* (Âyet 48) buyurmaktadır. Bu sûre Medine'de Hendek'den sonra inmiştir. Yüce Allah bu durumda iken kâfirlerin ve münafıkların ona verdikleri eziyete aldırmamasını, bu eziyetlerine karşılık vermemesini emretmektedir. Çünkü onlara karşılık vermesi sebebiyle çeşitli fitneler ortaya çıkabilecektir. Mekke fethedilinceye ve Arapların tamamı Allah'ın dinine girinceye kadar durum böyle devam etti. Bundan sonra Pey-

850 Tirmizi. 2323; Ahmed. IV. 229; İbn Sa'd. Tabakat. VI, 40; Humeydi. 855; Hâkim. IV. 319. Sahih bir hadistir.

851 el-İstiğase. 112.

gamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rumlara gaza yapmaya başladı. Şanı yüce Allah Berae/Tevbe Sûresi'ni indirdi. Dinin cihad, hacc, iyiliği emretmek gibi şer'i hükümleri tamamlandı. Yüce Allah'ın: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim."* (Maide, 3) buyruğu nazil olduğunda ve vefatından üç aydan daha az bir süre öncesinde din kemale ermişti. Berae/Tevbe Sûresi nazil olunca yüce Allah ona müşrikler ile yapılmış olan antlaşmaları bozmayı emir buyurdu ve bu sûrede: *"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol."* (Tevbe, 73) buyurmuştur. İşte bu buyruk yüce Allah'ın: *"Kâfirlere de münafıklara da itaat etme, onların eziyetlerine aldırma."* (Âyet 48) buyruğunu nesh etmiştir. Çünkü artık o zaman münafık olanlara eğer had uygulanacak olursa yardımcı olacak kimse kalmadığı gibi Medine'nin etrafında: Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşacak kâfirler de kalmamıştı. İşte bundan dolayı yüce Allah ona onlara karşı cihad edip sert olmayı emir buyurdu.

İlim ehlinin zikrettiklerine göre Ahzâb Sûresi'ndeki o âyet bu ve benzeri âyetlerle nesh edilmiştir. Ayrıca yüce Allah: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz, onların üzerine gitmeni sağlarız. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak nerede ele geçirilirlerse yakalanırlar."* (Âyet 60-61) buyurmaktadır. Böylelikle onların o zaman bir takım fiiller işledikleri bilinmiş olmaktadır. Eğer o fiillerinden vazgeçmeyecek olurlarsa Allah dinini aziz kılıp Rasûlüne yardım ettiği için gelecekte de yine bu işlere yöneleceklerdi.

Bu sebeple münafık kimsenin üstünlük sağladığı ve ona had uygulanması halinde ortaya çıkacak olan fitne onun o hali üzere kalmasından daha büyük olacaksa bizler de: *"Onların eziyetlerine aldırma"* âyeti ile amel ederiz. Tıpkı kâfirlerle cihad etmekten acze düştüğümüz zaman onlardan elimizi çekmek ve onları affetmek âyeti ile amel ettiğimiz gibi. Fakat ne zaman güç ve kuvvet sahibi olursak o vakit yüce Allah'ın: *"Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et."* (Tevbe, 73) buyruğu ile muhatab oluruz.][852]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Daha önce açıkladığımız üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) İslâm'ın ilk dönemlerinde kâfirlerden ve münafıklardan eziyet verip rahatsız edecek çok şeyler işitiyordu. Yüce Allah'ın: *"Kâfirlere itaat etme, onların eziyetlerine aldırma."* buyruğuna uyarak bu eziyetlere sabrediyordu. Çünkü onlara hadlerin uy-

852 es-Sârimu'l-Meslûl, 366-367

gulanması söyledikleri sözlere sabretmekten daha büyük bir fitne ve bir kötülüğün ortaya çıkması sonucuna götürecekti.][853]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

49. *"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz. Ayrıca onları faydalandırın ve onları güzel bir şekilde salıverin."*

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim'de (السراح): Salıvermek" ile (الفراق): ayrılmak lafızları talaktan başka bir manada kullanılmıştır. Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz. Ayrıca onları faydalandırın ve onları güzel bir şekilde salıverin."* (Âyet 49) buyurmakta ve böylelikle o kadınlarla gerdeğe girilmeden önce ve talaktan sonra güzellikle salıvermeyi emretmektedir. Bu ise dönüşü sözkonusu olmayan bain bir talaktır. Müslümanların ittifakı ile buradaki "salıvermek" talak değildir. Yine yüce Allah: *"Kadınları boşadığınızda iddetlerinin bitmesi yaklaştımı artık onları ya iyilikle tutun yahut iyilikle salın."* (Bakara, 231) buyurmaktadır. Bir diğer âyet-i kerimede de: *"Yahut maruf ile/iyilikle onlardan ayrılın."* (Talak, 2) buyurmaktadır. Buna göre ayrılmak ile salıvermek lafızlarından burada maksat talak değildir. Ric'i talak ile boşanmış kadına gelince, kocası onu ricat edip almak ile serbest bırakmaktan birisini seçebilir. İkinci bir talak vermeye ihtiyacı da yoktur.][854]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Mümin kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz."* buyruğu ile erkeğin boşadığı kadın üzerindeki iddet hakkı icab ettiği taktirde sözkonusu olacağını beyan buyurmaktadır. Eğer erkek o kadına dokunmuş ise ona dokunmuş olduğundan dolayı onun kadın üzerinde iddet hakkı olur ve erkeğin kadına

853 es-Sârimu'l-Meslûl, 231.
854 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 536.

dönme (ric'at) etme imkânı bulunur. Bunun karşılığında da kadının nafaka ve mesken hakkı vardır. Nitekim talaktan ötürü de onun meta'/bir şeylerle yararlandırılma hakkı bulundurulmaktadır.][855]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cumhur ise şöyle demişlerdir: Bunda iddet bir insanın hakkıdır. Buna yüce Allah'ın: *"Mümin kadınları nikâhlayıp sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız sizin için onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz."* (Âyet 49) âyetini delil göstermişler ve şöyle demişlerdir: Burada şanı yüce Allah böyle bir yerde erkeklerin kadınlar üzerinde iddet haklarının olmadığını açıklamaktadır. Yine burada erkeklerden başkası için iddet sözkonusu değildir. Böylelikle burada iddetin -icab etmesi halinde- erkeklerin hakkı olduğunu bilmiş oluyoruz. Çünkü durum böyle olmamış olsaydı erkeklerin lehine onlar üzerinde bir iddet haklarının bulunmadığını söylemek Allah için de bir iddetin olmayacağını söylemeye imkân vermezdi. Şâyet iddet Allah'ın katıksız bir hakkı olsaydı yüce Allah: *"Onlar aleyhine sayacağınız bir iddet olmaz."* buyurmazdı. Çünkü ne böyle bir yerde ne de bir başka yerde onlar lehine bir iddet yoktur. Eğer iddet biri Allah'a ait diğeri ise kocalara ait bir hakkın bulunduğu iki ayrı tür olmuş olsaydı kocalar için iddetin sözkonusu olmadığını söylemek diğer tür iddetin olmadığını söylemek manasına gelmezdi. Böylece Kur'ân-ı Kerim iddetin vacib olması halinde onda erkeklere ait bir hak olduğuna delildir. O halde eğer iddette iki erkeğin bir hakkı varsa onlardan birinin hakkı diğerinin içine girmez. Çünkü ademoğullarının haklarının birbirine girmesi sözkonusu değildir. Mesela iki ayrı kişinin bir kişi üzerinde iki borcu varsa yahut onlara ait onun yanında bir emanetleri yahut gasp ettiği bir malları varsa bu kişinin her bir hak sahibine hakkını vermesi görevidir. İşte Şafii, Ahmed ve diğerlerinin mezhebine mensup ilim adamlarının cumhurunun/çoğunluğunun söylediği budur.

Bunlar Ebu Hanife'ye karşı şunu delil gösterirler: O şöyle der: Müslüman bir kimse zımmi bir kadın ile evlenecek olursa kocanın katıksız bir hakkı olarak o kadının iddet beklemesi icab eder. Çünkü zımmi olan bir kadın Allah'ın hakkı sebebi ile sorumlu tutulmaz. İşte bundan dolayı o kadının kocasının zımmi olması halinde iddeti gerekli görmemiştir. Fakat onlar iddetin gerekliliğine inanırlar. Çoğunluğun ona yönelttiği bu itiraz güzeldir. Kur'ân'ın delaletine de, raşid halifelerin verdiği hükme de uygundur. Özellikle de onlardan başkasından da buna

855 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 340-341.

muhalif bir görüş sabit olmamıştır. Eğer sabit olsa bile raşid halifelere başkaları muhalefet edecek olursa raşid halifelerin görüşleri tercih edilir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Benim sünnetime ve benden sonra hidâyete erdirilmiş raşid halifelerin sünnetine sımsıkı sarılın ve azı dişlerinizle onu kavrayın. Sonradan çıkartılan işlerden/bid'atlerden çokça sakının. Çünkü her bid'at bir dalalettir" buyurmuştur.[856]

Fakat iddetin erkeğin bir hakkı olmasının tamamlayıcı bir unsuru da bu iddette kadın üzerinde bir hakkın da bulunmasıdır ki bu da ric'atin sabit olmasıdır. Nitekim yüce Allah: *"Boşanan kadınlar kendilerinden üç kur (hayız veya temizlenme) müddeti beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman etmişlerse Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal değildir."* (Bakara, 228) ve: *"Bu bekleme süresi içerisinde kocaları onları geri almaya daha çok hak sahibidirler."* (Bakara, 228) buyurarak kadınlara beklemelerini emir buyurmuş ve erkeğe bu bekleme süresi içerisinde onu geri alma hakkını vermiştir. O halde Kur'ân-ı Kerim'de ancak ric'i talak vardır. Bundan tek istisnâ yüce Allah'ın: *"Eğer erkek onu boşarsa ondan sonra başka bir koca ile nikâhlanmadıkça ona (ilk kocasına) helal olmaz."* (Bakara, 230) buyruğunda adı geçen üçüncü talak müstesna. Bu ise onun haram olmasını gerektiren bir talaktır. Artık ilk kocasına kendisinin de velisinin de rızası ile yapılacak bir akitle helal olmaz. Durum böyle iken ric'at/dönüş nasıl mübah olsun? İddet içerisinde kocasına mübah olan kadına gelince iddet içerisinde akitsiz olarak onu geri almayı kocası daha çok hak eder. Kur'ân-ı Kerim'de kadının bir akit ile kocası ile yeniden evlenmesini mübah kılacak ve bu akit sebebi ile kocasının daha hak sahibi olacağı bain bir talak yoktur. Aksine kadın ne zaman onun için helal oluyorsa onu almayı daha çok hak eder.][857]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde o: *"Mümin kadınları ... onları güzel bir şekilde salıverin."* buyurmaktadır. Bu buyruğu ile kendilerine dokunmadan önce boşanan kadınlara mut'a/yararlanılacak bir şeyler verilmesini emretmiştir. Kadınların çoğunluğu mehirlerinin tayin edilmesinden sonra boşanmakla birlikte bu emri sadece mehri tayin edilmemiş olan kadına özel vermemiştir.][858]

856 Ebu Davud, 4607; Tirmizi, 2678; İbn Mace, 44; Ahmed, IV, 126-127; Beğavi, Şerhu's-Sünne, 102; İbn Ebu Âsım, es-Sünne, I, 17, 29. Hadis sahihtir.

857 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 346-347.

858 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 27.

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِيٓ اٰتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَآءَ اللهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِيٓ أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

50. "Ey Nebi! Muhakkak Biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sağ elinin malik olduğu cariyeleri ve seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını, bir de nefsini nebiye bağışlayan mümin kadını -eğer nebi onu nikâh etmek isterse- diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık. Biz müminlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz. Sana darlık olmasın diye (böyle hükmettik). Allah mağfiret edendir, rahmet edendir."

Tefsiri:

[*"Ey Nebi! Muhakkak Biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sağ elinin malik olduğu cariyeleri ve seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını, bir de nefsini nebiye bağışlayan mümin kadını –eğer nebi onu nikâh etmek isterse- diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık.* "İşte bunlar akrabalar arasından kendileri ile evlenilmesi mübah olan dört sınıftır. Dolayısıyla süt akrabalığından ötürü olan bu yakınlıklarda da mübahtırlar. Eğer süt emen kişi bir kadının ve kocasının oğlu ise onun çocukları her ikisinin de çocuklarıdır. Dolayısıyla onun çocuklarına neseb yoluyla çocuklara haram olan şeyler de haram olur. Çünkü süt emmenin haramlığı bu üç cihetten yayılır.][859]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey Nebi! Muhakkak Biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sağ elinin malik olduğu cariyeleri*

859 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 38.

ve seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını, bir de nefsini nebiye bağışlayan mümin kadını –eğer nebi onu nikâh etmek isterse- diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık." âyeti ile peygamberine kadınlardan dört türü helal kılmış ve kendisini peygambere bağışlayan kadından başka müminler arasında yalnızca ona ait bir sınıf tahsis etmemiştir. Böylelikle bunu onun özelliklerinden kılmıştır. Yani o mehirsiz olarak kendisini bağışlayan bir kadın ile evlenmek hakkına sahipti. Müslümanların ittifakı ile ondan başkasının böyle bir özelliği yoktur. Hatta ondan başka hiçbir kimse mehrin vücubu sözkonusu olmaksızın bir kadını kendisine helal göremez. Nitekim yüce Allah: *"Geriye kalanları ise -iffetinizi koruyup zinaya sapmaksızın- mallarınızla (nikâhlanma yolunu) aramanız size helal kılındı."* (Nisa, 24) buyruğunda olduğu gibi.][860]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ve bir de nefsini peygambere bağışlayan mümin kadını eğer peygamber onu nikâh etmek isterse diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık."* buyruğu ile nikâhlamayı mübah kıldığı kendisini bağışlayan kadın dışında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nikâh ile ilgili bir özellik tanımamıştır. İşte bu da onun nebisine (sallallâhu aleyhi ve sellem) helal kılmış olduğu diğer hususların ümmeti için de helal olduğuna delildir. Buna ayrıca yüce Allah'ın: *"Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olma(dığı anlaşıl)sın."* (Ahzâb, 37) buyruğu da buna delildir. Evlatlığın hanımını helal kıldığına göre ve bunun özellikle de müminler için bir helal kılma olması için Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e helal kılması bu helal kılışın ümmeti için de helal kılma olduğu anlamına gelir. Ayrıca yüce Allah akrabaları arasından amca ve hala kızları ile dayı ve teyze kızlarını da helal kılmıştır. Onların özellikle sözkonusu edilmeleri onların dışındakilerin haram kılındığına delildir. Özellikle de bundan sonra: *"Bundan sonra kadınlar ve bunların birini başka zevcelerle değiştirmen sana helal olmaz"* (Ahzâb, 52) buyurmuş bulunmaktadır. Yani bizim sana helal kılmış olduğumuz bu kadınlardan sonra birilerini nikâhlaman helal değildir. Bu helal olmayanlar da yüce Allah'ın: *"Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları size haram kılındı."* (Nisa, 23) buyruğunda anılanlardır. "Anneler"in kapsamına kişinin babasının annesi de annesinin annesi de dahildir. Ne kadar yukarı çıkarsa çıksın. Bu hususta ilim adamları arasında bildiğim bir görüş ayrılığı

860 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 62.

yoktur. Aynı şekilde "kızlar"ın kapsamına oğlunun kızı, oğlunun kızının kızı ve ne kadar aşağı inerse insin kızları da dahildir. Bu hususta bildiğim bir görüş ayrılığı yoktur. Yine "kızkardeşler"in kapsamına anne baba bir kızkardeşler de baba bir yahut anne bir kızkardeşler de dahildir. Halalar ile teyzelerin kapsamına ebeveynin halaları ile ebeveynin teyzeleri de girer. Kardeşin ve kızkardeşin kızları da ne kadar aşağı inerse insin onların kızları demektir. O halde erkeğe onun usulü füruü ve usulünün uzak füruü haramdır. Fakat amca ve hala kızları ile dayı ve teyze kızları müstesnadır.][861]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu'l-Hâris'in rivâyetinde: Kendisini bir erkeğe bağışlayacak olursa bu bir nikâh değildir sözüne gelince. Çünkü yüce Allah: *"Diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere."* buyurmasından dolayıdır. Bu buyruk Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerinden olan hususların başkaları için yasak olduğuna dair açık bir nastır. Sözkonusu bu özellik ise mehirsiz nikâhlamak özelliğidir.][862]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ve bir de nefsini peygambere bağışlayan mümin kadını. Eğer peygamber onu nikâh etmek isterse diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık. Biz müminlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz."* buyurmaktadır. Bu buyruğu ile kendisini bağışlayan kadını diğer müminler bir yana yalnız ona özel olmak üzere mübah kılmaktadır. Sahih'te sabit olan şu rivâyet de bu türdendir. O bir takım kimselerin bazı şeyleri yapmaktan kendilerini uzak tutmak istediklerini haber alınca şöyle buyurmuştu: "Allah'a yemin ederim ki muhakkak ben aranızda Allah'tan en çok korkanınız ve onun sınırlarını en iyi bileninizim" buyurmuştu.][863]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah ona dair bazı özel hükümler koyduğundan ötürü: *"Ve bir de nefsini nebiye bağışlayan mümin kadını –eğer nebi onu nikâh etmek isterse- diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık. Biz müminlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz. Sana darlık olmasın diye (böyle hükmettik). Allah mağfiret edendir, rahmet edendir."* buyurmaktadır. Allah ona kendisini bağışlayan kadını nikâhlamayı helal kıldığı

861 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 64-65.
862 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 10.
863 el-İstiğase, 367.

için bunun diğer müminler bir tarafa yalnızca ona özel olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu sebeple ondan (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka mehirsiz olarak bir kadını nikâhlamak hakkı kimsede yoktur.][864]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere."* buyurmaktadır. Bu ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerinden olan hususların başkaları için yasak olduğuna dair açık bir nastır. Bu ise mehir vermeden nikâhlamak özelliğidir.][865]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Biz müminlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz."* buyurmaktadır. Yani biz daha önce ne vahyettiğimizi ve neyi haram kıldığımızı biliyoruz. Burada maksat yüce Allah'ın rasûlleri hakkındaki sünnetidir. O onlara eşleri ve başka hususları mübah kılmıştır. Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz senden önce peygamberler göndermiş, onlara da eşler ve evlatlar vermişizdir."* (Ra'd. 38) buyurmaktadır. Onlar için bu hususta bir darlık yoktur. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de rasûller arasında benzeri görülmedik bir kimse değildir. Ayrıca burada yüce Allah: "Sen bizim sünnetimizde bir değişiklik göremezsin" buyurmamıştır. Çünkü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra bir nebi yoktur.][866]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّٓا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلٰى طَعَامٍ
غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنٰيهُ وَلٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا
مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللّٰهُ لَا
يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَٓاءِ حِجَابٍ
ذٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَٓا أَنْ
تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

53. "Ey iman edenler! Nebinin evlerine sizin için yemeğe izin verilmeden girmeyin. Yemek vaktini de beklemeye kalkışma-

864 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 322.
865 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 129.
866 Câmiu'l-Mesâil. I. 50.

yın, fakat davet olunduğunuzda girin. Yemek yediniz mi dağılın, söze dalmak için beklemeyin çünkü bu Nebiyi rahatsız etmekte ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz. Hanımlarından ihtiyacınız olan bir şey istediğinizde onlardan hicap arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de daha temizdir. Sizin Allah'ın Rasûlüne eziyet vermeniz de, ondan sonra zevcelerini nikâhlamanız da ebediyyen olacak bir şey değildir. Çünkü bu Allah'ın yanında çok büyük bir iştir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Peygamberin evlerine sizin için yemeğe izin verilmeden girmeyin."* buyruğundan itibaren: *"Çünkü bu peygamberi rahatsız etmekte, o ise sizden utanmaktadır."* e kadar devam eden buyruk bunu reddetmez. Çünkü burada onu rahatsız eden husus onların evde uzunca oturmaları ve söze dalmalarıdır. Yoksa bizzat Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet etmeleri değildir.

Bir fiil o işi yapan eğer peygambere eziyet olduğunu bilmiyorsa ve bu işi yapan kişi de ona eziyet etme maksadını gütmüyorsa ona böyle yapması yasaklanır ve bu bir masiyet olur. Onun sesinden fazla sesi yükseltmek gibi. Fakat onu rahatsız etmeyi kastedecek olup bu da ona eziyet veren hususlardan ise bu işi yapan da bununla ona eziyet ettiğini biliyorsa bu bilgisi hatırında bulunduğu halde bu işi yapacak olursa işte kâfir olmayı ve amelin boşa çıkmasını gerektiren hal de budur.][867]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ama bu yüce Allah'ın: *"Fakat davet olunduğunuzda girin, yemek yedinizmi de dağılın. Söze dalmak (yahut sohbet) için de beklemeyin."* buyruğundan farklıdır. Çünkü bundan önce burada sözü edilen dağılmak vacib değildi. Kendilerine girmeleri için izin verdiği halde bunu onlara vacib kılmamıştı.][868]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah âyet-i kerimede: *"Böylesi sizin için daha faziletli ve daha temizdir"* (Bakara, 232) buyurmaktadır. Hicab âyetinde de: *"Bu sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temizdir."* buyurmakta ve kötülüğe giden yolu kapatmak için (seddüzzerai) bunu yasaklamış bulunmaktadır. Yoksa bu namazda ve namazdan başkasında mutlak bir avret olduğu için değildir. İşte bu budur.][869]

867 es-Sârimu'l-Meslûl, 62-63.
868 er-Raddu Ala'l-Ahnâî, 83
869 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 118.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Böylesi sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de daha temizdir."* buyurmaktadır. Çünkü bu şüphe sebeplerinden uzak kalmak demektir. Ayrıca bu günahlardan uzak durmak, onlardan uzaklaşmak ve onlarla mesafeli olmak kabilindendir. Yüce Allah bunun her iki tarafın kalpleri için daha temiz olduğunu haber vermektedir.][870]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Sizin Allah'ın Rasûlüne eziyet vermeniz de ondan sonra zevcelerini nikâhlamanız da ebediyyen olacak bir şey değildir. Çünkü bu Allah'ın yanında çok büyük bir iştir."* buyurmakta ve ümmete ondan sonra onun zevcelerini nikâhlamalarını haram kılmış bulunmaktadır. Çünkü bu ona eziyet verir. Bu işi yüce Allah haramlığının büyüklüğünü göstermek üzere kendi nezdinde pek büyük bir iş olarak değerlendirmiştir. Nakledildiğine göre âyet-i kerime birisinin: Eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ederse ben de Âişe ile evlenirim demesi üzerine nazil olmuştur. Ayrıca Efendimizin zevcelerini yahut cariyelerini nikâhlayan kimsenin cezası da öldürülmektir. Bu ona peygamber Efendimizin saygınlığını çiğnemiş olmasının bir cezası olarak verilir. Ona ağır sözler söyleyen/ söven kimse için bu cezanın verilmesi daha uygundur.

Buna delil de Müslim'in Sahih'inde naklettiği şu rivâyettir:[871] Züheyr'den o Affan'dan o Hammad'dan, o Sabit'den, o Enes'den rivâyet ettiğine göre bir adam Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Um Veled'i ile (zina etmekle) itham ediliyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali'ye: "Git onun boynunu vur" buyurdu. Ali adamın yanına gitti. Onun bir su birikintisinde serinlemekte olduğunu gördü. Ali ona: Haydi çık deyip elini ona uzatıp onu çıkardı. Adamın erkeklik organının olmadığını görünce Ali onu öldürmedi. Sonra Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu adamın erkeklik organı yok demişti.

Bu adam Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haram olan bir hakkını helal kabul ettiği için boynunun vurulmasını emretmiş olduğu halde ona zina haddi uygulanmasını emretmemişti. Çünkü zina haddini uygulamak boynun vurulması değildir. Aksine eğer muhsan birisi ise recm edilir, muhsan değilse ona sopa cezası vurulur. Ayrıca ona bu had cezası ya dört şahidin şahitliği ile yahut da

870 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 387.
871 Müslim, 2771.

muteber nitelikteki ikrar ile uygulanır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhsan olup olmaması arasında herhangi bir fark görmeden boynunun vurulmasını emrettiğine göre onun bu öldürülme emrinin Efendimizin saygı duyulması gereken bir hakkını çiğnediğinden dolayı olduğu bilinir. Muhtemelen onun nezdinde sözü edilen kadın ile temasta olduğunu gören iki şahit de şahitlik etmiş olabilir. Yahut buna yakın bir şahitlikte bulunmuş olabilir. Bundan dolayı onun öldürülmesini emretmiş olabilir. Fakat onun erkeklik organının olmadığı görülünce bu sefer ondan bir kötülüğün gelmemiş olduğu bilinmiş olur. Yahut da o Ali'yi olayı görmek için göndermişti. Eğer ona dair kendisine ulaşan bilgiler gerçekse onu öldürecekti. Bundan dolayı bu olay hakkında yahut başkası ile ilgili olarak: "Ben kızdırılmış bir kazık gibi mi olayım? Yoksa hazır olmayanın görmediği şeyleri gören tanık kişi mi?"

Buna Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kays b. Madikerib'in kızı ve Eş'as'ın kızkardeşi Kayle ile evlenmiş olması[872] delildir. Ama Kayle kendisinin yanına gelmeden önce ve onunla gerdeğe girmeden önce vefat etti. Bir görüşe göre ise onu kendisini hicabın arkasına alması ve müminlere (onunla evlenmelerinin) haram olması ile kendisini boşayıp dilediği kimseyi nikâhlaması arasında seçim yapmakta serbest bıraktı. O nikâhlanmayı tercih etti. Dediler ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettikten sonra onunla Ebu Cehil'in oğlu İkrime Hadramevt'de evlendi. Ebu Bekir (radıyallâhu anh) bunu haber alınca: İkisi de içinde bulundukları bir sırada üzerlerine evlerini yakmak istedim deyince Ömer (radıyallâhu anh): O müminlerin annelerinden olmadığı gibi onunla gerdeğe de girmedi ve onu hicabın arkasına almadı dedi. Onun irtidad ettiği dahi söylenir. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) Ebu Bekir'e karşı irtidad etmesi sebebi ile onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden olmadığını söyleyerek delil göstermişti.

Bu delaletin açıklaması şöyledir: Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) hem onu hem de onunla evlenmiş olanı yakmayı kararlaştırdı. Çünkü o onun Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden birisi olduğuna kanaat getirmişti. Nihâyet Ömer (radıyallâhu anh) onunla Peygamberin zevcelerinden olmadığına dair tartışınca o da bu sebepten ötürü yakmak isteğinden vazgeçti. Böylelikle onların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in saygınlığının helal görenlerin öldürülmesi kanaatine sahip oldukları bilinmiş olmaktadır.

872 el-İsabe, 11661.

Bunun İkrime'ye haram olduğu için zina haddi olduğu ve mahrem olan birisi ile evlenen kimseye ya zina haddi cezasının verileceği ya da öldürülmek ile cezalandırılacağı şu iki sebepten dolayı söylenemez:

1. Zina haddi recmdir.

2. Bu had ayrıca ya beyyine/dört şahit yahut ikrar ile cimaın sabit olduğunun tesbit edilmesine ihtiyacı vardır. Onunla cima etmemiş olma ihtimali ile birlikte evi yakmak istediğine göre bunun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in saygınlığını çiğnemiş olmasının bir cezası olduğu da bilinmiş olmaktadır.][873]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitap, sünnet ve icma ile sabit olduğu üzere nikâh akdi mehir tayin edilmeden yani miktarı tesbit edilmeden de gerçekleşir. Bu ise mehir olmadan akdin yapılacağı anlamında değildir. Aksine yüce Allah: *"Biz müminlere eşleri ve malik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz."* (Ahzâb, 50) buyurmaktadır. Bu ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mehirsiz olarak evlenmesinin caiz olduğu belirtilince onlara mehirsiz evlenmemelerini farz kılmış olmaktadır.][874]

إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

56. "Şüphesiz Allah ve melekleri Nebi'ye salât ederler. Ey müminler siz de ona salât ve selâm edin."

Tefsiri:

[Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih yollardan sabit olduğu üzere yüce Allah onun üzerine: *"Şüphesiz Allah ve melekleri Nebi'ye salât ederler. Ey müminler siz de ona salât ve selâm edin."* (Âyet 56) buyruğunu indirince ashab-ı kiram: Ona nasıl salavat getireceklerini sorunca o da şöyle buyurdu: "(اللهم صلِّ على محمد وعلى آل محمد، كما صليتَ على إبراهيم وعلى آل إبراهيم. إنك حميد مجيد، وبارك على محمد، كما باركتَ على إبراهيم وعلى آل إبراهيم، إنك حميد مجيد) Allah'ım Muhammed'e ve Muhammed'in âline, İbrahim'e ve İbrahim'in âline salat eylediğin gibi salat eyle. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin. Muhammed'i de İbrahim'i ve İbrahim'in

873 es-Sârimu'l-Meslûl, 63-64.
874 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 344.

âlini mübarek kıldığın gibi mübarek kıl. Şüphesiz ki sen Hamidsin, Mecidsin," deyin.][875]

[Çünkü yüce Allah kitabında özel olarak ona salat ve selâm getirilmesini emir buyurmuştur. İşte yüce Allah: *"Şüphesiz Allah ve melekleri Nebi'ye salât ederler. Ey müminler siz de ona salât ve selâm edin."* (Âyet 56) şeklindeki bu buyruğunda hem haber vermekte hem de emir vermektedir. Müminlerin geneli hakkında ise haber vermekle birlikte emir vermeyerek: *"O size salat getirendir, melekleri de."* (Ahzâb, 43) buyurmaktadır. Bundan dolayı hatipler bu hususu sözkonusu ettiklerinde şöyle derler: Allah size önce kendisinden başlayarak ikinci olarak melekleri sözkonusu ettiği bir emiri size emretmiş ve yarattıklarından müminlere "ey" diye hitap etmiştir derler. Hadis-i şerifte de: "Şüphesiz Allah ve onun melekleri insanlara hayrı öğretene salat ederler" buyrulmaktadır.[876]][877]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hadisde belirtildiği üzere: "Muhakkak Allah ve melekleri insanlara hayrı öğretenlere salat ederler" buyrulmaktadır. Çünkü onun hayrı öğretmesi sebebi ile insanlar karanlıklardan nura çıkarlar. Mükafat da amelin türünden olur. İşte bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında bu salatı kemal derecesinde en çok hak eden kişidir. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salat ederler."* buyruğunda olduğu gibi.][878]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında haber vererek kendisinin ve meleklerinin ona salat ettiklerini *"Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salat ederler."* buyruğu ile bildirmektedir. Onun fazileti sadece ümmetin ona salat getirmelerinden ötürü değildir. Aksine Allah da melekleri de özel olarak ona salat ederler. Muhakkak Allah ve melekleri genel olarak müminlere de salat ederler. Nitekim yüce Allah: *"O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salat getirendir, melekleri de."* (Âyet 43) buyurmaktadır. Ayrıca onlar hadiste belirtildiği üzere insanlara hayrı öğretenlere de salat ederler: *"Şüphesiz Allah ve melekleri insanlara hayrı öğretenlere salat ederler."* buyrulmuştur.][879]

875 Câmiu'l-Mesâil, III. 76-77.
876 Tirmizi, 2825; Taberani, 7912. Hadis sahihtir.
877 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII. 408.
878 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 525.
879 Minhâcü's-Sünne, IV, 604.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ
عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾

57. "Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere, muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere muhakkak Allah onlara dünya ve ahirette lanet etmiştir."* buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın izni ile ileride açıklanacağı gibi Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlerin öldürülmesini gerektirmektedir. Arada antlaşma varsa buna engel değildir. Çünkü bizler onlarla Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmeleri şartı üzere ahitleşmedik.

Buna Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Ka'b b. Eşref'in hakkından kim gelebilir? Çünkü o Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmiş bulunuyor"[880] buyruğu da buna açıklık getirmektedir. O bu hadis ile müslümanları antlaşmalı olan bir yahudiyi Allah'a ve Rasûlüne eziyet ettiği için öldürmeye teşvik etmişti. İşte bu da her bir zımminin Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmek ile nitelendirilmediğine delildir. Yoksa zımmi olan ile olmayan arasında fark olmazdı. Ayrıca: Yahudiler dünyada da ahirette de lanetlenmiş olmaları ile birlikte bunu gerektirecek olan hususları da ikrar ve kabul ediyorlar demek de doğru değildir. Çünkü bizler Allah'a ve Rasûlüne açıkça eziyet etmeleri hali ile bırakmış ve kabul etmiş değiliz. Bizler ancak kendi aralarında dinleri nasıl ise öylece faaliyette bulunmaları şartı ile onları kabul ettik.][881]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna şanı yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere ..."* âyeti buna delildir. Çünkü bu âyet-i kerime Allah'ın Rasûlüne eziyet eden kimsenin öldürüleceğine delil olduğu gibi Allah'a eziyet edenin de öldürüleceğine delildir. Mutlak olarak eziyet ise ancak dil ile yapılandır.][882]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca diğer âyette: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere muhakkak Al-*

880 Buhârî, 2031; Müslim, 1801.
881 es-Sârimu'l-Meslûl, 31.
882 es-Sârimu'l-Meslûl, 553.

lah onlara dünya ve ahirette lanet etmiştir." buyurmaktadır. Eğer bu işi yapanın ismi verilmiyor ise Allah'tan başka meleklerin ve insanların da onları lanetlemeleri caiz olur. Yüce Allah'ın ise bir vakitte onları lanetlerken bir vakitte de yarattıklarının bir kısmının onları lanetlemesi de mümkün olduğu gibi şanı yüce Allah'ın bazılarını lanetlemeyi üzerine alması da mümkündür. Bu ise iftirası dine dil uzatmak şeklinde olan kimselerdir. Ayrıca onun yarattıkları da başkalarını lanetlemeyi üzerlerine alabilirler. Lanetleyen kişi eğer yaratılmış ise onun lanetlemesi lanetlenenlere beddua anlamında olabilir, lanetledikleri kimseleri Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmaları anlamında da olabilir.][883]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Arada farkın bulunduğunu destekleyen hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere muhakkak Allah onlara dünya ve ahirette lanet etmiş ve onlar için hazırlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* buyurmuş olmasıdır. Kur'ân-ı Kerim'de horlayıcı azabın hazırlanmış olmasından ise ancak kâfirler için söz edilir. Şu buyruklarında olduğu gibi: *"Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenler ve Allah'ın lütfundan kendilerine verdiğini gizleyenlerdir. Biz, o inkârcılar için küçültücü bir azab hazırlamışızdır."* (Nisa, 37); *"Ama son derece tedbirli bulunun. Şüphesiz Allah kâfirlere küçültücü bir azap hazırlamıştır."* (Nisa, 102); *"Böylece gazab üstüne gazaba uğradılar. O kâfirler için hor kılan bir azap vardır."* (Bakara, 90); *"Onlara mühlet vermemiz ancak günahlarını artırmaları içindir. Onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Âl-i İmrân, 178); *"Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Hacc, 57); *"Ayetlerimizden bir şey öğrendiğinde de o onları alaya alır. İşte onlara alçaltıcı bir azap vardır."* (Câsiye, 9); *"Halbuki gerçekten apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır."* (Mücadele, 5) ve: *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu nedenle onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Mücadele, 16)][884]

[Buna delil de yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere, muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* (Âyet 57) buyruğudur. Yüce Allah dünyada ve ahirette laneti ve horlayıcı alçaltıcı azabı Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmeye bağlı olarak sözkonusu etmiştir. Böylelikle onun bunu gerektirdiği de bilinmiş olmaktadır.][885]

883 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 365-366.
884 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 366-367.
885 es-Sârimu'l-Meslûl, 297.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا
وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

58. "Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar."

Tefsiri:

[*"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır."* (Tevbe. 100) buyruğu ile onlardan mutlak olarak razı olmuştur.][886]

[Yüce Allah: *"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar."* (Âyet 58) buyurmaktadır. Ölü ya da diri mümin bir kimseye bunu gerektirecek bir günahı olmaksızın eziyet eden bir kimse bu âyet-i kerimenin kapsamına girer. İçtihad eden bir kimse için günah yoktur. Eğer herhangi bir kişi ona eziyet edecek olursa kazanmadığı bir iş sebebi ile ona eziyet etmiş olur. Günah işlemiş olmakla birlikte günahından tevbe etmiş yahut bir başka sebeple o günahın cezası üzerinde kalmayacak bir şekilde günahı ona bağışlanmış ise bununla birlikte yine bir kişi ona eziyet edecek olursa ona kazanmadığı bir sebep dolayısı ile eziyet etmiş birisi olur. İsterse bu fiili dolayısı ile o kimseye bir musibet gelmiş olsun.][887]

[Yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere, muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır. Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar."* (Âyet 57-58) buyrukları birkaç bakımdan delildir:

1. Yüce Allah ona itaati kendisine itaat ile birlikte sözkonusu ettiği gibi ona eziyet etmeyi de kendisine eziyet etmekle birlikte zikretmiştir. Çünkü ona eziyet eden yüce Allah'a eziyet etmiş olur. Bu zaten ondan açık bir nas olarak böylece gelmiştir. Allah'a eziyet eden bir kimse ise kanı helal kâfir bir kimsedir. Bunu şu husus açıklamaktadır: Yüce Allah, Allah'ı ve Rasûlünü sevmeyi, Allah'ı ve

886 es-Sârimu'l-Meslûl. 574.
887 Minhâcü's-Sünne. V. 135.

Rasûlünü razı etmeyi, Allah'a ve Rasûlüne itaat etmeyi aynı şey olarak değerlendirmiştir. Yüce Allah: *"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, elinize geçirdiğiniz mallar, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden meskenler size Allah'tan ve Rasûlünden ve onun yolundaki cihaddan daha sevimli ise ..."* (Tevbe, 24) buyurduğu gibi birçok yerde de: *"Allah'a ve Rasûle itaat edin."* (Âl-i İmrân, 132) buyurmuştur. Yine yüce Allah: *"Halbuki daha doğru olan Allah'ı ve Rasûlünü hoşnut etmeleridir."* (Tevbe, 62) buyurarak tekil bir zamir kullanmıştır. Yine yüce Allah: *"Muhakkak sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at ediyorlar."* (Fetih, 10) ve: *"Sana enfali soruyorlar. De ki: Allah'ın ve Rasûlündür."* (Enfal, 1) buyurmaktadır.

Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmeyi, Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine girişmeyi, Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmeyi, Allah'a ve Rasûlüne isyan edip başkaldırmayı aynı şey olarak değerlendirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmeleridir."* (Enfal, 13); *"Muhakkak Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine kalkışanlar."* (Mücadele, 20); *"Hâlâ bilmezlermi ki kim Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine kalkışırsa."* (Tevbe, 63) ve: *"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse."* (Nisa, 14) buyurmaktadır.

İşte bu ve bundan başka diğer hususlar her iki hakkın ayrılmaz olduklarını, yüce Allah'a saygının da Rasûlüne saygının da aynı ciheti ifade ettiğini göstermektedir. O halde rasûle eziyet eden Allah'a eziyet etmiş olur. Ona itaat eden Allah'a itaat etmiş olur. Çünkü müslümanlar kendileri ile Rabbleri arasındaki bağlantıyı ancak Rasûlün aracılığı ile kurarlar. Onlardan hiçbirisinin bundan başka bir yolu yoktur. Onun dışında bir sebebi yoktur. Şanı yüce Allah ona verdiği emirleri, yasakları, haberleri ve beyanı hususlarında bizzat kendisinin yerinde görmüştür. Dolayısıyla bu hususlardan hiçbirisi hakkında Allah ve Rasûlü arasında fark gözetmek caiz değildir.

2. Yüce Allah, Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmek ile mümin erkekler ve kadınlara eziyet etmek arasında fark olduğunu göstermiştir. İşte bundan dolayı böyle yapan bir kimseyi: *"Apaçık bir günah yüklenmiş olurlar."* (Âyet 58) diye nitelendirirken öbürü için dünya ve ahirette lanetlenmeyi ve kendisi için horlayıcı, alçaltıcı bir azabın hazırlanmış olduğunu ceza olarak tesbit etmiştir. Bilindiği üzere müminlere eziyet etmek büyük günahlardan bir günah olabilir ve bundan dolayı da sopa cezası vardır. Bundan daha ileri ise ancak kâfir olmak ve öldürülmek cezasına çarptırılmak vardır.

3. Şanı yüce Allah dünya ve ahirette onları lanetlediğini ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamış olduğunu zikretmektedir. Lanetlemek ise rahmetten uzaklaştırmaktır. Dünya ve ahirette rahmetinden kovduğu bir kimse ancak kâfir birisi olur. Şüphesiz mümin bazı zamanlarda buna yaklaşabilir. Bununla birlikte o öldürülmesi mübah bir kimse olmaz. Çünkü kanın korunma altında olması Allah'ın pek büyük bir rahmetidir. Bu sebeple bu ceza mümin hakkında sabit olmaz.

Bunu yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."* (Ahzâb, 60-61) buyruğu desteklemektedir. Çünkü onların yakalanmaları ve öldürülmeleri -yüce Allah en iyi bilendir- onların lanetlenme niteliklerini beyandır ve bunun hükmünü zikretmek demektir. Bu ifadelerin i'rabda yeri yoktur. Ve ikinci bir hal değildir. Çünkü onlar lanetlenmiş oldukları halde ona komşuluk edecek olup, dünyada onların lanetlenmelerinin etkisi görülmeyecek olursa bunda onlar için bir tehdit sözkonusu olmaz. Aksine bu lanet bu tehditten önce de sonra da sabittir. O halde onların yakalanmalarının ve öldürülmelerinin kendilerine tehdit edilen lanetin etkilerinden olması kaçınılmazdır. Böylelikle bu da dünya ve ahirette Allah'ın lanetlediği kimse hakkında sabit olur.

Bunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Mümini lanetlemek onu öldürmek gibidir"[888] buyruğu desteklemektedir. Hadis Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir. Şanı yüce Allah'ın dünya ve ahirette buna lanet etmesi onu öldürmek gibi olduğuna göre onun da öldürülmesinin mübah olduğunu göstermektedir.

Denildiğine göre ancak kâfir olmak lanetlenmeyi gerektirir. Fakat bunun mutlak olarak alınması pek iyi değildir.

Bunu yüce Allah'ın: *"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) mü'minlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın."* (Nisa, 51-52) buyruğu da desteklemektedir. Eğer kanı dökülemeyen birisi olsaydı o taktirde müslümanların ona yardım etmeleri gerekir ve onun bir yardımcısının olması icab ederdi.

888 Buhârî, VIII, 32; Müslim, 110

Bunu şöylece açıklayabiliriz: Bu buyruk İbnu'l-Eşref hakkında inmiştir. Onun lanete uğramışlığının bir parçası da öldürülmüş olmasıdır. Çünkü o Allah'a ve Rasûlüne eziyet eden birisi idi.

Şunu da bilelim ki buna: Öldürülmesi caiz olmayan kimselere de lanet edilmiştir şeklindeki bir itiraz aşağıdaki çeşitli sebeplerden ötürü ileri sürülemez:

1. Böyle bir kimse hakkında: *"Allah dünyada da ahirette de ona lanet etmiştir."* denilmiştir. Böylelikle yüce Allah onu dünyada da ahirette de rahmetinden uzaklaştırdığını beyan buyurmaktadır. Ama diğer lanetlenmişler hakkında ise sadece: *"Allah onu lanetlemiştir"* yahut da Allah'ın laneti onun üzerinedir" denilmiştir. Bu ise zamanlardan herhangi bir zamanda rahmetten uzaklaştırılması ile hâsıl olabilir. Allah'ın lanetlediği yahut da üzerinde genel ve ebediyyen lanet bulunan kimse ile Allah'ın mutlak olarak lanetlediği kimse arasında bir fark vardır.

2. Allah'ın kitaptan indirdiklerini gizleyenler, Allah'ın yolundan alıkoyup onu eğriltip saptırmaya çalışanlar ve kasten mümin bir kimseyi öldüren kimseler gibi. Kitabında lanetlediği diğer kimseler ise ya kâfir kimsedir yahut da kanı mübah bir kimsedir. Bu yönüyle de sünnette lanetlenmiş bazı kimselerden farklıdırlar.

3. Bu kip Allah'ın böyle birisini lanetlediğini haber vermektedir. Bundan dolayı ona: *"Ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* (Ceza olarak) öldürülmeyen ya da tekfir edilmeyen lanetlenenler genel olarak beddua kipi ile lanetlenmişlerdir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Yerin (arazi sınırlarının) alametlerini değiştiren kimseye Allah lanet etsin."[889] Ve: "Allah hırsızlık yapana lanet etsin."[890] Ve: "Allah faiz yiyene de yedirene de lanet etsin"[891] vb. buyruklar gibi.

Fakat buna itiraz olmak üzere yüce Allah'ın: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir. Onlar için çok büyük bir azap da vardır."* (Nûr, 23) buyruğu gösterilebilir. Şüphesiz bu âyet-i kerimede dünya ve ahirette onların lanetlendiği sözkonusu edilmekle birlikte sadece zina iftirasında bulunmak küfür de değildir, kanı da mübah kılmaz.

Bu âyet-i kerimeye de biri özet diğeri ayrıntılı olmak üzere iki yolla cevap vermek mümkündür.

889 Müslim, 1978.
890 Buhârî, 6799; Müslim, 1687.
891 Buhârî, VII, 18.

Özet cevap şudur: Mümine yalnızca iftirada bulunmak ona bir tür eziyet etmektir. Şâyet bu yalan ise pek büyük bir iftiradır. Yüce Allah'ın: *"Bu sözü işittiğinizde: Böyle söz söylemek bize yakışmaz, seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır demeli değil miydiniz?"* (Nûr, 16) buyruğunda olduğu gibi.

Kur'ân-ı Kerim de Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmek ile müminlere eziyet etmek arasındaki farkı belirterek yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere, muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır. Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemedikleri şeyleri isnad ederek eziyet edenler muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar."* (Âyet 57-58) buyurmaktadır. Dolayısı ile haksız yere müminlere eziyet etmenin tek başına dünya ve ahirette Allah'ın lanetini ve hor kılıp zelil eden azabını gerektirmesi mümkün değildir. Çünkü böyle olmuş olsaydı Allah'a ve Rasûlüne eziyet ile müminlere eziyet arasında fark gözetmez ve Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler hakkında sözü geçen laneti özel olarak zikretmez, müminlere eziyette bulunan kimselerin cezasının da pek büyük bir iftirada bulunup apaçık bir günah yüklediğini söylemekle kalmazdı. Nitekim bir başka yerde: *"Kim bir hata veya (büyük) bir günah kazanırsa, sonra da onu, bir suçsuzun üstüne atarsa, muhakkak büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."* (Nisa, 112) buyurmaktadır. O halde ilmi ve hikmeti sonsuz yüce Allah eğer belli bir günahtan vazgeçirmek için tehditte bulunacak olursa o günahı işleyen kişi adına sözkonusu olan korkunun en ileri derecesini zikretmesi bir zorunluluktur. Şanı yüce Allah biri diğerinden daha büyük iki günahı zikredip onlardan ötürü o günahları terk ettirmek maksadıyla tehditte bulunduğu taktirde sonra bu iki günahtan birisinin cezasını zikredecek olup diğerinin günahının da bundan daha az olduğunu belirtirse daha sonra da bu günahı bir başka yerde yine daha aşağı azabın kendisini sözkonusu ederek tehditte bulunacak olursa böylelikle büyük günahın cezasını aynı şekilde ondan daha küçük olan o günahın cezasını gerektirdiği nasıl söylenebilir?

İşte bu sana Allah'ın dünya ve ahirette lanet edip alçaltıcı azabı hazırlamış olmasının Allah ve Rasûlüne eziyetin bulunmadığı sadece iftiranın böyle bir cezayı gerektirmediğini açıkça gösteren bir delildir. Bu ise bu husustaki delillerin doğru kıyas için kullanılması ve eksiklikten kurtulması için yeterlidir.

Bu itiraza verilecek ayrıntılı cevabı da üç bakımdan sözkonusu edebiliriz:

1. Öncelikle bu âyet-i kerime ilim ehlinin bir çoğunun görüşüne göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri hakkında özeldir.

Huseyn el-Avvam b. Havşem'den rivâyet ediyor: Bize Kahiloğulları'ndan bir üstad tahdis edip dedi ki: İbn Abbas Nûr Sûresi'ni tefsir etti.[892] İbn Abbas şu: "İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere ... " (Nûr, 23) âyetine gelince şöyle dedi: Bu özel olarak Âişe'nin durumu ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer zevceleri hakkındadır. Bu âyet-i kerime tevbe sözkonusu edilmeyerek (bu husus) müphem bırakılmıştır. Fakat mümin bir kadına iftira eden bir kimse için Allah tevbe kapısını açık tutmuştur. Böyle dedikten sonra yüce Allah'ın: *"Muhsan hanımlara iftira edenler sonradan dört şahit getiremeyenlere."* (Nûr. 4) buyruğundan itibaren: *"Ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslah olanlar müstesna."* (Nûr. 5) buyruğuna kadar okudu (ve şöyle devam etti): İşte Allah bunlar için tevbe imkânını vermiş fakat öbürleri için tevbeyi sözkonusu etmemiştir. (Ravi) dedi ki: Bir adam kalkıp yaptığı bu güzel tefsirden dolayı onun başını öpmek istedi.

Ebu Said el-Eşec dedi ki: Bize Abdullah b. Hiraş el-Avvam'dan tahdis etti, o Said b.Cübeyr'den o İbn Abbas'dan: *"İffetli hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere."* (Nûr. 23) âyeti özel olarak Âişe hakkında inmiştir. Lanet de münafıklar hakkında umumidir.

Böylelikle İbn Abbas şunu açıklamış olmaktadır: Bu âyet-i kerime ancak Âişe'ye ve müminlerin annelerine iftira edenler hakkında inmiştir. Buna sebep ise onlara iftira etmenin aynı zamanda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dil uzatıp onu ayıplamak oluşundan dolayıdır. Çünkü bir kadına iftirada bulunmak o kadının oğluna eziyet verdiği gibi kocasına da eziyet verir. Çünkü bu iftirayı yapan bir kimse onu deyyusluk ile itham etmekte ve onun döşeğinin ifsad edilmiş olduğunu açıklamış olmaktadır. Çünkü kişinin karısının zina etmesi kendisine pek büyük bir eziyettir. Bundan dolayı şeriat koyucu kocaya karısının zina etmesi halinde onun zina ettiğini söylemesini caiz kılmış ve lanetleşmesi halinde de ona had uygulanmasını öngörmemiştir. Fakat ondan başkasına herhangi bir kadına iftirada bulunmasını da mübah kılmamıştır.

Belki de bir kimsenin zevcesinin zina ettiğinin söylenmesi dolayısıyla bazı kimselerin utanıp rüsvay olmaları bizzat kendisine iftira edilmiş olması halinde duyacağı utançtan ve rüsvaylıktan çok daha büyük de olabilir. Bundan dolayı İmam Ahmed kendisinden açık olarak nakledilen iki rivâyetten birisinde şu kanaati ortaya koymuştur: Bir kimse muhsan olan bir kocası yahut bir çocuğu olan fakat cariye ve zımmi kadın gibi muhsan olmayan bir kadına zina isnadında

892 Buna dair değerlendirme daha önce geçti.

bulunacak olursa o kadına bu isnadı yapan kimseye had vurulur. Buna sebep ise o kadının muhsan olan oğlunu ve kocasını utanılacak bir hale düşürmüş olmasıdır.

Ondan gelen ve çoğunluğun görüşü olan diğer rivâyete göre ise bu isnadda bulunan kimseye had vurulmaz. Çünkü bu onlar için bir kazf/zina iftirası, isnadı değil bir eziyettir. Tam had ise ancak iftira ile gerekir. Ama Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hususunda ona eziyet, ona iftirada bulunmak gibidir. Zevcelerinin kusurları dolayısı ile Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ayıplamayı kasteden bir kimse ise münafık birisidir. İşte İbn Abbas'ın: "Lanet de bütün münafıklar hakkındadır" sözünün manası budur.

Bir topluluk da bu kanaatte İbn Abbas'a muvafakat etmiştir.[893] İmam Ahmed ve el-Eşec Husayf'den şöyle dediğini rivâyet etmektedirler: Said b. Cübeyr'e soru sorup: Zina mı daha ağırdır yoksa muhsan bir kadına zina isnad etmek mi dedim. O hayır zina dedi. Peki: Şüphesiz Allah: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir."* (Nûr, 23) buyuruyor deyince o: Bu dediğin özel olarak Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkındadır dedi.

Ahmed kendi isnadı ile Ebu'l-Cevzâ'dan: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir."* âyeti hakkında: Bu özel olarak müminlerin anneleri hakkındadır dediğini rivâyet etmektedir.[894]

el-Eşec de kendi isnadı ile Dahhak'dan bu âyet-i kerime hakkında: Bunlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarıdır dediğini rivâyet etmektedir.

Ma'mer el-Kelbi'den rivâyetle dedi ki: Bu âyet-i kerime ile ancak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri kastedilmiştir. Müslümanlardan herhangi bir kadına iftira eden bir kimse ise yüce Allah'ın dediği gibi ya fâsık bir kimse olur yahut tevbe eder.

Bunun açıklaması ise daha önce geçtiği gibi Allah'ın dünya ve ahiretteki lanetinin sadece iftirada bulunmak sebebi ile hak edilmediği şeklindedir. Bu durumda yüce Allah'ın: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlar."* lafızlarının başlarında yer alan "lam" mahudun tarifi/tanımı içindir. Burada mahut olanlar ise Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleridir. Çünkü ifadeler ifk

893 Buna dair açıklamalar daha önce geçti.
894 Buna dair açıklama daha önce geçti.

hadisesi ve müminlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında ileri geri konuşanlar ile ilgilidir. Yahut da ifade bunu gerektiren delil dolayısı ile umumi lafzın yalnızca sebebine münhasıran anlaşılması ile ilgilidir.

Bu görüşü destekleyen bir husus da şudur: Şanı yüce Allah bu tehdidi iffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan ve mümin kadınlar hakkında sözkonusu etmiştir. Sûrenin baş tarafında ise: *"Muhsan hanımlara iftira edenler sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener (değnek) vurun."* (Nûr. 4) buyurmuştur. Bu durumda muhsan/iffetli kadınlara sadece iftirada bulunmak sebebi ile değnek, şahitliğin reddedilmesi ve fâsıklık cezasını sözkonusu etmiştir. O halde bu durumda iffetli, hiçbir şeyden habersiz ve mümin kadınların yalnızca "muhsan/iffetli" kadınlara göre bir ayrıcalıklarının olması da kaçınılmazdır. Bu ise -Allah en iyi bilendir- Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri lehine mümin olduklarına dair tanıklıkta bulunulmuş olmasıdır. Çünkü onlar müminlerin anneleridir ve onlar dünyada da ahirette de Allah'ın nebisinin zevceleridir. Ama sair müslüman kadınların ise çoğunlukla onların zahiren mümin oldukları ancak bilinir. Yüce Allah ise Âişe (radıyallâhu anhâ) ile ilgili ifk hadisesi hakkında da: *"Aralarından sözün en büyüğünü söyleyene ise çok büyük bir azap vardır."* (Nûr. 11) buyurmuştur. Özellikle başkası hakkında değil de onun ile ilgili olarak en büyük olanını söylemeyi sözkonusu etmiş olması pek büyük azabın onun hakkında özellikle sözkonusu olduğuna delildir. Ayrıca yüce Allah: *"Eğer Allah'ın size dünya ve ahirette lütuf ve rahmeti olmasaydı içine daldığınız (yalan iftira)dan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* (Nûr. 14) buyurmuştur. Böylelikle büyük azabın ancak iftirada bulunan kimselere dokunacağı ve sadece o sözün en büyüğünü söyleyen kimseye dokunacağı bilinmiş olmaktadır. Burada ise yüce Allah: *"Onlar için çok büyük bir azap da vardır."* (Nûr. 23) buyurmaktadır. Böylelikle müminlerin annelerine iftirada bulunan ve bu sebeple de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ayıplayıp iftiranın büyüğünü üstlenen kişinin o olduğu bilinmiş olmaktadır ki bu da münafık İbn Ubeyy'in niteliğidir.

Şunu da bilelim ki bu görüşe göre bu âyet-i kerime aynı zamanda öbür âyet-i kerimeye de uygun bir delil olur. Çünkü müminlerin annelerine iftirada bulunmak Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet olduğundan ötürü bu işi yapanı dünyada ve ahirette lanetlemiştir. Bundan dolayı İbn Abbas: "Bunda tevbe yoktur" demiştir. Zira Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet edenin iftira etmekten tevbe etmesi halinde yeniden İslâm'a girmedikçe tevbesi kabul edilmez. Buna göre onun zevcelerine iftirada bulunmak eğer bununla Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyette bulunmak maksadını güdüyorsa yahut da

ahirette de onların onun zevceleri olduğunu bildikten sonra onlara eziyet etmek maksadını güderse bu onun kanının mübah olmasını gerektiren bir münafıklık olur. Çünkü hiçbir peygamberin zevcesi zina etmiş değildir.

Zevcelerine iftira etmenin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir eziyet olduğunun delillerinden birisi de Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde rivâyet ettikleri Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen ifk hakkındaki hadistir. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağa kalkarak Abdullah b. Ubeyy b. Selül'ün yaptıkları karşılığında birilerinin kalkıp ondaki hakkını alması gerektiğini söyledi. Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde şöyle buyurdu: Ey müslümanlar topluluğu! Bana eziyeti ehl-i beytime/zevceme dil uzatacak kadar ileri giden bir adamın yaptıkları karşılığında benim hakkımı ondan kim alacak? Allah'a yemin olsun ki ben ailem/zevcem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu işi dillerine dolayanlar da hakkında hayırdan başka hiçbir şey bilmediğim ve benim eşimin yanına benimle beraber olmadıkça girmeyen bir adamı sözkonusu ettiler."

Bu sefer ensardan Sa'd b. Muaz ayağa kalkarak şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ondaki hakkını ben alırım. Eğer Evslilerden olursa boynunu vururuz. Eğer Hazrecli kardeşlerimizden ise bize emredersin biz de senin emrini yerine getiririz.

Hazreclilerin efendisi olan Sa'd b. Ubade de bunun üzerine ayağa kalkarak -ki o bundan önce de salih bir adam idi. Fakat kabile taassubu onu ileri atılmaya itti- bunun için Sa'd b. Muaz'a: Allah'a yemin olsun onu öldürmeyeceksin. Onu öldürmeye senin gücün yetmez dedi. Bu sefer Sa'd b. Muaz'ın amcasının oğlu olan Üseyd b. Hudayr ayağa kalkarak Sa'd b. Ubade'ye şöyle dedi: Yalan söyledin. Allah'a yemin olsun ki onu mutlaka öldürürüz. Şüphesiz ki sen münafıklar adına tartışan münafık birisisin dedi. Âişe dedi ki: Her iki kabile Evsliler ve Hazrecliler galeyana geldi. Hatta birbirleri ile vuruşacak oldular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de minber üzerinde idi. Onlar susuncaya kadar onları teskin edip durdu. Sonra o da sustu.

Sahih bir başka rivâyete göre şöyle demiştir: Benim hiç bilmediğim, benimle ilgili hususlar sözkonusu edilince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim hakkımda -benim bilgim olmadan- bir konuşma yapmak üzere ayağa kalktı. Şehadet getirip Allah'a layık olduğu vechi ile hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: İmdi benim aileme/eşime iftirada bulunan bir takım kimseler hakkında bana görüşünüzü belirtiniz. Allah'a yemin olsun ki ben eşim hakkında

kesinlikle bir kötülük bilmiyorum. Onların iftiralarında ileri sürdükleri kişiye gelince. Allah'a yemin olsun ki asla onun hakkında hiçbir kötülük bilmediğim gibi benim evime ben bulunmadan da girmiş değildir. Katıldığım her bir seferde o da mutlaka benimle sefere katılmıştır. Bunun üzerine Sa'd b. Muaz ayağa kalkarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana emret onların boyunlarını vurayım dedi.

Hadisteki: "Onlardan benim hakkımı kim insafla alabilir" buyruğu şu demektir: Kim benim hakkımı insafla alır ve onun benim ailem hakkında bana ulaşan eziyetinden ötürü ben ondan insafla hakkımı alacak olursam beni kim mazur görür ve bunlara da Allah mükafatlarını verecektir. Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bundan dolayı mazur görülmek isteyecek kadar bir eziyet çekip rahatsız olduğu sabit olmaktadır. Kabile taasubuna kapılmayan müminler ise: "Bize emir buyur onların boyunlarını vuralım. Sen eğer bize emredecek olursan biz onların boyunlarını vurarak senin hakkını insafla alırız" dedikleri halde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sa'd'ın boyunlarını vurmak hususunda ondan emir istemesine ve: Eğer sen böyle bir şey yapacak olursan bunda mazur görülürsün demesine karşı çıkmamıştır.

Geriye şöyle demek kalıyor: Bu iftira olayına karışanlar arasında Mistah, Hassan ve Hamle de vardı. Bunlar münafıklıkla itham edilen kimseler değildi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bundan ötürü hiçkimseyi öldürmedi. Hatta bunlara değnek cezası vermesinde dahi ihtilaf edilmiştir.

Bunun cevabı şudur: Bunlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet etmek maksadında olmadıkları gibi ona eziyet ettiklerine dair onlardan herhangi bir delil de görülmemişti. Oysa maksadı sadece ona eziyette bulunmak olan İbn Ubeyy böyle değildi. Diğer taraftan o vakitler onun dünyadaki zevcelerinin hangilerinin ahirette de onun zevceleri olacağı kendilerince sabit olmamıştı. Akli bakımdan da zevcelerinden birilerinin böyle bir şey yapması mümkün görülüyordu. Bu sebeple Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu olay hususunda Ali ve Zeyd ile danışıncaya, Berire'ye sorusunu soruncaya kadar kararını vermemiş ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet maksadını gütmeyen kimselerin de -kendisine iftira edilen kadının talak ile boşanması mümkün olduğundan ötürü münafıklık hükmü de verilmemişti. Fakat onların ahirette onun zevceleri olacakları ve müminlerin anneleri oldukları sabit olunca onlara iftirada bulunmak her durumda bir eziyet sebebi olurdu. Bununla birlikte de onlardan herhangi birisinin bir hayâsızlık işlemesi de mümkün olamazdı. Çünkü bunu kabul edecek olursak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fahişe bir kadın ile beraber kalması da mümkün görülürdü. Müminlerin anneleri de böyle bir iftira ile damgalanmış

olurdu. Bu ise tamamen bâtıldır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Bunun gibisine ebediyyen dönmeyesiniz diye Allah size öğüt verir."* (Nûr, 17) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın izni ile kitabın sonunda onun zevcelerine iftira eden kimseler hakkındaki fukahanın sözlerini ve bunun ona eziyet türlerinden sayılacağına dair açıklamalarını zikredeceğiz.

2. Ayet-i kerime umumidir. Dahhak dedi ki: Yüce Allah'ın: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere."* (Nûr, 23) buyruğundan maksat Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özel olarak zevceleridir. Başkaları ise genel olarak müminlerin zevceleridir demişlerdir.

Ebu Seleme b. Abdurrahman dedi ki: İffetli/muhsan kadınlara iftirada bulunmak cehennemi gerektiren günahlardandır. Daha sonra da: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenlere."* (Nûr, 23) âyetini okudu.

Amr b. Kays'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İffetli bir kadına iftirada bulunmak doksan yıllık ameli boşa çıkartır. Bu iki rivâyeti el-Eşec nakletmiştir. Aynı zamanda bu insanların birçoğunun da görüşüdür. Diğer taraftan hitabın zahirinden anlaşılan da buyruğun umumi olduğudur. Bu sebeple bunu umumi ifadesi üzere kabul etmek gerekir. Çünkü onun hususi olmasını gerektiren bir şey yoktur. Zira ittifakla aynı sebep dolayısıyla tahsis edilmiş bir buyruk değildir. Çünkü Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Âişe dışındaki diğer zevcelerinin hükmü de bu genel ifadenin kapsamına dahildir. O da sebebin bir parçası değildir. Diğer taraftan buyruk çoğul lafzı ile gelmiştir. Sebeb ise tek bir kadındır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in genel lafızlarını sadece onların nüzul sebeplerine hasretmek bâtıldır. Çünkü genel olarak âyetler bunu gerektirici sebepler dolayısı ile inmiştir. Ama bunların hiçbirisinin sadece sebebi ile sınırlı olarak anlaşılmadığı da bilinen bir husustur.

İki âyet arasındaki farka gelince yüce Allah Nûr Sûresi'nin baş tarafında mükellefler vasıtası ile uygulanacak meşru cezalar olan değnek, şahitliğin reddedilmesi ve fâsık olduklarının bilinmesi sözkonusu edilmiştir. Burada ise şanı yüce Allah tarafından verilecek cezalar anılmaktadır. Bu cezalar ise dünya ve ahirette lanet ve pek büyük azaptır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir kaç yoldan ve ashabından rivâyet edildiğine göre muhsan kadınlara iftira etmek büyük günahlardandır. Sahih'teki lafızda ise: "Muhsan/iffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan ve mümin kadınlara iftira etmek" denilmektedir. Bazıları da yüce Allah'ın: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenler"* buyruğunu da buna göre tevil ederler.

Bu kanaate sahip olanlar arasında da şöyle bir görüş ayrılığı vardır:

Ebu Hamza es-Sumali dedi ki: Bize ulaştığına göre âyet-i kerime Mekke müşrikleri hakkında nazil olmuştur. Çünkü kendileri ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında bir antlaşma vardı. Bu sebeple bir kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Medine'ye hicret etmek üzere çıkıp gittiği zaman Mekke'li müşrikler ona iftirada bulunup: O ancak fuhuş yapmak için çıkıp gitti derlerdi. Buna göre âyet-i kerime mümin kadınlara kendilerini imanın gereğinden alıkoymak isteyen kadınlara iftira eden ve bununla da insanları İslâm'dan nefret ettirmek için müminleri yermek maksadını güden kimseler hakkında inmiştir. Ka'b b. Eşref'in yaptığı gibi. Bu görüşe göre ise böyle bir işi yapan kişi kâfirdir ve bu kişi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sövüp sayanlar durumundadır.

Onun (Ebu Hamza'nın): "Ayet antlaşma zamanında inmiştir" sözünden -Allahualem-maksadı şudur: O bu ifade ile o antlaşmalı müşriklerin benzerlerini kastetmiştir. Yoksa bu âyet-i kerime ifk'in yapıldığı günlerde inmiştir. İfk ise Hendekden önceki Mustalıkoğulları gazasında olmuştu. Antlaşma ise bundan iki sene sonra yapılmıştı.

Aralarından bazıları da âyeti zahirine ve umumi manasına göre kabul etmiştir. Çünkü âyetin nüzul sebebi Âişe'ye iftiradır. Ona iftirada bulunanlar arasında mümin de münafık da vardı. Nüzul sebebinin de umum ifade kapsamına girmesi de zorunludur. Diğer taraftan nüzul sebebi onun tahsis edilmesini de gerektirmez.

Bu ihtimale göre cevap da şudur: Yüce Allah burada *"... iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir."* (Nûr. 23) buyurarak meçhul bir fiil kullanmış, lanet edenin kimliğini de zikretmemiştir. Öbüründe ise: *"Allah onlara dünya ve ahirette lanet etmiştir."* (Ahzâb. 57) buyurmuştur. Eğer failin kimliği açıklanmamışsa Allah'tan başka meleklerin de insanların da onlara lanet etmeleri de yüce Allah'ın da bir zaman bizzat kendisinin lanetlemesi, bir başka zamanda da onun yarattıklarının bir kısmının lanetlemesi de mümkün olur. Onların bir kısmını lanetlemeyi yüce Allah'ın üzerine alması da mümkün olur. Bu kişi de iftirası dine dil uzatmak maksadı olan kişidir. Diğerlerini lanetlemeyi ise Allah'ın yarattıkları üstlenir. Lanet eden kişi eğer yaratılmış birisi ise onun laneti lanetlenen kimselere beddua anlamında da olabilir. Onların Allah'ın rahmetinden uzak tutulmaları anlamında da olabilir.

Bunu şu destekler: Erkek, eğer eşine zina isnadında bulunacak olursa lanetleşirler. Koca da beşinci yemininde: Eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın laneti üzerine olsun der. O eğer iftira hususunda yalancı ise kendisine Allah'ın lanet-

lemesi için beddua eder. Nitekim yüce Allah Rasûlüne kendisine gelen ilimden sonra Mesih hakkında kendisi ile tartışan kimseler ile mübahele yapmasını emir buyurmuş ve mübahele yaparak Allah'ın lanetinin yalancılar üzerine olmasını istemelerini emretmiştir. İşte bu da iftiracının lanetlendiği hususlardandır. Yine onun lanetlendiği hususlardan birisi de ona değnek cezası verilmesi, şahitliğinin kabul edilmemesi ve fâsık olarak bilinmesi de vardır. Bu onun için bir ceza ve güvenilir ve kabul edilir konumlardan onun uzaklaştırılmasıdır. Halbuki bu gibi konumlar Allah'ın bir rahmetidir. Bu ise şanı yüce Allah'ın dünya ve ahirette lanetlediğini haber verdiği kimselerden farklı bir durumdadır. Çünkü yüce Allah'ın böyle bir kimseyi lanetlemesi her bakımdan ilahi yardımın üzerinden kalkması ve onun dünya ve ahirette de rahmet sebeplerinden uzak kalmasını gerektirir.

Aradaki farkı gösteren hususlardan birisi de şudur: Yüce Allah burada: *"Ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* (Ahzâb, 57) buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de horlayıcı azabın hazırlanması ancak kâfirler hakkında gelmiştir. Yüce Allah'ın: *"Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenler ve Allah'ın lütfundan kendilerine verdiğini gizleyenlerdir. Biz, o inkârcılar için küçültücü bir azab hazırlamışızdır."* (Nisa, 37); *"Böylece gazab üstüne gazaba uğradılar. O kâfirler için ise hor kılan bir azap vardır."* (Bakara, 90); *"Onlara mühlet vermemiz ancak günahlarını artırmaları içindir. Onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Âl-i İmrân, 178); *"Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Hacc, 57); *"Ayetlerimizden bir şey öğrendiğinde de o onları alaya alır. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır."* (Câsiye, 9); *"Halbuki gerçekten apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için horlayıcı bir azap vardır."* (Mücadele, 5); *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu sebeple onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Mücadele, 16) buyruklarında olduğu gibi.

Yüce Allah'ın: *"Kim de Allah'a ve Rasûlüne isyan eder sınırlarını aşarsa onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır."* (Nisa, 14) buyruğuna gelince -elbette yüce Allah en iyi bilendir- bu feraizi/miras hukukunu inkâr eden ve onları hafife alan kimse hakkındadır. Bununla birlikte burada bu kişi için azabın hazırlanmış olduğundan da söz edilmemiştir.

Pek büyük azaba gelince bu yüce Allah'ın şu buyruklarında müminler için bir tehdit olarak gelmiştir: *"Eğer Allah'ın geçmiş bir yazısı olmasaydı, aldığınıza karşılık herhalde size büyük bir azab dokunacaktı."* (Enfal, 68); *"Eğer Allah'ın size dünya ve ahirette lütuf ve rahmeti olmasaydı içine daldığınızdan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* (Nûr, 14)Yolkesici hakkında: *"Bu onlara dünyada*

bir horluktur, ahirette ise onlara pek büyük bir azap vardır." (Maide, 33). Katil kişi hakkında: *"Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır."* (Nisa, 93) ve: *"Yeminlerinizi aranızda hile ve fesat aracı edinmeyin. Çünkü o taktirde sapasağlam yerleştikten sonra ayak(larınız) kayıverir ve Allah yolundan sapıp başkalarını alıkoyduğunuz için kötülüğü tadarsınız. (Âhirette ise) büyük bir azabı hak edersiniz."* (Nahl. 94). Yine yüce Allah: *"Allah'ın hor kıldığını yüceltebilecek yoktur."* (Hacc. 18) buyurmaktadır. Çünkü hor ve hakir kılmak zelil etmek, tahkir edip küçültmek ve rezil etmek demektir. Bu ise azap acısının üstüne fazladan bir miktardır. Çünkü değerli bir kişiye onu küçültmeden de azap etmek mümkündür.

Yüce Allah bu âyet-i kerimede *"Ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* buyurduğuna göre bunun kâfirlerle münafıkları kendisi ile tehdit etmiş olduğu azap türünden olduğu da bilinmiş olmaktadır. Öbür âyette: *"Onlar için çok büyük bir azap da vardır."* (Nûr, 23) buyurduğuna göre o taktirde bunun: *"İçine daldığınız (yalan ve iftira)dan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* (Nûr, 14) buyruğunda sözünü ettiği azabın türünden olması mümkündür.

Aradaki farkı gösteren hususlardan birisi de yüce Allah'ın burada: *"Ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* buyruğudur. Şüphesiz azap ancak kâfirler için hazırlanmıştır. Çünkü cehennem onlar için yaratılmıştır. Çünkü onların cehenneme girmeleri kaçınılmazdır. Ve onlar oradan asla çıkarılmayacaklardır. Müminlerden büyük günah işleyen kimselerin ise Allah'ın günahlarını bağışlaması halinde cehenneme girmemeleri de mümkündür. Girecek olsalar bile onlar bir süre sonra olsa dahi oradan çıkacaklardır.

Yüce Allah: *"Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten de sakının."* (Âl-i İmrân. 131) buyruğu ile müminlere faiz yememelerini, Allah'tan korkmalarını ve kâfirler için hazırlanmış olan ateşten korkup sakınmalarını emir buyurduğuna göre faiz yiyecek ve masiyetleri işleyecek olurlarsa ateş onlar için değil de kâfirler için hazırlanmış olmakla birlikte oraya gireceklerinden korkulur. Aynı şekilde hadiste de böyle buyrulmaktadır: "Ateşin ehli olan ateşliklere gelince onlar orada ölmezler de hayat da bulmazlar." Fakat bir takım günahları olan bazı kimselere ise cehennem ateşinden bir miktar isabet edecek sonra Allah onları oradan çıkaracaktır.

Cennet kolaylık zamanlarında da darlık zamanlarında da infak eden takva sahipleri için hazırlanmıştır. Bununla birlikte cennete babalarının amelleri dolayısıyla evlatlar da girecektir. Bazı kimseler şefaat ile bazıları da ilahi rahmet ile gireceklerdir. Cennetten arta kalacak kısımlar için de şanı yüce Allah ahiret

yurdunda başka varlıklar yaratacak ve onları cennete koyacaktır. Çünkü bir şey ancak onu hak eden ve kendileri için gereken ve insanlar arasında ona en layık olan kimseler için hazırlanır. Ondan sonra ise ona tabi olmak sûretiyle ya da bir başka sebepten ötürü başkası da onunla beraber oraya girer.][895]

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَٓاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾

59. "Ey Nebi! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına de ki: "Cilbâblarını üzerlerine giysinler." Bu onların tanınıp, incitilmemeleri için daha uygundur. Allah Ğafurdur, Rahimdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(Bu buyruk) onlara saygı göstermenin vücubuna da (delildir). Çünkü onlar haram oluşta ve saygınlık bakımından müminlerin anneleridir. Fakat mahremiyet hususunda müminlerin anneleri gibi değildir. Dolayısı ile onların akrabaları olmayan kimselerin -bir erkeğin kendi mahremleri ile halvette kalıp yolculuk yaptığı gibi- onlarla halvette kalması da yolculuk yapması da caiz değildir.

Bundan dolayı onlara hicab emri verilmiş olup yüce Allah: *"Ey Nebi! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına de ki: "Cilbâblarını üzerlerine giysinler." Bu onların tanınıp, incitilmemeleri için daha uygundur."* ve: *"Hanımlarından ihtiyacınız olan bir şey istediğinizde onlardan hicap arkasından isteyin. Bu sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de daha temizdir. Sizin Allah'ın Rasûlüne eziyet vermeniz de, ondan sonra zevcelerini nikâhlamanız da ebediyen olacak bir şey değildir. Çünkü bu Allah'ın yanında çok büyük bir iştir."* (Âyet 53) buyurmaktadır.][896]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Meselenin gerçeği şudur: Allah ziyneti/süsü biri zahir/görünen ziynet diğeri zahir olmayan ziynet olmak üzere iki türlü yaratmıştır. Kadına kocası ve mahremleri dışındakilere zahir ziynetini göstermesi caizdir. Hicab âyeti inmeden önce kadınlar cilbabsız olarak dışarı çıkıyorlar, erkek kadının yüzünü ve ellerini görüyordu. Çünkü o sırada kadının bunları açığa çıkarması caizdi. Daha sonra

895 es-Sârimu'l-Meslûl, 45-59. Bu kısım daha önce de Nûr Sûresi'nde geçmişti.
896 Minhâcü's-Sünne, IV, 369.

yüce Allah hicab âyetini teşkil eden: *"Ey Peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına de ki: Cilbablarını üzerlerine giysinler."* âyetini indirince kadınlar erkeklere karşı hicablandı/örtündü. Bu ise Efendimizin Cahş kızı Zeyneb ile evlenip perdeyi indirdiği zaman ve kadınlara bakılması yasak kılındığı zaman olmuştu. Ayrıca Efendimiz bundan sonra Hayber yılında Huyey kızı Safiyye'yi (ganimetler arasından) seçtiği zaman ashab şöyle demişti: Eğer onu örterse o müminlerin annelerindendir. Aksi taktirde onun sağ elinin sahip olduklarından (cariyelerinden) birisi olur. O Safiyye'yi örttü (hicablandırdı).

Şanı yüce Allah onlardan hicab arkasından olmadan onlardan bir şeyler istenmemesini emredip ayrıca zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına üzerlerine cilbablarını giymelerini emir buyurdu. Cilbab ise "el-mulâe" denilen giysidir. Bu giysiye İbn Mesud ve başkaları rida, avam ise izar derler. Bu da kadının başını ve bedeninin sair kısımlarını örten büyük izar demektir. Ebu Ubeyde ve başkalarının naklettiklerine göre kadın bunu başının üst tarafından aşağıya salar ve gözünden başka hiçbir tarafını göstermez. Mikat (peçe) de onun türündendir. Kadınlar peçe kullanıyorlardı. Sahih'te belirtildiği üzere ihramlı kadın peçe kullanmaz/yüzünü örtmez. Eldiven de giyinmez. Kadınlara tanınmamaları için -ki bu da yüzü örtmek yahut peçe ile yüzü kapatmaktır- cilbab giyinmeleri emrolunduğuna göre yüz ve beden de kadının yabancı kimselere göstermemekle emrolunduğu ziynet kısmındandır. Bu durumda yabancıların dış elbiselerden başka bakacak bir yerleri kalmamaktadır. İşte İbn Mesud iki emirden sonuncusunu, İbn Abbas ise ikisinden birincisini sözkonusu etmiştir. Buna göre yüce Allah'ın: *"Kendi kadınlarından cariyelerinden."* (Nûr, 31) buyruğu kadının iç ziynetini mülkiyeti altındaki kişiye gösterebileceğine delildir. Bu hususta da iki görüş vardır. Bundan maksadın cariyeler ile kitap ehli cariyeler olduğu söylenmiştir. Nitekim İbnu'l-Müseyyeb böyle demiş olup Ahmed ve başkaları bunu tercih etmişlerdir. Bunun erkek köle olduğu da söylenmiştir. İbn Abbas ve başkalarının dediği gibi. Bu da Ahmed'den gelen diğer rivâyettir.

Bu ise erkek kölenin hanımefendisine bakmasının caiz olmasını gerektirir. Bu hususta bir takım hadisler de gelmiştir. Bu ise ihtiyaçtan dolayıdır. Çünkü hanımefendinin kölesine hitap etmesi onun şahidin kendisi ile iş yapanın ve kendisine talip olanın görmesine ihtiyacından daha fazladır. Bunların bakması caiz olduğuna göre kölenin bakması evleviyetle/öncelikle caizdir. Bu ise "kadınlara meyli olmayan erkekler" gibi kendisi ile yolculuk yapabilecek bir mahrem olmasını gerektirmez. Çünkü bunların bakmaları caiz olmakla birlikte onunla yolculuk yapabilecek mahremleri değildir.

Çünkü ona bakması caiz olan herkesin onunla yolculuk yapması ve halvette bulunması caiz olacak değildir. Aksine kölesi hanımefendisine ihtiyacı dolayısı ile bakar. Bununla birlikte onunla halvette kalamaz, onunla yolculuk yapamaz. Çünkü köle Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kadın ancak koca yahut mahrem birisi ile yolculuk yapar" buyruğunun kapsamına girmez. Çünkü kölesi hürriyete kavuşturulduğu taktirde onunla evlenmesi caiz olur. Tıpkı bir kadının kızkardeşi ile evli olan eniştesinin kızkardeşini boşamasından sonra kendisi ile evlenmesinin caiz olması gibi. Mahrem ise ebediyen kendisi ile evlenmesi haram olan kişiye denilir. Bundan ötürü İbn Ömer: Kadının kölesi ile yolculuk yapması kayboluşudur demiştir.

Ayet-i kerime mahremlere ve mahrem olmayanlara ziyneti göstermeye ruhsat vermiştir. Yolculuk hadisinde ise sadece mahrem olanlar zikredilmektedir. Ayet-i kerimede ise *"Kendi kadınlarından cariyelerinden kadınlara meyli olmayan erkeklerden"* söz edilmektedir. Halbuki kadın bunlarla beraber yolculuk yapamaz. Yüce Allah'ın: *"Kendi kadınlarından."* (Nûr, 31) buyruğu ile ilgili olarak bu müşrik kadınları dışarıda tutmak demektir demiştir. Bu sebeple müşrik kadın müslüman kadına ebelik yapamaz. Müslüman kadınlarla birlikte hamama giremez. Fakat yahudi kadınlar erkeklerden farklı olarak Âişe (radıyallâhu anhâ) ve diğer kadınların yanına giriyor, onun yüz ve ellerini görüyorlardı. Bu durumda bu zımmi kadınlar için görünen/zahir ziynet hakkında sözkonusu olur. Ama zımmi kadınların iç ziyneti görme hakları yoktur. Dış ve iç ziynet ise açığa çıkarılması caiz olan yerlere göre değişir. Bundan dolayı yakın akrabalarına iç ziynetini (kısmen) gösterebilir. Kocanın ise diğer akrabaların sahip olmadığı bir özelliği vardır. Yüce Allah'ın: *"Baş örtülerini de yakalarının üzerine indirsinler."* (Nûr, 31) buyruğunda kadının boynunu örteceğine delildir. Bu durumda boyun görünen ziynetten değil iç ziynetten olur. Boyun ise gerdanlık ve benzeri süslerin takıldığı yerdir.][897]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey Nebi! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına de ki: "Cilbâblarını üzerlerine giysinler." Bu onların tanınıp, incitilmemeleri için daha uygundur."* âyetinde geçen celâbib (cilbabın çoğulu) başı ve bedeni tamamen örten örtülere denilir. Halk buna izar adını verir. Cilbaba mülae adı da verilir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kızkardeşi ona cilbabından giydirsin"[898] buyruğu da buradan gelmektedir ki cilbabın bir kısmını ona ödünç versin, o da onunla örtünsün. Böylelikle bir cilbab ile iki kadın örtünmüş olacak. Şanı yüce

897 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 110-112.
898 Buhârî ve Müslim tarafından rivâyet edilmiştir.

Allah özel olarak Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına cilbablarını üzerlerine giyinmelerini emir buyurmuş, ne onun cariyelerini ne de müminlerin cariyelerini sözkonusu etmiştir. Onlar müminlerin hanımları kapsamına girmezler. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Ey peygamber hanımları!"* (Ahzâb, 30); *"Hanımlarıyla cinsi temasta bulunmamaya yemin (ila edenler)."* (Bakara, 226) buyrukları ile: *"Aranızdan hanımlarına zihar yapanlar."* (Mücadele, 2) buyruğu buna delildir. Bu buyruklarda özel olarak zevceleri kastetmiştir. Onlar (cariyeler) cilbaba bürünmek emrine dahil olmadıklarına göre asıl olan mübahlık durumunda kalırlar. Özellikle de âyette zikredilenlerin hakkında hükmün özellikle sözkonusu edilmesi onların dışındakiler için mevzubahis olmadığına delildir.][899]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah şu buyruğu ile bu maksadı da beyan etmiş bulunmaktadır: *Ey Nebi! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına de ki: "Cilbâblarını üzerlerine giysinler." Bu onların tanınıp, incitilmemeleri için daha uygundur."* Böylelikle yüce Allah farklı elbise ile tanınmalarının maksat olarak gözetildiğini ortaya koymaktadır.][900]

مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوٓا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾

61. "Lanete uğramışlar olarak nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."

Tefsiri:

[*"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 60-62) Bu âyet-i kerimeyi yüce Allah Ahzâb gazvesinden İslâm'ın üstünlük sağlamasından ve münafıkların zelil düşürülmesinden önce indirmiştir. Fakat bundan sonra onlar daha önce yani Bedir'den önce ve sonra Uhud'dan önce ve sonra açığa vurdukları şeyleri açığa vuramaz oldular. Bundan dolayı münafıklığı saklayıp gizlediler. Bu sebepten dolayı da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları öldürmedi.

899 Şerhu'l-Umde -salat-, 370-371.
900 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 20-24.

İşte zındıkları öldürmeyenler bunu ileri sürerek cevap verir ve şöyle derler: Onlar zındıklıklarını gizledikleri taktirde onları öldürmek mümkün değildir. Fakat zındıklıklarını açığa vurmaları halinde bu âyet gereğince ve: *"Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 61-62) buyruğu gereğince öldürülürler.

Katade dedi ki:[901] Bize zikredildiğine göre münafıklar içlerinde sakladıkları münafıklıkları açığa vuruyorlardı. Şanı yüce Allah bu âyet ile onları tehdit etti. Bu âyet ile onları tehdit ettikten sonra bunu saklayıp gizlemeye koyuldular. *"Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti (dir bu)"* yani münafıklıklarını açığa vurmaları halinde Allah'ın onlar hakkındaki sünneti budur. Mukatil b. Hayyan dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu)."* buyruğu Bedire katılanlar öldürülüp esir alındığı gibi yüce Allah'ın: *"Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu)."* buyruğu da böyledir.

Süddi dedi ki: Nifak üç türlü idi. Birincisi: Abdullah b. Ubeyy, Abdullah b. Nufeyl, Malik b. Dais gibilerinin münafıklığı gibi idi. Bunlar ensarın önde gelenlerinden idiler. Bu sebeple zina yapmaktan haya ediyorlar ve bu yolla kendi nefislerini koruyorlardı. *"Kalplerinde hastalık olanlar"* den maksat ise zina edenler idi. Bunlar fırsat buldukları taktirde zina ederler, fırsat bulamadıkları taktirde de arkasından gitmezlerdi.

Bir diğer münafıklık kadınlara karşı büyüklük taslama münafıklığı idi. Bunlar ise yolda oturan bu kimselerdir. Daha sonra yüce Allah: *"Lanete uğramışlar olarak"* buyurmaktadır. Daha sonra âyet-i kerime ayrıntılı açıklamalarda bulunarak: *"Nerede ele geçirilirlerse"* onlar kadınlara karşı büyüklük taslayarak bu ameli yaparlar demektir. Süddi dedi ki: İşte bu Kur'ân'da yer alan fakat gereğince amel olunmayan bir hükümdür. Eğer bir ya da bundan daha fazla kişi bir kadının izini takip edip ondan sonra zorla ona sahip olacak olurlarsa o taktirde onlar hakkında hüküm değnek ve recm cezasından farklı bir cezadır. Yakalanırlar ve boyunları vurulur. Süddi dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Sünnet"* buyruğu işte böyledir. Yani önceki ümmetlere böyle yapılırdı. (Devamla) dedi ki: Kim bir kadını zorla ele geçirecek olup da öldürüldüğü taktirde onu öldüren kimseye diyet düşmez. Çünkü o böyle bir iş yapmış bir kimsedir.[902]

901 İbn Cerir, XXII, 49.
902 ed-Durru'l-Mensur, V, 222-223'de belirtildiği üzere bunu İbn Ebu Hatim rivâyet etmiştir.

Derim ki: Bu iki şekilde olur.

Birisi böyle saldıran bir kimsenin saldırısını kadının def etmek maksadı ile öldürülmesi halidir. Mesela kadını zorla baskı altında tutan bir kişi Efendimizin: "Çiğnenmesi haram olan bir hakkını savunurken öldürülen kişi şehiddir."[903] buyruğunun kapsamına girer. Bu şekilde saldırıya uğrayan kadının bu saldırıyı yapanı öldürmek sûretiyle uzaklaştırmak hakkına sahiptir. Fakat ona karşı direnmeyecek olursa bu hususta görüş ayrılığı ve farklı hükümler sözkonusudur. Bu hususta da Ömer ve Ali'den bilinen iki türlü muhakeme neticesi verilmiş karar vardır. Eğer kadını zorlayarak ona sahip olmuş olup ona karşı kendisine yardım edecek kimseyi de bulamamışsa bu durumda iki tür sözkonusu olur:

a. Bunların mal almak maksadıyla yol kesicilik yapan kimseler gibi fuhuş işlemek için yol kesen bu gibi kimselerin de güçlerinin bulunması ve (kendilerine karşı duranları) öldürmeleri gibi. Süddi dedi ki: Bunu başkası da söylemiştir. Ebu'l-Lubi'nin de zikrettiğine göre böyle bir olayın meydana geldiği kendisine nakledilmiş ve o da bu gibi kimselerin muharib/yol kesici olarak değerlendirilmelerini daha çok hak ettikleri görüşünü ifade etmiştir.

b. Bunların herhangi bir güçlerinin olmaması. Aksine bu işi planlayarak ve hileli olarak yapmaları halidir. Nihâyet kadın onların yanlarına gelince onu bu işe zorlarlar. İşte bunlar planlayarak muhariplik yapan kimselerdir. Süddi'nin dediği gibi bu da öldürülür. Eğer bir şehirde bunlar bir çete halinde iseler bunlar da bir şehirde bu şekilde faaliyet gösteren muhariplere benzerler. Bu gibi meselelerin ele alınacağı başka yerler vardır.

Maksat şudur: Şanı yüce Allah sünnetinde bir değişiklik ve bir farklılık olmayacağını haber vermektedir. Onun sünneti ise bir şey ile geçmişteki onun benzeri arasında eşitlik sağlamak adeti demektir. Bu da yüce Allah'ın benzer durumlar hakkında benzer hükümlerle hükmetmesini gerektirir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır?"* (Kamer. 43); *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları."* (Sâffât. 22) Yani onlara benzeyenleri, onlar gibi olanları. Yine yüce Allah: *"Nefisler eşleştirildiği zaman."* (Tekvir. 7) yani benzer benzeriyle bir araya getirildiği zaman. Bir başka yerde: *"Yoksa siz sizden önce geçenlerin hali (musibetlerinin benzeri) başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Bakara. 214); *"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: "Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik, yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebe-*

903 Nesai. VII. 116; Tirmizi. 1418. Hadis sahihtir.

diyen baş göstermiştir" demişlerdi." (Mümtehine, 4) ve: *"İleriye geçen Muhacir ve Ensar'ın ileri geçen ilkleri ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Bunlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük kurtuluştur."* (Tevbe, 100) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah arkalarından güzel bir şekilde gidenleri sözkonusu edilen razı oluş ve cennette onlara ortak etmiştir. Yine yüce Allah: *"Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince onlar da sizdendir"* (Enfal, 75); *"Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."* (Haşr. 10) ve: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da. O Azizdir, Hakimdir."* (Cuma, 3) buyurmaktadır. Buna göre ilk önceden gidenlere uyan kimseler onlardandır. Onlar ise peygamberlerden sonra insanların en hayırlılarıdır. Çünkü Muhammed ümmeti insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmettir. Onlar da Muhammed ümmetinin en hayırlılarıdır. Nitekim sahih kaynaklarda birden çok rivâyet yolundan sabit olduğu üzere Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Nesillerin en hayırlısı aralarında peygamber olarak gönderildiğim bu nesildir, sonra onlardan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenlerdir"[904] buyurduğu sabittir.][905]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar kalplerinde hastalık bulunanlar vazgeçmezlerse."* âyeti kitap ehlinden olup kendilerinden öncekilere gelen musibetlerin benzeri musibet başlarına gelecektir demektir. Allah onları yurtlarından çıkardı. Eğer bunların azgınlıkları son bulmayıp aksine öbürlerinin açıkça bunu ortaya koydukları gibi bunlar da küfürlerini açıkça ortaya koyacak olurlarsa -onu gizlemeleri halinde yapacaklarımızdan farklı olarak- onları yurtlarından çıkardığımız gibi bunları da çıkartırız.

Bu sünnet ayrıca şunu da ihtiva etmektedir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e komşuluk eden herkes ne zaman açıkça ona muhalefet ettiğini ortaya koyarsa Allah da Rasûlüne onu oradan dışarıya çıkarma imkânını verir. Bu antlaşmalılar ile münafıklar hakkındadır. Bunun müminlerle birlikte (oldukları taktirde) ebediyyen onlar hakkında olduğu da söylenir.][906]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

904 Kaynakları daha önce gösterildi.
905 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 20-24.
906 Câmiu'l-Mesâil. I. 51.

[Yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse."* buyruğu hakkında Ebu Rezin: "Bu aynı şeydir, bunlar münafıklardır" demiştir. Mücahid de: Bunların hepsi münafık kimselerdir demiştir. O taktirde buyruk özelin genele atfedilmesi türünden olur. Yüce Allah'ın: *"Cebrail'e ve Mikail'e ..."* (Bakara, 98) buyruğu gibi olur.

Seleme b. Kuheyl ve İkrime de şöyle demişlerdir:[907] "Kalplerinde hastalık bulunanlar fuhuş işleyenler ile zinakar kimselerdir." Bilindiği üzere hayâsızlığı açıktan işleyen bir kimseye haddin uygulanması da bir zorunluluktur. İşte münafıklığını açığa vuran kimselerin durumu da budur.][908]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta yüce Allah: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."* (Âyet 60-61) buyurmuştur. Bunun üzerine onlar da münafıklıklarını açıktan yapmaktan vazgeçtiler ve kendi hallerine çekildiler.][909]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer münafıklar vazgeçmezlerse."* buyruğu ile *"Lanete uğramışlar olarak nerede ele geçirilirse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."* buyurmaktadır. Bu ise bu işten vazgeçmeyen kimselerin yakalanıp öldürülmelerini gerektirir. Böylelikle öldürülmekten koruyucu vazgeçişin yakalanmadan önceki vazgeçiş olduğu bilinmiş olmaktadır.

Aynı şekilde bu "lanetlenme"nin tefsiri olarak zikredilmektedir. Böylelikle de lanetlenmiş kimse eğer yakalanmadan önce vazgeçmemiş ise yakalandığı zaman öldürülür. Bu kişi de lanetlenmiş birisidir. Bu sebeple âyetin kapsamına girer.][910]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar*

907 İkrime'nin sözü İbn Cerir. XXII. 47'de yer almaktadır. Diğer rivâyetlerin kaynaklarını bulamadım.

908 es-Sârimu'l-Meslûl, 357.

909 Minhâcü's-Sünne, VI, 322.

910 es-Sârimu'l-Meslûl, 346.

olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler." (Âyet 60-61) Böylelikle onların o sırada bir takım işler yaptıkları bilinmiş olmaktadır. Bu işlerinden vazgeçmeyecek olurlarsa gelecekte Allah dinini güçlendirip Rasûlüne yardım ettiği zaman da yine bu işlere yöneleceklerdir.][911]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunu yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler."* (Âyet 60-61) buyrukları desteklemektedir. Çünkü onları yakalayıp öldürmek -Allah en iyi bilendir- onların lanetlenmelerinin bir açıklanması ve onun hükmünün sözkonusu edilmesidir. Bu sebeple bunun i'rabda yeri yoktur. İkinci bir hal de değildir. Çünkü onlar lanetlenmiş oldukları halde ona komşuluk edecek olur ve dünyada lanetlenmiş olmalarının etkisi ortaya çıkmazsa bunda onlar için bir tehdit de sözkonusu olmaz. Aksine bu lanet (onlar hakkında) tehditten önce de sonra da sabittir. Dolayısıyla bu yakalayıp öldürmenin kendisi ile tehdit olundukları lanetin etkilerinden olması kaçınılmaz bir husustur. Böylelikle bu dünyada ve ahirette Allah'ın lanetlediği kişi hakkında sabit olur.][912]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti (dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 60-62) buyruğu buna delildir. Bu âyet-i kerime şuna delildir: Eğer münafıklar vazgeçmeyecek olurlarsa yüce Allah peygamberini onların üzerine salar, onların üzerine bu salışından sonra pek az bir süre müstesna ona komşuluk edemeyeceklerdir. Bu da onların lanetlenmiş olmaları halinde olacaktır. Bulundukları yerde onlar yakalanır, esir alınır ve öldürülürler. Bu ise ancak münafıklıklarını açıkça ortaya koymaları halinde olacaktır. Çünkü bu halleri gizli kaldığı sürece onları öldürmeye imkân yoktur.][913]

911 es-Sârimu'l-Meslûl. 366.
912 es-Sârimu'l-Meslûl. 46.
913 es-Sârimu'l-Meslûl. 356.

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

62. "Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."

Tefsiri:

[Fakat hiçbir durumda asla bozulmayan adet yüce Allah'ın bozulmayacağını haber verdiği adetlerdir. Yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 60-62) buyruklarında olduğu gibi. Ayrıca yüce Allah: *"Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçacaklardı, sonra da koruyacak bir dost ve bir yardımcı bulamazlardı. (İşte bu) Allah'ın öteden beri süre gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* (Fetih. 22-23) ve: *"Onlar eğer kendilerine bir nezir gelirse, mutlaka o ümmetlerin her birinden daha çok hidâyette olacaklarına yeminlerinin en büyüğü ile Allah'a and içtiler, fakat onlara bir korkutucu (nezir) geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmadı. Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzenler kurarak... Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Fatır. 42-43) buyurmuştur.

İşte yüce Allah'ın mümin kullarına -yerine getirmeleri gerekeni ifa ettikleri taktirde- kâfirlere karşı yardım edip zafer vermesindeki rasûllerin kendilerine tebliğde bulunduğu kâfirlere kendi nezdinden yahut müminlerin eliyle bir azap ile onlardan intikam alıp onları cezalandırmasındaki adeti ve sünneti budur. Hiçbir zaman aksi bulunmayan Allah'ın sünneti budur. Nitekim bu buyruktan önce: *"Nebisi lehine Allah'ın farz kıldığı şeylerde nebisi için hiçbir vebal yoktur. Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."* (Ahzâb. 38) buyurmuştur. Ama bu buyrukta "(ولن تجد): Asla bulamazsın" buyurmamıştır. Çünkü bu şer'i bir sünnettir, gözle görülen bir şey değildir. Aksine bu vahiy ile bilinir. Müminlere yardım etmesi ve uyarılanları cezalandırmasından farklıdır. Çünkü o görülen bir durumdur. Dolayısıyla onun aksi asla olmaz.

Sühreverdi el-Maktul'ün kendisinin "el-Elvahü'l-İmadiyye" adını verdiği "el-Mebde' Ve'l-Me'âd" adlı eserinde ifade ettiği gibi bazı inkârcılar bu inkârına Kur'ân ve Sünnetten bir delil ortaya koymak istediğinden ötürü bu âyeti âlemin değişmediğine delil diye göstermiştir. Aksine güneş hep doğup batar. Çünkü bu Allah'ın adetidir.

Ona şöyle cevap verilir: Adetin delinmesi duyularla ve genel olarak gözle görmek sûretiyle bilinen bir husustur. Şanı yüce Allah birden çok yerde âlemi boş ve bâtıl yere yaratmadığını, aksine amellerin karşılıklarını vermek için yarattığını haber vermiştir. İşte bu da onun güzel bir sünnetinin bir neticesidir. Bu ise onun insanlara ahiret yurdunda amellerinin karşılıklarını vermesidir. Nitekim o gerçek dostlarına yardım edip düşmanlarını cezalandırdığını da haber vermiştir. Bundan dolayı insanların amellerinin karşılıklarının verilmesi için diriltilmesi de bu sünnetin bir gereğidir. Halbuki o bütün adetlerin nakzolunup delinmeyeceğini de söylememiştir. Aksine o kulların fiillerinin akibetleri olan sünnetini haber vermiştir ki bu da gerçek dostlarını mükafatlandırıp düşmanlarına karşı onlara yardım etmesidir. İşte yüce Allah'ın herhangi bir değişikliğin ve değiştirmenin sözkonusu olmayacağını haber verdiği adeti ve sünneti budur. *"Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzenler kurarak... Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır. Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Fatır, 43) buyruğunda olduğu gibi.

Bunun böyle olmasının sebebi şudur: Adet failin iradesine tabidir. Hikmeti sonsuz failin iradesi ise hakîm bir iradedir. Bu sebepten dolayı bu irade benzer şeyler arasında eşitlik sağlar ve böyle bir sünnetin değişmesi de değiştirilmesi de sözkonusu olmaz. Bu ise dostlarına ve kendisine itaat edenlere ikramda bulunup rasûllerine ve iman eden kimselere yalanlayıcılara karşı yardımcı olmasıdır. İşte bu yüce Allah'ın hikmetinin gerektirdiği bir sünnettir. Bu sünnetin aksi hiç olmaz. Bu yönüyle de hikmeti değişikliğe uğratılmasını gerektirdiklerinden farklılık arz eder. Onun değişikliğe uğratılması da yine hikmetin bir gereğidir ve yine bu da değişikliği ve değiştirilmesi sözkonusu olmayan sünnetindendir. Fakat bu âyet-i kerimeler onun benzer şeylerden birisini tercih etmeyi gerektiren bir sebep olmaksızın sadece tercih edici bir irade ile fiil sahibi olduğunu kabul edenlerin bu kanaatlerini reddetmektedir. Çünkü bunlara göre onun değişikliğe uğramayan değişmeyen bir sünneti yoktur. Bir maksat gözeten hikmeti de yoktur. Bu ise naslara da akıllara da aykırıdır. Çünkü sünnet birimlerin birbirinin benzerliğini

gerektirmektedir. Bir şeyin hükmü onun benzerinin hükmünün aynısıdır. O halde bu benzerler arasında eşitlik sağlamayı gerektirir. Bu da onların söylediklerine muhaliftir.][914]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah -içte kâfir olan zahiren kâfir görünmeyen- münafıklar ve kendisinde münafıklıktan bir şube bulunan kimseler hakkında: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 60-62) buyurmaktadır.

Sünnet âdet demektir. İşte bu Allah'ın bilinen âdetidir. Nubuvvet iddiasında bulunanlar ile ona uyan kimselere ona muhalefet edenlere karşı ya hem zahiren hem bâtınen yahut da bâtınen kalıcı bir yardım ve zafer verecek olursa bu onun doğru söyleyen bir nebi oluşuna delildir. Çünkü Allah'ın sünneti ve âdeti müminlere doğru söyleyen peygamberler ile kâfir ve münafıklara karşı yardım etmesidir. Nitekim onun sünneti aynı zamanda onları/peygamberleri apaçık âyetlerle mucizelerle onları desteklemesidir. İşte bu da onlardan birisidir.][915]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gerçekte yüce Rabb hakkında: *"Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu). Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Âyet 62) ve: *"Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden başkasını mı gözetliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Fatır, 43) buyurduğu sünnetinin kendisi olan âdetini asla bozmaz. Bu ise birbirinin benzeri olan şeyler arasında eşitlik, farklı şeyler arasında da farklılık koymak demektir. Bu sebeple yüce Allah eğer yarattığı bazı varlıkları başkasından kendisini ayrıcalıklı kılan bir takım nitelikler ile ayrıcalıklı kılıp bu nitelikleri özel olarak ona vermiş ise bu hususlarla birlikte yine onun başkasından ayrıcalıklı olmasını sağlayan ve ona özel olan başka hususları da verir.][916]

914 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 390-391.
915 el-Cevâbu's-Sahîh, VI. 420-421.
916 en-Nübuvvât, 219.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ اٰذَوْا مُوسٰى فَبَرَّأَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾

69. "Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O Allah indinde itibarlı ve değerli idi."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı."* buyurmaktadır. Bununla birlikte Mûsâ'ya bu yolla eziyet edilmesi açık aklın (doğruluğuna) tanıklık etmediği bir eziyettir. Eğer onlara haber verdiği husus açık aklın çelişeceği hususlardan olsaydı bu hususta tenkid edilmesi sûretiyle ona yapılacak eziyet ona eziyette bulunmak isteyen kimselerin kullanması için daha açık daha güçlü ve daha uygun bir husus olurdu.][917]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

70. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin.

71. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin. Günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin."* (Âyet 70) buyurmaktadır. Bu buyruktaki: *"sedid: dosdoğru"* fazlasız ve eksiksiz olarak hak ile örtüşen dosdoğru demektir. Adalet ve doğruluğun kendisidir. Bu benzer şeyler arasında fark gözetip onları farklı iki şey hatta birbirine zıt şeyler yapmak isteyen kimsenin yaptığından farklıdır. Böyle birisinin sözü dosdoğru olamaz. Bu husus ilgili yerinde genişçe açıklanır.][918]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

917 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 79.

918 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 485.

[Yüce Allah'ın: *"Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin."* buyruğu: *"Allah'a ve Rasûlüne iman edin, sizi başlarına halife kıldığı (malları)ndan da infak edin."* buyruğu ile: *"O Peygamber, kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminler de. Onların her biri, Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. Peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız (derler). Ve: "(Rabbimiz), dinledik, itaat ettik. Rabbimiz Senden mağfiret dileriz ve dönüş ancak Sanadır" dediler."* (Bakara, 285) buyruğu gibidir. Yüce Allah onların sözlerini imana atfetti. Dosdoğru sözü takvaya atfettiği gibi. Bilindiği üzere takva mutlak olarak kullanıldığı taktirde dosdoğru söz söylemek de onun kapsamına girer.][919]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sözünde dengeli olup dosdoğru söz söylemeyi araştıran ve buna gayret eden bir kimsenin Allah amelini düzeltir. Nitekim yüce Allah: *Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin. Günahlarınızı da mağfiret etsin."* (Âyet 70-71) buyurmuştur.][920]

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا
وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ
اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

72. "Şüphesiz Biz, göklere, yere ve dağlara emaneti yüklenmelerini teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler ama onu insan yüklendi, çünkü o çok zalim ve çok cahildir.

73. Ta ki Allah münafık erkeklerle, münafık kadınları, müşrik erkeklerle, müşrik kadınları azaplandırsın, mümin erkeklerle mümin kadınların da tevbesini kabul etsin. Allah Ğafurdur, Rahimdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şüphesiz Biz, göklere, yere ve dağlara emaneti yüklenmelerini teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler ama onu insan yüklendi, çünkü o çok zalim ve çok cahildir. Ta ki Allah münafık*

919 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 164.
920 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 145.

erkeklerle, münafık kadınları, müşrik erkeklerle, müşrik kadınları azaplandırsın, mümin erkeklerle mümin kadınların da tevbesini kabul etsin." buyurmaktadır.

Bu buyruklarıyla yüce Allah insanın tür olarak çok zalim ve çok cahil olduğunu haber vermekte ve tevbe eden kimseleri azaptan istisnâ etmektedir. Kitaptaki naslar bütün ademoğullarının mutlaka tevbe etmesi gerektiği hususunda gâyet açıktır. Bu mesele de ismet/günahsızlık, günahtan korunmak meselesi ile alakalıdır. Peygamberler günahlardan korunmuşlar mıdır? Yoksa onların (da) tevbeye ihtiyaçları var mıdır? Buna dair genişçe açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır.][921]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir.*" buyurmaktadır. "Zalûm: çok zalim" haddi aşan, doğru yoldan sapan demektir. Cehûl: Çok cahil ise doğru yoldan sapmış dalaletteki kimse demektir. Allah'ın tevbeye muvaffak kılıp tevbesini kabul ettiği kimseler müstesna.][922]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah din hususunda bize bir darlık koymamıştır. O peygamberimizi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müsamahakâr/kolay haniflik ile göndermiştir. Ama birinci sebep zulüm ikinci sebep ise bilgisizliktir. Zulüm ve bilgisizlik de yüce Allah'ın: "*Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir.*" buyruğunda sözkonusu edilen insanın vasıflarıdır.][923]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir.*" buyurmaktadır. Bununla birlikte cehalet ve zulüm birbirine yakındır. Ama cahil zalim olduğunu bilmez. Zalim ise kendisini ilimden alıkoyan hakikati bilmeyen birisidir.][924]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz insan yüce Allah'ın: "*Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir.*" buyurduğu gibidir. O zulmü sebebi ile gâvi/haddi aşan, doğru yoldan çıkan birisi olur. Bilgisizliği sebebi ile de dalalete düşer. Çoğunlukla da her iki hususa bir arada sahip olur. Bir hususta doğru yoldan sapmış/dalalet içe-

921 Minhâcü's-Sünne, VII, 287.
922 Minhâcü's-Sünne, I. 19.
923 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 153.
924 Câmiu'l-Mesâil, II, 180-181.

risinde, bir başkasında ise doğru yolu kaybetmiş gâvi birisi olabilir. Çünkü o hem çok zalim hem çok cahildir.][925]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir."* buyurmaktadır. Kimi zaman cahillik eder kimi zaman zalimlik eder. Bu ilminin gücü hususunda diğeri de amelinin gücü hususunda.][926]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ama onu insan yüklendi, çünkü o çok zalim ve çok cahildir. Ta ki Allah münafık erkeklerle, münafık kadınları, müşrik erkeklerle, müşrik kadınları azaplandırsın, mümin erkeklerle mümin kadınların da tevbesini kabul etsin. Allah Ğafurdur, Rahimdir."* (Âyet 72-73) buyurmaktadır. O halde her müminin gayesi/nihâyetinde varması gereken nokta tevbe etmektir.][927]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ama onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir."* buyurmaktadır. Her ne kadar cahillik ve zalimlik birbirine yakın iseler de cahil kimse zalim olduğunu bilmez. Zalim ise kendisini ilim öğrenmekten alıkoyan hakikati bilmeyen birisidir.][928]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ama insan yüce Allah'ın dediği gibidir: *"Ama onu insan yüklendi, çünkü o çok zalim ve çok cahildir. Ta ki Allah münafık erkeklerle, münafık kadınları, müşrik erkeklerle, müşrik kadınları azaplandırsın, mümin erkeklerle mümin kadınların da tevbesini kabul etsin. Allah Ğafurdur, Rahimdir."* (Âyet 72-73) Allah'ın tevbe etmeyi nasib kıldığı kimseler dışında o/insan zalimdir, cahildir.][929]

925 Câmiu'l-Mesâil, I, 229.
926 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 346.
927 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 688.
928 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 544.
929 Minhâcü's-Sünne, IV, 342.

